ئالىمجان ئىسمائىل

يېگانە دۇنيا

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

خەتتات: ئابلىكىمجان زۇنۇن جەۋلانى
تۇرسۇنمۇھەممەت ئوسمان فوتوسى

يېگانە دۇنيا

ISBN 978-7-5371-5835-0
9 787537 158350 >
باھاسى: 25.00 يۈەن

ئالىمجان ئىسمائىل

يىگانە دۇنيا

(رومان)

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: نىجات مۇخلىس
مەسئۇل كوررېكتورى: دىلىيار تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: غالىب شاھ

www.uyghurkitap.com

يېگانە دۇنيا

(رومان)

ئاپتورى: ئالىمجان ئىسمايىل

*

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 - كوچا، 1 - قورۇ، پ: 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ جىڭبەن باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 11.5
2008 - يىل 5 - ئاي 1 - نەشرى
2008 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى
ISBN978-7-5371-5835-0
سانى: 1—5000
باھاسى: 25.00 يۈەن
بېسىلىشتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

图书在版编目(CIP)数据

孤独世界/阿里木江·斯马义著.—乌鲁木齐:
新疆青少年出版社，2008.5
ISBN978— 7—5371—5835—0

Ⅰ.孤… Ⅱ.阿… Ⅲ.长篇小说—中国—当代—
维吾尔语（中国少数民族语言） Ⅳ.I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 015688 号

责任编辑：尼加提·穆合力斯
责任校对：迪力亚尔·吐尔逊
封面设计：阿里甫·夏

孤独世界（维吾尔文）
（长篇小说）
阿里木江·斯马义 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷 1 号 邮编：830049）
新疆新华书店发行 新疆金版印务有限公司印刷
850×1168 毫米 32 开本 11.5 印张
2008 年 5 月第 1 版 2008 年 5 月第 1 次印刷
印数：1—5000

ISBN978—7—5371—5835—0 定价:25.00 元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

1

بۇلاقسايدا بۇ يىلقى ياز قۇرغاق كەلدى، ياز كىرگەندىن بۇيان بىرەر قېتىم يەرلەر چىلاشقۇدەك يامغۇر ياغمىدى. ھەممە يەر قىزىپ، تونۇردەك ياناتتى، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماق-لىرىنى بىر قەۋەت چاڭ ـ توزان قاپلىغان بولۇپ، شاخلار مىدىرلاپ قويۇشقىمۇ ھۇرۇنلۇق قىلىۋاتقاندەك سالپىيىپ تۇرات-تى، ئەتراپ قۇرۇپ ـ قاغجىراپ ئاپئاق پارقىراپ تۇردۇ، تىنىق ئاسماندا ئېسىلىپ تۇرغان قۇياش ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئۆزىنىڭ كۆيدۈرگۈچى ھارارىتىنى يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان كۈمۈش تاغ-لارغا، چۆل ـ دالا، ئېدىرلارغا، مەھەللە ئۈستىگە ئايىماي چا-چاتتى، مەھەللىنىڭ ئەتراپىدىكى ئېگىزلىكلەر، تاغ ئېتە-كىدىكى بوزلۇق — ھەممە يەر سېرىق رەڭگە كىرىپ قۇرۇپ كەتكەندى. ھاۋا شۇنچىلىك تىنچىق ئىدىكى، خۇددى بىر تال سەرەڭگە ياقسىلا ئوت ئېلىپ كېتىدىغاندەك بولۇپ قالغانىدى. ئارىلاپ تاغ تەرەپتىن چىقىپ قالىدىغان شامالار سالقىن بولۇپ، ئۇ ئۆزى بىلەن ئەتراپتىكى قۇرۇپ قاغجىرىغان ئوت ـ چۆپ-لەرنىڭ چۆچۈمەل، ئاچچىق پۇرىقىنى دىماغلارغا ئۇراتتى.

ئۆچكىلىك تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى جىلغىنىڭ ئاغ-زىغا جايلاشقان بۇ يېگانە مەھەللىنىڭ شىمالىدا كەڭ كەتكەن بوزلۇق چۆل يېيىلىپ ياتاتتى. بۇلاقساي دەپ ئاتىلىدىغان بۇ كەنتنى پەقەت ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن يىلان باغرى ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل ھارۋا يولى يېزىغا تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى، ئاتمىش تۈتۈن-لۈك بۇ قەدىمىي مەھەللىنى جىلغىنىڭ ئىچىدىن ئېقىپ چىققان بىر ئۆستەڭ بۇلاق سۈيى كۆكەرتىپ تۇراتتى، بۇ مەھەللىنىڭ

قاچانلاردا، قانداق پەيدا بولۇپ قالغانلىق تارىخى توغرىسىدا ھەر-
كىم ھەر خىل تەبىرلەر بېرەتتى. بەزى قېرىلارنىڭ دېيىشىچە،
بۇلاقساي بىر زامانلاردا ناھايىتى چوڭ يۇرت بولغانمىش، جىلغى-
نىڭ ئىچىدىكى بۇلاقلارمۇ جىق بولۇپ، ئۇلار قوشۇلۇپ چوڭ
بىر دەريا سۇ ئاقىدىكەندۇق، مەھەللىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى
ھازىرقى قاغجىراپ ياتقان بوزلۇق ئەينى چاغدا ھوسۇللۇق ئوخشاي-
دىغان تېرىلغۇ ئېتىزلىقلار ئىكەن، بىر يىللارغا كېلىپ قاتتىق
قۇرغاقچىلىق بولۇپ، جىلغىنىڭ ئىچىدىكى بۇلاقلار قۇرۇپ كې-
تىپ، ئېتىزلىقلار چۆللۈككە ئايلىنىپتۇ، ئادەملەرمۇ تېزىپ
ئازلاپ كېتىپتۇ، كېيىن بۇلاقلارنىڭ كۆزى يەنە ئېچىلىپ سۇ
پەيدا بولغاندىن كېيىن ئادەملەر يەنە پەيدا بولغانمىش... قايسى
يىلى دۆڭدىكى مازارلىقتا گۆركارلار يەرلىك كولاۋېتىپ يەر ئاس-
تىدىن ئاجايىپ چوڭ بىر كېسەكنى ئۇچرىتىپتۇ، كېسەكنىڭ
يۈزىدە ئويۇپ يېزىلغان غەلىتە خەتلەر بارمىش... بۇ خەۋەر ناھى-
يىگە يېتىپ، ئۇ يەردىن ئاشۇنداق قەدىمىي ئاسارئەتىقىلەرنى
باشقۇرىدىغان ئورۇننىڭ ئادەملىرى چىقىپ كۆرۈپ، بۇنىڭ مىڭ
يىللار بۇرۇنقى قەدىمكى ئادەملەر ئىشلەتكەن يېزىق ئىكەنلىكىنى
دېيىشىپ، كېسەكنى ئەكېتىپتۇ، بۇ ئىش بۇلاقسايدا نۇرغۇن
ھېكايىلەرنى پەيدا قىلدى. تۇغمەنچى مەسۇم تاران: «بۇلاقساي
ئۆز زامانىسىدا خاننىڭ يازلىق ئوردىسى بولغان جاي ئىكەن»
دېگەن پەتىۋانى تاپتى:

— بوۋامنىڭ دەپ بېرىشىچە، قەدىمكى زاماندا بۇ تۇڭگىرەك
بىر خانلىق بولۇپ، خان ياز كۈنلىرى ھاۋاسى سالقىن دەپ
بۇلاقسايدا تۇرىدىكەن، كېيىن بىر قېتىم بۇ يەردە قاتتىق ئۇرۇش
بولۇپ، ئادەملەر قىرىلىپ كېتىپتۇ، — دەيتتى ئۇ ۋە ئۆز
گېپىنىڭ ئىسپاتى ئورنىدا مەھەللىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى
دۆڭدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان گۈمبەزنى مىسال قىلاتتى، —
بوۋامنىڭ دېيىشىچە، بۇ گۈمبەز چوڭ بوۋىمىز ئىدىلبايىنىڭ قەب-

ـرىسكەن، ئىدىلباي يۇرتتا ئادەم قالمىغاندىن كېيىن ياقا يۇرتلاردىن نۇرغۇن ئادەملەرنى كۆچۈرۈپ ئەكېلىپ، مەھەللىنى باشقىدىن ئاۋات قىپتۇ. ئىدىلباي يۇرت سورىغان، تولىمۇ باي ئادەم ئىكەندۇق، ئۇ مال ـ دۇنياسىنىڭ سانىنىمۇ بىلمەيتىكەن، ئەگەر ئۇنىڭ يىلقىلىرى ئۆستەڭگە سۇ ئىچكىلى چۈشسە، ئۆستەڭنىڭ سۈيى توختاپ كېتەتتىكەن ...

نېمىلا بولمىسۇن، بۇلاقسايلىقلار ئۆزلىرىنىڭ نامراتلىقىغا باقماي ئۆز يۇرتىنىڭ تارىخى بىلەن، بۇ يەردە ياشاپ ئۆتكەن ئەجدادلىرى بىلەن باشقا يۇرتلۇقلارغا تەڭ قىلمايتتى. مەسۇم تاراننىڭ دېگەنلىرىگە ئىشىنىپ قالدىمۇ، كىشىلەر بۇلاقساينى پايتەخت دەپمۇ قويتاتتى ...

مەسۇم تاراننىڭ ئۆيى مەھەللىنىڭ ئەڭ يۇقىرىسىدا تاغقا يېقىن بولۇپ، ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان ئىككى ئېغىزلىق كونا ئۆيدە ياشاپ كېلىۋاتقىلى ئەللىك يىلدىن ئاشقانىدى. ئۇ مۇشۇ ئۆيدە بەش باللىق بولدى، ئۈچ بالىسىنى چوڭ قىلدى، سوقما تام بىلەن سېلىنغان، پېشايۋانسىز بۇ ئۆي كونىراپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلىدە ئۇ شۇنچىلىك مەزمۇت ئىدى ۋە نېمىسى بىلەندۇر كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنەتتى. ئوغلى تۇرغان نەچچە قاتار: «ئۆينى چېقىپ يېڭىلاپ سالايلى» دېسىمۇ مەسۇم تاران قەتئىي ئۇنىمىدى، ئۆيىنىڭ ئالدىدا قورۇق تام بىلەن چۆرۈلگەن خېلى چوڭلا قورۇ بولۇپ، ئۇنىڭدا قاچانلار-دا تىكىلگەن بىرنەچچە تۈپ قارىياغاچ بىلەن تېرەكلەر بار ئىدى، قالغان يەردە بولسا قوراي ئۆسۈپ كەتكەنىدى. مەسۇم تاران باشقا بۇلاقسايلىقلارغا ئوخشاش قورۇسىغا دەرۋازا قويمىغانىدى، دەرۋا-زىنىڭ ئورنىدا بولسا ئىككى چەتكە ياغاچتىن تۈۋرۈك ئورنىتىپ ئۇنىڭغا ئىككى تال چەنزىنى ئۆتكۈزۈپ قويغانىدى.

مەسۇم تاران ئەتىگەندە ئايالى شەرۋان تەييارلىغان قايماقسىز ئەتكەنچاينى ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ ئىچىپ بولۇپ، ئادىتى بويىچە

موخوركا يۆگەپ چەكتى، زەھەردەك ئاچچىق ئىس بىردەمدىلا ئۆينىڭ پاكار تورۇسىنى بويلاپ يېيىلىپ، بىر قەۋەت بۇلۇت ھاسىل قىلدى. پەگاھدا چاي ئىچىۋاتقان قىزلىرى پەرىدە بىلەن خۇرشىدە تاماكىنىڭ ئاچچىق ئىسىغا چىدىيالمىدىمۇ، چايلىرىنى تېز - تېز سۇمۇردى - دە، سومكىلىرىنى كۆتۈرۈپ مەكتەپكە ماڭدى. شەرۋان بولسا ئېرىنىڭ ئادىتىگە كۆنۈپ كەتكەچكە گەپ - سۆز قىلماستىن داستىخاننى يىغىشتۇرۇپ ئۇن قاتتى:

— چاي تۈگەپتۇ، — دېدى ئۇ ئېرىنىڭ ئويچان تۇرقىغا ئەيمىنىپ قاراپ قويۇپ، — ئەتىگەن پەرى نەچچە ئۆيگە كىرىپ، ئاران دېگەندە ئايشىبۇۋىلەردىن بىر سېلىم سوراپ ئەكەلدى. ئۆزىدە يوق ئالەمدە يوق بولىدىكەن ...

ئايالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تارانىنىڭ قارامتۇل ئۆڭى تۇرۇلدى، ئۇ ئاچچىقى بىلەن ئايالىغا بۇرۇلدى:

— قايسى كۈنىلا يېرىم چاي ئەكېلىپ بەرگەنتىمغۇ؟ — دېدى ئۇ.

— ئۈچ ۋاخ چاي ئىچىۋاتساق يېرىم چېيىڭىز نېمىگە يېتىدۇ؟

ئايالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاران بوشىشىپ قالدى - دە، پەگاھدىكى تامغا يۆلەكلىك تاغارغا قاراپ قويدى.

«يېڭى بۇغداي پىشقۇچە ئۆينىڭ خىراجىتىگە ئىشلىتىدىغىنىمىز مۇشۇ يېرىم تاغار زىغىر، بىنەمنىڭ بۇغدىيى پىشسىقا يەنە ئىككى ئاي بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يىلقى يازنىڭ ئەھۋالى مۇشۇنداق بولىدىغان بولسا بىنەمنىڭ ھوسۇلىمۇ تايىنلىق چىقىدىغان ئوخشايدۇ، بۇ يىل كۈن ئۆتكۈزمەكمۇ تەس بولامدۇ نېمە؟» شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ مەسۇم تارانىنىڭ بېشىنىڭ ئىچىمۇ - تېشىمۇ قاتتى.

شەرۋان ئېرىنىڭ غەمكىن تۇرقىغا قاراپ گەپنى يۆتكىدى:

— پەرىنىڭ ئوقۇشىنى قانداق قىلىمىز؟

— بولدىلا، — دېدى مەسۇم تاران قولىنى سىلكىپ، — يەتتە يىل ئوقۇدى، ئەمدى ئۇنى نېمىمىز بىلەن ئوقۇتىمىز؟ قىز بالا شۇنچىلىك ئوقۇسا يېتىدۇ.

شەرۋان ئېرىنىڭ شۇنداق دېيىشىنى كۆڭلىدە پەرەز قىلىپ بولغانىدى.

— بىچارە قىزىم، — دېدى ئۇ مۇڭلۇق ئۇھ تارتىپ، — يەتتە يىل ئەلاچى بولۇپ ئوقۇغانىدى، چوڭ مەكتەپلەردە ئوقۇپ كادىر بولغۇسى بار ئىدى، ئەمدى نەچچە كۈن يىغلايدىغان بولدى - دە؟...

ئايالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلى غەش بولدى: «مېنىڭمۇ تازا ئوقۇتقۇم بار ئىدى، لېكىن هال - كۈنىمىز مۇشۇ تۇرسا نېمە بىلەن ئوقۇتىمىز؟ ...» دېدى ئۇ ئىچىدە ۋە ئەلەم بىلەن خورسىنىپ قويدى.

مەسۇم تاران تاماكىسىنى چېكىپ بولۇپ هويلىغا چىقتى، نەيزە بويى ئۆرلىگەن قۇياش ئوچۇقچىلىقتا تۇرغان بۇ هويلىنى كۆيدۈرۈپ نۇر چاچماقتا ئىدى، قاغجىراپ تۇرغان قورۇ ئوتتەك قىزىپ كەتكەنىدى. «پاھ، هېلىتىنلا بۇنداق قىزىيدۇ، تومۇز كىرسە نېمە بولۇپ كېتەر؟ بىنەم كۆيۈپ كېتىدىغان بولدى - دە؟...» مەسۇم تاران كۈنگە ئاچچىقى بىلەن قاراپ قويدى - دە، غورۇنى ئاتلاپ كوچىغا چىقتى.

مەهەللە ئىچى جىمجىت ئىدى. بۇلاقسايلىقلارنىڭ قوپال، رەتسىز سېلىنغان كۆمىلاچ ئۆيلىرى ئىسسىقتا گويا ئۆيقۇسىرىغاندەك ئېزىلىپ تۇراتتى. پەقەت يول بويىدىكى قۇرۇپ قالغان قورايلارنىڭ ئارىسىدىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلدىغان ئاۋازىلا كېلەتتى. مەسۇم تاران قىزىپ كەتكەن توپىلىق يول بىلەن تۆۋەنگە — يارمۇهەممەدنىڭ دۇكىنى تەرەپكە يول ئالدى. بۇلاقسايلىقلارنىڭ ئادىتى شۇنداق ئىدى: ئۇلار هەر كۈنى ئەتىگەنلىك چايلىرىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ئىشى بولسۇن - بولمىسۇن،

مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئاشۇ دۇكاننىڭ ئالدىغا بىر باراتتى، دۇكاننىڭ ئالدىدا ئىلگىرى كوممۇنا زامانىسىدا خېلى چوڭ باغ بولغان، ھازىر بولسا مېۋىلىك دەرەخلىرى قۇرۇپ بىرقانچە تۈپ قارىياغاچلا قالغان چىملىق بولۇپ، ھازىر بۇ يەر مەھەللىدىكى قارتىچىلارنىڭ يىغىلىپ قارتا ئوينايدىغان سورۇنى ئىدى. ئۇلار قارتا ئوينىغاچ مەھەللىدە يۈز بەرگەن يېڭىلىقلاردىن خەۋەر تېپىشاتتى.

مەسۇم تاران ھويلىسىنىڭ قورۇق تېمىنى ياقىلاپ ماڭدى. ئۇ قورۇق تاملىرىغا قاراپ ئەلەم بىلەن خورسىنىپ قويدى، ئادەم بېلىگە كېلىدىغان بۇ تاملارنىڭ بەزى يەرلىرى ئۆرۈلگەن، تاملار-مۇ قار - يامغۇرلار يالاۋېرىپ ئۇۋۇلۇپ پاكارلاپ كەتكەنىدى. ئۇ خىيالىدا بۇ تاملارنى بۇ يىل يېڭىلاپ سوقماقچى بولغانىدى، لېكىن ئۇنىڭ قولىغا قول بولىدىغان ئوغلى تۇرغان بىر يىل بولدى، پۇل تاپىمەن دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنچە ئىز - دېرەك-سىز يوقالدى، ئۇنىڭ تىرىك ياكى ئۆلۈكلىكىدىن خەۋەر يوق. ئۆيدە بارى ئىككى قىز، مەسۇم تاران ئۇلار بىلەن نېمە قىلالايدۇ؟ مانا، قۇرغاقچىلىق مۇشۇنداق بولۇۋەرسە دېھقانچىلىقنىڭمۇ تېگى تايىنلىق بولۇپ قالدى، قىشتىن قانداق ئۆتۈش بىر گەپ...

مەسۇم تاراننىڭ خىيالىغا شۇ ئىشلار يەنە كېلىۋېلىپ ئىچى ئاچ-چىق بولدى... قۇياش زەھەردەك كۆيدۈرۈپ نۇر چاچماقتا، يەردىن گۈپۈلدەپ ئوت - يالقۇن ئۇراتتى، ئۇنىڭ پۇتىغا كىيىۋال-غان سېرىق چۈخىيى ماڭغانسېرى قىزىپ پۇتىنى كۆيدۈرۈپ بار-ماقتا ئىدى. ئۇ دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلگۈچە ئىسسىپ قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتى.

مەسۇم تاران كەلگەندە ئۇ يەردە يەتتە - سەككىز ئادەم غۇژمەك بولۇشۇپ ئويۇنغا چۈشكەنىدى. قارتا ئويناۋاتقانلار بۇلاق-سايدا نام - ئاتىقى بار چوڭلار ئىدى. ئۇلار تولا دەسسىلىپ چىملىرى قۇرۇپ تاقىر بولۇپ كەتكەن يەرگە قەغەز يەشكىنى

يېيىپ سىلىپ ئويناۋاتاتتى. قورۇق تامنىڭ شورىسىدىن ئاتلاپ كىرىۋاتقان مەسۇم تاراننى كۆرگەن قارامتۇل، ئورۇق، سول كۆزى قىيسىقراق بىرەيلەن ئۇنى چاقىردى.

— كەل، كەل، مەسۇم، — دېدى ئۇ قولىنى شىلتىپ — مۇنۇ تاز بىلەن بىر بولۇپ ئامەت قاچتى ... بۇگۇن يۈزىنى يۇيماي چىققان ئوخشايدۇ ...

ئۇنىڭ قارشىسىدا ئولتۇرغان دوغىلاق، كوسا چىراي پاپنەكۋاش ئادەم ياراتمىغاندەك بېشىنى چايقىدى:

— ئوينىيالمىساڭ مەندىن كۆرەمسەنۇي، — دېدى ئۇ دىمىغىنى قېقىپ، — شەرەت قىلغاننى ئۇقمايدىغان دۆت نىمىكەنسەن.

— نىمىنى شەرەت قىلغانتىڭ؟

— قاغا چۈش دېسەم تاپاننى چۈشۈپ يۈرۈيسەنغۇ؟

— تۈزۈكرەك شەرەت قىلمامسەن؟

— شەرەتنى كۆرسەڭ بولىدۇ ـ دە؟ — دېدى دوغىلاق ھەمراھىنىڭ «قارىغۇ» لەقىمىنى كەلتۈرۈپ.

— ئۇنداق ئادەم نېمە بېشىڭنى تاتىلايسەن؟ — دېدى ئۇ دوغىلاقنىڭ «تاز» لەقىمىگە توغرىلاپ.

بۇلاقسايلىقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە يارىشا لەقىمى بار، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئويۇنىمۇ چاقچاق بىلەن داۋاملىشاتتى. ئۇلار شۇ چاقچاقلىرى بىلەن ئۆزۈن كۈننىڭ ئۆتكىنىنى بىلىشمەيتتى، پەقەت قورساقلىرى ئېچىپ كورۇلدىغاندىلا: «چاي ئېچىپ كېلەيلى» دېيىشىپ قوپۇشاتتى.

بىرئازدىن كېيىن ئۇلارنىڭ يېنىغا پاكار، ۋىجىك كەلگەن، ئاغزىدا بىرنەچچە تال سارغىيىپ كەتكەن چىشى قالغان ئادەم پەيدا بولدى. ئۇ خۇددى دەرسكە كېچىكىپ قالغان ئوقۇغۇچىدەك خىجالەت بولغان قىياپەتتە ئويناۋاتقانلارغا قاراپ ھىجىيىپ قويدى.

— ھە، ئىلەك، بۇگۈن كەچ قاپسەنغۇ؟ — دەپ سورىدى

www.uyghurkitap.com

مەسۇم تاران ئۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، — ئۇماي بۆشۈكتىن بالدۇر يەشمەپتۇ - دە، ھە؟ ...

— ئىلەكچۇ بۆشۈككە ئۆگىنىپ قېلىپ تاڭنىڭ ئاتقىنىنىمۇ ئۇقماي ئۇخلاۋېرىدىغان بوپتۇ، — دېدى «تاز» لەقىمى بار شەمشى.

ئۇنىڭغا ئۇلاپلا «قارىغۇ» لەقىمى بار جەپە ئىلەككە چاقچاق قىلدى:

— سېنى ئاخشام بالىلىرىڭ بىلەن بۆشۈك تالىشىپ مۇشتىلاشتى دەيدىغۇ؟

— ھەئە، قىل قالدىم كۆزۈمدىن ئايرىلىپ قالغىلى، — دېدى ئىلەكمۇ بوش كەلمەي.

ئىلەك مەھەللىدىكى بەش كېپىل دېھقانىنىڭ بىرى ئىدى. ئۇلارنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر نامى بار ھۇرۇنلار بولۇپ، ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ھۆكۈمەتنىڭ قۇتقۇزۇشىغا يۆلىنىپ كۈن كەچۈرۈۋاتقانلار ئىدى. مەھەللىدە ئۇنىڭ ئۈستىدە تۈرلۈك - تۈرلۈك لەتىپىلەر توقۇلۇپ تۇراتتى، ئىلەكنىڭ جۈغى كىچىك بولغىنىغا قارىماي ئايالى ئۇماي بەستلىك، يوغان ئايال ئىدى. نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا شەمشى قارتا سورۇنىغا بىر گەپنى كۆتۈرۈپ كەلدى:

— ئاخشام كېچىدە ئىلەكنىڭ ئۆيىدە قىيا - چىيا بولۇپ كەتتى ... «بۇلار نېمە بولغاندۇ؟» دەپ چىقسام ئىلەك ئۇماينى تىللىغىلى تۇرۇپتۇ ... كېيىن ئۇقسام كېچىسى ئوغلى قاسىم يىغلاپ كېتىپتىكەن، ئۇماي ئۇيقۇچىلىقتا ئوغلىنى بۆشۈككە بۆلىدىم دەپ يېنىدا ياتقان ئىلەكنى كۆتۈرۈپ بۆشۈككە تىقىپتۇ، شۇ جېدەلكەن ... ئىلەك «بۇنىڭدىن كېيىن سەن گۈينىڭ قېشىدا ياتمايمەن» دېدى...

يەنە بىر كۈنى جەپە ئىلەكنىڭ ئۈستىدە يېڭى بىر گەپنى تاپتى:

— ئەتىگەن ئىلەكنىڭ ئۆيىگە كىرسەم بىر نېمىنى كۆرسەت-

تى، قارىسام شۇمەك ئىكەن، نىمەك بۇ دىسەم، بۇ مەن بۆشۇكتە ئىشلەتكەن شۇمەك، ئىككى بالامۇ مۇشۇ شۇمەكتە چوڭ بولدى، دەپ ساندۇققا سىلىپ قويدى ...

شۇنىڭدىن كىيىن ئىلەككە شۇمەك دىگەن لەقەم قويۇلۇپ قالدى.

— ئىلەك، — دىدى جەپەبايىقى چاقچاقنى داۋاملاش- تۇرۇپ، — بىزنىڭ نەۋرىگە شۇمەك تاپالمايۋاتىمىز، ھىلىقى شۇمىكىڭنى بىرىپ تۇرامسەن؟

— ساڭا بەرسەم دۇربۇن قىلىۋالارسەن ...

قىيقاس كۈلكە كۆتۈرۈلدى.

— يارايسەن، ئىلەك، — دىدى شەمشى يانپىشىدىغا ئۇرۇپ، — بۈگۈن ئۆيدە پولۇ يەپ چىقتىڭمۇ نىمە؟

— ئاخشام بىزنىڭ خوتۇن باش پىشۇرغانىدى، ئەتىگەن شۇنىڭ بىلەن ناشتا قىلدىم ...

— بۈگۈن ئىلەككە تەگكىلى بولمايدىكەن جۇمۇ، — دىدى شەمشى بىشىنى چايقاپ، — خورازدەكلا تىپىدىغان بوپتۇ، ھە، راست، خورىزىڭ بارمۇ؟

— ئەتىگەندە شۇنىڭ جىدىلى، — دىدى ئىلەك، — سەھەردە تازا تاتلىق ئۇخلاۋاتسام لاپاس «قاراس - قۇرۇس» قىلىپ قال- دى، نىمەرۋى دەپ ھويلىغا چىقىپ قارىسام، بىزنىڭ قىزىل خوراز لاپاسنىڭ لىمىغا قونۇپ تۇرىدۇ، بىركەمدە نىمە بولدى دىمەمسىلەر، قىزىل خوراز تازا كىرىلىپ تۇرۇپ بىر قىچارغانىن- دى، بىلىمدەك كىلىدىغان لىم «قارس» قىلىپ قاق ئوتتۇرىسى- دىن ئۈزۈلۈپ كەتسە بولىدۇ، ھىلىمۇ قىزىل خوراز ساق قالدى دەڭلا، شۇ لاپاسنى ئوڭشايمەن دەپ ھايال بولۇپ قالدىم ...

ئۇنىڭ بۇنداق پولىرىنى تولا ئاڭلاپ كەتكەن سورۇندىكىلەر تىلىقىپ كۈلۈشتى.

— ئالامەت خورىزىڭ بار - دە، ئىلەك، — دىدى مەسۇم

تاران ئۇنى يەنە گەپكە سالماقچى بولۇپ، — ئاڭلىساق، خورىزىڭ قايسى كۈنى رېھىم شاھنىڭ تراكتورىنى ئېرىقتىن چىقىرىپ بېرىپتۇ دەيدىغۇ؟

— راست، — دېدى ئىلەك جانلىنىپ، — بىر كۈنى ھويلىدا قىزىل خورازغا دان بېرىپ تۇراتتىم، رېھىم شاھ توۋلاي-دۇ، نېمە بولغاندۇ دەپ چىقسام تراكتورى بىزنىڭ ئىشىكنىڭ ئالدىدىكى ئېرىققا پېتىپ قاپتۇ، «تارتلا» قىلىدۇ چىقالمايدۇ، چاقى جايىدىلا پىرقىرايدۇ، قولۇم - قوشنىلار يىغىلىپ ئىتتى-رىشتۇق، چىقىرالمىدۇق. «قانداق قىلارمىز؟» دەپ بېشىمىز قېتىپ تۇراتتى. بىركەمدە بىزنىڭ قىزىل خوراز قورۇدىن ئال-چاڭشىپ چىقىپ تراكتورنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ بازلىغىلى تۇر-دى، بۇ نېمە كارامەت كۆرسىتەر، دەپ تۇرۇشۇمغا ئۇ كەينىگە شوخشۇپ كېلىپ تراكتورنى بىرلا تېپىۋىدى، رېھىم شاھنىڭ تراكتورى ئېرىقتىن توپتەك قاڭقىپ چىقىپ كەتتى، رېھىم شاھ-نىڭ پىششىقلىقىنى بىلىسىلەرغۇ، دىۋانىغىمۇ تېيىن بەرمەيدۇ، ئەمما شۇ كۈنى يانچۇقىدىن ئەللىك سومنى ئېلىپ قىزىل خوراز-نىڭ بېشىدىن ئۇرۇپ قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى ...

— شۇ ئەللىك سومىڭ باردۇ؟ — مەسۇم تاران كۈلگىنىچە سورىدى.

— قانداق دەيسەن؟

— سېنىڭ خورىزىڭنىڭ داڭقى ئەمدى پۈتۈن ناھىيىگە پۇر كېتىدۇ دېگىنە، مەن ئۇنىڭغا خەقلەرنىڭ تىلى تېگىپ كې-تەمدىكىن، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ئەمىسە قانداق قىلىمەن؟

— بىز ھەر نامىزىمىزدا ئۇنىڭ ئامانلىقىنى تىلەپ دۇئا قىلىپ تۇرىمىز، سەنمۇ بىزنى رازى قىلىۋېتىسەن - دە؟

— نېمە قىلىپ بېرىمەن؟

— جىق نېمە دېمەيمىز، — دېدى مەسۇم تاران قولىدىكى

قارتىنى كۆرسىتىپ، — دۇكاندىن يېڭى بىر قارتا ئالساڭ بولدى.

ئىلەك ئاتقان پوسىنىڭ ئۆزىگە زىيان كەلتۈرگەنلىكىنى ئويلاپ ھىجايدى:

— قارتىنىغۇ ئالاتتىم، — دېدى بېشىنى قاشلاپ، — شۇنىسى باياتىن يانچۇقۇمغا تىيىن سالماي چىقىپتىمەن...

— ئىلەكنىڭ ئاتقان پوسىنىڭمۇ يېلى چىقتى، — دېدى مەسۇم تاران قولىنى سىلكىپ، — بۇنىڭ قۇرۇق گېپىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان بىزمۇ ئەخمەق ... بولدى، جەپە، شىلىغىنە قارتاڭنى، كونا بولسىمۇ شۇنى ئويناپ تۇرايلى ...

بۇلاقسايلىقلارنىڭ كۆڭلى مانا مۇشۇنداق ئۆتىدۇ، ئۇلار ئۇچۇن ئەڭ چوڭ ئەمەك ئاشۇ قارتا ... ئۇلار ئەتىگىنى ئۆيىدىن خوتۇنلىرى ئېتىپ بەرگەن ئەتكەنچايلىرىنى ئىچىپ چىقاتتى - دە، مۇشۇ يەرگە يىغىلىپ قارتا ئويناپ كۈننى كەچ قىلىشىدۇ، بۇ ئويۇن ئۇلارنى بۇ دۇنيادىكى ھەممە ئىشلاردىن — ئېتىز - ئېرىقنىڭ ئىشلىرى، ئۆيىنىڭ غېمى، بالا - چاقىلارنىڭ غوۋغالىرىدىن ئازاد قىلىۋېتىدۇ، ئۇلار ئۇچۇن تۇرمۇشنىڭ قىزىقى، ھۇزۇرى مۇشۇ ئىدى ...

يولدا پەيدا بولغان موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئۇلارنى ئويۇندىن توختاتتى، ناھىيە تەرەپتىن كەلگەن چوڭ يولدا چاڭ توزۇتۇپ ئىككى موتسىكلىت كېلىۋاتاتتى.

— تېيىپقۇ كېلىۋاتقان، — دېدى ئىلەك سوقما تامدىن بويۇنداپ قاراپ، — يېزىغا بارغان ئوخشايدۇ - دە؟

— كەينىدە كېلىۋاتقان كىم ئۇ؟ — مەسۇم تاران سورىدى.

— ۋايتاڭەي ...

— كادىردەك قىلامدۇ نېمە؟

— پاقلان يېگۈسى كەلگەن بىرىدۇر، — دېدى شەمشى ۋە ئىلەككە قاراپ چاقچاق قىلدى، — ئىلەك، بىرىپ تېيىپتىن

سوراپ باققىنە، قۇتقۇزۇش بېرىدىغانغا كەلگەن كادىر بولۇپ قالمىسۇن يەنە …
قارتىچىلار تەرەپ - تەرەپتىن ئىلەكنى ئوتتۇرىغا ئالدى:
— قۇتقۇزۇشنى ئەتىيازدا ئېلىپ بولدىغۇ، ئېشەك هارۋىلىق بولۇۋالدى.
— بۇدا موزايلىق كالا سورا …
— ئاۋۇ خورىزىڭنىڭ گېپىنى قىلما جۇمۇ! … باي ئىكەن-سەن دەپ هېچنېمە بەرمەيدۇ.
— قارتا ئېلىپ بەرلا دېگىنە…
كەنت مۇدىرى تېيىپ قارتىچىلارنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە توختاپ سالام قىلدى - دە، ئۆتۈپ يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنىغا بېرىپ موتسىكلىتتىن چۈشتى ۋە كەينىدىكى هەمراهىنى باشلاپ دۇكاننىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. شۇنى كۆتۈپ تۇرغاندەك ئىلەك ئورنىدىن تۇردى:
— تاماكا ئەكېلەيچۇ، — دەپ دۇكانغا قاراپ ماڭدى.
— هېلى پۇل سالماي چىقىپتىمەن دەۋاتاتتىڭغۇ؟ — شەمشى ئۇنىڭ كەينىدىن توۋلىدى، لېكىن ئىلەك ئاڭلىمىغانغا سېلىپ كېتىۋەردى. ئارىدىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە ئىلەك قارتىچىلارنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.
— تېيىپ كىمنى باشلاپ كەپتۇ بىلەمسىلەر؟ — دېدى ئۇ ئالدىراپ.
— قۇتقۇزۇش بېرىدىغان كادىرمىكەن؟
— كىم ئىكەن، دېمەمسەنۇي! …
قارتىچىلار ئويۇننى توختىتىپ ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراشتى.
— يېزىغا يېڭىدىن باشلىق بولۇپ كەلگەن ئىسراپىل دېگەن يىگىتكەن، — دېدى ئىلەك جىددىي تۇردە.
— ئۇ نېمىدەپ كەپتۇ؟
— بۇلاقسايدا تۇرۇپ ئىشلىگىلى كەپتۇمىش …

— ئېتىنى كىم دېدىڭ؟ — مەسۇم تاران سورىدى.

— ئىسرائىل دېگەندەك قىلدى ...

— دۇكاندا نېمىش قىلىۋاتىدۇ؟

— ئۇسسۇزلۇق ئىچىۋاتىدۇ ...

— ئەمدىزە، بۇ غوجامنى باقىدىكەنمىز ـ دە، — دېدى شەمشى ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — بۇ يىلقى قۇرغاقچىلىقمۇ يېتىپ ئاشاتتى.

— بېشىڭنى قاتۇرما، ئاداش، — دېدى مەسۇم تاران چاقچاق قىلىپ، — بۇنداق باشلىقلارنى ئاز كۆردۇڭمۇ، بېشىمىز ئامان بولسا بۇنىمۇ يولغا سالىمىز ...

شۇ ئارىدا دۇكاننىڭ نېرىسىدىكى مەسچىتتىن ئابدۇل مەزىننىڭ سوزۇپ ئېيتقان ئەزان ئاۋازى كەلدى. قارتىچىلار قارتىنى يىغىشتۇرۇپ ئورنىدىن تۇرۇشتى ـ دە، ئىشتانلىرىنىڭ كەينىدىكى توپىنى قېقىشىپ، مەسچىت تەرەپكە مېڭىشتى.

2

ئىسرائىل تېيىپنىڭ ئايالى ئەتكەن گۆشسىز سۇيۇقئاشنى ئىچىپ بولۇپ بىردىنلا بوشىشىپ كەتتى، بۇگۈنكى مېڭىش ئۇنى ئوبدانلا ھاردۇرغانىدى، ئۇ «دەم ئالاي» دەپ ياتىقىغا چىقتى. بۇ ئۆي ئەسلىدە تېيىپنىڭ ئىشخانىسى بولۇپ، يۇقىرىدىن كەنتكە كادىرلار كېلىپ قالسا يېتىپ ـ قوپىدىغان مېھمانخانا بولۇپمۇ خىزمەت قىلاتتى. تېيىپ ئىسرائىلنى مۇشۇ ئۆيگە ئورۇنلاشتۇردى.

— تامىقىڭ بىزنىڭ ئۆيدە بولىدۇ، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭغا.

— كەنتنىڭ بىرەر ئېغىز ئىشخانىسى يوقمۇ؟

— ئىشخانا نېمىش قىلىسۇن، — دېدى تېيىپ كۈلۈپ، —

ئىلگىرى ئىككى ئېغىز ئىشخانا بار ئىدى، كېيىن مەكتەپنىڭ ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ كېتىپ، ئىشخانىنى مەكتەپكە بەردۇق، مې-نىڭ ئىشخانام مۇشۇ ئۆي.

دەرۋەقە، ئۆيدە كارىۋاتتىن بۆلەك بىر كونا ئۈستەل بولۇپ، ئۇ يەردە يۇقىرىدىن ئەۋەتكەن ھۆججەتلەر، گېزىتلەر چېچىلىپ ياتاتتى.

— تېلېفونمۇ يوق ئىكەن، — ئىسرائىل ئۇياق - بۇياققا قاراپ سورىدى.

— يېزىدىن بۇ يىل تارتىپ بېرىمىز دېگەنتى، تېخى خەۋەر يوققۇ، ئەمدى سەن بىر ئامالىنى قىلىسەن - دە؟...

ئىسرائىل ئاچچىق كۈلۈپ قويدى...

ئىسرائىل كارىۋاتقا كېلىپ سوزۇلۇپ ياتتى، بۇگۈنكى بىر كۈنلۈك مېڭىش ئۇنى ئوبدانلا چارچاتقانىدى. ئۇ بۇگۈن ئەتىگەن-دىلا چىقىپ تېپىپ بىلەن مەھەللىنى بىر باشتىن ئايلاندى، دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى كۆردى، تېرىلغۇ يەرلەرنى، باغلارنى ئا-رىلاپ چىقتى، ئۇ بۇلاقسايىنى بۇنچىۋالا ۋەيرانە، نامرات دەپ پەرەز قىلمىغانىدى، مەھەللىنى ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن مۇشۇ مە-ھەللىنى كۆتۈرە ئالغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپ، «دادامنىڭ دېگەن-نى توغرا ئىكەندۇق، نېمىدەپ ئالدىراپ كەتكەندىمەن» دېدى ئىچىدە. ئۇ: «بۇلاقسايىدا نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەيدىغان بولدۇم» دېگەندە دادىسى بېشىنى چايقىدى.

— بۇلاقسايىنى تاللىمىساڭ بوپتىكەن، — دېگەنىدى ئۇ، — ئۇ يەرگە مېنىڭ توغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇم، يامان گېپىنى قىلسام توغرا بولمايدۇ، ئەمما بەك نامرات، ئادەملىرىمۇ قاشاڭ، شۇڭا ھۆكۈمەتمۇ زېرىكىپ تاشلىۋەتكەن، ئەللىك يىلدىن بۇيان نۇرغۇن كادىرلار بېرىپ ئىشلىدى، مەنمۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ نەچچە قاتار بارغان، ئۇ مەھەللىنى تۈۋەنگە كۆچۈرمىگىچە ئوڭشىد-غىلى بولمايدۇ... ئۇنىڭدىن باشقا بىر كەنتنى تاللىساڭ بوپتىكەن...

«مەن راستىنلا ئالدىراپ كەتتىممۇ قانداق؟ ... بۇ يەردە توكمۇ يوق ئىكەن، دېھقانچىلىقتىن ئالىدىغان ھوسۇلىمۇ ئۆزلىرىنىڭ قورسىقىدىن ئاشمايدىكەن، دېھقانلار ھازىرغىچە قەدىمكى سوقما تام ئۆيلەردە ئولتۇرۇپتۇ. مۇشۇ ئەھۋالدا ئۇلارنى قانداق قىلىپ ھاللىق قىلغىلى بولار؟ ... يۇقىرىنىڭ مەھەللىنى كۆچۈرۈش دېگەن قارارى توغرا ئىكەن ...» ئۇنىڭ ئېسىگە ئىككى ھەپتە ئىلگىرى يېزىلىق پارتكومنىڭ يىغىنى كەلدى. بۇ يىغىندا نۇقتىلىق قىلىپ خەتەرلىك ئۆيلەردە ئولتۇرۇۋاتقان دېھقانلارغا ئاپەتكە چىداملىق ئۆيلەرنى سېلىپ كۆچۈرۈش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنغانىدى ۋە بۇ خىزمەتنى بۇلاقساي كەنتىدە سىناق قىلىپ ئىشلەش، ئۇنىڭغا يېزا مەسئۇللىرىدىن بىرى نۇقتىدا تۇرۇپ رەھبەرلىك قىلىشنى قارار قىلىشتى. پارتكوم شۇجىسى: «بۇلاقسايغا كىم بارىدۇ؟» دېگەندە ھەممەيلەننىڭ كۆزى يېزىغا يېڭىدىن باشلىق بولۇپ كەلگەن ئىسراپىلغا تىكىلدى. ئۇلارنىڭ بۇ قارىشىدىن «قېنى، سېنىڭ كارامىتىڭنى بىر كۆرۈپ باقمايلىمۇ؟» دېگەن مەنە چىقىپ تۇراتتى. ئىسراپىل بۇنىڭ ئۆزى ئۈچۈن سىناق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ئويلانمايلا: «بۇلاقسايغا مەن باراي!» دەپ ئىپادە بىلدۈردى. ئۇ چاغدا ئىسراپىل بۇلاقساينى بۇنچىۋالا نامرات دەپ ئويلىمىغانىدى. يىغىندىن كېيىن پارتكوم شۇجىسى ئۇنىڭغا بۇلاقساينىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى:

— بۇلاقسايدىكى دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرى بەك ناچار، خەتەرلىك، شۇڭا ناھىيىمۇ نەچچە يىل بۇرۇنلا بۇ كەنتنى تۈۋەنگە كۆچۈرۈشنى قارار قىلغانىدى، بىز بۇ ئىشنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن بۇلاقسايغا نەچچە خىزمەت گۇرۇپپىسى ئەۋەتىپ باقتۇق. لېكىن ئاز ساندىكى ياشلار كۆچكەندىن باشقا، چوڭلار كۆچۈشكە ئۇنىمايۋاتىدۇ.

— ئۇلار نېمىشقا كۆچۈشكە ئۇنىمايدۇ؟

— بۇنىڭ سەۋەبلىرى جىق، بارغاندا بىلىسىز، — دېدى شۇجى، — بۇلاقسايدىكى توپ مەسىلە دېھقانچىلىقنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالى يوق، تېرىلغۇ يەر ئاز، دېھقانلارنىڭ كىرىمى ئاسا- سەن بىنەمگە تايىنىدۇ، بازاردىن يىراق بولغاچقا دېھقانلارنىڭ باشقا كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش ئىمكانىيىتى يوق، شۇڭا ئۇلار نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. راستىنى ئېيتسام، بۇ- لاقساي يېزا ئۇچۇنمۇ بىر يۈك بولۇپ قالدى، ھازىر دۆلەت دېھقانلارنىڭ ئۆي قۇرۇلۇشىغا ئالاھىدە ياردەم قىلىۋاتىدۇ، بۇ ناھايىتى ياخشى پۇرسەت، شۇڭا سىز بۇلاقسايدا مۇشۇ مەسىلىنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ ئىشلەرسىز...

«شۇجىنىڭ دېگەنلىرىمۇ راست ئىكەن، بۇلاقساي ھازىرقى دېھقانچىلىقى بىلەن كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇلار شەھەر- گە يېقىنراق يەرگە كۆچسە قوشۇمچە تىجارەت بىلەن شۇغۇللى- نىشقا ئىمكانىيەت تۇغۇلىدۇ، شۇڭا ئامال بار كۆچۈرۈش كېرەك...»

— ئۇخلاپ قالدىڭمۇ؟

ئىشىكنى تاراقشىتىپ ئېچىپ كىرگەن تېيىپنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ خىياللىرىنى بۆلۈۋەتتى.

— كەل، كەل، — دېدى ئىسراپىل ئۆرە بولۇپ.

— زېرىكىپ قالدىڭ - ھە؟ — تېيىپ ئورۇندۇقنى تارتىپ ئولتۇرۇپ دېدى، — بىزنىڭ بۇ مەھەللىدە كۆنىمىز مۇشۇنداق، توك بولمىغاچقا تېلېۋىزور يوق، ئاخشىمى بالدۇرلا ئۇخلايدىغان گەپ ... شۇڭا دېھقاننىڭ بالىلىرى جىق...

— نېمىدەپ جىق؟

— دېھقاننىڭ كېچىدە باشقا ئىشى بولمىغاندىن كېيىن بالى- غىلا ئىشلەيدۇ - دە!

ئىسراپىل چۈشىنىپ كۈلۈپ كەتتى.

— توكنى يۇقىرىغا دەپ باقمىدىڭلارمۇ؟ — دېدى ئىسراپىل

بىردەمدىن كېيىن.

— دېمەمدۇق، ھەر يىلى دەيمىز، لېكىن بۇلاقسايغا توك تارتىش ئۈچۈن تۆت يۈز مىڭدەك پۇل كېتىدىكەن، بىزدە نەدە ئۇنچىلىك ئىقتىساد بولسۇن؟ تۆت مىڭ سوممۇ يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرىنىڭ پىلانىنى سەنمۇ بىلىسەن، بىزنى تۈزلەڭگە كۆچۈرۈش، شۇڭا توكنى ھەرگىز تارتىپ بەرمەيدۇ...

ئىسرايىل كەنت باشلىقىنىڭ ئويىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ سورىدى:

— دېمىسىمۇ، بۇلاقسايىنىڭ تارتىشقۇدەك يېرى يوق ئىكەن. ھۆكۈمەت ئۆي سېلىشقا ياردەم قىلىمىز دەۋاتسا نېمىشقا كۆچمەيسىلەر؟

— ھۆكۈمەت ياردەم قىلىمىز دېگەنبىلەن كۆپرەك ئىقتىسادنى يەنىلا دېھقان ئۆزى چىقىرىدىغان گەپ، بۇلاقسايلىقلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆردۈڭ، ئۇلارنىڭ يانچۇقىدا ئۇنچىلىك پۇل يوق، بۇمۇ بىر تەرىپى. ئەڭ مۇھىمى، ئۇلار ئاتا - بوۋىسى ياشاپ ئۆتكەن ماكانىنى تاشلاپ كەتكۈسى كەلمەيدۇ...

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ھازىر زامان ئۆزگىرىپ كەتتى، بۇلارمۇ ياخشىراق كۈنگە ئېرىشىش كېرەكقۇ، بۇلاقسايىنىڭ ۋاي دېگۈدەك نېمىسى بار؟

— سېنىڭ دېگىنىڭمۇ توغرا، بۇلاقسايىنىڭ شارائىتى راستتىنلا ناچار... پەقەت بۇ يەرنىڭ ھاۋاسىلا ياخشى.

— ھاۋا بىلەن قورساق تويمايدۇ - دە؟

— ئەمما بۇلاقسايلىقلار بۇ يەرنى جاھاندىكى ھېچ يەرگە تەڭ قىلمايدۇ، مەن ساڭا بىر ئىشنى دەپ بېرەي: مەھەللىنىڭ بېشىدا ئۆيى بار مەسۇم تاران دېگەن بىر ئادەم بار. ئۇنىڭدىن سورىساڭ، «بۇلاقسايىنى مېنىڭ بوۋىلىرىم بەرپا قىلغان» دەيدۇ، قايسىبىر يىلى ئۇ ئاغرىپ قېلىپ ناھىيىنىڭ دوختۇرخانىسىدا بىرنەچچە ۋاخ يېتىپ قالغانىدى، شۇ ئادەم قانداق قىپتۇ دېمەمسەن، دوخ-

تۇرخاننىڭ قايناق سۈيىنى تەمى يوقكەن دەپ بالىلىرىغا بۇلاق-
سايىنىڭ سۈيىنى ئالدۇرۇپ ئىچىپتۇ.
— راست گەپمۇ، چاقچاقمۇ؟
— راست شۇنداق بولغان ...
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىسراپىل ئويلىنىپ قالدى.
— بۇ گەپچە، ئۇلارنى كۆچۈرۈشمۇ تەس دېگىنە؟ — دېدى
ئىسراپىل ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ياشلارغۇ ماقۇل دەيدىغاندۇ،
ئاۋۋال شۇلارنى ھەرىكەتلەندۇرۇپ باقساق قانداق؟
— ياشلارنىڭ ئىچىدىكى ھال ـ كۆنى ياخشىراقلىرى بال-
دۇرلا كۆچۈپ كەتتى، بۇ يەردە قالغانلىرىنىڭ ئىقتىسادى يوق،
بىر قىسىملار ئوقەت قىلىپ پۇل تاپىمىز دەپ شەھەرلەرگە كې-
تىپ قالدى.
— ياشلاردىنمۇ ئۈمىد يوق دېگىنە؟
— ئىشقىلىپ تەس ...
كەنت باشلىقىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئىسراپىلنىڭ روھى
چۈشۈپ كەتتى ۋە ئۆزىنىڭ يېزىغا كەلگىنىگىمۇ پۇشايمان قىلد-
دى: «ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىغا باشلىق بول دېگەندە ماقۇل دېگەن
بولسامنۇ بوپتىكەن، قانداقلا بولمىسۇن ھۆكۈمەتنىڭ ئىدارىسى،
خىزمىتى تەرتىپلىك، بۇنداق ئاۋارىچىلىكى يوق ئىدى، ئەلى
توغرا دەپتىكەن ...»
— يېزىدا مەن ئىشلەپ كۆرگەن، — دېگەنىدى دوستى ئەلى
ئۇنىڭغا مەسلىھەت بېرىپ، — ئۇ يەرنىڭ خىزمىتىنى بىر جاڭگال
دېسەڭ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يېڭىتام يېزىسى ۋاي دېگۇدەك
باي يېزا ئەمەس، ئۇلارنى ھاللىق قىلغۇچە ئۆزۈڭ توگەپ كېتىد-
سەن ...
ئايالى خالىدە تېخىمۇ قوشۇلمىغانىدى:
— ھەربىيلىكتە تارتقان جاپايىڭىز يەتمىگەنمىدى، —
دېگەنىدى ئۇ نارازى بولۇپ، — ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى بىر ئوبدان

ئەمەسمۇ؟ ئاشقازىنىڭىز چاتاق تۇرسا سەھرادا ئاغرىپ قالسىڭىز قانداق قىلىسىز؟ ...

«مەن راستتىنلا خاتا قىلدىممۇ نېمە؟ ... ئەگەر بۇ بۇلاقسايدا بىرەر نەتىجە قازىنالمىسام يېزىدىن ئاستا كەتسەم بولاتتى...»

ئىسرايىل ئاشۇنداق ئۈمىدسىز خىياللارنى سۈرۈپ يېرىم كېچىگىچە ئۇخلىيالمىدى، ئۇ سەھەرگە يېقىن ئۇخلاپ قالدى، ئۇنىڭ-نى تېيىپ ئىشىكنى چەككەندىلا چۆچۈپ ئويغاندى.

— ھەربىي دېگەنمۇ مۇشۇ كەمگىچە ئۇخلامدۇ؟ — تېيىپ سۆزلىگەچ ئۆيگە كىردى، — قورساق ئاچمىدىمۇ؟ يۈرە، چاي ئىچمىز.

ئىسرايىل ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىق سۈيىدە يۈزىنى يۇيدى. تاغدىن ئېقىپ چىققان بۇلاق سۈيى شۇنچىلىك سۈزۈك، سالقىن ئىدى. ئىسرايىلنىڭ ئېسىگە ئاخشام تېيىپ ئېيتقان ھېكايە كې-لىپ سۇدىن ئوچۇملاپ ئىچتى. لېكىن، ئۇ ئۆزگىچە بىر تەمنى ھېس قىلالمىدى. «تېيىپنىڭ توقۇۋالغان گېپى ئوخشايدۇ» دېدى ئىچىدە.

— بۈگۈنمۇ كۈن تازا ئىسسىيدىغاندەك قىلىدۇ، — دېدى تېيىپ چاي ئىچىۋېتىپ تالاغا قاراپ قويۇپ، — بىرەر قېتىم يامغۇر ياغقان بولسا بولاتتى، بولمىسا، بىنەمدىكى بۇغدايلار كۆ-يۈپ كېتىدىغان بولدى.

— ھاۋا رايىنى نېمە دېدى؟

— ئۇنى نەدىن ئۇقىمىز دەيسەن؟ يامغۇر ياغىدىغان شەپە يوق ... بۇلاقساي بۇنچىلىك ئىسسىۋاتىدۇ، شەھەردە ئوت كەتتى دېگىنە ... ھازىر شەھەرلىكلەرمۇ قالتىس بولۇپ كېتىپتۇ، مۇ-شۇنداق ئىسسىقلاردا ئۆيىنى تاشلاپ تاغقا چىقىپ كېتىدىغان بوپ-تۇ، دادام رەھمەتلىك دەيدىغان: ئىلگىرى ناھىيىدىكى بايلارمۇ كۈن مۇشۇنداق ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا بۇلاقسايغا ھارۋىلاردا چىقىپ ھەپتە - ئون كۈن تۇرۇپ كېتەتتىكەن ...

ئىسراپىل باشتا ئۆز خىيالى بىلەن تېيىپنىڭ گېپىگە ئىشەن-
مىگەنىدى. ئۇنىڭ ئاخىرقى گېپىنى ئاڭلاپ ئىتتىك بېشىنى
كۆتۈردى:
— بولاقسايغا چىقاتتىڭەن دېدىڭمۇ؟ — ئۇ قايتىلاپ سورى-
دى.
— ھەئە، تۆپىدىكى جىلغىنىڭ ئىچىدە ئۆي تىكىپ ئولتۇرات-
تىكەن، بۇ يەردە دەم ئالغاندىن سىرت، تاغنىڭ مېۋىلىرىدىن
مۇراببالارنى قاينىتىپ، ئالمىلاردىن قاق سېلىپ ئەكېتەتتىكەن.
— مۇراببالارنى دەمسەن؟ جىلغىنىڭ ئىچىدە مۇراببا قايناتـ-
قۇدەك قانداق مېۋە بار؟
— بىزنىڭ بۇ جىلغىنىڭ ئىچىدە مېۋە جىق جۇمۇ! قارى-
قات، تاڭقوراي، ياۋا ئالما دەمسەن، ھەممىسى بار. مەھەللىدى-
كىلەر ھازىرمۇ مېۋە پىشقان چاغدا كىرىپ تېرىپ چىقىپ مۇراببا
قاينىتىدۇ، شۇنداققۇ ـ ھە، زورە؟
تېيىپنىڭ پاكار، يۇملاق ئايالى «ھەئە» دېگەندەك بېشىنى
لىڭشىتتى.
— شەرۋاندەم ھەر يىلى نەچچە چېلەك قاينىتىدۇ، — دېدى
ئۇ، — بۇ يىل خۇدايىم بۇيرۇسا مەنمۇ قاينىتىۋالاي دەيمەن.
— مۇراببا ساتىدىغانلارمۇ بارمۇ؟
تېيىپ بىلەن ئايالى بىر ـ بىرىگە قاراپ كۈلۈشتى.
— نەگە ئاپىرىپ ساتىدۇ دەيسەن؟ — دېدى تېيىپ، —
قولۇم ـ قوشنىلارغا بېرىپ تۈگىتىدۇ، بولاقسايدا مۇراببا ساتقان-
نى ئاڭلىمىدۇق.
ئىسراپىلنىڭ كاللىسىغا شۇ ھامان بىر ئوي كېلىپ كۆڭلى
يايراپ كەتتى.
— بۈگۈن جىلغىنى كۆرۈپ كېلەيلى، — دېدى ئۇ تېيىپقا.
— بۈگۈن يىغىن ئاچىمىز دېگەنتىڭغۇ؟
— يىغىن بۈگۈنچە تۇرۇپ تۇرسۇن، قوپە؟

تېيىپ ئۇنىڭغا ھەيران بولغانلىق قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى.

ئۇلار بۇلاقسايلىقلارنىڭ خۇددى جاڭگالدەك قومۇش بار خانىلىرىدەك رەتسىز سېلىنغان ئۆيلىرىنى ئارىلاپ مېڭىپ، جىلغىنىڭ ئاغزىغا كەلدى. جىلغىنىڭ ئىچىدىن ئېقىپ چىققان بىر ئۆستەڭ سۇ دۆڭدىكى يالغۇز بىر ئۆينىڭ ئالدىدىن بۇرۇلۇپ مەھەللىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى.

— ماۋۇ نىمە ئۆي؟ — دەپ سورىدى ئىسراپىل.

— ئۇ ئاخشام ساڭا گېپىنى قىلغان مەسۇم تارانىنىڭ تۈگمىنى، — دېدى تېيىپ، — ئىلگىرى بۇ يەردە قاتارسىغا بەش تۈگمەن بار ئىكەندۇق. كوممۇنا ۋاقتىدا بىر-ئىككىسى قاپتۇ. قالغان ئىككىسىنى ھېلىقى ئىنقىلاب بولغاندا كونىلىق دەپ چېقىۋېتىپتۇ، پەقەت مەسۇم تارانىنىڭ مۇشۇ تۈگمىنىلا چىقىلماي ساق قاپتۇ...

— ھازىر ماڭدۇرمىغانمۇ نىمە؟

— نەچچە يىللار بولدى توختاپ قالدى.

— نېمىشقا؟

— ھازىر خەقلەر ئۇگۇتنى تۆۋەنكى مەھەللىدىكى ئۇن زاۋۇتىغا ئاپىرىدىغان بولدى، ئۇن زاۋۇتىمۇ ئۇننى مەھەللىگە ئەكېلىپ تېگىشىپ بېرىپ كېتىدۇ... توك بولغان بولسا ئۆزىمىز زاۋۇت قۇراتتۇق.

«توك بولمىسا ھېچ نەرسە قىلغىلى بولمايدۇ، لېكىن ئۇنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ ...» ئىسراپىل ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىپ قويدى.

ئۇلار جىلغىنىڭ ئىچىگە كىردى. ئىسراپىل بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى. بۇ يەر خېلى كەڭرى تۈز-لەڭلىك بولۇپ، جىلغىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر ئۆستەڭ سۇ گاھىدا يېيىلىپ، گاھىدا ئېرىقچىلارغا بۆلۈنۈپ ئېقىپ تۇراتتى، ئۆس-

تەڭنىڭ بويلىرىنى تاغ تېرىكى، ياۋا ئالما، قارىياغاچلار قاپلاپ تۇراتتى، ئەتراپ ياپيېشىل چىملىق بولۇپ، بۇ يەردە سېرىق سەبدەر، لەيلىقازاق گۈللىرى غۇچچىدە ئېچىلىپ كەتكەنىدى. جىلغىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قاپتال قارىقات، تاڭقوراي قاتارلىق ياۋا تاغ ئۈسۈملۈكلىرى بىلەن تولغانىدى. جىلغىنىڭ ئىچى شۇنچىلىك سالقىن ئىدىكى، گويا بۇ يەرگە تومۇز ئاپتىپى چۈشمىگەندەك ئىدى.

— ئاۋۇ قاپتالنى كۆردۈڭمۇ؟ — دېدى تېيىپ قولى بىلەن كۆرسىتىپ، — كەتكەن قارىقاتلىق، ئارىسىدا تاڭقوراي، زىرىقلارمۇ بار، ماۋۇ تەرەپ ياۋا ئالمىلىق، هازىر تېخى بالدۇر، سەككىزىنچى ئايلاردا كەلسەڭ بۇ يەر «گۈپ - گۈپ» ئالما پۇراپ تۇرىدۇ.

— ئالمىلارنى خەقلەر يىغامدۇ؟

— بەزىلەر چىقىپ قاق سېلىپ ئەكېتىدۇ، قالغىنىنى مال يەيدۇ.

— ساتمايدۇ؟

— بۇلارنى كىم سېتىپ يۈرىدۇ دەيسەن.

«ئەگەر مۇشۇ مېۋىلەرنى پىششىقلاپ ئىشلەپ بازارغا سالسا قانچىلىك كىرىم بولاتتى - هە، تەييار خام ئەشيا ... لېكىن ئۇنى پىششىقلاش ئۈچۈن زاۋۇت بولۇش كېرەك، ئىقتىساد كېرەك، بۇ يەردە ئەقەللىيسى توكمۇ بولمىسا ... ئەگەر بۇ يەرنى ساياهەت قىلىدىغان يەر قىلساقچۇ، تەبىئىي شارائىتى بەك ياخشى ئىكەن، شۇڭا بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى تۈۋەنگە كۆچۈشكە ئۇنىماپتىكەن - دە؟ ... توغرا، بۇلاقسايغا ئەڭ باب كېلىدىغان قوشۇمچە كەسىپ ساياهەتچىلىك بىلەن كونسېرۋا ئىشلەش بولىدىكەن ... بۇنىڭ ئۈچۈنمۇ هەممىدىن ئاۋۋال توكنى هەل قىلىش كېرەك ...

— مېنىڭ كاللامغا مۇنداق بىر ئوي كېلىۋاتىدۇ، — دېدى ئىسراپىل تېيىپقا ۋە باياتىن ئويلىغانلىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بەردى.

— ئۇنداقتا خەقلەرنى تۆۋەنكى مەھەللىگە كۆچۈرمەيـ
مىزمۇ؟ — دېدى تېيىپ ھەيران بولۇپ.
— سەنمۇ دېدىڭغۇ خەقلەر ئۇنىمايدۇ دەپ، بۇ مەسىلىنى يېزىدا قايتا مۇزاكىرە قىلىپ باقساق بولىدىغان ئوخشايدۇ. يۇقىـ
رىنىڭ مەقسىتىمۇ بۇلاقسايلىقلارنى نامراتلىقتىن قۇتقۇزۇش ئۈ-
چۈن ـ دە... ئەگەر بىز ساياھەتچىلىكنى يولغا قويۇپلىۋالساق بۇلاقساي تېزلا كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ.
— ئېيتقىنىڭ كەلسۇن، — دېدى تېيىپ كۆڭلى جايىغا چۈشكەندەك بولۇپ، چۈنكى ئۇ خەقلەرنى كۆچۈرۈش دېگەندىن بىزار بولغانىدى، — لېكىن بىزدە بىر تىيىن بولمىسا قانداق قىلىمىز، ساياھەتچىلەرنى قۇرۇق تاغقا باشلايمىزمۇ؟
— شۇنىڭ ئامالىنى قىلىش كېرەك، دېمىسەڭمۇ بۇ يەرگە ساياھەت ئەسلىھەلىرىنى قۇرۇش ئۈچۈن ئاز پۇل كەتمەيدۇ، بايلاردىن خېرىدار چاقىرساق بولامدىكىن.
— بۇلاقسايدىكى باي دېگىنىمىز رىھىم شاھ، بىر تراكتورى بار، لېكىن ئۇنىڭدىن تىيىن چىقىرالمايسەن.
— مەن مەھەللىدىكى بايلارنى دەۋاتقىنىم يوق ... ناھىيە، شەھەردىكى بايلارنى چاقىرساق دەيمەن.
— ئۇلار بۇ جاڭگالغا پۇل تاشلارمۇ؟
— يولىنى قىلىدىغان گەپ ـ دە....
— بۇ يولنى سەن قىلمىساڭ مەن ئۇقمايمەن جۇمۇ!
— ھازىرقى مەسىلە بۇلاقسايلىقلارنى خەتەرلىك ئۆيلەردىن كۆچۈرۈش مەسىلىسى، بۇ سىياسىي ۋەزىپە، ئۇنى ئورۇندىماسلىق بولمايدۇ، مەن دەيمەن: يېڭى مەھەللىنى دۆڭگە قۇرساق قانداق؟ بەرىبىر يېڭى ئۆي سالىدىغان بولغاندىن كېيىن ساينىڭ ئىچىدىن كۆچۈش كېرەك. بۇنىڭغىمۇ ماقۇل دەيدىغاندۇ؟
— ماقۇل دەپ قالار، — دېدى تېيىپ.
— بوش گەپ قىلىسەنغۇ؟ ... ئەگ ئاۋۋال سەن باشلاپ

كۆچىسەن جۇمۇ!

— يۇقىرىدىكىلەر بۇ پىلانىڭغا قوشۇلارمۇ؟

— بۇلاقسايىنىڭ ئەھۋالىنى دەپ باقىمەن - دە... ھازىر مېنىڭ بېشىمنى قاتۇرۇۋاتقان ئىش توك مەسىلىسى. توك بولمىسا ساياھەتنى يولغا قويىمىز دېگىنىمىز قۇرۇق گەپ بولۇپ قالىدۇ، لېكىن بۇ مەسىلىنى يېزىمۇ ھەل قىلالمايدۇ دېگىنە، پەقەت ناھىيىگە يىغلاش كېرەك.

— بىز تولا يىغلاپ يېشىمىز قۇرۇپ كەتتى دېگىنە، ئەمدىكى يىغىنى سەن يىغلاپ باقىسەن - دە.

— يىغلىغانغا ئېرىيدىغان ئادەم بولسىلا مەيلىتىغۇ...

ئىسراپىل بىلەن تېيىپ جىلغىدىن چۈش قايرىلغاندا قايتتى، ئىسراپىل بۈگۈن يەلكىسىنى بېسىپ تۇرغان يۈكتىن قۇتۇلغاندەك ئۆزىنى يېنىك ھېس قىلىپ كۆڭلى خاتىرجەم بولدى.

— چۈشتىن كېيىن دۆڭنى كۆرۈپ باقامدۇق؟— دېدى ئۇ قايتىۋېتىپ.

— مەيلى، ئاۋۋال قورساقنى ئەستەرلىۋالايلى...

قورۇدىكى جىمجىتلىقنى كۆرۈپ ئىسراپىل سورىدى:

— چايخانىڭدىن بوران ئۇچۇپ تۇرىدۇ، قورساقنىمۇ ئەستەرلەپ بولغان ئوخشايمىز جۇمۇ! يەنە چاي ئىچەرمىزمۇ؟

تېيىپنىڭ چىرايى تۇرۇلۇپ ئۆيگە قاراپ توۋلىدى:

— زورە! قېنى سەن؟

ئۆيدىن توپتەك پىلدىرلاپ زورە چىقتى.

— كەلدىڭلارمۇ، ئەجەب كېچىكىپ كەتتىڭلارغۇ؟ — دېدى ۋە چايخانا تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

— تاماق قىلمىدىڭما؟

— قورۇما قورۇپ قويدۇم، ئاشنى سالسام بولىدۇ.

— لەڭمەن ئىكەن، يۈرە،— دېدى تېيىپ كۈلۈپ قويۇپ.

3

يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنى مەھەللىنىڭ تاق ئوتتۇرىسىدا بولۇپ، ئۇ ئىككى ئېغىز ئۆيىنىڭ بىر ئېغىزىنى ئاندا-مۇندا ياساپ ئىشىكىنى كوچىغا قارىتىپلا دۇكان قىلىۋالغانىدى، ئۇ دۇكاننىڭ ئالدىغا باراڭ قىلىپ ئاستىغا تاختايدىن مىخلاپلا ئۇزۇن ئورۇندۇق قىلىپ قويدى. شۇڭا ئۇنىڭ دۇكىنىنىڭ ئالدىدا ئادەم ئۈزۈلمەيتتى، تولىراق مەھەللىدىكى ياشلار ئىشى بولسۇن - بولمىسۇن شۇ يەرگە يىغىلىشىپ ئاۋات قىلىپ تۇراتتى، يارمۇھەممەد ھەر قېتىم بازارغا مالغا كىرگەندە يېڭى - يېڭى ناخشا پلاستىنكىلىرىنى ئاچىقاتتى، بۇلاقسايلىقلار ئۈچۈن بۇ تېپىلماس ئەمەك بولۇپ، ئۇلار پۇل تۆلىمەيدىغان بۇ ناخشا - مۇزىكىلارنى قانغۇچە ئاڭلاپ كېتىشەتتى.

چۈش بولغاندا دۇكاننىڭ خېرىدارلىرى سىلىكىپ ئايىغى بېسىلدى. بۇ چاغدا بۇلاقسايلىقلار چۈشلۈك چايلىرىنى ئىچىپ بولۇپ، ئۆيلىرىنى قاراڭغۇلاپ ئۇيقۇغا تېگەتتى - دە، تالا - تۈزدە ئادەم قالمايتتى، پەقەت مەھەللىدىكى ئۇششاق باللار قىپ-يالىڭاچ بولۇشۇپ باغنىڭ كەينىدىكى كۆلچەكتە قىيا - چىيا قىلىشىپ سۇغا چۈشۈشەتتى، يارمۇھەممەد قولى ئارا بولغان پەيتتىن پايدىلىنىپ تۈنۈگۈن بازاردىن ئەكەلگەن ماللىرىنى تىزىملاپ بولۇپ جاۋەنلەرگە تىزدى. ماللار كۆپەيگەنسېرى دۇكان ئۇنىڭغا بارغانچە تارلىق قىلىۋاتاتتى، ئۇ ئەسلىدە بۇ يىل دۇكاننى چوڭايتىپ سالماقچى بولۇپ، بۇ خىيالىنى كەنت باشلىقى تېيىپقا ئېيتقاندى، تېيىپ ئۇنىڭ رايىنى قايتۇرۇپ قويدى:

— يۇقىرىنىڭ پىلانىدا مەھەللىنى كۆچۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ، ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرساڭ بولامدىكىن، — دېدى ئۇ.

— نەگە كۆچۈرمەكچى؟

— يېڭىتامغا، لېكىن بىز كۆچمەيمىز دەۋاتىمىز، ئىسراپىل يىغىنغا كەتتى، شۇ كەلسە ئېنىق بولىدۇ.

تېيىپنىڭ شۇ گەپنى دېگىنىگىمۇ بىر ھەپتە بولاي دېدى. ئىسراپىل تېخىچە كەلمەيۋاتاتتى، دۇكانغا تېيىپ كىرىپ كەلدى، ئۇ تاماكىدىن بىر قاپنى ئېلىپ بىر تالنى تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى، سىرتتا موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى ۋە ھايال ئۆتمەي ئۇستۈ-شى توپىغا مىلەنگەن ئىسراپىل يېتىپ كەلدى.

— قانداق بولدى؟ — دېدى تېيىپ كۆرۈشۈپ بولۇپلا.

— ئۇسسۇزلۇقۇڭ بارمۇ؟ — دېدى ئىسراپىل قورۇپ كەت-كەن كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ.

يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا بىر قۇتا ئۇسسۇزلۇق ئېلىپ بەرگەن-دى، ئىسراپىل بىر كۆتۈرۈشتىلا يېرىمىنى ئىچىپ بولدى. تې-يىپ ئۇنىڭغا تەقەززالىق بىلەن قاراپ تۇراتتى، ئاخىر ئۇ چىدى-مىدى:

— ھوي، گەپ قىلساڭچۇ؟ قانداق بولدى؟ ...

— يېڭىتامغا كۆچمەيدىغان بولدۇق، مەھەللىنى دۆڭگە كۆ-چۈرۈشكە قوشۇلدى، بۇ يىل ئوتتۇز ئائىلىنى كۆچۈرىدىغان بول-دۇق.

— ۋەزىپە بەكمۇ ئېغىر بولۇپ كەتكەنمۇ، قانداق؟ — دېدى تېيىپ.

— شۇڭا بۇ ئىشنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلىمىسەك بولمايدۇ، باشلامچىلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈش كېرەك، بىرىنچى بولۇپ سەن كۆچىسەن، — دېدى ئىسراپىل تېيىپقا قاراپ.

— ماۋۇ يەردە ھەممىدىن بۇرۇن كۆچمەن دەۋاتقانلار بار، — دېدى تېيىپ يارمۇھەممەدنى كۆرسىتىپ ۋە ئۇنىڭ پىلانى-نى ئېيتىپ بەردى.

— ئۇنداق بولسا ياخشى، ئىككىڭلار باشلاپ بېرىسىلەر، — ئۇ يارمۇھەممەدكە قاراپ سورىدى، — دۇكان بىلەن ئۆيىنى بىر سالارسەن؟

— شۇنداق قىلىمەن ـ دە، شۇنىسى يالغۇز قانداق سالار-مەن، دەپ بېشىم قېتىۋاتىدۇ.
— ئۇنىڭدىن غەم قىلما، ئۆيلەرنى يېزىنىڭ قۇرۇلۇش ئەت-رىتى بىرتۇتاش سالىدۇ. ئۆينىڭ ئۆلچىمى بار، ھەر يىلى ئۆز ئالدىغا قالايمىقان سېلىشقا بولمايدۇ...
— شۇنداق بولغان بولسا ياخشى بولاتتى، — دېدى يارمۇ-ھەممەد خۇشال بولۇپ.
— بۇ يىل ئۆي سېلىشقا ئالدىراپ قالدىڭ، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپ، — شۇنىڭغا قارىغاندا بۇ يىل توي قىلامسەن نېمە؟ كىمگە كۆيئوغۇل بولاي دېدىڭ؟
— نەدىكى گەپنى قىلىسەن، تېيىپكا، — دېدى يارمۇھەممەد خىجىل بولۇپ، — مەن ھازىر دۇكان سېلىشنىڭ غېمىدە.
— توي قىلىدىغان ۋاقتىڭمۇ بولۇپ قالدى، بۇ يىل نەچچىگە كىردىڭ؟
— يىگىرمە ئىككىگە...
— ۋاقتى بوپتۇ، بىز سېنىڭدەك چاغدا بىر بالىغا دادا بولغان... ھازىر ھال ـ كۈنۈڭمۇ ياخشى، بولمىسا كۆزۈڭ چۈشـ-كەن بىرىنى ئېلىپ قاچامسەن! ... ساڭا ھازىر ھەرقاندىقى ماقۇل دەيدۇ...
يارمۇھەممەد شۇ گەپلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ئۆزىچە كۈلۈپ قويدى، دېمىسىمۇ ئۇ بۇ يىل ئۆيلىنىش خىيالىنى قىلىپ قالغانىدى، يېشىمۇ كىلىپ قالدى، ئاتا ـ ئانىسىدىن يېتىم قېلىپ جاپانىمۇ يەتكۈدەك تارتتى. ئەسلىدە ئۇنىڭ ئوقۇپ كادىر بولۇش ئارزۇسى بار ئىدى، لېكىن دادىسى بىلەن ئاپىسىنىڭ تۇيۇقسىزلا كەينى ـ كەينىدىن قازا قىلىشى ئۇنىڭ ھەممە ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى بىتچىت قىلدى. بىر مەزگىل نېمە قىلىشـ-نى بىلمەي گاڭگىراپ يۈردى، تەقدىر تىرىكچىلىكنىڭ غېمىنى ئۇنىڭ قاتمىغان يەلكىسىگە يۈكلەپ قويدى، ئۇ ئامالسىز ئوقۇشـ-

تىن توختىدى. خەقلەرنىڭ ئىشلىرىنى قىلدى، ئاخىر تەۋەككۇل قىلىپ ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئوقەت قىلدى، تەلىيى ئوڭ كېلىپ ئاز ـ تولا پۇل تاپتى ـ دە، ئۆزىنىڭ مەھەللىسىگە يېنىپ كەلدى. چوڭ شەھەرنى كۆرۈپ ئاز ـ تولا سودا قىلىپ كۆزى پىشقان يارمۇھەممەد مەھەللىدە بىرەرمۇ دۇكان يوقلۇقىنى پەملەپ، ئۈرۈمچىدە تېپىپ كەلگەن پۇلىغا تۇرمۇش بۇيۇملىرى ئېلىپ ئۆيىنى دۇكان قىلىپ ئاچتى. مانا بىر يىل بولدى، دۇكاننىڭ تاپاۋىتى بىلەن مەھەللىدىكى ھاللىقلارنىڭ بىرى بولۇپ قالدى، ئەمدى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئۆيلىنىۋېلىش ئوتى چۈشتى.

ئۇ يېقىندىن بۇيان دۇكانغا سودا قىلغىلى كەلگەن مەھەللىدىكى قىزلارغا زەن سالىدىغان بولدى. بۇلاقسايدا بويىغا يەتكەن قىزلار ئاز ئەمەس ئىدى. لېكىن، نېمىشقىدۇر يارمۇھەممەدنىڭ كۆڭلىگە يارىغۇدەكلەر ئۇچرىمايۋاتاتتى، بىرىنىڭ چىراي ـ تۇرقىنى ياراتمايتتى، يەنە بىرىنىڭ قىلىقلىرى دىتىغا سىغمايتتى، يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا مەسۇم تاراننىڭ چوڭ قىزى پەرىدە پات ـ پات كېلىۋالىدىغان، كېچىلىرى ئۇنىڭ ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇپ يۈرىكىنى ئۆينىتىدىغان بولۇۋالدى، يارمۇھەممەد ئۇنىڭ دۇكانغا پات ـ پات كېلىشىنى ئارزۇ قىلاتتى، لېكىن پەرىدە دۇكانغا كەمدىن ـ كەم كېلەتتى، كەلگەندىمۇ خېرىدارلار كۆپ چاغلاردا كېلەتتىيۇ، ئالدىغىنىنى ئېلىپلا تېزلا چىقىپ كېتەتتى! مەسۇم تاران بولسا يارمۇھەممەدنى يامان كۆرەتتى، كۆرگەندىلا يەردە ئۇنى تىللاپ بېرەتتى.

— سودىگەر دېگەننىڭ كۆڭلى قارا بولىدۇ، — دەيتتى ئۇ ئۆيدىمۇ ئۇنىڭ گېپى چىقسىلا تېرىكىپ، — تۇرغاننى يولدىن چىقارغان شۇ خۇنپەر ... ئۆز ۋاقتىدا تۇرغانغا ئۇنىڭ بىلەن ئارىلاشما دېسەم گېپىمنى تىڭشىماي قويىدى، مانا نېمە بولدى، بۇ يېتىم ئوغلاق چوقۇم تۇرغاننى زىيانغا تۇتۇپ بېرىپ ئۆزى قېچىپ كەلگەن گەپ ... ئەگەر تۇرغانغا بىرەر ئىش بولسا بۇنىڭ-

www.uyghurkitap.com

دىن ھېسابىنى ئالماي قويمايمەن، مەن دەپ قوياي، ئۇنىڭ دۇ-كىنىغا دەسسىگۈچى بولماڭلار! ...

شۇڭا پەردەمۇ ئۇنىڭ دۇكىنىغا بېرىشتىن ئەنسىرەيتتى ...

يارمۇھەممەد ئەكەلگەن ماللىرىنى جاۋەنلەرگە تىزىپ بولۇپ قولى بىكار بولدى، ئۇ يالغۇز ئولتۇرۇشتىن ئىچى پۇشۇپ ئۇنئالغۇنى ئېچىپ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان پلاستىنكىنى قويدى. ئۇنئالغۇدىن بىر ئايالنىڭ ئاجايىپ يېقىملىق ناخشىسى ياڭرىدى

كەلمىدى يار، كەلمىدى،
نە بولدى يارىم كەلمىدى.
ئاتىنىڭ ئاياغى سۇندى،
باھانە بولدى كەلمىدى.

يارمۇھەممەد خۇرسىنىپ قويدى. ناخشا ئۇنىڭ كۆڭۈل سى-رىنى ئېيتىۋاتقاندەك بولۇپ مۇڭلاندى.

ئاتىنىڭ ئاياغى سۇنسا،
ئات ئېلىپ مىنمەسمىدى.
يارىنىڭ كۆڭلىدە بولسا،
بىر كېلىپ كەتمەسمىدى ...

بىرىنىڭ ئاياغ تىۋىشى ئاڭلانغاندەك بولدى، يارمۇھەممەد بېشىنى كۆتۈرۈپ چەكچەيگىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئۇ گويا چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەيۋاتاتتى. ئىشىكتىن كۈلۈمە-سىرەپ پەردە كىرىۋاتاتتى. يارمۇھەممەدنىڭ كۆزىگە دۇكانغا نۇرلۇق قۇياش كىرىۋاتقاندەك تۇيۇلۇپ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

— پەردە! ... — يارمۇھەممەد ھودۇققىنىچە ئۇنئالغۇنى ئۆچۈردى، — كېلىڭ، كېلىڭ! ...

ناخشىنىڭ تەسىرىدىنمۇ پەرىدەمۇ ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ قىزاردى. ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ يارمۇھەممەدنىڭ يۈرىكى سېلىپ كەتتى. پەرىدە ئوتتۇرا بوي، يۇمىلاق يۈز بولۇپ، ئۇنىڭ قوي كۆزلىرى ھەمىشە كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى، ئۇ كۈلگەن چاغدا ئىككى مەڭزىدە كىشىنى كۆيدۈرىدىغان چىرايلىق زىنىخ پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ جەينىكىگىچە يالىڭاچ بىلىكى ئاپتاپتا كۆيگەن بولسىمۇ، شۇنچىلىك سىلىق ۋە پارقىراق ئىدى. ئۇنىڭ مىجەزى ئېغىر، كەم سۆز ئىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن بىر خىل مۇلايىملىق ۋە سەۋرچانلىق چىقىپ تۇراتتى.

— پەرىدە، بۈگۈن قانداق بولۇپ كېلىپ قالدىڭىز؟ — يارمۇھەممەد ئالدىراپ سورىدى، — خېلى بولدى، كۆرۈنمەي كەتتىڭىز؟

— مەكتەپتە ئىمتىھان بىلەن بولۇپ كەتتىم، — دېدى پەرىدە ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، — ئۆيدە چاي تۇگەپتىكەن ...

خېلىدىن بۇيان كۆرمىگەچكىمۇ يارمۇھەممەدنىڭ كۆزىگە پەرىدە تېخىمۇ تولۇپ، چىرايلىق بولۇپ كەتكەندەك كۆرۈندى، ئۇ قىزنىڭ ئىتتىك كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ سوئاللارنى سوراۋەردى:

— ئۆيدىكىلەر تىنچلىقتۇ؟

— تىنچلىق ...

— تۇرغاندىن بىرەر خەۋەر بارمۇ؟

— يوق...

يارمۇھەممەد ئورۇنسىز سوئال سوراپ قويغانلىقىنى بىلىپ دەرھال گەپنى يۆتكىدى:

— ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرەمسىز؟

— ئۆيدىكىلەر ئۇنىمايۋاتىدۇ، ئۆزۈممۇ ئويلاپ باقسام ئالىي مەكتەپنىڭ چىقىمىنى تۆلىيەلمىگۈدەكمىز...

— ئۇنداقتا، نېمە ئىش قىلاي دەۋاتىسىز؟

www.uyghurkitap.com

— نېمە ئىش قىلاتتۇق، دېھقان بولمىساق شۇ ...

يارمۇھەممەد پەرىدەنىڭ بۇلاقسايدىن كەتمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئىچىدە خۇشال بولدىيۇ، لېكىن قىزنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن تەسەللى بېرىپ قويدى:

— دېھقان بالىلىرىنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولىدىغان گەپ كەن، قانداق قىلىمىز؟ مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇسام دەپ ئارزۇ قىلغانىدىم، ئاخىر يەنە بۇلاقسايدىن چىقالمىدىم. شۇڭا، قارىغاندا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يەرنىڭ توپىسى ئېغىر بولىدىغان ئوخشايدۇ ...

— سىزنىڭ كۆڭلىڭىز ياخشىغۇ، — پەرىدە دۇكانغا كۆز يۈگۈرتۈپ چىقىپ دېدى، — ئېتىزنىڭ جاپاسىنى تارتمايۋاتىسىز، ھازىر بۇلاقسايدىكى بايلاردىن بولۇپ قالدىڭىز.

— بۇ ئىشنىڭ جاپاسىنى ئاز دەمسىز؟ مالغىمۇ ئۆزۈم ماڭغان، دۇكانغىمۇ ئۆزۈم قارىمىسام بولمايدۇ، يالغۇزچىلىقتا تەس ئىكەن ...

— ھەمراھدىن بىرنى تېپىۋالسىڭىز بولمامدۇ؟ — پەرىدە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا شۇنداق دېدىيۇ، لېكىن ئۆز گېپىدىن ئۆزى ئوڭايسىزلىنىپ قىزىرىپ كەتتى.

يارمۇھەممەدنىڭ تىلىغا «سىزنى ھەمراھ قىلاي» دېگەن سۆز كەلگەنىدى، لېكىن «پەرىدە باشقىچە ئويلاپ قالارمىكىن» دەپ ئەنسىرەپ دېمەستىن گەپنى ئايلاندۇردى:

— پەرىدە! — دېدى ئۇ يېقىن كېلىپ، — سىز دەپ بېقىڭە، سىزچە مەن ئۆزۈمگە كىمنى ھەمراھ قىلسام بولار؟

— ۋايىەي، بۇلاقسايدا قىزلار جىققۇ؟ — دېدى پەرىدە كۈلۈپ، — ياكى شەھەردىن تېپىۋالدىڭىزمۇ - يە؟

— شەھەردىن تاپىدىغان نىيىتىم بولسا بۇلاقسايغا يېنىپ كەلمەيتتىم دەڭا، ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەرنىڭ قىزلىرى ماڭا ئوخشاش سەھرالىق ئاق پايپاقلارنى يارىتامدۇ؟ بىزنىڭ پېشاند-

ـمىزگە مۇشۇ يۇرت يېزىلغان ئوخشايدۇ.

پەرىدەنىڭ يۈرىكى ئوقچۇپ كەتتى، ئۇ يارمۇھەممەدنىڭ چاقـناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن نېمىنىدۇر ھېس قىلغاندەك بولدىيۇ، لېكىن جەزم قىلالمىدى، «يارىنىڭ راستتىنلا يۈرگەن قىزى يوقمىدۇ؟ ئەجەب گەپلەرنى قىلىدىغۇ؟ مېنى يۈرىكىم ئالدىمايۋاتـقاندۇ ـ ھە؟...» دۇكانغا جالالنىڭ كىرىپ كېلىشى پەرىدەنىڭ شېرىن خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى، جالال بۇلاقسايدا بىرىنچى باي دەپ نام ئالغان رېھىم شاھىنىڭ ئوغلى ئىدى. ئۇ پەرىدە بىلەن يارمۇھەممەدنىڭ قىزغىن پاراڭلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ئەرـۋاھى ئۇچتى، ئۇ يارمۇھەممەدكە قاراپ ئالىيىپ قويدى ـ دە، پەرىدەگە يېقىن كېلىپ سورىدى:

— پەرىدە، نېمە لازىم ئىدى؟

جالالنى كۆرۈپ پەرىدەنىڭ چىرايى شۇ ھامان تۇرۇلدى، ئۇ جالالغا قارىماستىنلا يارمۇھەممەدكە:

— چاينى ئېلىپ بېرىڭە، مەن كېتەي، — دېدى ۋە يانچۇقىـنى ئاختۇرۇپ پۇلىنى ئالغۇچە جالال يارمۇھەممەدنىڭ ئالدىغا ئون سومنى تاشلىدى.

بۇنى كۆرۈپ پەرىدەنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

— جالال، نېمە قىلىۋاتىسىز؟ — دېدى ئۆكۈپ تۇرۇپ.

— ئوخشاشقۇ، چاينى ئېلىپ كېتىۋېرىڭ، — دېدى جالال كۈلۈپ قويۇپ، — يەنە باشقا نەرسە كېرەكمىدى، دەڭ؟...

— جالال! — دېدى پەرىدە تىترەپ تۇرۇپ، — بىزنى ئۈنچىۋالا پەس كۆرۈپ كەتمەڭ، بىز تېخى خەقلەرنىڭ قولىغا قاراپ قالغۇدەك كۈنگە قالمىدۇق جۇمۇ!

— مەن پەس كۆرمىدىم، — دېدى ئۇ قاش ـ كۆزىنى كېرىپ، — يارىغا قەرزدار بولۇپ يۈرمەڭ دەيمەنغۇ، سودىگەر دېگەن خەققە ئون تىيىن قەرزدار بولۇپ قالسىڭىز ئەتىسىلا ئۆسۈم تەلەپ قىلىدىغان نېمىلەر...

جالالنىڭ گېپى يارمۇھەممەدنىڭ ئىرۋىشىغا تەگكەن بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ گەپ قىلمىدى، چۈنكى ئۇ جالالنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ، ئۇنىڭ «قان» دېگەن لەقىمىگە لايىق خۇيى بار بولۇپ، مەھەللىدە ئىككى كۈندە بىر جېدەل تېرىپ سوقۇشمىسا يېگەن تامىقى تېنىگە سىڭمەيتتى. يېقىنىدىن بېرى ئۇ پەرىدەنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ، ئاخىر ئاتا ـ ئانىسىغا دەپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەلچى كىرگۈزدى. مەسۇم تاران رىھىم شاھ بىلەن خۇشى بولمىسىمۇ، لېكىن تۇغقاندارچىلىقنىڭ يۈزىنى قىلىپ: «پەرىدە تېخى ئوقۇۋاتىدۇ، ئاۋۋال ئوقۇشىنى تۈگەتسۇن...» دېگەن جاۋابنى بەرگەنىدى. جالال بولسا بۇ جاۋابنى ماقۇل بولدى دەپ چۈشەندى ـ دە، شۇنىڭدىن باشلاپ پەرىدەنىڭ كەينىدىن مارايدىغان بولۇۋالدى. بايا ئۇ پەرىدەنىڭ دۇكانغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ كەينىدىن ئىز بېسىپ كەلگەنىدى.

پەرىدە يارمۇھەممەدنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ بىلەن تاكاللىشىشنى ئەپ كۆرمىدىمۇ، چاينىمۇ ئالماستىن دۇكاندىن چىقىپ كەتتى. جالال ئۇنىڭ كەينىدىن چىقىپ چاقىرغانىدى، لېكىن پەرىدە قايرىلىپ قاراپمۇ قويمىدى، پەرىدەنىڭ قوپال مۇئامىلىسى، يارمۇھەممەدنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى ئوسال قىلىشى جالالنىڭ جان ـ جېنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ دۇكانغا يېنىپ كىرىپ، پۇتۇن ئەلىمىنى يارمۇھەممەدتىن ئالدى:

— پۇلنى نېمىشقا ئىتتىك ئالمايسەن؟ — دېدى ئۇ يارمۇھەممەدكە ھۆرپىيىپ.

— سېنىڭ پۇلۇڭنى نېمىدەپ ئالاتتىم؟

— سېنىڭ نېمە چاتىقىڭ، يا پەرىدەگە بىكارغا بەرمەكچىمىدىڭ؟

— جالال! — دېدى يارمۇھەممەد ئۆزىنى زورغا بېسىپ، — تەتۈرلۈك قىلماي مە، پۇلۇڭنى ئېلىپ ئۆيۈڭگە كەت!

— نېمە؟ مېنى قوغلاۋاتامسەن؟

— دۇكاننى تاقايمەن.

— مېنى كۆرۈپ تاقىغىلى كېلىۋاتامدۇ؟ — جالال پوكەيگە كېلىپ يېنىچە يانپاشلىدى، — پۇدىن ئالە، ئىچىپ ئاندىن ماڭىمەن.

— پۇا قالمىدى، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنى كەتكۈزۈۋەتمەكچى بولۇپ.

— يالغان! ئالە پۇنى!

— جالال، نېمە قىلماقچىسەن؟

— خامىرىڭنىڭ بېزىنى ئالىمەن، — جالال پوكەيگە مۇشتۇمى بىلەن بىرنى قويۇپ ھۆركىرىدى، — سەن پەرىدەگە نېمانچە يېقىنچىلىق قىلىسەن؟

— يېقىنچىلىق قىلىپ نېمە دەپتىمەن؟

— مەن تالادا ھەممىنى ئاڭلاپ تۇردۇم، مەن ساڭا ئېيتىپ قوياي، يارى. سەن ھوشۇڭنى بىلىپ يۈر! پەرىدەنىڭ بېشى باغلاقلىق ... ئۇ مېنىڭ، ئاڭلىدىڭمۇ؟ ... ئەگەردە ئۇنىڭغا يەنە گەپ قىلىپ بېشىنى ئايلاندۇرىدىغان بولساڭ مېنىڭدىن ياخشىلىق كۆرمەيسەن! ...

جالال شۇنداق دېگىنىچە يارمۇھەممەدكە قاراپ مۇشتۇمىنى تەڭلەپ قويدى، ئاندىن ئۇ پوكەيدىكى پۇلنى يۇلۇپ ئېلىپ، يانچۇقىغا سالدى ـ دە، دۇكاننىڭ ئىشىكنى جالاقشىتىپ تېپىپ ئېچىپ كوچىغا چىقىپ كەتتى.

مىنۇت ئىچىدە يۈز بەرگەن بۇ ئىش يارمۇھەممەدنى گاڭگىرىتىپ قويدى.

جالالنىڭ ئۆكتەملىكى ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلغان بولسىمۇ، لېكىن يەنە بىر تەرەپتىن خۇشالمۇ قىلدى. بۈگۈن كۆزى بىلەن كۆردىكى، پەرىدەنىڭ جالالغا مەيلى يوق ئىكەن، پەرىدە چوقۇم ئۇنىڭغا تەگمەيدۇ، يارمۇھەممەد ئۇنىڭ باشقا بىرەر يىگىت بىلەن يۈرگىنىنىمۇ ئاڭلىمىدى: «ئەمدى پۇرسەتنى چىڭ تۇتسام

بولغۇدەك، لېكىن ... مەسۇمكام نېمە دە؟ ئۇ تۇرغاننىڭ يىتۇپ كەتكەنلىكىنى مېنىڭدىنلا كۆرۈۋاتىدۇ، بولمىسا، مەن تۇرغانغا شۇنچە يالۋۇردۇم، ئىچكىرىگە بارما دەپ تۇستۇم، لېكىن ئۇ مېنىڭ نەسىھىتىمگە كۆنمەي مېنى ئازغاشتۇرۇپ قېچىپ كەتتى، ئۇ هازىر نەلەردە يۈرۈيدىغاندۇ؟ ... پەرىدە ماقۇل دىگەنىدۇ مەسۇمكام ئۇنىماي تۇرۇۋالارمىكىن، قېنى، ئاۋۋال پەرىدەنىڭ كۆڭلىنى بىلىپ باقاي ...»

يارمۇھەممەد ھەم ئازابلىق ھەم شېرىن، خىياللارغا چۆكۈپ ئۇزاق ئولتۇردى، پەرىدە بىلەن كۆرۈشۈش ئۇنىڭ كۆڭلىگە يېڭى بىر ئۈمىد، شۇنداقلا ئازابلىق بىر ۋەسۋەسىنى سېلىپ قويدى، ئۇ گاڭگىراپلا قالدى، ئۇ جاللىنىڭ يەنە ئايلىنىپ كېلىپ جېدەل تېرىشىدىن ئەنسىرەپ دۇكاننى ئىچىدىن تاقىدى ...

بۇ چاغدا پەرىدەمۇ تىنچسىز ئىدى، دادىسى بىلەن ئاپىسى چۈشلۈك چېيىنى ئىچىپ بولۇپ ئۇخلىغىلى ياتتى، پەرىدەنىڭ بولسا كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇ نەچچە كۈندىن ئوقۇۋاتقان رومانىنى كۆتۈرۈپ باغقا چىقتىيۇ، لېكىن كىتابنىڭ خەتلىرى مېڭىسىگە زادىلا چۈشمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا باياتىن دۇكاندا بولغان ئىشلار كېلىۋالاتتى، ئۇ يارمۇھەممەد بىلەن قىلىشقان پاراڭلارنى بىرمۇبىر ئەسلەپ چىقتى. يىگىتنىڭ هاياجان بىلەن چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۆزىگە بولغان يېقىنلىقنى ھېس قىلدى. يارمۇھەممەدكە ئوخشاش، پەرىدەمۇ ھەر قېتىم يارىنى كۆرسە قەلبىگە ئازابلىق ۋە شېرىن بىر تۇيغۇ قويۇلاتتى ـ دە، قىزنى بىرنەچچە كۈن ئازاب ئىچىدە ئۆرتەيتتى. ئۇلار ھەر قېتىم قىسقىلا كۆرۈشۈپ قالاتتى، تەقدىر ھازىرغىچە ئۇلارغا يۈرەك سۆزلىرىنى قانغۇدەك دېيىشىدىغان پۇرسەتنى زادىلا بەرمەي كېلىۋاتاتتى، بۈگۈنمۇ شۇنداق بولدى، جالال ھەممىنى بۇزدى. پەرىدە زارىقىپ كۈتكەن سۆزنى ئاڭلىيالمىدى. «يارى نېمە دەپ ئويلاپ قالدىكىنە؟ مېنى تايىنى يوق قىزكەن، بىردەم جالالغا

www.uyghurkitap.com

ماقۇل دەپ، ئەمدى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپتۇ دەۋاتقانمىدۇ؟... بۇ مەرەز نەدىن پەيدا بولدى، مېنى كەينىمدىن ماراپ يۈرگەن ئوخشايدۇ، ئاپامغا دەپ ئۇنىڭ بىلەن گەپنى ئۈزۈۋەتمىسەم بولمىغۇدەك، بايا مەن كەتكەندىن كېيىن جالال ئاغزىغا كەلگەننى دەپ يارىنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋەتتىمىكىن!... ئەتە - ئۆگۈنگىچە يارى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ قويسام بولغۇدەك... تۇۋا! كىچىك چاغلىرىمىزدىلا يارى كۆزۈمگە بۆلەكچە ئىسسىق كۆرۈنەتتى...»

پەرىدە ئويغا پاتقىنىچە تىك چۈشكەن قۇياش نۇرىدا ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان يىراقتىكى رەڭگارەڭ ئېتىزلىقلار، تاغلارغا كۆز تاشلىدى. سېغىنىش، خۇرسىنىش، ھەسرەت گىرەلىشىپ كەتكەن غۇۋا بىر تۇيغۇ ئۇنىڭ يۈرەك باغرىنى تىنماي تىلغاپ تۇراتتى، ئۇ ھېچقاچان بۇنداق ئارامسىزلىق ۋەسۋەسە بىلەن يۈرەكىنىڭ ئاستىن - ئۈستۈن بولغانلىقىنى بېشىدىن كەچۈرمىگەنىدى. كىشىنى بىھوش قىلىۋېتىدىغان بۇ خىل شادلىقنى، قەلبىنىڭ چوڭقۇر يېرىدىكى ھاياجاننى تونجى قېتىم ھېس قىلىپ نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالدى. پەرىدە شۇ تاپتا ئۆزىگىمۇ مەلۇم بولمىغان قانداقتۇر سىرلىق بىر كۈچنىڭ ئىختىيارىدا ئىدى، بۇ سىرلىق كۈچ ئۇنى ھەر مۇقامغا سېلىپ ئوينىتاتتى...

4

مەسۇم تارانىنىڭ ئىچى تىت - تىت بولاتتى، ئۇ ئىچكەركى ئۆيدىكى پەنجىرە ئالدىدا شۇمشىيىپ ئولتۇرۇپ، قاغجىراپ تۇرغان قورۇسىغا كۆڭۈلسىز قارىغىنىچە ئاچچىق تاماكىنى ئۇزمەي چېكەتتى، كۆكتە بۇلۇتتىن ئەسەرمۇ يوق. كۆپكۆك ئاسمان قىزغۇچ سېرىق يالقۇن چىقىرىپ كۆزنى قاماشتۇراتتى، ھاۋا قۇياش نۇرىدا تىترەپ چاقنايتتى. ئىسسىقنىڭ دەستىدە تالا - تۈزدە

ئادەملەرمۇ كۆرۈنمەيدۇ، مەھەللىنىڭ ئىتلىرىمۇ ھاۋشىشتىن توختاپ، تاملارنىڭ سايىسىغا كىرىپ قىپقىزىل تىلىنى چىقىرىپ يېتىشاتتى، بۇ چاغدا چىۋىنلەر جانلىنىپ كەتكەن بولۇپ، ھەممە ئۆيلەردە ئۇلارنىڭ غىژىلداشلىرى ئاڭلىناتتى. «بۇ ئىسسىق يەنە بىر - ئىككى ھەپتە بولىدىغان بولسا بۇلاقسايلىقلارنىڭ ئاـ ئەتلىرىلا ئەمەس، ئۆي بىساتلىرىمۇ كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىدىـ غۇ، — دەيتتى مەسۇم تاران ئىچىدە، — قايسى كۈنى شۇنچە پۇل تاشلاپ يامغۇر تىلەپ قىلغان زاراخەتمىنىڭمۇ ھېچبىر پايدىـ سى بولمىدى، يامغۇرنىڭ شەپىسىمۇ كۆرۈنمەيدۇ. ئابدۇل كانايـ نىڭ نەزىرگە سويغان كالىنىڭ يېرىم سان گۆشىنى كېچىدە ئۆيگە ئەكىرىپ كەتكىنىگە ياراتقان ئىگەمنىڭ غەزىپى تۇتۇپ نەزىرنى قوبۇل قىلمىدىمىكىن؟ تۇنۇگۈن ئاسىم لەقۋا يارىنىڭ دۇكىنىدىـ نىڭ ئالدىدا: ‹ئابدۇل مەزىن يوغان بىر پارچە گۆشنى كۆتۈرۈپ ناسىر ئىمامنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ كەتتى، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم› دەۋاتاتتى، ئاسىمنىڭ كۆرگىنى راست ئوخشايدۇ… ئىنساپسىز نائەھلىيلەر، ئاۋۇ ئابدۇل كاناي دېگەن نېمە كوممۇنا ۋاقتىدا ئامبارچى بولۇپ خەقنىڭ رىزقىنى ئاز يېمىگەن نېمىتى، ماۋۇ كۈنگە كەلگەندە توۋا قىلىپ ئىمانغا كەلدى دېسەك، يەنە ئۆگەنگەن كونا خۇيى قالمىغان ئوخشايدۇ، ھارامغا ئۆگەنگەن بەتبەختلەر، سىلەرنىڭ گۇناھلىرىڭنىڭ كاساپىتىدىن بۇلاقسايغا ئاپەت يېغىپ كېتىۋاتىدۇ…»

بىرىنىڭ ھويلىدا توۋلىغان ئاۋازى مەسۇم تاراننىڭ كۆڭۈلـ سىز خىياللىرىنى چېچىۋەتتى. مەسۇم تاران ھويلىغا قاراپ، كەنت باشلىقى تېيىپنى تونۇپ جايىدىن مىدىرلىمىدى. «ئەتىگەندە بۇ نېمىدەپ كەلگەندۇ؟ — دېدى ئۇ خۇشياقمىغاندەك تەرىنى تۇرۇپ، — ھەرقاچان، سۇ پۇلىنى تاپشۇر دەپ كەلدى. مۇشۇ تاپتا ئىچىدىغان چايغا تېپىن يوق، ساڭا نەدىكى پۇل؟… دەپتىرىڭگە يېزىپ قويۇپ تۇرارسەن…»

مەسۇم تاراننىڭ خىيالى ئاخىرلاشماي تۇرۇپ كەنت باشلىقى ئۆيگە ئىگىز بويلۇق ئىسرائىلنى باشلاپ كىرىپ كەلدى، ئىسرا-ئىل ئىچكەركى ئۆيگە كىرىۋېتىپ بېشىنى ئىشىككە ئۇرۇۋالدىيۇ، چاندۇرماستىن ئاغرىقنى ئىچىگە يۇتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن كىر-گەن تېيىپ كۈلگىنىچە:

— يەنە ئۇرۇۋالدىڭمۇ، — دېدى بېشىنى چايقاپ، — بۇلاقسايدا بىرەر يىل تۇرساڭ خېلى پاكارلاپ قالىدىغان ئوخشاي-سەن...

ئىسرائىل گەپ قىلماستىن كۈلۈپلا قويدى.

— مەسۇمكا، بارمۇسەنۇي؟ — تېيىپ پەنجىرە ئالدىدا ئول-تۇرغان ئۆي ئىگىسىگە قاراپ گەپ قىلدى، — پاھ، ئىسسىقتا ئېرىپ كەتمەي دەپ ئۆيگە تىقىلىۋاپسەنده ـ هە؟ — دېدى مەسۇم تاراننىڭ «توڭ» لەقىمىنى كەلتۈرۈپ چاقچاق قىلدى.

مەسۇم تارانمۇ دەرھال چاقچاق ياندۇردى:

— ئۆزۈڭنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ئاڭلىسام، سېنى كۆكۈيۈز-دىن قېچىپ گەمىدە يېتىپ يۈرۈيدۇ دەيدىغۇ؟ ... — دېدى تېيىپنىڭ «كالا» لەقىمىگە توغرىلاپ.

— ئۆيۈڭ گەمىدىنمۇ بەتتەر ئىكەن، مۇز چىقىدىغۇ؟ قىش كەلسە يايراپ كېتىسەنده ـ ھە، مەسۇمكا؟

— مەندىن بەكرەك سەن خۇش بولارسەن، بىكار يېتىپ يەيسەن ـ دە؟ ...

بۇلاقسايلىقلارنىڭ ئادىتى شۇنداق، ئۇلار بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۈشكەندە سالام ـ سەھەتنىڭ ئورنىدا بىر پەدە چاقچاق قىلىشىدۇ-ۋالمىسا كۆڭلى تىنمايدۇ، ئۇلار ئۇچۇن چاقچاق ئاش ـ ناندىنمۇ قەدىرلىك ... ئىسرائىل ئۇلارغا قاراپ ھەيران بولدى: «ئۇلار شۇنچىلىك نامرات، غۇربەت تۇرمۇشتا ياشايدۇ، لېكىن ئۇ-يۇن ـ چاقچاقتىن ئايرىلمايدۇ، بۇلاقسايلىقلار ئاجايىپ ئادەملەر ئىكەنغۇ! ...»

سالام ـ سەھەتتىن كېيىن تېيىپ ئىسرائىلنى تونۇشتۇردى:

— بۇ ياقنى تونۇمايسەنغۇ دەيمەن، — دېدى ئۇ ئىسرائىلنى كۆرسىتىپ، — بۇ بىزنىڭ يېزىغا يېڭىدىن شىياڭجاڭ بولۇپ كەلگەن، ئىسمى ئىسرائىل بولىدۇ، ئۇ بۇ يىل بىرىنىڭ بولالىسايدا نۇقتىدا تۇرۇپ ئىشلەشكە كەلدى. بۈگۈن ئەزالار بىلەن تونۇشاي دەپ ئۆيلەرنى ئارىلاۋاتىمىز، ئىسرائىل باياتىن ئىسسىپ كەتتىم دېگەنتى، ئۇنداق بولسا يۇرە، ماۋۇ يەردە مۇزدەك بىر ئۆي بار دەپ سىنىڭكىگە باشلاپ كەلدىم.

— ياخشى قىپسەن، — دېدى مەسۇم تاران دەرھال، — بۇ گەپچە، بۈگۈن نۇرغۇن ئۆيلەرگە ئۇسۇپ بېقىپسەن ـ دە؟…

مەسۇم تاران ياش چاغلىرىدا مەھەللىدىكى مەشرەپ، ئولتۇ-رۇشلارنى سورايدىغان چاقچاقچىلارنىڭ بىرى ئىدى. ياش چوڭاي-غانسېرى، ئۇنىڭ مىجەزى ئېغىرلىشىپ ئولتۇرۇشلارغا بارماس بولدى، لېكىن ھازىرمۇ چاقچاقتا خېلى ـ خېلىسىغا بوزەك بولمايتتى… مەسۇم تاران ئىسرائىلغا زەن سالدى. ئۇنىڭغا بۇ يىگىت تونۇشتەكلا، بىر يەردە كۆرگەندەك تۇيۇلدىيۇ، لېكىن نەدە كۆرگەنلىكىنى خېلى ئويلاپمۇ ئەسلىيەلمىدى.

— شىياڭجاڭ دېدىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى مەسۇم تاران ئىس-رائىلغا قاراپ قويۇپ، — ياخشى بوپتۇ، قېنى، تۆپىگە ئۆت-تۇڭلار… ھاي، شەرۋان! — ئۇ دالان ئۆيدە بىرنەرسە قىلىۋاتقان ئايالىنى چاقىردى، — مېھمانغا كۆرپە سېلىپ قويغىنا، قېنى، يۇقىرى، يۇقىرى…

— بولدى، بولدى، — دېدى ئىسرائىل سۇپىغا چىقىپ كونىراپ يىرتىلىپ كەتكەن كىگىزگە قاراپ قويۇپ ئولتۇردى.

ئاڭغىچە شەرۋان كونا بىر كۆرپىنى كۆتۈرۈپ كىرگەنىدى، ئىسرائىل ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتتى.

— كۆرپە سالمايلى، ئىسسىپ كېتىدىكەن.

— ماقۇل دە، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپ، — بۇ ئۆيدە

ھېلىلا توڭلايسەن.
— تېپىپنىڭ يېنىغا قويۇپ قويغىن، — دېدى مەسۇم تاران ئايالىغا، — ھېلى توڭلىسا دۈمبىسىگە ياپىمىز ...
شەرۋان كۆلۈپ كۆرپىنى سېلىپ قويدى ـ دە، چاي تەييار. لىغىلى دالانغا چىقىپ كەتتى ...
— ئىسراپىل شياڭجاڭنى كۆرگەندەك قىلامسەن؟ — دەپ سوربدى تېپىپ بىر ئازدىن كېيىن.
مەسۇم تاران مېھمانغا يەنە بىر قاراپ قويۇپ بېشىنى چايقى. دى:
— چىرايىغۇ تونۇشتەك قىلىدۇ ...
— ئىسراپىل شياڭجاڭ بىزنىڭ بۇلاقسايلىقكەن.
— بۇلاقسايلىق دەمسەن؟ — مەسۇم تاران ھەيران بولغاندەك ئىسراپىلغا قاراپ قويدى، — كىمنىڭ بالىسى بولدى؟
— ھاشىر كامنى بىلەمسەن؟ مەسچىتنىڭ كەينىدە ئۆيى بار...
— ھاشىر بوراننى دەمسەن؟ ... نېمىشقا بىلمەيمەن، بىز كىچىكىمىزدە بىللە ئوينايتتۇق...
— شۇ ھاشىركامنىڭ ئوغلى بولىدۇ.
— شۇنداقمۇ؟ ... — مەسۇم تاران ئىسراپىلغا قىزىقىش بىلەن قاراپ قويدى، — مۇنداق دېگىنە، بوي ـ تۇرقى ئوخشاپ تۇرىدۇ... ئۇنداقتا ئۆزىمىزنىڭ تارانچى بالىسى ئىكەن. سەنغۇ؟ ... — مەسۇم تارانغا جان كىرگەندەك تېتىكلەشتى، — ھە، ئاپاڭ تىنچلىقمۇ؟
— تىنچلىق ... — دېدى ئىسراپىل كۈلۈپ قويۇپ.
— داداڭچۇ؟
— داداممۇ ياخشى، سىزگە سالام ئېيتتى...
— سالامەت بولسۇن، — دېدى مەسۇم تاران ئېچىلىپ، بىردىن ئۇنىڭ كۆڭلى يايراپ قالدى، — بىز دېگەن سېنىڭ داداڭ

بىلەن كىچىكىمىزدە قىلىن دوست ئىدۇق ... ئۇ ئوقۇپ قويغاچقا كادىر بولۇپ كەتتى، ھە، داداڭ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ، يەنە شۇ بۇرۇنقى ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتامدۇ؟

— ھەئە... شۇ ئىدارىدە ... دادام بىرەر يىل بولدى ئاغرىق-چان بولۇپ قالدى، تولىراق دوختۇرخانىدا ...

— نېمە كېسەل بولدى؟

— رېماتىزم...

— شامال تەگكۈزۈۋاپتۇ - دە؟ — مەسۇم تاران ئۇنىڭ «بوران» دېگەن لەقىمىگە توغرىلاپ چاقچاق قىلدى.

تېيىپ دەرھال گەپ قىستۇردى:

— سېنىڭ بىلەن بىللە يۈرۈپ كىچىكىدە تەگكەن سوغۇق دېگىنە ...

— ئۇمۇ ناتايىن، — دېدى مەسۇم تاران تېيىپقا قاراپ، — ھەرقاچان، يەللىك بىرنېمىنىڭ گۆشىنى جىق يەپ قويدىمىكىن؟ ...

تېيىپ دەرھال جاۋاب قايتۇرالماي جىم بولدى، ئىسراپىل ئۇلارنىڭ چاقچاقلىرىنى ئاڭلاپ كۈلدى: «مەسۇم تاران دېگەن بۇ ئادەم بوش كىشى ئەمەسكەن جۇمۇ!» دەپ ئويلىدى.

— داداڭ بۇلاقسايغىمۇ چىقماس بولۇپ كەتتى.

— دادامۇ دائىم بۇ يەرنىڭ گېپىنى قىلىدۇ، پېنسىيىگە چىقسام بۇلاقسايغا كېتىمەن، دەپ يۈرىدۇ.

— بۇلاقسايغا يېتەمدۇ؟ ... شەھەرگە كىرىپ قالسام يېنىپ چىققۇچە كۆزۈم تۆت بولۇپ كېتىدۇ ... ھە، ئۆزۈڭ ھەرقاچان ئۈرۈمچىلەردە ئوقۇپ كەلگەن بولغىيتتىڭ؟

— ھەئە، ئۈرۈمچىدە ئوقۇدۇم.

— نېمىنى ئۆگىنىپ كەلدىڭ؟

— ئىگىلىك باشقۇرۇش كەسپىدە ئوقۇغانتىم، كەلگەندىن كېيىن ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتە بەش يىل ئىشلەپ، بۇ يىل يېزىغا چىقتىم ...

— مۇنداق دېگىن، ھە، — مەسۇم تاران ئۇنىڭغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، — ياخشى كەپسەن، بىزنىڭ ھالىمىز مۇشۇ، ئاتا - بوۋىلىرىمىز ماكان تۇتقان يۇرتنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇۋاتىمىز ... خۇداغا شۈكۈر، ئاچ - يالىڭاچ قالمىدۇق، بايمۇ بولۇپ كەتمىدۇق.

— توڭلاپمۇ قالمىدۇق دېگىنە، — تېيىپ چاقچاق قىلدى.

— كالىدەك سۆرىلىپ كېتىۋاتىمىز، — دېدى مەسۇم تاران دەرھال ...

ئىسراپىل ئۇنىڭ دەل كەلتۈرگەن چاقچىقىغا قايىل بولۇپ كۈلۈۋەتتى.

— بۇ يىل نېمە بولدى، ياز بەك قۇرغاق كەلدى، — دېدى مەسۇم تاران خۇرسىنىپ قويۇپ، — بۇ يىل دېھقانچىلىقنىڭ ھوسۇلىمۇ چاغلىق بولىدىغاندەك...

— بىنەم تېرىغانمىتىڭىز؟ — دەپ سورىدى ئىسراپىل.

— تېرىغان، بۇ تۇرقىدا ئۇرۇقنى يىغىۋالغىلى بولامدىكىنتاڭ ...

شۇ ئارىدا تالادىن پەرىدە كىرىپ مېھمانلارغا سالام قىلدى. تېيىپ ئۇنى كۆرۈپ سورىدى:

— ئالىي مەكتەپلەرگە ئىمتىھان بېرىدىغانسىز؟ ...

پەرىدە ئىتتىك دادىسىغا قاراپ قويۇپ بېشىنى چايقىدى.

— نېمىشقا؟

— ئۇنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقۇدەك ھالىمىز نەدە دەيسەن؟ — دېدى مەسۇم تاران ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ئاڭلىساق، ھازىر يىلىغا بەش - ئالتە مىڭ سوم تۆلەيدۇ دەيدۇ، بىزدە ئۇنچىلىك پۇل نېمە قىلىدۇ ... ئاپىسىمۇ ئاغرىقچان، ئۆيدىن پەرىدە خەۋەر ئالمىسا بولمايدۇ...

— خۇرشىدەچۇ؟

— ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ ...

ئىسرائىل تېيىپتىن سورىدى:
— بۇلاقسايدىن ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقان بالىلار بارمۇ؟
— ئىلگىرى ئوقۇش پۇلى ئالمايدىغان چاغلاردا ئوقۇغانلار بار ئىدى. هازىر يوق، رېھىم شاھنىڭ زىبانى ئوقۇتى ئوقۇتاتتى، كېيىن بارمىدىغۇ؟
— رېھىمكام ئەۋەتمىدى، — دېدى پەرىدە.
— نېمە دەپ؟
— ئوقۇش پۇلى ئۆرە ئىكەن، دەپ ئۇنىماپتۇ.
— رېھىم شاھ بۇلاقسايدىكى باي دېگەن ئادەم، — دېدى تېيىپ ئىسرائىلغا چۈشەندۈرۈپ، — شۇ چىدىمىغان يەردە باشقىلارغا تەس، بۇ يەردە، قارا، تولىسى ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپلا ئۆيىگە يېنىپ كېلىدۇ...
ئىسرائىل چۈشەنگەندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.
— تاشتۆپە يېزىسى ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەن بالىلارنىڭ ئوقۇش پۇلىنى كۆتۈرىدىغان بوپتۇ، — دېدى پەرىدە.
— ئۇ دېگەن ناھىيە بويىچە باي يېزىدە، — دېدى تېيىپ، — ئۇلار بىلەن بىز قانداق تەڭ بولالايمىز؟...
— ئەمدى ئىسرائىلمۇ كەپتۇ، — دېدى مەسۇم تاران كۈلۈپ، — بىزنى تاشتۆپىدىن ئاشۇرۇۋېتەرسىلەر...
مەسۇم تاراننىڭ گېپىدىكى ئاچچىق كىنايىنى سېزىپ ئىسرائىل ئوڭايسىزلىنىپ قالدى، ئۆيدىكىلەر «ئەمدى قېنى نېمە دەيسەن؟» دېگەندەك ئۇنىڭغا قاراشتى.
— مەن بۇ يەرگە چىقىشتىن ئاۋۋال دادام ماڭا بۇلاقساي توغرۇلۇق جىق پاراڭلارنى قىلىپ بەرگەنىدى، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي، — دادامنىڭ دېيىشىچە، بۇلاقساي بۇرۇن خېلى باي يەر ئىكەندۇق، كوپېراتسىيە يىللىرىدا ناھىيە بويىچە بايراقدار بولغانىكەن، شۇنداقمۇ، مەسۇمكا؟
— راست دەيسەن، ئىنقىلابتىمۇ داجەيچە كەنت بولغاندۇق...

— ئەمما، ھازىر ناھىيە بويىچە ئەڭ نامرات كەنت بولۇپ قاپتۇ، نەچچە كۈندىن بۇيان تېيىپ بىلەن مەھەللىنى ئايلىنىپ كۆرۈپ ھەيران قالدىم، بۇلاقسايىنى بۇنچىۋالا نامرات، قالاق دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، ئاددىيسى، ئۆلكە ئازاد بولغىلى ئەللىك يىلدىن ئاشتى، بۇلاقسايغا تېخىچە توك كەلمەي، دېھقانلار قارا چىراغدا ياشاۋېتىپتۇ، ھازىر باشقا يېزىلاردا دېھقانلار خىش ئۆيلەردە ئولتۇرىدىغان بولۇپ كەتتى. بۇ يەردىچۇ، ھازىرغىچە دەقيانۇس زامانىدىكى سوقما تاملىق ئۆيلەردە ياشاۋېتىپتۇ، ئەگەر يەر تەۋرەش ياكى يامغۇر يېغىش ئاپىتى بولۇپ قالسا بۇ ئۆيلەرنىڭ بىرىمۇ ساق قالمىغۇدەك ...

— خۇدايىم ساقلا ... — مەسۇم تاران ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى.

— دېمىسەڭمۇ ئۆتكەن يىل كەلكۈن خېلى قورقاتتى، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — بىرنەچچە ئۆينى بېسىپ كەتكىلى قىل قالدى.

— مەن چوڭ بولۇپ ئۇنداق كەلكۈن كەلگىنىنى كۆرمىگەن، — دېدى مەسۇم تاران.

پەرىدە داستىخان كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى. داستىخاندا ئىككىلا نان بار ئىدى. پەرىدە پىيالىلەرگە چاي قۇيۇپ، مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويدى. مەسۇم تاران ناندىن بىرنى ئېلىپ خېلى ھەپىلەشكەنمۇ ئوشتالمىدى.

— بۇ ناننى توڭلاتقۇغا سېلىپ قويۇپتىكەندە، ھە، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭ بىلەن چېقىشىپ.

— دېمىسەڭمۇ مۇڭگۇزدەك قېتىپ كېتىپتۇ ـ ھە؟ — دېدى مەسۇم تاران. ئۇ خېلى تەستە ناننى ئوشتۇپ، ئىسراپىلنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويدى.

ئۇلار چاي ئىچكەچ پاراڭغا چۈشۈشتى.

— بۇلاقساي نېمىدەپ مۇشۇنداق نامرات بولۇپ كەت-

تى؟ ... — ئىسرائىل سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — مەن نەچچە كۈندىن بۇيان شۇ توغرۇلۇق جىق ئويلىدىم، مۇھىم سەۋەب، بىز بازار ئىگىلىكىگە يۈزلەنمەستىن بۇرۇنقىدەك دېھقانچىلىقتىلا تايىنىپ كۈن ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇق ... ھازىر خاس دېھقانچىلىق بى-لەن كۆتۈرۈلمەك تەس ... باياتىن تاشتۆپە يېزىسىنىڭ كىرىمى بولدى، مەن ئۇ يېزىدىمۇ ئىشلىگەن، ئۇ يەرنىڭ دېھقانلىرى چارۋا بورداپ كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. يەنە بىرى، ئۇلار بازارغا يېقىن سودا قىلىشقا ئەپلىك. بىزنىڭچۇ؟ بىز بازارغا يىراق، قاتناش قۇلايسىز ... شۇڭا يۇقىرىدىنمۇ بۇلاقسايىنى تۆۋەنگە كۆچۈر-مەكچى بوپتىكەن...

— سەنمۇ بىزنى كۆچ دېمەيدىغانسەن؟ — مەسۇم تاران سورىدى.

— مەنمۇ بۇلاقسايىنىڭ ئەھۋالىنى يۇقىرىغا دېدىم، ئۇلار تۆۋەنگە چۈشۈرمەسلىككە قوشۇلدى، لېكىن ئۆيلەرنى ئۆزگەر-تىشنى تەلەپ قىلدى.

— قانداق ئۆزگەرتىدىكەنمىز؟

— يەر تەۋرەشكە چىداملىق ئۆيلەرگە ئۆزگەرتىمىز ... بىز تېيىپ ئىككىمىز تۆپىدىكى سايىنىڭ ئىچىنى كۆردۇق، بۇلاقسايدا پۇل بولىدىغان نەرسىلەر جىق ئىكەن، بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلساق بولىدىكەن، دېگەن يەرگە كەلدۇق ...

— بۇ يەرگە سەيلە قىلغىلى كىممۇ كېلەر؟ — مەسۇم بېشىنى چايقىدى.

— ئەگەر بىز شارائىتنى ھازىرلىساق كېلىدۇ ... شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كونا ئۆيلەرنى يوق قىلىش كېرەك.

— بىز نەگە بارىمىز؟ ...

— يېڭى مەھەللىنى دۆڭگە قۇرىدىغان بولدۇق، — دېدى تېيىپ قولى بىلەن غەرب تەرەپنى كۆرسىتىپ.

مەسۇم تاران كۈلگىنىچە بېشىنى چايقىدى.

— بۇ يىل يېزىنىڭمۇ بۇلاقسايىنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىش غەيرىتى بار، — دېدى ئىسرايىل، — سىز ئۆز ۋاقتىدا دۇيجاڭمۇ بولۇپتىكەنسىز، باشقىلارغا باشلامچى بولۇپ بېرەرسىز.

— نەپ تېگىدىغان ئىش بولسا ياق دەمدۇق، — دېدى مەسۇم تاران خۇشياقمىغاندەك بولۇپ، — ئەمما، بۇلاقسايلىقلارنىڭ يېڭى ئۆي سالغۇدەك ھالى بار دەمسەن، مۇشۇ تاپتا قىشنى قانداق چىقىرىمىز، دېگەن غەمدە تۇرۇۋاتىمىز دېگىنە...

— ئۆي سالىدىغانلارغا ھۆكۈمەت بىر قىسمىنى ياردەم قىلىدۇ.

— ھۆكۈمەت سېلىپ بەرسە، تاڭ ...

— مەسۇمكا، — تېيىپ تېرىكىپ گەپ قىستۇردى، — يوقمۇ دەپ كەتمە، سەن دېگەن ئىدىلباينىڭ ئەۋلاد، ئاز - تولا يۇقۇندىسى بولسىمۇ باردۇ؟ سەن باشقىلارغا باشلامچى بولۇپ بەرسەڭ بولىدۇ ...

— سەن ئۆزۈڭ چىقمامسەن؟

— بۇدا چىقىمەن، ئۆيلۈك يەرنى ئېلىپ قويدۇم، قانداق؟ ماڭا قوشنا بولامسەن؟

— ساڭا قوشنا بولسام ئۆينىڭ تېمىنى خىشتىن ئەمەس، چويۇندىن ياسىسام بولار، بولمىسا، ئۇسۇپ ئۆرۈپ بولارسەن؟ ...

— بوپتۇ، باشقا يەردىن بېرەيلى.

— راست گەپنى قىلسام، مېنىڭ ھازىر ئۆي - زېمىن قىلغۇدەك ھالىم يوق. ماڭا مۇشۇ ئۆيمۇ بولۇپ تۇرىدۇ.

ئىسرايىل بىلەن تېيىپ ئۇنىڭغا خېلى گەپ قىلىپ باققان بولسىمۇ، مەسۇم تاران باشقا ئىپادە بىلدۈرمەي جىم ئولتۇرۇۋالدى، ئاخىر ئۇلار زېرىكىپ قايتىپ ماڭدى.

پەرىدە كىرىپ داستىخاننى يىغىشتۇرغاچ دادىسىدىن سورىدى:

— يېڭى شياڭجاڭ بۇلاقسايلىقمىكەن؟

— ھەئە، ھاشىر بۇراننىڭ تۇغلى ئىكەن ئەمەسمۇ؟ تۇۋا ...

— بۇلاقساينى ئۆزگەرتمىگۈچە كەتمەيمەن دېيدىغۇ، خېلى ئىش قىلامدۇ نېمە؟

— بۇمۇ ھاشىرنىڭ بالىسى دېگىنە؟ — مەسۇم تاران ئىپازادىمىغاندەك بېشىنى چايقىدى، — ھاشىرمۇ بۇلاقسايغا ھەر قېتىم خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ كەلسە، «ئۇنداق قىلىۋېتىمەن، بۇنداق قىلىۋېتىمەن» دەپ پو دېگەننى گۇلدۇرلىتىپ ئېتىپ، نەچچە ئايدىن كېيىن غىپلا قىلىپ تىكىۋېتەتتى، بۇنىمۇ كۆرىمىز تېخى، ئەللىك يىلدىن بۇيان بۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى جىق ئاڭلاپ كەتتۇقمۇ؟...

— تېيىپكاملار يېڭى مەھەللىگە ئۆي سالغۇدەكمۇ؟

— كىم دەيدۇ؟

— باياتىن ئۆزى دەۋاتامدۇ...

— شۇلار چىقسۇن شۇ دۆڭگە، — دېدى مەسۇم تاران دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ، — قېنى قانچىسى چىقاركىن، كۆرەرمىز، ئەمما مەن ئاتا ـ بوۋىمىزنىڭ چىرىغى يانغان زېمىنىنى تاشلاپ ھېچ يەرگە بارمايمەن!...

پەرىدە دادىسىنىڭ مىجەزىنى بىلگەچكە گەپ ـ سۆز قىلدى.

5

ئىلەكنىڭ ئۆيى مەھەللىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى تۈزدە بولۇپ، ئوچۇقچىلىقتا تۇرغان ئىككى ئېغىز كونا ئۆي خۇددى قوغۇنلۇقتىكى ساتمىدەك چوقچىيىپ تۇراتتى. ئۆينىڭ ئالدىدىكى قاچانلاردىدۇ سوقۇلغان قورۇق تام ئۇلتۇرۇشۇپ، ئۇ يەردە ـ بۇ يەردە ئېتىزلىقنىڭ قىرىدەك كىچىك ـ كىچىك دۆڭ قالغاندى

دى، هويلىنى قوراي بىلەن تىكەن بېسىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ قورۇسىنىڭ دەرۋازىسىمۇ يوق، پەقەت تارغىنە يالغۇز ئاياغ يول ئۇنىڭ ئۆيىنى كوچىغا تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى.

ئىلەكنىڭ دادىسى ئەينى چاغدا بۇ يۇرتتا داڭقى بار مەرۇپ باخشىنىڭ داپچىسى بولۇپ، بىر ئۆمۇر داپ چېلىپ ئۆتكەنىدى. ئۇ نەدە پېرە ئوينالسا شۇ يەردە هازىر بولاتتى ۋە ئۆزى بىلەن كىچىك ئىلەكنى ئېلىۋالاتتى. دادا ـ بالا ئىككىسىنىڭ كۈنى پېرە سورۇنلىرىدا، مازارلاردا دەرۋىشلەر ئارىسىدا، دۇم قوپۇپ ئۆتكەنىدى. دادىسى ئۇنىڭغا ئۆز كەسپى بولغان داپچىلىقنى ئۆگەتكەنىدى. لېكىن، تۇغۇلۇشىدىن ئاجىز، ۋۇجۇدى چوڭ بولغان ئىلەك داپ چېلىشنى پەقەتلا ئۆگىنەلمىدى، دېھقانچىلىقنى بولسا تېخىمۇ بىلەمەي چوڭ بولدى، ئۇنىڭ كۈنلىرى قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئىش ـ كۈشلىرىنى قىلىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ بەرگەن ئاش ـ تامىقى بىلەن قورسىقىنى تويغۇزۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭ تەلىيىگە كوممۇنا قۇرۇلۇپ، ئۇنى بەش كېپىللارنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۈپ قويدى. ئۇ ئەترەتتىن بەرگەن قۇتقۇزۇش بىلەن ئاچ قالماي كۈن كۆردى. شۇنداق ياشاپ يىگىرمە بەش ياشقا كىرگەندە، مەهەللىدىكىلەر «ساۋاب بولىدۇ» دەپ ئۇنىڭغا ئۇماي ئاتلىق ھېچنېمىسى يوق تۇل ئايالنى ئېلىپ بەردى. بوي ـ بەستى ئىلەكتەك ئىككى پارچە كېلىدىغان بۇ ئايال ئىلەككە قاتارىغا ئۈچ ئوغۇل تۇغۇپ بەردى، «تېپىشمىغۇچە ئېلىشماس» دېگەندەك ئۇمايىنىڭ بوي ـ بەستى بولغىنى بىلەن تولىمۇ ھورۇن، بولۇمسىز ئايال چىقتى. ئۇ پوق ـ سۈيدۈككە مىلەپ يۇرۇپ ئىككى ئوغلىنى — ئاسىم بىلەن قاسىمنى چوڭ قىلدى. كەنجى ئوغلى ياسىن ئۈچ ياشقا كىرگەندە قىزىل چېقىپ ئۆلۈپ كەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بالا يۈزى كۆرمىدى. ئاسىم بىلەن قاسىم ئانىسىنى دوراپ بەستلىك يىگىتلەردىن بولۇپ چوڭ بولدىيۇ، ئەمما مىجەزىمۇ ئاپىسىنى كىيىپ چۈشۈپ سېپى ئۆزىدىن ھورۇنلاردىن بولدى.

كوممۇنا زامانىسىدا ئەترەتنىڭ قۇتقۇزۇشى بىلەن بەخىرامان كۈن ئۆتكۈزۈۋاتقان ئىلەكنىڭ ئائىلىسى كوممۇنا تارقىتىلىپ، يەرلەر دېھقانلارغا بۆلۈپ ھۆددىگە بېرىلگەندىن كېيىن تەس كۈنگە قالدى. ئۇلارغا بېرىلگەن يەرلەر ئاق ـ قېلىۋەردى. ئاخىر يەنە كەنت ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىلەكنىڭ ئائىلىسىنى ھۆكۈمەتتىن قۇتقۇزۇش ئالىدىغان نامراتلار تىزىملىكىگە كىرگۈزۈپ قويدى. ئۇلار ئەمدى كۈننى ھۆددىگە بەرگەن يەرنىڭ يىللىقىنى سېتىپ، قالغىنىغا ھۆكۈمەت بەرگەن قۇتقۇزۇشقا تايىنىپ ئۆتكۈزۈپ كېلىۋاتاتتى. بۇ يىل يېزىدىن قۇتقۇزۇش ھېسابىغا بىر ئېشەك بىلەن ھارۋىنى ئېلىپ بەردى:

— ئىككى ئوغلۇڭ كارغا كەپتۇ، — دېدى يېزىنىڭ خەلق ئىشلار كادىرى ئۇنىڭغا ئۆگىتىپ، — مۇشۇ ھارۋا بىلەن ئوتۇن توشۇپ بازارغا ئەكىرىپ ساتساڭمۇ پۇل ... بىر ئەر ئوقەت قىلىڭلار، بۇ يىل بۇنىڭدىن بۆلەك بىرنېمە بېرەلمەيمىز ...

ئىلەك ئىككى ئوغلىنى چاقىرىپ كادىرنىڭ گېپىنى دېگەندى، لېكىن ئۇلار يېقىنمۇ كەلمىدى.

— ۋاي ـ ۋۇي، — دېدى ئاسىم تەرىنى تۇرۇپ، — نەدىن ئوتۇن ئىزدەپ يۈرىمەن، قاسىم توشۇسۇن! ...

قاسىم بولسا ئاكىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەرۋاھى ئۇچتى:

— مەن مۇشۇ سۆلىتىم بىلەن ئوتۇنچىلىق قىلىمەنمۇ؟ — دېدى ئۇ قولىنى سىلكىپ، — بولدىلا، دادا، بۇ ئىشنى قىلغاندىن ئېشەك ھارۋىنى سېتىپ داپ ئالايلى، ئاخشام بوۋام رەھمەتلىك چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ دېگىنە، ئۇ ماڭا: «دادالڭ ئاتا كەسپىنى قىلالمىدى، سەن بولساڭمۇ داپچى بول، داپ چالساڭ ساۋاب ئالىسەن» دېدى.

ئىلەك ئۇلارغا گەپ يېگۈزەلمىدى، «ئەستاغپۇرۇللا، — دەيتتى ئىلەك تېرىكىپ، — بۇ گۈيلار كىمنى دوراپ قالدى؟ ... دادام رەھمەتلىك بىر ئۆمۈر داپ چېلىپ نېمە ساۋاب ئالدى،

ئاخىر مازاردا ئۆلۈپ قالدى. ئۇ دۇنيادا راھەت كۆرۈۋاتامدىكىن- تاڭ ؟ ... نېمە بولسا بولامدۇ؟» ئىلەك قولىنى سىلكىدى- دە، قارتا ئويۇنىغىلى كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئېشەك بىلەن ھارۋا ئۇنىڭ قورۇسىدا بىكارغىلا ئاپتاپ سۇنۇپ تۇرىدىغان بولدى ...

بۈگۈن ئىلەكنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ھەر كۈنكى ئادىتى بويىچە كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندىمۇ ئۇيقۇدىن قوپمىغانىدى. بىر ئازدىن كېيىن تەرتى قىستىغان ئىلەك قوپۇپ ھاجەتكە چىقتى، ئۇ قايتىپ كىرىپ خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلاۋاتقان ئايالى ئومايىنى تۈرتۈپ ئويغاتتى:

— ھوي، تۇرە!

تاتلىق ئۇيقۇدا ئېزىلىپ ياتقان ئوماي كۆزىنى يېرىم ئېچىپ سورىدى:

— نېمە بولدى؟

— تۇرە، چاي قاينات! ...

— ئەتىگەندە ئادەمنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزۇپ نېمە بوپتۇ؟

— ھوي، تالاغا چىقىپ قاراپ باققىنە، كۈن چۈش بولاي دېدى.

ئوماي كىچىككىنە پەنجىرىدىن چۈشۈۋاتقان كۈننىڭ شولىسىغا قاراپ قويۇپ ئىنجىقلاپ قوپۇپ ئۆرە بولدى، تولا ئۇخلىغانلىقتىن ئۇنىڭ قاپاقلىرى ئىششىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۇيقۇسىنى ئاچالماي ئەسنىگىنىچە بىردەم ئولتۇردى. دالان ئۆيدە ئاسىم بىلەن قاسىمنىڭ تارتىۋاتقان خورىكى ئۆيىنى بىر ئالغانىدى. ئوماي يەنە بىرنەچچىنى ئەسنىۋېتىپ، كىردىن قارىداپ سىر بولۇپ كەتكەن يوتقانىنى قايرىپ ئورنىدىن تۇردى. ئوماي چاي قايناتقۇچە ئىلەك ئاسىم بىلەن قاسىمنى ۋارقىراپ يۈرۈپ ئاران تۇرغۇزدى.

— ئېشەك ئاچ قالدى، — دېدى ئىلەك ئايالى تەييارلىغان

www.uyghurkitap.com

سۇتنىڭ تايىنى يوق كۆك چاينى ئىچىپ تۇرۇپ، — بىرىڭلار ئىشەكنى جىلغىدىكى ئوتى بار يەرگە ئاپىرىپ باغلاپ كېلىڭلار!

— ئۆزۈڭ ئاپىرىپ باغلاپ كەلسەڭ بولىدۇ، — ئاسىم خۇشياقمىغاندەك تەرىنى تۇردى.

— مېنىڭ ئىشىم بار، زاۋۇتقا بېرىپ ماي تېگىشىپ كېلىمەن.

— ئەمىسە قاسىم ئاپارسۇن!

— ئىشەك مېنى تېپىدۇ، — دېدى قاسىم ئۇنىماي، — تۈنۈگۈن مەن ئاپارغان، كۈندىلا مەن باقىمەنمۇ؟

— دادا، — دېدى ئاسىم تۇرۇپ كېتىپ، — ئاشۇ ئىشەكنى بىكارغىلا بېقىپ نېمە قىلىمىز؟ ئۇنىڭدىن سېتىۋېتەيلى.

— شۇنداق قىلايلى، — دېدى قاسىم خۇش بولۇپ، — شۇنىڭ پۇلىغا داپ ئالايلى، بازاردا ئالامەت داپلار بار ئىكەن...

— داپنى نېمە قىلىمىز؟ — دېدى ئاسىم ئىنىسىنىڭ گېپىنى ياراتماي، — شۇ پۇلغا توي قىلايلى.

— نېمە توي؟ — قاسىم قىزىقىپ سورىدى.

— پەردە بىلەن توي قىلمايمەنمۇ؟

ئىلەك ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى.

— بۇگۈن چۈشۈڭ بۇزۇلۇپ قالدىمۇ نېمە؟ — دېدى ئۇ ھاڭ - تاڭ بولۇپ، — نەدىكى پەردە ئۇ؟

— مەسۇمكاملارنىڭ قىزى پەردەچۇ؟ — ئاسىم ھىجايغىنىچە دېدى، — تۈنۈگۈن يولدا ئۇچراپ قالغانىدى، ماڭا جىق گەپ قىلدى.

— نېمە دېدى؟

— نېمە دەيتتى، «ئاسىم سەنمۇ چوڭ يىگىت بولدۇڭ، توي قىلمامسەن؟» دەيدۇ، «مەن سېنى ئالاي دەيمەن» دېدىم.

— شۇنداق دېدىڭ؟ — ئىلەكنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ

كەتتى، — ئۇ نېمە دېدى؟ تازا تىللىغاندۇ؟
— ياقەي، ئۇ كۈلۈپ كېتىپ، «مېنى ئالغۇدەك پۇلۇڭ بارمۇ؟» دېدى، پۇل بەرسەڭ پەرىدەنى ئالىمەن.
— جالال ساڭا بېرەمدۇ ئۇنى، — قاسىم ياراتمىغاندەك بېشىنى چايقىدى، — ساڭا چاقچاق قىلىپ دەپ قويغان گەپ، جالاللارنىڭ پۇلى جىق تۇرسا.
— پەرىدە جالالغا تەگمەيدىكەن.
— نېمىشقا؟
— جالال كېلىپ گەپ قىلغانىدى، تىللاپ كېتىپ قالدى.
— راستمۇ؟
— راست، ئاندىن جالال يارنىڭ دۇكىنىدىن هاراق ئېلىپ تازا ئىچتى...
ئاسىم شۇنداق دەپ بولۇپ ئالدىدىكى چايغا تەرىنى تۇرۇپ قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى.
— چېيىڭنى ئىچمەي نەگە بارىسەن؟ — ئوماي ئۇنىڭ كەي-نىدىن توۋلىدى.
— بۇ چېيىڭنى كىم ئىچىدۇ؟ — دېدى ئۇ قولىنى سىل-كىپ، — بۈگۈن شاۋۇدۇنكاملار نەزىر قىلىدۇ، شۇ يەرگە بېرىپ پولۇ يەيمەن.
— هەي، ئېشەكنى ئوتقا باغلىۋېتىپ بار، — ئىلەك توۋلى-دى.
— ئۆزۈڭ ئاپارغىنە، — دېدى ئاسىم كېتىۋېتىپ.
ئاسىمنىڭ كۆنى شۇنداق ئۆتەتتى، مەهەللىدە كىم توي، چاي، نەزىر - چىراغ قىلىدۇ، ئاسىم هەممىدىن ئاۋۋال خەۋەر تاپاتتى ۋە چاقىرسۇن - چاقىرمىسۇن، جامائەتتىن بۇرۇن قازان بېشىغا ئۆتۈپ، شۇ يەردە قورساقنى تويدۇرۇپ كۈننى كەچ قىلات-تى. توي، نەزىر بولمىغان كۈنلىرى بولسا كىمنىڭ ئۆيىدە تۈزۈكرەك تاماق ئېتىلىۋاتقانلىقىنى بىلىۋالاتتى - دە، شۇنىڭ

ئۆيگە ئۇسۇپ كىرىپ قورسىقىنى تويغۇزۇپ چىقاتتى، مەھەللىدىكىلەرمۇ ئۇنىڭ بۇ قىلىقىغا كۆنۈك بولۇپ، ئۇ كىرىپ قالسا نېرى تۇر دېمەي بىر قاچە تاماق بېرىپ چىقىراتتى.

بىر كۈنى ئابدۇل مەزىن مەسچىتتە جامائەتكە ئاسىم ئوغرۇلۇق يېڭى بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بەردى.

— ئاسىم نېمە تاماققا ئۆچ ئىكەن بىلەمسىلەر؟ — دەپ سورىدى ئابدۇل مەزىن، — لەگمەنگە ئۆچ ئىكەن ... تۈنۈگۈن ئاسىم نامازدىگەر بىلەن بىزنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلدى، كىرىپلا تاماق يەيمەن دەيدۇ، بىز تاماقنى يەپ بولغان، ھېلىمۇ ئۆيدىكىلەر مەكتەپكە كەتكەن قىزغا دەپ ئىككى پىلتىنى ئېلىپ قويۇپتىكەن، «قانداق قىلىمەن؟» دەيدۇ، «بولدى، ئاسىمغا سېلىپ بەر! قىزىڭ بۈگۈنچە چاي ئىچىپ تۇرار» دېدىم، ئايىم بىردەمدە تامىقىنى پىشۇرۇپ ئاسىمنىڭ ئالدىغا قويۇپ بەرگەنىدى، قارىسام ئۇ ھەدەپ تاماقنى مالتىلايدۇ، سىلكىيدۇ، مەن ئۇنىڭغا قاراپ كۈلىمەن، بىر كەمدە ھېرىپ چوكىنى تاشلىدى. «ھە، يېمەيسەنغۇ، ھەدەڭنىڭ ئەتكەن لەگمىنى ئوخشىماپتۇمۇ» دېسەم، نېمە دەيدۇ دېمەمسىلە، «مۇشۇ لەگمەن دېگەن بىلەن بىر خۇشۇم يوق» دېدى ئۇ خاپا بولۇپ: «يا بۇنىڭ باش ئۇچىنى تاپقىلى بولمىغان، ئايىم ھەدەممۇ بۇنى ئىتنىڭ ئۇچىيىدەك ئۇزۇن قىلغۇچە قىسقا - قىسقا سوزسا بولىدۇ» دەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا لەگمەننى قىسقا قىلىپ ئۈزدۈرۈپ ئەكىرىپ بەرگەنىدىم، ئاندىن يېدى ...

شۇنىڭدىن كېيىن مەھەللىدىكى ياشلار ئىچى پۇشۇپ قالسىلا ئاسىمنى «يۈرە، سېنى مېھمان قىلىمىز» دەپ ئاشخانىغا ئەكىرىپ ئەتەيگە لەگمەن بۇيرۇيتتى، ئۇ لەگمەننى بىر تالدىن سۈرەپ تارتىپ مىڭ قىيامەتتە يەپ بولسا، «ئاش سۇيى ئىچمىسەڭ پۇلىنى تۆلىمەيمىز» دەپ قىزىق ئاش سۇيىنى چوڭ چىنىدە ئەكەلدۈرۈپ، «ئىچە!» دەپ بېشىدا تۇرۇۋالاتتى. ئاسىم ئادەتتە پەقەتلا

www.uyghurkitap.com

ئاش سۈيى ئىچمەيتتى، ئۇ ئاش سۈيىنىڭ يېرىمىنى ئىچكۆچە قارا تەرگە چۈمۈپ، ئاخىر باللارغا يالۋۇراتتى، ئۇنىڭ بىردىنبىر ياخشى كۆرىدىغان تامىقى پولۇ ئىدى…

ئاسىم شۇنداق بولۇشىغا قارىماي مەھەللىدە پەقەت پەرىدەنىلا ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ھەر كۈنى بىر ـ ئىككى قېتىم مەسۈم تارانىنىڭ ئۆيىنى ئايلىنىپ، پەرىدەنىڭ چىقىشىنى كۈتەتتى. ئۇ پەرىدەنى كۆرمىگەن كۈنى كېچىسى بىركەمگىچە كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيتتى…

ئاسىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىلەك قاسىمغا يالۋۇردى:

— ماۋۇ دەلتە ئىلىشىپ قالاي دەپتۇ، — دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ قويۇپ، — مەسۈم ئاڭلاپ قالـ. دىغان بولسا پاچىقىنى چاقىدۇ بۇنىڭ… قاسىم، سەن ئېشەكنى ئاپىرىپ ئۇتقا باغلاپ قويغىن جۇمۇ!…

— ۋاي ـ ۋۇي، ئۆزۈڭ ئاپارغىنە!

— مېنىڭ ئىشىم بار، سەن بىكار بولغاندىن كېيىن نېمە قىلىسەن؟

— سەن نەگە بارىسەن؟

— بايام دېدىمغۇ، ماي تېگىشىپ كېلىمەن.

— يالغان، بېرىپ قارتا ئوينايسەن.

— ئاپاڭ ھېيتلىق ساڭزا سالماقچى، — ئىلەك ئومايىنى بېشى بىلەن ئىما قىلدى، — ئىشەنمىسەڭ سورا!

— مايىنى چۈشكە قالماي ئەكېلىپ بېرىڭ جۇمۇ، — دېدى ئوماي ئېرىگە، — بولمىسا ئۈلگۈرەلمەيمەن…

ئىلەك قاسىمغا ئېشەكنى يەنە بىر قېتىم تاپىلاپ قويۇپ، پەگاھدىكى يېرىم خالتا زىغىرنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. ئۇ ئۆيدىن چىقىپ ياندىكى لاپاسنىڭ ئاستىدا باغلاقلىق تۇرغان كۆك ئېشەكـ. كە كۆزى چۈشتى. ئېشەك ئورۇقلۇقتىن ئارانلا تۇراتتى. ئىلەكـ. نىڭ كۆزىگە ئۇنىڭ پۇتلىرى تىترەۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى.

«هەي، مۇشۇ جانىۋارغىمۇ ئۇۋال، مۇكۇنەتمۇ ئەخمەق، ئۇنى ماڭا بەرگۈچە چاي ـ تۇز ئېلىپ ئىچ، دەپ قولۇمغا نەق پۇلنىلا بەرسە بولمامدىغاندۇ؟ مۇشۇنداق تۇرۇپ بىر كۈنى ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالمىسا بولاتتىغۇ؟ ...» دەپ ئويلىدى ئىلەك. ئېشەكنىڭ بىچارە تۇرقىغا قاراپ تۇرغۇسى كەلمەي يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنى-غا بارىدىغان چىغىر يولغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇ: «تۆۋەنكى مەھەل-لىگە بارىدىغان بىرەر هارۋا ئۇچراپ قالار» دېگەن خىيال بىلەن دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ بىردەم تۇرۇپ باقتى، لېكىن بىرەر هارۋىمۇ ئۇچرىمىدى. ئاخىر زېرىكىپ قورۇق تامنىڭ يېنىغا كېلىپ باغقا بويۇندىدى، قارتا سورۇنى قىزىپ كەتكەنىدى، بىر توپ ئادەم غۇژمەك بولۇشۇپ، ئويۇن ـ چاقچاق بىلەن قارتا ئويناۋاتاتتى. شۇ ئارىدا شەمشى ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ توۋلىدى:

— ئىلەك، نېمە ئوغرىدەك ماراپ تۇرىسەن، كەلمەمسەن؟

ئىلەك «ياق» دېگەندەك قولىنى سىلكىدى.

— زاۋۇتقا كېتىۋاتىمەن، ئالدىرايمەن، — دېدى ئۇ.

— قىزىل خورىزىڭغا دان ئەكەلگىلى ماڭدىڭمۇ؟ بۈگۈن خورىزىڭ تىنچلىقتۇ؟ ئۆيۈڭنى ئۆرۈۋەتمىگەندۇ؟

— ئۆيىنىغۇ ئۆرۈۋەتمىدى، لېكىن تولا قىچقىرىپ بېشىمنى ئاغرىتىۋېتىپ باردۇ، — دېدى ئۇ شەمشىنىڭ بېشىنى كۆرسى-تىپ، — بۇدا بازاردا سېتىۋېتەيمىكىن دەيمەن.

— ئۇنى سېتىۋەتسەڭ رېھىم شاھنىڭ تراكتورى ياتىدۇ ـ دە؟

ئىلەك خۇشخۇي كۈلۈپ قويدى.

— ئىلەك! — دەپ چاقىردى مەسۇم تاران قايرىلىپ، — كېلە، بىر ـ ئىككى قول ئويناپ تۇرغىنا، مەن ئۆيگە بىر بېرىپ كېلەي.

— بىزنىڭ خوتۇن بۈگۈن ساڭزا سالىمەن دېگەن، مايغا ماڭدىم.

— ۋاي، تېخى بالدۇرغۇ، كېلە، كېلە!...

قارتا خۇمارى تۇتۇپ تۇرغان ئىلەككە شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە ئىدى، ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇپ قارتىچىلارنىڭ يېنىغا كېلىپ مەسۇم تارانىنىڭ ئورنىغا ئولتۇردى.

قارتا ئويۇنىنىڭ پەيزىنى بۇلاقسايلىقلاردەك سۇرەلەيدىغان ئادەملەر باشقا يەرلەردە يوق بولسا كېرەك. ئۇلار بىرەر ۋاخ ئاش - تاماق يېمىسە مەيلى دەيتتى، لېكىن كۈندە بىر قېتىم قارتا ئوينىمىسا بىرنېمىسى كەم بولغاندەك ئىچى پۇشاتتى. ئۇلار ئۇچۇن قارتا بىردىنبىر كۆڭۈل خۇشلۇقى ئىدى. ئۇلار يازنىڭ تىنچىق، ئىسسىق كۈنلىرىنى، قىشنىڭ ئۇزۇن تاڭلىرىنى مۇشۇ ئەمەك بىلەن زېرىكمەي ئۆتكۈزەتتى، ئۇلار ئاشۇ قەغەزلەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، تۇرمۇشنىڭ غەم - ئەندىشىلىرىنى، ئەمگەك-نىڭ جاپا - مۇشەققىتىنى، بالا - چاقىنىڭ غەم - ئەندىشىلىرى-نى ھەممىنى ئۇنتۇيتتى، شۇڭا بۇلاقسايدا قارتا ئوينىمايدىغان ئادەممۇ ئاز ئىدى.

بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى، ئىلەك ئىچىدە ئىككى قوللا ئويند-ۋېتىپ ماڭاي دەپ ئويلىغانىدى، قارتىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە يارمۇھەممەدنىڭ سېخىيلىقى تۇتۇپ دۇكاندىن يېپيېڭى بىر قارتىنى ئېلىپ چىقىپ «ئويناڭلار» دەپ بەرگەنىدى، ئويۇن باشقىدىن قىزىپ كەتتى، يېڭى قارتىنىڭ پەيزىمۇ باشقىچە بولىدىكەن، قارتا دېگەن قولۇڭدا ئويناپ تۇرغان... ئىلەكنىڭ تەلىيى كېلىپ رەقىبلىرىنى ئىككى قېتىم كورت قىلىۋەتتى، غەلىبىدىن بېشى ئاسمانغا تاقاشقاندەك خۇشال بولغان ئىلەك ئويۇنغا قىزىقىپ زاۋۇتنىمۇ ئۇنتۇدى.

پەقەت كۈن دەرەخلەرنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، باغنىڭ ئىچىگە گۇگۇم چۈشكەندىلا ئۇنىڭ ئېسىگە ماي كېلىپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى: «ئاپلا، ئەمدى خوتۇنغا نېمە دەيمەن؟ — دېدى ئۇ، — ئەتىكى ھېيت ئەجەب ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ دېسە، ھەممىنى

قىلغان شەمشى دېگەن تاز... ئەستاغپۇرۇللا ... بۈگۈن زاۋۇتنى ماڭدۇرماپتۇ دېمەيمەنمۇ؟ ...» ئۇنىڭ خىيالىغا شۇ ئامال كېلىپ سەل ئارام تاپتى ۋە زىغىرنى قولتۇقلاپ ئۆيگە ياندى. ئەمما ئۇماي ئۇنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبىنى يوققا چىقاردى:

— نەدە ماڭدۇرمايدۇ؟ — دېدى ئۇماي ئۇنىڭغا ھۆرپىيىپ، — مەسۇم تارانىنىڭ ماي تېگىشىپ كەلگىنىنى كۆزۈم بىلەن كۆردۈمغۇ؟

— مەسۇم نەدىن ئەكەلدىكىنتاڭ، راستىنىلا تاقاق ...

— ھەي، ئۇنداق يالغاننى دېگۈچە قارتا ئويناپ كۈننى كەچ قىلدىم دەڭا... ئەمدى ساڭزىنى نېمە بىلەن سالىمەن؟

— مەسۇملاردىن ماي ئۆتنە ئېلىپ تۇرمامسەن؟

— ھېلىمۇ ئۆتنە سوراۋېرىپ دىۋانە بولۇپ كەتتۇق، ئۆزەڭىز كىرىڭ، مەن ئەمدى كىرمەيمەن! ...

ئۇماي شۇنداق دېدى ـ دە، ئىشىكنى ئۆرۈۋەتكۈدەك يېپىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى، ئىلەك بۈگۈن ئايالىنىڭ پەيلىدىن چۆچۈپ قالدى، ئۇ ئىشىك ئالدىدا تۇرغىنىچە ئۆزىنى قارتا ئويناشقا چاقىرغان شەمشىنى مىڭنى تىللىدى: «پېسەندە تاز، شەيتان تاز، شۇ ئېزىقتۇرمىغان بولسا مۇشۇ خاپىچىلىقمۇ يوق ئىدى، نەدىن باغىنىڭ ئالدى بىلەن ماڭدىم؟... ئەمدى نەدىنمۇ ماي تاپارمەن؟ ... بۈگۈن ماينىڭ ئېپىنى قىلمىسام ماۋۇ خوتۇن مېنى بوغۇپ قويىدىغان ئوخشايدۇ...»

ئىلەك شۇ خىياللار بىلەن تىت ـ تىت بولۇپ تۇراتتى، كوچا تەرەپتىن قاسىم ئالدىراپ كىرىپ كەلدى.

— دادا! — دېدى ئۇ ھودۇقۇپ، — ئېشەك قويماي ياتىدۇ...

ئىلەك دەماللىققا ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭقىرالمىدى:

— نېمە، نېمە دەيسەنۇي؟

— ئېشەك ... بىزنىڭ ئېشەكچۇ...

— ئىشەك قېنى؟
— ئەتىگەن ئاچىقىپ باغلاپ قويغان...
— نەگە باغلىغانتىڭ؟
— ماۋۇ ئارقىدىكى دۆڭگە...

ئىلەكنىڭ كۆڭلى بىر شۇملۇقنى تۇيۇپ قاسىم كۆرسەتكەن يەرگە يۈگۈرگەندەك كەلدى، كۆك ئىشەك بىر تال گىياھمۇ يوق تاقىر يەردە سۇنۇپ ياتاتتى، ئۇنىڭ قورسىقى ئىچىگە چاپلىشىپ كەتكەنىدى. ئىلەك يېقىن كېلىپ، ئىشەكنىڭ چۇلۇۋۇرنى تارتىپ باقتى، ئىشەك مىدىر قىلىپ قويمىدى، بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭ مېڭىسىدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى: «ئۆلۈپتۇ، ھارام ئۆلۈپتۇ، ئەمدى تەشكىلگە نېمە دەپ جاۋاب بېرىمەن؟...»

ئىلەك بۇرۇلۇپ قاسىمغا ۋارقىرىدى:

— مەن ئىشەكنى ئوتقا باغلا دېمىدىممۇ، ھەي نان قېپى. ئۇ يەردە نېمىنى يەيدۇ، تويىنىمۇ؟

— ئوت نەدە بار؟

— جىلغىنىڭ ئىچىگە ئاپار دېدىمغۇ ئەتىگەن.

— ۋاي - ۋۇي، بۇ ئىشىكىڭ ماڭمىسا كۆتۈرۈپ ئاپىرىمەنمۇ، — دېدى قاسىم تەرىنى تۇرۇپ، — ھۆكۈمەتمۇ بىزگە تازا ھۇرۇن، كېسەل ئىشەكنى بېرىپتۇ، بولدىلا، بۇنىڭدىنمۇ قۇتۇلدۇق ... راست، دادا، ئىشەكنىڭ تېرىسىدە داپ كەرسە ئالامەت پەيزى داپ بولىدۇ دەيدۇ...

ئىلەك بوغۇلغىنىچە ۋارقىرىدى:

— يوقال كۆزۈمدىن!...

6

«يارى ‹ماگىزىن› سايغا يېڭى ئۆي سېلىۋېتىپتۇ!» ئەتىگەندە ئىلەك ئەكەلگەن بۇ خەۋەر قارتا ئوينىغىلى يىغىلغانلارنى قىزىقتۇرۇۋەتتى.

— تۈنۈگۈن شىۋاق ئۇرۇپ كېلەي، دەپ دۆڭگە چىق-
قانىدىم، — دېدى ئىلەك ئالدىراپ سۆزلەپ، — قارىسام، ئۇ
يەرگە خەقلەر توپلىشىپ قاپتۇ، «نېمە قىلىشىۋاتقان
ئادەملەردۇ؟» دەپ بارسام يارنىڭ ئۆيىنى سېلىشىۋاتقان ئاچىلار
ئىكەن، پىششىق خىشتىن سالغىلى تۇرۇپتۇ.

— خىش بىلەن دەمسەن؟

— ھەئە...

— نەچچە ئېغىز سايتۇ؟

— تۆت ئېغىز، ئالدىنى پېشايۋان قىلىدىكەن، بىر ئېغىزد-
نى ماگىزىن قىلغۇدەك، ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىغا تېيىپ ئۆي
سالدىغان بوپتۇ. ئۇلىنى كولاپ قويۇپتۇ.

— سەنمۇ ئۆيلۈك يەر كۆرۈپ كەلگەنسەن؟ — دېدى مەسۇم
تاران ياراتمىغاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — تېيىپقا قوشنا
بولۇپ ئولتۇرساڭ پايدا كۆرىسەن...

— دېمىسەڭمۇ تۈنۈگۈن ئىسراپىل بىلەن تېيىپمۇ چىقىپتىد-
كەن، تېيىپ ماڭا: «قوشنا بولۇپ ئولتۇرامسەن؟» دېدى.

— ماقۇل دېگەنسەن؟

— ئويلىشىپ باقاي دېدىم... — ئىلەك مۇھىم بىر ئىشنى
ئېسىگە ئالغاندەك بولۇپ كۆزلىرىنى ئويناتتى، — يۇقىرىدىن
ھۆججەت كەپتۇ، يېڭى مەھەللىگە ئۆي سالىمىز دېگەنلەرگە ھۆ-
كۈمەت خىش بىلەن سېمونتنى بىكارغا بېرىدىكەن...

بۇ خەۋەر ئولتۇرغانلارنى قىزىقتۇردى.

— نېمە دەيسەنۇي، راستمۇ؟

— ساڭا ئوخشاشلارغا بىكارغا بېرەر...

— ئىسراپىل شياڭجاڭ ئۆز ئاغزى بىلەن دېدى، — ئىلەك
ئىشەنچ بىلەن بېشىنى سىلكىپ قويدى، — ئۇ يەنە «ناھىيە بىلەن
سۆزلىشىۋاتىمەن، بۇ يىل بۇلاقسايغا توكنى ئەكېلىدىغانىنىڭ ئاما-
لىنى قىلىمەن» دەيدۇ.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

«پاھ، مۇنۇ ئىسراپىل دېگەنمۇ دادىسى ھاشىردەك پو دېگەن-نى زەي سالماي ئاتامدۇ نېمە؟ ... — مەسۇم تاران ئىلەكنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ياراتمىغاندەك دىمىغىنى قېقىپ قويدى، ئۇ ئەللىك يىلدىن بۇيان نى - نى كادىرلار كېلىپ مەيدىسىگە ئۇرۇپ ۋەدە قىلىپمۇ ئەكېلەلمىگەن توكنى بۇ تۇنۇگۇن كېلىپ قانداق ئەكېلىدىكىنە، قۇرۇق گەپ، ئۇ شۇنداق دەپ تەشۋىق قىلسام بۇ سەھرالىقلار خۇش بولۇپ كېتىپ يېڭى مەھەللىگە كۆچىدۇ، دەپ قىلىۋاتقان ھىيلىسى، ئەخمەق خەق يوق، ئاتا - بوۋىلىرىمىز چىراغ ياققان مەھەللىنى تاشلاپ نېمە بار ئۇ سايدا؟ ... يارى دېگەن ھارىمىنىڭ كەينىگە كىرگەن ئادەم ساراڭ... بولاقسايدا ھېچكىم سودا قىلمىغان چاغدا ئاشۇ شۇ ئىشنى تېرىدى، بىر ئوبدان تىنچ يۇرگەن تۇرغاننى ئېزىقتۇرۇپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتتى، ئۇ چوقۇم تۇرغاننى زىيانغا تىقىپ قويۇپ قېچىپ كەلگەن نېمە... زادى جىم يۇرمەيدىغان نېمە...

— پوق يېگەن ئادەم يارىنىڭ كەينىگە كىرىدۇ، — دېدى مەسۇم تاران ئاچچىقى بىلەن، — ئەخمەق بولماڭلار!

— راست دەيسەن، مەسۇم، — شەمشى ئۇنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىدى، — بىز نەدىكى پۇلغا ئۆي سالىمىز؟

— بىز يارىدەك ھارامدىن پۇل تاپقىنىمىز يوق...

— ھوي، ئاستىراق، — دېدى ئىلەك يول تەرەپنى شەرەت قىلىپ، — يارى ئۆزى كېلىۋاتىدۇ.

— كەلسە كەلمەمدۇ، — دېدى مەسۇم تاران پەرۋا قىلماي، — نېمانچىلا تىترەپ كەتتىڭ؟

— يارى بۇنىڭغا پات - پات چاينى پۇل ئالماي بېرىپ تۇرىدىكەن، — شەمشى مەسۇم تارانغا قاراپ كۇلۇپ قويۇپ دې-دى، — بارە، ئالدىغا بېرىپ سالام قىل! ...

يولدا ۋېلىسىپىت مىنىپ كېلىۋاتقان يارمۇھەممەد قارتا ئويۇ-ناۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كەلگەندە ۋېلىسىپىتتىن چۇشۇپ سالام قىل-

دى، ئولتۇرغانلار ئىتتىك مەسۇم تارانغا قارىدى.

— سىنى يېڭى ئۆي سېلىۋاتىدۇ دېدىغۇ؟ — دېدى مەسۇم تاران ئۇنىڭ سالىمىغا جاۋابمۇ قىلماستىن، — مۇبارەك بولسۇن!

— ئىسراپىلكاملار «مەھەللىنى كۆچۈرىمىز» دېدى، شۇڭا سالغاچ تۇراي دېدىم، — دېدى يارمۇھەممەد مەسۇم تاراننىڭ كىنايىسىنى چۈشەنمەي، — سىلەرمۇ ئۆي سالىدىغانسىلەر؟

— مەھەللىگە پاتماي قېلىۋاتىسەن - ھە؟ ... ئۇنداق ئاۋارە بولغۇچە باشقا مەھەللىگە كۆچۈپلا كەتسەڭ بولمامدۇ؟

مەسۇم تاراننىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يارمۇھەممەد تېڭىرقاپ قالدى.

— نېمە دېگىنىڭ بۇ، مەسۇمكا؟ — دېدى ئۇ ھەيران بو-لۇپ.

— بۇلاقسايلىقلار ساڭا زادى نېمە يامانلىق قىلدى؟ — مەسۇم تاران بىردىن توك تەگدى، — ھال - كۇنۇك تاپىنلىق نېمە ئىدىڭ، بۇلاقسايلىقلار تۆت تەڭگىنىڭ ئىگىسى قىلىپ قوي-دى، ئەمدى كېلىپ ئاش بەرگەنگە مۇشت بېرىپ بۇلاقساينى ۋەيران قىلاي دېدىڭمۇ؟...

— مەن يامان ئىش قىلمىدىمغۇ، مەسۇمكا. نېمانداق گەپ قىلىسەن؟

— مۇشۇ قىلىۋاتقىنىڭ ياخشى ئىشمۇ؟ بىر تىنچ مەھەللىنى بۇزۇۋاتىسەن، ئۆز ۋاقتىدا سودا قىلىمىز، پۇل تاپىمىز دەپ بالىلارنى يولدىن چىقاردىڭ، تۇرغاننى ئېزىقتۇرغان سەنغۇ، يال-غانمۇ؟

— مەسۇمكا، — دېدى يارمۇھەممەد تىترەپ تۇرۇپ، — قاراپ تۇرۇپ ئادەمگە قارا چاپلىما، تۇرغاننى مەن يولدىن چىقار-مىدىم، ئىشەنسەڭ ئۇ مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي ئىچكىرىگە كې-تىپ قالدى، ئۇنى مېنىڭدىن كۆرسەڭ ماڭا ئۇۋال قىلىسەن.

— سېنىڭ بىلەن كەتكەن تۇرسا، سېنىڭدىن كۆرمەي كىم-

دىن كۆرىمەن؟
— تۇرغانمۇ بىر كۇنى يېنىپ كېلەر، مەسۇمكا. شۇ چاغدا بىلىپ قالارسەن.
— كۆرىمىز، تۇرغان ساق - سالامەت كەلسە تەلىيىڭ، — دېدى مەسۇم تاران ئۇنىڭغا قولىنى جونۇپ، — ئەگەر بىرەر پالاكەتكە ئۇچراپ قالىدىغان بولسا مېنىڭدىن كۆرىدىغىنىڭ بار...
ئەتىگەندىلا ئاڭلىغان بۇ ئاھانەت يارمۇھەممەدنىڭ كەيپىنى بۇزۇۋەتتى. باشقا بىرى بولسىمۇ بىرنۆرى ئىدى. ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان قىزنىڭ دادىسى بولغان ئادەمدىن بۇنداق تىل - ئاھانەت ئاڭلارمەن، دەپ ئۇ پەقەت ئويلىمىغانىدى. «يېڭى مەھەللىگە ئۆي سالغىنىمغا مەھەللىدىكىلەر قارشى ئوخشىمامدۇ؟ لېكىن ئىسراپىل شياڭجاڭ يۇقىرىنىڭ بەلگىلىمىسى بار، بۇ يىل ساي- نىڭ ئىچىدىكى ھەممەيلەننى كۆچۈرىمىز دەۋاتقان تۇرسا ... تېيىپكامۇ ئۆي سېلىۋاتىدىغۇ؟... بۇنى مەسۇمكام نېمىدەپ مەن- دىن كۆرىدۇ؟ ئۆز ۋاقتىدا ئارىتامغا كۆچۈپ كەتسەممۇ بولغاند- كەن، شۇ پەرىدەگە تارتىشىپ قالدىمغۇ؟ ... ئۇ ئادەم تۇرغاننىڭ يىتۇپ كېتىشىنى مەندىنلا كۆرىدۇ، لېكىن مانا كۇن تۇرۇپتۇ، مەن ئۇنىڭغا قولۇمدىن كېلىدىغان ياخشىلىقنى قىلدىم، ‹كېتەي- لى› دەپ يالۋۇردۇم، لېكىن ئۇ مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي قويدى ئەمەسمۇ؟...»
يارمۇھەممەدنىڭ كۆڭلى غەش بولدى، ئۇ ۋېلىسىپىتنى قو- رۇغا ئەكىرىپ قويدى - دە، بىردەم ھويلىدا خىيال سۈرۈپ ئولتۇردى. مەسۇم تاراننىڭ باياتىن دېگەن گەپلىرىنى ئويلىغان- سېرى كۆڭلى ئەسكى بولدى، ئۇ بۈگۈن دۇكاننىمۇ ئاچقۇسى كەلمىدى، ئۇنىڭغا مەھەللىدىكىلەر كىرىپ تىللايدىغاندەكلا تۇيۇ- لۇپ، قوپۇپ سىرتقا ماڭدى. ئۇ شۇ تاپتا ئادەم يوق، خالىي بىر يەرگە بېرىشنى، ھېچكىمگە كۆرۈنمەسلىكنى خالاپ قالدى. يار-

مۇھەممەد مەھەللىنىڭ چېتى بىلەن ئېگىز تاغ باغرىدىكى زاراتـ-
گاھلىققا چىقىپ قالدى، بۇ يەر ئىلگىرى كەتكەن شىۋاقلىق
بولۇپ، يازدا قوي ـ ئۆچكىلەرنىڭ يايلىقى ئىدى. ئىپارلارنىڭ
ئۆتۈشى بىلەن زاراتگاھلىق كېڭىيىپ، بۇ يەرلەرنىمۇ ئېتىزلار
ئىگىلەپ كەتتى. بۇ يىل ياز قۇرغاق كەلگەچكە شىۋاقلار بويى
تارتماستىنلا سارغىيىپ قۇرۇپ كەتكەنىدى. يارمۇھەممەد قەبرى-
لەرنى ئارىلاپ مېڭىپ، تۆپىسىگە بىرتۇتام شىۋاق قاداپ قويۇلغان
ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن بىر قەبرىنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇنىڭغا
يانداش يەنە بىر قەبرە بار ئىدى. يارمۇھەممەد يۈكۈنۈپ ئول-
تۇردى ـ دە، دۇئا قىلدى. «دادا، ئاپا! ... مېنى نېمىشقىمۇ
يالغۇز تاشلاپ كەتكەنسىلەر؟ ... مەن يېتىملىكنىڭ ئازابىنى يەت-
كۈچە تارتتىم، قىينىلدىم ـ سوقۇندى بولۇپ چوڭ بولدۇم،
تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ پۇل تاپتىم، دادا، سەن دائىم مېنى مۇشۇ
شىۋاقلىققا باشلاپ چىقىپ شىۋاق ئوراتتىڭ، ئۇلاردىن سۈپۈرگە
باغلايتتىڭ، سېنىڭ باغلىغان سۈپۈرگەڭنى مەھەللىدىكىلەر بەك
يارىتاتتى، سەن ماڭا سۈپۈرگە باغلاشنى ئۆگەتكەنىدىڭ ھەم بۇ
ئاتا كەسىپنى تاشلىماسلىقنى ۋەسىيەت قىلغانىدىڭ، لېكىن مەن
سېنىڭ ۋەسىيىتىڭنى بەجا كەلتۈرەلمىدىم. ھازىر زامان ئوخشى-
ماي قالدى، ئادەملەر يېڭىچە تۇرمۇش كەچۈرىدىغان بولدى،
بۇلاقسايدىمۇ چوڭ ئۆزگىرىش بولۇۋاتىدۇ، لېكىن بەزىلەر بۇنىڭ-
غا قارشىلىق قىلىۋاتىدۇ، مېنى ئەيىبلەۋاتىدۇ، بۇ نېمىشقا
زادى؟ ...»

يارمۇھەممەد ئۆزى بىلەن ئۆزى مۇڭدىشىپ قەبرە ئالدىدا
ئۇزاق ئولتۇردى، قۇياش ئوتتەك قىزدۇرماقتا ئىدى. شىۋاقلىق-
تىن چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلدىغان، قۇرۇغان شىۋاقلارنىڭ چىر-
سىلدىغان ئاۋازلىرى ئاڭلىناتتى. ھاۋادا رەڭگارەڭ يىڭناغۇچلار
ئۇچۇشۇپ يۈرەتتى. يارمۇھەممەد تۆۋەنگە قارىدى. بۇ يەردىن
مەھەللە خۇددى شاھمات ئورۇقىدەك ئېنىق كۆرۈنەتتى، سايىنىڭ

تېشىدەك چىچىلىپ ياتقان بۇلاقسايلىقلارنىڭ رەتسىز سىلىنغان ئۆيلىرى يەرگە پېتىپ كەتكەندەك كۆرۈمسىز تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ئېسىگە يەنىلا مەسۇم تارانىنىڭ بايا دېگەن گەپلىرى كېلىپ، يۈرىكى ئەلەم بىلەن سىقىلدى. «بۇرۇن مەسۇمكام مېنى شۇنچە- لىك ياخشى كۆرەتتى، دادام بىلەن ئاپام قازا قىلىپ كەتكەندە مېنى ئۆيىگە ئەكىرىپ: ‹روھىڭنى چۈشۈرمە، بالام، داداڭ بولمىسا مەن بار، شەرۋان بولسا ئاپاڭنىڭ ئورنىدا، نېمە لازىم بولسا كىرگىن!›، دەپ بېشىمنى سىلىغانىدى. تۇرغانىنىڭ ئىشى بىلەنلا مېنى يامان كۆرۈپ قالدى، تۇرغان يېنىپ كەلگەن بولسى- مۇ ھەممە ئىش ئايدىڭ بولاتتى...» يارمۇھەممەد كۆز ئالدىدىن تۇرغان بىلەن بولغان ئىشلار كىنو لېنتىسىدەك تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئۇ تۇرغان بىلەن كىچىكىدىنلا بىللە ئويناپ چوڭ بولغان يېقىن دوستلار ئىدى. ئۇلار ئوتتۇرا مەكتەپتىمۇ بىر سىنىپتا ئوقۇدى. يارمۇھەممەد ئوقۇشتا ئەلاچى بولغاچقا ئىمتىھانلاردا تولىراق تۇرغانغا ياردەم قىلاتتى، ئۇلار دەم ئالغان كۈنلىرى پات - پاتلا بۇ يەرگە كېلىپ يارمۇھەممەدنىڭ دادىسى بىلەن ئاپىسىنىڭ قەبرىسىنىڭ ئالدىدا دۇئا قىلىشاتتى، كەلگۈسى ھايات- لىرى ھەققىدە پىلان تۈزۈشەتتى. مەكتەپنى تۈگىتىدىغان يىلى بىر كۈنى ئۇلار ئىككىسى مۇشۇ يەردە ئۇزاق مۇڭداشتى:

— سەن قايسى مەكتەپنى تاللىدىڭ؟ — دەپ سورىدى تۇر- غان ئۇنىڭدىن.

— پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا ئوقۇيمىكىن دەيمەن، ئوقۇتقۇ- چى بولغۇم بار، سەنچۇ؟

— مېنىڭ دوختۇر بولغۇم بار...

لېكىن، بۇ ئىككى دوستنىڭ ئارزۇسى قۇرۇق خىيال بولۇپ قالدى. يارمۇھەممەد ئىمتىھانغا تەييارلىق قىلىۋاتقان كۈنلەردە دادىسى تۇيۇقسىز قازا قىلدى، ئارقىدىنلا بىر ئاي ئۆتمەي ئاپىسى

ئۆلۈپ، يورۇق دۇنيادا تىكەندەك يالغۇز قالدى، تۇرغان ئىمتى-هان بەرگەندى، لېكىن ئۇنىڭ ئالغان نومۇرى ئۆلچەمگە يېتىشمۇ كەلمىدى. ئىككى دوست ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ئىزىنى بېسىپ، ئۇلارنىڭ هايات يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ دېهقان بولۇشتى. يارمۇ-هەممەد بولسا بۇ تەقدىرگە تەن بەرگۈسى كەلمەيتتى. ئۇ بۇلاقلىي-دىن چىقىپ، سىرتلارنى كۆرۈپ بېقىشنى، تەقدىرگە تەۋەككۇل قىلىپ بېقىشنى ئويلايتتى.

بىر كۈنى يارمۇھەممەد ناهىيىگە كىرىپ چىقىپ كەچتە تۇر-غاننى چاقىردى:

— ئۈرۈمچىگە بارىدىغان بىر ئوقەت چىقىپ قالدى، — دېدى ئۇ ئالدىراپ، — قانداق، بارامسەن؟

ئۆمرىدە ناهىيە بازىرىدىن نېرىغا چىقىپ باقمىغان تۇرغان بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەل ئىككى تايىن بولدى.

— نېمە ئوقەت؟

— ناهىيىدە دادامنىڭ بىر تۇغقىنى بولىدىغان، — دېدى يارمۇھەممەد، — ئەتىگەن بازاردا يولۇقۇپ قىلىپ نېمە قىلىۋاتى-سەن دەيدۇ، بىكار يۈرىمەن دېسەم، مەن بىلەن بىللە ئوقەت قىلامسەن دەيدۇ، «نېمە ئوقەت؟» دېسەم، مەن هازىر قىزىلچى-لىق قىلىۋاتىمەن، هازىر ئۈرۈمچىدە قىزىلنىڭ بازىرى ياخشى بولۇۋاتىدۇ، ئەمما ئۆزۈم يالغۇز يېتىشەلمەيۋاتىمەن، بولسا ماڭا ئوبدان ئىككى ئادەم كېرەك ئىدى، دەيدۇ. مەن ئۇنىڭغا بىرىگە مەن باراي، يەنە بىرىگە بىر ئاغىنەم بار، دەپباقاي دېدىم، قان-داق؟ ئۈرۈمچىگە بېرىپ ئوقەت قىلىپ كېلەمدۇق؟

بۇ تاسادىپىي خەۋەر تۇرغاننى قىزىقتۇردى.

— ئۇنداق دېگەنبىلەن بىزدە بىر تىيىن دەسمايە بولمىسا نېمە بىلەن ئوقەت قىلىمىز؟

— دەسمايىنى بىز سالمايمىز، — دەپ چۈشەندۈردى يارمۇ-هەممەد، — ئۇ ئادەم قىزىلارنى ئۆزى تەييارلايدۇ، ماشىنىنىڭ

كىراسىنىمۇ ئۆزى كۆتۈرىدۇ، بىز پەقەت ئۇرۇمچىدە قىزىلارنى سېتىپلا بېرىمىزكەن، بىزگە كۇنلۇك پۇل بېرىدۇ.
— قانچە بەرگۇدەك؟
— ئۇ ياتاق، تامىقىڭلار مەندىن، ئۇنىڭدىن باشقا كۇنىگە يىگىرمە سومدىن ھەق بېرىمەن دەيدۇ...
بۇنچىلىك پۇلنى ئاڭلاپ باقمىغان تۇرغان بۇ ئوقەتكە قىزىد. قىپ قالدى. يارمۇھەممەد بولسا ئۇنى تېخىمۇ قىزىقتۇردى:
— ئەگەر بۇ سودىنىڭ ئىپىنى ئېلىپ قالساق، كېيىنچە ئۆزىمىز قىلارمىز...
ئۇلار ئۇرۇمچىگە بارىدىغان بولۇپ كېلىشتى، ئەمما تۇرغان ئۆيگە كېلىپ بۇ ئۆينى دادىسىغا دېگەندى، مەسۇم تاران قارشى چىقتى:
— بىز ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ دېھقان بولۇپ ئۆتكەن خەق، سودا دېگەننى ئەزەلدىنلا قاشقارلىقلار قىلىدۇ...
تۇرغان دادىسىغا ئۇزاقتىن - ئۇزاق چۈشەندۇرسىمۇ مەسۇم تاران ئۆز گېپىدە تۇرۇۋالدى. ئەتىسى تۇرغان دادىسى بىلەن بولغان پاراڭنى دەپ بېرىپ:
— دادامنىڭ رايىغا باقسام، مېنى بۇلاقسايدىن ھېچ يەرگە چىقارماي دېھقان قىلغۇسى بار ئوخشايدۇ، مەن دېھقان بولماي. مەن، سېنىڭ بىلەن ماڭىمەن، — دېدى.
— مەسۇمكام ئۇنىمىسىمۇ ماڭامسەن؟
— گەپ قىلمايلا كېتەيلى.
— كېيىن مەندىن كۆرەرمىكىن، ئاداش. ئەڭ ياخشىسى ئۆيدىكىلەر رازى بولسۇن...
— دادامنىڭ مىجەزىنى بىلىسەنغۇ، ياق دېدىمۇ بولدى، ئەۋلىيا كېلىپ دېسىمۇ ئۇنىمايدۇ ... ماڭىدىغىنىمىزنى پەرىدەگە دەپ قويدۇم.
— پەرىدە نېمە دەيدۇ؟

www.uyghurkitap.com

— بوپتۇ، پۇل تېپىڭلار، بولمىسا زىبانىڭ تويلۇقىنى دادام ئون يىلدىمۇ تەييار قىلالمايدۇ، — دەيدۇ.

يارمۇھەممەدنىڭ ئېسىگە تۇرغانلارنىڭ رىھىم شاھنىڭ قىزى زىباغا ئەلچى كىرگۈزگەنلىكى، رىھىم شاھنىڭ بولسا تويلۇقنى ئۆلگۈدەك ئېغىر سالغانلىقى كېلىپ تۇرغانغا ئىچى ئاغرىپ قالدى.

بۇلاقسايدا ئىككىنچى قېتىم قار يېغىپ، مەھەللە قىشلىقى ئۇيقۇغا باش قويغان بىر كۈنى تۇرغان بىلەن يارمۇھەممەد قىزىل باسقان ماشىنىدا يىراق سەپەرگە — ئۈرۈمچىگە قاراپ يولغا چىقتى. يارمۇھەممەدنىڭ تۇغقىنى ئۇلاردىن ئىككى كۈن ئاۋۋال بىر تۈركۈم قېزىلارنى ئېلىپ كەتكەنىدى. ئىككى دوست يولدا بىر قونۇپ ئەتىسى ئەتىگەندە ئۈرۈمچىگە كىرىپ كەلدى. بۇ ھەيۋەتلىك شەھەر تۇرغاننى ھەيران قالدۇردى، كوچىلاردا تىقدىلىپ مېڭىۋاتقان ماشىنىلار، بىر - بىردىن ئالدىراش كېتىۋاتقان ئادەملەر، ئاسمان - پەلەك ئىمارەتلەرگە قاراپ ئۆزىنى باشقا بىر دۇنياغا كېلىپ قالغاندەك ھېس قىلىپ جىددىيلەشتى، يارمۇھەممەدنىڭ تۇغقىنى بۇ ئىككىسىنى باشلاپ شەھەردىكى ئەڭ قايناق بازارنى ئايلاندۇرۇپ تونۇشتۇردى.

— سىلەر قېزىنى مۇشۇ بازاردا ساتىسىلەر، — دېدى ئەتراپنى كۆرسىتىپ، — كۆردۈڭلارمۇ، بۇ يەردە ئوقەتچىلەر جىق، ئاغزىڭلار يۇمشاق بولسۇن، ئەگەر جايىدا ساتالىساڭلار مۇكاپات بېرىمەن.

ئۇ بۇ ئىككى سەھرالىققا يېرىم كۈن قېزىنى قانداق جىڭلاشنى، باھانى تەپسىلىي ئۆگەتتى، ئەتىسى ئۇلار چاينى ئىچىپ بولۇپلا قول ھارۋىسىغا لىققىدە قېزا بېسىپ تونۇغۇن خوجايىن كۆرسەتكەن جايغا ئەكېلىپ توختاتتى، ئۆمرىدە سودا قىلىپ باقمىغان سەھرالىقلار كوچىدىن ئۆتۈۋاتقانلارغا تەلمۈرۈپ بىرەر سائەت ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. ئادەملەر ئۇنىڭ يېنىدىن توختىماي

ئۆتۈپ كېتىشەتتى. تۇرغان گويا نومۇسلۇق بىر ئىشنى قىلىۋات-
قاندەك ھارۋىدىن نېرىراق تۇرۇپ ئۆتكەن - كەتكەنلەرگە زەن
سالاتتى، يارمۇھەممەد خىجالەت بولغاندەك تۇرغانغا قاراپ قوياتـ-
تى، بىر كەمدە يارمۇھەممەد تۇيۇقسىزلا ئەتراپتىكى ئادەملەرگە
قاراپ توۋلىدى:

— غۇلجىنىڭ قىزىسى، ئاكىلار! كۆرۈپ بېقىڭلار، ئۆزد-
مىز قولدا قىلغان، ئەرزان سېتىۋەتتۇق!...

شۇنى كۇتۇپ تۇرغاندەك بىردەمدىلا ئىككى - ئۈچ ئادەم
ھارۋىنىڭ يېنىغا ئولاشتى:

— كىلوسى قانچە؟

— يىگىرمە ئىككى سوم، — دېدى يارمۇھەممەد قىزىنى
كۆرسىتىپ، — مانا قاراڭ، ئاكا، تاينىڭ قىزىسى...

— كالىنىڭ ئەمەستۇر - ھە؟

— نېمە دەۋاتىسىز، ئاكا، قىزىغا ساختىلىق قىلمايمىز،
ئاپىرىپ يەپ كۆرۈڭ، ئەگەر كالىنىڭ بولسا ياندۇرۇپ ئەكې-
لىڭ!

خېرىدار بىردەم تۇرۇپ كېتىپ بۇيرىدى:

— بوپتۇ، بەش كىلو تارتقىن، — دېدى، — ماۋۇنى
ئاپىرىپ كۆرۈپ باقىمەن، ئەگەر ياخشى بولسا ئەتە جىقراق ئالد-
مەن.

— بولىدۇ، ئاكا، بولىدۇ...

ئۇلارنىڭ سودىسى شۇنداق باشلاندى، بىرنەچچە كۈن سودا
قىلغاندىن كېيىن شۇنى ھېس قىلىشتىكى، بۇ شەھەردە قىزىنىڭ
بازىرى ئىتتىك ئىكەن، ئۇلار ئون كۈن دېگەندە ئەكەلگەن قىزد-
لىرىنى سېتىپ بولدى، قىزىلارنىڭ بۇنداق تېز سېتىلغانلىقىدىن
رازى بولغان خوجايىن كېلىشكەن ھەققىدىن سىرت، ئۇلارنىڭ
ھەربىرىگە ئىككى يۈز سومدىن مۇكاپات بەردى.

— مەن سىلەرنى سودا قىلالمامدىكىن دېگەنىدىم، — دېدى

ئۇ خۇش بولۇپ، — پەمىڭلار باركەن، داۋاملىق ئىشلەۋېرىڭلار، قىزنى ئۇدۇللۇق يەتكۈزۈپ بېرىمەن...

تۇرغان تاراقلاپ تۇرغان پۇلنى قويۇن يانچۇقىغا سېلىپ تۇرۇپ، خۇشاللىقتىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدى: «ئون كۈندە بەش يۈز سوم تاپتۇق - ھە، چوڭ شەھەردە پۇل تاپماق ئاسان دېگىنى راستكەن، بولاقسايدا نەچچە ئاي ئىشلىسە-مۇ بۇنچىلىك پۇل كۆرمەيتتۇق. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېچقانچە جاپامۇ تارتىپ كەتمىدۇق. شەھەر دېگەندە نېمىلا ئىش قىلسىمۇ بولغۇدەك جۇمۇ!»

— قانداق، تۇرغان؟ بۇ سودا بولامدىكەن؟ — يارمۇھەممەد ئۇنى باشلاپ ئاشخانىغا تاماق يېگىلى كىرگەندە سورىدى.

— بولىدىكەن، ئاداش، — دېدى ئۇ، — ئون كۈندە شۇنچىلىك پۇل تاپتۇق، روزىكاممۇ ئۇبدان پايدا كۆردىغۇ دەيمەن؟

— پايدا كۆرمىسە بىزگە مۇكاپات بېرىپ كەتمەيتتى دېگىنە، ئاڭلىسام بۇ قىزىلار ئۇنىڭغا ئون بەش سومدىن توختىغانمىش.

— ئون بەش سوم؟ — تۇرغان ھەيران قالدى، — ئۇنداقتا كىلو بېشىدىن يەتتە سومدىن پايدا ئالغان بولدى - دە؟

— شۇنداق بولىدۇ - دە، — يارمۇھەممەد كۈلۈپ قويدى، — مەن ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن بۇيان بىر نەرسىنى چۈشەندىم، ئاداش، ئەگەر ئېپىنى بىلىۋالسا سودىدا ئاسان پۇل تاپقىلى بولىدىكەن ... ئىلگىرى روزىكاممۇ سەن بىلەن مەندەك كۆك نامرات دېھقان ئىدى، ئىككى - ئۈچ يىل بولدى. سودىغا كىرىشىپ «لەپپىدە» كۆتۈرۈلۈپ كەتتى... كۆرۈۋاتىسەن، ئۆزى ماشىنا ئالدى، كاتتا قىلىپ ئۆي سالدى، شۇنىڭغا قاراپ قىلىدىغان ئوقەت سودا ئىكەن، دەپ قالدىم.

— توغرا دەيسەن، — دېدى تۇرغان ئۇنى ماقۇللاپ، — بولاقسايدىن چىقىپ كېتىپ توغرا قىپتۇق، ئاداش، ئۈرۈمچىدە بىرەر قىش ئوقەت قىلساق خوتۇن ئالغۇدەك پۇلنىمۇ تېپىپ

قويغۇدەكمىز جۇمۇ!

— بىرەر ئاي بولمايلا زىبانى سېغىنىپ قالدىڭمۇ نېمە؟

— سېغىنمايچۇ؟ ... دادىسىنىڭ دېگەن گېپى جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتكەنتى جۇمۇ!

— رېھىم شاھ نېمە دېگەنتى؟

— «تۇرغاننىڭ قىزىمنى ئالغۇدەك پۇلى بارمىكەن؟ مەسۇم ھالىغا بېقىپ گەپ قىلسۇن» دەپتۇ ئەمەسمۇ، شۇ دېگىنىگە زىبانى ئەپقېچىپ كېتەي دېگەن، ئاڭغىچە ماۋۇ ئوقەت چىقىپ قالدى ـ دە ... خۇدايىم بۇيرۇسا، قىشچە پۇلنى تېپىپ بارسام رېھىم شاھنىڭ يوغان سۆزلىگىنىنى كۆرىمەن...

قېزا سودىسى ياخشى بولۇپ بەردى، ئەتىيازغىچە ئۇلار ھەر بىرى بەش مىڭ سومدىن پۇل تېپىشتى.

— قېزىنىڭ سودىسى ئەمدى تۈگىدى، — دېدى يارمۇھەممەد خوجايىن بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىپ، — ئەمدى بۇلاقسايىنى تېپىۋالىمىزمۇ؟

— ھازىر كېتىپ نېمە قىلىمىز؟ — تۇرغان بېشىنى چايقىدى، — مەن، قارا، ئۆي سالمىسام بولمايدۇ، بەش مىڭ سوم نېمىگە يېتىدۇ دەيسەن، مەن دەيمەن مۇشۇ پۇلىمىزنى بىر ـ ئىككى يۇمىلىتىۋالمايمىزمۇ؟...

بۇ بىرنەچچە ئايدىن بۇيان تۇرغاننىڭمۇ كۆزى ئېچىلىپ، تونۇش ـ بىلىشلىرى كۆپەيگەنىدى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ سورىدى:

— ئەمدى نېمە ئوقەت قىلىشنى ئويلىشىۋاتىسەن؟

— ئىچكىرىگە كىرىپ باقساقمىكىن دەيمەن.

— ئىچكىرىگە؟ — يارمۇھەممەد ھەيران بولدى، — ئۇ يەردە نېمە قىلىمىز؟

— ئىچكىرىدە ئۇنئالغۇ بەك ئەرزان ئىكەن، تونۇگۇن ئىمام قاپاقلار ئۇچراپ دەۋاتىدۇ، بىرگە بىر پايدا قىلىدىكەن، ئۇلار

يەنە ماڭغۇدەك، بىكار بولساڭ بىز بىلەن بىرىپ كەل دەۋاتىدۇ، بىرىپ كەلمەيمىزمۇ؟

يارمۇھەممەد بىردەم گەپ قىلماي ئولتۇردى.

— تۇرغان، — دېدى ئۇ ئاخىر، — ئىمام قاپاقلارنى سەن بىلەن مەن دورىيالمايمىز، ئۇلار ئىچكىرىدە زادى نېمە سودا قىلىدۇ، بىلىپ بولمايدۇ، ئۇلار توغرۇلۇق كوچىدا ھەرخىل گەپلەر بار، قارا، ئەڭ ياخشىسى ئۇ ياققا ھازىرچە بارماي تۇرايلى، مەن بازارنى كۆرۈپ قويدۇم، روزىكامنىڭ ناھىيىدە دۇكىنى بار، بىز مۇشۇ يەردىن مال يەتكۈزۈپ بەرسەكمۇ پايدىسى ئوبدانلا بولىدىكەن، تىنچراق شۇ ئوقەتنى قىلساق بولامدىكىن، ئاداش...

— روزىكامنىڭ سىقىپ بەرگىنىگە قاراپ قاچان پۇل تاپىمىز، قويغىنا، ماۋۇ سودىدا ئېپى كېلىپ قالسا بىر قېتىمدىلا ئون ـ ئون بەش مىڭ قولغا كىرىدىكەن...

— ئۇنداق ئاسان كېلىدىغان پۇل يوق، ئاداش...

— ئىشەنمەمسەن؟

— ئىشەنمەيمەن...

— ئەمىسە سەن كۆرۈپ تۇر، ئەمما كېيىن پۇشايمان قىلمىساڭ بولىدۇ...

يارمۇھەممەد قانچە يالۋۇرسىمۇ تۇرغان ئۆزىنىڭ دېگىنىدە تۇرۇۋېلىۋالدى، نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئۇ ئىمام قاپاقلار بىلەن ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى ۋە شۇ كەتكەنچە مانا تاھازىرغىچە ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكى بولمىدى، يارمۇھەممەد ئۇنى سودىگەر باللاردىن جىق سۈرۈشتۈرۈپ باقتى، لېكىن ئۇنى كۆرگەنلەر چىقمىدى. يارمۇھەممەد بولسا ئۈرۈمچىدە بىر ياز تۇرۇپ يىگىرمە مىڭغا يېقىن پۇل تېپىپ بولاقسايغا قايتىپ كەلدى ۋە شۇ پۇلنى دەسمايە قىلىپ چوڭلا دۇكان ئېچىۋالدى ...، ئۇنىڭ بىرلا ئارزۇسى پەردەگە كۆڭلىنى ئىزھار قىلىپ كۈزگىچە توينى قىلىۋې-

لىش ئىدى. لېكىن، بۈگۈن ئايان بولدىكى، مەسۇم تارانىنىڭ پەرىدەنى ئۇنىڭغا بېرىدىغان تۈرى يوق: «ھەي، تۇرغان! — دېدى ئۇ ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ، — ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ، مېنىڭ گېپىمگە كىرگەن بولساڭ بۇ كەمگىچە زىبا بىلەن توينىمۇ قىلىپ بولاتتىڭ. زىبا تۇنۇگۈنلا مەندىن سېنىڭ خەۋىرىڭنى سورىدى. بىچارە قىز ئورۇقلاپ كېتىپتۇ، سەن زادى نەلەردە يۈرۈۋاتقانسەن؟ مەن داداڭنىڭ پەرىدەنى بەختسىز قىلىپ قويۇشىدىن ئەنسىرەيمەن...»

يارمۇھەممەد قەبرىستانلىقتا ئۇزاق ئولتۇردى. ئۇنى بىر - بىرىدىن ئەنسىز خىياللار قايمۇقتۇرۇپ قويدى...

7

پەرىدەنىڭ مۇئامىلىسى جالالنى ئەندىشىگە سېلىپ قويدى، بولۇپمۇ قايسى كۈنى دۇكاندا يارمۇھەممەدنىڭ ئالدىدا ئۇنى سىلىكىپ چىقىپ كېتىشى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئەلەم قىلدى، بۇلاقسايدا ھازىرغىچە ھېچكىم ئۇنىڭغا بۇنداق قوپاللىق قىلىپ باقمىغان...

«ئۇ نېمىسىگە شۇنچىلىك يوغانچىلىق قىلىدۇ، ناھايىتى مېنىڭدىن بىرقانچە يىلنى ئارتۇق ئوقۇغانلىقى ئۈچۈنمۇ؟ ... ئوقۇغان بولسا نېمە بوپتۇ، ھازىر ئالىي مەكتەپلەرنى ئوقۇپ كەلگەنلەرمۇ دېھقان بولۇپ يۈرمەمدۇ، ھازىر كىم نوچى؟ كىمنىڭ يېنى تومبولسا، پۇلى بولسا شۇ نوچى ... جالال دېگەن كىمنىڭ بالىسى، بۇلاقسايدا ھەممە ئادەم بىلىدىغان باي — رېھىم شاھنىڭ بىر تال ئوغلى، ئۇنىڭ قولى نەگە سوزسا يېتىدۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا مەسۇم تارانلار نېمىتى؟ شۇ ھالىغا تېخى ئوغلىغا زىبانى سوراپ ئەلچى كىرگۈزدى، پەرىدەنىڭ كۆڭلىدە شۇ غۇم بارمىكىن - يا؟ ... ھازىرغۇ بۇلاقسايدا نۇرغۇن ئادەملەر مېنى كۈيئوغۇل قىلسام دەپ يۈرىتىپ يۈرىدۇ، شۇنچە قىزلار تۇرۇپ نەدىن بۇ پەرىدەگە

كۆڭلۇم چۈشۈپ قالدىكىنتاڭ؟ چىرايىنى دېسەم، «ۋاي» دەپ كەتكۈچىلىكىمۇ يوق، لېكىن نېمىسىدۇر ئادەمنى كۆيدۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئالدىدا مەھەللىدىكى قىزلار كۆزۈمگە چۆپ كۆرۈنىدىغان بولدى ... ئۇ نېمىشقا ماڭا قوپاللىق قىلىدۇ؟ ئاۋۇ يارى دېگەن هارىمى ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتقاندەك قىلامدۇ نېمە؟ تۈنۈگۈن يولدا ئىككىسى يەنە پاراڭلىشىپ تۇرىدۇ، دەيدۇ. يېقىندىن بۇيان ئۇلار تولا كۆرۈشىدىغان بولۇشۇپ قالدى ... خەپ، يارى مەن ساڭا ئۆزۈمنى ئوبدان بىر تونۇتۇپ قويمىسام هوشۇڭنى يىغمايدىغان ئوخشايسەن، سەن كىم؟ تۈنۈگۈنلا خەقلەرنىڭ ئىشىكىدە يۈندى يالاپ يۈرگەن نېمىتىڭ، سەن يېتىم ئوغلاقنى كىم بىلمەيدۇ، ئەمدى ماۋۇ كۈنگە كېلىپ ئاشۇ بىر دۇكان بىلەن دۇمبەڭ سەل ئاپتاپ كۆرۈپ قېلىۋېدى، مېنىڭ نېسىۋەمگە قول سوزماقچى بولۇۋاتامسەن؟ خام خىيال قىلما، جالالنى بوزەك قىلىدىغان ئادەم بۇلاقسايدا تۇغۇلمىدى، ۋاقتى كەلگەندە جالال سېنى يوغان سۆزلىتىۋاتقان ئاشۇ دۇكىنىڭغا ئوت قويۇۋېتىپ هۆددىسىدىن چىقالايدۇ، شۇ قېرىشقىنىڭغا پەرىدەنى ئالغىنىم ئالغانغۇ! ...»

جالال قولىنى كۆيدۈرگەن تاماكىنىڭ قالدۇقىنى ئاچچىقى بىلەن يەرگە پىرقىرىتىپ تاشلىدى ـ دە، يانچۇقىدىن يېڭى بىر تالنى ئېلىپ تۇتاشتۇردى. ئۇنىڭ كاللىسىنى بىر ـ بىرىدىن ئاچچىق، ئەلەملىك خىياللار چىرمىۋالغانىدى. شۇڭا ئۇ ئەتىگەندىن بۇيان پۈتۈن دەردىنى تاماكىدىن ئېلىپ ئۆيدىن چىقماي ياتاتتى.

هويلىدا دادىسىنىڭ چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى:

— جالال! ... هاي، قېنى سەن؟ ...

جالال دادىسىنىڭ ئۈنىنى تونۇپ خۇشياقماي قوپۇپ هويلىغا چىقتى.

— نېمە بولدى؟ — دېدى ئۇ.

رېھىم شاھ ۋېلىسىپتىنى ئۆيىنىڭ تېمىغا يۆلەپ قويۇپ يېڭى بىلەن يۈز- كۆزىدىن قۇيۇلۇۋاتقان تەرىنى ئېيتتى، ئۇ ئالدىراپ كەلگەچكە ھاسىراپ كەتكەنىدى. يوغان بەستىگە كىچىك كېلىپ قالغان كۆڭلىكىدىن گۆشلۈك قورسىقى چىقىپ قالغانىدى.

— تراكتورنى ياساپ بولدۇڭمۇ؟ — دېدى ئۇ جالالدىن.

— نېمە بولدى؟

— تۆۋەنكى مەھەللىنىڭ ئۆستەڭ قورۇلۇشىغا تاش توشۇيدىغان سودا چىقىپ قالدى، پۇلى ئوبدان ئىكەن، ھازىر سۆزلىشىپ كەلدىم.

«بۇ دادام پۇلنىڭلا كويىدا، — جالال ئاچچىقى بىلەن تەرىنى تۈردى، — مېنىڭ توي ئىشىم خىيالىغا كىرىپمۇ چىقمايدۇ، گەپ قىلمىسام بۇ يىل يازنىمۇ ئۆتكۈزىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ جۇمۇ، توختا!...»

— تراكتورنى ئوڭشىغىلى بولمىغۇدەك، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ.

— نېمىشقا، نېمە بولدى؟

— رادىئاتور قايناپ بولمايۋاتىدۇ.

— تېخى ئۆتكەندىلا ياساتقانىدۇققۇ؟ — رېھىم شاھنىڭ گۆشلۈك قاپىقى سىلىندى، — نېمانداق تولا بۇزۇلىدۇ؟...

— تۈزۈك ياسىماپتۇ، يەنە قايناپ بولمايۋاتىدۇ.

— ماۋۇ پېشكەللىكنى، — رېھىم شاھ تىتىلداپ كەتتى، — تازا ئوقەت قىلىدىغان چاغدا كارغا كەلمىگىنىنى كۆرمەمدىغان، قانداق قىلدۇق ئەمدى، مەن توختامنى تۈزۈپ كەلگەنتىم ئەمەسمۇ؟

— ماڭا نېمە ئامال بار؟...

رېھىم شاھ ئەتىگەندىلا جالالغا: «تراكتورنى بىر تەكشۈرۈپ تەييار قىلىپ قويغىن!» دەپ تاپىلاپ كەتكەنىدى، پەرىدەنىڭ ئاچچىقىنى ئىچىگە سىڭدۈرەلمەي تۇرغان جالال ئەلىمىنى تراك-

توردىن ئېلىپ رادىئاتورغا مىخ ئۇرۇپ تېپشۇرتكەنىدى. ئۇنىڭ ھازىر ھېچقانداق ئىشقا قولى بارمايتتى، رېھىم شاھ ئۇلسا ئوغلى-نىڭ گېپىنى ئاڭلاپ يېلى چىققان توپتەك بوشىشىپ كەتتى، ئۇ باياتىن يولدا كەلگۈچە كۆڭلىدە ھېساب قىلىپ، بۇ سودىدىن بەش مىڭ سوم نەق پايدىنى چىقىرىپ قويغانىدى. «بۇ پۇلنى قاراپ تۇرۇپ قولدىن چىقىپ كېتەرمۇ؟» ئۇ شۇلارنى ئويلاپ يۈرىكى-نىڭ بىر يېرى ھەرە چاققاندەك ئېچىشىپ كەتتى.

بۇلاقسايدا رېھىم شاھنى كىچىكتىن چوڭ ھەممىسى ياخشى بىلەتتى، تۆتىنچى سىنىپقىچە ئوقۇغان بۇ ئادەم كوممۇنا يىللىرى ئەترەتنىڭ بوغالتىرى بولۇپ ئىشلىگەنىدى. ئۇزۇن يىل ھېساب بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكەن بۇ ئادەم كوممۇنا تارقىلىپ يەككە ئىگىلىككە يول قويۇلغاندا بوغالتىرلىقنى تاشلاپ ھەممە يىغقان پۇلىغا قوي ـ كالا ئېلىپ چارۋا بورىدى. ئۇنىڭ ئامىتى كېلىپ شۇ يىلى جانلىق مالنىڭ باھاسى تازىمۇ ئۆرلەپ، چارۋىلىرىنى ئوبدان پۇل قىلدى، ياندۇرقى يىلى ئۇ بۇلاقسايدا تۇنجى بولۇپ تراكتور سېتىۋېلىپ، دېھقانلارنىڭ يەرلىرىنى ھەيدەپ بېرىپ كىرىم قىلدى، ئۆمرى ھېساب بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكەچكە ئۇ شۇنچىلىك ئىنچىكە ھېساب قىلاتتىكى، ھەتتا ئېتىزنىڭ بېشىدى-كى تراكتور ئايلانغان قۇرۇق يەرنىمۇ «ماي كەتتى ئەمەسمۇ!» دەپ ئاغدۇرۇلغان يەرگە كىرگۈزۈپ، دېھقانلاردىن نەچچە سومنى ئوشۇق ھېسابلاپ ئالاتتى. بۇلاقسايلىقلار كەينىدىن ئۇنى قار ـ يامغۇر تىللاپ تۇرسىمۇ، تېرىلغۇ ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئالدىغا كەلمەي ئامالى يوق ئىدى. بىرقانچە يىلدىن بۇيان ئۇ ئوبدانلا كۆتۈرۈ-لۈپ، ئىلگىرىكى كونا ئۆيىگە يانداپ ئىككى ئېغىز ئۆي سالدى، مەھەللىدىكى يەرلىرىنى تېرىيالمىغان نامرات دېھقانلارنىڭ يەرلى-رىنى يىللىق سېتىۋېلىپ، ئالدى ـ كەينى بولۇپ بىرەر يۈزمو-دىن ئوشۇق يەرگە ئاشلىق تېرىيتتى، دېھقانچىلىقتىن بۆلەك تاغدا سانىنى ئۆيدىكىلەرمۇ بىلمەيدىغان چارۋىلىرى بار ئىدى.

www.uyghurkitap.com

رىھىم شاھ شۇنچىلىك باي بولغىنىغا قارىماي پۇل خەجلەشكە تولىمۇ قاتتىق ئىدى. بۇلاقسايلىقلار ئۇنىڭ ھېيت - ئايەملەردىمۇ ئۈستىگە بىر ەر قۇر يېڭى كىيىم ئېلىپ كىيگىنىنى بىلمەيتتى، ياز كۈنلىرى ئۇ ئۈستىگە ئاپتاپتا ئۆڭۈپ، كىرىشىپ كەتكەن كۆڭلەك بىلەن نەچچە يېرىگە ياماق چۈشكەن ئىشتاننى ئۈستىدىن چۈشۈرمەي يازنى چىقىراتتى، پۇتىغا بولسا شور ئۆرلەپ كەتكەن سېرىق چۇخەي كىيەتتى. بۇ چۇخەي شۇنچىلىك كونىراپ، سىيـ-ـىنىپ كەتكەنكى، توي - تۆكۈنلەردە ھەممە ئادەم ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇشتىن قاچاتتى، بۇلاقسايدا ئۇنىڭ ۋېلىسىپىتى ھەممىگە تونۇشلۇق ئىدى. سىرلىرى چۈشۈپ قۇرۇق تۆمۈر بولۇپ قالغان بۇ ۋېلىسىپىت ئۇنىڭغا خىزمەت قىلىۋاتقىلى ئون يىللاردىن ئاشقا-نىدى. بۇلاقسايلىقلار خېلى يىراقتىنلا خۇددى مايسىرىغان ھارۋى-دەك غىچىرلاپ مېڭىشىدىن رىھىم شاھنىڭ ۋېلىسىپىتىنى تونۇ-ۋالاتتى. تولا مىنىپ ئاخىر ۋېلىسىپىتنىڭ ئېگىرى ئۈپراپ چۈ-شۈپ قالدى، رىھىم شاھ بولسا ئۇنىڭغا يېڭى ئېگەر ئېلىپ ئالماشتۇرۇشقا قورسىقى ئاغرىپ تۆمۈر پۇرژىنىنىڭ تۆپىسىدە ئولتۇرۇپ مىنىپ يۈرگىنىگىمۇ بىر يىلدىن ئاشتى. شۇنداق مىنگەچكىمۇ، ئۇنىڭ ئىشتىنىنىڭ كەينىگە قات - قات ياماق چۈشۈپ كەتتى.

رىھىم شاھ كىيمەي، يېمەي يىغقىنى بىلەن ئۇنىڭ دۇنياسى-نىڭ ئەدىپىنى ئوغلى جالال بېرەتتى، كىچىكىدىن ئەركە ئۆسكەن جالال باشلانغۇچنى چالا - بۇلىلا ئوقۇدى. ئۇ مەكتەپتە كۈندە دېگۈدەك بىرەر ساۋاقدىشى بىلەن سوقۇشاتتى، سىنىپنىڭ پارتا، ئەينەكلىرىنى چاقاتتى، مۇئەللىملەر ئۇنىڭغا تەربىيە قىلىپمۇ زېرىكتى، ئىمتىھانلاردىن بولسا نۆللا ئالاتتى، ئاخىر ئۇ مەكتەپكە ئۆزلۈكىدىن كەلمەس بولدى، مۇئەللىملەرمۇ بۇ ئاپەتتىن قۇتۇل-غىنىغا خۇش بولۇشۇپ ئۇنىمۇ مەكتەپكە چاقىرمىدى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىر مەزگىل كەپتەر باقتى، خوراز سوقۇشتۇرۇپ

يۇردى، قانداقلا بىر ئويۇن چىقسا بىرىنچى بولۇپ جالال شۇنى قىلىپ باقاتتى. دادىسى تراكتور سېتىۋېلىپ پۇل تاپقاندىن كېيىن، ئۇ مەھەللىدە تۇنجى بولۇپ موتسىكلىت سېتىۋېلىپ مىندى. ئۇ ئەتىگەندىن كەچكىچە مەھەللىنىڭ توپىلىق يوللىرىدا موتسىكلىتنى قۇيۇندەك چاپتۇرۇپ ئوينايتتى، ئاخىر ئۇ مەھەللىدىكى ئەلەيدىن دېگەن يىگىتنى موتسىكلىتتا ئۇرۇۋېتىپ پۇتىنى سۇندۇرۇۋەتتى، ئەلەيدىن بالىنىستتا ئىككى ئايدىن ئوشۇق يېتىپ سەللىمازا بولۇپ ساقايدى، رېھىم شاھ ئۇنىڭ داۋالىنىشى ئۇچۇن ئون مىڭنى تۆلەپ ئاران قۇتۇلدى… شۇنىڭدىن كېيىنمۇ جالال نەچچە قېتىم جېدەل تېرىپ تۇرمىگە كىردى، ھەر قېتىم رېھىم شاھ چىرقىراپ تۇرۇپ جەرىمانە تۆلەپ ساقچىدىن ئېلىپ چىقاتتى. رېھىم شاھ ئۇنى ئۇرۇپ - تىللاپمۇ، چىرايلىق نەسىھەت قىلىپمۇ تۈزىيەلمىدى، ئاخىر ئۇ جالالنى ئۆيلەپ، ئۆيىنى ئايرىۋېتىپ قۇتۇلماقچى بولدى، شۇ خىيال بىلەن ئۇ مەھەللىدىكى تۇغقانلارنىڭ قىزلىرىنى سايە قىلىپ باققانىدى، لېكىن جالال ئۇلارنىڭ بىرىنىمۇ ياراتمىدى. ئۇ: «پەرىدەدىن بۆلەك ھېچكىمنى ئالمايمەن!» دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. شۇڭا رېھىم شاھ ئەتىيازدا مەھەللىدىكى چوڭلاردىن ئۇچەيلەننى مەسۇم تارانىنىڭ ئۆيىگە ئەلچىلىككە كىرگۈزگەنىدى، مەسۇم تاران ئۇنىڭ يۈزىنى قىلدىمۇ، «قىزىمىز تېخى ئوقۇۋاتىدۇ» دەپ ياندۇرۇۋەتكەنىدى…

رېھىم شاھ بىرھازاغىچە تراكتورنى، رېمونتچىنى تىللاپ بولغاندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ ئايالىغا دوق قىلدى:

— جالالغا نېمە بولدى، پىرى تۇتۇپ قاپتۇغۇ؟

ئورۇق، قاپقارا ئايال ئېرىگە كايىدى:

— نېمە بولغانلىقىنى مەن نەدىن بىلەي … خوتۇن ئالغۇسى كەلدىمىكىنتاڭ …

رېھىم شاھنىڭ كۆز ئالدىغا تويىنىڭ چىقمى كېلىپ چىرايى تۇرۇلدى.

— كىمنى ئالىمەن دەيدۇ؟
— مەسۇم تارانىنىڭ پەرىدەنى ئالغۇدەك.
— ئۇنىڭغا ئەلچى كىرگۈزۈپ بولدۇققۇ، ئۇنىڭغا يەنە يالۋۇ-رامدۇق؟
— «قىزى بارنىڭ نازى بار» دەيدۇ، بۇدا يەنە بىر ئەلچى كىرگۈزۈپ باقساق بولمامدۇ؟ پەرىدە بەك ئوڭلۇق قىز بولغانتى...
رىھىم شاھ بىردەم قانداق قىلاي دېگەندەك ئولتۇرۇپ كەتتى: «بۇدا يەنە ئالدىغا بارسا ئۇنىڭ ئېشىپ تويلۇقنى ئېغىر سېلىشۋېتەرمۇ؟... قېرىشمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ... قانداق قىلىش كېرەك؟... تۇغقانلارنىڭ ئەرزانلا قىزلىرى بار ئىدى - دە. ھازىرقى بالىلار ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق - دە، خوتۇن دېگەن تامىقىڭنى ئېتىپ، بالىلىرىڭنى بېقىپ بەرسىلا بولدى ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭغا چىرايىغا، يەنە بىرنېمىسىگە ئاش قويۇپ ئىچكىلى بولام-تى؟... خەپ، بۇگۈن ماۋۇ تاشنى توشۇۋېتىدىغان ئىش ئىدى، قاراپ تۇرۇپ بەش مىڭ كوي قولدىن چىقىپ كېتىدىغان بولدى...»
— قانداق قىلىسىز؟ — نۇربۇۋى تاقەتسىزلىنىپ سورىدى.
رىھىم شاھ بىردەم پۇشۇلداپ ئولتۇرۇپ كېتىپ بېشىنى كۆتۈردى:
— بوپتۇ، ئەلچىلەرنى يەنە بىر كىرگۈزۈپ باقايلى.
— كىملەرنى كىرگۈزىسىز؟
— شەمشى بىلەن جەپەنى...
— قويۇڭە ئۇ تازنى، — نۇربۇۋى ياراتمىغاندەك قاش - قاپىقىنى سۈزدى، — بولسا ناسىر ئىمام بىلەن ئابدۇلكامنى ئەۋەتۇرىغا سېلىڭ، ئەلچى دېگەننىڭ يۈز - ئابرۇيى بولسا بولى-دۇ.
«ناسىر ئىمامنىڭ بىر قەدەمنى بىكارغا ماڭمايدۇ، ئون سوم-

نى ئالدىغا قويمىساڭ چىرايىڭغا قاراپمۇ قويمايدۇ، ئابدۇل مەزىن دېگەن ئۇنىڭدىن ئۆتەر تەمەخور، بۈگۈن قاراپ تۇرۇپ بىر مۇنچە پۇلنىڭ بېشىغا سۇ قۇيىدىغان بولدۇم ـ دە، خەپ!...

— مەن ناسىر ئىماملارنىڭ قېشىغا بېرىپ باقاي، — دېدى رېھىم شاھ ئورنىدىن قوپۇپ ماڭغانىدى، نۇربۇۋى ئۇنىڭدىن سورىدى:

— ئەلچىلەرگە تاماق قىلىپ تۇرسام بولار، قورۇق چاي قويمەنمۇ؟

— نېمە تاماق قىلىسەن؟ — رېھىم شاھ خۇشياقماستىن سورىدى.

— پولۇ قىلساق بولار، ناسىر ئىمام كىچىك ئادەم ئەمەس... ئۆيدە بىر توغرامۇ گۆش قالمىدى جۇمۇ!...

رېھىم شاھ بىردەم پۇشۇلداپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، كەينى يانچۇقىدىن پۇرلىشىپ كەتكەن پۇللارنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن ئون سوملۇق بىر قەغەزنى ئېلىپ نۇربۇۋىگە سۇندى.

— بۇنىڭغا بىر كىلو گۆش كەلمەس؟ — دېدى نۇربۇۋى.

— بولدى، يېتىدۇ، — دېدى رېھىم شاھ خوتۇنىغا ئالدىيىپ، — مايىنى جىق قويۇۋەتمە جۇمۇ!... — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ كوچىغا ماڭدى. نۇربۇۋى بولسا رېھىم شاھ بەرگەن پۇلغا قاراپ قويۇپ غۇدۇرىدى:

— پۇللىرىڭنى گۆرۈڭگە ئەكىتەرسەن، ئىلاھىم...

ئارىدىن بىر ئاش پىشىم ئۆتۈپ ناسىر ئىمام باشلىق ئەلچىلەر رېھىم شاھنىڭ ئۆيىگە يېنىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ سالپايغان تۇرقىدىنلا رېھىم شاھ مەسۇم تارانىنىڭ جاۋابىنى ئۇقۇپ بولغاندەك بولدى.

ناسىر ئىمام ئۆيگە كىرىپلا قايناپلا كەتتى:

— مەسۇم دېگەن بۇ توڭغا نېمە هال دەيمەن؟... ئۇ قىزىنى خۇددى هاكىمغا بېرىدىغاندەك قىلىپ كەتتا... بىر پىيالە چايمۇ

قوياي دېمىدى.

— شۇنداقلىقىدىنمۇ بىر چاپىنى ئىككى بولماي كېلىۋاتىدۇ، — دېدى ئابدۇل مەزىن ئۇنى قوۋۋەتلەپ، — رېھىم شاھدەك ئادەمگە قۇدا بولسا دوپپىسىنى ئاسمانغا ئاتامدۇ؟

— شۇنداق دېگىنىگە بىر كۇنى بىر كەلگۈندى بىلەن قاچسا ئاندىن تويىدۇ...

— راست... ئۇ چاغدا پۇشايماننى ئالىمەن دېسىمۇ قاچا تاپالمايدۇ.

— رېھىم شاھ! — دېدى ناسىر ئىمام، — مەھەللىدە باشقا قىز يوقتەك نېمە ئۇ توڭغا چاپلىشىپلا قالدىڭ؟ ئوغلۇڭغا دېگىن، باشقا يەردىن تاپسۇن!

— مەنمۇ شۇنى دېسەم، — دېدى رېھىم شاھ تېرىكىپ، — بۇ جوھۇتنىڭ كۆزىگە توڭنىڭ قىزى ھۆر - پەرى كۆرۈنەمدىكىن، شۇنى ئالىمەن دەپ كىرىشىپلا قىلىۋاتامدۇ؟

— بۇ كۇننىڭ بالىلىرى ئەخمەقتە...

ناسىر ئىمام باشلىق ئەلچىلەر پولۇنى يەپ قايتىشتى، ئۇلار ئىشىكتىن چىقىشىغا رېھىم شاھ قايناپ كەتتى.

— مەن تاماق ئەتمە دېسەم ئۇنىماي كەتتىڭ، مانا بىكارغىلا بىرمۇنچە پۇلنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقتۇق، ئوبدان بولدىمۇ؟

نۇربۇۋى ھەممە ئىشقا ئۆزى ئەيىبلىكتەك گەپ - سۆز قىلمىدى.

— جالالغا دېگىن! — دېدى رېھىم شاھ ئاچچىقى بىلەن، — ئەمدى مەسۇمنىڭ ئۇ قىزىغا چاپلىشىۋالماي، باشقا قىز تاپسۇن! ئۇنداق قۇرۇق يانىدىغان ئەلچىلەرگە چىچىۋېرىدىغان پۇل يوق...

كەچتە ئاپىسىدىن مەسۇم تاراننىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان جالال ئاچچىقى كېلىپ بوغۇلۇپ كەتتى. «قىزى رازى ئەمەسمىش، بۇ خەق نېمىسىگە يوغانلىق قىلىشىدۇ؟ — جالال ئاغزىنى بۇزۇپ

تىللىدى، — ياق، ئۇلارنى قايدۇرۇۋاتقان ئادەم بار، بۇ يارى دېگەن خۇمسىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى، ئۇ گۇي مېنى زادىلا كۆرەلمەيدۇ، پەرىدەمۇ ئۇنىڭ نېمىسىگە ئاشىق بولۇپ قالدۇ؟ پۇلىغىمۇ؟ ئۇنچىلىك پۇل مەندىمۇ بارغۇ؟… مەن ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇپ توي قىلاتتىم…» جالال ئويلىغانسېرى كۆزىگە قان تولىدى، تومۇرلىرى كۆپۈشتى، جالالنىڭ خۇيى شۇنداق ئىدى. ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەندە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئاپىسىنىڭ «تامىقىڭنى يەۋال!» دېگىنىگىمۇ قارىماستىن ئۇدۇل يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنىغا باردى. بۇ چاغدا يارمۇھەممەد دۇكاننى تاقاپ تۇراتتى، جالال كەلگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىنى توستى:

— نەگە ئالدىراپ ماڭدىڭ؟ — دېدى ئۇ يارمۇھەممەدكە دېۋەيلەپ.

— مېنىڭ نەگە بېرىشىم بىلەن سېنىڭ نېمە كارىڭ؟ — يارمۇھەممەدمۇ توك تەگدى، — سېنى بىرى ساقچى قىلىپ قويدىمۇ؟

— مېنىڭ كارىم بارغۇ… ئۆتكەندە مەن ساڭا نېمە دېدىم؟

— نېمە دېگەنتىڭ؟

— پەرىدىن ئۆزۈڭنى تارت دېدىمغۇ، سەن نېمىدەپ ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرىسەن؟

— بۇنى سەن پەرىدەنىڭ ئۆزىدىن سورا!

— ياق، سېنىڭدىن سورايمەن، — جالال چاپىنىنى سېلىپ پىرقىرىتىپ تاشلىدى، — ھەممىنى قىلىۋاتقان سەن!

— جالال! — دېدى يارمۇھەممەد ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، — بۇنداق يولسىزلىق قىلىپ كەتمە، مەن پەرىدەگە ھېچ نەرسە دېمىدىم.

— سەن گەپ قىلمىساڭ نېمىدەپ توي قىلىشتىن يېنىۋالىدۇ.

— بۇنى مەن نەدىن بىلىمەن؟

— ھەممىنى قايمۇقتۇرۇۋاتقان سەن گۇي.
— جالال، ئاغزىڭنى بۇزما!
— بۇزسام قانداق قىلىسەن؟... — جالال شۇنداق دېدى-
دە، تۇيۇقسىز تۇرغان يارمۇھەممەدنىڭ ئېڭىكىگە بىرنى سالدى.
يارمۇھەممەد سەنتۇرۇلۇپ بېرىپ يەرگە يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ
ئەمدى قوپاي دەپ تۇرۇشىغا جالال ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ
بېقىنلىرىغا تەپكىلى تۇردى. ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈن-
مەيتتى، ھايت - ھۇيت دېگۈچە جالال يارمۇھەممەدنىڭ يۈز -
كۆزىنى قىپقىزىل قانغا بوياپ قوپالماس قىلىۋەتتى. شۇ ئارىدا
دۇكانغا سودا قىلغىلى كەلگەنلەر ئۇلارنى ئاجرىتىپ قويدى.
— مۇشۇ تاياق ئېسىڭدە بولسۇن جومۇ! — دېدى جالال
كېتىۋېتىپ.
ئىلەك كېلىپ يارمۇھەممەدنىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ يۆلىدى.
— بۇ قانغا نېمىدەپ تېگىشكەن بولغىيتتىڭ؟ — دەپ سورى-
دى ئۇ، — نېمىدەپ ئۇرۇشۇپ قالدىڭلار؟
— ھېچ گەپ يوق، ئىلەككا، — دېدى يارمۇھەممەد يېڭى
بىلەن يۈزىدىكى قانلارنى ئېرتىپ تۇرۇپ، — چاقچاق قىلىشقان-
تۇق...
— ئۇنىڭغا چاقچاق قىلغان سەنمۇ ئەخمەقتە، ئۇنىڭ مىجەز-
نى بىلمەمتىڭ؟
يارمۇھەممەد ئادەملەرنىڭ يىغىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ
چىشىنى چىشلەپ ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ قورسىقىنىڭ بىر
يەرلىرى كۆيۈشۈپ ئاغرىيتتى، ئۇ كىيىمىنىڭ توپىسىنى
قاقتى - دە، ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئىلەك بولسا ئەتراپتىكىلەر-
دىن سورىدى:
— ئۇلار نېمىدەپ سوقۇشتى ئۇقتۇڭلارمۇ؟
ھېچكىم ئېنىق بىر جاۋابنى دەپ بېرەلمىدى، ھەركىم ئۆزى-
چە مۇلاھىزە قىلىشاتتى...

ئىسرايىل تاڭ بىلەن تەڭ ئويغانغان بولسىمۇ ئۇيقۇسى كەل-مەي يېتىۋەردى. ئۇنى كۆڭۈلسىز خىياللار بىئارام قىلماقتا ئىدى. قانداقتۇر بىر بۇرۇقتۇرمىلىق، تىتىلداش ئىچىگە كىرىۋېلىپ يۈرىكى سىقىلغاندەك بولاتتى. مانا ئۇ بۇلاقسايغا كەلگۈسىدە-مۇ ئىككى ئاي بولاي دەپ قالدى، ئەمما پىلان قىلغان ئىشلار كۆڭۈلدىكىدەك يۈرۈشمىدى، ئۇ ئەسلىدە يازىچە بۇلاقسايلىقلارنى يېڭى مەھەللىگە كۆچۈرۈپ چىقىمەنغۇ، دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن مانا يازنىڭ يېرىمى ئۆتۈپ بولاي دېدى، يېڭى مەھەللىگە ئۆي سېلىۋاتقانلار ئون ئۆيلۈككىمۇ يەتمىدى. چوڭلارنىڭ تولىسى ئاتا-بوۋىلىرى ماكان تۇتقان سايىنى تاشلاپ كېتىشنى خالىمىدى. «مەن بۇلاقسايلىقلارغا ھازىرغىچە تىلغا ئالغۇدەك چوڭراق بىر ئىش قىلىپ بېرەلمىدىم. خەقلەر مېنى نېمە دەۋاتىدىكىن؟ بۇ-نىمۇ كۆرۈپ قويدۇق، يېڭى كەلگەندە گەپنى خېلى چوڭ قىلىۋا-تاتتى، قېنى ئۇ ئاتقان پولىرى؟ كۆزگە قالماي بۇمۇ قۇيرۇقىنى تىكىۋېتىدۇ... دەۋاتقاندۇ...» ئىسرايىل شۇلارنى ئويلاپ بىئارام بولدى... دېرىزىدىن يېڭى كۆتۈرۈلگەن قۇياشنىڭ ئۆتكۈر نۇرى شۇڭغۇپ كىرىپ، تامدا ئويناشقا باشلىدى، ئۇ خۇددى يىڭناغۇچ-تەك گاھ بوشلۇقتا تىترەيتتى، گاھ شوخ قىزلاردەك ئوقچۇپ تورۇسقا چىقىۋالاتتى، تۇرۇپلا ھاۋادا ئاققان يۇلتۇزدەك ئىز قال-دۇرۇپ، قاياقىدۇر يوقاپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي پەيدا بولاتتى. قۇياش نۇرىنىڭ شوخ ئويۇنىمۇ ئىسرايىلنىڭ ۋۇجۇدىنى قاپساپ تۇرغان غەم-ئەندىشىلەرنى كۆتۈرۈۋېتەلمىدى.

ئىسرايىل ئۆتكەندە تېيىپ بىلەن مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن ئەھۋالنى يېزا پارتكومىغا دوكلات قىلدى. پارتكوم شۇجى-سى ئۇنىڭ پىلانىغا قوشۇلدى، تولا تارتىش توغرۇلۇق ئۇ ئىككى تايىن گەپنى قىلدى:

— ئەسلىدە بۇلاقسايىنى تۆۋەنگە كۆچۈرىدىغان بولغاچقا توك مەسىلىسىنى ئويلاشمىغان، — دېدى ئۇ، — بۇنىڭغا ئاز ئىقتىساد كەتمەيدۇ، ناھىيىگە دوكلات يېزىپ باقساق نېمە دەيدىكىن؟...

ئىسراپىل يېزىنىڭ دوكلاتىنى ئېلىپ بىر ھەپتە ناھىيىدىكى مۇناسىۋەتلىك دېگەن ھەممە ئىدارىلەرگە كىرىپ چىقتى، ئەمما ئۇلاردىن كۆڭۈل تولغۇدەك جاۋاب ئالالمىدى. ئاخىر ئۇ ئوبلاستقا يىغىنغا كەتكەن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسىنى ساقلاپ تۇردى، ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇ شۇجى بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭغا بۇلاق-سايىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلدى.

— مەن ئامال قىلىپ باراي، — دېدى ناھىيىگە يېڭى كەلگەن شۇجى ئىسراپىلنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كې-يىن، — ۋاقىتنى ھازىرچە ئېنىق دەپ بېرەلمەيمەن، ئالدىمىزدا ئورۇنلاشتۇرىدىغان بىرمۇنچە مۇھىم ئىشلار بار، سىز دوكلاتى-ڭىزنى ماڭا قويۇپ كېتىڭ!...

شۇجىنىڭ گەپلىرى ئىسراپىلغا ئۈمىد بېغىشلىدى، مانا شۇ-نىڭغىمۇ بىر ھەپتىدىن ئاشتى، شۇجىنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن ھېچبىر خەۋەر يوق: «بىزنى ئۇنتۇپ قالدىمىكىن؟ دېمىسىمۇ، ناھىيىدە بۇلاقسايغا ئوخشاش نامرات، دەردى تولا ئورۇنلار ئاز-مۇ؟ قايسى بىرىگە يېتىشىدۇ؟... ناھىيىگە يەنە بىر بېرىپ باقسام بولامدىكىن، باشقىنىمۇ قويۇپ توكنى ھەل قىلىپ بەرگەن بولسا چوڭ ئىش بولاتتى...» ئىسراپىل يېڭى شۇجى توغرۇلۇق ناھىيە-دە جىق گەپلەرنى ئاڭلىغانىدى. ئۇنىڭ قوشنا ناھىيىدە ئىشلەيدى-غان ئالىي مەكتەپتىكى ساۋاقدىشى بىر قېتىم: «ۋاڭ شۇجى بىزنىڭ ناھىيىدە ئىككى يىل شۇجى بولۇپ تۇرۇپ، بازار ئىچى-نىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىۋەتتى، ئۇ دېگىنىنى قىلىدىغان ئادەم» دەپ بەرگەنىدى. شۇڭا، ئىسراپىلمۇ ئۇنىڭغا ئۈمىد باغلىغانىدى، لېكىن...

ئىشىك غىچىرلاپ ئېچىلىپ، بىرىنىڭ يۆتەلگەن ئۈنى ئاڭلا-

ندى. ئىسرائىل تېيىپنى ئاۋازىدىن تونۇپ قوپۇپ ئۆرە بولدى.

— تېخى قوپمىدىڭمۇ، پەيزىلك بار، — دېدى تېيىپ ھەيران بولۇپ، — تالاغا قاراپ باقە، كۈن چۈش بولدى، — دېدى... يانفونۇڭنى ئېتىۋاپسەنغۇ؟

— پۇلى تۈگەپتۇ، — دېدى ئىسرائىل ئەسنەپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ناھىيىگە بارغاچ پۇل قاچىلاپ كېلەرمەن...

— بۈگۈن ناھىيىگىمۇ بارالمايدىغان بولدۇڭ.

— نېمە بولدى؟

— باياتىن يېزىدىن خەۋەر بېرىپتۇ، بۈگۈن ناھىيىدىن ۋاڭ شۈجى باشلىق رەھبەرلەر بۇلاقسايغا بارىدۇ، تەييارلىق قىلىڭلار دەيدۇ.

— ۋاڭ شۈجى كەلگۈدەك دەمسەن؟ — ئىسرائىل چاچراپ قوپۇپ سورىدى.

— ھەئە... ھەرقاچان، يېزىدىنمۇ بىرقانچىسى ئەگىشىپ كېلىدۇ دېگىنە، ئۇلارنىڭ چۈشلۈك تاماقنى قانداق ئورۇنلاش-تۇرساق بولار؟

تېيىپنىڭ كېيىنكى گېپى ئىسرائىلنىڭ قۇلىقىغا كىرمى-دى. بۇ خەۋەر ئۇنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. «ئۇ ئادەم ماڭا بەرگەن ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ. ئۇ ھەممىدىن بۇلاقساينىڭ توك مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بەرگەن بولسىمۇ چوڭ ئىش بولاتتى، يەنە قانداق مەسىلىلەر بار؟... سەيلىگاھقا قانداق دەيدىكىن؟»... ئىسرائىلنىڭ ۋۇجۇدىغا جان كىرگەندەك تېتىك-لەشتى، ئۇ ئۆزىگە سوئال بىلەن قاراپ تۇرغان كەنت باشلىقىدىن ياندۇرۇپ سورىدى:

— ۋاڭ شۈجىنىڭ كېلىدىغىنى راست ـ ھە، ئېنىق دېدى-مۇ؟

— لى شۈجى تېلېفوندا ئېنىق دېدى، — دېدى تېيىپ، — ئۇ ئادەم بۇلاقسايغا كېلىپ باقمىغان، ئۇبدانىراق

كۆتسەك بولاتتى.

— مەسىلەن، قانداق كۆتمەكچىسەن؟

— بىرەر قوينىڭ ئېپىنى قىلساقمىكىن دەيمەن.

— ماڭا قارا، — دېدى ئىسراپىل كۆلۈپ تۇرۇپ، — سەن ماۋۇ كەنتنىڭ خوجايىنى، كەلگەن مېھماننى قانداق كۆتۈش سېنىڭ ئىشىڭ، مېنىڭدىن نېمە سورايسەن؟

— ئەمدى، مەسلىھەت قىلايلى دەيمەنغۇ.

— قۇدرىتىڭ يەتسە كالا سوي!

ئۆزىنىڭ لەقىمىنى كەلتۇرۇپ قىلغان چاقچىقىنى ئاڭلاپ تېيىپ كۈلۈۋەتتى ـ دە:

— بولسىغۇ، بۇنداق ئارزۇلۇق مېھمانغا تۆگە سويساقمۇ ئەرزىيتتى، — دېدى ئۇمۇ دەرھال.

ئۇلارنىڭ چاقچىقىنى ماشىنىنىڭ سىگنال ئاۋازى ئۈزۈۋەتتى.

— ۋاڭ شۇجىلار كېلىپ قالدىمۇ نېمە؟ — تېيىپ سىرتقا چىقىپ ئىسراپىلنى چاقىردى، — شۇلار ئوخشايدۇ، ئالە شەرىڭنى، ئۇچ پىكاپ كېلىۋاتىدىغۇ، بىر قوي يەتمەمدۇ نېمە؟...

ئىسراپىل ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماستىن كېلىۋاتقان ماشىنىلارنىڭ ئالدىغا ئالدىراپ ماڭدى. ماشىنىلار قويۇق چاڭنى توزۇتۇپ كېلىپ، ئىسراپىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ ھەممىدىن ئاۋۋال ۋاڭ شۇجى ماشىنىدىن چۈشتى:

— شياڭجاڭ، قانداقراق تۇرۇۋاتىسىز؟ — دېدى ئۇ قول بېرىپ كۆرۈشۈپ، — سىزگە ۋەدە بېرىپ قويۇپ يالغانچى بولۇپ قالدىم، بۈگۈن ئاران دېگەندە ۋاقىت چىقاردىم.

— رەھمەت، ۋاڭ شۇجى... — دېدى ئىسراپىل خۇشاللىقىنى يوشۇرالماي ۋە ئۇنىڭغا يېنىدىكى تېيىپنى تونۇشتۇردى.

— مەنمۇ يالغۇز چىقمىدىم، — دېدى ۋاڭ شۇجى ئارقىدىكى ماشىنىلاردىن چۈشكەنلەرنى چاقىرىپ ۋە ئۇلارنى بىر ـ بىردىن

تونۇشتۇردى. ئۇ ئۆزى بىلەن مالىيە ئىدارىسى، خەلق ئىشلار ئىدارىسى، ساياھەت ئىدارىسى، توك باشقۇرۇش ئورنىنىڭ مەسئۇللىرىنى ئېلىپ چىققانىدى، ئۇلارنى كۆرۈپ ئىسرائىلنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم بولدى.

— ۋاڭ شۇجى، — دېدى ئىسرائىل، — يولىمىز ناھايىتى ناچار، كەلگۈچە ھېرىپ قالغانسىلەر، بىردەم دەم ئېلىۋالامسىلەركىن؟

— ياق، ياق، — دېدى ۋاڭ شۇجى بېشىنى چايقاپ، — بىز بۈگۈن بۇ يەرگە دەم ئالغىلى چىقمىدۇق، ئاۋۋال دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى كۆرەيلى، يېڭى مەھەللەڭلەر قاياقتا؟

— ماۋۇ دۆڭنىڭ ئۈستىدە.

— كۆچۈپ چىققانلار بارمۇ؟

— ئۆي سېلىۋاتىدۇ.

— ئۇنداق بولسا باشلاڭ، كۆرۈپ باقايلى!

تېيىپ ئىسرائىلغا يانداشىپ كېلىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— سەن ۋاڭ شۇجىلارنى باشلاپ ئايلاندۇرۇپ تۇرساڭ، مەن قويغا بېرىپ كېلەيمىكىن؟

— سەن نېمە قوي بىلەنلا قالدىڭ؟ — ئىسرائىل ئۇنىڭغا ئالايدى، — ئاۋۋال ماۋۇ خىزمەتنىڭ گېپىنى قىلايلى.

ئۇلار ۋاڭ شۇجى باشلىق ناھىيە رەھبەرلىرىنى ئاۋۋال بۇلاقسايىنىڭ كونا مەھەللىسىنى ئارىلىتىپ كۆرسەتتى، ھەربىر ئائىلىنىڭ ئولتۇرۇۋاتقان ئۆيى، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى تەپسىلىي چۈشەندۇردى. چۈشكە يېقىن ئىسرائىل ئۇلارنى مەسۇم تاراننىڭ ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. مەسۇم تاران بۇنچە كۆپ ئادەمنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ قالدى. ئىسرائىل ۋاڭ شۇجىغا ئۇنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى:

— بۇ ئادەمنىڭ ئەۋلادى بۇلاقسايغا ئەڭ كونا ئادەملەر، — دېدى.

— يېڭى مەھەللىگە كۆچۈشكە پوزىتسىيىسى قانداق؟
ئىسراپىل بېشىنى چايقىغىنىچە كۈلۈپ قويدى. ۋاڭ شۈجىدىمۇ ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپ مەسۇم تاراندىن سورىدى:
— بۇ ئۆيگە قانچە يىل بولغاندۇ؟
— مەن ئېسىمنى بىلسەم مۇشۇ ئۆي بار ئىدى. مەن ھازىر ئەللىكتىن ئاشتىم، مەندىن چوڭراقمۇ دەيمەن...
— ئۇنداقتا بۇ ئۆيدە ھەققىڭىزمۇ قالماپتۇ — دېدى ۋاڭ شۈجى كۈلۈپ، — شۇنىسى ئۆيلەر بەك كونىراپ كېتىپتۇ. يېڭى مەھەللىگە كۆچەرسىز؟
— بىزگە مۇشۇ ئۆيمۇ بولۇۋېرىدۇ، شۈجى. يېڭى ئۆي سالغۇدەك ھالىمىز نەدە تۇرۇپتۇ...
ۋاڭ شۈجى ئۇنىڭغا ئاپەتكە چىداملىق يېڭى ئۆيلەرگە ھۆكۈمەتنىڭ بېرىدىغان ياردىمىنى تەپسىلىي چۈشەندۈردى.
— بۇ ئۆيلەرنى بولۇۋېرىدۇ دېگىنىڭىز بىلەن، — دېدى ۋاڭ شۈجى، — ناۋادا يەر تەۋرەش ياكى كەلكۈن ئاپىتى بولۇپ قالسا خەتەرلىك، ئەڭ ياخشىسى كۆچكىنىڭىز ياخشى.
مەسۇم تاران ياراتمىغاندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى:
— شۇنچە زامانلاردىن بۇيان چىداپ كېلىۋاتقان ئۆيلەر ھېلىمۇ چاتاق يوق چىدايدۇ... ئىشەنمىسەڭلار كېلەر يىلى كېلىپ كۆرۈڭ! — دېدى ئۇ.
ۋاڭ شۈجى خېلى خىزمەت ئىشلەپمۇ مەسۇم تاراننى قايىل قىلالمىدى.
— بوپتۇ، كېلەر يىلى كۆرۈشەيلى، — دېدى ئۇ مەسۇم تاران بىلەن خوشلىشىپ، — بۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ، — ۋاڭ شۈجى تالاغا چىققاندىن كېيىن ئىسراپىلغا دېدى، — ئاتا - بوۋىلىرى ماكان تۇتقان يەرنى تاشلاپ كېتىش ئاسان ئەمەس. ھازىرچە كۆچۈشنى خالىمىغانلارنى بەك زورلاپمۇ

كەتمەڭلار، ئاستا ـ ئاستا قايىل قىلىش كېرەك... ئەمدى يېڭى مەھەللىنى كۆرۈپ باقامدۇق؟

دۆڭنىڭ ئۈستىدىكى تۈزلەڭلىككە پىشىق خىشتىن بىر قاتار-چە ئۆيلەر سېلىنىۋاتاتتى. ئۇلار كوچىنىڭ بېشىدىكى يارمۇھەممەدنىڭ ئۆيىنى كۆرۈپ چىقتى، ۋاڭ شۇجى يارمۇھەممەدتىن ئۆيگە كەتكەن چىقىمنى تەپسىلىي سۈرۈشتۈردى. ماگىزىن ئۈچۈن سالغان ئۆيىنى ماختىدى.

— بۇنى ياخشى پىلانلاپسىز، ماگىزىنىڭىز تۆتكوچىنىڭ مەركىزىگە توغرا كەپتۇ، يىراقنى ئويلاپسىز، نېمە قىيىنچىلىقىڭىز بار؟

يارمۇھەممەد ئىسراپىل بىلەن كەنت باشلىقىغا قاراپ قويۇپ دېدى:

— بۇلاقسايلىقلار قىيىنچىلىقتا كۆنۈپ كەتكەن، ئۇنىڭدىن ئانچە قورقۇپ كەتمەيدۇ... ئەمما بىزنىڭ بىرلا تەلىپىمىز بار...

— نېمە تەلەپ؟

— بىزنىڭ بۇ مەھەللە ئازاد بولۇپ ھازىرغىچە قارا چىراغدىن قۇتۇلۇپ كېتەلمەيۋاتىدۇ. بۇلاقسايىنىڭ نامرات بولۇپ كېتىدۋاتقانلىقىنىڭ بىر سەۋەبىمۇ توكنىڭ يوقلۇقى، مۇشۇ قىيىنچىلىقىمىزغا ناھىيە ياردەم قىلسا...

ۋاڭ شۇجى ئىسراپىل بىلەن تېپىپقا قاراپ سورىدى:

— سىلەرنىڭ تەلىپىڭلارمۇ شۇغۇ دەيمەن ـ ھە؟

— شۇنداق، — دېدى ئىسراپىل يارمۇھەممەدنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — ئەگەر توك بولسا بۇلاقسايدا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلغىلى بولىدىكەن.

— قانداق ئىشلارنى؟

— ماۋۇ جىلغىنىڭ ئىچىدە ئالما، قارىقات، تاڭقۇراي قاتار-لىق ياۋا مېۋىلەر بار، ئۇ يەردە بۇلاق سۈيىمۇ مول، تەبىئىي ساياھەت ئورنى، ئەگەر ئۇنى ياساپ ساياھەت كەسپىنى يولغا

قويساق بۇ كەنتنىڭ قىياپىتىنى تامامەن ئۆزگەرتكىلى بولاتتى.
— شۇنداقمۇ؟ — دېدى ۋاڭ شۇجى قىزىقىپ، — بۇ يېڭى گەپكەن، يۇرۇڭلار، كۆرۈپ باقايلى!
جىلغىنىڭ ئىچىنى ئايلىنىپ چىقىپ ۋاڭ شۇجى بۆلەكچە خۇشال بولۇپ كەتتى.
— بۇ يەر تەييارلا ساياھەت ئورنى ئىكەنغۇ؟ — دېدى ئۇ ۋە يېزىنىڭ شۇجىسىغا مۇراجىئەت قىلدى، — نېمىشقا نەچچە يىللاردىن بۇيان بۇنى ئاچمىدىڭلار؟
— يېزىنىڭ پىلانىدا بۇلاقسايىنى كۆچۈرۈش بولغاچقا ئۇنى ئويلاشمىغان، — دېدى لى شۇجى چۈشەندۈرۈپ.
— ھازىر تۆۋەنگە كۆچمەيدىغان بولدىغۇ؟
— ھەئە...
— ئەمدى ساياھەت ئورنى قىلساڭلار بولغۇدەك...
— لېكىن توك يوق - دە....
— توغرا، توك بولمىسا ھېچ نەرسە قىلغىلى بولمايدۇ، — ۋاڭ شۇجى يېنىدىكى توك ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا قايرىلدى، — جاڭ جۇيجاڭ، ھەممە گەپ ئەمدى سىزدە قالدى، بۇلاقسايلىقلارغا ئەمدى نېمە دەيسىز؟
— بۇ مەسىلىنى، ۋاڭ شۇجى، — دېدى ئۇ تەڭقىس بولغاندەك، — قايتىپ بېرىپ مۇزاكىرىلىشىپ باقساق... ئەسلىدە....
— مۇزاكىرە دېگەننى قويۇڭ، — ۋاڭ شۇجى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — بۇلار نەچچە يىل بوپتۇ دوكلات يېزىۋاتقىلى، ھازىرغىچە مۇزاكىرەڭلار پۈتمەپتۇ، ئەمدى بۇ ئىشنى ئارقىغا سۈرۈۋېرىشكە بولمايدۇ، مېنىڭچە، بۇ مەسىلىنى بۈگۈنلا ھەل قىلىۋېتەيلى، سىزچە بۇلاقسايغا توك تارتىش ئۈچۈن قانچىلىك ئىقتىساد كېتىدۇ؟
— تۆت يۈز مىڭ ئەتراپىدا پۇل كېتەرمىكىن...
— ئەمىسە سىز ئەتىلا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە دوكلات يې-

-زىك، بولامدۇ؟
— ماقۇل...
— يولداشلار! — دېدى ۋاڭ شۇجى سەل تۇرۇۋېلىپ، — بۈگۈن ھەممىمىز بۇلاقسايدىكى دېھقانلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى كۆردۇق، مەن ناھىيىمىز تەۋەسىدە ھازىرغىچە توكنى، تېلېۋى-زورنى كۆرمەي ياشاۋاتقانلارنى، ئاشۇنداق خەتەرلىك ئۆيلەردە ئولتۇرۇۋاتقانلارنى كۆرۈپ بىز تېخى خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلى-مەپتۇق دەپ قالدىم. بىز ھەر كۈنى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز دەپ سۆزلەيمىز، مانا بىز خىزمەت قىلىدىغان خەلق... ئۇلار بىزدىن ياردەم تەلەپ قىلىۋاتىدۇ... ھازىر پارتىيە سوتسىيا-لىستىك يېڭى يېزا قۇرۇش چاقىرىقىنى ئوتتۇرىغا قويدى، يېزىلاردىكى خەتەرلىك ئۆيلەر مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن دۆلەت مالىيىسىدىن نۇرغۇن ئىقتىساد ئاجرىتىۋاتىدۇ، بۇلاقساي ئۆي قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىدىغان نۇقتىلىق ئورۇن، شۇنداق-مۇ، ئىسراپىل شياڭجاڭ؟
— شۇنداق...
— ھازىرغىچە بىرمۇنچە خىزمەتلەر ئىشلىنىپتۇ، باشلىنى-شى ياخشى، بۇ ئىشنى چوقۇم چىڭ تۇتۇپ ئىشلەش، ئاپەتنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. توك مەسىلىسىگە بولدى مەن ۋەدە قىلىمەن، بۇ يىل چوقۇم ھەل قىلىپ بېرىمىز، ئىسراپىل شياڭ-جاڭ دېگەندەك قىيىنچىلىق ھەقىقەتەن ئېغىر ئىكەن، بەزىلەر ھەقىقەتەن ئۆينىڭ چىقىمىنى كۆتۈرەلمەيدۇ. شۇڭا ئەمەلىي ئەھ-ۋالغا قاراپ ئىش قىلىشىمىز كېرەك. قىيىنچىلىقى ھەقىقەتەن ئېغىرلارغا دۆلەت كۆپرەك قىسمىنى كۆتۈرسە بولىدۇ. ھەرگىز تەڭ تەقسىمات قىلمايلى، بىز ناھىيىدىكى ئىدارە، جەمئىيەتلەرنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئىئانە توپلىساقمۇ نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭ ئۆي مەسىلىسى ھەل بولىدۇ، بۇنىڭغا خەلق ئىشلار ئىدارىسى سىلەر مەسئۇل بولۇڭلار بولامدۇ؟...

— بولىدۇ، — دېدى كۆزەينەكلىك ئورۇق ئادەم.
— باياتىن كەنتنىڭ مەسئۇللىرى بۇلاقسايدا ساياھەت كەس-پىنى يولغا قويىدىغاننىڭ گېپىنى قىلدى، مېنىڭچە، بۇلاقسايدا بۇ شارائىت راستىنلا بار ئىكەن، بۇمۇ نامراتلىقتىن قۇتۇلۇش-نىڭ ياخشى يولى، سىلەر بۇنى قانداق يولغا قويماقچىسىلەر؟
— كەنتنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدا، — دېدى ئىسرايىل، — سەيلىگاھنى قۇرغۇدەك كۈچى يوق، بىزنىڭ خىيالىمىز بۇنىڭغا جەمئىيەتتىن خېرىدار چاقىرىپ، شۇلارنى دەسمايە سالغۇزۇپ ئاچساق دەيمىز. ئۆتكەندە بەزىلەر بۇ يەرنىڭ داڭقىنى ئاڭلاپ كېلىپ كۆردى، لېكىن توكنىڭ يوقلۇقىنى ئۇقۇپ كېتىپ قالدى.
— توك ئەمدى چوقۇم ھەل بولىدۇ…
— ئەگەر سەيلىگاھنى يولغا قويساق كەنت كىرىمگە ئېرىش-كەندىن تاشقىرى بۇقسايدىكى زور بىر تۈركۈم ئادەملەرنىڭ خىز-مەت مەسىلىسىنى ھەل قىلغىلى بولاتتى. بۇلاقسايدا يەر ئاز، ئىشىنچا ئەمگەك كۈچى جىق…
— ياخشى، ياخشى ئويلاپسىلەر، — دېدى ۋاڭ شۇجى مەم-نۇن بولۇپ، — لېكىن بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلساڭلار بىرنەرسە كەمدەك قىلىدۇ.
ھەممەيلەن سوئال نەزىرىدە ئۇنىڭغا قاراشتى.
— يول بەك ناچار ئىكەن.
— يولنى بىزمۇ ئويلاشتۇق، — دېدى ئىسرايىل، — ھازىرچە يولنى قارىماي قىلىشقا قۇربىمىز يەتمەيدۇ…
— بۇنىمۇ ناھىيە ھەل قىلىپ بېرىدىغۇ دەۋاتقانسىلەر؟
— ياق، يۇقىرىغا ھەممە ئېغىرچىلىقىمىزنى سېلىۋەرسەكمۇ بولمايدۇ، بىز ئۇنى ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ ھەل قىلماقچىمىز.
— قانداق قىلىپ؟
— ھازىر دېھقانلارنىڭ قولى بىكار، شېغىل يولنىڭ بويىدا

www.uyghurkitap.com

بار، بىز دېھقانلارنى ھەرىكەتلەندۈرۈپ تاشيول ياساپ تۇرايلى دېيىشتۇق.

— ياخشى، ياخشى، — دېدى ۋاڭ شۇجى، — ھازىرچە تاشيول ياساپ تۇرۇڭلار، كېيىنچە سەيلىگاھ روناق تېپىپ كەتسە قارىماي قىلغىلىمۇ بولىدۇ، بۇ ئىشلاردا ناھىيىنىڭمۇ پىلانى بار، — ۋاڭ شۇجى سائىتىگە قاراپ قويۇپ دېدى، — بۈگۈن بۇلاقساي كەنتىنى كۆرۈپ چىقتۇق. ھەرقايىسى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ۋەزىپىسىمۇ ئېنىق بولدى، بۇ ئىشلارنى ناھىيىدە يەنە قايتا مۇزاكىرىلىشىپ ئولتۇرمايمىز، لېكىن مەن شۇنى دەپ قوياي، كىمدە كىم خىزمەتنى ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن كەينىگە سۈرسە پارتىيە تەشكىلى ئالدىدا جاۋاب بېرىدۇ...

قايتار چاغدا ۋاڭ شۇجى ئىسراپىلنى چەتكە تارتتى:

— توكنىڭ ئىشىنى مەن ئۆزۈم مەسئۇل بولۇپ ئەمەلىيلەشتۈرىمەن، — دېدى ئۇ، — سىز يېڭى مەھەللە قۇرۇلۇشى بىلەن سەيلىگاھنى ئاساس نۇقتا قىلىپ ئىشلەڭ، مەن باياتىن سىلەرنىڭ لى شۇجى بىلەن مەسلىھەتلەشتىم، سىز بىر مەزگىل بۇلاقسايدا تۇرۇپ ئىشلىسىڭىز...

— مېنىڭمۇ نىيىتىم بۇلاقساينىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتكىچە تۇرسام دەيمەن.

— ياخشى، خاتىرجەم ئىشلەڭ، بىرەر قىيىنچىلىق بولسا مېنىڭ يېنىمغا بېرىڭ!... سەيلىگاھنى ئاچقان چاغدا ماڭا خەۋەر قىلىڭ!

— چوقۇم خەۋەر قىلىمەن...

ۋاڭ شۇجى باشلىق ناھىيە رەھبەرلىرى تېپىپنىڭ «تاماق يەپ كېتىڭلار!» دەپ تۇتقىنىغا ئۇنىماستىن خوشلىشىپ ماڭدى. ئىسراپىل ماشىنىلارنىڭ كەينىدىن خېلىغىچە كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى خۇشاللىق، ھاياجان ۋە قانداقتۇر تەخىرسىز بىر تۇيغۇ بىلەن داۋالغۇيتتى...

— ۋاڭ شۈجىنىڭ تۇرمايدىغىنىنى بىلسەم، — دېدى تېيىپ سالپىيىپ، — قوينى سويدۇرماي تۇراركەنمەن، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

— قانداق قىلاتتىڭ، قازانغا سالىسەن! بۈگۈن خۇشاللىق كۈن، ئۆيدە هارىقىڭ باردۇ؟

— هاراقمۇ بار، ئىچەمسەن؟

— بۈگۈن ئىچمەي قاچان ئىچىمىز؟

— چاتاق يوق... ۋاڭ شۈجى دېگىنىنى قىلار ـ هە؟...

— چوقۇم قىلىدۇ...

— هە، راست، — دېدى تېيىپ، — ۋاڭ شۈجى سېنى چەتكە تارتىپ نېمىلەرنى دېدى، مېنى كۆرسەتكەندەك قىلدىغۇ؟

— ۋاڭ شۈجى «تېيىپنىڭ لەقىمى نېمە؟» دەپ سورىدى.

— دەپ بەردىڭمۇ؟

— دەپ بەرمەيچۇ...

— خەپ، ماڭىمۇ پۇرسەت كېلەر، تۆگىنى خەنزۇچە نېمە دەيتتى؟

— نيۇ[1] دەيدۇ...

تېيىپ ئىسراپىلنىڭ دېگىنىگە بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي تۇرۇپ كەتتى.

9

يېقىندىن بۇيان تېيىپ هەر كۈنى يېڭى مەھەللىگە بىر كې-لىپ سېلىۋاتقان ئۆيلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشنى ئادەت قىلىۋال-دى. بۈگۈنمۇ ئۇ ئەتىگەندىلا ئۆي سېلىۋاتقان يەرگە كەلدى. ئۇ يەردە قۇرۇلۇش ئىشچىلىرى بىرنەچچە ئۆيدە تەڭ ئىشلەۋاتاتتى.

---

[1] نيۇ — كالا

يارمۇھەممەدنىڭ ئۆيىدىن باشلانغان كوچىنىڭ سول قانىتىدا سەككىز ئائىلىلىك ئۆي قوپۇرۇلۇپ بولۇنغانىدى. پىششىق خىش-تىن كۈنگەيگە قارىتىپ سېلىنغان ئۆيلەرگە قاراپ تېيىپنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلۈپ قالدى: «كۈزگىچە ماۋۇ تەرەپكە ئۆيلەر چۇ-شۇپ كەتسە ئوبدانلا مەھەللە بولۇپ قالىدىغان بولدى. خۇدايىم بۇيرۇسا، كېلەر يىلغىچە سايدىكىلەرنى كۆچۈرۈپ بولالىمىز. ئاڭغىچە توكمۇ كېلىپ قالار...»

— تېيىپكا، يېڭى مەھەللىدىن كېتەلمەيدىغان بولۇپ قالدى-ڭىزغۇ؟

يارمۇھەممەدنىڭ ئۈننى ئاڭلاپ تېيىپ كەينىگە قارىدى:

— بۇ ئۆيلەرنى سېلىش ئاسانغا توختىدى دەمسەن، شۇڭا بىرەر چاتاق چىقمىسۇن دەيمەن.

— راست دەيسىز، بۇلاقسايلىقلار ئۈچۈن بۇنى بىر ئىنقىلاب دېسە بولىدۇ.

«ماۋۇ ئەجەب جايىدا ئات قويدى - ھە، — تېيىپ يارمۇھەم-مەدنىڭ گېپىگە قايىل بولۇپ كەتتى، — مۇنۇنىڭ كاللىسى بەك ئىشلەيدۇ جۇمۇ، كېيىنچە كەنتنى مۇشۇ قولغا ئالغۇدەك...»

— سىنىڭ ئۆيۈڭ پۈتكەنتىغۇ، يەنە نىمە قىلىۋاتىسەن؟

— ئۆيغۇ پۈتۈپ قالدى، تۈنۈگۈندىن مۇنچا سېلىۋاتىمەن.

— مۇنچا؟ — تېيىپ قىزىقىپ سورىدى، — قانداق مۇنچا؟

— ئۈرۈمچىدە خەقلەرنىڭ ئۆيىدە كۆرگەنىدىم، كۆرۈپ باقامسىز؟

— يۈرە، قانداق قىلدىڭ؟

تېيىپ يارمۇھەممەدنىڭ سالغان مۇنچىسىنى كۆرۈپ قىزىقىپ قالدى.

— ئاسانلا نىمىكەنغۇ، مېنىڭ پەقەتلا ئېسىمگە كەلمەپتۇ دېسە، بۇنى ياخشى كۆرسەتتىڭ...

— توك بولسىغۇ توك مۇنچىلا قىلاتتىم، بازاردا تەييار

ساتىدىغىنى بار ئىدى.

— ئىسرائىل شۇنچىغا ناھىيىگە كەتتى، توكنى ھەل قىلمىغۇچە قايتمايمەن، دەپ كەتتى.

— ئىسرائىلكام خېلى ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ جۇمۇ، — دېدى يارمۇھەممەد، — بۇ ئادەم يەنە بىر يىل تۇرۇپ بەرگەن بولسا بۇلاقساي خېلى ئۆزگىرىپ قالاتتى.

— ئۆزىنىڭ ۋەدىسىمۇ تۇرىمەن دەيدۇ، بىزمۇ كەتكۈزمەسمىز.

— ھە، راست، تېيىپكا، — دېدى يارمۇھەممەد نېمىنىدۇر ئېسىگە ئېلىپ، — مەن قايسى كۈنى شەھەردە بىر سودىگەر ئادەم بىلەن تاسادىپىي تونۇشۇپ قالدىم، ئۇ بىزنىڭ بۇلاقساينى سەيلىگاھ قىلماقچى بولغانلىقىمىزنى ئاڭلاپتىكەن، مەندىن بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى بەك سوراپ كەتتى، گېپىنىڭ ئورانىدىن سەيلىگاھ ئىچىش ئويى باردەك قىلىدۇ.

— باشلاپ چىقساڭ بولماتتى؟

— ئاۋۋال ئۇنى ئوقۇپ باقتىم دەڭا، سۈرۈشتۈرسەم راستىنلا چوڭ شىركىتى بار باي ئىكەن.

— نېمە سودا قىلىدىكەن؟

— يېمەكلىك سودىسى قىلىدىكەن، پېچىنە ئىشلەيدىغان زاۋۇتى بار ئىكەن... مەن دۇكانغا شۇنچىدىن بىرمۇنچە مال ئالدىم، ئۇ: «يېقىندا سىلەرنىڭ مەھەللىگە بىر چىقماقچىمەن» دېدى...

— شۇنداق بايلا بولسا چاقىرىۋەرگىن، — دېدى تېيىپ خۇش بولۇپ.

«ھەممە ئىش ئەمدى توكتا قالدى، — دەپ ئويلىدى تېيىپ كېتىۋېتىپ، — ئىسرائىلمۇ كېتىپ جىم بولۇپ كەتتى دېسە، ۋاڭ شۇجى بىلەن كۆرۈشەلمەي يۈرەمدىكىن، ئۇ ئادەمغۇ شۇنچە ئادەمنىڭ ئالدىدا مەيدىسىگە ئۇرغانىدى. گېپىدىن يېنىۋالماس؟

... ئىسراپىلغا تېلېفون قىلىپ باقايمۇ - يا؟... بولدىلا، ئۇمۇ ئىككى ئايدىن بۇيان بالا - چاقىلىرىنى كۆرمىدى، ئايالىنىمۇ سېغىنغاندۇ، بىر - ئىككى كۈن ئارامىغا قويماي...

تېيىپنىڭ ئېسىگە شۇ ھامان بىر ئايال كەلدى-دە، ھەممە-نى ئۇنتۇپ شۇنىڭ ئۆيى تەرەپكە يول ئالدى. كۈن تىكلەشكەنسې-رى يەر - جاھان ئوتتەك قىزىپ كېتىۋاتاتتى. تېيىپ ئۆستەڭ-نىڭ بويىدىكى يالغۇز ئۆيگە يېتىپ كەلگۈچە تەرگە چۆمۈپ كەت-تى. ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى سۆگەتنىڭ ئاستىغا كېلىپ بىردەم دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن ئۇنلۇك قىلىپ ئىككى قېتىم يۆتەل-دى. ئۆيدىن تىۋش ئاڭلانمىدى: «سەلىمە ئۆيدە يوقمۇ نېمە؟ ...» تېيىپ سولاشقان ھالدا ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، يەنە بىر قېتىم يۆتەلدى، ھايال ئۆتمەي ئىشىك ئېچىلىپ ئۆيدىن ئوتتۇرا بوي، زىلۋا بىر ئايال ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. ئۇ سۆگەتنىڭ ئاستىدا تۇرغان تېيىپنى كۆرۈپ سەل ئەندىككەندەك بولدىيۇ، شۇ ھامان نازلىق كۈلگىنىچە ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— بارمۇسىز؟ — دېدى ئۇ ئەركىلەپ، — بۈگۈن قانداق شاماللار ئۇچۇرۇپ ئەكەلگەندۇ سىزنى؟...

— ئۆزۈڭ يالغۇزمۇ؟ — تېيىپ ئىككى تەرەپكە قاراپ قو-يۇپ سورىدى.

— يالغۇز بولمايچۇ؟... قارىسام، سىزنىڭ ئاۋازىڭىز چىققان-دەك قىلدى، شۇمۇ ئەمەسمۇ دەيمەن...

— مېنى ئۇنتۇپ قاپسەندە - ھە؟

— سىز ئۆزىڭىز ئۇنتۇپ قالغانسىز؟ قانچە ھەپتە بول-دى؟...

— كۆرۈۋاتىسەنغۇ، ئىشتىن بىكار بولالمىسام... ئۆيۈڭگە باشلاي دېمەيسەنغۇ؟

— ۋايتوۋا... بۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئۆيىغۇ؟... يۈرۈڭ!... چاقىرغىنىغا ئىككى ئېغىزلىق ئۆينى قاراڭغۇلاپ قويغاچقىمۇ

سالقىن ئىدى. تېيىپ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ بولغۇچە سەلىمە تۆردىكى ئورۇن ـ كۆرپىلەر ئارىسىدىن تاۋار كۆرپىنى ئېلىپ سالدى:

— كۆرپىگە كېلىڭە، — دېدى ئۇ پايپېتەك بولۇپ، — ئۇسساپمۇ قالغانسىز، قېتىق ئۇيۇتۇپ قويغانتىم، ئەكىرەيمۇ؟

تېيىپ ماقۇل دېگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى، سەلىمە يېنىك ماڭغىنىچە دالان ئۆيگە چىقىپ كەتتى. تېيىپ تامغا يۆلەنگىنىچە ئۆينىڭ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتتى، ئۆينىڭ ئىچىدىكى سەرەمجانلار ئاددىي بولسىمۇ شۇنچىلىك رەتلىك، پارقىراپ تۇرىدۇ... «بۇنىڭ ئۆيى قاچانلا كەلسەم مۇشۇنداق، بىزنىڭ ئاۋۇ زورەچۇ؟ بالا تۇغۇشنىلا بىلىدۇ، ئۆينىڭ ئىچى پوق ـ سۈيدۈك پۇراپ تۇرغان، ... قارا، سەلىمە كىرىشىمگە كۆڭلۈمدىكىنى تاپتى... زورەدىن مۇشۇ كەمگۇچە شۇنچىلىك بىر گەپنى ئاڭلاپ باقماپتىمەن...»

— نېمە خىيالغا چۈشۈپ كەتتىڭىز؟ — چاققانغىنە ئۇستەلنى تېيىپنىڭ ئالدىغا قويۇۋېتىپ سورىدى سەلىمە، — ئورۇقلاپ قاپسىزغۇ؟

— ئىشلار جىق، — دېدى تېيىپ خۇرسىنىپ قويۇپ، — كۆرۈۋاتقانسەن، خەقلەرنى يېڭى مەھەللىگە كۆچۈرىمىز، دەپ ئاۋارىچىلىكتە، كۈندە جەڭگى ـ جېدەل...

— ئاڭلىسام، سىزنى ئۆي سېلىۋاتىدۇ دەيدىغۇ؟

— مەن باشلاپ كۆچۈپ بەرمىسەم بولامدۇ.

— سايدىكى ھەممە ئادەمنى كۆچۈرەمسىلەر؟

— ھەئە... بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلماقچى بولۇۋاتىمىز.

— مەن قانداق قىلارمەن، تېيىپ؟

— بەكرىگە دېگىن، ئوقەت قىلىپ خېلى پۇل تاپقاندۇ، ئۆي سالسۇن!

— ئۇنىڭ خىيالىدا بۇ ئۆي بارمۇ دەڭا...

سەلىمە دالان ئۆيگە چىقىپ كېتىپ ئاپتۇر چىنىدە بىغىردەك ئۇيۇلغان قېتىقنى ئەكېلىپ تېيىپنىڭ ئالدىغا قويدى:

— ئىچىپ بېقىڭىە، — دېدى ئۇ ئىللىق تەبەسسۇم بىد-لەن، — توۋا، تېخى ئەتىگەندىلا سىزنى ئويلاپ تۇراتتىم... «شۇنچە كۈنلەر بولدى، كېلىپ ‹ئەھۋالىڭ قانداق؟› دەپ سوراپمۇ قويمىدى» دەپ كۆڭلۈم يېرىم بولۇپ تۇراتتىم

— بەكرىدىن خەۋەر يوقمۇ؟

— تاڭ، نەلەردە يۈرىدىكىن؟ — سەلىمەنىڭ چىرايى تۇرۇل-دى، — خەقلەرنىڭ دېيىشىچە، بازاردا قاسساپلىق قىلىۋېتىپتۇ دەيدۇ...

— ھەممە ئوقەتنى قىلىپ باقتىغۇ ئۇ؟

— بىرىنى قاملاشتۇرالىسا كاشكى، — سەلىمە ئۇھ تارتىپ قويدى، — ئەجەبمۇ تەلەيسىز كەنمىزغۇ؟

— ئۆزۈڭ تاللاپ تەگكەن ئەرغۇ؟...

سەلىمە ئىتتىك تېيىپنىڭ كۆزىگە قارىدى. ئۇنىڭ باياتىن كۈلۈپ تۇرغان چىھرىنى ھەسرەت تۇمانلىرى قاپلاپ، كۆزلىرىدە لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى.

— تېيىپ! — دېدى ئۇ ئۆكسۈپ تۇرۇپ، — سىز بولسى-ڭىزمۇ مېنىڭ ھالىمغا يەتسىڭىز نېمە بولار؟... يۈرىكىم خۇن بولۇپ كەتتىغۇ، مېنى نېمانچە ئازابلايسىز؟ ھەممىگە مەن ئەيىب-لىكمۇ؟

— سەن بولماي مەنمۇ؟ ۋەدىسىدە تۇرمىغان كىم؟

— راست، مەن گۇناھكار... شۇ چاغدا مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈ-رۈۋەتسىڭىز بولماتتى؟...

تېيىپ سەلىمە بىلەن ھەر قېتىم كۆرۈشكەندە ئۆتكەن ئىش-لارنى ئۇنىڭ ئېسىگە بىر قېتىم سالماي قويمايتتى، ئۇ شۇنداق قىلسا يۈرىكىنى مۇجۇپ تۇرغان ئاچچىقى تارقىغاندەك بولاتتى. سەلىمە بولسا ھەممە دەردىنى كۆز يېشىدىن ئالاتتى... ئۇلار

ئىككىسى بۇنىڭدىن ئون يىل ئىلگىرى ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگد-
تىپ بۇلاقسايغا بىللە قايتىپ كەلدى. ئۇلار خېلى ئارزۇ -
ئارمانلارنى قىلىشقان بولسىمۇ، لېكىن تەقدىر بۇلارنى يەنە دېھقان
قىلىپ قويدى. تېيىپ بىرەر ئوقەت قىلاي دەپمۇ ئويلىدى.
لېكىن نېمە بىلەن قانداق قىلىشنى بىلمەيتتى، شۇنداق يۈرگەن
كۈنلەردە ھەربىيلىككە بالا ئالغۇدەك دېگەن خەۋەر پەيدا بولدى.
تېيىپ كىچىك چاغلىرىدىلا ھەربىيلىككە بەك قىزىقاتتى، شۇڭا
ئۇ ئۆيدىكىلەرگىمۇ دېمەستىن بېرىپ ئۆزىنى تىزىملاتتى، ئۇنىڭ
تەلىپىگە مەكتەپتىكى يېقىن ئۆتكەن ساۋاقداشلىرىنىڭ تاغىسى ھەر-
بىيلىككە ئالىدىغان ئىشقا مەسئۇل ئادەم ئىكەن، شۇنىڭ ياردىمى
بىلەن ئۇ ھەممە تەكشۈرۈشلەردىن ئۆتۈپ قوبۇل قىلىندى. تېيىپ
خۇشاللىقتىن بېشى كۆككە تاقاشقاندەك بولۇپ بۇلاقسايغا كەلدى،
ئۇ كەچتە سەلىمەنى چاقىرىپ چىقىپ بۇ خەۋەرنى دېدى:
— ۋاقتى ئۈچ يىل ئىكەن، — دېدى ئۇ سەلىمەنىڭ
كۆڭلىنى ياساپ، — ئۇلارنىڭ دېيىشىچە، ھەربىي بولۇپ كەلگەن-
لەرنى ھۆكۈمەت خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرىدىكەن.
— كادىر قىلامدىكەن؟
— شۇنداق بولسا كېرەك.
— ئۇنداقتا بۇلاقسايغا كەلمەيدىكەنسىز دە؟
— كادىر بولسامۇ مۇشۇ ناھىيىدە بولارمەن، سېنى تاشلاپ
نەگە بارىمەن؟
— ۋەدە بېرىڭ!
— مەن ساڭا قاچان يالغان ئېيتقان، ئەمما سەن مېنى
ساقلىيالىساڭ بولىدۇ.
— مەن ساقلايمەن...
سەلىمەنىڭ يۈرىكى ھاياجان بىلەن سېلىپ كەتتى. ئۇ ھەم
خۇشال بولدى، ھەم ئەنسىزلىككە ئوخشايدىغان بىر تۇيغۇ ئىچىگە
كىرىۋالدى، ئۇ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ئادىمىنىڭ ئاغزىدىن ۋەدە

ئالدى، ئۇ مۇشۇ بىر ئېغىز گەپنى كۈتۈپ قانچە ـ قانچە كېچى-لەرنى ئازاب، ئەنسىزلىك بىلەن ئۆتكۈزگەنىدى. «بۈگۈن تېيىپ ۋەدە بەردى، ناۋادا ئۇ ھەربىيدىن كېلىپ كادىر بولۇپ قالسا دېھانچىلىقنىڭ جاپاسىدىن قۇتۇلىمىز، ئۇ چاغدا تېيىپ ماڭا ئوخشاش سەھرالىقنى يارىتارمۇ؟ ئۆزىگە ئوخشاش كادىرلىرىنى تېپىۋالارمىكىن؟...» سەلىمەنىڭ ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى ئۇ-نىڭ كۆڭلىگە نېمىشقىدۇر تېيىپ مۇشۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمەي-دىغاندەك، بۇ ئۇلارنىڭ ئاخىرقى كۆرۈشۈشى بولۇپ قالىدىغاندەك تۇيۇلۇپ، يۈركى ئەنسىزلىك بىلەن سىلىپ كەتتى. ئۇ تېيىپ-نىڭ بوينىغا گىرە سېلىپ پىچىرلىدى:

— تېيىپ، مېنى ئۇنتۇپ قالماڭ!...

— خاتىرجەم بول...

ئۇلار تاڭغا يېقىن ئۆيگە قايتتى... تېيىپ ئەتىسى مېڭىپ كەتتى... بىر ئايدىن كېيىن سەلىمە تېيىپنىڭ تۇنجى يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ خېتىدە ئۆزىنىڭ جەنۇبتىكى بىر ھەر-بىي بازىدا تۇرۇۋاتقانلىقىنى، ھەربىي مەشقلەرنىڭ ناھايىتى قات-تىق بولۇۋاتقانلىقىنى، بولاقسايىنى، ئۇنى سېغىنغانلىقىنى يازغا-نىدى، سەلىمە خەتنى نەچچە ـ نەچچە قېتىملاپ ئوقۇيتتى. ئۇ ئاشۇ بىر ۋاراق قەغەزدىكى قىڭغىر ـ سىڭغىر خەتلەردىن تېيىپ-نىڭ سىيماسىنى كۆرگەندەك، ئۇنىڭ تەر ئارىلاش تونۇش پۇرد-قىنى سەزگەندەك بولۇپ كۆڭلى ئارام تاپاتتى. ئايلار ـ يىللار ئۆتتى، سەلىمە بولاقسايىنىڭ پىژغىرىم يازلىرىنى، ئۇزۇن قىش-لىرىنى ئۈمىد ۋە ئىزتىراپ ئىچىدە ئۆتكۈزدى. ئۈچىنچى يىلىغا كەلگەندە تېيىپنىڭ خەتلىرى ئازلاپ كەتتى ۋە ئاخىر «چورت» توختىدى. سەلىمەنى ئەمدى ئەنسىزلىك باستى، ئۇ كېيىنكى خېتىدە ئۆزىنىڭ ئوفېتسېر بولۇپ قالىدىغاندەك شەپە بارلىقىنى، ئەگەر شۇنداق بولسا ھەربىيلىكتە تۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى يازغاند-دى، «مېنى كۈتۈپ كەتمە دېگەن گېپى ئوخشىمامدۇ؟ باشتىلا

www.uyghurkitap.com

گۇمان قىلغانتىم. ئۇ بۇلاقسايغا كەلمەيدۇ، بۇ جاڭگالدا نېمە قىلىدۇ؟... چوقۇم ئۆزىگە ئوخشاش ھەربىيدىن بىرنى تېپىۋالدى...» سەلىمە نەچچە كېچىنى يىغا بىلەن ئۆتكۈزدى. ئاخىر ئۆيىدى-كىلەرنىڭ تاپا - تەنىسىگە چىدىيالماي، دادىسىنىڭ شىرەم تۇغقى-نى بولغان بەكرىگە ماقۇل بولدى.

سەلىمە توي قىلىپ ئۈچ ئاي ئۆتكەندە تېيىپ بۇلاقسايغا قايتىپ كەلدى، تېيىپنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ سەلىمە بىر كېچە دۇم يېتىپ يىغلىدى، تالا - تۈزگىمۇ چىقماي قويدى. تېيىپ بولسا بىرەر ئايغىچە ئېلىشىپ قالغاندەك بولۇپ يۈردى، ئۇ ھەر كۈنى يېزا بازىرىغا بېرىپ ھاراقنى بولۇشىغا ئىچىپ، بۇلاقسايغا غەرق مەست بولۇپ قايتاتتى ۋە سەلىمەنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەلگەندە شۇ بىر ناخشىنى توۋلايتتى:

سەنمۇ قىلدىڭ بىۋاپا،
مېنى قىلماس دېمىگىن.
نېمە كويلاردا يۈرۈپسەن،
مېنى بىلمەس دېمىگىن...

سەلىمە بولسا تېيىپنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ قان - يىغلايتتى...

ۋاقىت نېمىلەرنى ئۆزگەرتمەيدۇ، كۈنلەر ئۆزارغانچە تېيىپ-نىڭ يۈرىكىدىكى ئاچچىق، ئاداۋەتمۇ ئاستا - ئاستا پەسلىدى، ئۇ ھاراقنىمۇ تاشلىدى. ئاڭغۇچە رەھبەرلىكنى ياشلاشتۇرۇش دېگەن سىياسەت كېلىپ تېيىپنى كەنتنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇ ئەمدى ھەممىنى ئۇنتۇپ ئۆزىنى خىزمەتكە ئاتىدى. ئاتا - ئانىسى ئۆيلەپ قويايلى دېگەندىمۇ ئۇ قارشىلىق قىلمىدى، «ئايال زاتىنىڭ ھەممىسى ئوخشاش، ئۇلار تېگىۋالغۇ-چە ھەرنېمە دەيدۇ، ئۇلارغا ئىشەنگەن ئادەم ئەخمەق...» شۇڭا

ئۆيدىكىلەر تۇغقانىنىڭ قىزى زورەنى سايە قىلغاندا ياق دېمىدى، زورە ئۇنىڭغا كەينى ـ كەينىدىن ئۈچ بالا تۇغۇپ بەردى.

يىللار ئۆتكەنسېرى تېيىپ تۇرمۇش ئىشىدا تولىمۇ يېنىك-لىك قىلغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. شۇنداق، نىكاھ ئەزىدە خۇددى پاي چېكى ئويۇنىغا ئوخشايدۇ، ھەرقانچە ئەقىللىق كىشى-مۇ قولىدىكى بۇ پاي چېكىنىڭ ئىستىقبالىنى پەرەز قىلالمايدۇ. تېيىپمۇ شۇنداق بولدى، باشتا زورەنىڭ قىلىقلىرىمۇ ئۇنىڭ كۆز-زىگە غەلىتە كۆرۈنمىگەندى، لېكىن كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ بولۇمسىزلىقى، مەينەتلىكىدىن بىزار بولغىلى تۇردى. زورەمۇ قېرىشقاندەك ھە دېسىلا سەلىمەنى تىللاپ بېرەتتى. ئادەم دېگەن شۇنداق بولىدىكەن، بەزىدە كۆڭلۈڭگە ياقمايدىغان بىرەر ئېغىز گەپنى ئاڭلىساڭ، گەرچە ئۇ شۇنچىلىك كىچىك ۋە ئەرزىمەس ئىش بولسىمۇ ساڭا ئاجايىپ قاتتىق تەسىر قىلىدۇ. تېيىپمۇ شۇنداق بولدى، زورە سەلىمەنى تىللىغانچە تېيىپ ئۇنى سېغىنى-دىغان، كۆرگۈسى كېلىدىغان بولۇپ قالدى. «خەپ، سەلىمە، — دەيتتى ئۇ بەزىدە ھەسرەت بىلەن ئىچىگە تىنىپ، — سەن ئۆزۈڭگىمۇ قىلدىڭ، ماڭىمۇ قىلدىڭ، تەگكەن ئادىمىڭ ئاشۇ بەڭگى بولدىغۇ؟... ئازراق چىدىغان بولساڭ نېمە بولاتتى؟...» تېيىپ سەلىمەنى ئويلىغانسېرى ئۇنى خالىي زادى ئۇچرىتالمىدى.

بۇلاقسايغا يېڭى بىر باھار كەلدى، بىر كۈنى تېيىپ يېڭى-تامدىكى پەيشەنبە بازارغا بېرىپ قايتىشىدا سەلىمەنىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى يول بىلەن ماڭدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە سەلىمە بۈگۈن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ قالىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى، تېيىپ قەدىمىنى ئاستىلاتتى، دېگەندەكلا ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە ئىشىك ئېچى-لىپ ئۆيدىن سەلىمە چىقىپ كەلدى ۋە ئۆزىگە قاراپ تۇرغان تېيىپنى كۆرۈپ جايىدا تۇرۇپ قالدى، بىردىنلا ئۇنىڭ ئەزايىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى، ئۇ تېيىپنىڭ ئاچچىقتىن قىسىلغان كۆزلىرىگە تەلمۈرگىنىچە ئۈن قاتتى:

www.uyghurkitap.com

— تېيىپ ... — دېدى ئۇ ئاخىر تىترەپ تۇرۇپ، — مېنى ئۇرۇڭ، ئۆلتۈرۈۋېتىڭ! ...

تېيىپ بىر مىنۇتچە نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. سەلىمەنىڭ ئاۋازى ئۇنى يۇمشاتتى، ئۇ شۇ تاپتا ئۆزىدىن ئىككى قەدەم نېرىدا تۇرغان بۇ بىچارە ئايالنىڭ يۈرەك نىداسىنى ئاڭلاۋاتقاندەك، ۋۇجۇدىدا ئۇنتۇلغىلى ئۇزاق بولغان ئىللىق تۇيغۇلار قايتا جۇش ئۇرغاندەك بەدەنلىرى غەيرىي بىر ئىسسىقلىق ئىلكىدە كۆيۈشتى... ئۇ باشقا گەپ ـ سۆز قىلماستىن سەلىمەنى تارتىپ قۇچاقلىدى...

ئۇزۇلگەن رىشتە قايتا باغلاندى، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ پات ـ پاتلا سەلىمەنىڭ ئۆيىدە بولاتتى. تېيىپ بەزىدە ئويلاپ قالاتتى، ھەر قېتىم ئۇنىڭ يېنىدىن قايتىپ چىققاندا: «ئەمدى قەتئىي دەسسىمەيمەن» دەيتتى. لېكىن، بىرەر ھەپتە ئۆتمەيلا يەنە ئۇنى كۆرگۈسى كېلەتتى، سەلىمە گويا ئۇنى نېمىسى بىلەندۇر ئۆزىگە باغلىۋالغاندەك ئىدى. بۈگۈنمۇ ئۇ بەكرىنىڭ يوقلۇقىدىن پايدىلىنىپ كەلگەنىدى...

سەلىمەنىڭ ياش لىغىرلاپ تۇرغان مۆلدۈر قاراپ تېيىپ ئۆز گېپىگە پۇشايمان قىلدى. «توۋا... ئۇ خۇش بولسىمۇ، خاپا بولسىمۇ كۆزۈمگە شۇنچە چىرايلىق كۆرۈنىدۇ، نېمىشقا زورەدە بۇنىڭ قىلىقلىرىدىن ئازراق بولسىمۇ يوقتۇ؟ ياخشى كۆرگەن ئادىمىڭ باشقىچە بولىدىكەن ـ دە؟... مەنمۇ ئۆتكەن ئىشنى يەنە تەرگىمىسەم بوپتىكەن...»

— سەلىمە، — دېدى بۇ يۇمشاپ، — يېنىمغا كەلگىنە! سەلىمە قوپۇپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— خاپا بولما! ...

— جېنىم تېيىپ، سىز مېنى قانچە تىللىسىڭىزمۇ خاپا بولمايمەن...

سەلىمەنىڭ شۇ بىر ئېغىز گېپى تېيىپنىڭ كۆڭلىنى ئېرىت-

تى. ئۇنىڭ قەلبىنى ئۆرتەۋاتقان ئاچچىق گويا قۇياش نۇرى قۇرۇتقان شەبنەمدەك غايىب بولدى، ئۇ سەلىمەنى قۇچاقلىغىنىچە ئاچ كۆزلۈك بىلەن سۆيۈشكە باشلىدى...

قۇترىغان مىنۇتلار ئۆتۈپ كەتتى. ئۆگە ـ ئۆگىلىرى تو-شاشقان تېيىپ سەلىمەنى قۇچاقلىغىنىچە راھەتلىنىپ ياتاتتى. ئايال بولسا بېشىنى تېيىپنىڭ كۆكرىكىگە قويۇپ، ئۇنىڭ كۈچ-لۈك بىلەكلىرىنى سىلايتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئېيتقۇسىز شېرىن بىر تۇيغۇدا ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى.

— تېيىپ! ... — دېدى خېلىدىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ تەلمۈرۈپ تۇرۇپ، — بىر گەپ قىلسام خاپا بولارسىزمۇ؟

— نېمە دەيسەن؟

سەلىمە لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئارىسالدى بولۇپ قالدى.

— گەپ قىلمامسەن؟

— تىللىمىسىڭىز دەيمەن...

— تىللىمايمەن، دە! ...

— مېنىڭ بويۇمدا قالغاندەك تۇرىدۇ...

— نېمە دەيسەن؟... — تېيىپ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇر-دى، — كىمنىڭ بالىسى؟

— كىمنىڭ بولاتتى، سىزنىڭ بالىڭىز...

گويا بىرى توقماق بىلەن ئۇرغاندەك تېيىپنىڭ بېشى پىرقى-راپ كەتتى، بىردىنلا سەلىمە ئۇنىڭغا ئالۋاستى بولۇپ كۆرۈندى.

— سەن بەكرىنىڭ بالىسىنى ماڭا دۆڭگەي دەم-سەن؟ — دېدى ئۇ تېرىكىپ.

— بەكرى نەچچە ئايلار بولدى ئۆيگە كەلمىسە...

— ئەمىسە كىمنىڭكى؟

— جېنىم تېيىپ، — دېدى سەلىمە يىغلامسىراپ، — نېمانداق گەپ قىلىسىز؟ مەن سىزدىن بۆلەك ئىنسانغا قارىغان

بولسام...

— سىزنىڭ مەقسىتىڭ مېنى رەسۋا قىلىش ئىكەن ـ دە، ھە؟...

— جېنىم تېيىپ، نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ خۇدا ھەققى...

— بولدى، بولدى، — تېيىپ ئۇنى سىلكىدى، — ئەتە مەن پۇل ئەكېلىپ بېرىمەن، دوختۇرغا بېرىپ كۆزدىن يوقات! ... ئاڭلىدىڭمۇ؟...

تېيىپ شۇنداق دېدى ـ دە، كىيىملىرىنى كىيىپ ماڭدى، سەلىمە بولسا «پاڭگىدە» ئېتىلىپ كېتىشتىن ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇپ تۇراتتى. ناۋادا شۇ تاپتا بىر ئېغىز گەپ قىلسا تېيىپ ئۇنى ئۇرۇشتىنمۇ يانمايتتى، ئۇ پەقەت تېيىپ تاشقىرىقى ئىشىكنى جالاقشىتىپ يېپىپ ماڭغاندىلا ئېسىگە كېلىپ، يوتقاننى بېشىغا پۈركۈگىنىچە ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى...

تېيىپ بولسا پۇشايمان ئارىلاش ئاچچىق خىياللارنىڭ ئىسكەنجىسىدە كېتىۋاتاتتى. «خوتۇن خەقنىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا دەپ بىكار ئېيتمىغان ـ دە، ماۋۇنىڭ تېرىغان ئىشنى كۆرمەمدىغان، نەدىن ئارا بۇنىڭغا ئارىلىشىپ قالدىم؟... باشتا ۋاپا قىلمىغان نېمىدىن ياخشىلىق كېلەمتى؟... ئەگەر بۇ ئىش بۇلاقسايغا يېيىلىپ كېتىدىغان بولسا تۈگەشكىنىم شۇ... بۇنىڭ دېگىنى راستمىدۇ ياكى مېنى ئۆزىگە باغلىۋېلىش ئۈچۈن تاپقان ھىيلىسىمۇ؟ ماڭا گەپ كەلتۈرمەسمىش، ئەمدى بولدى، ئىككىنچى بۇنىڭ يېنىغا دەسسىمەيمەن...» ... بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا سەلىمەنىڭ باياتىنقى مۆڭلۈق قىياپىتى كېلىپ يۈرىكى ئېچىشقاندەك بولدى. كىمدۇر بىرى غايىبتىن ئۇنىڭغا خىتاب قىلدى: «ھەي، تېيىپ! سېنىڭ نەرىڭمۇ ئوغۇل بالا، ھەممە ئىشنى تېرىپ قويۇپ، ئۇنى يىغلىتىپ كېتىۋاتىسەنا؟ ئۇ شۇ كەمگىچە سېنىڭ دەردىڭنى ئاز تارتتىمۇ، سەن توغرۇلۇق

ئېرىدىن قانچە ـ قانچە قېتىم تاياقلارنى يېدى بىلەمسەن؟ ئەمدى قىلغۇلۇقنى قىلىپ قويۇپ، بار دەردىنى ئۇنى ئۆتنەرمەكچىمۇ سەن، نامەردلىك قىلدىڭ، بۇرادەر! ...»

ئۇ ئۆيگە قانداق كەلگىنىنى بىلمەي قالدى.

— نەگە كەتتىڭىز؟ — زورە ئادىتى بويىچە شۇ سوئالنى بىلەن قارشى ئالدى.

— نېمە بولدى؟

— دادام سىزنى ئىزدەپ تاپالماي كەتتى.

— نېمىدەپ كەپتۇ؟

— ئەرەتتىن يېڭى ئۆينىڭ سەكسەن پىرسەنتىنى ئۆزۈڭ تۆلەيسەن دەپتۇ.

— ئۇنداق دېسە مەن قانداق قىلىمەن؟

— قانداق قىلىمەن دەيسىزغۇ؟ — زورەنىڭ قىيسىق كۆزلىرى چەكچەيدى، — نەدىكى بىر ئادەملەرنىڭكىنى كۆتۈرۈۋېتىدىكەنسىلەر، شۇ قاتاردا كۆتۈرۈۋەتمەمسىلەر.

— هەي، بۇنىڭ بەلگىلىمىسى بار...

— ۋايىەي، دادىلارغا كەلگەندە ئەجەب پىرىنسىپلىرىڭىز چىقىپ كەتتا؟ بىرەر قاتار «هەئە» دەۋاتسىڭىز نېمە بولاتتى.

— بولمايدۇ دېدىم، بولمايدۇ... — تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپ ۋارقىرىدى.

زورە بىردەم چۆچۈپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، ئۆيگە كىرىپ مىشىلداپ يىغلىغىلى تۇردى. ئۇنىڭ يىغىسىنى ئاڭلاپ تېيىپنىڭ نېرۋىسى تېخىمۇ ئۆرلىدى. «بۈگۈن زادى نېمە بولۇپ كەتتى؟ قەيەرگىلا بارسام يىغا ـ زارىغۇ؟... بۇلاقساي ماڭا هارام بولامدۇ نېمە؟... زادى خوتۇن خەققە ئىچ ئاغرىتقان ئادەم ئەخمەق...»

تېيىپ ئۆيدىن چىقىپ يېرىم كېچىگىچە بۇلاقساينىڭ كوچىلىرىنى ئايلىنىپ يۈردى...

10

«بۇلاقساينى سەيلە ـ ساياھەت قىلىدىغان يەر قىپتۇ...»

ئەتىگەنلىك چېيىنى چالا ـ بۇلا ئىچىپ كەلگەن ئىلەك قارتا مەيدانىغا مۇشۇ خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى.

— ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ — دېدى ئۇ ئالدىراپ، — ئىسراپىل مەھەللىنى كۆچۈرىمىز، دەپ بىكارغا تەشۋىق قىلمىغانىكەن، ئەسلىدە بۇ يەرنى سەيلە ـ ساياھەت قىلىدىغانغا پىلانلاپتىكەن...

— نېمە دەيدۇ مۇنۇ، — شەمشى ئەشەنمىگەندەك سوردى، — كېچىدە كۆرگەن چۈشۈڭنى ئۆرۈپ بېرىۋاتامسەن نېمە؟

— قايسى كۇنى ناھىيىنىڭ باشلىقلىرى چىقىپ شۇنداق مۇزاكىرە قىلىشىپتۇ، باياتىن يارى دۇكاندا دەپ بەردى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ يىغىلغانلار قارتا ئويناشنىمۇ توختاتتى، مەسۇم تاران ئىلەكنىڭ گېپىنى ياراتمىغاندەك سورىدى:

— يارى مۇزاكىرىگە قاتنىشىپتىمۇ؟

— باشلىقلار ئۇنىڭ يېڭى ئۆيىنى كۆرگىلى بېرىپتىكەن، شۇ يەردە شۇ پاراڭلار بولۇپتۇ...

— بۇ گەپچە، ھەممىمىزنى كۆچۈرگۈدەك ـ دە؟

— شۇنداق قىلىدىكەن...

ئىلەكنىڭ خەۋىرى قارتىچىلارنى ئويغا سېلىپ قويدى.

— بىر تىنچ ياشاۋاتاتتۇق، — دېدى شەمشى ئۇھ تارتىپ، — ئەمدى بۇ يەرنىڭمۇ ئىگىسى چىقىپتۇ ـ دە؟

— بۇ جاڭگالغا سەيلە قىلغىلى كىممۇ كېلەر؟

— بىزنىمۇ كولاتقىلى قويارمۇ؟ — دېدى جەپە تەشۋىش بىلەن.

— ھېلىمۇ ئوبدان پۇل تاپتىڭ، كۆزۈڭ تويمايۋاتىدۇ ـ ھە؟ — دېدى شەمشى چاقچاق قىلىپ.

— شۇنى دېمەمسەن، باشنىڭ ئىچىمۇ ـ تېشىمۇ قاتتى دېگىنە...

پاراڭنىڭ ئاخىرى چاقچاققا ئايلىنىپ كەتتى. مەسۇم تاران-نىڭ بولسا كۆڭلى ئويۇننى تارتمىدى. «قايسى كۈنى باھيىنىڭ شۇجىسى بىكار كەلمىگەن ئىكەن ـ دە! بىز كۈنى ئۆزى سىلىپ بېرىمىز دېگىنىنىڭمۇ تېگى بار ئىش ئوخشىمامدۇ؟... بىزلەرنىڭ مەقسىتى بىزنى كۆچۈرۈش ئىكەندە؟... ھۆكۈمەت قىلىنسىزمۇ دې-گەن بولسا جىم قويمايدۇ جۇمۇ... — ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا شۇ ھامان سايدىكى تۈگمەن كەلدى، — ئەگەر بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلسا ھەممىدىن بۇرۇن تۈگمەننى يوق قىلىدۇ دەڭلا، ئەمدى قانداق قىلارمەن؟...» مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلىنى ئەندىشە قاپلاپ بېشى ئايلاندى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ چاقچاق، كۈلكىلىرىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى. ئۇ قولىدىكى قارتىنى يەرگە تاشلىدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى:

— نەگە ماڭدىڭىز؟ — قارتىنى شىلاۋاتقان شەمشى ئۇنى چاقىردى، — بۇ دورەم جەپەنى كورت قىلىمىز... ئالامەت قەغەز چىققانتى ـ دە....

مەسۇم تاران قولىنى سىلكىدى ـ دە، يۇقىرىغا قاراپ كېتىۋەردى. ئۇ مەھەللىنىڭ ئۆيلىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ساينىڭ ئاغزىغا يېقىنلىدى. جىلغىدىن سالقىن شامال ئۇرۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۆزى نېرىدىكى دۆڭنىڭ ئۈستىدە چوقچىيىپ تۇرغان كونا بىر ئۆيگە چۈشتى. ئۇنىڭ ئەتراپىنى تېرەك، سۆگەتلەر قاپلاپ تۇراتتى، يول شۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى ئېرىقنى بويلاپ جىلغىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى. ئاشۇ ئۆي مەسۇم تاراننىڭ تۈگمىنى ئىدى. ئۇ ئوت ـ چۆپ بېسىپ كەتكەن يول بىلەن مېڭىپ دۆڭگە چىقتى. خېلىدىن بۇيان ئادەم كەلمىگەچكىمۇ، بۇ تۈگمەننىڭ ئۆگزىسىنى ئوت بېسىپ تېخىمۇ يەرگە چۆكۈپ كەتكەنىدەك، خۇد-دى كېسەل بولغان بوۋايدەك شۈمشىيىپ تۇراتتى. مەسۇم تاران ئاۋۋال تۈگمەننىڭ ئەتراپىنى بىر ئايلىنىپ كۆرۈپ چىقتى، تۆپە-دىكى سۇ ئېرىقى شېغىللار بىلەن تىنىپ كەتكەنىدى، تۈگمەنگە

چۈشىدىغان ياغاچتىن ئويۇپ ياسالغان نور ئۆزۈندىن بۇيان سۇ كۆرمىگەچكىمۇ قۇرۇپ يېرىلىپ كەتكەنىدى. مەسۇم تاران تۇگمەننىڭ ئىشىكىگە كەلدى، قارىغاي تاختىيىدىن مىخلاپلا ياسالغان ئىشىكتىكى داتلىشىپ كەتكەن قۇلۇپنى بىرھازا ئېيتىشىپ ئاران ئاچتى. مايسىراپ كەتكەن ئىشىك قوپال ئاۋاز چىقىرىپ ئېچىلدى ۋە ئۆيىنىڭ ئىچىدىن نەم، سېسىغان تېرىدەك ئاچچىق پۇراق ئۇنىڭ بۇرنىغا «گۇپپىدە» ئۇرۇلدى، تۇگمەننىڭ ئىچى قاراڭغۇ بولغاچقا، مەسۇم تاران بىرھازاغىچە ئۇ يەردىكى نەرسىلەرنى پەرق قىلالماي تۇرۇپ كەتتى. ئىشىكتىن كىرگەن يورۇق بىلەن تۇگمەننىڭ ئىچى يورۇدى، ئۇ سېسىقچىلىقتىن كۆڭلى ئاغدۇرۇلۇپ تۇرسىمۇ چىداپ تۇگمەننىڭ بىرلىك توپا - چاڭ بېسىپ كەتكەن سايمانلىرىنى بىر - بىردىن تۇتۇپ كۆرۈپ چىقتى. ھەممە نەرسىنىڭ جايىدىلىقىنى بىلىپ مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ تۇگمەندىن يېنىپ چىقتى ۋە ئۆزى دائىم ئولتۇرىدىغان كۆتەكنىڭ يۈزىنى پۈۋلىۋېتىپ ئولتۇردى - دە، يېنىدىن گېزىت قەغىزىنى ئېلىپ موخوركا يۆگىدى. ئۇنىڭ كاللىسىنى بىر - بىردىن ئېغىر، ئەنسىز خىياللار چىرمىۋالدى، ئۇ ئاچچىق موخوركىنى كەينى - كەينىدىن ئۇلاپ شورىدى، ئەمما زەھەردەك تاماكىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى ھەسرىتىگە تەگمەيۋاتقاندەك بولدى. ئۇ ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتتى، يېقىن ئەتراپتا ھېچكىم يوق، پەقەت پەستىكى ئېرىقتا ئېقىۋاتقان سۇنىڭ بىر خىلدا شىلدىرلىغان ئاۋازىلا ئاڭلىناتتى. ئۇنىڭ كۆزى سول تەرەپتىكى شاخلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلغان قېرى قارىياغاچقا چۈشتى، دەرەخنىڭ نېرىسىدا كىچىككىنە دۆڭ تۇراتتى. «ئۇ شاۋۇدۇن پالاقىنىڭ تۇگمىنىنىڭ ئورنى ئىدىغۇ، شۇ، شۇ... رەھمەتلىك تۇگمەن تېشىنىڭ ئاستىدا قېلىپ، ناكار بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بېرىسىدا ئەمەت بوۋاينىڭ تۇگمىنى، ماۋۇ تەرەپتە ئىمىر باقىنىڭ تۇگمىنى، يۇقىرىسىدا بولسا نۇرشا موللىنىڭ تۇگمىنى بار ئىدى. ئۇ چاغلاردا

بۇ تۈگمەنگە قالتىس ئاۋات ئىدى ـ دە؟ ... خەقلەر نەمۇ ـ نەلەردىن ئۆگۈت ئەكېلەتتى، بەزىدە نۆۋەت تەگمەي خېرىدارلار بىر ـ ئىككى كۈن يېتىپمۇ قالاتتى... ھەممىسىنىمۇ مەسۇم تارانلارنىڭ تۈگمىنى بېسىق بولىدىغان، خەقلەر «سىلەرنىڭ تۈگمەندە تارتقۇزساق يۇمشاق چىقىدۇ» دەيتتى، دېمىسىمۇ ئۇ چاغلاردىكى ئۇنلار قالتىس ئىدى ـ دە! بىنەمنىڭ ئۇنىدا لېگەن ئەتسە چاچتەك چىقاتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا ھازىرقى زاۋۇتنىڭ ئۇنى نېمە؟ ئۆگۈتنى كۆيدۈرۈپ تەمىنى قويمايدۇ...»

قالغان تۈگمەنلەر كوممۇنا زامانىسىدا كېيىنى ـ كەينىدىن ۋەيران بولۇپ يوقالدى، پەقەت مەسۇم تارانلا بەش ئەۋلاد ماڭدۇرۇپ كەلگەن تۈگمەننى ساقلاپ قالدى. بۇ تۈگمەننى ئۇنىڭ چوڭ بوۋىسى راستىدىن قۇرۇپتىكەن، ئۇنىڭدىن ئوغلى ئەمرىگە قاپتىكەن. ئەمىر بىر ئۆمۈر ماڭدۇرۇپ ئۆلۈپ كېتەردە ئوغلى خېلىلغا مىراس قىلىپ بېرىپتىكەن، مەسۇم تاران بولسا ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كەتكەن ئاكىسى خېلىلدىن كېيىن تۈگمەنگە ئىگە بولۇپ ھازىرغىچە ساقلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ بۇ تۈگمەننى كوممۇنادىن قايتۇرۇۋالغۇچە داۋىنىڭ كادىرلىرى بىلەن نەچچە قاتار كېكىردەك سىقىشتى. نېمە بولمىسۇن، ئۇ ئاتا ـ بوۋىسىدىن يادنامە بولۇپ قالغان تۈگمەننى ياندۇرۇۋېلىپ ماڭدۇردى. يېقىنقى يىللارغىچە بۇلاقسايلىقلار ئۇنلىرىنى مۇشۇ تۈگمەنگە ئەكېلەتتى. كېيىن قوشنا مەھەللىدە ئۇن زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، بۇ تۈگمەننىڭ خېرىدارلىرى ئازلاپ كەتتى، لېكىن يەنىلا تاغدىكى چارۋىچىلار پات ـ پات كېلىپ يارما تارتقۇزۇپ كېتىشەتتى. ئۆتكەن يىلدىن بۇيان ئوغلى تۇرغان بولمىغاچقا، مەسۇم تاران ئېتىزنىڭ ئىشلىرىدىن ئارا بولالماي، تۈگمەننى تاقاپ قويغانىدى...

ئىلەكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاران ئەندىشىگە چۈشتى: «ئەگەر بۇ خەق بۇلاقساينى سەيلىگاھ قىلىدىغان بولسا تۇرغان گەپ، تۈگمەننى چېقىپ تۈزلىۋېتىدۇ. ئاتا ـ بوۋىلىرىمنىڭ

ئىزناسى يوق بولىدۇ، شۇنچە ئاپەتلەردىن قۇتۇلدۇرۇپ چىققاندىم، ئەمدى مېنىڭ كۆزۈمچە ۋەيران بولۇپ كېتەرمۇ؟ …»

ئۇنىڭ ئېسىگە مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى ئىشلار كەلدى:

بۇ كۈز مەزگىلى ئىدى، بىر كۈنى بۇلاقسايغا بىلىككە قىزىل لاتىلارنى تاقاشقان بىر ماشىنا ئوقۇغۇچىلار كېلىشتى، ئۇلار بۇلاقساينىڭ دېھقانلىرىنى يىغىپ ئىنقىلابقا سەپەرۋەر قىلغاندىن كېيىن «كونىلىقنى يوقىتىمىز!» دەپ ئۆزلىرى باش بولۇپ ئۆي ـ ئۆيلەرگە كىرىپ دېھقانلارنىڭ مەش ـ قازانلىرىنى، تەڭنە قاتارلىق نەرسىلىرىنى ئاچقىپ چاققىلى تۇردى، بوۋايلارنىڭ ساقىلىنى قىرقىپ، ئاياللارنىڭ ئۆزۈن چاچلىرىنى كېسىشتى، مەھەللىنىڭ ئىچىنى قىيامەت قاپلىدى. ئۇلارنىڭ قاتارىغا ئىلەك باشلىق بۇلاقساينىڭ ئىسىيانچىلىرىمۇ قوشۇلدى. ئۇلار مەھەللىنى بىرقۇر تاسقاپ بولۇشىغا ئىلەك:

— مەسۇمنىڭ تۈگمىنى ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى ۋە ئوتتۇز ـ قىرىقتەك ئىسىيانچىلارنى باشلاپ تۈگمەنگە كېلىشتى. بۇ چاغدا مەسۇم تاران تۈگمەندە ئۈگۈت تارتىۋاتاتتى، ئۇ بۇنچىلا ئادەمنىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ ئەندىكىپ كەتتى. ئىلەك توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ مەسۇم تارانغا بۇيرۇق قىلدى:

— تۈگمەننى توختات! …

— نېمە بولدى، ئىلەك؟ — مەسۇم تاران چۈشىنەلمەي سورىدى.

— تۈگمەن دېگەن كونىلىق، ئۇنى يوقىتىش كېرەك.

— بۇنى بۇزۇۋەتسەڭلار ئەزالار ئاچ قالامدۇ؟

— نېمە دېدىڭ؟ — ئىلەك غەزەپ بىلەن ئالايدى، — سەن ئىنقىلابقا قارشى چىقماقچىمۇ سەن؟ — ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قولىنى كۆتۈرگىنىچە شوئار توۋلىدى، — كونىلىقنى تەلتۆكۈس يوقىتايلى! ئىنقىلابنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بارايلى! … — ئىسىيانچىلارنىڭ شوئار ساداسى جىلغىنى بىر ئالدى. ئارقىدىنلا

ئىلەك ئۇلارغا بۇيرۇق قىلدى:

— ئىنقىلابىي يولداشلار، تۈگمەننى بۇزايلى!

ئىنقىلابچىلار تۈگمەنگە قاراپ يوپۇرۇلۇپ كەلدى. قانداق بولدى، مەسۇم تاران تۈگمەنگە ئوقتەك كىرىپ، ئۇيەردىكى تۆمۈر ئارىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ھەيۋە بىلەن ۋارقىرىدى:

— قايسىڭ يېقىن كەلسەڭ قارنىڭنى تۆكىمەن، جالاپىنىڭ بالىلىرى...

بۇنداق قارشىلىقنى كۈتمىگەن ئىنقىلابچىلار ئىزىدا توختاپ قېلىشتى، ئۇلار ئىشىكنى توسۇپ تۇرۇۋالغان، كۆزلىرىدىن ئوت چاچرىتىپ تۇرغان بۇ ئادەمدىن ئەيمىنىپ قېلىشتى. ئالاقزادە بولغان ئىلەك مەسۇم تارانغا قاراپ ۋارقىرىدى:

— مەسۇم! سەن ئىنقىلاب بىلەن قارشىلاشماقچىمۇ؟

— ئىنقىلابىڭ بىلەن مېنىڭ كارىم يوق، — دېدى ئۇ ئارىنى سىلكىپ قويۇپ، — ئەمما تۈگمەنگە قول تەگكۈزمەيسەن!

ئىلەك كەينىگە ئۆرۈلۈپ يەنە شوئار توۋلىدى:

— كاپىتالىزمنىڭ ھەيۋىسىنى يوقىتايلى! مەسۇم تاراننىڭ ئىت بېشىنى يانجىپ تاشلايلى!...

— جېنىڭدىن تويۇشقان بولۇشساڭ كېلە قېنى!

ھېچكىم ئالدىغا مېڭىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

— سەن ئالدىرىماي تۇر! — دېدى ئىلەك ئۇنىڭغا تەك كېلەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، — بىز ئىنقىلابچىلار سېنىڭدىن ھېساب ئالماي قويمايمىز!...

ئۇلار قايتىپ كېتىشتى، مەسۇم تاراننىڭ تەلىيىگە ئۇلار تۈگمەنگە قايتا كېلىشمىدى...

مەسۇم تاران شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ خۇرسىنىپ قويدى. ئۇ ياشلىق چاغلار ئىدى، ھېچ نەرسىدىن قورقمايتتى، ھازىر بولسا قېرىدى، ئۇنداق جاسارەت يوق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر تۈگمەنگە ھۆكۈمەت كۆز تىكىپ قالدى: «ئۇلار بىلەن قارشىلىشىپ تەڭ

كەلگىلى بولامدۇ؟··· قارىغاندا، بۇ تۇگمەن بىلەن خوشلىشىدىغان
زامان كەلگەندەك تۇرامدۇ قانداق؟··· ئەڭ بولمىغاندا ئاز ـ تولا
پۇلغا يارىتىۋالسام بولاتتى، مۇشۇ تۇرقىدا ھېچقانچە پۇلغا يارىماي-
دۇ، سۆكەتمۇ ئاجراپ چۇشۇپ قالاي دەپتۇ، تاشنىمۇ يەڭگۈشلەش
كېرەك ئىدى. ئەگەردە تۇگمەننى ئۆڭشاپ ماڭدۇرۇپلىۋالسام
بەلكىم چېقىلالماس بولغىيتتى؟···» ئۇ ئىچىدە ئۆڭشاشقا كېتىد-
دىغان چىقىمنى ھېسابلاپ كۆردى. ئاز بولغاندىمۇ يەتتە ـ سەك-
كىز يۈز سوم كېتەتتى، لېكىن ئۇنىڭ يانچۇقىدا ھازىر يۈز
سوممۇ يوق···

مەسۇم تارانىنىڭ بېشى قاتتى، يەنە تاماكا يۆگەپ چەكتى،
لېكىن قانچە ئويلاپمۇ كۆڭلىگە يارىغۇدەك بىرەر چارىنى تاپالمى-
دى. ئۇ ئىچىدە ئوغلى تۇرغاننى قارغىدى: «ۋاپاسىز جوھۇت،
ئىسىت، ساڭا قىلغان ئەجرىم، ئۇنىڭغا تۇگمەننى تۇتقىن دەپ
ھەممە ھۇنەرنى ئۆگەتتىم، گېپىمنى تىڭشىمىدى، ئاتىنىڭ نەسى-
ھەتىنى ئالمىغان بالا ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ، تۇگمەن دېگەن
تۇگمەس بايلىق، سەن بىلمەيسەن، ئىنقىلابتىن ئىلگىرى نەچچە
يىل ئاچارچىلىق بولۇپ كېتىپ، خەقلەر ھەتتا قارىياغاچنىڭ
يوپۇرمىقىنى يېيىشتى، بىزچۇ؟ دادام رەھمەتلىك كېچىلىرى
تۇگمەندىن ئۇنلارنى ئەكېلەتتى، بىز ئاچارچىلىقنىڭ ئازابىنى
تارتىپ كەتمىدۇق، كىم بىلىدۇ، جاھان يەنە قانداق ئۆزگى-
رىدۇ؟··· دادام رەھمەتلىك دائىم: ‹بەك باياشات بولۇپ كەتكەن
ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭمۇ دەردى بولىدۇ، ياراتقان ئىگەم بەندىلى-
رىگە راھەتنىمۇ، جاپانىمۇ تەڭشەپ كۆرستىدۇ، شۇڭا تۇگمەن-
دىن ھەرگىز ئايرىلماڭلار› دەيدىغان، راست دېگەنىكەن. مۇشۇ
تۇگمەننىڭ سايىسىدا ھازىرغىچە يامان ئەمەس كۈن كۆرۈپ كەل-
دۇق، ئەمدى بۇگۈنگە كېلىپ ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالارمەن-
مۇ؟··· ياق، نېمە بولمىسۇن، تۇگمەننى ماڭدۇرۇپ تۇرغان
بولسام بولاتتى، بىرەرىدىن قەرز ئېلىپ تۇرسام كۈزلۈككە زىغىر

ساتقاندا بېرىۋېتەتتىم، رېھىم شاھدىن سورىسام بېرەرمۇ؟ ھەي، ئۇنىڭدىن قەسەم چىقسا چىقىدۇكى، پۇل چىقمايدۇ. ئۇنىڭ ئۇس-تىگە ئەلچىلەرنى قوغلاپ قايتۇردى دەپ ماڭا ئاچچىقى بار. پۇلى بولسىمۇ بەرمەيدۇ، يەنى كىمنىڭ پۇلى بار؟ يارىي... ياق، ياق! ئۆلۈپ قالسامۇ ئۇنىڭدىن پۇل سورىمايمەن، يەنە كىمنىڭ بار؟...

جىلغىنىڭ ئىچىدىن كېلىۋاتقان موتسىكلىتنىڭ ئاۋازى ئۇ-نىڭ خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى. ھايال ئۆتمەي ئۇنىڭ يېنىغا چاڭ باسقان موتسىكلىتتا كېرىلىپ ئولتۇرۇپ جالال پەيدا بولدى. ئۇ تۈگمەننىڭ ئالدىدا خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغان مەسۇم تاراننى كۆرۈپ يولدىن قايرىلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— مەسۇمكا، بۇ يەردە نېمىگە ئولتۇرۇپ كەتتىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ موتسىكلىتتىن چۈشۈپ.

مەسۇم تاران جالالنى ئانچە خوش كۆرۈپ كەتمەيتتى. شۇڭا رېھىم شاھ قىزى پەرىدەنى جالالغا سوراپ ئەلچى ئەۋەتكەندىمۇ، «ئۇ جېدەلخورغا بېرىدىغان قىزىم يوق» دەپ ئەلچىلەرنى قايتۇ-رۇۋەتكەنىدى. ئۇ ئەلچىلەرنى ياندۇرۇۋەتسىمۇ جالالنىڭ پەرىدەنى يەنە ئەگىپ يۈرۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئويلىنىپمۇ قالغانىدى: «بۇ بالا پەرىدەگە ئاشىق ئوخشايدۇ، پەرىدە ئۇنىڭ بىلەن ئۆي بولۇپ قالسىغۇ تۇرمۇشتا قىينىلىپمۇ كەتمەيتتى، رېھىم شاھنىڭ دۇنيا-سىنىڭ ئەدىپىنى مۇشۇ ئوغلى بېرىدۇ، بۇمۇ ئۆي تۇتسا شوخلۇقى قېلىپ، تۈزىلىپ قالاتتىمىكىن؟! پەرىدە قارىسام ئاۋۇ يارىغا مەيلى باردەك قىلىدۇ، ئۇنىڭ تۇرغاننى يولدىن چىقارغىنى ئاز-مۇ؟ ئۇ جىمغۇر يۈرگىنى بىلەن قورسىقىدا ھىيلىسى تولا نېمە، ئۇنىڭغا ئۆلسەممۇ بەرمەيمەن...»

— تۈگمەننى يوقلاپ قوياي دەپ چىققانىدىم، — دېدى مەسۇم تاران چىرايىنى ئېچىپ.

— تۈگمەننى ماڭدۇراي دەمسەن؟

— نېمە بىلەن ماڭدۇرىمەن دەيسەن.

— نېمە بولدى؟… خېرىدار كەلمەيدۇ دەمسەن؟
— خېرىدارغۇ تازا كېلىۋاتىدۇ، تۈگمەننىڭ ئۈننى سىغدۇرالمايۋاتىدۇ. مەن ئۆگزىسىنى ئېچىپ…
— خېرىدارغۇ تازا كېلىۋاتىدۇ، تۈگمەننىڭ ئۈننى سىغدىنىپ كەتتۇق دەۋاتقانلار بار، تۈگمەننىڭ ئۈنغا يېتەمدۇ؟ …ئۈننىڭ ئۈستىگە زاۋۇتنىڭ ئۈگۈت ھەققى قىممەت، كېپەكنى بەرمەيدۇ…
— ئۇنداق بولسا تۈگمەننى ماڭدۇرساڭ بولمامدۇ؟ يا كەنتنىڭ باشلىقلىرى ئۈنمايۋاتامدۇ - يە؟
— ئۇلارغۇ بىر نېمە دېمىدى، — دېدى مەسۇم تاران ئىچىدە «مۇشۇنىڭدىن قەرز سوراپ باقايمۇ - يە؟ دادىسىدىن چىقمىغان پۇل بۇنىڭدىن چىقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دەپ ئويلىدى.
— ئەمىسە نېمە بولدى؟
— نەچچە ۋاقىتتىن تاشلىنىپ تۇرۇۋەرگەچكە تۈگمەننىڭ جىق سايمانلىرى كاردىن چىقىپ كېتىپتۇ، بىرقۇر ياسىمىساق ماڭدۇرغىلى بولمىغۇدەك، شۇنىڭ خىيالى دېگىنە، ئۇكا!…
جالال ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خۇش بولۇپ كەتتى: «بۇ تۈگمەننىڭ بېشىغا پۇلنىڭ غېمى چۈشۈپتۇ - دە! قارىغاندا يېنىدا پۇل يوق ئوخشايدۇ. ئەجەب جايىدا قولۇمغا چۈشتىغۇ، ئۇ دادامدىن سورىيالمايدۇ، سورىسىمۇ دادام پۇل بەرمەيدۇ، ئاۋۇ ياردىن تېخىمۇ سورىمايدۇ، ئاستا چېكىپ باقايمۇ؟…»
— ئۇنىڭغا نېمانچىۋالا غەم تارتىپ كەتتىڭ؟ — دېدى جالال دەرھال، — قاچانراق لازىم قىلاتتىڭ؟
— بولسا ئەتە - ئۆگۈن بولسىمۇ بولاتتى.
— مىڭ سوم يېتەمدۇ؟
— يېتىدۇ، يېتىدۇ…
— مەن ئۆگۈنلۈككە جايلاپ بېرەي، ناھىيىدە بىرىدىن مىڭ سوم ئېلىشىم بار ئىدى، ئەتە كىرىپ ئالماقچىمەن.
— راست دەمسەن؟ — مەسۇم تاران قۇلىقىغا ئىشەنمىگەندەك

دەك ياندۇرۇپ سورىدى، — داداڭ ئۇقۇپ قالسا خاپا بولۇپ يۈرمىسۇن.

— ئۇ دېگەن ئۆزۈمنىڭ پۇلى، دادامنىڭ چىشىغا ياتمايدۇ.

— شۇنداق بولسىمۇ رىھىم شاھنىڭ خۇيىنى بىلىسەن، مەن گەپ كۆتۈرەلمەيدىغان ئادەم.

— دادامدىن خاتىرجەم بولغىنا، مەسۇمكا، — دېدى ئۇ مەيدىسىگە مۇشتلاپ، — ساڭا بىرەر ئېغىز گەپ قىلسا مانا مەن بار ... — جالال نېمىدۇر ئېسىگە ئالغاندەك بولۇپ سورىدى، — تۇگمەننىڭغۇ ماڭدۇرمەن دەۋاتىسەن، ئاڭلىسام قايسى كۈنى ناھىيىدىن باشلىقلار كېلىپ بۇلاقساينى كۆرۈپ كېتىپتۇ دەيدىغۇ؟

— ئەتىگەن ئىلەكنىڭ دېيىشىچە، بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلارمىش.

— ئۇلار سەيلىگاھ قىلسا تۇگمەنگە يول قويارمۇ؟

— بۇ تۇگمەن مېنىڭ ئاتا - بوۋامدىن قالغان مۈلۈك، قولۇمدا ھۆكۈمەتنىڭ قەغىزى بار، ئۇلارنىڭ تارتىۋالىدىغان ھەققى يوق.

— شۇڭا تۇگمەننى دەرھال ماڭدۇراي دەپسەن - دە! بۇ خىيالىڭمۇ بوپتۇ، ناۋادا تۇگمەننى چاقمىز دېسە، بىرمۇنچە پۇلغا يارىتىۋالىسەن ئەمەسمۇ؟ ...

— مەنغۇ قانچە پۇل بەرسىمۇ بەرمەيمەن.

— مەسىلەنگە دەۋاتقىنىمغۇ ... — جالال سائىتىگە قاراپ قويۇپ مېڭىشقا تەمشەلدى، — ئەمىسە پۇلنى ئۆگۈنلۈككە يەتكۈزۈپ بېرىمەن، مەھەللىگە قايتساڭ، يۈرە، موتودا ئالغاچ كېتەي.

— ياق، مېنىڭ بىردەم ئىشىم بار، — دېدى مەسۇم تاران، — رەھمەت، ئۇكا، بۇ ياخشىلىقىڭنى ئۇنتۇمايمەن جۇمۇ!

جالال ئۇچۇن مەسئۇم تاراننىڭ شۇ گېپى كۇپايە ئىدى. ئۇ موتسىكلىتنى ئوت ئالدۇرۇپ، مەھەللىگە قاراپ ئۇچقاندەك يۇ-رۇپ كەتتى.

مەسئۇم تاران ئەمدى خېلى يېنىكلەپ قالغاندەك بولدى، ئۇ تۈگمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ ياسايدىغان يەرلەرنى باشقىدىن تەكشۈ-رۇپ كۆرۈپ چىقتى. خۇددى تۈگمەننى ئەتىلا ماڭدۇرىدىغان ئا-دەمدەك سايمانلارنى رەتلەپ جاي - جايىغا قويدى، سۇپۇرگىنى ئېلىپ ھەممە يەرنى سۇپۇرۇپ تازىلاپ چىقتى. تۆپىگە چىقىپ تىنىپ كەتكەن ئېرىقنى چامداپ ئۇنىڭغا قانچە گۈڭ كېتىدىغاذ-لىقىنى مۆلچەرلىدى: «مۇشۇ يەرگە يانداپ بىر ئېغىز ئۆي سېلىۋ-ۋالغان بولسام خويمۇ ياخشى ئىش بولاتتى، ئۇ چاغدا يېڭى مەھەللىگە بارمايلا قوياتتىم... ناھىيىنىڭ باشلىقلىرى ئالايتەن كەلگىنىگە قارىغاندا ھەممەيلەننى كۆچۈرىدىغاننى پىلان قىلغان بولسا كېرەك، قېنى كۆرىمىز، پۇلى بارلارغۇ ئۆي سالار، بۇلاق-سايىنىڭ تەڭدىن تولىسى كۆك نامراتلار. ئۇلار نېمىسى بىلەن ئۆي سالىدۇ؟ ھۆكۈمەتمۇ بۇنى ئويلىشار... قايسى يىلىمۇ كۆچۈرىمىز دەپ تۆت كۇن داۋراڭ سېلىپ كېيىن توختاپ قالغانتى... ھەر ھالدا تۈگمەنگە ياندىپ بىر ئېغىز ئۆي سېلىۋالسام بولغۇدەك... ئۇنىڭغا ئۆيدىكى ياغاچلارمۇ يېتەتتى... بالىلار ئۇنىمدىكىن-تاڭ؟... پەرىدەنىڭ توي ئىشىنى ئانىسى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ باقاي جۇمۇ، جالال ئۇنداق بولغىنى بىلەن خېلى مەرد بالىدەك قىلىدۇ، پەرىدە ئۇنى يولغا سېلىپ كېتەلەيدۇ، ئەگەر باشقا گەپ بولمىسا كۇزلۇككە توينى قىلىۋېتەرمىز، قىز بالا ئۆيدە ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتسە ياخشى ئەمەس، بۇگۇن كەچتە مەسلىھەتنى قىلىپ گەپنى ئۈزۈۋېتەيلى...»

مەسئۇم تاران يېنىكلەپ قالغاندەك بولۇپ ئۆيگە ياندى، ئۇ كېلىۋاتقاچ كۆڭلىدە تۈگمەنگە ئالىدىغان نەرسىلەرنى دىتلاپ ماڭدى.

پەردە ئاپىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئەندىكىپ كەتتى.

— نېمە دەۋاتىسەن، ئاپا؟ — دېدى ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ، — مېنى ئاشۇ لوكچەككە لايىق كۆردۇڭلارمۇ؟ ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلەمسىلەر؟ ... توۋا، مېنى قاراپ تۇرۇپ ئوتقا ئىتتىرەمسىلەر؟ ... ياق، مەن رازى ئەمەس، ئۆلسەممۇ رازى ئەمەس، ئەگەر سىلەر زورلاۋەرسەڭلار ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن...

— ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە بالام. خۇدايىم ساقلىسۇن، — شەرۋان چۆچۈپ كەتتى، — ئاكاڭدىن تىرىك ئايرىلدۇق، شۇمۇ يېتەر... مېنىڭ ھالىم بولسا ماۋۇ، كېسەلدىن بىرى بولالمايۋاتىدىمەن، داداڭغىمۇ تەس، قىرىغان چېغىدا تالانىڭ ھەممە ئىشى شۇنىڭغا قالدى. رېھىم شاھلار قول ئىلكىدە بار خەقلەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە نېمىلا بولمىسۇن تۇغقان، ئۇلارغا كېلىن بولساڭ غۇربەتچىلىك كۆرمەي ئۆتەرسەن دەيمىزغۇ، داداڭمۇ شۇ يەرلىرىنى ئويلاپ ماقۇل دەۋاتىدۇ، جالالمۇ ئۆي تۇتقاندىن كېيىن ئوڭشىلىپ كېتەر، ياش ئەمەسمۇ؟...

— جالالنى سىلەر بىلمەيسىلەر، ئۇ ئۆزگەرمەيدۇ...

— ھازىر ئوبدان بولۇپ قالدى دەيدىغۇ، داداڭغا پۇل بېرىندىغان بوپتۇ.

— نېمە پۇل؟

— داداڭ تۈگمەننى ياسىماقچى بولۇۋاتاتتى ئەمەسمۇ، جالال شۇنى ئاڭلاپ مەن بېرىپ تۇراي دەپتۇ، قانداقلا بولمىسۇن، تۇغقانچىلىقنى يەتكۈزدى.

— دادام شۇڭا ئېرىپ كەتكەن ئىكەن ـ دە؟

— ئۇنداقمۇ ئەمەس، بالام، بىز سېنى ياخشىراق كۈن كۆرسۇن دەيمىزغۇ، كەمبەغەللىك دېگەن تەس ئىكەن، بالام،

بىزنىڭمۇ قول ئىلكىمىزدە بولغان بولسا سىنىمۇ چوڭ مەكتەپلەر-
دە ئوقۇتۇپ كادىر قىلاتتۇق، ئامالىمىز قانچە؟ بۇمۇ تەقدىر...
پەرىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى، ئۇ ئاپىسىغا مىڭ
دېگەنبىلەن بىكار، بۇ ئۆيدە ئەزەلدىن دادىسىنىڭ گېپى گەپ
بولۇپ كەلگەن، پەرىدە دادىسىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدۇ، ئۇ
بىر ئىشنى قىلىمەن دېدىمۇ، بولدى، ئۇنى ھېچكىم نىيىتىدىن
ياندۇرالمايدۇ... پەرىدەنىڭ ۋۇجۇدىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى،
تاغدىن تۇيۇقسىز باستۇرۇپ كەلگەن قىياندەك ئۇيلىمىغان بۇ
خەۋەر ئۇنى مەڭدىتىپ قويدى، ئۇ گويا بېشىغا تاغ يىقىلغاندەك
غەمگە پېتىپ ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قويايلا دېدى. ئۇ ئېرىق
بويىغا چىقىپ ئۇزاققىچە يىغلىدى. ئۇنىڭ كاللىسى قېتىپ قال-
غاندەك ئىدى. ئاچچىق بىرنەرسە گېلىنى بوغقاندەك بولۇپ دېمى
سىقىلاتتى.

— ھەدە، نېمە بولدى؟ يىغلاپسەنغۇ؟

مەكتەپتىن يېنىپ كەلگەن سىڭلىسى خۇرشىدە ئۇنىڭ يېنىغا
كېلىپ سورىدى، ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ پەرىدەنىڭ كۆڭلى بۇ-
زۇلۇپ تېخىمۇ ئېسەدەپ يىغلاشقا باشلىدى.

— نېمە ئىش بولدى، دېگىنە ھەدە؟

پەرىدەنىڭ بۇ ئۆيدە بىردىنبىر مۇڭدىشىدىغان ئادىمى مۇشۇ
سىڭلىسى ئىدى. ئۇ مىجەز - خۇلقى ئوغۇل بالىلاردەك، گەپلى-
رى چۇس سىڭلىسىنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇ كىچىك بولغىنىغا
باقماي بەزىدە پەرىدەگە ئەقىل ئۆگىتىپ كېتەتتى. تېخى يېقىندىلا
جالال ئېتىزدىن كېلىۋاتقان پەرىدەنى يولدا توسۇۋېلىپ بوزەك
قىلغانىدى، بۇ خەۋەرنى بالىلاردىن ئاڭلىغان خۇرشىدە يۇگۇرگى-
نىچە بېرىپ، جالالنى يەتكۈچە تىللاپ قاچۇرۇۋەتكەنىدى، شۇڭا
ئۇنىڭدىن مەھەللىدىكى بالىلارمۇ تەپ تارتاتتى، پەرىدە سىڭلىسىغا
يىغلاپ تۇرۇپ باياتىن ئاپىسى بىلەن بولغان گەپنى دەپ بەردى.

— دادام ماقۇل بوپتۇمۇ؟ — خۇرشىدە ئىشەنمەي سورىدى.

— ھەئە…

— دادام قىرىغانچە ئىلىشىپ قېلىۋاتامدۇ نېمە؟ — خۇرشىدەنىڭ قاپاقلىرى تۈرۈلۈپ ئاچچىقى كەلدى، — جالالنىڭ قانداقلىقىنى تازا ئوبدان بىلەتتىڭمۇ؟ مەن دەپ قوياي، ئەگەر ئۇنىڭغا تەگسەڭ تاياقتىن بېرى بولالمايسەن جۇمۇ! يارىكام ئۇرۇق-تۇمۇ؟

پەرىدە يەرگە قارىغىنىچە بېشىنى چايقىدى.

— ھەدە، راست گېپىڭنى قىلە، — دېدى ئۇ، — يارىكام ساڭا تەلەپ قويدىمۇ؟ پاراڭلاشتىڭلارمۇ؟

— ياق تېخى… ئەمما…

— ۋاي، بۇ يارىكامۇ بىر ئەزمىكەنغۇ، — خۇرشىدە ئاچچىدىقى بىلەن قولىنى سىلكىدى، — ئوغۇل بالا بولغاندىن كېيىن كۆڭلىدىكىنى گاچ - گاچ دېمەمدۇ؟ بۇ كەمگىچمۇ سۆرەمدۇ؟…

— لېكىن، دادام ئۇنىڭغا ئۆلسىمۇ ئۇنىمايدۇ، — دېدى پەرىدە بېشىنى چايقاپ، — تۇرغاننى يولدىن چىقارغان شۇ دەيدۇ…

— دادام يامان كۆرگەن بىلەن سەن ياخشى كۆرىدىغانسەن؟ ئوچۇق گېپىڭنى دېگىنە، يارىكامنى راست ياخشى كۆرەمسەن؟

پەرىدە ھەسرەت بىلەن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىدى.

— ھەدە، بۇ يەردە يىغلاپ ئولتۇرغان بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ، — دېدى خۇرشىدە تېرىكىپ، — ھازىر كونا جەمئىيەت ئەمەس زورلاپ تاڭىدىغان، مېنىڭچە، ئاۋۋال بىرىپ يارىكامنىڭ يۈرىكىنى تۇتۇپ باق، ئەگەر ئۇنىڭ ئىرادىسى چىڭ بولسا جالال ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ، يامىنىغا كەلسە قاچارسەن…

— نېمە دەيدىغانسەن، يارىغا مەن دەيمەنمۇ؟

— ئۇ ھەرقاچان ماۋۇ گەپلەرنى ئۇقمىدى، ئۇقسا ساڭا بىر نېمە دەيدۇ، ياكى مەن بىرىپ دەيمۇ - يە؟

— ياق، ياق، — پەريدە ئىتتىك بېشىنى چايقىدى، — سەن دېسەڭ قانداق بولىدۇ؟...

— ئەمىسە قوپە، ياركىمىنىڭ قېشىغا بار!...

پەريدەنىڭ ۋۇجۇدىغا جان كىرگەندەك، يۈرىكىنىڭ بىر يې-رىدە ئۈمىد ئۇچقۇنى يانغاندەك بولدى. ئۇ ئېرىقتا يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ كىيىمىنى ئالماشتۇردى - دە، خۇرشىدەنىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە تۈز ئالماقچى بولۇپ يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنىغا باردى، ئۇنىڭ تەلىيىگە دۇكاندا باشقا ئادەم يوق ئىدى.

يارمۇھەممەد تىنچلىق - ئامانلىق سورىدى، سېلىۋاتقان ئۆي-نىڭ گېپىنى قىلىپ بەردى، ئۇ پات - پاتلا پەريدەنىڭ كۆزلىرىگە قاراپ قويۇاتتى: «ئۇ نېمىشقا مېنىڭ ئەھۋالىمنى سورىمايدىغاندۇ؟ — پەريدە جىددىيلەشتى، — ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەن يوقمۇ - يە؟... خۇرشىدەگە دېگۈزسەممۇ بوپتىكەن... گەپنى نېمىدىن باشلىسام بولار؟... تۈز ئالاتتىم - ھە؟...»

— تۈزدىن بىر قاپ بېرىڭە!...

تۈزنى ئېلىپ بەرگۈچە ئۇلارنىڭ قوللىرى بىر - بىرىگە تېگىپ كەتتى، يارمۇھەممەد ئۇنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدى.

— پەريدە، — دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ، — كەچتە بىكارمۇسىز؟

پەريدەنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى.

— بىر ئىش بارمىدى؟ — دەپ سورىدى پەريدە.

— سىزگە گېپىم بار ئىدى.

— مۇشۇ يەردە دېمەمسىز؟

— بىرلىرى كىرىپ قالارمىكىن... كەچتە يېڭى ئۆيدە كۈتەي كېلەمسىز؟

پەريدە لېۋىنى چىشلىگىنىچە بېشىنى لىڭشىتتى، شۇ ئارىدا دۇكانغا سودا قىلغىلى ئىككى ئايال كىرىپ كەلدى، پەريدە ئەمدى ئارتۇق تۇرۇشنى ئەپ كۆرمەي، يارمۇھەممەدكە تەبەسسۇم بىلەن بىر قاراپ قويدى - دە، دۇكاندىن چىقىپ كەتتى، ئۇ ئەمدى

كەچ كىرىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى، يارمۇھەممەدنىڭ نىمە دەيدىغانلىقىنى كۆڭلىدە پەرەز قىلاتتى.

كەچ كىرىپ كېچىنىڭ قارا پەردىسى ئۇنىڭ باغرىدىكى بۇ كۆجۇم مەھەللىگە ئاستا ـ ئاستا يېيىلىشقا باشلىدى. بۇلاقسايلىقلارنىڭ خۇددى چۆلدىكى قۇم بارخانلىرىدەك زومچىك ـ پۈرمەچەك ئۆيلىرى بولسا ئاشۇ چەكسىز تۈن قاراڭغۇلۇقىنىڭ ئىچىگە سىڭىپ يوقاپ كېتىۋاتقاندەك غۇۋا كۆرۈنەتتى. پەقەت ئۇ يەر ـ بۇ يەردە پاكار ئۆيلەرنىڭ پەنجىرىلىرىدىن چىققان چىراغ نۇرى غىل ـ پال يورۇپ، بۇ يەردە ھاياتلىقنىڭ بارلىقىدىن بېشارەت بېرەتتى، تەبىئەت تۈن سۈكۈناتىغا چۆمگەن، پەقەت ئاندا ـ ساندا قايسىبىر ھويلىدىكى ئېشەكنىڭ ھاڭرىشى، ئىتلارنىڭ تۇيۇقسىز قاۋاپ كېتىشى تۈن جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ قوياتتى.

مەسۇم تاران ئايالى ئەتكەن گۆشسىز سۇيۇقئاشنى ئىچىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى:

— مەن شەمشىنىڭ يېنىغا چىقىپ كىرەي، — دېدى ئۇ چاپىنىنى كىيىپ تۇرۇپ.

پەرىدە دادىسىنىڭ شۇنداق دېيىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال بولۇپ يېنىك تىن ئالدى. ئۇ دادىسىنىڭ ئۇ يەردە يېرىم كېچىگىچە قارتا ئوينايدىغانلىقىنى بىلەتتى. ئۇ قازان ـ قومۇچلارنى يىغىپ تۇراتتى، كوچا تەرەپتىن ئۇنىڭغا تونۇش ناخشا ئاۋازى كەلدى:

يانىيارنىڭ شىۋاقلىرى،
سارغايدى قۇلاقلىرى.
بىزنىڭ يارنىڭ كۆزلىرى،
ئويماننىڭ بۇلاقلىرى...

پەرىدەنىڭ يۈرىكى ھاياجان بىلەن سېلىپ كەتتى، يارمۇھەمـ

مەدمۇ پەردەنى ئاڭلىسۇن دېگەندەك كوچىدىن ئالدىرىماي ئۆ-
تۈپ، ناخشىنى داۋاملاشتۇردى:

ئېدىر ياقىلاپ ماڭسام،
ئەجەبمۇ تولا تۈلكە،
قايران كۆز چىقىپ كەلسە
بەدەن - بەدىنى كۆلكە...
ئىشىكىڭدىن ئۆتتۇم مەن،
ئۆتكىنىمنى تۇيدۇڭمۇ؟
توخۇ ئىككى چىللىدى،
بىر چىقمايسەن ئۇلدۇڭمۇ؟...

— ياركام ناخشىسى بىلەن چاقىرىپ كېتىۋاتىدىغۇ؟ —
خۇرشىدە ھەدىسىنىڭ يېنىغا كېلىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى، —
ناخشىنى ئەجەب پەيزى ئېيتىدۇ - ھە؟

پەردەنىڭ يۈرىكى ئويناپ كەتتى، ئۇ سىڭلىسىغا قاراپ
تاتلىق بىر كۈلدى - دە، قاچىلارنى يۇيغىلى تۇردى.

— قاچىلارنى قويۇپ ماڭ بولدى، — دېدى خۇرشىدە ئۇنى
قولىدىن تارتىپ.

— ئاپامغا نېمە دەمەن؟...

— زىبانىڭ يېنىغا چىقىپ كىرەي دېسەڭ بولمىدىمۇ؟ بولە
چاققان...

پەردە ئۆيگە كىرىپ كىيىمىنى ئالماشتۇردى. پەنجىرىدىكى
چىراغنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەينەكنى ئېلىپ چېچىنى تاردى.
ئۇنىڭ يۈزى ئوت بولۇپ يېنىۋاتاتتى، ئۇ ئۆزىنى بىرقۇر تۈزەش-
تۈرۈپ بولۇپ، سۇپىدا ياتقان ئاپىسىغا سىڭلىسى ئۆگەتكەن گەپ-
نى دېۋىدى، شەرۋان ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەندەك بولۇپ قاراپ قو-
يۇپ:

— ئىتتىك يېنىپ كەلگىن جۇمۇ، — دېدى.

پەردە يېنىك تىن ئېلىپ تالاغا چىقتى. تۈن پەردىسى قاپلىغان مەھەللە گۆرىستاندەك جىمجىت، ئاندا ـ ساندا يېقىن ئەتراپتا كىملەرنىڭدۇ ئۆيلىرىنىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ ـ يېپىلاتتى، مەھەللىنىڭ تۆپىسىدىكى ئۆچكىلىك تېغى ئۇۋا قىلىيىپ، گويا بۇلاقسايىنى يالماپ يۈتۈۋېتىدىغان دېۋىدەك ھەيۋەت بىلەن سوزۇلۇپ ياتاتتى. پەردە گويا ئوغرىلىقچا كېتىۋاتقان ئادەمدەك ئەتراپقا قورقۇپ قاراپ دۆڭ تەرەپكە ئىتتىك ـ ئىتتىك قەدەم تاشلايتتى. تۇرۇپلا، ئۇنىڭ كۆڭلىگە كەينىدىن جالال يېتىپ كېلىدىغاندەك، «نەگە ماڭدىڭ؟» دەپ ئۇنى سۆرەپ ئېلىپ ماڭىدىغاندەك تۇيۇلۇپ، يۈرىكى ئەنسىز سېلىپ ۋۇجۇدىغا مۇزدەك تىترەك ئولىشاتتى. ئۇ ئاخىر دۆڭگە يېتىپ كەلدى، يېڭى مەھەللىدىكى قاتار ـ قاتار ئۆيلەر كۆرۈندى، پەردە قاياققا مېڭىشنى بىلەلمەي تۇرغاندى، شۇ چاغدا چەتتىكى ئۆينىڭ كەينىدىن بىر قارا گەۋدە سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا قاراپ كەلدى، پەردە ئۇنىڭ يارمۇھەممەد ئىكەنلىكىنى مېڭىشىدىنلا تونۇپ يۈرىكى جايىغا چۈشتى.

— پەردە، — دېدى يارمۇھەممەد يېقىن كېلىپ، — سىزنى كەلمەي قالامدىكىن، دەپ ئەنسىرەپ تۇراتتىم.

— دادام چىققۇچە ساقلاپ تۇردۇم، — دېدى ئۇ.

— نەگە چىقىپ كەتتى؟

— شەمشىكاملارنىڭكىگە قارتا ئويۇنغىلى چىقىپ كەتتى.

— ئۇلار قارتتىن زېرىكمەيدۇ ـ ھە؟ — دېدى يارمۇھەممەد كۈلۈپ قويۇپ، — يۈرۈڭ، ئۆيۈمنى كۆرۈپ بېقىڭ!...

«ئۆيىمىزنى دېمىدىغۇ ئەجەب؟» پەردەنىڭ يۈرىكى ئېغىپ كەتكەندەك بولدى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا ئۆيلەرنى ئارىلىتىپ كۆرسەتتى، پەردەنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى: «نىمانچە جىق ئۆي؟... مۇشۇ ئۆيلەرنى مەن تۇتقان بولسام ـ ھە؟... لېكىن

يارىنىڭ كۆڭلىدە كىم بار؟... ئۆيىمىز دېمىدىڭمۇ؟ ...» پەرىدە-نىڭ يۈرىكى ئەنسىزلىك بىلەن سىقىلدى.

— پەرى! — دېدى يارمۇھەممەد تۇيۇقسىزلا، — ئۆيلەر سىزگە يارامدۇ؟

— قالتىس بوپتۇ...

— پەرى، مۇشۇ ئۆينى ئىككىمىز تۇتقان بولساق...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ پەرىدەنىڭ يۈرىكى ئېتىلىپ كېتىدىغاندەك سوقۇپ كەتتى.

— پەرى، سىز رازىمۇسىز؟ — يارمۇھەممەد ئۇنىڭ مۈرد-سىدىن تۇتۇپ ئۆزىگە قاراتتى، — ماڭا جاۋاب بېرىڭ!...

يارمۇھەممەدنى ھەيران قالدۇرۇپ پەرىدە ئۆكسۈپ يىغلىۋەت-تى.

— پەرىدە، نېمە بولدى، نېمىشقا يىغلايسىز؟ — دېدى يارمۇھەممەد ھەيران بولۇپ.

پەرىدە يىغلاپ تۇرۇپ بۈگۈن ئۆيدە بولغان پاراڭلارنى دەپ بەرگەندى، يارمۇھەممەد جىددىيلىشىپ كەتتى. ئۇ پەرىدەنى ئۆ-زىگە تارتىپ قۇچاقلىدى:

— ياق، پەرى، — دېدى ئۇ ھودۇقۇپ، — مەن سىزنى ھېچكىمگە بەرمەيمەن، جالالغا بەرمەيمەن!...

— دادام سىزگە ئۇنمايدىغان ئوخشايدۇ...

— ئۇنىمىسا قاچىمىز، راست...

پەرىدە ئەندىكىپ كەتتى، ئۇ يارمۇھەممەدنىڭ شۇنداق دېيى-شىنى ئارزۇ قىلغان، كۈتكەنىدى، يارى ئاخىر ئۇنى دېدى، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟... پەرىدە بىردىن گاڭگىراپ قال-دى. «دادامنىڭ گېپىگە كىرىپ جالالغا تەگسەم بولامدۇ ياكى تەۋەككۇل قىلىپ يارى بىلەن قاچايمۇ؟... يارى گەپنى ئوچۇق دېدى، يارىنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ بىلىمەن، دىتى بار، ۋاپادار يىگىت، سىلىقۋەتكەن ئۆيلىرىنى كۆرمەمدىغان، خەقلەر نېمە دېسە

دېمەمدۇ، بۇلاقسايدا قېچىپ ئەرگە تەگكەن قىز يالغۇز مەنلىمۇ؟ ... لېكىن دادام بىلەن ئاپام نېمە بولۇپ كېتەر؟ ئاكامنىڭ دەردىنى تارتىپ بولالمايۋاتقاندا مەن بۇنداق قىلسام ئۇلار توگ-شىپلا كېتەرمىكىن؟...»

— پەرى، گەپ قىلسىڭىزچۇ؟ — يارمۇھەممەد تاقەتسىزلە-نىپ سورىدى.

— يارى! ... مەن قورقۇۋاتىمەن...

— مەن تۇرسام نېمىدىن قورقىسىز؟

— ئەتە - ئۆگۈن ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلمايدىغانسىز؟

— نېمە دەۋاتىسىز؟ — يارمۇھەممەد كۈلۈۋەتتى، — ماڭا ئىشەنمەمسىز؟

— ۋەدە بېرىڭ! ...

— توۋا، ماۋۇنى، هە، بوپتۇ، مانا تۆپىمىزدە ئاي تۇرۇپ-تۇ، مەن ئۆمۈرۋايەت سىزگە ۋاپاسىزلىق قىلمايمەن، ئەمدى بولدىمۇ؟

پەرىدەنىڭ كۆڭلى تىنغاندەك «پىسسىڭگىدە» كۈلدى - دە، يارمۇھەممەدنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويدى، ئىنتىزارلىقتا تەلپۈن-گەن ئىككى يۈرەك بىر تەن، بىر جان بولدى، پەرىدە يارمۇھەم-مەدنىڭ سۆيۈشلىرىدىن تىن ئالالماي قالدى، ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تۇنجى مۇھەببەتنىڭ لەززىتىدىن مەست بولغانىدى.

— پەرى! — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭ قۇلىقىغا، — بۈگۈنلا كېتەمدۇق؟

— نېمە؟ — پەرىدە چۆچۈپ كەتتى، — نېمانچە ئالدىراي-سىز، مەن هېچقانداق تەييارلىق قىلمىغان تۇرسام؟

— نېمە تەييارلىق قىلىسىز؟... ئۆيدىكىلەر ئۇقۇپ قالسا سىزنى تالاغا چىقارماي قويامدىكىن، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ئەمىسە، مەن ئەتە كەچتە چىقاي، — دېدى پەرىدە بىردەم ئويلىنىپ.

پەرىدە بۇ بىر كۈننى تولىمۇ تەستە ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا
ھېلىلا دادىسى ئۇنى چاقىرىپ: «ئاخشام يارى بىلەن نېمە دېيىش-
تىڭ؟» دەپ سوراق قىلىدىغاندەك تۇيۇلۇپ قورقۇنچ باساتتى،
ئۇ خۇرشىدەگە يارمۇھەممەدنىڭ تەلەپ قويغانلىقىنى دېدىيۇ، لې-
كىن بۇگۈن قاچماقچى بولغانلىقىنى ئېيتمىدى، «خۇرشىدە تېخى
كىچىك، ئاغزىدىن چىقىپ كەتسە تۇگىشىمەن» دەيتتى.
ئاخىر كەچمۇ كىردى، چاينى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن
مەسۇم تاران «جەپەنىڭ ئۆيىدە بىردەم قارتا ئويناپ كېلەي» دەپ
چىقىپ كەتتى. پەرىدە ئاپىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ ئۇخلىشىنى
كۈتۈپ بىردەم كىتاب ئوقۇدى. ئاخىر ئۇلارمۇ ياتتى، يېرىم
سائەتنى ئۆتكۈزۈپ پەرىدە ئورنىدىن تۇردى. ساندۇقتىن كىيىم-
لىرىنى ئېلىپ ياغلىققا چىگدى. ئۇ تىۋىش چىقارماسلىققا تىرى-
شىپ ئىشلارنى تۈگەتتى. ئۇ ئىچكەركى ئۆينىڭ ئىشىكىگە كې-
لىپ قۇلاق سالدى. سۈپىنىڭ بۇلۇڭىدا تۇگۇلۇپ ياتقان ئاپىسى
يېنىك پۇشۇلداپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. پەرىدەنىڭ بىردىن كۆڭلى
بۇزۇلۇپ، تامىقىغا ئاچچىق بىرنەرسە كەپلەشتى، كۆزىگە ئىس-
سىق ياش كەلدى، ئۇ مانا مۇشۇ ئۆيدە ئون سەككىز يىللىق
ئۆمرىنى ئۆتكۈزدى، كونا بولسىمۇ بۇ ئۆينىڭ مېھرى ئىسسىق
ئىدى. ھازىر ئۇ بۇ قەدىناس ماكان بىلەن خوشلاشماقچى، يېڭى
بىر تۇرمۇشنى باشلىماقچى، ئۇنى ئەمدى قانداق تەقدىر كۈتۈپ
تۇرۇۋاتىدىكىن؟... بىچارە ئاپىسى ئەتە نېمە بولۇپ كې-
تەر؟... پەرىدە لەسسىدە بولۇپ قالدى. ئۇ يەنە بىردەم تۇرسا
قېچىش نىيىتىدىن يېنىپ قالىدىغاندەك ئىدى، لېكىن ئۇ يارمۇ-
ھەممەدنىڭ سىرتتا ئۆزىنى كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئېسىگە كەل-
تۈرۈپ ئىتتىك كەينىگە قايرىلىپ ماڭدى. ئۇ ئىشىككە بېرىشىغا
خۇرشىدەنىڭ ئاستا چاقىرغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى:
— ھەدە، نەگە ماڭدىڭ؟
پەرىدەنىڭ پۇت - قولىدا جان قالمىدى.

— مەن... سىرتقا... ھازىرلا كېلىمەن.

— يارىكام بىلەن قاچماقچى بولدۇڭمۇ؟

— ياق، ئۇنىڭغا بىر گەپنى دەپ قويۇپ كېلىمەن...

— ئۇنداق بولسا كىيىملىرىڭنى ئېلىپ مېڭىپسەنغۇ؟

پەرىدە نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدى.

— ھەدە، مەن ھەممىنى بىلىپ بولدۇم، — دېدى خۇرشىدە ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، — شۇنداق قىلىپ بىزنى تاشلاپ كېتىدىغان بولدۇڭمۇ؟

پەرىدەنىڭ ئەزايىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى، ئۇنىڭغا خۇرشىدە ھازىرلا ۋارقىراپ - جارقىراپ ئۆينى بېشىغا كىيىدىغاندەك، بېرىپ ئاپىسىنى ئويغىتىدىغاندەك تۇيۇلۇپ قورقۇپ كەتتى.

— ماڭا خوشمۇ دەپ قويماي كېتىۋاتقىنىڭنى قارا، — دېدى ئۇ پىچىرلاپ، — شۇ قىلغىنىڭغا دادامنى چاقىرىپ كېلىمەنغۇ؟

— خۇرشىدە، — دېدى پەرىدە تىترەپ تۇرۇپ، — ماڭا ئىچىڭ ئاغرىسۇن، بولدى، كەتمەي...

— ھالىڭ شۇنچىلىكمىدى، ۋاي توخۇ يۈرەك، — خۇرشىدە كۈلۈۋەتتى، — بولدى، ماڭغىن، سەن بولساڭمۇ ئەركىنلىككە چىققىن... يارىكام ياخشى يىگىت، بەختىڭ ئېچىلىدىغان بولدى.

— دادام بىلەن ئاپام ئۇقسا نېمە دەر؟

— دادامنىڭ رايىغا بارساڭ سېنى يارىكامغا ئۆلسىمۇ بەرمەيدۇ، ئۇنىڭدىن قاچقىنىڭ دۇرۇس.

— ئەمدى ئۆينىڭ ھەممە ئىغىرچىلىقى ساڭا قالىدىغان بولدى.

— ئۆيدىن ئەنسىرىمە، — خۇرشىدە ئۇنى ئىتتىرىپ مېڭىشقا ئىشارەت قىلدى، — دادامنىڭ ئاچچىقى يانغاندا كېلىپ تۇرارسەن، بوپتۇ، ئىتتىك ماڭ، بولمىسا ھېلى دادام يېنىپ كېلىدۇ...

www.uyghurkitap.com

خۇرشىدە ئۇنى يولغىچە ئۇزىتىپ قويدى.

— خوش، ھەدە!

پەرىدە ئۇنى باغرىغا بېسىپ يىغلىۋەتتى، ئاخىر خۇرشىدە ئۆزىنى تەستە ئاجرىتىپ ئۆي تەرەپكە بۇرۇلدى، نېرىدا بىرىنىڭ قارىسى كۆرۈندى ۋە ئۇ بوشقىنە يۆتىلىپ قويدى. پەرىدە يارمۇ-ھەممەدنىڭ ئۇنىنى تونۇپ ئىتتىك - ئىتتىك مېڭىپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— پەرىدە، يۇرۇڭ!... — يارمۇھەممەد قىزنىڭ قولىدىن تۇتۇپ ئېلىپ ماڭدى، ئۇلار بىردەمدىلا تۈن قاراڭغۇلۇقىنىڭ ئىچىگە سىڭىپ غايىب بولدى.

پەرىدە يارمۇھەممەدكە يۆلەنگىنىچە ئۈن - تىنسىز كېتىۋاتات-تى، ئۇنىڭ كۆزلىرى يىغىدىن قىزارغان، ئۇ تۇرۇپ - تۇرۇپ كەينىگە قايرىلىپ، قاراڭغۇلۇقنىڭ ئىچىدە قالغان ئۆيىگە قاراپ ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قوياتتى.

— پەرى، كۆڭلىڭىزنى بۇزماڭ، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنى قولتۇقلاپ، — ئەگەر سىزنى جالالغا زورلىمىغان بولسا بۇ ئىشنىمۇ قىلمايتتۇق...

پەرىدە ئېسەدەشتىن توختىدى، ئۇ كۆز يېشىنى ئېرتىۋې-تىپ، يارمۇھەممەدنى چىڭ تۇتۇپ ماڭدى...

12

«پەرىدە يارى بىلەن قېچىپتۇ...»

بۇ خەۋەر گويا تاغ گۈمۈرۈلۈپ قىيان كەلگەندەك بولاقساي-دىن ئىبارەت بۇ خىلۋەت مەھەللىنى تەۋرىتىۋەتتى. بۇ خەۋەرنى ئەتىگەندە بىرىنچى بولۇپ ئاسىم «لەقۋا» كوچىنىڭ دوقمۇشىغا يىغىلىپ قالغان مەھەللىنىڭ بىكار تەلەپ يىگىتلىرىگە يەتكۈز-دى.

— ئاخشام ئارۇپكامنىڭ ئۆيىدە كاۋا مانتىسى ئېتىپتىد-
كەن، — دەپ گەپنى باشلىدى ئاسىم تىلىنى تامشىپ
قويۇپ، — مانتا يەپ كەت دېدى، مانتىنى يەپ بولۇپ يېنىپ
كېلىۋاتسام مەسۇمكامنىڭ بېغىنىڭ يېنىدا بىرەيلەن تۇرىدۇ،
«ئوغرىمىدۇ؟» دەپ تامنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ قارىسام بازىرى-
كەن، — دېدى ئۇ يارمۇھەممەدنىڭ دۇكىنى تەرەپنى بېشى بىلەن
ئىما قىلىپ قويۇپ، — تاماكا چېكىپ تۇرۇپتۇ، يېنىغا بېرىش
تاماكىسىدىن بىر تال سوراپ چېكەيچۇ، دەپ مېڭىشىمغا مەسۇم-
كامنىڭ ئۆيى تەرەپتىن بىرى قولىدا بوپا كۆتۈرۈپ كەلدى،
سىنچىلاپ قارىسام پەرىدە ئىكەن، ئېنىق كۆردۈم، «بۇلار كېچىد-
دە نېمە قىلىپ يۈرگەندۇ؟» دەپ تۇرسام ئىككىسى بىر - بىرىنى
قولتۇقلاپ تۆۋەنگە قاراپ ماڭدى، «بۇلار نەگە بارىدىغاندۇ؟» دەپ
كەينىدىن ماڭدىم. ئۇلار شۇ ماڭغانچە ئۇدۇل يارىنىڭ ئۆيىگە
كىرىپ كېتىشتى. يارىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا بىر ئاش پىشىم
ئولتۇردۇم، ئۇلار ئۆيدىن چىقماي قويدى، شۇ...

تۇرغانلار ئاسىمنىڭ بۇ خەۋىرىگە يا ئىشىنىشنى، يا ئىشەن-
مەسلىكنى بىلەلمەي بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ كېتىشتى،
چۈنكى ئۇلار رىھىم شاھنىڭ پەرىدەنىڭ ئۆيىگە ئەلچى كىرگۈز-
گەنلىكىدىن خەۋىرى بار ئىدى. تۇنۇگۈنلا جالال ئۇلارغا: «كۈزدە
پەرىدە بىلەن توي قىلىمەن» دېگەن گېپىنى ئاڭلاشقانىدى، ئارد-
دىن بىر كېچە ئۆتۈپ بۇ خەۋەرنىڭ چىقىشىغا ئۇلار تازا ئىشەنمەي
تۇرۇپ قېلىشتى.

مەھەللىدە چاقچاقچى دېگەن نامى بار، جالال بىلەن يېقىن
ئۆتىدىغان سەمى دېگەن پاكار يىگىت ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى:

— ھەي، ئاسىم، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ، — راست
دەۋاتامسەن ياكى كېچىدە كۆرگەن چۈشۈڭنى ئۆرۈپ بېرىۋاتامسەن
بىزگە؟

— راست، ئېنىق كۆردۈم. ئىشەنمىسەڭلار يارىنىڭ ئۆيىگە

بېرىپ بېقىڭلار.

— كۆرگەن ئادەم بېرىپ تۇتۇۋالساڭ بولمامدۇ؟

— پەرى تىللىسا قانداق قىلىمەن؟ يارى دېگەن ماڭا پۇل ئالماي يەيدىغان نەرسىلەرنى بېرىدۇ.

— ۋاھ، قىلغاننى بىلىدىكەسىنا، هوي، لاتا!

— ئۆزۈڭ لاتا ... — دېدى ئاسىم ئۇنىڭغا هۇرپىيىپ، — مەن سەن ئەمەس.

— مەن قانداقكەنمەن؟

— سەن خەق نان بەرسە چىقىپلا تىللايسەنغۇ؟

تۇرغانلار پاراققىدە كۈلۈشتى، ئۇنداق بولۇشى سەمىنىڭ «دىۋانە» دېگەن لەقىمى بار ئىدى. سەمى ئاسىمنىڭ بۇنداق گەپ قىلىشىنى كۈتمىگەن بولسا كېرەك، دەرهال گەپ ياندۇرالماي قالدى.

— ئەتىگەندە پەيزىڭ بارغۇ، ئاسىم؟ — دېدى ئۇ كۈلكىگە زورلاپ، — بىرەر يەردە نەزىر يەپ كەلدىڭمۇ نېمە؟

— شەمشىكامنىڭ ئۆيىدە پوشكال ساپتىكەن، يەپ چىقتىم، — دېدى ئۇ ئاغزىنى تامشىپ قويۇپ، — سەن قاتتىق نان يېدىڭمۇ؟

ئەتراپتا تۇرغانلار قىيقاس كۆتۈرۈپ كۈلۈشتى، ئۇلار ئاسىمنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ ماختاشتى. سەمى بولسا بۇگۈن ئاسىمدىن چاقچاقتا چۈشۈپ كەتكەنلىكىگە ئاچچىقى كەلسىمۇ چاندۇرماستىن ئۇنى ماختاشقا ئۆتتى:

— بىزنىڭ ئاسىمجانمۇ يېتىشىپ قالدى جۇمۇ، — دېدى ئۇمۇ ئاسىمنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ، — هازىرقى قىزلارنىڭ ئەقلى يوق جۇمۇ، ئەسلىدە پەرىدەگە سەن لايىق ئىدىڭ، يارىنىڭ نېمىسى ئارتۇق سەندىن؟

— ئۇنىڭ دۇكىنى بار... پۇلى جىق...

— يەنچۇ؟

— بىلمەيمەن… سەن بىلەمسەن؟

— بىلمىسەڭ مەن دەپ بېرەي، — دېدى سەمى ئەتراپتىكى-لەرگە قاراپ قويۇپ، — هازىرقى قىزلار پۇلنى ئەمەس، چىرايلىق كىيىنىپ يۈرگەنلەرنى ياخشى كۆرىدۇ، سەن ئاۋۇ پۇتۇڭدىكى چوخىيىڭنىڭ بوغقۇچىنىمۇ چىگمەي لايغا مىلىنىپ سۆ-رەپ يۈرسەن، بۇنداق يۈرسەڭ قىزلار قارامدۇ، باغلا ئۇنى!..

ئاسىم پۇتىدىكى يىرتىق چوخىيىنىڭ لايغا مىلەنگەن بوغقۇ-چىغا قاراپ قويۇپ خۇشياقمىغاندەك تەرىنى تۈردى:

— ۋاي - ۋوي، قاچان ئېگىشىپ باغلايمەن ئۇنى، بولدىلا.

— ئەمىسە ئىشتىنىڭنى كۆتۈر!

— ۋاي - ۋوي، ئەجەب گېپىڭ تولا نىمىكەنسەن؟ — ئاسىم مېڭىشقا تەمشەلدى.

— توختا، توختا، — سەمى ئۇنى يېڭىدىن تارتىپ توختات-تى، — يارىنىڭ ئۆيگە بېرىپ باقامسەن، پەرىدە راست شۇ يەردىمىكىن؟

— ۋاي، ئۆزۈڭ بارغىنا.

— هەي، تاماكا ئەكەلگىنە، ساڭا بىكارغا بېرىدىغۇ؟

— سەنمۇ بېرىپ ئامىن دېسەڭ بېرىدۇ.

يەنە قىيقاس كۈلكە كۆتۈرۈلدى. سەمى بىر قىزىرىپ، بىر تاتىراتتى، ئاخىر ئۇ گەپنى يۆتكىدى:

— ماڭا قارا، ئاسىم، — دېدى ئۇ جىددىي قىياپەتتە، — باياتىن چاقچاقمۇ قىلىشتۇق، ئەمدى راست گەپنى قىلىشايلى، پەرىدەنىڭ يارى بىلەن قاچقانلىقىنى راست كۆردۈڭمۇ؟

— راست كۆردۈم دېدىمغۇ… ئۆيگە بېرىپ تازا يىغلىدىم.

— ساڭا راستىنلا ئۇۋال بولدى، — دېدى سەمى ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە ئۇنىڭ دولىسىغا قېقىپ قويۇپ، — لېكىن، پەرىدەنىڭ قېچىپ كەتكەنلىكىنى مەسۇمكام ئۇقمىدى جۇمۇ، تې-خى دېمىگەنسەن؟

— ياق...

— بۇ ئىشىڭ بولماپتۇ... مەسۇمكام ھەرقاچان پەرىدەنى دوستىنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قالدى، دەپ بىخەۋەر ئولتۇرىدۇ دېگەنە، سەن ھەممە ئىشنى كۆرۈپ، بىلىپ تۇرۇپ مەسۇمكامغا خەۋەر قىلىپ قويمىساڭ، ئۇ ئادەم: «ئاسىم كۆرۈپ تۇرۇپ ماڭا دەپ قويماپتۇ» دەپ رەنجىيدۇ دېگىنە، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەسۇمكام سېنى ياخشى كۆرىدۇ، ئاسىم ئەلچى كىرگۈزگەن بولسا پەرىدەنى بېرەتتىم دەيتتى، شۇڭا دەرھال بېرىپ ئۇ ئادەمگە خەۋەر قىلىپ قويساڭ بولامدىكىن؟

— ۋاي - ۋۇي، بولىدۇ، — دېدى ئاسىم بېشىنى چايقاپ، — مەسۇمكاملارنىڭ ئۆيىگە قاچان بارىمەن؟

— ھۇرۇنلۇق قىلما، قارا، — سەمى ئۇنى زورلىدى، — بىردەمدىلا بارىسەن.

— قورسىقىم ئېچىۋاتىدۇ.

— مەسۇمكامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كەلسەڭ، بولدى، مەن مېھمان قىلىمەن.

— لەڭمەن ئېلىپ بەرسەڭ بارمايمەن.

— ماقۇل، نېمە يەيسەن؟

— پولۇ... گۆشى بار پولۇ...

— بوپتۇ، ئەمىسە ھازىرلا بارغىن.

ئاسىم «لەۋۋا» گۆشلۈك كالپۇكىنى يالاپ قويدى - دە، يولدىكى توپىنى توزىتىپ ئالچاڭشىپ دەسسىگىنىچە مەھەللىنىڭ يۇقىرىسىغا قاراپ ماڭدى، ئۇ دوقمۇشتىن قايرىلىشىغا سەمى قالغانلارنى باشلاپ ئەگەشتى. ئۇلار بىردەمدىن كېيىن يۈز بېرىدىغان تاماشىنى كۆرۈشكە ئالدىرايتتى، سەمى ئاسىمنى بىكارغا ئەۋەتكىنى يوق، ئۆتكەن يىلى ئۇ پەرىدەگە تەلەپ قويۇپ خەت يازغانىدى. پەرىدە بولسا ئۇنىڭ خېتىنى مەھەللىدىكى بىرمۇنچە قىزلارغا كۆرسىتىپ زاڭلىق قىلغانىدى. ئۇنى ئاز دەپ مەسۇم

تاران ئۇلارنىڭ ئۆيىدىكىلەر ئەۋەتكەن ئەلچىلەرگە «سەمى قىزىم-نى نان تىلەپ باقامدىكەن؟» دەپ توك تېگىپ قايتۇرۇۋەتكەنلىكى ئۇنىڭغا قاتتىق هار كەلگەندى. بۈگۈن مانا شۇ ئەلەملىرىنى ئالىدىغان تازا پۇرسەت كەلدى. باللار سەمىنىڭ باشچىلىقىدا مەسۇم تاراننىڭ ئۆيىنىڭ قارشىسىدىكى باغنىڭ قورۇقى تېمىنىڭ ئاستىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى. بۇ يەردىن مەسۇم تاراننىڭ ئۆيى ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئاسىم «لەقۋا» يولدىكى توپىنى بۇ-زۇتقىنىچە لوڭ ـ لوڭ دەسسەپ مەسۇم تاراننىڭ هويلىسىغا كىرىپ، پۈتۈن مەهەللە ئاڭلىغۇدەك ئاۋازدا توۋلىدى:

— مەسۇمكا، هوي مەسۇمكا!

بىردەمدىن كېيىن ئۆيدىن يالاڭۋاشتاق، چاپىنىنى يېپىنچاق-لىغان مەسۇم تاران چىقتى ۋە هويلىدا پوتەيدەك تۇرغان ئاسىمنى كۆرۈپ سورىدى:

— هە، ئەتىگەندە نېمە بولدۇڭ؟ خۇددى ئوغلاقلىق ئۆچكەڭ يىتۈپ كەتكەندەك توۋلايسەنغۇ؟

— مېنىڭ هېچنېمەم يىتمىدى، — دېدى ئاسىم بەخىرامان قىياپەتتە، — مەسۇمكا، سىنىڭ يىتتى.

— نېمە دەيدۈي مۇنۇ، مېنىڭ نېمەم يىتۈپتۇ؟

— ئاخشام قىزىڭ پەرىدە يارى بىلەن قېچىپ كەتتىغۇ... مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، شۇنى دەپ قويااي دەپ...

ئاسىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاراننىڭ چىرايى كۆمۈر-دەك قارىداپ ئورا كۆزلىرى چانىقىدىن هازىرلا ئېتىلىپ چىقىپ كېتىدىغاندەك چەكچەيدى. ئۇ غال ـ غال تىترىگىنىچە بىردەم نېمە قىلىشىنى بىلمەي قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشى خۇددى توگمەن تېشىدەك پىرقىراپ كەتتى، ۋۇجۇدى غە-زەپتىن تىترىدى، سەل تۇرۇپ ئۇ ئېسىگە كەلگەندەك بولدى. ئۇ ئەتراپقا قاراپ تونۇرنىڭ بېشىدا تۇرغان بىلەكتەك تومۇلۇقتىكى كۆسەينى ئالدى ـ دە، ئاسىمغا قاراپ ئېتىلىپ كەلدى.

— يوقال كۆزۈمدىن، جالاپنىڭ بالىسى!...
ئاسىم باشتا نېمە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي تۇرۇپ قالدى، پەقەت مەسۇم تاراننىڭ كۆسەينى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراپ بۆرىدەك ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىلا ئېسىگە كېلىپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ قاچتى. ئاڭغىچە قوغلاپ يېتىپ كەلگەن مەسۇم تاران ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كۆسەي بىلەن بىرنى سالدى. قاشادىن ئاتلاۋاتقان ئاسىم تاياقنىڭ زەربىسىدە يەرگە دومىلاپ چۈشتى، كۆزىگە قان تولغان مەسۇم تاران ئۇنى ئۆمىلىتىپ يۇرۇپ ئۇرغىلى تۇردى. ئاسىم بولسا كالىدەك ھۆركىرەپ پەرياد سالدى:
— ئادەم ئۆلدى، مېنى قۇتقۇزۇڭلار، ئادەم ئۆلدى!...
ئاسىم ئاخىر ئورنىدىن قوپتى ـ دە، مەھەللىنى بېشىغا كىيىپ توۋلاپ قاچتى، ئۇدۇلدىكى قورۇق تامىنىڭ كەينىدە بۇ تاماشىنى كۆرۈپ تۇرۇشقان سەمى باشلىق يىگىتلەر تېلىقىپ كۈلۈشمەكتە ئىدى، مەسۇم تاران ئاسىمنى بىردەم قوغلاپ ھېرىپ قالدى ـ دە، كۆسەينى پىرقىرىتىپ تاشلىۋېتىپ ئۆيگە يېنىپ كىردى ـ دە، شەرۋانغا ۋارقىرىدى:
— پەرى قېنى؟
ئۇنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ پۇت ـ قولىدا جان قالمىغان شەرۋان يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردى:
— مەن نەدىن بىلەي... خۇرشىدە: «ھەدەم ئاخشام ئاردىتامدىكى دوستىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ كېلىمەن، دەپ كەتتى» دېگەن... مەن تېخى بىردەمگىچە كېلىپ قالار دەپ تۇراتتىم...
— قىزىڭغا قاراشمۇ قولۇڭدىن كەلمىدىمۇ، ھارام تاماق، — مەسۇم تاران ئۇنىڭغا قاراپ ھۆركىرىدى، — بىرنى رەسۋا قىلدىڭ، بۇ قانجۇق...
— نېمە پوق يېگەندۇ بۇ قىز...
— سەن نېمىلەرنىڭ تىلى بىر... راستىڭنى ئېيت، سەن قاچۇردۇڭمۇ؟

— خۇدا ھەققى، مەسۇم، — شەرۋان پەرياد سالدى، — مەن ئۇقمىدىم، بىلسەم ئۆيدىن چىقىراتتىم؟...

مەسۇم تاران ئاچچىقتىن جالاقلاپ تىترەيتتى. ئۇ ئىنچىكەركى ئۆيگە كىرىپ تاماكا يۆگىدى. ئەلەم - ھەسرەت گويا سىرلىق ئاقتەك ئۇنى بوغماقتا ئىدى. ئۇ ئاچچىق موخوركىنى كەينى - كەينىدىن شورىدى، يۈرىكىنىڭ ئىچىدە بىر يەر كۆيۈشۈپ دىمى سىقىلاتتى. «مەن نېمىشقا بىخۇدلۇق قىلدىم؟» دەيتتى ئۇ ئۆزىگە. ئۇ پەرزەن-نى بۇنداق قىلار دەپ زادىلا ئويلىمىغان، ئۇنى ئوقۇغان، ئاق - قارىنى بىلىدۇ، يۈزۈمنى چۈشۈرمەيدۇ دەپ ئىشىنەتتى، شۇنداق ئىشەنگەن قىزى ئۇنى بۈگۈن رەسۋا قىلدى. «توۋا! — دېدى ئۇ ئەلەم بىلەن، — مەن خۇدايىمنىڭ ئالدىدا نېمە گۇناھ قىلغان بولغىيتتىم، ئوغلۇم پۇل تاپىمەن دەپ كېتىپ مانا بىر يىل بولدى، ئىز - دېرەكسىز يوقالدى، ئۆلۈك - تىرىكىنى ئۇقمىدۇق، ئۇنىڭ دەردىنى تارتىپ بولالمايۋاتسام پەرىدە مۇنۇ ئىشنى چىقاردى، مەن ئەمدى ئەل - يۇرتنىڭ ئالدىدا قانداقمۇ يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، ئەتە - ئۆگۈن ئاۋۇ كىچىككى تېخى نېمە كارامەتنى كۆرسىتىدۇ؟... مەن بالا ئەمەس، بالا - قازانى بېقىپ چوڭ قىلىپتىكەنمەنغۇ؟... شەرۋاننىڭ بىلمەيمەن دېگىنى يالغان، بۇلارنىڭ تىلى بىر... قايسى كۈنى جالالنىڭ گېپىنى قىلغىنىمدىلا پەرىدە ئۇنىماسمىكىن دېگەنتى، بايام بىلىدىكەن-دە؟... توۋا، ماۋۇ قىزنىڭ ئاپىسىنى دوردىغىنىنى كۆر-مەمدىغان...»

مەسۇم تاراننىڭ كۆز ئالدىغا ئۇزاق يىللار ئاۋۋالقى ئىش كەلدى:

كۆز ئايلىرى ئىدى، بىر كۈنى كۆز باغلانغان چاغدا تۇگمەنگە شەرۋان ھاسىراپ كىرىپ كەلدى.

— مەسۇم، مەن قانداق قىلىمەن؟ — دېدى ئۇ يىغلامسىراپ.

— نېمە بولدى؟ — دەپ سورىدى مەسۇم ئۇقالماي.
— دادامنىڭ خۇمداندىكى نەۋرە ئىنىسى ئەلچى كىرگۈزۈپ-تۇ.
— ئۆيدىكىلەر نېمە دېدى؟
— نېمە دەيتتى، ماقۇل دېمەمدۇ، ئالدىمىزدىكى جۈمەدە چايىنى ئەكىرىدىغان بولۇپ كېلىشىپ قويىدى.
قىزنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ مەسۇمنىڭ ئەزايى تىترەپ كەتتى.
— شەرۋان! — دېدى ئۇ قىزنىڭ قولىنى مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ، — مەن سېنى ھېچكىمگە بەرمەيمەن، يامىنى كەلسە قاچىمىز. ماقۇل دەمسەن؟
قىز يەرگە قارىغىنىچە تىترەيتتى، ئۇ ئۆز تەقدىرى ئۈستىدە بىر قارارغا كېلىشكە جۈرئەت قىلالمايۋاتاتتى.
— شەرۋان! گەپ قىلغىنە! ؟...
— سىز نېمە دېسىڭىز مەن شۇ، — دېدى قىز ئاخىر...
مەسۇم تاران ھەسرەت بىلەن خۇرسىنىپ قويىدى. «مەنغۇ ئۇ چاغدا شەرۋاننى ياقا يۇرتلۇققا بەرمەيمەن، دەپ ئەپقاچقانتىم، بۇلاقساينىڭ يۈز - ئابرۇيىنى قىلغانتىم، پەرى نېمىدەپ قاچىدۇ؟ مەن ئۇنى سىرتقا ياتلىق قىلايلى دېمىدىمغۇ، جالال قانداقلا بولمىسۇن ئۆزىمىزنىڭ تۇغقىنى، ماڭا پۇل قەرز بەرمەكچى بولغانىدى، مانا ئەمدى ئۇمۇ تۇگىدى... مەن نېمانچە تەتۈر پېشانە، ئۆتنە ئالەم دېگەن مۇشۇمۇ - يە؟... يارانقان ئىگەم، سەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا شەرۋاننى ئېلىپ قاچقانتىڭ، ئەمدى مانا سەنمۇ كۆر دەۋاتامدۇ نېمە؟...»
قورۇدا بىرلىرىنىڭ گۇدۇڭلاشقىنى، ئاندىن كەنت باشلىقى تېيىپنىڭ تونۇش ئاۋازى ئاڭلاندى:
— مەسۇمكا، ھاي مەسۇمكا! بارمۇسەنۇي؟...
ئۆيگە تېيىپ، شەمشى، جەپە ئۇچى كىرىپ كېلىشتى، ئۇلار دالان ئۆيدە يىغىدىن كۆزلىرى ئىششىپ كەتكەن شەرۋان بىلەن

تىنچلىق سورىشىپ بولۇپ، مەسۇم تاراننى سورىدى، شەرۋان بېشى بىلەن ئىچكەركى ئۆينى ئىما قىلدى.

— پاھ، ئۆينى دۇت قىلىۋېتىپسەنغۇ؟ — تېيىپ ئىچەركى ئۆيگە ئاتلاپ كىرىپ ئۈن قاتتى، — قانداق ئەھۋالىڭلار؟

مەسۇم تاران ئۇنىڭ سالىمىغىمۇ جاۋاب بەرمىدى. ئۇلارنى ئولتۇرۇشقىمۇ تەكلىپ قىلمىدى. ئۇنىڭ مىجەزىنى بىلىدىغان بولغاچقا كەلگەنلەر سۇپىغا چىقىپ ئولتۇرۇۋەردى.

— مەسۇمكا، ئەھۋالىڭ قانداق؟ — تېيىپ يەنە سورىدى.

— نېمە مېنىڭ ئەھۋالىمنى سوراپ قالدىڭ؟ — مەسۇم تاران قاپىقىنى ئاچماستىن دېدى. ئۇ تېيىپلارنىڭ نېمىگە كەلگەنلىكىنى كۆڭلىدە پەرەز قىلىپ بولغان ۋە ئۇلارغا بېرىدىغان جاۋابىنىمۇ تەييارلاپ قويغانىدى، مەسۇم تاراننىڭ توك مۇئامىلىسىدىن ئوڭايسىزلانغان تېيىپ سەل تۇرۇۋېلىپ كېلىش مەقسىتىنى دېدى:

— مەسۇمكا! — دېدى ئۇ قېشىدىكىلەرگە قاراپ قويۇپ، — ھەرقاچان، سەنمۇ ئوقۇپ بولغانسەن، باللار ئەقلىسىزلىق قىلىپ قېچىپ قويۇپتۇ، ئەسلىدە بۇ ئىشنى قىلمىسا بولاتتى، ئەمدى بولىدىغان ئىش بوپتۇ، قانداق قىلىمىز، ئەمدى بىز ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارنىڭ ئىشىنى چىرايلىق بىر تەرەپ قىلىۋەتسەك بولىدۇ، شۇڭا يارى بىز ئۇچىمىزنى سېنىڭ ئالدىڭغا گۇناھىنى تىلەپ ئەۋەتتى. يارىنى سەنمۇ ئوبدان بىلىسەن، مەھەللىدىكى ياشلىرىمىزنىڭ ئالدى، كۆرۈۋاتقانسەن، كىچىك بولۇشىغا قارىماي تىرىشىپ پۇل تېپىپ كاتتا ئۆيلەرنى سالدى، مېنىڭچە ئۇنى كۈيئوغۇل قىلساڭ زىيان تارتمايسەن، قارا… شۇڭا بۇ ئىشنى چىرايلىق بىر تەرەپ قىلىۋەتسەك، سېنىڭ نېمە تەلەپلىرىڭ بار، بىزمۇ ئاڭلاپ باقايلى، قانداق دېدىم؟ — تېيىپ يېنىدىكىلەرگە قارىدى.

— شۇنداق، مەسۇم، — دېدى شەمشى بېشىنى لىڭشىـ

تىپ، — ھازىر شۇ باللارنىڭ رايىغا باقىدىغان گەپكەن، قانداق قىلىمىز؟...

— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى جەپەمۇ گەپ قىستۇ-رۇپ، — ئەتىگەن يارى بىزگە جىق يالۋۇرۇپ كەتتى...

مەسۇم تاران گەپ قىلماستىن بۇتتەك ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ تۇرۇلگەن چىرايىغا قاراپ نېمە جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى بىلەلمىگەن تېيىپ ئاخىر بولالماي سورىدى:

— مەسۇمكا، قانداق قىلىمىز، گەپ قىلە!...

مەسۇم تاران گويا قېتىپ قالغاندەك جىممىدە ئولتۇراتتى.

— مېنىڭ باشقا گېپىم يوق، — دېدى ئۇ بىر كەمدە بېشىنى كۆتۈرۈپ، — سىلەر بىكار ئاۋارە بولۇپ كېلىپسىلەر، مېنىڭ-چۇ، ئۆزىنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان ئۇنداق قىزىم يوق، ئۇلارنىڭ تويىنى قىلمايمەن، تويىنىڭ ئورنىغا نەزىر قىلىۋېتىمەن، گېپىم شۇ!...

ئەلچىلەر ئالاقزادە بولۇپ بىر - بىرىگە قاراشتى.

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمە، مەسۇمكا؟ — دېدى تېيىپ كۈلۈپ تۇرۇپ، ئۇ بۇ توك ئادەمنى يۇمشاتماقچى بولۇپ گەپ قىل-دى، — ئاچچىق بىلەن ھېچبىر ئىش پۈتمەيدۇ، ئۆز ۋاقتىدا كەلگەن چېغىمىزدا يارىغا ماقۇل دەۋەتكەن بولساڭ بۇ ئىشمۇ يوق ئىدى، قارا، ھېلىمۇ بولسا كېچىكمەيدۇ، يارى دېدى: قانداقلا شەرتى بولسا مەن تەييار دەۋاتىدۇ. ئاشۇ باللارنىڭ بەختى ئېچىل-سىلا مەيلى ئەمەسمۇ، بۇلاقسايدا قىز ئېلىپ قاچىدىغان ئىش يالغۇز بۇلا ئەمەسقۇ؟...

تېيىپنىڭ ئاخىرقى سۆزى مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلىدە تىك كەلدى.

— مېنىڭ گېپىم شۇ، — دېدى مەسۇم تاران تېيىپنىڭ گېپىنى قوپاللىق بىلەن بۆلۈپ، — مېنىڭ ئۇنداق نائەھلى قىزىم يوق، سىلەرمۇ ئۇتتۇرىغا كىرىپ ئاۋارە بولماڭلار!...

www.uyghurkitap.com

— مەسۇمكا!

— باشقا ئىشىڭ بارمۇ؟

شەمشى تېيىپنىڭ پېشىنى تارتىپ «چىقاپلى» دېگەن ئىشارىنى قىلدى.

— بوپتۇ، مەسۇمكا، — دېدى تېيىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، — بۇگۇن خاپا كۆرۈنسەن، ئاچچىقىڭ يانغاندا پاراڭلىشايلى.

— ئەمدى تىل ئاڭلىغۇڭ كەلسە كەل، — دېدى مەسۇم تاران.

ئەلچىلەرنى شەرۋان ئۇزىتىپ چىقتى.

— بىرنەچچە كۈن ئۆتسۇن، — دېدى تېيىپ ئۇنى بەزلەپ، — ئاڭغىچە بۇ توخمۇ ئېرىپ قالار.

شەرۋان ھەسرەت بىلەن بېشىنى چايقىدى.

13

ۋاڭ شۈجى بۇلاقسايلىقلارغا بەرگەن ۋەدىسىنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئىسراپىل ناھىيىگە بېرىپ ـ كېلىپ ئىككى ھەپتە ئۆتكەندە بۇلاقسايغا توك كەلدى. ئىسراپىل بىلەن تېيىپ مەسلىھەتلىشىپ توكنى يېڭى مەھەللىگە تارتقۇزدى. بۇنى كۆرۈپ سايىنىڭ ئىچىدىكىلەر غۇلغۇلا قىلىشتى:

— توكنى كونا مەھەللىگە تارتمامدىكەن؟

— بىزمۇ تېلېۋىزور دېگەننى كۆرۈپ باقمايمىزمۇ؟

— ئەمىسە سەنمۇ يېڭى ئۆيگە كۆچ.

— ئامەتلا بولسا يارىغىلا كېلەمدۇ؟...

دەرۋەقە، توكنى تۇنجى بولۇپ يارمۇھەممەد يېڭى ئۆيگە ئۇلىدى. بۇلاقسايىنىڭ تارىخىدا يۈز بەرگەن بۇ يېڭىلىقنى كۆرۈشكە مەھەللىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كېلىشتى. يارمۇھەم-

مەدىنىڭ يېڭى ئۆيىنى، توكنى كۆرۈپ كەلگەنلەرنىڭ بىر قىسمى قىزىپ قالدى: بەزىلەر شۇ يەردىلا ئۆي سالىدىغان بولۇپ تېپىپقا تىزىملاتتى. بىرنەچچە ئاينىڭ ئالدىدا مۇشۇ قاقاس تۇزگە يېڭى مەھەللە قۇرۇلىدۇ، دېگەندە كۆپ ئادەملەر ئىشەنمىگەنىدى. ئىس-راپىل ئۆزىمۇ «قانداق بولار؟» دەپ ئەنسىرىگەنىدى. يارمۇھەم-مەد بىلەن تېپىپ باش بولۇپ چىقىۋېدى، بىر يازدىلا يېڭى مەھەللە پەيدا بولدى. شۇنىڭغا قارىغاندا، دېھقانمۇ قويغا ئوخشاش ئىكەن، بىرەر سەركە باش بولۇپ ئالدىدا مېڭىپ بەرسە ئۇلار «گۇررىدە» ئەگىشىدىكەن…

يېڭى ئۆي يارمۇھەممەدكىمۇ ئاسان توختىمىدى، ئۇ يېڭى دۇكاننى مال بىلەن تولدۇرۇش ئۈچۈن يانچۇقىنى خېلىلا كولى-دى، دۇكانغا يېڭىدىن توڭلاتقۇ ئالدى، تېلېۋىزور قويدى، پەردە ئىككىسى ئۈچ ئېغىز ئۆينى تولدۇرۇش ئۈچۈن شەھەرگە نەچچە قېتىم بېرىپ - كېلىشتى. پەردە بۇگۈن دېرىزىلەرگە يېڭى پەردىلەرنى تارتىپ بولۇپ «ئۇھ» دېدى. ئۇ مۇشۇ پەردە ئۈچۈن شەھەرگە ئىككى قېتىم باردى. باشتا ئەكەلگىنىنى تارتىپ كۆرۈ-ۋېدى، ئۆينى غۇۋا قىلىپ قويغاندەك كۆرۈندى - دە، ئۇنى ياندۇرۇپ بېرىپ مۇشۇنى ئەكەلدى. بۇنىڭ رەڭگى سۇس ھاۋا رەڭ بولۇپ پەردەگە يارىدى. ئۇ ئەتىيازدا بازاردىكى دوستى رەنانىڭ ئۆيىگە بارغاندا ئۇنىڭ ئۆيىدىكى پەردىسىگە كۆزى چۈ-شۈپ، «ئەگەر ئۆي تۇتسام مۇشۇنداق پەردىنى ئالىمەن!» دەپ كۆڭلىگە پۈككەنىدى. شۇڭا ئۇ شەھەرنى بىر كۇن ئايلىنىپ بۇ پەردىنى ئاران تاپتى. ئۇ باياتىن پەردىنى دېرىزىگە تارتىپ بولۇپ كۆڭلى تىندى. شۇنداق، پەردە ئۈچۈن ھەممە ئىشلار ئۇ ئارزۇ قىلغاندەك بولۇۋاتىدۇ، تۇرمۇشىدىن كۆڭلى توق، پەقەت بىرلا ئىش ئۇنى بىئارام قىلاتتى. مەسۇم تاران ھازىرغىچە ئۇنىڭغا قارىمايۋاتاتتى، يارمۇھەممەد مەھەللىدىكى چوڭلارنى ئۇنىڭ ئالدى-غا ئىككى قېتىم ئەۋەتكەنىدى. لېكىن مەسۇم تاران ئەلچىلەرنى

تىللاپ ياندۇرۇۋەتتى، ئۇنى ئاز دەپ «پەرىدە مېنىڭ ئۆيۈمنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسىگۈچى بولمىسۇن!» دېدى، بۇ گەپنى ئاڭلاپ پەرىدە بىر كېچە يىغلاپ چىقتى. ئۇلار ئاخىر دادىسىنى گەپكە كىرگۈزەلمىگەندىن كېيىن قىزىل قەغەز ئېلىپ نىكاھ ئوقۇتتى، قىز بالا ئۈچۈن ئۆمرىدىكى چوڭ ئىشنى ئەل - يۇرتقا داستىخان سېلىپ نەغمە - ناۋا بىلەن ئۆتكۈزۈشتىنمۇ ئارتۇق خۇشاللىق ئىش بارمۇ؟ پەرىدەنىڭمۇ ئارزۇسى شۇ ئىدى، ئەمما پەرىدە شۇنى قىلالمىدى، ئاتا - ئانىسىنىڭ دۇئاسىنى ئالالمىدى. شۇڭا ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرى يېرىم ئىدى. قولۇم - قوشنىلار ئالدىدا ئۆزىنى گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويغاندەك بىئەپ ھېس قىلاتتى، قەرزداردەك سېزەتتى، ئاخىر ئۇ يارمۇھەممەدكە دېدى:

— يارى، توي چېيىنى ئۆتكۈزسەك بولامدىكىن؟

— قانداق، داداڭ ماقۇل بولدىمۇ؟

— دادامغا قارىساق بىزنى قېرىتىۋېتىدۇكى، يۇمشىمايدۇ، ئەل - يۇرتنىڭ ئالدىدا سەت تۇرىدىكەن...

— سەن ئۆتكۈزەيلى دېسەڭ مەيلى، — دېدى يارمۇھەممەد.

ئىككىسى مەسلىھەت قىلىشىپ، يېڭى ئۆيگە كۆچۈش باھانىسى بىلەن توي چېيىنىمۇ قوشۇپ ئۆتكۈزىدىغان بولدى. مانا بىر ھەپتە بولدى، ئۇلار شۇنىڭ تەييارلىقىدا ئىدى. پەرىدە دېرىزىنىڭ پەردىلىرىنى تارتىپ بولۇپ تۇراتتى، ھويلىدا ۋار - ۋار قىلغان خۇرشىدەنىڭ ئۈنى ئاڭلاندى ۋە پەرىدە قوپۇپ بولغۇچە ئۆيگە كىرىپ كەلدى:

— پاھ، ئۆيۈڭلار قالتىسقۇ ھەدە؟ — ئۇ ئۆينىڭ ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ سەكرەپ كەتتى، — شەھەرنىڭ ئۆيلىرىدەك قىلدۇرۇپتىسىلەرغۇ؟... مۇبارەك بولسۇن! — ئۇ بۇلۇڭدىكى تېلېۋىزورنى كۆرۈپ قېلىپ، ئىتتىك ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى، — تېلېۋىزورنىمۇ ئېلىپ بولدۇڭلارمۇ؟ پاھ... تارتالامدۇ؟...

خۇرشىدە ئۆيدىكى ھەممە نەرسىلەرنى تۇتۇپ كۆرەتتى، ھەي-

-ران بولاتتى، پەرىدە ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ ئۇلگۇرەلمەي قالدى. خۇرشىدە ئۇن كۇن بولغان مەكتەپ ئۇيۇشتۇرغان ئەمگەككە كېتىپ ئۆيگىمۇ كەلمىگەنىدى. ئۇ ئاخشام ئاپىسىدىن پەرىدەلەرنىڭ يېڭى ئۆيگە كۆچكەنلىكىنى ئاڭلاپ كۆرگىلى كەلگەنىدى. ئۇ ھەممە ئۆيلەرنى كۆرۈپ چىقىپ ھاياجانلىنىپ كەتتى.

— ھەدە، — دېدى ئۇ ئۆزىنى باسالماي، — تىلىم تەگمىسۇن، ئۆيۇڭلار قالتىس پەيزى بوپتۇ، پولىمۇ تازا خەجلەپسىلەر - ھە؟

— ساڭا يارىدىمۇ؟

— يارىمامدۇ، ھەدە، بۇلاقسايدا كىمنىڭ بۇنچىلىك ئۆيى بار؟ يارىكامنىڭ يېنى خېلى چىڭ ئىكەن جۇمۇ، شۇڭا بىلىپ قېچىپتىكەنسەن - دە؟

— نەدىكى گەپنى قىلىسەن، — دېدى پەرىدە سىڭلىسىنىڭ گەپلىرىگە ئامراقلىقى كېلىپ، — دادام قانداقراق؟

— قانداق بولاتتى، سەن كۆرگەندەك، — دېدى چىرايىنى تۈرۈپ، — دادام ئۆزى بىلەن ئۆزى بۇرۇقتۇرما بولۇپ تېرىكىپ يۇرىدۇ، ئاپام ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسا يىغلايدۇ...

— بىچارە ئاپامغا ئۇۋال بولدى، — پەرىدە ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتتى، — بىر ئۇمۇر دادامنىڭ دەردىنى تارتتى...

— بايا مەن: «يۇر، ئاپا، ھەدەملەر يېڭى ئۆيگە كۆچۈپتۇ، كۆرۈپ كېلەيلى» دېسەم يىغلاپ كەتتى، بىچارىنىڭ ئۇتتەك كەلگۇسى بار، لېكىن دادامدىن قورقىدۇ.

— ئاپامنى يېنىمغا ئەكېلىۋالسام بولامدىكىن؟

— ئاپامنى ئەكېلىۋالساڭ دادام قانداق قىلىدۇ؟ — خۇرشىدە بېشىنى چايقىدى، — ئاپامۇ دادامنى يالغۇز تاشلاپ ھەرگىز كەلمەيدۇ.

— دادامنىڭ مىجەزى ئەجەبلىغۇ، — پەرىدە ئۇھ تارتتى، — باشقىلارغا پەقەتلا ئوخشىمايدۇ، نېمانچە جاھىللىق قىلد-

دىغاندۇ؟ ... سەنمۇ كۆرگەنسەن، ھازىر ھەممىلەن يىغى مەھەل-لىگە كۆچۈپ كېلىۋاتىدۇ، مانا بۇ يەرگە تۇكمۇ كەلدى، ماقۇل دېگەن بولسا ئۆينى بىز سېلىپ بېرەتتۇق.

— دەپ باقتىڭلارمۇ؟

— تېيىپكام دادامغا دەپتىكەن، ئىمە دەپتۇ دېمەمسەن...

«ئۇ ئـۆيۈڭگە گـۆردىكى داداڭنى ئەكېلىپ ئولتۇرغۇزۇۋال» دەپتۇ.

— دادام دەيدۇ ئۇنى...

— شۇنداقتىمۇ دادالارغا ئاتاپ بىر ئۆينى تىزىملىتىپ قويدۇق.

— راستمۇ؟ نەدىن؟

— مۇشۇ كوچىنىڭ بېشىدىن، بىر مودەك كېلىدۇ، ياكى سەن گەپ قىلىپ باقساڭ يۇمشاپ قالارمۇ - يە؟

— ھەيتاڭ... ھازىر دادامنىڭ ئەس - ھوشى تۇگمەندە، ئىككى گەپنىڭ بىرىدە تۇگمەنلا دەيدۇ، ئۆتكەندە جالال تۇگمەننى ياسايدىغان بولساڭ مەن پۇل بېرىپ تۇراي دەپتىكەن...

— شۇڭا ئۇنىڭ ئەلچىلىرىگە ماقۇل دەپتىكەن - دە؟

— ھەئە... ئەمدى جالالمۇ يېنىۋالغان ئوخشايدۇ، ئاخشام ئۇنى بىر كېچە تىللاپ چىقتى... دادام ئاشۇ تۇگمىنىگە بېرىپ ياتسا ياتىدۇكى، بۇ يەرگە چىقمايدۇ.

— توۋا، دادام قىرىغانچە غەلىتە بولۇپ قېلىۋاتىدىغۇ...

ئۆيگە يارمۇھەممەد كىردى. ئۇ خۇرشىدەدىن تىنچلىق سو-راشقاندىن كېيىن ئوقۇشىنى سورىدى:

— ئوقۇشۇڭ ياخشىدۇ؟ خېلى بولدى، ئۆيگىمۇ كەلمىدىڭ-غۇ؟

— دەرسنى باشلىماي تۇرۇپلا ئەمگەككە ئېلىپ چىقتى، ئوقۇشنىڭمۇ مەسلىھەتى قالمىغىلى تۇردى، — دېدى خۇرشىدە ھال ئېيتىپ، — مەكتەپتىنمۇ زېرىكتىم، ياركا، كونا مەھەللى-

ەدىكى دۇكىنىڭلارنى ماڭا بەرسەڭلار، شۇنى ئېچىپ ئولتۇراي-مىكىن، بىر ەمسىلەر؟

— دۇكانغۇ ئايلانسۇن، — دېدى يارمۇھەممەد پەردەگە قاراپ قويۇپ، — لېكىن، ھەدەڭ ئۇنىمايدۇ.

— نېمىشقا؟

— ھەدەڭ سېنى ئۇرۇمچىدىكى چوڭ مەكتەپلەردە ئوقۇتىمەن دەيدۇ.

— راستمۇ ھەدە؟

— ھەئە ... — دېدى پەردە ماقۇللاپ، — خېلى يىللار بوپتۇ بىزنىڭ بۇلاقسايدىن بىرەر بالىمۇ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇپ باقماپتۇ، ئەسلىدە مېنىڭ ئوقۇيمەن دېگەن ئىرادەم بار ئىدى، لېكىن بولمىدى، ئەمدى سەن بولساڭمۇ ئوقۇساڭ دەيمەن...

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ھەدە نېمە بىلەن ئوقۇيمەن، ئۆينىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلىسەنغۇ؟

— ئىقتىساد تەرەپتىن خاتىرجەم بول، — دېدى يارمۇھەم-مەد پەردەنى شەرەت قىلىپ، — ھەدەڭ ھازىردىنلا ساڭا ئاتاپ پۇل يىغىۋاتىدۇ.

— راستمۇ ھەدە؟

— ئىقتىسادتىن غەم قىلما، — دېدى پەردە، — ئەمما ئالىي مەكتەپكە چوقۇم ئۆتىسەن جۇمۇ!

— خوپ!...

ئۇلار چاي ئىچكەچ توي چېيىنىڭ مەسلىھەتىنى قىلىشتى.

— ياخشىمۇ كەپسەن، — دېدى پەردە سىڭلىسىغا، — يارى بىلەن ئىككىمىز مەھەللىگە توي چېيى بېرەيلى دەۋاتىمىز، دادام-غا ئاستا دەپ باقامسەن؟

— ھەي ... دادام كەلگىلى ئۇنىماسمىكىن، — خۇرشىدە بېشىنى چايقىدى، — بوپتۇ، دەپ باقاي، قاچان قىلايلى دەۋاتىد-سىلەر؟

— ئالدىمىزدىكى جۈمەگە بېكىتتۇق...

— تويۇڭلارنى ئوينىاپ كەتكۈدەكمەن، — دېدى خۇرشىدە خۇش بولۇپ، — ئەمىسە مەن قايتاي، دادامغا ئۆگەندىن چاي ئەكېلەي دەپ چىققانىدىم، يەنە مېنىمۇ بىرى بىلەن قېچىپ كەتتىمۇ، دەپ قالمىسۇن...

يارمۇھەممەد بىلەن پەرىدە تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى، ئۇلار خۇرشىدەگە ئۆيگە كىرەكلىك چاي، تۇز، قەنت - گېزەكلەردىن بولۇپ يوغانلا بىر سومكا نەرسىلەرنى تەييارلاپ قولىغا تۇتقۇزدى. خۇرشىدە سومكىنى كۆتۈرۈپ بېقىپ يارمۇھەممەدكە قارىدى:

— ياركا، جىقلا بىر نەرسىنى بېرىۋەتتىڭ، بۇنىڭغا تۆلىگۈدەك پۇلۇم يوق جۇمۇ!

— پۇلۇڭ يوق بولسا دەپتەرگە يېزىپ قويىمەن، كېيىن كادىر بولغىنىڭدا ئۆسۈمى بىلەن ئالىمىز - ھە، پەرى؟ بىكار ئىش يوق.

— ئۇنداق قىلىدىغان بولساڭلار بۇلاقسايغا يېنىپ كەلمەسمەن.

— نەگە كەتسەڭمۇ ئىزدەپ تاپارمىز...

بۈگۈن يارمۇھەممەد بىلەن پەرىدە مەھەللىگە توي چېيى بەردى. ئۇلار بۇلاقسايدىكى چوڭ - كىچىك ھەممەيلەننى تويغا ئېيتقانىدى، مەسۇم تاران بىلەن شەرۋانىدىن بۆلەك ھەممەيلەن كېلىشتى، ئۇلار يارمۇھەممەدنىڭ يېڭى ئۆيىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈنمۇ كېلىشتى ۋە ئۆيلەرنى كۆرۈپ ئاغزى ئېچىلىپ قېلىشتى. چوڭلارنى بۇ يەرنىڭ قائىدىسى بويىچە ئەتىگەنگە ئېيتقانىدى، ئۇلار تويدىن ئۇزاپ چىقىپ تارقىلىشىپ كەتمەي توپ - توپ بولۇشۇپ پاراڭغا چۈشۈشتى. بۈگۈنكى گەپ ئۆي توغرۇلۇق بولدى. ئۇلار ئىسراپىل بىلەن تېيىپنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ سوئال سورىشاتتى:

— توكنى كونا مەھەللىگە راست تارتامسىلەر؟ — شەمشى

ئىسراپىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ سورىدى، — بىز قاراڭغۇدا ئولتۇ-رىمىزمۇ؟
— ھەي، شــەمشىكا، — دېــدى تــېيىــپ ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ، — ساڭا توكنىڭ نېمە لازىمى، قالپىقىڭنى ئېلىۋەتسەڭ ئۆيۈڭ يورۇپ كەتمەمدۇ؟
— مەنغۇ مەيلى دېگىنە، — دېدى شەمشى دەرھال جاۋاب قايتۇرۇپ، — ســاڭا ئــوخشاشلار كۆرمەي ئــۇسۇۋالامــدىكىن، دەيمەن...
پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى.
— شەمشىكا، — دېدى ئىسراپىل كۈلكە بېسىققاندىن كې-يىن، — ھېلىمۇ ناھىيە بىزنى نامرات كۆرۈپ بىر تىيىن ئالماي توكنى مۇشۇ يەرگىچە ئەكېلىپ بەردى. مۇشۇنىڭغىمۇ شۈكۈر - رەھمەت دەيلى، ناھىيىنىڭ پىلانى شۇنداق، بىز شۇڭا نەچچە ۋاقىتتىن نېمە دەۋاتىمىز... بۇ قېتىم ناھىيە بولاقسايىنى ساياھەت قىلىدىغان ئورۇن قىلىپ بېكىتتى، ئۇنداقتا سايدىن كۆچمەي ئامال يوق، شۇڭا قانچە بالدۇر كۆچسەڭلار پايدا ئالىسىلەر...
— سەيلىگاھ قىلسا بىزگە نېمە پايدىسى بار؟ — دېدى شەمشى.
— پۇل تاپىمىز، ھەرقايسىڭلارغا قىلىدىغان ئىش تېپىلىدۇ.
— ۋاھ، ئايلىقچى بولامدۇق؟...
— ئۆيىنىمۇ ھۆكۈمەت سېلىپلا بەرگەن بولسىمۇ؟...
— ھېلىمۇ خىش بىلەن سېمونتنى ھۆكۈمەت بەردىغۇ، — تېيىپ سۆز قىستۇردى.
— بەش كېپىللارغا بىكارغا سېلىپ بېرەرسىلەر؟
— ھەي، ئارۇپ! — دېدى شەمشى بېشىنى چايقاپ، — سەن بەش كېپىل بولاي دەمسەن نېمە؟
— بولسام بولدۇم، — دېدى ئۇ، — ئىلەكىنىمۇ ھۆكۈمەت قۇتقۇزۇۋاتىدىغۇ، ئەمگەك كۈچى دېسە ئىككى ئوغلى، خوتۇنى

www.uyghurkitap.com

بار، مېنىڭچۇ؟

— تەشكىل خوتۇن ئېلىپ بەرسۇنمۇ؟

— ئۆيگە تۇرامسەن، خوتۇنغىمۇ؟...

بۇلاقسايلىقلار شۇنداق، ئۇلار ھەرقانداق پاراڭنىڭ ئاخىرىنى ئويۇن - چاقچاققا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ، بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى. لېكىن تويغا كەلگەنلەرنىڭ كۆپى يارمۇھەممەدنىڭ ئۆيىنى كۆر-گەندىن كېيىن يېڭى مەھەللىگە قىزىقىپ قېلىشتى.

— بۇ يىل كەچ قالدۇق، — دېيىشتى ئۇلار، — قىشچە تېيىن يىغىپ كېلەرگە جان چىقسىمۇ ئۆي سالىمىز، بىزمۇ تېلېۋىزور دېگەننى كۆرۈپ باقايلى...

كۈندۈزكى توي كەڭتاشا ئۈزىدى، پەردە: «ئاپىسى بىلەن دادىسىنى كېلىپ قالارمۇ؟» دەپ ئۈمىد قىلغانىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى. پەردە سىڭلىسىنى چەتكە تارتىپ سورىدى:

— ئاپامۇ كەلمىدىغۇ؟ دېگەن بولغىيتتىڭ؟

— ئاپامنىڭ شۇنداق كەلگۈسى بار ئىدى، لېكىن دادامدىن قورقۇپلا ئېغىز ئاچالمىدى، — دېدى خۇرشىدە ھەدىسىنىڭ ياش لىغىرلىغان كۆزىگە قاراپ، — بولدى، ھەدە، كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلمىغىنا، قارىغىنا، شۇنچىلا ئادەملەر كەلدى، بۇلاقسايدا ھا-زىرغىچە بۇنچىلىك توي بولۇپ باقمىغان، خەقلەرنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتتىڭلار...

خۇرشىدە قانچە كۆڭلىنى ياسىغان بولسىمۇ پەردە تازا ئېچىلالمىدى.

چوڭلار ئۇزاپ بولغاندىن كېيىن كەچكە تارتىپ ياشلارنىڭ ئولتۇرۇشى باشلاندى، يارمۇھەممەد بۇگۈنكى ئولتۇرۇشقا دەپ بىر نەچچە سازەندە - چاقچاقچىلارنى تەكلىپ قىلىپ ئەكەلگەنىدى. ئىككى ئۆيگە مول قىلىپ داستىخان تارتىلدى، ئەرلەر بىر ئۆيگە، قىزلار بىر ئۆيگە لىققىدە ئولتۇرۇشتى، ئولتۇرۇش باشلىنىشقا

يېقىن جالال كىرىپ كەلدى، تۇرقىدىن ئاززاق ئىچىۋالغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئالدىغا چىققان يارمۇھەممەدكە:
— مېنى ئايرىپ قويساڭمۇ كەلدىم، قارشى ئالارسەن؟ — دېدى.
— كەل، كەل، — دېدى يارمۇھەممەد چاندۇرماي، ئەمما ئۇنىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ كۆڭلىگە بىر ئەنسىزلىك چۈشتى.
تاماق بىرقۇر تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن قورۇمىلار كىرىپ ئىچىشۋازلىق باشلاندى، ئاندىن ئۇنىڭغا ئۇلاپلا نەغمە باشلاندى. سازەندىلەر بىر يۈرۈش ناخشا ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن نۆۋەت چاقچاقا كەلدى. ناھىيىدىن كەلگەن ئورۇق يىگىت بىر - ئىككى لەتىپە ئېيتقاندىن، بولاقسايىنىڭ چاقچاقچىسى ئاتىلىپ يۈرگەن سەمى «دىۋانە» ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى.
— مۇشۇنىمۇ يۇمۇر دەپ بولاقسايغا ئېلىپ چىقتىڭمۇ؟ يامانمۇ كونا مالغۇ؟…
— سېنى دەپلا كونىلىرىنى ئېلىپ چىقتىم - دە، — دېدى ئۇ، — يېڭى مالنىڭ نەرخىگە چىقىش قىلالمايسەن - دە؟
— ئۇنىڭ ئۇستىگە مېلىڭ بەك ئورۇقكەن… ساندۇقۇڭدا ئۇزاق تۇرۇپ كېتىپتۇ - دە؟
— ھەرقانچە كونا بولسا سېنىڭ نانلىرىڭدىن ياخشىراق…
چاقچاق ئەۋجىگە چىقتى، ناھىيىدىن چىققان چاقچاقچى بەك تېز كەن، ئۇ سەمى ئاغزىنى ئېچىپ بولغۇچە چاقچاقنى مۆلدۈرلەك ياغدۇرۇۋەتتى:
— تاپاۋىتىڭ ياخشى ئەمەسمۇ نېمە؟ تېخىچە كونا ئۆيدە ئولتۇرۇپسەن؟
— بولمىسا شەھەرگە كىرگىن، كوشەندىلىرىڭ ئازلاپ كەتتى…
— شەھەرلىكلەر پارچە ناننىڭ ئورنىغا قىزىل تىزا بېرىدىغان بولدى.

— ئۆزۈمنىڭ پۇلى بىلەنلا ئۆيلەپ قويىمەن دېگىنە...
كەينى ـ كەينىدىن كەلگەن چاقچاقتىن سەمىنىڭ ئۇجۇقۇپلا كەتتى، ئۇنى كۆرۈپ جالالنىڭ ئوغىسى قاينىدى، چۈنكى جالال تۈنۈگۈن سەمى قاتارلىق بىر قانچىسىنى يۈز سوم خەجلەپ مېھمان قىلىپ، بۈگۈنكى ئولتۇرۇشتا يارمۇھەممەدنىڭ چاقىرىپ ئەكەلگەن مېھمانلىرىنى ئوخشىتىپ رەسۋا قىلىشنى تاپىلىغانىدى. سەمىنىڭ ھە دېمەيلا چاقچاقتا چۈشۈپ شۈكلەپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ جالالنىڭ نېرۋىسى ئۆرلىدى. ئۇ ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى رومكىنى كۆتۈرۈۋېتىپ ئورنىدىن قوپتى.
— ھەي، — دېدى ئۇ چاقچاقچى يىگىتكە قولىنى شىلـتىپ، — نېمانداق تولا گەپ قىلىسەن، تۇل خوتۇننىڭ بالىسىمۇ نېمە سەن؟
— ئىشقىلىپ، ساڭا ئوخشاش ھارام قاندىن بولمىغان دېگىنە...
ئۆيدە قىيقاس كۆلكە كۆتۈرۈلدى. بۇ گەپكە چىدىيالمىغان جالال ئالدىدىكى پىيالىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئاتتى:
— جالاپ ئاناڭنى، چىقە تالاغا! — دېدى ئۇ ئاغزىنى بۇـزۇپ.
ئولتۇرۇش بۇزۇلدى، مەھەللىنىڭ بالىلىرى جالالنى تارـتىپ ھويلىغا ئاچىقىپ كەتتى. ئەمدى ئۇ تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى:
— ھەي، يارى! ئاۋۇ شەھەرلىك گۇيۇڭنى چاقىر ماۋۇ ياققا، — دېدى ئۇ يارمۇھەممەدكە دېۋەيلەپ، — نېمىسىگە يوغانـلىق قىلىدۇ؟...
يارمۇھەممەد باشتا ئۇنىڭغا چىرايلىق گەپ قىلغانىدى، جالال تېخىمۇ ئۆرلىگىلى تۇردى:
— سەن بۇلاقسايلىقلارنى بوزەك قىلغىلى چاقىرىپ كەلدىڭ ـ ھە، بىزنى نېمە كۆرۈۋاتىسەن، چاقىر دەيمەن ئاۋۇ گۇيىنى!

ئاخىر يارمۇھەممەد چىدىمىدى:

— جالال، نېمانچە ئۆكتەملىك قىلىسەن؟ مەن ساڭا نېمە قىلدىم؟...

— يەنە نېمە قىلساڭ بولاتتى؟ ئۆزۈڭچە تۆت تەڭگە تاپتىم دەپ كۆرەڭلەپ كەتتىڭمۇ؟

— جالال! ... قانلىق قىلما، مەن سېنى چاقىرمىغان، كەت!

— مېنى كەت دەۋاتامسەن؟ — جالال ئۇنىڭ ئالدىغا ھۇرپىيىپ كەلدى، — يەنە بىر دېگىنە!

— كەت، ئۆيۈمدىن يوقال! ...

جالالنىڭ چىرايى قورقۇنچلۇق تۇرۇلدى، ئۇ يارمۇھەممەدكە دېۋەيلەپ كېلىپ مۇشت ئاتتى، يارمۇھەممەد چاققانلىق قىلىپ ئۆزىنى چەتكە ئالغانىدى، جالال ئۆزىنى توختىتالماي دەلدۈگۈنۈپ كەتتى، ئۇ ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ يارمۇھەممەدكە پەشۋا ئاتتى، لېكىن پەشۋاسىمۇ تەگمەستىن تېيىلىپ كېتىپ يەرگە گۈپپىدە يىقىلدى. ئۇنىڭ كۆزىدىن ئوت چاچرىغاندەك بولدى، يارمۇھەممەدنى ئۇرالمىغان ئەلەم ئۇنى بوغقاندەك بولدى. ئۇ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە، يېنىدىن پىچىقىنى ئېلىپ يارمۇھەممەد ئۆزىنى چەتكە ئالغۇچە ئۇنىڭغا پىچاق سالدى، يارمۇھەممەد سەنتۈرۈلۈپ بېرىپ يەرگە يىقىلدى، بۇ جېدەلنى كۆرگەن بىرى ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىرىپ ۋارقىرىدى:

— ئادەم ئۆلدى، قۇتقۇزۇڭلار! ...

ئولتۇرۇشتىكىلەر «گۈررىدە» تالاغا يۈگۈرۈپ چىقىشتى، جالال بولسا قانغا مىلەنگەن پىچاقنى كۆتۈرگىنىچە كەلگەنلەرگە ۋارقىرىدى:

— يېقىن كېلىشمە، قايسىڭ كەلسەڭ بوغۇزلىۋېتىمەن! ...

قىيا - چىيانى ئاڭلاپ پەرىدە يۈگۈرۈپ چىقتى ۋە يەردە قانغا مىلىنىپ ياتقان يارمۇھەممەدنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى:

— يارى، نېمە بولدىڭىز؟ جېنىم يارى، ۋاي خۇدايىم...
جالال شۇندىلا ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ چۆچۈپ كەتتى ۋە پىچاقنى تۇتقىنىچە تالاغا قاراپ قاچتى.
— قاتىل قاچتى، ئۇنى تۇتايلى!
— ئىسراپىلكامنى چاقىرايلى، پەرھات، يۈگۈر!...
پەرىدە بولسا يارمۇھەممەدنى قۇچاقلىغىنىچە پەرياد سالاتتى.
ھايال ئۆتمەي ئىسراپىل بىلەن تېيىپ ھاسىراپ يېتىپ كەلدى.
— ئىسراپىلكا، يارى ... — دېدى پەرىدە يىغلاپ تۇرۇپ.
— مەن يېزىغا خەۋەر قىلدىم، ھازىر دوختۇر كېلىدۇ، — دېدى ئىسراپىل يارمۇھەممەدنىڭ يارىسىنى كۆرۈپ بېقىپ، — قان كۆپ چىقىپ كېتىۋاتامدۇ؟
— ئىسراپىلكا، يارىنى قۇتقۇزۇڭلار! ... — دەيتتى پەرىدە يىغلاپ تۇرۇپ.
— يىغلىماڭ ئۇكام، ھازىر...
شۇ ئەسنادا سىرتتا ماشىنىنىڭ جىددىي سىگنالى ئاڭلاندى ۋە يېزا دوختۇرخانىسىنىڭ قۇتقۇزۇش ماشىنىسى ھويلىغا كىرىپ كەلدى. دوختۇرلار يارمۇھەممەدنى تەكشۈرۈپ كۆردى ـ دە:
— دەرھال ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئاپارمىساق خەتەرلىك، — دېدى ئىسراپىلغا، — قان كۆپ چىقىپ كېتىپتۇ...
— ئەمىسە دەرھال مېڭىڭلار! ...
دوختۇرلار پىچاق سالغان يەرنى تاڭدى ـ دە، ماشىنىغا سالدى. پەرىدە بىلەن خۇرشىدە ماشىنىدا بىللە ماڭدى. ماشىنا ماڭغاندىن كېيىن ئىسراپىل تۇرغانلاردىن بولغان ۋەقەنى سورىدى.
— جالال ھېچنەگە قىچىپ كېتەلمەيدۇ، — دېدى ئىسراپىل باللارنىڭ «جالال قاچتى!» دېگىنىنى ئاڭلاپ، — تېيىپ ساقچىلار بىلەن ئۇنى تۇتقىلى كەتتى.
ھايال ئۆتمەي تېيىپ ئىككى ساقچى بىلەن قولىغا كويزا

سېلىنغان جالالنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كىردى. جالالنىڭ بايىقى كۆرەڭلىكىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى.

— بۇلاقسايىنى سورايدىغان نوچى ئىدىڭغۇ؟ — دېدى ئىسراپىل ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن تىكىلىپ، — ئەمدى مۇرادىڭغا يەتتىڭمۇ؟

— جېنىم ئاكا، مەستچىلىكتە ئۇقماپتىمەن...

— يارىنىڭ ئەھۋالى ھازىر تېخى مەلۇم ئەمەس، — دېدى ئىسراپىل، — ساقىيىپ قالسا تەلىيىڭ... بۇنى ساقچى ئىدارىسىغا ئاپىرىڭلار!...

ساقچىلار ئۇنى ئىتتىرگىنىچە ئېلىپ كەتتى.

— بۇلاقساي بىر ئاپەتتىن قۇتۇلدى، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭ كەينىدىن.

— بۇنىڭ زادى زىخى توشۇپ قالغانىدى، — دېدى كىمدۇر بىرى، — ئاخىر ئۆزىنىڭ بېشىغا چىقتى.

— يارى ساق قالسا بولاتتىغۇ؟

— مەن يارىنىڭ يېنىغا بېرىپ باقايمىكىن؟ — دېدى تېيىپ ئىسراپىلغا قاراپ.

— بوپتۇ، — دېدى ئىسراپىل، — بېرىپلا ئەھۋالدىن تېلېفون قىلىۋەت...

تېيىپ موتسىكلىتنى مىنىپ ئۇچقاندەك چىقىپ كەتتى، مېھمانلارمۇ بۇ ئىشنى ئۆزلىرىچە مۇھاكىمە قىلىشىپ ئۆي - ئۆيلىرىگە تارقاشتى...

14

دوختۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ پەرىدەنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى.

— ۋاقتىدا ئەكەپسىلەر، — دېدى كۆزەينەك تاقىۋالغان

دوختۇر يارمۇھەممەدنىڭ يارىسىنى داۋالاپ تېڭىپ بولغاندىن كېيىن چىقىپ پەردىگە، — ھازىرچە خەتەر ئۆتۈپ كەتتى…

— ئۆزى قانداقراق؟

— تېخى ئېسىگە كەلمىدى، قان جىق چىقىپ كېتىپتۇ… ئەتە ئېچكى ئەزالارنى تەكشۈرگەندىن كېيىن ئېنىق بولىدۇ. ھەرھالدا يۈرەك ساقكەن…

پەردە يېنىك تىن ئالدى. دوختۇر ئۇنى ئىشخانىغا باشلاپ كىرىپ ۋەقەنىڭ جەريانىنى سورىدى. پەردە بولغان ئىشنى قىسقىچە دەپ بېرىپ ئاخىرىدا دوختۇردىن سورىدى:

— دوختۇر، يارى مېيىپ بولۇپ قالارمۇ؟

— ھازىرچە بىرنېمە دېمەك تەس، — دېدى دوختۇر، — ياشكەن، ساقىيىپ كېتەر… ھازىر مۇھىمى ئېچكى ئەزالار زەخىم يېمىگەن بولسا بولىدۇ… سىلەر يېڭى توي قىلغانمىدىڭلار؟

— ھەئە … — پەردە يەرگە قارىغىنىچە ئاستا دېدى.

— پىچاق سالغان سىلەرنىڭ توي قىلغىنىڭلارغا چىدىماپتۇدە؟… — دوختۇر چۈشەنگەندەك بېشىنى چايقىدى، — ھازىرقى ياشلار نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدىكىن، ئىككى گەپنىڭ بىرىدە پىچاق سالىمەن دەپلا تۇرىدىغان بولۇپتۇ… جاھاندا قىز دېگەن ئاز ئەمەسقۇ، ئۇ ئۇنىمىغان بولسا باشقا بىرىنى تاپمامدۇ… ئۈچ كۈننىڭ ئالدىدا دوختۇرخانىغا پىچاق يېگەن بىرەيلەننى ئەكەپتۇ، نېمە بوپتۇ دېسىڭىز، رېستوراندا قىز تالىشىپ بىرىگە پىچاقساپتۇ، كاساپەت جىگەرگىلا ئۇرۇپتىكەن، دوختۇرخانىغا ئەكېلىپ بولغۇچە ئۆلۈپ بوپتۇ… مانا، تۇرغان گەپ، قاتىلمۇ ئېتىلىدۇ، ئىككى ئادەم جېنىدىن ئايرىلدى دېگەن گەپ…

دوختۇر قايناپلا كەتتى، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانچە پەردە ئوڭايسىزلىناتتى، گويا بۇ ئىشقا ئۆزى سەۋەبچى بولغاندەك بىئارام بولدى، ئۇ دوختۇرنىڭ دىققىتىنى بۇراش ئۈچۈن:

— دوختۇر، يارىنىڭ يېنىغا كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەئە... كىرسىڭىز بولىدۇ، — دېدى دوختۇر ئۇنىڭغا قارىماستىن...

بۇلاقسايىنىڭ تارىخىدا يۈز بېرىپ باقمىغان بۇ قانلىق ۋەقە خېلى كۆڭۈلەرگىچە پاراڭنىڭ تېمىسى بولدى، ھەركىم ئۆزىچە مۇھاكىمە قىلاتتى، جالالغا بېرىلىدىغان جازانى تەخمىنەن قىلىشاتتى. بۇنداق سورۇنلاردا ھەرقاچان ئىلەك ھازىر بولاتتى. بۈگۈن قارتا سورۇنىغا ئىلەك يېڭى خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى:

— ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ — دېدى ئۇ جىددىي قىياپەتتە كېلىپ، — جالالنى ئون يىللىق كەسكۈدەك.

— كىم دەيدۇ؟

— تېيىپ ئۆز ئاغزى بىلەن دېدى.

— ئاران ئون يىلمىكەن، ئېتىۋەتكەن بولسا بوپتىكەن.

— يارى ئۆلۈپ كەتكەن بولسا چوقۇم ئاتاتتى.

— يارى قانداق بولۇپ قالغاندۇ؟

— تېيىپ كۆرۈپ كەپتىكەن، — دېدى ئىلەك، — خېلى ياخشى بولۇپ قاپتۇ دەيدۇ، يۈرەككە تەگمىگىلى ئازلا قاپتىكەن...

— بىچارىنىڭ يەيدىغان رىزقى بار ئىكەن ـ دە؟... ئىلاھىم، ساقىيىپ كېتەر.

— رېھىم شاھنىڭ ئىشىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟

— رېھىم شاھ نېمە بوپتۇ؟

— ساقچىدىن يارىنىڭ دوختۇر پۇلىنى تۆلەيسەن دەپتىكەن، رېھىم شاھ نېمە دەپتۇ دېمەمسىلەر؟ — ئىلەك چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ كۈلدى، — ئۇچۇ، «مېنىڭ ئۇنداق بالام يوق، بىر تىيىنمۇ بېرەلمەيمەن» دەپتۇ.

— ئۇ پىخسىق دەيدۇ جۇمۇ!

— ھە، ئاندىن قانداق قىپتۇ؟

— ساقچى ئۇنىمىدۇ... سەن قاتىلنىڭ دادىسى بولغاندىن كېيىن تۆلەيسەن، بولمىسا تراكتورۇڭنى ئاچقىپ ساتىمىز دەپتۇ.

— ۋاھ، ئەجەب جايلاپتۇغۇ؟...

— شۇنىڭدىن بۇيان رىھىم شاھ ئاغرىپ ياتىدۇ دەيدۇ.

— ھارامدىن يىغقان دۇنيالىرىنى قۇسۇش ئېغىر كەپتۇ ـ دە؟... نىمانداق مەھەللىدە كۆرۈنمەيدىكەن دىسەم شۇ دەردتە ئى- كەن ـ دە؟...

— تارانچى دىگەنگە بايلىق ياراشمايدۇ جۇمۇ! — دېدى ئىلەك بېشىنى چايقاپ، — يارىمۇ پۇل تېپىۋىدى، پىچاق يېدى. رىھىم شاھمۇ خەقنى قاقتى ـ سوقتى قىلىپ باي بولغانىدى، مانا ئوغلى بايلىقىغا سۇ قۇيدى.

— راست دەيسەن، — دىدى شەمشى بېشىنى چايقاپ، — بولۇپمۇ رىھىم شاھ ھارامدىن قورقمايتتى، مەن ئۇنىڭ بىر ئىشىنى كۆرۈپ ياقامنى تۇتۇپ قالغانىدىم.

— نىمە ئىش ئىدى؟

— ئۆتكەن يىلى يىغىتامغا بىرىپ كەچ قالغانىدىم، — دىدى شەمشى ھىكايىسىنى باشلاپ، — «ئۆيگە قانداق كىتەرمەن؟» دەپ تۇرسام، جالال تراكتورىنى ھەيدەپ كىلىپ قالدى. يىنىدا رىھىم شاھمۇ بار ئىكەن، ناھىيىگە يۈك ئاپىرىپ قايتىپتىكەن، تراكتورىغا چىقىۋالدىم. مەھەللىگە يىقىن كەلگەندە ئورمانغا سۇ قۇيىدىغان توغرائىرىقنىڭ قىشىغا كىلىپ توختاشتى. نىمە قىلى- دىغاندۇ دىسەم، يولدىكى توغرائىرىققا ئورناتقان سىمونت تۇرۇبا بار ئىدىغۇ، شۇنى جالال ئىككىسى قومۇرۇپ ئىلىپ تراكتورغا بىسىشتى، بۇ نىمە قىلغىنىڭلار دىسەم، «باغقا لازىم ئىدى» دەيدۇ جۇمۇ... جالال تىخى ماڭا «تۆگە كۆردۇڭمۇ يوق جۇمۇ» شەمشىكا، ئەگەر بىرىگە تىنىپ قويساڭ مىنىڭدىن ياخشىلىق كۆرمەيسەن دىگەنتى، ئاشۇ قاننىڭ پەيلىدىن قورقۇپ ھازىرغىچە ئىنسانغا تىنمىدىم جۇمۇ!...

— خەقنىڭ ھەققىدىن قورقمايدىغان نىملەر ئىدى، خۇدايىم ئەدىپىنى ئاشۇنداق بىرىدۇ.

— ھەي، مەسئۇم تاران كۆرۈنمەيدىغۇ؟

— ئۇ ئۆيىدىن چىقمايدىغانلا بولۇۋالدى، — دېدى ئىلەك ئەتراپقا قاراپ قويۇپ، — ئەتىگەن ئۆيىگە چاقىرىپ كىرسەم مىجەزىم يوق، دەپ ئولتۇرىدۇ...

دەرۋەقە، مەسئۇم تاران خېلى بولدى، تالا - تۈزدىمۇ كۆرۈن- مەس بولدى. ئۇ ئەتىگەندىن كەچكىچە تۈگىمەس خىياللارغا چۆ- كۈپ ئۆيىدىن چىقمايتتى، ئۇ جاللىنىڭ يارمۇھەممەدكە پىچاق سالغانلىقىنى شەرۋاندىن ئاڭلىغاندا ئىچىدە خۇش بوپتۇ، «تۇر- غاننى يولدىن چىقارغاننىڭ جازاسىنى تارتىپسەن» دېگەنىدى. ئەتىسى ئىلەك ئەتىگەندە كىرىپ بولغان جېدەلنى يىپىدىن - يىڭنىسىگىچە سۆزلەپ بېرىپ، يارىنىڭ ھالى خەتەرلىك ئوخشايدۇ دېگەندە ئەنسىرەپمۇ قالدى، «مېنىڭ قارغىشىم تۇتتىمۇ نېمە؟ ئاتا قارغىشى يامان دېگەن راست ئوخشايدۇ، نېمىمۇ قىلاتتىم، ئەگەر يارى ئۆلۈپ - تارتىپ قالسا خەقلەر مېنى ئەيىبلەر- مۇ؟... يا ئاللا، بۇ جاھان نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟... ھەممىسى ئاشۇ كىنو، تېلېۋىزور دېگەننىڭ كاساپىتى، شەھەر كۆرگەن- نىڭ پايدىسى...»

مەسئۇم تاران بۈگۈن ئەتىگەندىمۇ چاينى كۆڭۈلسىزلا ئىچىپ بولۇپ، ئادىتى بويىچە موخوركا يۆگەپ چەكتى. شەرۋان بولسا ئېرىنىڭ بۇرۇقتۇرما چىرايىغا قاراپ - قاراپ قوياتتى، ئۇ ئېغىز ئاچماقچى بولاتتىيۇ، لېكىن جۈرئەت قىلالماي ئۇھ تارتىپ قوياتتى، ئۇ ئاخىر چىدىماي ئۈن قاتتى:

— يارى قانداقراق بولۇپ قالدىكىن؟ پەرىدەدىنمۇ خەۋەر بولمىدى، — دېدى ئۇ.

مەسئۇم تاران گەپ - سۆز قىلمىدى، باشقا چاغلار بولسا ئۇ ۋارقىراپ شەرۋاننىڭ گەپ قىلغىنىغا تويغۇزاتتى، يارمۇھەم- مەدنىڭ ئېتىنى چىقارغىنى ئۈچۈن تىللاپ بىر قىلاتتى، لېكىن ھازىر گويا بۇ ئىشقا ئۆزى سەۋەبچىدەك ئوڭايسىزلىنىپ زۇۋان

www.uyghurkitap.com

سۇرمىدى، ئۇنىڭ ئاچچىقلانمىغانلىقىنى كۆرۈپ شەرۋان تېتىك-لەشتى:

— دوختۇرخانىغا بېرىپ يوقلاپ قويساق بولاتتى؟ — دېدى ئۇ ئېرىگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ، — بىچارە پەرى نېمە بولۇپ كېتىۋاتقاندۇ؟

— مەن بارمايمەن، — دېدى مەسۇم تاران قاپىقىنى تۈرگەن پېتى.

— سىز بارمىسىڭىز مەن بېرىپ كېلەي...

مەسۇم تاران بىرنېمە دېمەكچى بولۇپ بېشىنى كۆتۈردىيۇ، لېكىن گەپ قىلماستىن تاماكىسىنى شورىدى. ئۇ گويا ھەممە ئاچچىقىنى ئاشۇ ئاچچىق ئىس بىلەن قوشۇپ چىقارغاندەك بولۇپ ئۇھ تارتتى. شەرۋان ئېرىنىڭ بۇ گۈنكى تۇرقىدىن كۆڭلى سەل خاتىرجەم بولدى.

— جالال دېگەن بېشىڭنى يەيدىغان كىچىكىدىمۇ خۇي-پەيلى يامان نېمە ئىدى، تۇرغانىنىمۇ نەچچە قاتار ئۇرۇپ بوزەك قىلغاندى، — دېدى ئۇ قايناپ، — ھېلىمۇ پەرىنى بەرمەپتىكەنمىز، بولمىسا، ئۇ بىر كۈنى پەرىگىمۇ پىچاق سېلىشتىن يانمايتتى...

شەرۋاننىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تۇز سەپكەندەك ئې-چىشتۇردى، ئۇ ئايالىنى سۆزدىن توختىتىش ئۈچۈن يانچۇقىدىن ئون سومنى ئېلىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى:

— مە، ماۋۇنىڭغا بىرنېمە ئېلىپ كىرگىن، — دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ.

— مەسۇم، سىزمۇ بىللە بارسىڭىز بولاتتى، — دېدى شەرۋان يالۋۇرغاندەك تەلمۈرۈپ، — نېمانچە جاھىللىق قىلىدى-غانسىز؟

مەسۇم تاران «بولدى» دېگەندەك قولىنى سىلكىدى. ئېرى-نىڭ مىجەزىنى ياخشى بىلىدىغان شەرۋان ئارتۇقچە گەپ قىلمى-

دى. مەسۇم تاران هويلىغا چىقتى. ئۇنىڭ ئىچىنى نېمىدۇر
تاتىلىغاندەك بولۇپ يۈرىكى سىقىلدى. ئۇنىڭغا ماۋۇ هويلىمۇ تار
كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ كوچىغا چىقتى. كۈن قايرىلغان چاغ
ئىدى، مەهەللە ئىچى جىمجىت ئىدى. ئۇ نەگە باراي دېگەندەك
خىيال بىلەن بىردەم تۇردى… «قارتىچىلارنىڭ قېشىغا بېرىپ
باقايمۇ؟ خېلى بوپتۇ قارتىمۇ ئوينىماپتىمەن، ياق… ئۇلار يارد-
ىنىڭ گېپىنى قىلىپ قالسىچۇ؟ يارى قانداقراق ياتىدۇ، دېسە نېمە
دەيمەن؟ بولدىلا، ئۇ يەرگىمۇ بارماي… يېڭى مەهەللىنى كۆرۈپ
كېلەيمۇ ـ يا، پەرىلەرنىڭ ئۆيىنى ئەجەب ماختاپ كېتىشىۋاتىدۇ،
زادى قانچىلىك سالغاندۇ؟» ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ يېڭى
مەهەللىگە كەلدى. ئىلگىرى بۇ يەرلەر كەتكەن شىۋاقلىق ئىدى.
قىشتا بۇ يەردە توشقان كۆپ بولاتتى، مەسۇم تاران قىشتا
پات ـ پاتلا توشقان قوغلىغىلى چىقاتتى. هازىر بۇ يەردە قاتار
يېڭى ئۆيلەر پەيدا بولغانىدى. مەسۇم تاران ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي
قالدى: «پەرىلەرنىڭ ئۆيى قايسى بولغىيتتى؟… مۇشۇ باشتىكى
ئۆي شۇمىكىن، يېنىدا دۇكان تۇرغاندەك قىلىدۇ…» ئۇ ئەتراپقا
قارىدى، هېچكىم كۆرۈنمەيتتى، ئۇ ئالدىرىماي مېڭىپ دوقمۇش-
تىكى قورۇنىڭ ئالدىغا كەلدى، تۆمۈردىن ياسالغان دەرۋازىدا
يوغان قارا قۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ ئۆينى ئايلىنىپ هويلا تەرەپكە
ئۆتتى، ئادەم بويى سوقۇلغان تامنىڭ يېنىغا كېلىپ كۆتەكنىڭ
ئۈستىگە چىقىپ هويلىغا بويۇندىدى، چاققانغىنا پېشايۋانلىق ئۆي-
لەر كۈن نۇرىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى، ئۇ ئىچىدە دېرىزىلەرنى
ساناپ چىقىپ، «ئۇچ ئېغىز ئۆي ئىكەن ـ دە!» دېدى. پېشايۋان-
ىنىڭ كۈنپېتىش تەرەپتىكى بېشىدا چايخانا بولۇپ، ئۇ يەرگە سۇپا
چىقىرىلغان، سۇپىنىڭ ئۈستىدە تاماق ئۈستىلى تۇراتتى. پېشاي-
ۋانىنىڭ ئالدىغا پىششىق كېسەك ياتقۇزۇلغان بولۇپ، بىرقانچە
ئۈزۈن ئورۇندۇقلار تۇراتتى، مەسۇم تاران قورۇنىڭ ئىچىنى
كۆز مۆلچەرىدە هېسابلاپ باقتى: «قورۇنىڭ ئىچى بەش پۈڭ

كەلگۈدەك، كۈزدە كۆچەت قويۇۋەتسە ئىككى ـ ئۈچ يىلغا قالماي سايىسى چۈشۈپ قالاتتى، ئۆرۈك قويسا بولامدىكىن؟… مەن نېمىلەرنى خىيال قىلىپ كەتتىم، نېمە قىلسا قىلىشامدۇ؟ يەنىلا بىزنىڭ تام ئۆيگە يەتمەيدۇ، قىشتا ئىسسىق، يازدا سالقىن بولىدۇ، ئۇ دېگەن ئاتا ـ بوۋىمىزنىڭ روھى بار ئۆيلەر، كۆرۈپ ھەرگىز تاشلىمايمەن، ھازىرقى ياشلار نېمىنى بىلىدۇ؟…»

— مەسۇمكا، پەرىدەلەرنىڭ ئۆيىنى كۆرگىلى كەپسەن ـ دە؟…

تېيىپنىڭ قاچانلاردا پەيدا بولغانلىقىنى تۇيماي قالغان مەسۇم تاران ئۇنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ قالدى.

— پەرىدەلەرنىڭ ئۆيى قانداقكەن؟ — دېدى تېيىپ.

— نېمىسى قانداق دەيسەن؟

— ئۆيىنىڭ ئىچىنى كۆرسەڭ ھەيران قالىسەن، كادىرلارنىڭ ئۆيىدەك ياسىۋەتتى.

«سەن يۆگىمەچكە نەدىنمۇ ئۇچراشتىم؟ — مەسۇم تاران تەرىنى تۇردى، — سۆزلەپ مېڭەمنى قوچۇيدىغان بولدۇڭ ـ دە! قانداق ياسىسا ياسىمامدۇ، بۇ ئۆيدە مەن ئولتۇرامتىم؟…»

— سېنىمۇ ئۆي سالدى دەۋاتاتتىغۇ؟

— ھەئە، ماۋۇ ياندىكى ئۆي مېنىڭ — … تېيىپ قولى بىلەن كۆرسەتتى، — مەن يارىدەك كاتتا قىلالمىدىم، يۈرە، كۆرۈپ باقامسەن؟

— ياق، بولدى… مەن ئالدىرايمەن…

— سەنمۇ كۆچۈپ چىقارسەن؟ پەرىدە سىلەرگە دەپ بىر ئۆينى سالدۇرۇۋاتىدۇ…

— نېمە دېدىڭ؟ — مەسۇم تاران چۆچۈپ كەتتى.

— سەن تېخى ئۇقمامسەن؟ — دېدى تېيىپ، — توك كەلگەندىن بۇيان ھەممەيلەن كۆچۈپ چىقىمىز دەۋاتىدۇ، ھازىر ئۆيلەرمۇ تالاشتا قېلىۋاتىدۇ جۇمۇ!

— توكنى بىزنىڭ مەھەللىگە تارتامسىلەر؟

— ھېلىمۇ ناھىيە مۇشۇ يەرگىچە پۇلسىز ئەكىلىپ بەردى، ئۇ ياققا تارتىش توغرا كەلسە ئۆزىمىز پۇل تۆلىسەك بولىدۇ.

«بىزنىزە شۇنداق قىلىپ كۆچۈرمەكچى ئىكەنسىلەر ـ دە؟ تاپقان ئامالىنى بۇلارنىڭ، بوپتۇ، ئاتام زاماندىن توكسىزمۇ يا-شاپ كەلگەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ياشاۋېرىمىز، توكىڭنى چېكەڭ-گە تېڭىۋال!…» مەسۇم تاران دىمىغىنى قېقىپ قويىدى ـ دە، مېڭىشقا تەمشەلدى.

— مەسۇمكا! — دېدى تېيىپ، — يارىنى يوقلاپ قويدۇڭ-مۇ؟… مەن ساڭا دەپ قوياي، ياربەدەك كۆيئوغۇلغا ئېرىشكىنىڭگە خۇش بولساڭ بولىدۇ، ئۇنداق قىلما!…

مەسۇم تاران ئۇنىڭغا ئالىيىپ قويۇپ يولىغا ماڭدى. «مەن نېمە قىلىشىمنى ئۆزۈم بىلىمەن، سەن ماڭا ئۆگىتىپ كەتمىسەڭ-مۇ بولىدۇ…» مەسۇم تاران ئىچىدە تېيىپنى بىرمۇنچە تىللىۋې-تىپ خوشمۇ دېمەستىن دۆڭدىن چۈشۈپ ماڭدى. ئۇ خىيال بىلەن مېڭىۋېرىپ دۆڭدىكى قەبرىستانلىققا چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ ئالدى-دا ئۆيدەك ئىككى گۈمبەز چوقچىيىپ تۇراتتى. مەسۇم تاران گۈمبەزنىڭ ئالدىغا كېلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى ـ دە، ئۆزى بىلىدىغان ئايەتنى ياندۇرۇپ ـ ياندۇرۇپ ئوقۇپ دۇئا قىلدى. ئاندىن ئاپتاپتا قاغجىراپ تۇرغان گۈمبەزگە ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تىكىلىپ ئولتۇردى.

مەسۇم تاران ھەر جۈمە كۈنى نامازدىن يانغاندىن كېيىن بۇ يەرگە چىقىپ قۇرئان ئوقۇپ قاياتتى، چۈنكى، ئۇ مۇشۇ قەبرد-لەر بىلەن پەخىرلىنەتتى، بۇ يەردە ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ بوۋىسى، بۇلاقسايدا مەھەللە پەيدا قىلغان ئۇلۇغ كىشى ئىدىلباي ياتاتتى. مەسۇم تاران بوۋىسىدىن بۇ ئادەم توغرۇلۇق نۇرغۇن ھېكايىلەرنى ئاڭلىغان، بوۋىسىنىڭ دەپ بېرىشىچە، بىر زامانلار كېلىپ بۇلا-قسايدا ئادەم قالمىغانىكەن، كېيىن چوڭ بوۋىسى ئىدىلباي بۇ

يەرنىڭ سۈيى بىلەن بايلىقىنى كۆرۈپ، بۇ يەرگە ئون نەچچە ئۆيلۈك ئادەمنى باشلاپ كېلىپ ماكانلىشىپتۇ. ئۆيلەرنى سېلىپ يەر تېرىپتۇ، كېيىنچە بۇ يەرنىڭ داڭقى بىرلوڭ يېقىنغا ئاڭلىنىپ، يۇرت - يۇرتلاردىن ئادەملەر كېلىپ، مەھەللە چوڭ-يىپتۇ. ئىدىلباي ئاخىر شۇنچىلىك باي بولۇپ كېتىپتۇكى، چارۋىلىرىنىڭ سانىنىمۇ بىلمەيدىكەن، مەھەللىدە كىمنىڭكىم توي - تۆكۈن قىلماقچى بولسا ئىدىلباي قوي - كالىلارنى سات-ماي بېرىۋېرىدىكەن، ھېسابىنىمۇ قىلمايدىكەنتۇق، ئۇ ئادەم توق-سان ياشقا كىرىپ، ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ، بولاقسايلىقلار ئۇنىڭ مۇشۇ قەبرىسىنى قاتۇرۇش ئۇچۇن بىر ئاي ئىشلىگەنى-مىش، قەبرىنىڭ لېپىنى ئۆچكە مېيىدا يۇغۇرۇپ قاتۇرۇپ چىق-قانمىش... دەرۋەقە، بۇ قەبرە نەچچە يۈز قىشنى، تومۇز ئىسسىق-لارنى، تالاي بوران - چاپقۇنلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپمۇ ۋەيران بولماي مەزمۇت تۇرۇۋاتىدۇ، بۇمۇ بىر ھېسابتا بىزنىڭ دۇئالىرىمىزنىڭ خاسىيىتى...

مەسۇم تارانىنىڭ ئېسىگە رەھمەتلىك دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى كەلدى، ئۇ ئادەم ھەر جۈمە كۈنى مەسۇمنى باشلاپ بۇ يەرگە كېلەتتى ۋە ئۇزاقتىن - ئۇزاق دۇئا قىلاتتى، كېيىن ئۇ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغاندىن كېيىنمۇ مەسۇمنى ھەر جۈمەدە قەبرە بېشىغا ئەۋەتەتتى. ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا مەسۇم تارانىنى يېنىغا چاقىرىپ:

— مەسۇم، مېنىڭدىن نەسىھەت ساڭا، بوۋىمىز ئىدىلباي مۇشۇ يۇرتنىڭ ئاتىسى، بىز ھەممىمىز ئۇنىڭ سايىسىدا كۆك-لىدۇق. بۇ ئۆي بوۋىمىزنىڭ ئۆيىنىڭ ئورنى، بۇ ئۆيلەر نەچچە قاتار يېڭىلاندى، ئەمدى بۇ ئۆي ساڭا قالدى، ئېسىڭدە بولسۇن، بۇ ئۆيدە بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى بار، سەنمۇ، سېنىڭ بالا - چاقىلىرىڭمۇ بۇ ئۆينى تاشلاپ كەتكۈچى بولماڭلار، — دېگەنىدى...

مەسئوم تاران شۇلارنى ئەسلەپ ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. مانا بۈگۈن بۇلاقسايلىقلار ئۇنىڭ ئۇلۇغ بوۋىسى بەرپا قىلغان ماكاننى، ئۆيلىرىنى تاشلاپ يېڭى مەھەللىگە كۆچۈۋاتىدۇ، ئۇنىمۇ كۆچ دەپ قىستاۋاتىدۇ، بۇ يەرنى باغچە، ساياھەت ئورنى قىلماقچىمىش، مەسئوم تاران بۇنىڭغا قانداق رازى بولىدۇ؟... ئۇ مۇشۇ ئۇلۇغ بوۋىسىنىڭ ئالدىدا قارا يۈز بولمامدۇ؟... ياق، ياق!... مەسئوم تاران ھەرگىز ئۇنداق قىلمايدۇ، مەيلى، بۇلاقسايلىقلارنىڭ ھەممىسى كۆچۈپ كەتسىمۇ، لېكىن ئۇ ئەجدادلىرىدىن قالغان ئۆينى تاشلاپ كەتمەيدۇ...

مەسئوم تاران گۈمبەزنىڭ ئالدىدا ئېغىر خىياللارغا چۆكۈپ ئۇزاق ئولتۇردى. ئۇنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى. بۇ يىل بۇلاقسايدا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەر، يېقىندىن بۇيان ئۇنىڭ ئائىلىسىگە كەينى - كەينىدىن كېلىۋاتقان كۈلپەتلەر ئۇنى گاڭگىرىتىپلا قويغانىدى. ئۇ قانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەيتتى، خىياللار بارغانچە ئۇنى ئېزىپ مۇكچەيتىپ كېتىۋاتاتتى: «مەن راستتىنلا زامانىنىڭ كەينىدە قېلىۋاتىمەنمۇ قانداق؟... ياكى قېرىلىقنىڭ ئالامىتىمۇ؟... ياق، مەن تېخى ئاتمىش ياشقا كىرمىگەن تۇرسام... تۇرغان بالام، سەن نەدىسەن؟ ماڭا بۇ كۈنلەر بارغانچە ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، سەن قايتىپ كەلگەن بولساڭ، مەن ئۆز قولۇم بىلەن ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى ياشاپ كېلىۋاتقان ئۆينى تاپشۇرغان بولسام بولاتتى...»

مەسئوم تاران قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆيگە يېنىپ كەلدى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىشىگە شەرۋان خۇشال كەيپىياتتا خەۋەر قىلدى.

— يارى ياخشىلا بولۇپ قاپتۇ، — دېدى ئالدىراپ، — خۇدايىم ساقلاپ پىچاق جان يېرىگە تەگمىگەنىكەن... ئۇ سىزگە سالام ئېيتتى.

مەسئوم تاران گەپ قىلماستىن ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كەتتى...

15

بۇلاقسايىنىڭ تىنچىق ياز پەسلى ئاخىرلىشىپ قالغانىدى، قۇياشمۇ ھەممە نۇرىنى چېچىپ بولغاندەك ھارغىن يىلتىرلايتتى، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغىيىشقا باشلىدى، مەھەللىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بۇغدىيى ئورۇۋېلىنغان ئېگىزلىقلاردا مال ـ ۋارانلار ئوتلاپ يۈرۈشەتتى، سارغىيىپ پىشىپ قالاي دېگەن قوناقلار سەلكىن شامالدا ئەنسىز شالدىرلايتتى. قىسقىسى، يىراق ـ يېقىندىكى ھەممە نەرسىنىڭ ئۈستىدە پەقەت مۇشۇ پەسىلدىلا كۆرۈشكە بولىدىغان بىر خىل سىرلىق ۋە پارقىراق نۇر بار ئىدى. بۇلاقسايغا كۈز ئېرىنچەكلىك بىلەن كىرىپ كېلىۋاتاتتى.

ئىسراپىل ئىككى كۈن ناھىيىدە بولۇپ بۈگۈن ياندى، ئۇ جىددىيلەشكەن، لېكىن كۆڭلى كۆتۈرەڭگۈ ئىدى. ئۇ بۇلاقسايىنىڭ كاتاڭلىق، ئېگىز ـ پەس يولىدا موتسىكلىتنى بولۇشىغا ھەيدەپ كېلىۋاتاتتى. ھارۋا چاقلىرى ئويۇۋەتكەن يول تولىمۇ ئەسكى بولۇپ، موتسىكلىت قەدەمدە بىر كاتاڭغا چۈشۈپ قاڭقىيتتى، بەزى يەرلەردە ئۇششۇقچە توپىنى كېچىپ ماڭاتتى، ئۇنىڭ ئۈستۈېشى ئاپئاق توپىغا كۆمۈلۈپ كەتتى، ئاچچىق توپا تامىقىنى ئېچىشتۇراتتى. شۇ تاپتا ئىسراپىلغا بۇ ئازابلارمۇ بىلىنمەيتتى. ئۇ مەھەللىگە تېزرەك يېتىپ بېرىشقا ئالدىرايتتى: «بۇ ئەسكى يولنىڭ ئۆمرىمۇ ئاز قالدى، خۇدايىم بۇيرۇسا، كېلەر يىلى بۇ يولغا قارىماي ياتقۇزۇلىدۇ، بۇلاقسايلىقلار يولنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلىدۇ، ئەگەر سەيلىگاھنى ئوبدانلا يولغا قويۇۋالساق، بۇ يوللاردا ماشىنىلار ئۈزۈلمەي ماڭىدىغان بولىدۇ...»

ئىسراپىل شۇلارنى ئويلاپ ھاياجانلىنىپ كېلىۋاتاتتى. بۇلاقسايغا توكنى ئەكېلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىغا مۇشۇ يول كىرىۋالدى. «توكقۇ كەلدى، لېكىن بۇلاقسايىنىڭ

يولى مۇشۇنداق تۇرسا بەربىر ھېچنېمە قىلغىلى بولمايدىكەن. بۇ يەرنى سەيلىگاھ قىلىمىز دەۋاتىمىز. لېكىن يولنىڭ ھالى بۇنداق تۇرسا كىم كېلىدۇ؟ بۇنىڭ بىر ئامالىنى قىلماي بولمايدۇ، لېكىن يولنى قانداق ياساش كېرەك؟ كەنتىنىڭمۇ، يېزىنىڭمۇ يولنى ياسىغۇدەك كۈچى يوق... يەنە ناھىيىگە يىغلاپ باقىدىغان ئىشمىكىن؟...»

ئىسراپىل تېيىپ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ناھىيىگە بېرىپ باقماقچى بولدى، ئۇ ئالدى بىلەن قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن كۆرۈشتى. ئەمما، ئۇلار يۇقىرىنىڭ پىلانىدا ھازىرچە يېزا يولىنى ياساشنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنى، كەنتلەرگە ئۆچىرەت كەلمىگەنلىكىنى دېيىشتى. ئىسراپىل بۇلاقساينىڭ باشقا كەنتلەرگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى دەپ باققانىدى، لېكىن ئۇلار: «ئامال يوق، بىر ـ ئىككى يىل تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار!» دەپ قايتۇردى. ئىسراپىلنىڭ قۇرۇق قول قايتىپ كېتىشكە كۆڭلى ئۇنىمىدى: «ۋاڭ شۇجىنى ئىزدەپ باقايمىكىن، — دېدى ئۇ ناھىيىلىك پارتكوم جايلاشقان ئۈچ قەۋەتلىك بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ، لېكىن يەنە ئىككى تايىن بولۇپ تۇرۇپ قالدى، — ئۇ ئادەمغۇ توكنى تارتىشقا ئالاھىدە كۈچ چىقاردى، ئۇ ئادەم ئارىلاشمىغان بولسا بۇنداق تېز ھەل بولۇشى ناتايىن ئىدى، ئەمدى يەنە يولنى ھەل قىلىپ بېرىڭ، دەپ كىرسەم نېمە دەپ قالار؟ نېمە بالاغا قالدىم، دەپ قالارمۇ؟ ئۆزىغۇ ئۆتكەندە نېمە قىيىنچىلىق بولسا مېنى ئىزدەڭ دېدى، لېكىن...» ئىسراپىل ئەنە شۇنداق ئىككى تايىن بولۇپ قايتىپ كەتمەكچى بولۇپ تۇراتتى، ھويلىغا بىر پىكاپ كىرىپ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى، ماشىنىنىڭ كەينى ئىشىكىدىن ئۇ كۈتكەن ئادەم — ۋاڭ شۇجى چۈشتى.

— ئىسراپىل شياڭجاڭ، — دېدى ئۇ خۇشخۇي كۈلۈمسىرىگىنىچە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، — ئىشلار قانداق؟ بۇ ياققا

كىلىپ قاپسىزغۇ؟

ئىسراپىل دەماللىققا نىمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى.

— مەن··· سىز بىلەن كۆرۈشەي دەپ كەلگەنتىم — دېدى ئاخىر راستىتىنى ئېيتىپ.

— ھە، شۇنداقمۇ؟ ئەمىسە يۈرۈڭ، ئىشخانىغا كىرىپلى.

ئىشخانىغا كىرگەندىن كېيىن ۋاڭ شۇجى ئاۋۋال گەپ سورىدى:

— بۇلاقسايىنىڭ ئىشلىرى قانداق؟ ئۆي قۇرۇلۇشى قانداق بولۇۋاتىدۇ؟

ئىسراپىل كەنتىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلدى.

— سۈرئەت يەنە ئاستىكەن، — دېدى ۋاڭ شۇجى ئىسراپىلنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، — مەن تۈنۈگۈن ئوبلاستقا يىغىنغا بارغان، يىغىندا مەخسۇس مۇشۇ ئاپەتكە چىدامىلىق ئۆي قۇرۇلۇش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز كۆپەيتىلدى، ئاپتونوم رايوننىڭ تەلىپى ئۈچ يىلغىچە دېھقان، چارۋىچىلارنى خەتەرلىك ئۆيلەردىن كۆچۈرۈپ بولۇش، شۇڭا بۇ خىزمەتنى تېخىمۇ چىڭ تۇتۇپ ئىشلىمىسەك بولمايدۇ··· ھازىر بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى، ۋەزىپىنى ئورۇندىغىلى بولارمۇ؟

— چوقۇم ئورۇندايمىز، — دېدى ئىسراپىل.

— ياخشى ··· — دېدى ۋاڭ شۇجى رازى بولۇپ، — خوش، يەنە قانداق ئىش بار؟ مېنى نېمىگە ئىزدىگەنتىڭىز؟···

— بۇلاقسايىنىڭ ئەھۋالىنى سىزمۇ كۆردىڭىز؟ — دېدى ئىسراپىل، — ئۇلارنىڭ يېرى ئاز، سۇيىمۇ كەمچىل، شۇڭا دېھقانچىلىققا تايىنىپ ھاللىق قىلماق تەسكەن. ئۇلارنىڭ پەقەت بىرلا ئالاھىدىلىكى، ساياھەتچىلىكنى يولغا قويسا بولىدىغان ئىمكانىيىتى بار، ئۆتكەندە سىز ئۆزىڭىزمۇ كۆردىڭىز···

— ھە، راست، بۇ ئىشنى قانداق ئويلىشىۋاتىسىلەر؟

— هازىر تەشۋىق قىلىۋاتىمىز، تېلېۋىزىيە، گېزىتلارغا ئېلان بەردۇق...

— ئالدىمىزدىكى ھەپتىدە ناھىيىدە مەخسۇس ساياھەتچىلىك يىغىنى ئاچماقچىمىز، — دېدى ۋاڭ شۇجى، — ناھىيىمىزدە ساياھەت بايلىقى مول كەن، بىز بۇنى دېھقان - چارۋىچىلارنىڭ كىرىمىنى ئاشۇرۇشتىكى تۈۋرۈك كەسىپ قىلىپ تەرەققىي قىلدۇرۇشنى ئويلىشىۋاتىمىز، سىلەر بۇنى ئېچىپ ياخشى قىپسىلەر...

— لېكىن، ۋاڭ شۇجى، بۇنى قىلىش ئۈچۈن چوڭ بىر قىيىنچىلىق تۇرۇۋاتىدۇ؟

— نېمە قىيىنچىلىق؟

— بۇلاقسايىنىڭ يولىنى سىزمۇ كۆردىڭىز. ئىنتايىن ناچار...

— راست، راست، يولۇڭلار بولمايدىكەن، قاتناش ئىدارىسى بىلەن كۆرۈشۈپ باقتىڭىزمۇ؟

— كۆرۈشتۇم، ئۇلار كەنت يوللىرى بۇ يىلقى پىلاندا يوق دەيدۇ.

— توغرا، بۇ يىل يېزىغا بارىدىغان يوللارنى ياساش پىلان قىلىنغان... — ۋاڭ شۇجى بىردەم تۇرۇپ كېتىپ تېلېفوننى ئېلىپ قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقىنى ئىشخانىغا چاقىردى. بۇنى ئاڭلاپ ئىسراپىلنىڭ قەلبىدە ئۈمىد پەيدا بولدى.

ئارىدىن نەچچە مىنۇت ئۆتمەي قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئىشخانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئىشخانىدا ئولتۇرغان ئىسراپىلنى كۆرۈپ ئاچچىق كۈلۈپ قويدى:

— ئىسراپىل شياڭجاڭ سىز بىلەن كۆرۈشكەنمىدى؟ — دەپ سورىدى ۋاڭ شۇجى ئۇنىڭدىن.

— كۆرۈشتى، ۋاڭ شۇجى، سىزمۇ بىلىسىز، بۇ يىل ئاساسلىقى يېزىغا تۇتىشىدىغان يول پىلانلانغان...

— ئۇنى بىزمۇ بىلمىمىز، — دېدى ۋاڭ شۈجى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — لېكىن، بۇلاقسايلىق ئەھۋالىنى ئايرىم، ئۇ ھازىر ناھىيىدىكى نۇقتىلىق ساياھەت ئورنىنىڭ بىرى بولىدىغان بولدى. بىز ئىلگىرى بۇ تەرەپلەرنى ياخشى ئويلاشمايتتۇق. يول ياخشى بولمىسا ساياھەت قىلغىلى كىم بارىدۇ؟... سىزنىڭچە بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلساق بولار؟

— كېلەر يىلى پىلانغا كىرگۈزۈپ باقساق...

— ئۇنداقتا كېلەر يىلمۇ ھەل بولۇشى ناتايىن دەڭلا؟

— يۇقىرىغا ئەھۋالنى دەپ باقساق ئېتىبار قىلارمىكىن...

— بىزنىڭ مۇنداق ئويىمىز بار، — ئىسرائىل گەپ قىستۇردى، — ھازىر قاتناش ئىدارىسى يولنى پىلانلاپ بەرسە، يولنى تۈزلەش، شېغىل تۆكۈشنى بىز دېھقانلارغا ۋەزىپە قىلىپ ياساپ تۇرساق قانداق؟ ئەتىيازدا قاتناش ئىدارىسى قارىماينى ياتقۇزۇپلا بەرسە...

— قانداق؟ — دېدى ۋاڭ شۈجى قاتناش ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا قاراپ، — بۇلاقسايلىقلار سىلەرگە ئېغىرلىقمۇ سالمايدىغان بولدى، مۇشۇنداق قىلساق بولارمۇ؟

— بولىدۇ، كېلەر ھەپتىگىچە تېخنىكلار بارسۇن...

ئىسرائىل يېنىك تىن ئالدى. نېمە بولمىسۇن، ئۇ قورۇق يانمايدىغان بولدى.

— ئەمدىغۇ كۆڭلىڭىز تىنغاندۇ؟ — دېدى ۋاڭ شۈجى ئۇلار ئىككىسى يالغۇز قالغاندا، — يەنە قانداق مەسىلە بار؟

— يوق، سىزگە كۆپ رەھمەت، ۋاڭ شۈجى، — دېدى ئىسرائىل ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ، — ھېلىمۇ سىزنى جىق ئاۋارە قىلىۋاتىمىز...

— ئاۋارىچىلىك دېگەننىڭ ئۆزى خىزمەت، بۇنى ئاۋارىچىلىك دېمەيمىز، — ۋاڭ شۈجى سائىتىگە قاراپ قويۇپ دېدى، — يەنە بىر قېتىم دەپ قوياي، ئۆي قۇرۇلۇشىنى چىڭ

ئۇتۇڭلار، بۇ هازىر پارتىيىنىڭ سوتسىيالىستىك يېڭى يېزا قۇ-
رۇشتىكى مۇھىم خىزمىتى بولۇپ قالدى. سىلەرنىڭ ماڭغان
يولۇڭلار توغرا، بىز بۇلاقسايىنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ سىلەرنىڭ
تەجرىبەڭلەرنى پۈتۈن ناھىيىگە كېڭەيتمەكچىمىز، شۇڭا سىزنىڭ
زىممىڭىزدىكى ۋەزىپىڭىز ئېغىر... سىلەر دېھقانلارنىڭ ئۆيىنى
بىر تەرەپ قىلساڭلار مەكتەپ، مەدەنىيەت ئۆيى قاتارلىق ئەسلى-
ھەلەرگە ناھىيە ياردەم قىلىدۇ... مېنىڭ هازىر بىر يىغىنىم بار
ئىدى، — دېدى ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، — يەنە قىيىنچىلىققا
ئۇچرىسىڭىز تارتىنماي كېلىڭ!...
ئىسرائىل ۋاڭ شۇجىنىڭ ئىشخانىسىدىن خۇشال بولۇپ
چىقتى... ئۇ ئايالىنىڭ «تاماق يەپ كېتىڭ!» دېگىنىگە قارىماس-
تىن بۇلاقسايغا قايتتى. ئۇ مەھەللىگە تېزرەك يېتىپ بارغۇسى،
ئىشلارنى دەرھال ئورۇنلاشتۇرۇپ باشلىۋېتىشنى ئويلايتتى،
لېكىن ئۇ قانچە ئالدىرىغانچە يولى ئاۋۇماي كېتىپ باراتتى،
تۇرۇپ - تۇرۇپ موتسىكىت ئويمانغا چۈشۈپ كېتىپ ئۆچۈپ
قالاتتى. ئۇ چۈش بولاي دېگەندە بۇلاقسايغا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ
تۇرقىنى كۆرۈپ تېيىپ كۈلۈۋەتتى:
— نەدىكى توپىدا ئېغىناپ كەلدىڭىز؟...
— گەپ قىلما، — دېدى ئۇ كىيىملىرىنى قېقىپ تۇرۇپ
ۋە ۋاڭ شۇجى بىلەن دېيىشكەن گەپلەرنى دەپ بەردى:
— ئۇنداق بولسا قانداق قىلىمىز؟ — دېدى تېيىپ خۇش
بولۇپ.
— دەرھال يىغىن ئېچىپ كۆپچىلىككە ئۇقتۇرايلى...
— هازىر جۇمە ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ، — دېدى ئۇ سائىتىگە
قاراپ، — شۇ يەردىلا يىغىن ئاچايلى.
بۇ كەنتتە ئۇزۇندىن بۇيان شۇنداق ئادەت پەيدا بولغانىدى،
يىغىنلارنى جامائەت نامازدىن تارقىلىشىغىلا ئاچاتتى،
باشقا چاغلاردا بۇلاقسايلىقلارنى يىغىنغا دەپ چاقىرىپ

ئەكەلگىلى بولمايتتى.

ئىسراپىل يۈز ـ كۆزىنى يۇيۇپ بولۇپ، تېيىپ بىلەن مەسچىتنىڭ ئالدىغا كەلگەندە جۈمە نامىزى ئوقۇلۇپ بولۇپ، جامائەت تارقىلىپ چىقىۋاتاتتى. مەسۇم تاران ئۇ ئىسراپىلنى كۆرۈپ سەل ئەجەبلەنگەندەك قاراپ قويدى ـ يۇ، گەپ قىلمىدى. تېيىپ ئۆزىگە سوئال بىلەن قاراپ تۇرۇشقان ئادەملەرگە قاراپ گەپ قىلدى:

— جامائەت، سەل تەخىر قىلايلى، — دېدى ئۇ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — سىلەر بىلەن مەسلىھەت قىلىشىدىغان مۇھىم ئىش چىقىپ قالدى، بۇ ھەقتە ھازىر ئىسراپىل سىلەرگە ئۇقتۇرىدۇ...

ھەممە كۆزلەر ئىسراپىلغا تىكىلدى. ئۇلارنىڭ سوئاللىق، سالقىن نەزىرىدىن: «يەنە نېمە ئىشنى تاپتىڭ، بىزنى تىنچ قويـ ساڭچۇ؟...» دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى. ئىسراپىل سەل ھودۇققاندەك بولۇپ گېپىنى باشلىدى:

— جامائەت! — دېدى ئۇ گېلىنى قىرىپ قويۇپ، — ھەممىڭلار كۆرۈۋاتىسىلەر، بۇ يىل كەنتىمىزدە جىق ئۆزگىرىشـ لەر بولدى. يۇقىرىنىڭ يوليورۇقى بويىچە بىز خەتەرلىك ئۆيلەرـ نى يېڭىلاش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىپ، ھازىرغىچە ئون نەچچە ئائىلە يېڭى ئۆي سېلىپ كۆچۈپ چىقتى، يەنە بەزىلەر ئۆي سېلىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا، ناھىيە بىزگە ئالاھىدە ئېتىبار بېرىپ توكنى ھەقسىز تارتىپ بەردى. ھازىر بىزمۇ تېلېۋىزور كۆرەلەيدىغان، جاھاننىڭ ئىشلىرىدىن خەۋەردار بولىدىغان بولدۇق. لېكىن، بۇ يىل قاتتىق قۇرغاقچىـ لىق بولۇپ بىنەمنىڭ ھوسۇلى كەملەپ كەتتى، قالغان زىرائەتـ لەرمۇ ياخشى ئوخشىمىدى. دېمەك، بىز دېھقانچىلىقتا تايىنىپ قالساق بولمايدىكەن، قوشۇمچە باشقا ئىشلارنى قىلمىساق دېھقانـ لارنىڭ كىرىمىنى ئاشۇرالمايمىز، نامراتلىقتىن قۇتۇلالمايمىز،

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بىزدە شارائىت بارمۇ دېگەندە، بار ئىكەن... باشقىسىنى قويۇپ بۇلاقسايىنى ئېلىپ ئېيتساق، تەييارلا سەيلىگاھ قىلسا بولىدىغان جاي... ھازىر ساياھەتچىلىك تازا بازار تېپىۋاتىدۇ، ناھىيىمىزدى-كى بەزى جايلار شۇنىڭ بىلەن كۆتۈرۈلۈپ كېتىۋاتىدۇ، بىز بولساق مۇشۇ تەييار بايلىقتىن پايدىلىنالمايۋاتىمىز. بۇرۇنغۇ توك يوق ئىدى، ھازىر توكمۇ بار بولدى، شۇڭا بۇنى يولغا قويىمىز... بۇلاقسايىنى سەيلىگاھ قىلىش ئۈچۈن، بىرى، كونا مەھەللىدىكىلەر كۆچۈپ سەيلىگاھقا ئورۇن بىكار قىلىشى كې-رەك. بىز ئەتىيازدىن بۇيان شۇ توغرۇلۇق تەشۋىق قىلىۋاتىمىز، لېكىن يېرىمدىن كۆپ ئادەم تېخى كۆچمىدى، ناھىيىنىڭ پىكرى كېلەر يىلى پۈتۈنلەي كۆچۈپ بولۇشى كېرەك. بۇنىڭغا ھەممەي-لەن تەييارلىق قىلىپ قويايلى، ئىككىنچى بىر ئىش، بىز بۇلاق-سايىنى سەيلىگاھ قىلىمىز دەۋاتىمىز، لېكىن خەقلەرنى ساياھەتكە ئەكېلىش ئۈچۈن يول بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ يولىمىزنى ھەم-مىڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئىنتايىن ناچار، شۇڭا مەن ئىككى كۈندىن بۇيان ناھىيىنىڭ رەھبەرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋالنى ئېيتتىم، ئەسلىدە بۇ يولنى ياساش ناھىيىنىڭ پىلانىدا يوق ئىكەندۇق، لېكىن ئۇلار بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى كۆزدە تۇتۇپ ياردەم قىلىشقا قوشۇلدى. مۇنداق قىلىدىغان بولدۇق، يولغا شېغىل تۆكۈش، تۈزلەشنى بىز ئۆزىمىز قىلىدىغان، ئۇلار پىلان-لاپ قارىماي ياتقۇزۇپ بېرىدىغان بولدى. ئەتە - ئۆگۈنگىچە تېخنىكلار كېلىپ يولنى پىلانلاپ بەرمەكچى، بىز باياتىن تېيىپ ئىككىمىز مەسلىھەتلەشتۇق. ھازىر دېھقانچىلىقتىنمۇ قولىمىز ئارا بولۇپ قالدى، مۇشۇ پۇرسەتتە يولغا ئىشلىۋالساق دېگەن يەرگە كەلدۇق. يولنى ھەربىر ئائىلىنىڭ ئەمگەك كۈچىگە قاراپ ۋەزىپە تەقسىم قىلىپ بېرىمىز، يەرلەر توڭلاپ كەتكۈچە تۈگەتمى-سەك بولمايدۇ...

مەسچىتنىڭ ئىچىنى جىمجىتلىق باستى. ھەممەيلەن خۇش-

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

ياقمىغاندەك بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قوياتتى. ئاخىر تېيىپنىڭ ئىچى پۇشۇپ گەپ قىلدى:

— گەپ قىلمايسىلەرغۇ، ئىشلەمدۇق؟

ئىلەك ئىككى يانغا قاراپ قويۇپ:

— بىزنى ئاۋارە قىلماي ھۆكۈمەت ياساپلىۋەتسە بولمام-دۇ؟ — دېدى.

— يەيدىغان نېنىڭنىمۇ ھۆكۈمەت چايناپ بەرسە ـ ھە ساڭا، — تېيىپ ئاچچىقى بىلەن ئۇنى سىلكىدى، — ھېلىمۇ تەلىيىڭگە ھۆكۈمەت بولۇپ قاپتىكەن، بولمىسا، قانداق قىلاتتىڭ؟

— نېمانچە دەپ كېتىسەنۇي؟ — ئىلەك غودۇردى، — مېنىڭ ئەمگەك كۈچۈم بولمىسا قانداق ئىشلەيمەن؟

— نېمىشقا يوق، ئىككى ئوغلۇڭ بارغۇ؟

— خوتۇنۇڭچۇ؟ — شەمشى كەينى بىر يەردىن تۇۋلىدى، — ئۇ ئۆيدە بىكار يېتىپ تىقىلىپ كەتتى، ئىشقا سالماسەن، ياكى بېقىپ قىشلىققا سوقۇم قىلاي دەمسەن؟

— ئۆزۈڭنىڭ ئەرۋاھ خوتۇنۇڭنى ئىشلەتكىنە؟

— ئومايدەك خوتۇنۇم بولسا ھارۋىغا قاتاتتىم...

— شېغىلنى توشۇيدىغان سايمان يوق، — دېدى ئىلەك سەۋەب كۆرسىتىپ.

— ئۆتكەندىلا بەرگەن ئېشەك ھارۋىچۇ؟

— ئېشەك ئۆلۈپ قالدى، كېسەل ئېشەكنى بېرىپتىكەنسىلەر.

— ساڭغۇ تۆمۈردىن ياساپ بەرسىمۇ چىدىمايدۇ، — دېدى تېيىپ.

— ئېشىكىڭ بولمىسا ھېلىقى تراكتورنى سۆرەيدىغان قىزىل خورىزىڭ بارغۇ، — دېدى شەمشى كۈلۈپ، — شۇنى قاتمامسەن؟...

يىغىننىڭ ئاخىرى چاقچاقچا ئايلىنىپ كەتتى، تېيىپ ئۇلار-
نى ئاران تەستە جىمىقتۇرۇپ ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتۇردى.
— تاماشىنى تېخى ئەتە كۆرىسەن، — دېدى تېيىپ يىغىن-
دىن قايتىپ كېلىۋېتىپ ئىسراپىلغا، — ئەتىگىچە نەچچىسىنىڭ
بېلىگە يەل تۇرۇپ قالىدۇ، بۇ خەقنى ئىشقا سالماق گەپ...
— شۇڭا بۇلاقساي مۇشۇ كۇنگە قالغان، — دېدى ئىسرا-
پىل، — ئەمدى بۇ ئادەتنى ئۆزگەرتىش كېرەك.
— تارانچىنى ئۆزگەرتمەك تەس جۇمۇ؟
— زامان ئۆزگەرتىدۇ...
دەرۋەقە، ۋەزىپىنى تەقسىم قىلغان چاغدا جېدەل باشلاندى.
بىرىنچى بولۇپ رېھىم شاھ قارشى چىقتى:
— ماڭا نېمىدەپ باشقىلاردىن جىق بۆلدۇڭلار؟ — دېدى
ئۇ كۆكىرەپ.
— سېنىڭ تراكتورۇڭ بار، — دېدى تېيىپ چۇشەندۇرۇپ.
— تراكتور بىكارغا ماڭامدۇ، ئەمىسە پۇل بېرىڭلار!
— ئىنساپ قىل، رېھىمكا، بۇ يولدا ھەممىدىن سېنىڭ
تراكتورۇڭ جىق ماڭىدۇ.
— ئۇنىڭ بىلەن چاتىقىم يوق، مەنمۇ خەق بىلەن ئوخشاش
قىلىمەن.
— رېھىمكا، تەتۈرلۈك قىلما!
— ئوخشاش قىلمىساڭ ئىشلىمەيمەن!
ئۇلارنىڭ قېشىغا ئىسراپىل كەلدى.
— تراكتورۇڭغا ھەق ئالامسەن؟ — دېدى ئۇ رېھىم شاھنىڭ
ئالدىغا كېلىپ، — بولىدۇ، تېيىپ يېزىپ قوي، كەنتتىن
بېرىدۇ، بولدىمۇ؟
رېھىم شاھ بىردەم نېمە دېيىشىنى بىلمەي تۇرۇپ كەتتى،
ئۇ ئىسراپىلنى چاقچاق قىلىۋاتامدۇ، دەپمۇ باقتى، بىر تۇرۇپ،
تەنە قىلىۋاتامدىغاندۇ، دەپمۇ ئويلىدى.

— لېكىن، ئالدىدىن شۇ گەپنى دەپ قوياي، — دېدى ئىسرائىل ئۇنىڭ كۆزىگە قادىلىپ تۇرۇپ، — يول پۈتكەندىن كېيىن تراكتورۇڭ مۇشۇ يولدا ماڭسا كەنتكە يول ھەققى تۆلەيسەن! بولامدۇ؟

رېھىم شاھنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى، گۆشلۈك كالپۇكلىرى تىترەپ پۇشۇلدىدى، ئۇ بىردەم ئۆلۈكتەك تۇرۇپ كەتتى ـ دە، گەپ ـ سۆز قىلماستىن كەينىگە بۇرۇلۇپ تراكتورنىڭ يېنىغا كەتتى...

— ئەجەب بابلىدىڭا، بۇ پىخسىقنى، — دېدى تېيىپ كۈلۈپ كېتىپ، — ئەمدى بۇنىڭ كىچىككە ئۈيقۇسى كەلمەيدىغان بولدى.

جەڭگى ـ جېدەللەر بىلەن يول ياساش باشلاندى، ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ ئىسرائىل بىلەن تېيىپنىڭ يېنىغا ئىلەك كەلدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ بىچارە ھالەتكە كېلىپ قالغانىدى.

— مېنى باشقا بىر ئىشقا قويساڭلار! — دېدى ئۇ يالۋۇرۇپ.

— نېمە بولدى؟

— ھارۋا كاردىن چىقتى.

— ھارۋاڭ يېڭى ئىدىغۇ، نېمە قىلىپ كاردىن چىقىدۇ، ئەتەيگە بۇزۇپ قويمىغانسەن؟ — تېيىپ خاپا بولۇپ سورىدى.

— مەن بۇزۇمەدىمەن؟ — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ، — ئۆيدىكى ئاۋۇ ھارام تاماقلىرىم قىلمامدۇ؟ قايسى كۈنى سىلەر يىغىن ئېچىپ يول ياسايدىغان گەپنى دېگىنىڭلاردىن كېيىن ئۆيگە بېرىپ ئىككىسىنى ئولتۇرغۇزۇپ بىرھازا گەپ قىلدىم دېگىنە، ئۇ چاغدا ماقۇل دېيىشتى، ئەتىسى بىر كۈن ئۇبدان ئىشلىدى، مەنزە، خۇداغا شۈكرى، دەپ خۇش بولغانىدىم، بۈگۈن ئەتىگەن ئۇ ئىككىسىگە سىلەر ھارۋىنى ئېلىپ بېرىپ ئىش-

لەپ تۇرۇشلار، مەن قوينى ئۇتقا قويۇۋېتىپ باراي، دەپ كەت-
كەن، قوينى ئۇتقا قويۇۋېتىپ بارسام بۇ ئىككىسى يولدا يوق،
ئاپلا، «بۇ ئىككىسى ئۆيدە ئۇخلاۋېتىپتۇ - دە!» دەپ ئۆيگە
كېلىۋاتسام ئىككىسى سايدا ئولتۇرىدۇ، هارۋا بىر ياندا پا-
چاق - پاچاق بولۇپ ياتىدۇ، نېمە قىلدىڭلار دېسەم گەپ قىلىش-
مايدۇ... نېمە قىپتۇ دېمەمسەن؟ ئىككىسى بىرى تۆپىدە ئولتۇ-
رۇپ، يەنە بىرى ئىتتىرىپ هارۋىنى دۆڭدىن سىيرىلدۇرۇپ ئوي-
ناپتۇ، ئاخىر هارۋىنى قاسىم بىلەن ئېرىققا ئاغدۇرۇپ چىقىۋې-
تىپ ئولتۇرۇشى ئىكەن. ئاسىمنىڭ بېشى بىر نېمە بولدىمىكىن،
گەپ قىلماي ياتىدۇ... ماڭىزە، خۇدايىم مۇشۇنداق هارام تا-
ماقلارنى بېرىپتىكەن، مانا ئەمدى هارۋىمۇ يوق بولدى...

ئىسراپىل بىلەن تېيىپ ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ يا كۈلۈ-
شنى، يا تېرىكىشنى بىلمەي تۇرۇپ كېتىشتى.

— ۋاي، ئىلەك! ۋاي، ئىلەك! — دېدى تېيىپ بېشىنى
چايقاپ، — ئۆتكەندە ئېشەكنى ئۆلتۇردۇڭ، مانا ئەمدى هارۋىند-
مۇ يوق قىپسىلەر، ئەمدى قانداق قىلارسەن؟

— هۆكۈمەت بارغۇ؟...

— هۆكۈمەت سېنىلا باقامدۇ؟... — تېيىپ تېرىكتى، —
قاسىم نەدە؟

— ئۆيدە ياتىدۇ.

— دوختۇرغا ئاپىرىپ باقامسەن - يا؟

— دوختۇرغا ئاپارغۇدەك پۇل نەدە؟... يىغىنىڭياقى كەچ-
كىچە داپنىڭلا گېپىنى قىلىدىغان بولۇپ قالدى، جىن چاپلاشتى-
مىكىن دەيمەن... ئوسمان موللىغا بېسىپ بىر ئوقۇتسام قانداق
بولار؟...

ئىسراپىل بىلەن تېيىپ بۇنىڭغا گەپ قىلغانمۇ بىكار دېيد-
مۇ، باشقا گەپ قىلماستىن ئىشلەۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كەتتى.

ئاردىن ئىككى كۈن ئۆتۈپ كىندۇر بىرى مەھەللىدە «قا-
سىم غەلىتە بولۇپ قاپتۇ» دېگەن خەۋەرنى تاراتتى. يول ياساۋات-
قانلار ئىشلىرىنى تاشلاپ ئىلەكنىڭ ئۆيىگە يۈگۈرۈشتى. دەرۋە-
قە، ئىلەكنىڭ ئۆيىدە بۇلاقساينى تەۋرىتىۋەتكەن غارايىپ بىر
ئىش يۈز بەردى.

16

ئىلەكنىڭ كىچىك ئوغلى قاسىم هارۋىنى ئاسىم بىلەن قو-
شۇپ يارلىققا ئۆرۈۋەتكەندىن كېيىن بىردەم يار بويىدا قاراپ
تۇردى. هارۋىنىڭ شوتىسى بىر ياقتا، چاقى بىر ياقتا پارچە-
پارچە بولۇپ ياتاتتى، ئاسىم پەستە ئىڭراپ ياتقىنىچە قاسىمنى
تىللاۋاتاتتى:

— ئاستىراق ھەيدىسەڭ بولمامدۇ، ھەي گۈي؟... — دېدى
ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ كېلىپ قاسىمنى يەرگە بېسىۋېلىپ باش-
كۆزىگە ئۇرۇۋەردى. ئىلەك كەلگەندە ئىككىسى سوقۇشۇپ ھېرىپ
قالغانىدى. ئىلەك كېلىپ قاسىمنى بىرنەچچە شاپىلاق ئۇرۇۋەت-
تى، قاسىمغا شۇ باھانە بولدى، بىر كۈن قوپماي ياتتى، ئەتىسى
بولسا تۇيۇقسىزلا يوقاپ كەتتى. ئىلەك: «بىرەر دوستىنىڭ
ئۆيىگە كەتتىمىكىن؟» دەپ ئىزدىمىدى، ئۈچىنچى كۈنى سەھەر-
دە ئىلەك ئۇنى دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ياتقان يېرىدىن تاپتى. ئۇ
كۆزلىرىنى ئاسمانغا تىككەنچە مىدىر قىلماي ياتاتتى.

— قاسىم! — دەپ چاقىردى ئىلەك، — نېمە بۇ يەردە
ياتىسەن، قوپە!

قاسىم بولسا دادىسىغا قارىماستىن سورىدى:

— ھازىر مەن نەدە؟

— نەدە بولاتتىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئۆيىدە، ئىككى كۈندىن بۇيان
نەگە يوقالدىڭ؟

— مەن ئۇ دۇنيادا ئىدىمغۇ؟... ئەزرائىللار ماڭا گەپ قىلدى ... دوزاخنى كۆزۈم بىلەن كۆردۈم...

ئىلەك باشتا: «جۆيلۈۋاتقان ئوخشايدۇ؟» دەپ ئۇنىڭ گەپلىرىگە ئېرەنشىمىدى.

— نېمە دەيدۇي مۇنۇ، — ئىلەك ئۇنى قولىدىن تارتىپ سىلكىدى، — قوپە ئورنۇڭدىن!

— ماڭا يېقىن كەلگۈچى بولما! — قاسىم ئۆرە بولۇپ ئولتۇرۇپ كۆزىنى غەلىتە چەكچەيتتى، — ماڭا تەگمە! ئەزرائىللار مېنى باقىي دۇنياغا بەش كۈنلۈك سۈرۈك بىلەن ئەۋەتتى، مەن ئاللاتائالانىڭ بەندىلىرىگە قىلغان ۋەسىيىتىنى يەتكۈزۈپ بولۇپ كېتىمەن، ئۇقۇۋاتامسەن؟...

قاسىمنىڭ گەپلىرى ئىلەكنى قايمۇقتۇرۇپ قويدى، ئۇ ھودۇققان ھالدا چايخانىدا بىرنەرسىلەرنى قىلىۋاتقان ئايالى ئومايىنى چاقىردى.

— مۇنۇ ـ مۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ باققىنا، نېمىلەرنى دەيدۇ بۇ؟ — دېدى ئۇ.

ئاپىسىنى كۆرۈپ قاسىم بايىقى گېپىنى يەنە تەكرارلىدى ۋە:

— نېمىگە قاراپ تۇرىسىلەر، قولۇم ـ قوشنىلارنى چاقىرىڭلار، مەن ئاللانىڭ ۋەسىيىتىنى يەتكۈزىمەن!...

ئىلەك ھاڭ ـ تاڭ بولغىنىچە ئايالىغا قارىدى. ئوماي كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە «توۋا!» دەپ ياقىسىنى تۇتتى، ئىلەك ئۇنى چەتكە تارتىپ قۇلىقىغا پىچىرلىدى:

— ئۇ ئىككى كۈندىن بۇيان نەگە كەتتىكىن، دېسەم ئۇ دۇنياغا بېرىپ كەپتىكەن ـ دە! قارا، ئاغزىدىن ئاللاتائالا چۇشمەيۋاتىدۇ، مۆجىزە، بىزنىڭ ئۆيدە مۆجىزە كۆرۈلدى... سەن ئۇنى ئاستا يۆلەپ ئۆيگە ئەكىر!...

ئىلەك يۈگۈرۈپ تالاغا چىقتى، كوچىدا ئادەم كۆرۈنمەيتتى،

ئۇ ئالدىدىكى قوشنىسى مەسۇم تارانى چاقىردى:

— مەسۇم، بۇ ياقا چىققىنە! — دېدى ئۇ ئۈشىككە كىر-لىپ، — مۆجىزە، بىزنىڭ قاسىم ئۇ دۇنيادىن يېرىپ كەلدى، قارا...

— نېمە دەيدۇي مۇنۇ؟ — مەسۇم تاران تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى، — جۆيلۈۋاتامسەن؟

— ئىشەنمىسەڭ ئۆيگە بارغىن، مۆجىزە...

ئىلەك مەھەللىنى بىر ئايلىنىپ ئۇچراشقان ئادەمگە شۇ گەپنى دېدى. بۇلاقسايلىقلار باشتا ئۇنىڭ گېپىگە كۈلۈشۈپ، «ئىلەك ئېلىشىپ قالغان ئوخشايدۇ» دېيىشىپ ئېرەنشىمىدى، ئەمما بارغانلاردىن بىرى: «قاسىم راست ئېرىپ كەپتۇ، ھازىر كۆرسەڭ تونۇمايسەن؟» دېگەندىن كېيىن كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ بىردىن ـ ئىككىدىن ئۇنىڭ ئۆيىگە كېلىشتى. ئىلەكنىڭ يىللاپ ئادەم دەسسىمەيدىغان ۋەيرانە ئۆيى ئادەملەر بىلەن تولدى. ھەم-مەيلەن ئۇ ئالەمگە ئېرىپ كەلگەن قاسىمنىڭ قانداق بولۇپ قال-غانلىقىنى كۆرۈپ باقماقچى، نېمىلەرنى دەيدىغانلىقىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولاتتى. قاسىم بولسا تۆردە ياماق كۆرپىنىڭ ئۈستىدە ھەيكەلدەك قېتىپ ئولتۇراتتى. بىركەمدە ئۇ كۆزىنى ئېچىپ، مەھەللىلىكلىرىگە سوغۇق بىر نەزەر بىلەن قاراپ چىقىپ سۆزىنى باشلىدى:

— مۇسۇلمان بەندىلەر، — دېدى ئـۇ ئـاۋازىنى كۆتۈ-رۈپ، — مەن ياراتقان ئىگەمنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىپ كەلدىم. ئاللاتائالا ئۇ يەردە كۆرگەنلىرىمنى ھەرقاي-سىڭلارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن مېنى بەش كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن بۇ ياققا ئەۋەتتى... مەن ئۇ يەردە دوزاخ ئوتىدا كۆيۈۋاتقانلارنىمۇ، جەننەتتە ھۆر ـ پەرىلەر بىلەن راھەت ـ پاراغەتتە ياشاۋاتقانلارنىمۇ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، ياراتقان ئىگەم بىز بەندىلەرنىڭ بۇ ئالەمدە نېمىش قىلىۋاتقىنىمىزنى كۆرۈپ بىلىپ، ئۇ دۇنيادا

ھەممىنىڭ سوئال - سورىقىنى قىلىدىكەن، شۇڭا تىرىك چېغى-مىزدا ئۇ دۇنيالىقنى ئويلاپ قويايلى، ھازىر بەندىلەردە ئىمان سۇسلىشىپ كېتىۋاتىدۇ، پۇل، دۇنيا ئۈچۈن گۇناھلىق ئىشلارنى قىلىۋاتىمىز، ئېسىڭلاردا بولسۇن، مال - دۇنيانى قوغلاشقانلار باقىي ئالەمدە دوزاخقا مەھكۇم بولىدۇ، ئىنسانغا بارلىق بالايىئا-پەت نەپسىدىن كېلىدۇ، مال - دۇنيا يىغماقلىق، ئىش - ئوقەت قىلىش، بۇ دۇنيانىڭ رەڭۋاز مەئىشەتلىرىگە بېرىلىش، را-ھەت - پاراغەت قوغلىشىشنىڭ ھەممىسى ئىنساننى نەپسى بالاغا باشلاپ بارىدۇ، ئۇزىگە ھېسابسىز گۇناھلارنى ئارتىپ ئالىدۇ، ئۇنداق ئادەمنىڭ ئىمانى سۇسلىشىدۇ...

قاسىم ھاياجان بىلەن سۆزلەيتتى، بولاقسايلىقلار باشتا ئۇ-نىڭ دېگەنلىرىگە ھەيران بولۇپ ئولتۇرۇشتى، بەزىلەر: «تۇۋا، بۇ قاسىم ئېلىشىپ قالدىمۇ نېمە؟ غەلىتە گەپلەرنى قىلىدى-غۇ؟...» دېيىشىپ، ئىلەكتىن ئۇنىڭ قانداق بولۇپ ئۇ دۇنياغا كەتكەنلىكىنى سوراشقا باشلىدى.

— ھارۋىدىن يىقىلغان سەۋەب بولدى، — دېدى ئىلەك سىرلىق قىلىپ، — شۇ كۈنى مىجەزىم يوق دەپ ياتقانىدى، بىردەمدىن كېيىن ئۆيگە كىرسەم يوق تۇرىدۇ، مەن تېخى بىرەر ئاغىنىسىنىڭ قېشىغا كەتتىمىكىن دەپ ئويلاپتىمەن. بۇگۈن ئە-تىگەن ھويلىغا چىقسام دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ياتىدۇ، كۆزىنى ئې-چىپلا «مەن ھازىر نەدە؟» دەيدۇ.

— جىن - پىن چاپلاشمىغاندۇ - ھە؟

— مەنمۇ باشتا تەكشى ئەمەس بىر يەردە يېتىپ قالغانمىدۇ، دەپ ئويلىغان، لېكىن گېپىنى ئاڭلىدىڭلار، قاسىم ئىلگىرى نەدە بۇنچىلىك گەپ قىلاتتى...

— راست، كەچكىچە داپىنىڭلا پارىڭىنى قىلاتتى.

— بايام ياراتقان ئىگەم ئۇنى ئۆزىنىڭ دەرگاھىغا ئېلىپ كەتكەنىكەندۇق، — دېدى ئىلەك.

www.uyghurkitap.com

— بەش كۈندىن كېيىن يەنە ئۇ دۇنياغا كېتىمەن دەمدۇ نېمە، راست كېتەرمۇ؟

— بۇمۇ ئاللانىڭ ئىلكىدىكى ئىش…

— ناسىر ئىمامىمۇ بۇنچىلىك ۋەز ئېيتالمايدۇ جۇمۇ.

— ئاللاتائالانىڭ قۇدرىتى ئۇلۇغ… قاسىم ئەۋلىيا بولۇپتۇ.

قاسىمنىڭ ۋەز - نەسىھىتى ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتتى، ئادەتتە قەبرىستانلىقنى چۆرگىلەپ، ئۇچراشقان ئادەمگە داپىنىڭ گېپىنى قىلىدىغان قاسىمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلەرنى ئاڭلاپ بىرمۇنچە ئادەملەر تەۋرىنىپ قالدى. ئۇ بۇلاقسايلىقلارنىڭ ۋۇجۇدىغا هازىرغىچە هېچكىم ئېسىگە كەلتۈرمىگەن ۋەھىمىنى سېلىپ قويدى. بۇلاقسايلىقلار مۇشۇ كەمگىچە بۇنداق كارامەتنى ئاڭلاپمۇ باقمىغانىدى. بۇ مۆجىزە بىر دەمنىڭ ئىچىدە مەھەللىنىڭ بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىغا تارقالدى. يول ياساشتا ئىشلەۋاتقانلارمۇ ئىشلىرىنى تاشلاپ توپ - توپ بولۇشۇپ ئىلەكنىڭ ۋەيرانە ئۆيىگە كەلگىلى تۇردى، ئاخىر ئۆي تارلىق قىلدى، ئىلەك هويلىغا كىگىز، كۆرپە سېلىپ، قاسىمنى شۇ يەرگە ئاچىقتى، قاسىمنىڭ چىرايى تولىمۇ سۈرلۈك ئىدى. ئىلەك نەدىندۇر بىر تەسۋىنى تېپىپ، ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، ئۇ ئادەملەر كەلگىلى باشلىغاندا كۆزىنى يېرىم يۇمۇپ، تەسۋىنى سىيرىپ، ئاغزىنى مىدىرلىتىپ بىر نېمىلەرنى ئوقۇيتتى، هويلىغا ئادەملەر تولغان چاغدا ئۇ ۋەز ئېيتىشنى باشلايتتى.

ئۇنىڭ ئاۋازى ۋەھىملىك، مۇڭلۇق ئىدى، ئۇ گەپلەرنى يادلىۋالغاندەك تەمتىرىمەي سۆزلەيتتى. بارا - بارا كەلگەنلەر قۇرۇق كەلمەيدىغان، «ئەۋلىيا ئېغىز تېگىپ باقسۇن!» دەپ تاماقلارنى ئەكېلىدىغان بولدى. ئۆيدە ھەممىدىن ئاسمىغا بايرام بولدى. ئۇ كەلگەن تاۋاقلارغا مەسئۇل بولدى. ياخشىراق تاماق كېلىپ قالسا ئىچكەركى ئۆيگە ئەكىرەتتى - دە، ئىشىكنى ئىچىدىن ئېتىپ قويۇپ راھەتلىنىپ يەۋالاتتى.

بەشىنچى كۈنى ئىلەكنىڭ قورۇسى ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى. بولاقسايدىن چىققان بۇ مۆجىزىنىڭ داڭقى مەھەللىدىن ھالقىپ قوشنا مەھەللىلەرگىمۇ پۇر كەتكەنىدى. تەرەپ ـ تەرەپتىن تراك-تور، ھارۋىلاردا تاۋاپ قىلىدىغانلار ئۇزۇلمەي كەلگىلى تۇردى. ئادەملەر بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىپ بۇ تىرىك ئەۋلىيانى كۆرۈشكە، ئۇنىڭ مۇبارەك قولىنى تۇتۇۋېلىشنى ئارزۇ قىلىپ، ھەدەپ ئال-دىغا قىستايتتى. ئىلەك بولسا ئۇلارنى تەرتىپكە چاقىرىپ بولال-ماي قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەنىدى. بىرمۇنچە ئادەم ئۆگزىگە چىقىۋالغانىدى.

— ھەي، ئۆگزىدىن چۈشۈش! — ... دەپ ۋارقىرايتتى ئىـۇ قولـىنى شىلتىپ، — لىم كۆتـۈرەلمەيدۇ دەيمەن ... ئەستاغپۇرۇللا! ...

لېكىن، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايدىغان ئادەم يوق، كىشىلەر خۇدىنى يوقىتىشقان ھالدا ئالدىغا دەۋرەيتتى، نەچچە كۈندىن بۇيان ئادەملەر دەسسەۋېرىپ ھويلىدىنمۇ توپا چىقىرىۋەتكەنىدى. شۇ تاپتا ئادەملەرنىڭ ئاياغ ئاستىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان توپا ـ چاڭ بىر قەۋەت تۇمان بولۇپ ھاۋاغا ئۆرلىمەكتە ئىدى. قاسىم ئاخىر-قى ۋەزنى ئېيتماقتا ئىدى.

— ... مۇسۇلمانلار! ئۇ دۇنيالىقنى ئويلاپ قويۇڭلار، قۇد-رىتى چەكسىز ئاللاتائالا ھەممىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىدۇ، كىمدە ـ كىم شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ دەپنە ـ دۇنياغا بېرىلسە ئۇ دۇنياغا بارغاندا ئۇنىڭ بارار يېرى دوزاخ بولىدۇ...

قاسىم ئاخىر گەپ قىلالماي قالدى، ئۇنىڭ ئۇنى پۈتۈپ كالپۇكلىرى گەز باغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بىرقان-چە ئادەم «ھەق، ھەق! ...» دېيىشكىنىچە توپىلىق يەرگە پېشانى-سىنى چاپلاپ توۋا قىلىشتى. يەنە كىملەردۇر «توۋا! ... توۋا دېدىم» دەپ خىتاب قىلدى، يەنە كىملەردۇر مىشىلداپ يىغلاۋاتات-تى. پۈتۈن مەيداننى مۇسىبەتلىك بىر سۈكۈنات قاپلىغانىدى.

توپىغا مىلىنىپ ئولتۇرۇشقان ئاشۇ بىچارە ئادەملەر شۇ تاپتا ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى. ئېتىز ـ ئېرىقنىڭ ئىشلىرى، ئۆي، بالا ـ چاقا ئۇلارنىڭ كاللىسىغا كىرىپ چىقمايتتى، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا پەقەت ئۇ دۇنيا، دوزاخ بىلەن جەننەتلا بار ئىدى…

كەلگەنلەر گۇگۇم چۈشكۈچە تارقاشمىدى، ئۇلار گويا سىمنىڭ ئۇ دۇنياغا قانداق ماڭىدىغانلىقىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈشمەكچى بولغاندەك تەقەززالىق، ئەجەبلىنىش، ھودۇقۇش ئىچىدە ئىلەكنىڭ ئۆرۈلۈپ كېتەي دېگەن ۋەيرانە ئۆيىگە قارىشىپ تۇراتتى. ئاخىر ئىلەك چىقىپ ئۇلارنى ھەيدىدى:

— قايتىڭلار! — دېدى ئۇ قولىنى شىلتىپ، — سىلەر قاراپ تۇرۇۋالساڭلار قاسىم سىلەرگە تارتىنىۋاتىدۇ… ئاللاتائالانىڭ غەزىپى كېلىدۇ، قايتىڭلار!…

كىشىلەر ئاخىر تارقاشتى، ئىلەكنىڭ خامانغا ئايلانغان ھويلىسى جىمجىتلىقا چۆمدى. ئىلەك ھاياجانلانغانلىقىدىن نېمە قىلىشىنى بىلمەي قېلىۋاتاتتى، ئۇماي دالان ئۆيدە كىشىلەرنىڭ ئەكەلگەن نەرسىلىرىنى يىغىشتۇرۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ھەر خىل نان، توقاچ، سامسا، پىششىق گۆش، پوشكاللار… ئۇ ئۆمرىدە بۇنچىلىك مولچىلىقنى كۆرۈپ باقمىغان، بۇگۈنكىدەك تويۇپ تاماق يەپمۇ باقمىغانىدى. «بۇ تائاملارنى بىر ھەپتە يەپ تۈگەتكىلى بولامدۇ؟ بۇمۇ قاسىمنىڭ دۆلىتى، قاسىم دېگەن ئۇ دۇنيادىكى جەننەتمۇ بولسا مۇشۇنچىلىك بولار؟…» ئۇ بىر تەرەپتىن يىغىشتۇرغاچ، بىر تەرەپتىن ئاغزىغا سالاتتى… ئىلەك ھويلىنى بېسىقتۇرۇۋېتىپ ئۆيگە كىردى ۋە قاسىم ياتقان ئىچكەركى ئۆيگە بېشىنى تىقىپ قارىدى. ئەتىگەندىن بۇيان ھويلىدا قاققان قوزۇقتەك ئولتۇرۇپ ھېرىپ كەتكەن قاسىم سوپىدا ئوڭدىسىغا يېتىپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى. ئىلەك ئوغلىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئېڭىشىپ قولاق سالدى، ئۇنىڭ قولىقىغا پۇشۇلدىغان تىۋىش ئاڭلاندى. «بۇ بالا ئۇ دۇنياغا مۇشۇنداقلا كېتىپ قالارمۇ؟

خۇدايىمۇ ئۇنىڭغا نېمانچە ئاز مۆھلەت بەرگەندۇ؟ ئەگەر بولمىغاندا بىرەر ئاي تۇرغان بولسىمۇ هال - كۈنىمىز ئوبدانلا ياخشىلىنىپ قالار ئىدى،... ئۇ بۇ تۇرقىدا ئۇ ياققا ماڭمىدىغاندەك قىلمايدۇ، ئىلاھىم شۇنداق بولغان بولسىمۇ؟...»

ئىلەك پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ دالان ئۆيگە چىقتى. ئۇ يەردە ئوماي تېخىچە بىرنېمىلەرنى يەپ ئولتۇراتتى، ئۇ خوتۇنىغا ئاچچىقى بىلەن ئالايدى:

— بولدى، ۋۇي، يەۋېرەمسەن؟ ئېشىڭ ئارتىپ كەتمىسۇن!

ئوماي قوۋزىقىدىكى تاماقنى چالا - بۇلا چايناپ يۇتۇۋېتىپ سورىدى:

— تاۋاپ قىلىدىغانلار ئەتىمۇ كېلەر - ھە؟

— قاسىم بۈگۈن كېچە ئۇ دۇنياغا كەتسە ئۇلار نېمىگە كېلىدۇ؟...

ئوماي ئېرىنىڭ گېپىگە چۈشەنمىگەندەك چەكچىيىپ تۇرۇپ كەتتى.

— قاسىم نەگە بارىدۇ؟ — دېدى ئۇ ھاڭۋېقىپ تۇ-رۇپ، — بىر ئوبدان ئۇخلاۋاتامدۇ؟

— دۆت! — دېدى ئىلەك ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئىلەك ھويلىغا چىقماقچى بولۇپ ئىشىكنى ئېچىشىغا ئىشىك-تە ساقچى كىيىمى كىيگەن ئىككىيلەننى كۆرۈپ چۆچۈپ كەينىگە داجىدى.

— قاسىم ئۆيدىمۇ؟ — دەپ سورىدى ئۇلارنىڭ بىرى جىددىي تەلەپپۇزدا...

ئىلەكنىڭ پۇت - قولىدا جان قالمىدى.

— ئۆيدە... ئۇخلاۋاتىدۇ... — دېدى ئۇ ئارانلا.

— ئۇنى ئويغات! — دېدى ساقچى بۇيرۇق قىلغاندەك.

ئىلەك ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ ئۇخلاۋاتقان قاسىمنى نوقۇپ

ئويغاتتى، قاسىم تەستە ئۇيقۇسىنى ئاچتى ۋە ئۆرە بولۇپ ئالدىدا
تۇرغان ئىككى ساقچىنى كۆرۈپ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

— ئۇ دۇنياغا ماڭمىدۇقمۇ؟ — دېدى ساقچىلارنىڭ پېشى
چوڭراق بىرى ئۇنىڭغا قاراپ ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ، ئاندىن
قولى بىلەن ئىشارەت قىلدى، — تۇرە ئورنۇڭدىن، بىز بىلەن
ماڭىسەن!

— نەگە بارىمەن؟

— نەگە باراتتىڭ، ساقچىخانىغا!

قاسىم غال - غال تىترىگىنىچە قوپۇپ ماڭدى. بۇ تۇيۇقسىز
يۈز بەرگەن ئىشتىن مەڭدەپ قالغان ئىلەك نېمە قىلىشىنى بىلە-
مەي قالدى. ساقچىلار ئوغلىنى مۇتىسكىلىتقا مىنگەشتۈرۈپ
ئېلىپ ماڭغاندىلا ئۇ ئېسىگە كېلىپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن ۋارقى-
رىدى:

— ئۇنى نەگە ئاپىرىسىلەر، قاسىم نېمە گۇناھ قىلدى؟...

لېكىن، ئۇنىڭ گېپىنى ھېچكىم ئاڭلىمىدى. قاسىم ساق-
چىخانىغا بارغاندىن كېيىن بىر دەمدىلا ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىگە
قايتىپ، ئۆزىنىڭ ئۇ دۇنياغا بارغان سەپىرىنىڭ سىرىنى بىرنى
قويماي ئېيتىپ بەردى. ئەسلىدە بۇ ئىش مۇنداق بولغانىدى:
قاسىم دادىسىنىڭ تاپا - تەنىسىدىن قېچىپ قوشنا مەھەللىدىكى
ئوسمان موللىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ، ئوسمان موللا بىر ئۆمۈر
داخانلىق قىلىپ ئۆتكەن ئادەم ئىدى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان
ئۇنى ئىزدەيدىغانلارمۇ ئازلاپ، تۇرمۇشى غورىگىل بولۇپ قالدى.
ئۇ ئەسلىدە قاسىمنىڭ بوۋىسىنىڭ كەينىدە يۈرۈپ داخانلىقنى
ئۆگەنگەنىدى. قاسىم پات - پاتلا ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ رەھمەت-
لىك بوۋىسىنىڭ كارامەتلىرى توغرىسىدا ئۇنىڭ ئېيتقان ھېكايە-
لىرىنى ئاڭلاپ، داخانلىق ھەققىدە تەلىم ئېلىپ تۇراتتى. قاسىم
كەلگەن كۈنى ئوسمان موللا مىجەزى يوق ياتقانىدى. ئۇ داخانلىق-

نىڭ بازىرىنىڭ كاسات بولۇۋاتقانلىقىنى ئويلاپ، باشقىچىرەك بىر ھۈنەرنى قىلىپ بېقىش ئويىغا چۆشكەنىدى. ئۇ ئۇرۇمچىدە بىر ئەۋلىيانىڭ چىققانلىقىنى، ئۇنىڭ غايىبتىن يوقاپ كېتىپ ئەۋلىياغا ئايلانغانلىقىنى خەقلەردىن ئاڭلىغان ۋە شۇنى دوراپ باقماقچى بولدىيۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ قېرىپ ماغدۇردىن قېلىۋاتـ-قانلىقىنى ئويلاپ ھەسرەت چېكەتتى، قاسىمنىڭ پەيدا بولۇشى ئۇنىڭ ئۈمىد چىرىغىنى ياندۇردى. ئۇ قاسىمنى يېنىدا ئىككى كۈن تۇرغۇزدى. ئۇنىڭغا ئۇ دۇنيادا كۆرگەنلىرىنى ئۆگەتتى، ئاللاتائالانىڭ بەندىلىرىگە قىلغان نەسىھەتلىرىنى يادلاتقۇزدى، قا-سىم بۇلارنى ئۆگىنىپ بولغۇچە ئىككى كۈن كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ كارامەت ئىگىسى، ئەۋلىيا بولىدىغانلىقىنى بىلىپ خۇشلۇقىدا تېرىسىگە پاتماي قالدى. ئوسمان داخاننىڭ پىلانى بويىچە ئۇ بەش كۈندىن كېيىن كېچىسى ھېچكىمگە تۇيدۇرماي مەھەللىدىن چىـ-قىپ ئۇنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلىشى كېرەك ئىدى. ئەگەر بۇ ھۈنەر ئېقىپ قالسا ئۇلار باشقا يۇرتلارغا بېرىپ كارامەت كۆرسەتـ-مەكچى بولۇپ كېلىشكەنىدى، ئەپسۇس، قاسىم مەھەللىدىن كېـ-تىشكە ئۈلگۈرمەي ساقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالدى...

ئاردىن ئون كۈن ئۆتۈپ قاسىم مەھەللىدە پەيدا بولدى، ئۇ ئەمدى ھېچكىمگە گەپ قىلمايدىغان، كۈن ـ كۈنلەپ ھويلىـ-سىدا بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە خىيال سۈرىدىغان بولۇپ قالدى. خەقلەر ئۇنىڭدىن زۇۋان چىقىرالماي ئىلەكتىن سورىشاتتى:

— ئىلەك، ئوغلۇڭ ئۇ دۇنيادىن تېزلا يېنىپ كەلدىـ-غۇ؟... زۇۋانى نېمە بولدى؟

ئىلەك بولسا بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ نېرى كېتەتتى.

بۇلاقسايىنى بىرنەچچە كۈن ئۆرتتۆپە قىلغان بۇ كارامەت شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى، ھايات يەنە ئۆز ئىزىغا چۈشتى.

17

پەردە يارمۇھەممەدنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تالاغا چىقتى. كۈن ئۇچۇق ئىدى. كۈز قۇياشى خۇددى كېسەل ئادەمنىڭ چىرايىدەك نۇرسىز ۋە ئاجىز ئىدى. ئۇ يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ بولۇپ دالان ئۆيدىكى تامغا ئېسىقلىق ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ قانچە كۈنلەر بولغان ئۆزىنى ئەيىنەكتە كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ياڭاق سۆڭەكلىرى پولتىيىپ چىققان، كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان، ئورۇق بىرى قاراپ تۇراتتى، پەردە ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي تۇرۇپ كەتتى: «بۇ مەنمۇ؟ توۋا! ... — دېدى ئۇ ئەينەككە يېقىن كېلىپ، — نېمە بولۇپ قالغاندىمەن؟ ...— لېكىن شۇ ھامان ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بەردى، — نېمە بولساممۇ ئەمدى خاتىرجەم بولدۇم، يارنى ساقايتىۋالدىم، ئەمدى ئالدىرىماي ئەكسىمگە كېلەرمەن...» ئۇ ئەينەككە قاراپ كۈلۈمسىرىگەنىدى، مەڭزىگە شۇ ھامان قان يۈگۈرۈپ، ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىكى چوڭ كۆزلىرى شادلىق نۇرى چېچىپ چاقناپ كەتتى. ئۇ چېچىنى تاراپ بوغدى - دە، چاي قاينىتىش ئۈچۈن چايخانىغا يارمۇھەممەد دوختۇرخانىدا بىر ئايدەك يېتىپ سەللىمازا بولغاندىن كېيىن ئۆيگە يېنىپ چىقتى. دوختۇرلار ئۇنىڭغا بىر مەزگىلگىچە ئېغىر ئىشلارنى قىلماسلىقنى جېكىلىدى. شۇڭا ئۇ ھازىر دۇكاندىلا تۇرۇۋاتاتتى، دۇكانغا مال ئەكېلىش، ئۆينىڭ ئېغىر - يېنىك ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى پەردەنىڭ زىممىسىگە يۈكلەندى. ئۇنىڭ كۈنلىرى تولىمۇ ئالدىراش ئىدى، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي ئۇنىڭ كۆڭلى خاتىرجەم ئىدى. تارتىۋاتقان جاپا - مۇشەققەتلەرمۇ ئېغىر تۇيۇلمايتتى، ئۇنى ھەممىدىن خۇش قىلغىنى يارمۇھەممەد مېيىپ بولۇپ قالمىدى، بەلكى كۈندىن - كۈنگە ياخشى بولۇپ، ئەسلىگە كېلىشكە باشلىدى. ئۇنىڭدىن باشقا، دۇكاننىڭ

تىجارىتىمۇ ئوبدان بولۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئەكەلگەن ماللىرى بېسىد-لىپ قالماي تېز - تېز تۈگەپ تۇرۇۋاتاتتى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭ پەمىگە قايىل بولدى:

— سودىنى ئەسلىدە سەن قىلساڭ بولاتتىكەن، — دېدى ئۇ بىر ئايلىق سودىنى ھېسابلاپ كۆرۈپ ھەيران بولۇپ، — مەن شۇنچە يىل دۇكان ئېچىپ ئايدا بۇنچىلىك سودا قىلمىغان، قال-تىسقۇ سەن؟

— مەن دېگەن قانداقلا بولمىسۇن سىزدىن بىر سىنىپنى جىقراق ئوقۇغان - دە، — دېدى پەرىدە چاقچاق قىلىپ.

— ئاتە پونى...

— يالغانمۇ ئەمىسە؟

— بۇ گەپچىزە، ھوشيار تۇرمىسام ئەتە - ئۆگۈن خوجايىن-لىقنىمۇ تارتىۋالىدىغان نىيىتىڭ بار ئوخشىمامدۇ؟

— ھازىر دېگەن رىقابەت دەۋرى، كىم باشقۇرالىسا شۇ بولىدۇ.

— ئالە شەرىگىنى، — يارمۇھەممەد كۈلدى، — سېنى ئېلىپ ئاخىر زىيان تارتىمەنمۇ نېمە؟ بۇنداقلىقىڭنى بىلگەن بول-سام ئوقۇمىغان، ياۋاش بىرىنى تاپقان بولسام بوپتىكەن...

— پىچاقمۇ يېمەيتتىم دەڭا...

يارمۇھەممەد تەئەججۇپ بىلەن تۇرۇپ كەتتى، پەرىدە بۇنى چاقچاق ئورنىدا دېگەن بولسىمۇ يارمۇھەممەد ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە يوشۇرۇن بىر ئازابنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلدى.

— پەرى! — دېدى يارمۇھەممەد ئوڭايسىزلىنىپ، — مېنىڭ پىچاق يېيىشىمگە سەن سەۋەبچى ئەمەسقۇ، نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟

— مېنى دەپ يېگىنىڭىز راستقۇ؟ — دېدى پەرىدە خۇرسى-نىپ قويۇپ، — مەن باشتا بوشاڭلىق قىلىپ قالدىم، ئۆيدىكى-لەرنىڭ گېپىنى يىرالمىدىم، شۇڭا جالال ئۆكتەملىك قىلىپ

كەتتى... گۇناھ ئۆزۈمدە...

— ھەممە نەرسە ئۆتۈپ كەتتى، مەن مانا ساقمۇ، بۇگۇن نېمە بۇنى ئويلاپ قالدىڭ؟

— يارى، سىزنى دوختۇرخانىغا ئەكېتىۋاتقان چاغدا ئىسمىنى ئويلىدىڭ دېسىڭىز، مۇشۇ ئىشلار كاللامغا كىرىۋېلىپ ئۆزۈمنى تىللىدىم. ھەممىنى قىلغان مەن... ئەگەر سىز مېيىپ بولۇپ قالغان بولسىڭىز مەن بىر ئۆمۈر ئازابتا ئۆتەتتىم...

— بولدى، بۇ ئىشلارنى كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەت، — دېدى يارمۇھەممەد پەرىدەنىڭ چېچىنى سىلاپ تۇرۇپ، — ئەسلىدە بۇ مەن ئۆزۈم تەرگەن ئىش...

— قانداقسىغا؟

— بېكىتىپ قويغان تويىنى بۇزۇپ سىنى ئەپقاچقان مەن تۇرسام...

— مەن ئۆزۈم رازى بولۇپ قاچتىم - دە؟

— لېكىن، جالالغا يامان بولدى، ئۇن يىللىق ئۆمرى تۈرمىدە ئۆتىدىغان بولدى.

— ئۆزىگە ئۆزى قىلدى، ھېلىمۇ تەلىيى بار ئىكەن، سىز ساقىيىپ قالدىڭىز...

— شۇنىڭغا قارىغاندا سىنى بەك ياخشى كۆرىدىكەندۇق.

— بولدى قىلىڭە! — پەرىدە خاپا بولغاندەك بولۇپ قاپاق-لىرىنى سۈزدى.

— بولدى، دېمىدىم، دېمىدىم، — يارمۇھەممەد ئۇنى قۇ-چاقلاپ باغرىغا باستى، — بۇمۇ تەقدىر... خۇدا سىنى ماڭا بۇيرۇغانىكەن، بۇمۇ مېنىڭ تەلىيىم... تېخى ياخشى كۈنلەر ئالدىمىزدا پەرى...

پەرىدە ئۇلۇغ - كىچىك تىندى. ئۇنىڭ قەلبى چەكسىز شادلىققا تولدى، بىر خىل لەززەتلىك سېزىم پۈتۈن ئەزايىغا تارقاپ، ۋۇجۇدىدىن قانداقتۇربىر نەرسىنىڭ چىقىپ كېتىۋاتقان-

لىقىنى، يەنە قانداقتۇر بىرنەرسىنىڭ تومۇر - تومۇرلىرىغا تار-قىلىنىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ، قەلبىدە زىلزىلە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئۇچۇن مۇشۇنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ىدى، ئۇ بۇگۈن ئۆزىنى نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان ئازابلاپ كەلگەن كۆڭۈل غەشلىكىدىن قۇتۇلغاندەك ھېس قىلدى. ئۇ بەزىدە ئويلاپ قالاتتى: «يارى نېمىدېگەن بىلەن ئەر كىشى، ئۇ پەرىدە ئۆز ۋاقتىدا جالالغا ماقۇل دەپ، كېيىن يېنىۋالدى، ئەتە - ئۆگۈن ماڭىمۇ شۇنداق قىلار-مۇ؟» دېگەن بىر ئەندىشە ئۇنى قىينايتتى. مانا بۇگۈن ئۇنىڭ قەلبىنى بېسىپ تۇرغان تۇمان تارقاپ كەتتى، يارمۇھەممەد ئۇنى چۈشەندى، دېمەك ئۇ ئۆزىگە يارمۇھەممەدنى تاللاپ خاتا قىلمىغا-نىكەن ... ئۇ شۇ تاپتا يارمۇھەممەدكە ئېيتماقچى بولغان سان - ساناقسىز گەپنى بارلىقىنى ھېس قىلسىمۇ، لېكىن نېمىشقىدۇر دېيەلمىدى، پەقەت ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ مېھرىبانلىق بىلەن سىلىدى...

ئۇ يارمۇھەممەد بىلەن چاينى ئىچىپ بولۇپ قاچىلارنى يى-غىشتۇرۇپ تۇراتتى. ئۆيگە ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئاپىسى شەرۋان كىرىپ كەلدى، يارمۇھەممەد دۇكاننى ئاچقىلى چىقىپ كەت-كەنىدى. ئاپىسىنىڭ ھالىتىنى كۆرۈپ پەرىدەنىڭ يۈرىكى «قارت!» قىلىپ قالدى.

— نېمە بولدى، ئاپا؟ — دېدى ئۇ ئالدىراپ، — دادام تىنچلىقتۇ؟

— داداڭ تىنچلىق، — دېدى ئۇ ھودۇققىنىچە، — خۇرشىدە...

— خۇرشىدەگە نېمە بولدى؟

— خۇرشىدە مەكتەپتىن كېتىپ قاپتۇ...

— نېمە دەيدىغانسەن؟ — پەرىدە چۆچۈپ كەتتى، — نەگە كېتىپ قاپتۇ؟

— كىم بىلىدۇ بۇ جۇۋاينىمەكنى... تۈنۈگۈن يوقاپ كېتىپ-تۇ...

— كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟

— ئەتىگەن مۇئەللىمى بىر بالىنى ئەۋەتىپ خەۋەر قىلدى، ... ئالدىنقى كۈنى كەچتە چىقىپ كەتكەنىكەن... ئەمدى قانداق قىلارمىز؟

— نېمە دەيدىغانسەن، خۇدايىم؟ — پەردە جىددىيلەشتى، — دادام ئۇقتىمۇ؟

— ئۇقمامدۇ؟ ھېلىقى بالا داداڭ بار يەردە دېدى ئەمەسمۇ، — شەرۋان ئۆزىنى توختىتالماي يىغلاپ كەتتى، — داداڭ ساراڭ بولاي دېدى، ئەتىگەندىن بۇيان ئۆينى بېشىغا كىيىپ تىللاۋاتىدۇ، خۇدايىم، نېمە تارتقۇلۇق بۇ؟ ئوقۇتمىساقمۇ بوپتىكەن، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

— ئاپا، سەۋر قىلغىن، — دېدى پەردە جىددىيلىشىپ، — مەن ھازىرلا مەكتەپكە بېرىپ ئۇقۇپ باقاي، قورقۇپ كەتكۈدەك ئىشمۇ يوقتۇ؟ گەپ - سۆز قىلماي نەگىمۇ كېتەر... سەن ئۆيدە ئولتۇرۇپ تۇرامسەن؟

— ياق، مەن كېتەي... داداڭدىن ئەنسىرەۋاتىمەن...

پەردە دۇكانغا كىرىپ يارمۇھەممەدكە ئەھۋالنى دېگەندى، ئۇمۇ چۆچۈپ كەتتى.

— مەن بېرىپ ئۇقۇپ باقاي، — دېدى ئۇ ئالدىراپ.

— ياق، — دېدى پەردە، — سىز ئاران تۇرىسىز، مەن باراي...

پەردە موتسىكلىتنى مىنىپ يېڭىتام تەرەپكە قاراپ چاپتى. ئۇنىڭ كۆزى يولدا بولسىمۇ كاللىسىنى ۋەھىملىك خىياللار چىرمىۋالغانىدى: «بۇ قىزغا نېمە بولغاندۇ؟... ئۆتكەن يەكشەنبە ئۆيگىمۇ كەلمىدى، ياكى بۇمۇ بىرىنى تېپىپ قاچقان بولغىيمىدۇ - يا؟... خۇدايىم ساقلا، ئۇنىڭغۇ بىرەرى بىلەن ئىش - پەش تارتىشىپ يۈرگىنىنى ئاڭلىمىغانىدىم، كىم بىلىدۇ؟... ھەممىدىن دادام بىلەن ئاپامغا ئۇۋال بولدىدە، تۇرغان ئاكام

ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ مانا بىر يىلدىن ئاشتى. ئىز - دېرەكسىز يوق، ئۇنىڭ دەردىنى يۇتالماي تۇرغاندا مەن قېچىپ قويدۇم، ئەمدى كېلىپ خۇرشىدە بۇ دەردنى تاپتى... ئاتا - ئانا بولغۇچىغا ھەقىقەتەن ئېغىر كەلمەمدۇ، ئۇلار ئەل - يۇرتنىڭ ئالدىدا قانداقمۇ باش كۆتۈرۈپ يۈرىدۇ؟... مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئەجەبمۇ ئالدىراپ كەتكەن ئىكەنمەن، بىرئاز چىداپ تۇرغان بولسام بەلكىم دادامىمۇ ئېرىپ «ماقۇل» دەپمۇ قالار بولغىيتتى؟! شۇ ئاچچىقى ھازىرغىچە يانمايۋاتىدۇ،... دادامدىنمۇ خاپا بولمىسام بولىدىكەن، ئەتە - ئۆگۈن مېنىڭ بالامىمۇ شۇنداق قىلسا ماڭىمۇ ئېغىر كېلەر... خۇرشىدە راستتىنلا بىرى بىلەن قاچقانمىدۇ؟ يەنە يېرىم يىللىق ئوقۇشى قالغان ئىدى - دە. ئەخمەق قىز، نېمە پوق يەپ بۇ ئەخمەقلىقنى قىلغاندۇ؟...»

پەرىدە شۇنداق ئەنسىز خىياللار بىلەن يېزىنىڭ ئوتتۇرا مەكتىپىگە كەلدى. پەرىدە ئۆزىگە تونۇش مەكتەپ قورۇسى، سىنىپلارغا قاراپ قويدى. دەرس ۋاقتى بولغاچقا مەكتەپ قورۇسىدا ھېچكىم يوق ئىدى. قايسىبىر سىنىپتىن ئايال مۇئەللىمنىڭ چاقىلداپ سۆزلەپ دەرس ئۆتۈۋاتقان ئاۋازى كېلىۋاتاتتى. پەرىدە مۇئەللىملەر ئىشخانىسى جايلاشقان بىر قەۋەتلىك قاتار ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا كېلىپ موتىسكلىتتىن چۈشۈپ تۇرۇشىغا ئىشخانىدىن خۇرشىدەنىڭ سىنىپ مەسئۇلى بولغان ئەنۋەر مۇئەللىم چىقىپ كەلدى. ئۇ ئۆز ۋاقتىدا پەرىدەنىڭمۇ سىنىپ مەسئۇلى بولغان ئىدى.

— پەرىدە، كەلدىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ تىنچلىقمۇ سورىماستىن، — يۈرۈڭ، ئىشخانىغا كىرىپ سۆزلىشەيلى!

ئەنۋەر مۇئەللىم ئۇنى ئىشخانىغا باشلاپ كىردى. ئىشخانىدا ھېچكىم يوق ئىدى. باشقا مۇئەللىملەرنىڭ بولمىغانلىقى پەرىدەنى خۇش قىلدى.

— نېمە ئىش بولدى، مۇئەللىم؟ — دېدى پەرىدە ئالدىراپ.

— بىزمۇ نېمە بولغانلىقىنى ئۇقمىدۇق، — دېدى ئەنۋەر مۇئەللىم تاماكا تۇتاشتۇرۇپ تۇرۇپ، — نېمە بولدىكىن، بۇ مەۋسۇمدە خۇرشىدەنىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ياخشى بولمايۋاتىدۇ. بەزى كۈنلىرى دەرسلەرگىمۇ قاتناشمايدىغان بولۇپ قالدى. مەن ساۋاقداشلىرىدىن سۈرۈشتۈرسەم بەزىدە ھېچكىمگە دېمەستىن ناھىيىگە كىرىپ - چىقىدىكەن، مەن بىر - ئىككى قېتىم ئۆگىنىشخا-نىغا ئەكىرىپ تەنقىد قىلدىم. نېمە سەۋەبتىنكىن، يېقىنىنىڭيافى بۇ قىز ئوقۇشقا تازا كۆڭۈل قويمايدىغان بولۇپ قالدى. قايسى كۈنى چارەكلىك ئىمتىھان ئالغاندۇق، ئىككى پەندىن ئۆتەلمەپ-تۇ، — مۇئەللىم ئۈستەل تارتمىسىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ پەرىدەگە كۆرسەتتى، — پاراڭلاشسام گەپ قىلمايدۇ، ياكى ئۆيدە بىرەر ئەھۋال بولغانمىدى؟

— ياق... — دېدى پەرىدە.

— ئىقتىسادتىن قىينىلىۋاتامدۇ - يە؟

— ئۇنداقمۇ ئەمەس، — دېدى پەرىدە بېشىنى چايقاپ، — ئالدىنقى ھەپتە ئۆيگە بارغاندا يەتكۈدەك پۇل بەرگەن، بىز ئۇنى ئوقۇۋاتىدۇ، دەپلا يۈرۈپتۇق. قاچان يوقاپ كەتتى؟

— جۈمە كۈنى دەرستە بار ئىدى، ياتاقتىكىلەرنىڭ دېيىشىچە، ئۇ شۇ كۈنى دەرستىن چۈشۈپلا ئۆيگە بارىمەن، دەپ چىقىپ كېتىپتىكەن، شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە قوندۇزئاي دېگەن ئوقۇغۇچىمۇ يوق، ئىككىسى بىللىمۇ قانداق؟ بىرى ئۇلارنى ماگىزىندا كۆرۈپتۇ...

— ماگىزىندا؟ — پەرىدە ھەيران بولدى.

— ھەئە... ناھىيىدە ئۇرۇق - تۇغقىنىڭلار بارمىدى؟

— يوق...

— ئۇ ئەمىسە ياتاقتىكى قىزلارغا ناھىيىدە بىر نەۋرە ھەدەم بار دەپتىكەن، بۇ قانداق گەپ بولۇپ كەتتى؟... ناھىيىگە بېرىپ سۈرۈشتۈرۈپ باقسىڭىز بولىدىغان ئوخشايدۇ...

پەرىدە گاڭگىراپ قالدى. ئۇ خۇرشىدەدىكى بۇ ئۆزگىرىش-لەرگە ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. ئۇنىڭ بىلىشىچە، ئۇ ھازىر-غىچە ئەلاچى بولۇپ ئوقۇپ كېلىۋاتاتتى. ھەر يىلى «بەشتە ياخشى ئوقۇغۇچى» بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپاتلارنى ئالاتتى. «نېمە سە-ۋەبتىن بۇ يىل بىراقلا چېكىنىپ كەتكەندۇ؟ ئۇنىڭغا نېمە تەسىر قىلدى، ئىقتىسادتىن قىينالدىمىكىن دېسە مەن ھەر بارغىنىمدا ئاز - تولا بولسىمۇ بېرىپ تۇرۇۋاتىمەن، ئىلگىرى ئاي - ئايلاپ پۇل بەرمەيمۇ ياخشى ئوقۇپ كەلگەن، مەن تېخى ئۆتكەندە: ‹ياخ-شى ئوقۇ! سېنى چوقۇم ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتىمىز› دېگەندە ماقۇل دېگەن ئىدىغۇ؟ ئۇ ماڭا يالغان ئېيتقان ئىكەندە؟… چوقۇم بىرى بۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇۋاتىدۇ… قىز بالىنىڭ ئون يەتتە-گە كىرگەن ۋاقتى يامان چاغ ئىكەن، مەنمۇ شۇنداق بولدۇمغۇ، بۇنداق چاغدا ئۇنىڭ كۆزىگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي قالىدىكەن… مەن نېمىشقا بۇنى ئېسىمدىن چىقىرىپ قويغاندىمەن؟…»

پەرىدە ئەنۋەر مۇئەللىم بىلەن خوشلىشىپ ناھىيىگە كىردى. قاتناش بېكىتىگە بېرىپ ئايلاندى. بازاردىكى دۇكانلارنى ئارىلى-دى، ئۇنىڭغا خۇرشىدە بىرەر ماگىزىندىن «ھەدە!» دەپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى، ئەمما ئۇ شۇنچە ئايلىنىپمۇ ئۇنى ئۇچرىتالمىدى. ئۇنىڭ ھېرىپ ھالى قالمىدى، ئۇسساپ ئاغزى قۇرۇپ كەتتى، قورسىقىمۇ ئېچىپ تارتىشىپ كەتتى. ئۇ تاماق يېمەكچى بولۇپ ئادەم شالاڭراق بىر ئاشخانىغا كىردى، ئالدىغا پەرتۇق تارتىۋالغان ياش بىر ئايال بىر چەينەك چاينى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ تۇرۇپ سورىدى:

— نېمە تاماق يەيسىز؟

— يېرىم ئاش…

كۈتكۈچى ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ كېتىپ سورىدى:

— سىز پەرىدەغۇ؟ بولاقسايلىق؟…

پەرىدە ئۇنىڭغا قاراپ ئوڭايسىزلاندى.

— سىز؟...

— مەن خۇشناي... يېڭىتاملىق... مەشرەپتە ئىككىمىز بىللە ئۇسسۇل ئوينىمىدىقمۇ؟

— ۋېيەي... ئېسىم قۇرۇسۇن، — پەرىدە ھەيران بولدى، — سىز شۇ خۇشنايمۇ؟ سىز مەشرەپتىن كېيىن مەكتەپكە كەلمىدىڭىزغۇ؟

— ئەخمەقلىق دەڭا، شۇ چاغدا سەنئەت ئۆمەككە ئارتىس ئالغۇدەك دېگەن گەپ چىقتى ئەمەسمۇ؟ مەن «ئارتىس بولىمەن» دەپ ئوقۇشنى تاشلاپ كەلمەيمەنمۇ، بىرنەچچە ئاي ئۆمەكنى پىرقىراپ يۈردۈم، ئاخىرى شتات بەرمىدى، دەپ ئادەم ئالمايدىغان بولدى، مەنمۇ مەكتەپتىن قالدىم، ئاخىرى ئۆيدىكىلەرنىڭ زورى بىلەن ئەرگە تېگىپ ئولتۇردۇم.

— يولدىشىڭىز؟...

— قاسساپ... تازا قارا قورساقتىن دەڭا، پۇل دېگەننى گۆشنى پارچىلىغاندەك پارچىلاپ بېرىدۇ، ئاخىر چىدىماي: «مەنمۇ تىرىك جان بولغاندىن كېيىن ئۆزۈم تاپايچۇ!» دەپ مۇشۇ ئاشخانىغا كىرىپ ئىشلەۋاتىمەن.

ئىشىك تۈۋىدىكى ئۈستەلدە ئولتۇرغان سېمىز ئايال ۋارقىرىدى:

— خۇشناي، مېھمانغا قاراڭ!

خۇشناي ئۇنىڭغا قاراپ چىرايىنى پۈرۈشتۈردى ـ دە، يېڭى كەلگەن خېرىدارنىڭ ئالدىغا ماڭدى. پەرىدە چاي ئىچكەچ بۇ ساۋاقدىشىغا زەن سالدى، ئۇ راستتىنلا ئۇسسۇلنى ئوبدان ئوينايتتى. سىنىپتا ھەممە قىزلارنىڭ ھەۋىسى كېلىدىغان زىلۋا، چىرايلىق قىز ئىدى. ھازىر بولسا ئاشۇ چاغدىكى ئىسكەتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغان، سالۋاراپ تەن قويۇپ كەتكەنىدى: «قىز بالا دېگەن شۇ ئىكەنغۇ، تۇرمۇشتىن تەلىيى كەلمىسە بىكار ئىكەن، خۇشناي ئەگەر مەكتەپتە ئوقۇۋەرگەن بولسا بەلكىم ئالىي مەكتەپ-

لەرگە ئۆتۈپ كەتكەن بولار ئىدى، ئارتىس بولۇپمۇ كېتەتتى، تەقدىر پېشانە... خۇرشىدەمۇ بىرگە مۇشۇ قىزدەك ئالدىنىپ كەتكەنمىدۇ، نەدە يۈرىدىغاندۇ؟...

خۇشناي تاماق كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— مەن ئۆزۈمنىڭلا گېپىنى قىلىپ سىزنى سورىماپ-تىمەن، — دېدى ئۇ، — ئۆزىڭىز نېمە قىلىۋاتىسىز، ئالىي مەكتەپكە كەتمەپسىز - دە؟

پەرىدە ئۆزىنىڭ ئەھۋالىنى قىسقىچە ئېيتىپ بەردى.

— قىز بالا دېگەن شۇنداق ئاجىز بولىدىكەنمىزغۇ؟ — دېدى خۇشناي ھەسرەت بىلەن خۇرسىنىپ قويۇپ، — سىزمۇ ئاخىرى دېھقان بولۇپسىزدە، يارىغۇ نېمە بولمىسۇن ئوقۇغان، ئاچلىق، ئازار بەرمەيدىغاندۇ؟... خۇدا ساقلىسۇن، ئوقۇمىغان قارا قور-ساقلارنى...

خوجايىن ئايال ئۇنى يەنە چاقىردى. خۇشناي ئۇنىڭغا قاراپ ئالىيىپ قويۇپ پەرىدەگە ئېڭىشىپ پىچىرلىدى:

— ماۋۇ چوشقا چىدىماي قېلىۋاتىدۇ، — دېدى كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، — ئېرى سىرتتا ئوينىسا بار ئەلىمىنى بىزدىن ئالىدۇ، ئېلىڭ، تاماق سوۋۇپ قالدى.

خۇشناي بىردەمدىن كېيىن يەنە پەرىدەنىڭ يېنىغا كەلدى.

— بۈگۈن بازارغا مالغا كىرىپسىزدە؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

پەرىدە باشتا سىڭلىسىنىڭ ئىشىنى دېمەي دەپ ئويلىغانىدى، لېكىن تۇرۇپلا ئۇنىڭ كۆڭلىگە بەلكىم بۇ بازاردا بولغاندىن كې-يىن خۇرشىدەنى كۆرگەن بولسا ئەجەب ئەمەس، دېگەن ئويغا كېلىپ بازارغا كېلىش مەقسىتىنى سۆزلەپ بەردى.

— سىڭلىڭىزنىڭ تەقى - تۇرقى قانداق؟ كىيگەن كىيىمى-چۇ؟ — دەپ سورىدى پەرىدەنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولۇپ.

پەرىدە ئۇنىڭغا خۇرشىدەنى سۈرەتلەپ بەردى.

— توختاڭ، توختاڭ!... — خۇشناي نېمىنىدۇر ئەسلەپ

تۇرۇپ كەتتى، — قايسى كۈنى ئۈچ قىز بىزنىڭ ئاشخانىغا تاماق يېگىلى كىرگەنىدى، سىڭلىڭىز شۇلارنىڭ بىرىگە ئوخشايدىغاندەك قىلىپ تۇرىدۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ پەرىدە جانلاندى.

— ئۇلار نەگە كەتتى، ئۇقتۇڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ ئالدىراپ.

— ئۇلارنىڭ دېيىشكەن گەپلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى، — دېدى خۇشناي، — پاراڭلىرىغا قارىغاندا ئۇلار شەھەردە بىر مېھمانخانىدا ئىشلەيدىغانىنىڭ گېپىنى قىلىشىپ ئولتۇرۇشتى، ئارىسىدىكى بىرى شەھەردىن چىققان قىزدەك قىلىدۇ، بۇ يەردە كۆرمىگەن، ئۇ قىزلارغا مېھمانخانىنىڭ خىزمىتىنى، ئايلىق مائاشىنى تونۇشتۇرۇپ بېرىۋاتاتتى.

— مېھمانخانىنىڭ ئىسمىنى دېيىشتىمۇ؟

— دېگەن، دېگەنتى؟ — خۇشناي ئويلىنىپ تۇرۇپ كەتتى، — «چولپان» دېدىمۇ، شۇنىڭغا يېقىنراق بىرنېمە دېگەندەك قىلىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنى كۆرمىدىم. مېنىڭچە شەھەرگە كەتتىغۇ دەيمەن... ئاۋۇ شەھەردىن چىققىنى جىق قايىنامدا قايناپ چىققان نىمىدەك قىلىدۇ... تاماقنىڭ پۇلىنىمۇ شۇ تۆلىدى... هازىر ئاڭلىسام، مېھمانخانا دېگەندىمۇ هەر خىل ئىشلار بار دەيدۇ...

پەرىدەنىڭ ۋۇجۇدىغا مۇزدەك تىترەك ئولاشتى، كۆز ئالدىغا خۇرشىدەنىڭ تاتارغان سولغۇن چىرايى، قان ـ قان يىغلاۋاتقان هالىتى كېلىپ، تاماقنىمۇ يېمەستىن ئالدىراپ ئورنىدىن تۇردى:

— خۇشناي! موتونى ئاشخانىغا قويۇپ قويسام بولارمۇ؟ — دېدى ئۇ.

— شۇ تاپتا شەهەرگە ماڭاي دەمسىز؟

— هەئە، هازىرلا ماڭاي...

— بوپتۇ، قويۇپ قويۇڭ...

— رەهمەت سىزگە، — دېدى پەرىدە موتسىكلىتنى ئەكىرىپ

قويۇپ، ئاندىن ئاشخانىدىن چىقتى ـ دە، قاتناش بېكىتىگە يۈ-
گۈردى.

18

خۇرشىدەگە ئوقۇش بارغانچە تەس، جاپالىق تۇيۇلۇشقا باش-
لىدى. ھەر كۈنى سائەتلاپ قاتتىق پارتىدا ئولتۇرۇش، تۈگىمەس
فورمۇلانى يادلاش، كەچتە يەنە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ تاپشۇرۇق-
لارنى ئىشلەش، ھەر كۈنى تەكرارلىنىپ تۇرىدىغان بۇ ئىشلاردىن
ئۇ بارغانچە بىزار بولۇشقا باشلىدى... «ھەددىمۇ شۇنچە يىل
ئەلاچى بولۇپ ئوقۇدى، ئاخىر نېمە بولدى؟ يەنە ئۆيگە قايتىپ
باردى، ئوقۇغانلىرى بىكار بولدى، ھېلىمۇ تەلىيى كېلىپ يارد-
كامغا تېگىشالدى، بولمىسا دېھقان بولۇپ ئېتىزلىقتا ئىشلەر
ئىدى. مەنغۇ مەكتەپنى تۈگىتەرمەن، ئۇنىۋېرسىتېتلارغا ئۆتتۇم
دېگەندىمۇ نېمە بىلەن ئوقۇيمەن؟ ئۆينىڭ ئەھۋالى ئاۋۇ، ئۇلار
مېنى قايسى پۇلى بىلەن ئوقۇتىدۇ؟ ھەددىمغۇ مەن ياردەم قىلىمەن
دەيدۇ. ئۇمۇ قانچىلىك قىلالايدۇ؟ ئۇمۇ ئېرىنىڭ قولىغا قاراي-
دۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر ئۇنىۋېرسىتېت ئوقۇپ كەلگەن
باللارمۇ خىزمەت تاپالماي بىكار يۈرۈشىدۇ، ماڭا ئوخشاش دېھ-
قاننىڭ قىزىغا خىزمەت نەدە تۇرۇپتۇ؟...» خۇرشىدە شۇلارنى
ئويلىغانسېرى ئوقۇشتىن كۆڭلى سوۋۇپ كەتتى... ئۇ ئارىلاپلا
مىجەزىم يوق دەپ دەرسكىمۇ چىقماي قوياتتى.
بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۇ دەرسكە چىقمىش خۇشياقماي
كىتاب ئوقۇپ ياتقانىدى، قوشنا ياتاقتىكى ساۋاقدىشى قۇندۇزئاي
كىرىپ كەلدى، بۇ قىز ئارىتام كەنتىدىن كەلگەن بولۇپ، ناخ-
شىچى قىز ئىدى. مەكتەپتە بىرەر پائالىيەت بولسا ناخشا ئېيتىپ
چىقاتتى. ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭلۈك بۇ قىز دەرسلەردە تول-
مۇ ئاجىز بولۇپ، تولىراق ئىمتىھانلاردا خۇرشىدە ياردەم قىلىپ

بەرگەچكە خۇرشىدە بىلەن يېقىن ئۆتەتتى.
— دەرسكە چىقماپسەنغۇ؟ — دېدى ئۇ ياتاققا كىرىپلا.
— بېشىم ئاغرىپ تۇرىدۇ، — خۇرشىدە كىتابتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ چىرايىنى تۈرۈپ دېدى، — نېمە دەرس ئۆتتى؟
— سىياسەت، — قۇندۇزئاي ئۇنىڭ قولىدىكى كىتابنى قايرىپ ئىسمىغا قارىدى، — خانىم ـ قىزلار بىلىشكە تېگىشلىك ئىشلار... پاھ ... نېمە دەپتۇ؟
— جىق گەپ...
— قۇرۇق گەپ دېگىنە، — قۇندۇزئاي قولىنى سىلكىدى، — ھەي، بازارغا كىرىپ چىقايلىمۇ؟ «بۈگۈن مەيداندا ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن ئارتىسلار ئويۇن قويىدۇ» دەيدۇ، كۆرۈپ كېلەيلى.
باشتا خۇرشىدەگە خۇشياقمىغانىدى، قۇندۇزئاي ماڭماقچى بولۇۋېدى، ئۇمۇ قىزىپ قالدى، «بارسام بارايچۇ! ياتاقتا نېمىش قىلارمەن، ئويۇن كۆرگەچ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقىرىپ كەلمەيمەنمۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، بىرىنشقا ماقۇل بولدى. ئىككى قىز كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ مەكتەپتىن ئوغرىلىقچە چىقتى ـ دە، ئىككى سومغا موتسىكلىتنى كىرا قىلىپ بازارغا ماڭدى. كەچ كۈزنىڭ قىسقا كۈنى بىردەمدە تۈگەپ قاراڭغۇ چۈشتى، لېكىن شەھەر ئېلېكتر چىرىغىدا كۈندۈزدەك يورۇپ كەتكەن، كوچىلار ئادەملەر بىلەن تولغانىدى. ئۇلار مەيدانغا كەلدى، مەيداندا ئادەملەر شالاڭ، سەھنىمۇ يوق، بۇ يەردە ئويۇن قويىدىغاندەك قىلمايتتى. ئۇلارنىڭ روھى چۈشۈپ قۇرۇق قايتىپ كېتىشكە كۆڭلى ئۇناشماي بىردەم كوچا ئايلاندى، ماگىزىنلارنى ئايلاندى. ئەمدى ئايلانغۇدەك يەرمۇ قالمىغانىدى، ئۇلار تۆتكوچىنىڭ دوقمۇشىغا كېلىشىگە بىرىنىڭ چاقىرغان ئۈنى ئاڭلاندى:
— قۇندۇزئاي! ...
ئۇلارنىڭ ئالدىغا پۇزۇر كىيىنگەن، چېچىنى سارغۇچ بويە-

ۋالغان قاملاشقان بىر قىز كەلدى. ئۇنىڭدىن ئەتىرنىڭ پۇرىقى گۇپۇلدەپ ئۇرۇپ تۇراتتى. قۇندۇزئاي ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— مېنى تونۇمايۋاتامسەن؟ — دېدى ئۇ كۇلۇپ تۇرۇپ، — توۋا، مانى... مەن ساجىدە ئەمەسمۇ؟

— ۋىيەي، ساجىدە ھەدەممۇ؟ — قۇندۇزئاي ھەيران بولدى، — ئۆزگىرىپلا كېتىپسىز، سىزنى شەھەردە ئىشلەۋاتىدۇ، دەپ ئاڭلىغانتىمغۇ؟

— شەھەردە، بۇ يەرگە بىر تۇغقىنىمىزنىڭ تويىغا چىققان... ئۇ خۇرشىدەگە ئىتتىك قارىۋېتىپ سورىدى، — بۇ قىز؟...

— مېنىڭ ساۋاقدىشىم، بولاقسايلىق، ئىسمى خۇرشىدە، — دېدى قۇندۇزئاي ئۇنى تونۇشتۇرۇپ، — «بوگون ئاپتونوم رايوندىن كەلگەن ئارتىسلار ئويۇن قويىدىكەن، دەپ ئاڭلاپ كۆرەيلى» دەپ كەلسەك يوقكەن.

— ھە، ئۇلار دۆڭ مەھەللە يېزىسىدا قويىدىغان بوپتۇ، — دېدى ئۇ قاشلىرىنى سۈزۈپ، — ھە، مەكتەپنى تۈگەتتۇقمۇ؟

— ياق، كېلەر يىلى تۈگەيدۇ...

— ئۇنىۋېرسىتېتلاردا، ئوقۇيدىغان خىيال بارمۇ؟

— ئۇنىۋېرسىتېتلارغا ئۆتەلەيمىزمۇ كىم بىلىدۇ، — دېدى قۇندۇزئاي ئاچچىق كۇلۇپ، — ئۆتسەكمۇ نېمە بىلەن ئوقۇيمىز؟

— راست دەيسەن! ... ھازىر ئوقۇش ھەققى ئۆرلەپ كەتتى، بىر يىلدا ئون مىڭ سوم بولمىسا ئوقۇغىلى بولمايدۇ، لېكىن شۇنچىلىك پۇل تۆلەپ ئوقۇپ چىقساڭ خىزمەت نەدە؟ بىزنىڭ مېھمانخانىدا ئۇنىۋېرسىتېت پۈتتۈرۈپ كەلگەن باللار كوتكوچى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ... شۇڭا قاراپ ئوقۇشنىڭمۇ ئەتىۋارى قالماپتۇ، دەپ قالدىم...

— سىز مېھمانخانىدا ئىشلەۋاتامسىز؟ — قۇندۇزئاي سورىدى.

— ھەئە... ئىككى يىل بولدى...

— قانداقراق؟

ساجىدە ئىككى قىزنىڭ ئۆزىگە قىزىقىپ قالغانلىقىنى سېزىپ ئىتتىك گەپنى يۆتكىدى.

— مۇنداق قىلايلى، كوچىدا پۇلغا ئالمىغان مەنىكاردەك تۇرۇپ كەتتۇق، بىرەر ئاشخانىغا كىرىپ پاراڭلاشمامدۇق، — دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ. قىزلارنىڭ ئوڭايسىزلانغاندەك بىر-بىرىگە قاراشقىنىنى كۆرۈپ قوشۇپ قويدى، — خىجىل بولماڭلار، مەن مېھمان قىلىمەن...

خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاينىڭ قورسىقىمۇ ئاچقانىدى. شۇڭا ئۇلار تۇزۇت قىلماستىنلا ماقۇل بولۇشتى. ساجىدە ئۇلارنى چوڭ بىر ئاشخانىغا باشلاپ كىرىپ كۈتكۈچىدىن سورىدى:

— ئايرىم ئۆيۈڭلار بارمۇ؟

كۈتكۈچى قىز ئۇلارنى ئىچكىرىدىكى چاققانغىنە بىر خانىغا باشلاپ كىردى.

— نېمە تاماق يەيسىلەر، تارتىنماي دەڭلار، — دېدى ئۇ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، — مەكتەپنىڭ تامىقىنى ئوبدان بىلىمەن، قېنى...

خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاي خىجىل بولۇپ دېگىلى ئۇنىمىدى، ئاخىر ساجىدە ئۆزى بىرنەچچە خىل تاماقلارنى بۇيرۇدى. خۇرشىدە ئۇنىڭ قورقماي بۇيرۇۋاتقىنىغا ھەيران بولۇپ ئولتۇراتتى... «بۇ تۇرقىدا خېلى پۇل تاپقاندەك تۇرىدۇ، كىيگەن كىيىملىرىمۇ ئېسىل ئىكەن، بويىندىكى ئالتۇن زەنجىرى ئەجەب چىرايلىقكەن... قولىدىكى ئۈزۈكلىرىچۇ؟... قانچە ئايلىق ئالىدىغاندۇ؟...»

ساجىدە خۇرشىدەنىڭ ئۆزىگە ھەۋەس بىلەن قاراپ قالغانلىقىنى سېزىپ بولدى، ئۇ: «قىزلارنى كۆرۈڭلار» دېگەندەك چاپىنىنى سېلىۋەتتى. ئەمدى ئاپئاق بويىندىكى ئالتۇن زەنجىرى

چىراغ نۇرىدا «يالت ـ يۇلت» قىلىپ قىزلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتتى.

— قۇندۇزئاي بايا مېنىڭ ئىشلەۋاتقان يېرىمنى سوراپ قالدى، — دەپ سۆزىنى باشلىدى ساجىدە، — ئەمدى سىلەرگە دەپ بېرەي، سىلەرنى ئۆز كۆرۈپ دەۋاتىمەن، مەنمۇ ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا سىلەرگە ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇغانىدىم، مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۇنىۋېرسىتېتقا ئۆتەلمەي يېزىغا يېنىپ باردىم. بىزنىڭ ئۆينىڭ ئەھۋالىنى مانا قۇندۇزئاي ئوبدان بىلىدۇ. بىز سەككىز بالا، مەن ئەڭ كەنجىسى، ئاكىلىرىم، ھەدىلىرىم ھەممىسىلا دېھقان. مېنىمۇ شۇ دېھقان تەقدىرى كۈتۈپ تۇراتتى. بىرنەچچە ئاي ئۆيدە ئولتۇرۇپ باقتىم. «مەن شۇنچە يىل ئوقۇپ ئاخىر دېھقان بولارمەنمۇ؟» دەپ ھەسرەت چېكەتتىم. قىز بالا ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالسا ئاتا ـ ئانىغىمۇ يۈك بولىدىكەن. كۈنلەر ئۇزارغانسېرى ئۆز ئۆيۈمگە پاتمىغىنى تۇردۇم. ئاخىر ئويلاپ: «مۇشۇ ئارىتىمدىن بۆلەك مەن كۈن كۆرگۈدەك يەرمۇ باردۇ؟ چىقىپ كۆرۈپ باقمايمەنمۇ؟» دېگەن يەرگە كېلىپ تەۋەككۇل قىلىپ شەھەرگە كىردىم. شەھەر دېگەن مىڭ دېگەن بىلەن قوينى كەڭ جاھان ئىكەن، باشتا بىر ئاشخانىدا ئىشلىدىم، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا مېھمانخانىغا ئالماشتىم... ھازىر مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ھال ـ كۈنۈم ياخشى... شۇنىڭغا دەيمەن، ئۆز ۋاقتىدا تەۋەككۇل قىلىپمۇ توغرا قىلغان ئىكەنمەن، بولمىسا، يېزىدا توپىغا مىلىنىپ يۈرەر بولغىيتتىم...

ساجىدەنىڭ سۆزلىرى ئىككى قىزغا قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇلار ساجىدەگە ھەۋەسلىنىپ ئاغزىغا قاراپلا قالدى. ھەممىدىن قۇندۇزئاي ھاياجان بىلەن سورىدى:

— ئايلىقىڭىزمۇ يۇقىرى ئوخشايدۇ ـ ھە؟

— ئايلىقىم مىڭ سوم، لېكىن مۇكاپاتى ياخشى، تاماق ـ ياتاققا پۇل ئالمايدۇ...

قۇندۇزئاي بىلەن خۇرشىدە ھەيران بولغان، قىزىققان ھال-
دا بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. «بىر ئايدا مىڭ سوم
ئايلىق، — خۇرشىدە ئەندىككەن ھالدا ئويلىدى، — يېزىدا بىر
يىلدىمۇ ئۇنچىلىك پۇلنى كۆرگىلى بولمايدۇ. جاپامۇ تارتىدىغان
ئىش، ئەتە - ئۆگۈن مەنمۇ مۇشۇ قىزدەك ئېسىل كىيىملەرنى
كىيگەن بولسام... شەھەردە پۇلنى شۇنداق ئاسان تاپقىلى بولىدى-
كىنە، توۋا... ھەدەم كەچكىچە ئوقۇلا دەيدۇ، ئوقۇغان بىلەن
خىزمەت قېنى؟ يەنە بەش - ئالتە يىلغىچە قېرىپ كېتەر-
مەن؟... ئۇنىڭدىن مۇشۇ قىزدەك تەييار ئورۇن بولسا ئىشلىگى-
نىم ياخشى ئەمەسمۇ؟...»

قۇندۇزئاي بولسا ئۇنىڭدىن ئۆتەر قىزىقىپ قالدى، ئىككى-
سىنىڭ كەيپىياتىنى كۆزىتىپ ئولتۇرغان ساجىدە ئۇلارنى تېخىمۇ
قىزىقتۇرغىلى تۇردى:

— تۇنۇگۈن ئارتىامغا بارغانىدىم، — دېدى ئۇ بېشىنى
چايقاپ، — توۋا! ئاشۇ قىيامەتتىمۇ ياشاپتىمەن، دەپ قالدىم،
مەھەللىدىكى تەڭتۇشلىرىمنى كۆرۈپ كۆزۈمگە ئىشەنمەي قال-
دىم، ئالدى نەچچە باللىق بولۇپ موماي بولۇشۇپلا كېتىپتۇ،
«مەنمۇ سەھرادا يۈرۈۋەرگەن بولسام شۇلاردەك بولاتتىم -
ھە!» دەپ قالدىم.

قۇندۇزئاي ئاخىر چىدىمىدى:

— راست دەيسىز، — دېدى ئۇ، — بىزنىڭ ئۇ يېزىلار
قاچان شەھەردەك بولغۇچە بىز قېرىپ تۈگەيمىز... شۇڭا مەھەللى-
گە پەقەتلا بارغۇم يوق...

— ئۇنداق يېرى بولسا شەھەرگە كىرىڭ...

— شەھەردە ئىش تاپقىلى بولامدۇ؟ بىز ھېچكىمنى تونۇماي-
مىز - دە؟

— مەن بارغۇ؟ — دېدى ساجىدە دەرھال، — ئەگەر راست-
تىنلا ئىشلەيمىز دېسەڭلار مەن ياردەم قىلاي، سىلەردەك چىراي-

لىق، ئوقۇغان قىزلار شۇنداق ئەتىۋار... بىزنىڭ مېھمانخانىغىمۇ ئادەم كېرەك...

— راستمۇ؟ — قۇندۇزئاي خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە خۇرشىدەگە قاراپ دېدى، — قانداق، ئاداش، ئىشلىگۈڭ بارمۇ؟

خۇرشىدەنىڭ خىيالىمۇ شۇ ئىدى، ئۇمۇ دەرھال قوشۇلدى.

— مېھمانخانىدا ئىشلەيدىغان ئىش بولسا بوپتۇ، ئىشلەيلى، — دېدى ئۇ.

— ساجىدە ھەدە، ئەمىسە سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇق، — دېدى قۇندۇزئاي خۇشال بولۇپ، — بىزگە بىر ياخشىلىق قىلىڭ!...

— راست ئىشلەمسىلەر؟ — ساجىدە ئىشەنمىگەندەك قايتىلاپ سورىدى، — ئۆيدىكىلەر ئۇنارمۇ؟ ئاۋۋال ئۇلاردىن سوراپ بېقىڭلار!

— ئۆيدىكىلەرنىڭ رايىغا باقساق بىزنى ئۆلسىمۇ بىر يەرگە ئەۋەتمەيدۇ، — دېدى خۇرشىدە بېشىنى چايقاپ، — ئەڭ ياخشىسى، ئۇلارغا دېمىگىنىمىز تۈزۈك.

— راست دەيدۇ، ساجىدە ھەدە، — دېدى قۇندۇزئاي ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپ، — ئۇلار بىزنى ئوقۇلا دەيدۇ، باشقا ئىش يوق...

— ھەر ھالدا ئويدان ئويلىنىپ بېقىڭلار، — دېدى ساجىدە ئىشەنمىگەندەك بولۇپ، — ھازىر ماقۇل دەپ قويۇپ، شەھەرگە كىرگەندە ئۆينى سېغىنىدىم، كېتىمەن دېسەڭلار مېنى ئوسال قىلىپ قويىسىلەر جۇمۇ!

— ياق، سەھرادىن قۇتۇلساقلا بولدى.

— سىزنى ھەرگىز يەرگە قاراتمايمىز...

— مەنغۇ سىلەرگە ئىچىم ئاغرىپ يادرەم قىلاي دەۋاتىمەن، — دېدى ساجىدە قاش - قاپىقىنى سۈزۈپ تۇرۇپ، — بۇ كۈندىغۇ بىرىگە ياخشىلىق قىلساڭ ئۇنىڭدىن يامانلىق ياندىغان

زامان بولۇپ قاپتۇ. ئۆتكەندە بىر سىرلىق نېمىگە ئىچىم ئاغرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويسام، تۈزۈك ئىشلىمەي، ئاخىر قېچىپ كەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن پەندىيات دېگەنتىم...

— بىز ئۇنداق قىلماسمىز، — ساجىدە ھەدە، — قوڭۇرئاي ئۇنىڭغا يالۋۇردى، — بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمىز...

— خاتىرجەم بولۇڭ، بىز ئۇنداق نائىنسابلىق قىلمايمىز، — دېدى خۇرشىدە...

ساجىدە ئالدىدىكى بۇ ئىككى قىزنىڭ ئوتتەك قىزىغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلى تىنغاندەك بولدى، ئۇ سەل تۇرۇپ كېيىن ئۇلارغا:

— مەن ئاۋۋال دىرېكتور بىلەن سۆزلىشىپ باقاي، ئۇ بۇ كەمگىچە ئادەم ئېلىپ قويدىمۇ قانداق؟ — دېدى.

ساجىدە شۇنداق دېدى - دە، قول سومكىسىدىن پارقىراپ تۇرغان قىپقىزىل يانفونىنى ئېلىپ نومۇرلارنى تېز - تېز باستى، خۇرشىدە ئۇنىڭ يانفونىنى كۆرۈپ ئىچىگە ئوت كەتتى، «مەن قاچانمۇ ئاشۇنداق يانفونلارنى تۇتىدىغان بولارمەن؟...» دەپ ئويلىدى ئۇ ھەسرەت بىلەن...

ساجىدە يانفوندا بىرى بىلەن قىسقىچە سۆزلەشتى. ئىككى قىز ئۇنىڭ چىرايىغا ئۈمىد، تەخىرسىزلىك بىلەن قاراپ تۇردى. ساجىدەنىڭ چىرايىدا كۈلۈمسىرەش پەيدا بولدى، ئۇنى كۆرۈپ، ئىككىسىنىڭ يۈرىكى جايىغا چۈشۈپ خاتىرجەم بولدى.

— ھېلىمۇ ۋاقتىدا تېلېفون قىپتىمەن، — دېدى ساجىدە خۇشخۇي ھالدا، — دىرېكتور بۈگۈن ئىككى قىز كەلگەندى، مەن «ئەتە كېلىڭلار» دەپ قويغان دەيدۇ. سىلەرنى دېسەم، «ئۇنداق بولسا بوپتۇ، ئاۋۇ ئىككىسىنى قايتۇرۇۋېتەي» دېدى.

— رەھمەت، ساجىدە ھەدە، — دېدى» قوڭۇرئاي دەرھاللا...

— ئەمىسە گەپ شۇنداق بولدى، — دېدى ساجىدە بۇيرۇق قىلغاندەك، — دىرېكتور مېنى دەرھال يېنىپ كەلمىسەڭ بولمىدى دەپ كېتىۋاتىدۇ، ئەتە مېڭىش كېرەك، چاتاق يوقتۇ؟
— سىز قاچان دېسىڭىز بىز تەييار.
— بۇگۈن ماڭساقمۇ مەيلى...
— ئەتە ماڭايلى، بۇگۈن سىلەرمۇ بېرىپ ئانچە - مۇنچە تەييارلىقىڭلارنى قىلىۋېلىڭلار، ئەتە سائەت توّتتە بېكەتتە كۆرۈشەيلى، بولامدۇ؟... لېكىن ماڭىدىغانلىقىڭلارنى ھېچكىمگە دېمەيسىلەر جۇمۇ!...
— ماقۇل.
— خاتىرجەم بولۇڭ!
ئۇلار شۇنداق كېلىشتى، خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاي بۇ تاسادىپىي كەلگەن ئامەتتىن خۇشاللىقى تېنىگە پاتماي قېلىشتى. ئۇلار مەكتەپكە كەلگۇچە شەھەردىكى ھاياتى توغرىسىدا تاتلىق ئارزۇلارنى قىلىشىپ كېلىشتى. تەلەيلىرىنىڭ ئوڭغا تارتقانلىقىدىن شادلىنىشتى.
بۇ كېچە خۇرشىدەنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى، «تەقدىر دېگەن مۇشۇنداق بولسا كېرەك، — دەيتتى ئۇ تورۇسقا قاراپ ياتقىنىچە ھاياجان ئىلكىدە، — توۋا! تېخى ئەتىگەندە ھېچبىر ئىشتىن خەۋەر يوق ئىدى، مانا ئەمدى ھەممە نەرسە ئۆزگىرىپ كەتتى، مېھمانخانىدا نېمە خىزمەتنى بېرەر؟ تاماق توشۇمدىمەن، ياتاقتا بۆلەمدىغاندۇ، مەيلى ئەمەسمۇ، ئىشقىلىپ، دېھقان بولغاندىن مىڭ ياخشى! پاكىز، ئاپتاپ كۆرمەيمەن، ياخشىراق ئىشلىسەم ساجىدەدەك باشلىقمۇ بولۇپ قالارمەن... نېمە بولمىسۇن، بىر ئايدا قولۇم پۇل كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئەمدى ھەدەمگىمۇ سارغايمايدىغان بولدۇم... مېڭىشىمنى ھەدەمگە دەيمۇ - دېمەيمۇ؟ دېسەم، تۇرغان گەپ، ئۇنىمايدۇ. ‹تۇرغانكامنىڭ كەتكىنى ئاز دەپ سەنمۇ تاشلاپ كېتەمسەن› دەيدۇ ھەرقاچان، لېكىن مەن

تۇرغانكامدەك يىتۇپ كەتمەيمەن، پات ـ پات ئۆيگە كېلىپ تۇرد-مەن، ئەگەر ئايلىقىمىزغا راستتىنلا مىڭ سوم بەرسە ئۆيدىكىلەر-گىمۇ پۇل ئەۋەتىپ تۇرارمەن...» خۇرشىدە شۇنداق تاتلىق خىيال-لار بىلەن تاڭنى ئاتقۇزدى.

ئەتىسى ئۇلار چاندۇرماستىن دەرسكە چىقتى. دەرسلەر تۈ-گىشى ھامان خۇرشىدە ياتاقتىكى قىزغا: «ئۆيگە بېرىپ كىر-قاتلىرىمنى يۇيۇپ كېلەي!» دەپ قويۇپ مەكتەپتىن چىقتى ۋە چوڭ يولغا چىقىپ موتسىكلىتنى كىرا قىلىپ ئۇدۇل بېكەتكە كەلدى. ئۇنىڭ كەينىدىن قۇندۇزئايمۇ يېتىپ كەلدى، ساجىدە ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغانىكەن. ئۇ:

— تونۇشۇڭلار ئۇچراشمىغاندۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ياق...

— يۇرۇڭلار! — دېدى ئۇ ئىككىسىگە ۋە ئۇلارنى دەرۋازد-نىڭ سىرتىدا تۇرغان پىكاپقا ئېلىپ ماڭدى. قۇندۇزئاي ھەيران بولۇپ سورىدى:

— ئاپتوبۇستا ماڭمايمىزمۇ؟...

— ئاپتوبۇستا تونۇش ـ بىلىشلەر ئۇچراپ قالسا ياخشى ئەمەس، كىچىك ماشىنىدىلا ماڭايلى، قورقماڭلار، كىرانى مەن تۆلەيمەن.

ئۇلار ئۈچى «سانتانا» غا ئولتۇرۇپ شەھەرگە قاراپ ماڭدى. خۇرشىدەگە تونۇش يوللار، مەھەللىلەر بىر ـ بىرلەپ ئارقىدا قالماقتا ئىدى. ئۇ يېڭى، يوچۇن بىر دۇنيـاغا قاراپ كېتىۋات-قانلىقىنى ھېس قىلىپ قەلبىنى ھودۇقۇش، ئەنسىرەشكە ئوخ-شاش بىر سېزىم چۇلغىۋالدى ۋە ئالدىدا ئولتۇرغان ساجىدەنىڭ يەلكىسىگە قورقۇمسىراپ قاراپ قويدى: «بىزنى ئالداپ ئېلىپ ماڭمىغاندۇ ـ ھە؟ — تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭ كاللىسىغا شۇ ۋەھىمد-لىك سوئال كىردى، — ھازىر قىزلارنى، كىچىك بالىلارنى چىرايلىق گەپ بىلەن ئالداپ ئېلىپ مېڭىپ، يامان ئىشلارغا

سالىدىغان، باشقىلارغا سېتىۋېتىدىغانلار بار دەيدۇ، ئۇنداق قىلـ-
ماس ـ ھە، قۇندۇزئايىنىڭ مەھەللىلىكىكەن، ئۇنداق قىلىدىغانـ-
دەك ئەمەسقۇ، خۇدايىم ساقلا!...»

پىكاپ بىردەمدىلا شەھەرگە يېتىپ كەلدى، قەۋەت ـ قەۋەت بىنالار، مىغىلداپ يۈرگەن ئادەملەر، ماشىنىلارغا قاراپ خۇرشىدەنىڭ كۆزى ئالا چەكمەن بولدى. ئۇ ھازىرغىچە شەھەرگە كېلىپ باقمىغان، بىر كۆرۈش ئارزۇسى بار ئىدى. مانا بۇ شەھەر ئۇنى قايناق ھاياتى بىلەن قارشى ئالدى. «خۇدايىم بۇيرۇسا، ئەمدى ئۇ مۇشۇ يەردە ياشايدۇ، ئۇنىڭ يېڭى ماكانى مۇشۇ.»

ماشىنا نۇرغۇن كوچىلاردىن ئۆتۈپ چەتتىرەك بىر كوچىدىكى ئىككى قەۋەتلىك بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بىنانىڭ پېشانىسىدىكى يوغان تاختايدىكى «چولپان قەھۋەخانىسى» دېگەن رەسىملىك ۋېۋىسكا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ساجىدە كىرا پۇلىنى تۆلىگەندىن كېيىن بىناغا قاراپ ھاڭۋېقىپ تۇرۇشقان ئىككى قىزنى باشلاپ ئىچكىرىگە كىردى. بىنانىڭ ئىچى كارىدورلۇق بولۇپ غۇۋا ئىدى. ساجىدە ئىككى قىزنى كارىدورنىڭ بېشىدىكى بىر ئۆيگە باشلاپ كىردى. ئىككى تەرەپتىكى ئىشىكلەرنىڭ ئالدىدا بىر خىل فورما كىيگەن كۈتكۈچى قىزلار خۇددى ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇشاتتى. ئۇلار خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئايغا بېشىدىن ـ ئايىغىچە سەپسېلىپ بىر ـ بىرىگە كۆز ئىشارىتى قىلىشاتتى. خۇرشىدە ئۇلارنىڭ قارىشىدىن قانداقتۇر بىر سوغۇقلۇقنى ھېس قىلىپ ئەندىككەندەك بولدى.

چەتتىكى ئۆيدە ئوتتۇرا ياش، سېمىز بىر ئايال ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ ھېساب قىلىپ ئولتۇراتتى، ئۇ كىرگەنلەرگە كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قاراپ قويدى ـ دە، ئىشىنى قىلىۋەردى. ئاردىن بىرنەچچە سېكۇنت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاينىڭ پۇتىدىن تارتىپ بېشىغىچە خۇددى مالنى كۆرگەندەك تەپسىلىي قاراپ چىقتى ـ دە، ساجىدەگە قاراپ

بېشىنى بىلىنەر - بىلىنمەس سىلكىپ قويدى.

— تونۇشۇپ قويۇڭلار، — دېدى ساجىدە قىزلارغا قاراپ، — بۇ ياق مېھمانخانىنىڭ دىرېكتورى گۈلسۈمخان بولىدۇ، ئۇ ياق سىلەرگە نېمىش قىلىدىغانلىقىڭلارنى دەپ بېرىدۇ، — دېدى ئۇ ئەركىلىگەندەك ئۆزىنى ئوينىتىپ، — مېنىڭ ۋەزىپەم تۈگىدى، گۈلسۈمدە، بېرىپ مۇنچىغا چۈشۈۋالاي، كېچىتە كېلىمەن، — دېدى.

ساجىدە چىقىپ كەتتى، سېمىز ئايال خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاينىڭ ئىسىملىرىنى، يېشىنى، ئوقۇش ئەھۋالىنى بىرەر قۇر سورىغاندىن كېيىن ئۇلارغا قىلىدىغان ئىشلارنى دەپ بەردى:

— ئىككىڭلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى مېھمان كۈتۈش، كەلگەن مېھمانلار نېمىنى تەلەپ قىلسا شۇنى قىلىسىلەر، بۇرۇن مېھمان كۈتۈپ باققانمۇ؟

— ياق، — دېيىشتى قىزلار ئەندىكىپ.

— ئۇنداق بولسا بىر - ئىككى كۈنگىچە كۈتكۈچى قىزلارنىڭ كەينىدە ئۆگىنىسىلەر...

ئۇ شۇنچىلىك قوپال، تەرى سۆرۈن ئىدى، خۇرشىدە ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ كۆڭلىنى بىر ۋەھىمە باستى، «بەلكىم ماڭا شۇنداق كۆرۈنۈۋاتامدىكىن؟ ئەتە - ئۆگۈنگىچە ئۆگىنىپ قالارمەن» دېدى ئۇ ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ.

خۇرشىدە بىلدىكى، بۇ يەرنىڭ تىجارىتى ئاساسەن كەچتە بولاتتى، قاياقلاردىن كېلىدىكىن، قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن تەڭ، قەھۋەخانا مېھمانلار بىلەن توشۇپ كېتەتتى. تولاراق ئوتتۇرا ياش، چوڭلار كېلەتتى، بەزىلەر قىزلارنى باشلاپ كېلەتتى، ئۇلار ئايرىمخانىلاردا بولۇشچە ئىچىپ، قىزلارنى قۇچاقلاپ، تانسا ئۇسسۇل ئوينىشاتتى، يېرىم كېچىگىچە قىيا - چىيا قىلىشىپ، غەرق مەست بولۇشۇپ قايتىشاتتى. خۇرشىدە بۇ ئادەملەرگە قاراپ ھەيران بولدى: «توۋا، چوپچوڭ، سالاپەتلىك ئادەملەر ئىكەن،

ئۆيلىرى، بالا ـ چاقىلىرىمۇ بار بولغىيتتى، نومۇس قىلماي بالىلىرىدەك قىزلارنى قوچاقلاپ يۈرىدىكىنا، سەت ئەمەسمۇ؟ چوڭ شەھەردە ئاجايىپ ئىشلار بولىدىكىنا؟»

خۇرشىدە قۇندۇزئاينى چەتكە تارتتى:

— قانداق يەرگە كېلىپ قالدۇق، ئاداش؟... پۈتۈن رەسۋا. چىلىققۇ بۇ؟

— شۇنى دەيمەن، — دېدى قۇندۇزئايمۇ تىترەپ، — ئاخشام بىر ئاقباش ئادەم ماڭا ئېسىلىۋاتىدۇ، توۋا خۇدايىم...

— ساجىدە دېگەن نېمەڭ بىزنى ئالدىدىمۇ نېمە؟ ئۆزى يوققۇ؟...

شۇ ئارىدا گۈلسۈم خوجايىن خۇرشىدەنى چاقىرىپ قالدى:

— ئۈچىنچى ئۆيگە مېھمان كەلدى، كىرىپ كۈتۈڭ! — دېدى ئۇ بۇيرۇق قىلىپ.

خۇرشىدە لېۋىنى چىشلەپ قويدى ـ دە، خوجايىن دېگەن ئۆيگە كىردى. ساپادا كۆزلىرى قىزارغان سېمىز بىر ئادەم ئول-تۇراتتى. تۇرقىدىن ئۇ خېلى تەڭشىلىپ قالغاندەك تۇراتتى.

— سىزگە نېمە كېرەك، ئاكا، — دېدى خۇرشىدە ئىشىك-نىڭ ئالدىدا تۇرۇپ.

ھېلىقى ئادەم ئۇنىڭغا باشتىن ـ ئاياغ قاراپ قويۇپ شەرەت قىلدى:

— يېنىمغا كېلىڭ! — دېدى ئۇ غاراڭ ـ غۇرۇڭ ئاۋازدا.

خۇرشىدە ئۇنىڭ ئەلپازىدىن قورقتى.

— كېرەك نەرسىڭىزنى دېسىڭىز، مەن ئەكىرىپ بې-رەي، — دېدى خۇرشىدە تىترەپ.

سېمىز ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى، ئۇنىڭ ئاغزىدىن گۈپۈلدەپ ھاراق پۇراپ تۇراتتى. ئۇ قويۇن يانچۇقىدىن يۈز سوملۇق پۇلنى ئېلىپ خۇرشىدەگە تەڭلىدى.

— ئەمدى بولدىمۇ؟ — دېدى ئۇ ۋە خۇرشىدەنىڭ بىلىكىدىن

تارتىپ قۇچاقلىدى ۋە ئۇنى ساپاغا سۆرىدى.

خۇرشىدە بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئېسىنى يوقىتىپ قوياي دې-دى. ئەزايى بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئۇ بار كۈچى بىلەن سېمىزنى ئىتتىرەتتى، لېكىن ئۇ سېمىزنىڭ قۇچىقىدىن قۇتۇ-لۇپ چىقالمايۋاتاتتى. كۈچلۈك قول ئۇنى بارغانچە قورۇۋېلىپ ھالىغا قويمايۋاتاتتى. بىر چاغدا سېمىز ئادەم قولىنى ئۇنىڭ كۆكسىگە ئۇزاتتى، دەل شۇ چاغدا خۇرشىدە ئۇنىڭ قولىنى غەزەپ بىلەن چىشلىدى. سېمىز ئادەم كالىدەك ھۆركىرىگىنىچە ئۇنى قويۇۋەت-تى. خۇرشىدە يىغلىغىنىچە ئۆزىنى ئىشىككە ئاتتى ۋە كارىدوردى-كىلەرگىمۇ قارىماستىن تالاغا يۈگۈردى. ئۇنىڭ ئىشىككە چىقى-شىغا ئالدىغىلا كەلگەن پەردەگە دوقۇرۇشتى، ئۇ ھەدىسىنى تونۇپ ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئاتتى.

— ھەدە!...

يېرىم سائەتتىن كېيىن پەرىدە خۇرشىدە بىلەن قۇندۇزئاينى ئېلىپ مەھەللىسىگە قايتتى، خۇرشىدە يىغىدىن باش كۆتۈر-مەيتتى، قۇندۇزئاي بولسا زۇۋان سۈرمەي ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ شەھەردە ئىشلەش ئارزۇسى شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى...

19

بولاقسايلىقلار قىشنى بىكارچىلىقتا ئۆتكۈزەتتى، بۇرۇنلاردا ئەرلەرنىڭ قىشتا قىلىدىغان ئىشى قار ياغقاندا سايغا چىقىپ توشقان قوغلاش بولاتتى. يېقىنقى يىللاردىن بۇيان نېمە بولدى، توشقانلارمۇ ئازلاپ كەتتى، ئوۋچىلىقنىڭمۇ قىزىقى قالمىدى. ئەمدى ئۇلار قارتا ئويناش بىلەن ۋاقىتنى ئۆتكۈزىدىغان بولۇش-تى. نەچچە يىل بولدى، ئۇلار قىش كىرىشى بىلەن ئەترەتنىڭ بۇرۇنقى سايمان ئامبىرى قىلىغان، ھازىر بولسا بوش تۇرغان ئۆيگە يىغىلاتتى. ئۇلار ھەر يىلى مەش سېلىق سالاتتى، ئاندىن

قارتا ئوينايدىغانلارغا ھەر كۈنى كېلىشتە كۆمۈر بولسا كۆمۈر، بولمىسا ئوتۇن بولسىمۇ ئەكېلىشنى ۋەزىپە قىلىپ تاپشۇراتتى. ئۇنى ئەكەلمىگەنلەر بولسا قارتا ئويناشتىن مەھرۇم بولاتتى، قارتىچىلار ئۆيگە ئوت قالىمىسا قالمايدۇكى، لېكىن قارتا سو-رۇنىغا قۇرۇق كەلمەيتتى، بەزى كۈنلىرى تاۋۇكا نەچچە يەردە قۇرۇلۇپ، ئۆيگە ئادەم پاتماي قالاتتى. ئادەتتە ئەتىگىنى باشلانغان ئويۇن تەڭ كېچىگىچە داۋاملىشاتتى.

بۇلاقسايدا پەقەت بىرلا ئادەم — رېھىم شاھ قارتا مەيدانىغا كەلمەيتتى. ئۇ بۇنى «بىكارچى، ھۇرۇننىڭ قىلىدىغان ئىشى» دەپ يامان كۆرەتتى. بۇلاقسايلىقلار ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۇنى قارتىغا قىزىقتۇرالمىدى. بۇ يەردە يېقىنقى يىللاردىن بۇيان بىر ئادەت پەيدا بولدى، مەھەللىدە كىمدە كىم توي، مەرىكە ئۆتكۈزسە مېھمانلارغا ئاتاپ بىرنەچچە دانە يېڭى قارتا تەييارلاپ قويۇشى كېرەك ئىدى. مېھمانلار تاماق تەييار بولغۇچە ياكى يەپ بولغاندىن كېيىن بىرنەچچە قول قارتا ئويناپ ئاندىن ئۆيلىرىگە تارقىشاتتى ۋە ساھىبخانىنىڭ قارتىسىنى ئۆزلىرى بىلەن ئەكېتىشەتتى، ئۇ-لار يەنە بىر مەرىكە بولغۇچە شۇ قارتىنى ئويناۋېرىپ جۇلدۇر كېپەن قىلىۋېتەتتى. رېھىم شاھ چوڭ قىزىنىڭ تويىنى قىلغاندا بۇ ئادەتنى بۇزۇپ مېھمانلارغا قارتا ئېلىپ بەرمىگەنىدى، تويغا كەلگەنلەر ئۇنى تىللاپ قايتىشتى. قىزىق يېرى، شۇنىڭدىن كې-يىن بۇلاقسايلىقلار ئۇنى توي - نەزىرلەرگە ئېيتماي قويىدىغان بولدى، يېتىم قالغان رېھىم شاھ ئاخىر مەھەللىگە چاي بېرىپ كەچۈرۈم سورىدى. ئىككى دانە قارتا ئېلىپ بېرىپ ئاران دېگەندە گۇناھىنى يۇيدى… خەقلەر نېمە دېمىسۇن، رېھىم شاھ مەھەللىدە بايلارنىڭ ئالدى ھېسابلىناتتى، ئۇنىڭ زادى قانچىلىك پۇلى بار-لىقىنى خۇدادىن بۆلەك ھېچكىم بىلمەيتتى.

بۇ يىل رېھىم شاھ ئۈچۈن ئاپەتلىك يىل بولدى. بۇلاقسايدا قۇرغاقچىلىق بولۇپ، دېھقانچىلىقتىن تۇزۇك ھوسۇل چىقمىدى،

تراكتورمۇ تۇزۇك پۇل تاپالمىدى، يەر ھەيدەتكەن، يۈك توشۇت-قانلارمۇ «نەق پۇلىمىز يوق» دەپ ئۇنىڭ قولىغا ئاق ھۆججەتنى تۇتقۇزۇپ قويۇشتى. بۇنى ئاز دەپ ئوغلى ھالال يىلىنغا پىچاق سېلىپ قاراپ تۇرۇپ دوختۇرخانىغا ئون مىڭدىن ئوشۇق پۇل تۆلىدى. رېھىم شاھ ئېلىشىپ قالغىلى قىل قالدى، ئولتۇرسا - قوپسا جالالنى تىللايتتى، يوقىلاڭ ئىشلار توغرۇلۇق ئايالى نۇربۇۋىگە چېچىلاتتى، مانا ئىككى كۈن بولدى، كېچىچە ئىڭراپ چىقتى. ئۇنىڭ مەيدىسىدە بىر يەر سىرقىراپ، كۆيۈشۈپ ئاغ-رىيتتى.

ئەتىگىنى نۇربۇۋى ئۇنىڭغا يالۋۇردى:

— كېچىدىن بەك ئاۋارە بولدىڭىز، دوختۇرغا بېرىپ كۆرۈ-نۈپ باقامسىز - يا؟

رېھىم شاھ خۇشياقمىغاندەك بېشىنى چايقىدى:

— دوختۇر دېگەن خەق ئىشىكىگە بارا - بارمايلا پۇل دەيدۇ، دورىسى ئوغىدەك قىممەت.

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن جېنىڭىز قىينىلىۋاتسا...

— ئەتىگىچە ئوسمان قارىمغا بېرىنى ئەۋەتەرمەن...

نۇربۇۋى ياراتمىغاندەك تەرىنى تۇردى. ئۇ ئېرىنىڭ شۇنداق دەيدىغانلىقىنى پەرەز قىلغانىدى. رېھىم شاھ بۇرۇنمۇ مىجەزى يوق بولۇپ قالسىلا ئارىتامدىكى داخان ئوسمان قارىمنى چاقىرات-تى. پۈتۈن ئۆمرى پىرە ئويناپ ئۆتكەن بۇ ئادەم ئۇنى يانتۇزۇپ قويۇپ بېشىدا ئولتۇرۇپ بىرنېمىلەرنى ئوقۇيتتى - دە، ئاخىرىدا دەمىدە تەييارلاپ ئىچكۈزەتتى، رېھىم شاھ ئۇ قايتار چاغدا ئالدىغا ئىككى نان بىلەن ئۈچ سوم پۇلنى قويۇپ يولغا سالاتتى، نۇربۇۋى ئېرىنىڭ شۇ ھېسابنى قىلىۋاتقانلىقىنى سېزىپ ئارتۇق گەپ قىل-مىدى.

— جالالنىڭ ئىشىغا مېڭىپ باقسىڭىز بولاتتى، — نۇربۇۋى ئېرىنىڭ چىرايىغا قاراپ قويۇپ دېدى.

— نەگە مېڭىپ باقىمەن؟…
— خەقلەرنىڭ دېيىشىچە، ساقچىلارغا پۇل بەرسە بالدۇر چىقىرىۋېتىدۇ دەيدۇ؟…
— نەدىكى پۇلنى بېرىمىز؟ — رېھىم شاھنىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، — ھېلىمۇ ئاز پۇل تۆلىدۇقمۇ؟… ئەمدى پۇل يوق… تۇرمىدە جاپا دېگەننى تارتىپ كۆرۈپ باقسۇن، ھۆكۈمەت ئوبدان ئادەم قىلىپ چىقىرىدۇ…
ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، «گەپ تۈگىدى» دېگەندەك قوپۇپ سىرتقا ماڭدى. نۇربۇۋى ئېرىنىڭ تاش يۈرەكلىكىنى ئىچىدە قارغاپ خېلىغىچە يىغلاپ ئولتۇردى.
چۈشكە يېقىن ئۇلارنىڭ ئۆيىگە ئۈچ مېھمان كەلدى. رېھىم شاھ ئۇلارنىڭ سۆگەتبۇلاق يېزىسىدىكى نەۋرە تۇغقىنى ئەۋەتكەن ئەلچىلەر ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ تېتىكلەشتى، نۇربۇۋىگە پۇل بېرىپ گۆشكە ئەۋەتتى، ئۇ بۇ تۇغقىنىنىڭ سۆگەتبۇلاقتىكى كاتتا باي ئىكەنلىكىنى بىلەتتى. «بۇلار زىبانى قايسى ئوغلىغا سوراپ كەلدىكىنە؟ ھېلىقى قارىغۇسىنى خوتۇننى قويۇۋەتتى دەۋاتاتتى، شۇ بولۇپ يۈرمىسۇن؟… نېمە بولسا بولمامدۇ، بۇ سەۋرىدىن بايىنى قولدىن چىقارماسلىق كېرەك…» رېھىم شاھ ئەلچىلەرنى قىزغىن كۈتتى، رازىلىق بېرىپ يولغا سالدى.
— قىزىڭنىڭ بەختى ئېچىلىدىغان بولدى، — دېدى ئۇ ئەلچىلەر ئۇزىغاندىن كېيىن نۇربۇۋىگە، — سەۋرىدىن بايغا قۇدا بولىدىغان بولدۇق… سەن ئۇقمايسەن، ئۇ بۇ يىل يېڭىدىن ماشىنا ئاپتۇ.
— قايسى ئوغلىغا سوراپ كەپتۇ؟ — نۇربۇۋى سورىدى.
— روزىغا…
— ھېلىقى قارىغۇسىغىمۇ؟ ۋاي، خۇدايىم…
— قارىغۇ بولسا نېمە بوپتۇ، بىر كۆزى ساققۇ؟… پۇلى ساق ئەمەسمۇ؟… ئەلچىلەرنىڭ دېيىشىچە، سەۋرىدىن روزىغا

ئاتاپ ئۈچ ئېغىزلىق ئۆينى يېڭىدىن سېلىپ، قىپقىزىل قىلىپ ياساپ قويىدى دەيدۇ، ئۇلارغا قانچىلىك تويلۇق سالسا ياق دېمەيدۇ.

— زىبا ئۇنامدىكىنتاڭ؟

— گەپ قىلمامسەن، بۇنداق يەرنى قولدىن چىقىرىپ قويۇساق بولمايدۇ، بۇ بىزگە كەلگەن ئامەت، قىزنىڭ قاچانغىچە ئولتۇرىدۇ؟...

بۇلاقسايدا قىزلارنىڭ يېشى يىگىرمىدىن ئۆتۈپ كەتسە قېرى قىز ئاتىلىپ ئەر چىقماي قالاتتى، زىباغۇ تېخى يىگىرمىدىن ئاشمىدى، لېكىن ئۇنىڭ تەشتۇشلىرى قالماي دېگۈدەك ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ كەتكەنىدى. زىبا ئۆزىمۇ خىجىل بولۇپ، تالا تۈزگىمۇ كەمدىن - كەم چىقاتتى.

زىبا ئاپىسىدىن ئەلچىلەر كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ سورىدى:

— كىمگە؟

— روزىغا دەيدۇ...

— ھېلىقى قارىغۇغىمۇ؟ — زىبانىڭ كۆزلىرى چەكچەيدى، — مەن ئەمدى شۇنىڭ لايىقى بولۇپ قالدىممۇ؟ تووۋا...

— ئاستىراق، بالام، — نۇربۇۋى ھويلىغا قاراپ قويدى، — ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن قول ئىلكىدە بار باي خەقلەر دەيدۇ، راھەت كۆرەرسەن...

— بايلىقنى چېكىسگە تاڭسۇن، — زىبا تېرىكتى، — دادامنىڭمۇ پۇلى بار. بۇلاقسايدىكى باينىڭ ئالدى، سەن قانچىلىك راھەت كۆرۈۋاتىسەن، دەپباقە؟

— ئۇلار داداڭغا ئوخشاشمايدۇ، داداڭدەك ئادەمدىن بۇ ئالەمدە ئىككىنچى بىرى يوقتۇر.

— دادامنىڭ تۇغقىنى بولغاندىن كېيىن چاغلىق... مەن دەپ قوياي، ئەگەر ئۇنىڭغا زورلىساڭلار ئۆيدىن چىقىپ كېتىمەن، راست...

— ئۇنداقمۇ دەپ كەتمە، ئۆزۈڭمۇ قاراپ باق، يېشىڭمۇ كىچىك ئەمەس، كەلگەن ئەلچىلەرنى ياندۇرۇۋەرسەڭ خەقلەر نېمە دەيدۇ؟… تېخىچىلا تۇرغاندىن كۆڭلۈڭنى ئۈزەلمەيۋاتامسەن؟

زىبا گەپ - سۆز قىلمىدى.

— ئۇنىڭ بىرەر خەۋىرى بارمۇ، نەدىكەن؟

زىبا «ياق» دېگەندەك بېشىنى چايقىدى.

— ئۇنىڭ مۇشۇ كەمگىچە ئىز - دېرىكى بولمىسا… تىرىك بولسا بىر ئۇچۇرى بولاتتى، — دېدى نۇربۇۋى ئۇھ تارتىپ قويۇپ، — ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاكاڭ پەرىدەنى دەپ تۈرمىدە ياتتى، داداڭ تۇرغانغا ئۆلسىمۇ ئۇنىمايدۇ، ئۇنى كۆڭلۈڭدىن چىقىرىۋەتسەڭ بولارمىكىن؟…

زىبامۇ شۇنداق نىيەتكە كەلگەن، تۇرغاننى ئۇنتۇپ كەتمەكچى بولغانىدى، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنى قەلبىدىن سىقىپ چىقىرالمىدى، تېخى ئاخشاملا چۈشىدە ئۇنى كۆردى. چۈشىدە تۇرغان شۇنداق چىرايلىق، سىرلىق ۋالىلداپ تۇرغان بىر پىكاپنى ھەيدەپ ئۇلارنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كەپتۇدەك، تۇرغان ئۇستىگە كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ، بوينىغا گالىستۇك تاقىۋاپتۇ، ماشىنىنىڭ كەينىدە مەھەللىنىڭ پۈتۈن ئۇششاق باللىرى چۇۋۇلدىشىپ ئەگىشىپ يۈرگۈدەك، تۇرغان پىكاپتىن چامادان - چامادان كىيىم - كېچەك، سوۋغاتلارنى چۈشۈرۈپ زىباغا:

— زىبا، ساڭا تويلۇق كىيىم - كېچەكلەرنى ئەكەلدىم، بوپتۇمۇ؟ — دەۋاتقۇدەك.

دادىسىنىڭ قولىغا قىلىن بىر باغلام پۇلنى بېرىپ:

— پۇل دېگەنتىڭ، مانا ئال! — دەپتىكەن، دادىسى پۇلنى باغرىغا بېسىپ يىغلاپ كېتىۋاتقۇدەك…

ئاندىن تۇرغان زىبانى ماشىنىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ بولاقسايىنى ئايلاندۇرۇپ چىقىپتۇ، ھەممە ئادەم كوچىلارغا چىقىپ ئۇلارغا

ھەۋەس بىلەن قارىشىپ تۇرغۇدەك…

زىبا ئويغىنىپ خېلى بىر كەمگىچە كۆرگەن چۈشىنى خىيال قىلىپ ياتتى، ئۇنىڭغا تۇرغان ئامان ـ ئېسەندەك، گاھ ـ ئۆگۈنلا بولاقسايدا پەيدا بولىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ ئېسىگە ئىككى يىل ئاۋۋال تۇرغان بىلەن خوشلاشقان چاغدىكى ئىشلار كەلدى. شۇ كۈنىمۇ مۇشۇنداق قار ياغقانىدى…

— تۇرغان! — دېدى زىبا ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ، — قاچان يېنىپ كېلەرسىز؟

— خۇدايىم بۇيرۇسا يازغىچە كېلىمىز.

— پۇل تاپالارسىلەرمۇ؟

— يارى چاتاق يوق دەۋاتىدۇ، ئۈرۈمچىدە پۇل تاپماق ئاسان دەيدۇ.

— مەن ئەنسىرەپ قېلىۋاتىمەن.

— نېمىگە ئەنسىرەيسەن؟ تويلۇق پۇلنى تاپسام قايتىپ كېلىمەن، پۇل تاپمىسام داداڭ سېنى بېرەمدۇ؟

— ئىشقىلىپ، تېزرەك يېنىپ كېلەرسىلەر…

لېكىن، تۇرغان شۇ كەتكەنچە ئىز ـ دېرەكسىز يوقالدى. ئۇنىڭ ھايات ياكى ئۆلۈپ كەتكىنىدىن خەۋەر يوق. مانا ئىككى قىش ئۆتتى، قىز بالا ئۈچۈن ئىككى يىلنى ئۆتكۈزۈش ئاسانمۇ؟ «ھەممىنى قىلغان دادام، ئۆز ۋاقتىدا تويلۇقنى ئازراق سالغان بولسىمۇ تۇرغان پۇل تاپىمەن دەپ كەتمەس ئىدى… بىچارە نەلەردە بويىنىنى قىسىپ يۈرىدىغاندۇ؟ كاشكى، ‹مەن ھايات!›، دېگەن بىرلىك خېتىڭ كەلگەن بولسىمۇ ساقلايتتىم. ئەمدى مەن قانداق قىلىمەن؟…» زىبا ئەنسىز خىياللارغا چۆكۈپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى… «پەرىدەلەر تۇرغاننىڭ خەۋىرىنى بىلىدىغاندۇ؟ بېرىپ ئۇقۇپ باقمايمەنمۇ؟…» زىبانىڭ خىيالىغا شۇ كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئۇ بۇ ئويىدىن يالتايدى: «پەرىدە ئاكامنىڭ قىلغانلىرىنى دەپ مېنى

تىللاپ كەتسىچۇ؟... يارى دوختۇرخانىدا ياتقاندا بىرەر قېتىم يوقلاپمۇ قويالمىدىم. ئەمدى بارسام نېمە دەپ قالىدۇ؟...»
زىبا بىلەن پەرىدە كىچىك چاغلىرىدىن تارتىپ يېقىن دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار مەكتەپتىمۇ بىللە ئوقۇدى، بولاقسايغىمۇ بىللە قايتىپ كېلىشتى، ئۇلار بىر - بىرىنى كۈندە بىر كۆرمىسە چىداشمايتتى، ئۇلارنىڭ دوستلۇقى ئاخىر تۇرغان بىلەن زىبانى مۇھەببەت يىپى بىلەن باغلىدى. جالال بولسا پەرىدەگە ئاشىق بولدى. لېكىن، پەرىدە جالالنى ئەمەس، يارمۇھەممەدنى تاللىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بىر - بىرىنى ئىزدەشمەيدىغان بولۇپ قالغانىدى.
پەرىدەنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەن زىبا ئىككىلىنىپ كەينىگە ياندى.
— زىبا!...
ئۇ چاقىرغان ئاۋازنى تونۇپ توختىدى. بۇ پەرىدەنىڭ ئاۋازى ئىدى. ئۇنىڭ يۈرىكى سىلىپ كەتتى.
— زىبا، قانداق ئەھۋالىڭ؟ — پەرىدە ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ تىنچلىق سورىدى، ئۇنىڭ تۇرقىدىن زىبا ئويلىغاندەك قېيىداش، ئاچچىق كۆرۈنمەيتتى.
— ياخشى... — دېدى زىبا ئارانلا.
— ئىشىكىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۆرۈشۈپ قويايمۇ دېمەي كېتىۋاتىسىنا، ماڭا شۇنچىۋالا ئۆچ بولۇپ كەتتىڭمۇ؟ — دېدى پەرىدە كۈلۈپ تۇرۇپ.
— ئۆيگە ئالدىراپ ماڭغانىدىم.
— قارا، مۇزلاپ كۆكىرىپ كېتىپسەن، يۈرە، ئۆيگە كىرەيلى.
— رەھمەت، مەن...
— رەھمىتىڭنى قويۇپ ئىسسىنىۋېلىپ كەت، سېنى كۆرمىگىلى بىر ياز بوپتۇ. يۈرە!...

پەرىدە ئۇنى سۆرىگەندەك قىلىپ ئۇنىڭ باشلاپ كىردى. ئۆيگە كىرىپ زىبانىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىپ كەتتى؛ قىپقىزىل ياسالغان ئىچكەركى- تاشقىرىقى ئۆيلەر... ئىپىل پىرىلىر، تې-لېۋىزور، توڭلاتقۇلارنى كۆرۈپ زىبانىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالدى. ئۆيىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان چويۇن مەشتە كۆمۈر گۈرۈلدەپ كۆيۈپ تۇراتتى، زىبا ئىلگىرى قىزلاردىن پەرىدەنىڭ ئۆيى تۆت-رۇلۇق ئاڭلىغان، لېكىن «بۇنچىلىك ئىسىل ئەمەستۇر؟» دەپ ئانچە ئىشەنمىگەنىدى. ھازىر كۆرۈپ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەت-تى. «پەرىنىڭ بەختى ئېچىلىپتۇ، ئاكامغا تەگكەن بولسا دادام بۇنچىلىك ئۆي تۇتۇپ بەرمەيتتى...» دېدى ئۇ ئىچىدە.

— توۋا، سىنى كۆرمىگىلى قانچە ئايلار بولۇپ كەتتى-ھە؟ — پەرىدە چاي ھازىرلىغاچ گەپ قىلدى، — كىچىك چاغلى-رىمىزدا بىر كۈن كۆرۈشمىسەك چىدىمايتتۇق. شۇنىڭغا قارىغاندا، ئادەم چوڭ بولمىسىمۇ بولغۇدەك - ھە؟

پەرىدەنىڭ خۇشخۇي، ئىللىق مۇئامىلىسى زىبانىڭ كۆڭلى-دىكى ئەندىشىلەرنى يوق قىلىۋەتتى، ئۇمۇ پەرىدەگە كۆڭلىدىكىنى ئېيتتى.

— ئۆيۈڭلەرنى ئەجەب چىرايلىق قىلىۋاپسىلەر، — دېدى ئۇ ئۆي ئىچىگە كۆز يۈگۈرتۈپ.

— بوپتۇمۇ؟

— كادىرلارنىڭ ئۆيىدەك بوپتۇ، تېلېۋىزورمۇ بار-كەن، — دېدى زىبا خۇرسىنىپ، — بىز تېخىچىلا كونا جەمئى-يەتتە ياشاۋاتىمىز.

— ئالساڭلار بولمامدۇ؟

— توك بولمىسا...

— ھە، راست - ھە، — پەرىدە ئېسىگە ئالدى، — داداڭنىڭ پۇلى بولغاندىن كېيىن يېڭى مەھەللىگە ئۆي سېلىپ كۆچۈپ كەلسەڭلار بولىدۇ. مانا كۆرگەنسەن، بۇ يەرمۇ مەھەللە

بولۇپ قالدى.

— دادامنى بىلمەمسەن، ئاداش، كونا ئۆينى تاشلاپ ھەرگىز كۆچمەيدۇ، ئۆيلەر دېگەن شۇنداق كونىراپ كەتتى، يېڭىلاپ سالايلى دېسەكمۇ ئۇنىمايدۇ.

— بۇ چوڭلار نېمانچە جاھىلدۇ ـ ھە؟ — دېدى پەرىدە ئۇنى قۇۋۋەتلەپ، — دادىلارغىمۇ ئۆي سېلىپ بېرەيلى دېسەك، ئاشۇ ئەسكى تامغا چاپلىشىپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان...

— داداڭ كېلىپ تۇرامدۇ؟

— كەلمەيدۇ، — دېدى پەرىدە بېشىنى چايقاپ، — ئۇنىڭ چىرايى بىردىن غەمكىن تۈس ئالدى، — ئاچچىقى تېخىچە يانمايۋاتىدۇ.

— نەۋرىسىنى كۆرگەندە يېنىپ قالار...

پەرىدە شوخلۇق بىلەن كۈلۈپ قويدى.

— ئۆزۈڭنىڭ ئىشلىرىڭچۇ؟ — دەپ سورىدى پەرىدە ئۇنىڭدىن، — تويۇڭنى قاچان ئوينايمىز؟

زىبا ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈنلەرنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى.

— مېنىڭ ئەھۋالىم مۇشۇ، ئاداش، — دېدى ئۇ ھەسرەت بىلەن.

— ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن؟

— ئۇقمايمەن، تولا ئويلاپ ساراڭ بولاي دېدىم، تۇرۇپ مەنمۇ بېشىمنى ئېلىپ چىقىپ كېتەيمىكىن دەيمەن.

— يوق خىيالنى قىلمىغىنە، — دېدى پەرىدە، — بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتكەن ئاكام نېمە بولدى ئەنە؟...

زىبا دوستىغا ئاخشام كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ بەرگەندى، پەرىدە خۇش بولۇپ كەتتى.

— چۈشۈڭگە كىرگىنىڭگە قارىغاندا ئاكام ھايات بار ئوخشايدۇ جۇمۇ!... خۇدايىم تىنچ ـ ئامان قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ...

ئۆيگە يارمۇھەممەد كىرىپ كەلدى. ئۇنى كۆرۈپ زىبا ئوڭاي-سىزلانغاندەك بولۇپ ئەھۋال سورىدى، يارمۇھەممەد بولسا چاندۇرماستىن قىزغىن كۆرۈشتى.

— قۇرۇق چاينى قويۇپ ئولتۇردۇڭمۇ؟ — دېدى كۈلۈپ پەرىدە-گە، — زىبا ئاران بىر كەلگەندە تاماق ئەتسەڭ بولمامتى؟

— ئەمدى ئەتسەكمۇ ئۈلگۈرىمىز، — دېدى پەرىدە ئالدىراپ، — ئىككىمىز پاراڭ بىلەن ئولتۇرۇپ كېتىپتۇق.

— بولدى، مەن قايتاي، — دېدى زىبا ئورنىدىن تۇرۇپ.

— نەگە ئالدىرايسەن؟ تېخى پاراڭىمىز يېرىم بولمىدى، — دېدى پەرىدە ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ.

— ئالدىرىماڭ، زىبا، — دېدى يارمۇھەممەد سىرلىق كۈلۈمسىرەپ، — سىزگە دەيدىغان خەۋىرىم بار.

ئىككى قىز ئۇنىڭغا تەڭلا قاراشتى.

— بۈگۈن ناھىيىگە مال ئالغىلى كىرگەنىدىم، بىر سودىگەر تونۇشۇم بىلەن پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ يېقىندا ئۈرۈمچىگە بېرىپ كەپتۇ، ئۇ ئۈرۈمچىدە تۇرغاننى كۆردۈم دەيدۇ.

پەرىدە خۇشاللىقىنى باسالماي ۋارقىرىۋەتتى.

— ئاكامنى كۆرۈپتۇمۇ؟ نېمە ئىش قىلىۋېتىپتۇ؟...

— تۇرغان هاياتمىكەن؟ — زىبامۇ ئالدىراپ سورىدى.

— ئۇ پاراڭ قىلىشالماپتۇ. ئاپتوبۇستا كۆرۈپتۇ، كۆرۈشۈپ گەپ قىلغۇچە ئاپتوبۇستىن چۈشۈپ كەتتى، دەيدۇ.

— ئېنىق كۆرۈپتۇمۇ؟

— ئېنىق كۆردۈم دەيدۇ.

— خۇداغا شۈكرى، — دېدى پەرىدە ئۇھ تارتىپ، — ئۈرۈمچىدە بولغان بولسا يېقىن ئارىدا يېنىپ كېلىپمۇ قالار... يا ئاللا، دادام بىلەن ئاپام ئاڭلىسا قانچىلىك خۇش بولۇپ كېتەر- ھە؟...

يارمۇھەممەد پەرىدەگە كۆز ئىشارىتى قىلىپ زىبانى كۆرسەت-

تى، زىبانىڭ يۈزى ئوت ئالغاندەك قىزىرىپ، كۆزلىرى بۆلەكچە يېنىپ كەتكەندى. ئۇنى كۆرۈپ پەرىدە كۈلۈپ قويدى ـ دە:

— ئاخشام كۆرگەن چۈشۈڭ بىكار ئەمەسكەن، ئاداش، — دېدى پەرىدە دوستىنى قۇچاقلاپ.

دەرۋەقە، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ زىبانىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ ھاياجان بىلەن سېلىپ كەتتى... «پەرى دېگەندەك ئاخشام بىكارغىلا چۈشۈمگە كىرمىگەن ئىكەن ـ دە، — دەپ ئويلىدى زىبا خۇشاللىقىدا تىترەپ تۇرۇپ، — ماڭا تىرىكلىكنىڭ شەپىسىنى بېرىپتۇ، پەرى راست دەيدۇ، ئۇ بەلكىم بۇلاقسايغا قايتىپ كېلىۋاتقاندۇ؟ تۇرغان، تېزرەك كەلسىڭىزچۇ؟ مېنىڭ تاقىتىم تۈگەي دېدى. بۇ قېتىم كەلسىڭىز نېمە دېسىڭىز مەن رازى، ئېلىپ قاچاي دېسىڭىزمۇ ماقۇل دەيمەن، تېزرەك كېلىڭ!...»

دوستىنىڭ ھاياجانلىق تۇرقىدىن كۆڭلىنى بىلىپ بولغان پەرىدە:

— ئەمدىغۇ كۆڭلۈڭ جايىغا چۈشكەندۇ، ئاداش، — دېدى، — ئۆيۈڭگە ئالدىرىما، يارى يېڭى گۈش ئەكىرسۇن، ئىككىمىز ئوخشىتىپ لەڭمەن ئېتەيلىمۇ؟

— بوپتۇ، — دېدى زىبا قىزارغىنىچە...

20

تۇرمۇش — ئەتىرگۈلگە ئوخشاپ كېتىدۇ. ئەتىرگۈلنىڭ ھەربىر بەرگىسى بىر خىل شېرىن خىيالغا ئوخشىسا، ھەربىر تىكىنى رېئاللىقنى ئەسكەرتكۈچىدۇر. گۈلنىڭ بەرگىسىمۇ، تىكىنىمۇ بولغىنىغا ئوخشاش تۇرمۇشنىڭ تاتلىقىمۇ، ئاچچىقىمۇ بولىدۇ... سەلىمەنىڭ تۇرمۇشىمۇ شۇنداق بولدى. ئۇ ئۆتكەندە تېپىپ بىلەن ئۇچراشقان چېغىدا پۈتۈن ۋۇجۇدى بەخت تۇيغۇسىدا

يايراپ، گويا يېڭى تويى بولغان قىزدەك شادلىققا چۆمگەندى. تېيىپنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا تىرىشقاندى، لېكىن، ياخشى كۆر-گەن ئادىمى ئۇنىڭ قەلبىنى چۇشەنمىدى. ئۇنىڭ چوغدەك قىزد-رىپ پورەكلەپ ئېچىلغان مۇھەببەت گۈلىنى قوپال ئايىغى بىلەن دەسسەپ چەيلەپ كەتتى. «توۋا! — دېدى ئۇ تېيىپ كەتكەندىن كېيىن ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ، — مەن نېمە گۇناھ قىلدىم ماڭا مۇشۇنچىۋالامۇ ئاھانەت قىلغان بارمۇ؟ شۇنىڭ ئورنىدا ئىك-كى ئېغىز چىرايلىق گەپ قىلىپ كۆڭلۈمنى ياسىغان بولسا مەنمۇ ئۇنىڭغا چاپلىشىۋالمايتتىمغۇ؟... ئەر كىشى دېگەن شۇنداق بول-دىغان ئوخشايدۇ. بار ئازابنى بىز ئاياللار تارتىدىكەنمىز، بىز نېمانچىلا بوزەك بولۇپ يارىلىپ قالغاندىمىز؟ بىزگە خۇدايىم يىغىنىلا بەرگەنىكەن، بىز ئاجىز بولغاچقا يىغىغا گىرىپتار بول-دۇقمۇ ياكى تولا يىغلىغاچقا ئاجىز بولۇپ قالدۇقمۇ؟... مەن تېيىپنى بۇنچىۋالا رەھىمسىزلىك قىلار دەپ ئويلىماپتىكەن-مەن؟...» سەلىمە ھەسرەت بىلەن ئۇزاق يىغلىدى. يۈرىكىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىنى ھەرىنىڭ نەشتىرىگە ئوخشاش بىرنەرسە سانجىپ ئازابلايتتى. قەلبىدە نەپرەت بىلەن مۇھەببەت تۇيغۇسى بىر - بىرىگە چىرمىشىپ كاللىسىنى ئېلەشتۇرۇۋەتكەندى.

سەلىمە «چاي ئىچەي» دەپ قازان بېشىغا كېلىشىگە كۆڭلى ئېلىشىپ، «ھۆ» بولدى، خېلى ئۇزۇنغىچە قۇرۇق ياندۇردى. «سېزىكلىكىم باشلىنىپتۇ. ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ تېيىپنىڭ دېگىنىگە ماقۇل بولۇپ ئالدۇرۇۋېتەيمۇ - يا؟... ئەگەر ئوغۇل بولۇپ قالسىچۇ، چوقۇم ئوغۇل، تېيىپقا ئوخشايدىغاندۇ؟... بەكرىدىن بالا كۆرمىدىم، ئۇنىڭغا قارىغاندا ئۇ تۇغماس ئوخشاي-دۇ. مەن بالا يۈزى كۆرمەي ئۆتىمەنمۇ؟ خەقلەر نېمە دېسە دېسۇن، مەن بۇ بالىنى تۇغىمەن، بېقىپ چوڭ قىلىمەن...» سەلىمە ئويلا - ئويلا ئاخىر شۇ نىيەتكە كەلدى.

ھويلىدا بىرنېمىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. سەلىمە

كۆڭلىدە: «تېپىپ يېنىپ كەلدىمۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپ ئىتتىك ئورنىدىن قوپۇپ ھويلىغا چىقتىيۇ، قورۇدا ۋېلىسىپىتنى تامغا يۆلەپ قويۇۋاتقان بەكرىنى كۆرۈپ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى. ئۇ ۋېلىسىپىتنىڭ كەينى ئورۇندۇقىغا چىگكەن مايلىشىپ رەڭگىدىنى يوقاتقان كونا بىر سومكىنى يېشىپ يەرگە قويدى، ئاندىن ئىنجىقلاپ تۇرۇپ پۇچقاقلىرىدىكى توپىنى قېقىۋېتىپ، ئۆزىگە سوغۇق نەزەردە قاراپ تۇرغان سەلىمىگە بۇرۇلۇپ سورىدى:

— قانداق ئەھۋالىڭ؟

سەلىمەگە بۇ ئاۋاز شۇنچىلىك قوپال، غەلىتە ئاڭلاندى، شۇ ئارىدا قورسىقى يەنە مىدىرلىغاندەك بولۇپ ئەندىككەن ھالدا كۆڭلىكىنى تارتىشتۇرۇپ قويدى، ئۇنى بىردىن ۋەھىمە باستى، ئـۇ قۇرۇپ كـەتكەن لـەۋلىرىنى يالاپ قويۇپ ئاچچىق ئارىلاش سورىدى:

— بار ئىكەنسىز ـ ھە؟

— مېنى ئۆلدى دېگەنمىدىڭ؟

بەكرى خۇددى بىرنېمىدىن گۇمانلانغاندەك سەلىمەنىڭ بېشىدىن ـ ئايىغىغىچە قاراپ چىقتى. ئۇنىڭ ئاق سېرىق، ماي تەپچىرەپ تۇرغان يۈزىدىكى ساڭگىلاپ تۇرغان گۆشلىرى لىپىلداپ، چېقىر كۆزلىرى زەھەر ياغدۇرۇپ قىسىلدى، ئۇ يەردىكى سومكىنى ئېلىپ سەلىمەگە سۇندى:

— مە! نېمە قاراپ تۇرىسەن!

— نېمە بۇ؟ — سەلىمە يىرگەنگەندەك بولۇپ سورىدى.

— گۆش...

«مېنى مۇشۇنىڭ بىلەن ئالدىغىلى كەپسەن ـ دە؟ بۇ بەلكىم بازاردىكى خوتۇنۇڭنىڭ ئۆيىدىكى سومكىدۇ؟...» سەلىمە سومكىغا يىرگەنگەندەك قاراپ قويۇپ ئالدى ـ دە، ئۆزىدىن يىراق تۇتۇپ، دالانغا ئەكىرىپ قويدى. ئۇنى يەنە «ھۆ» تۇتقانىدى، سەلىمە ئىتتىك تالاغا چىقىپ كەتتى.

بەكرى ئۆيگە كىرىپ سۇپىدا ئولتۇردى ـ دە، ئۆينىڭ ھەممە يېرىگە سەپسېلىپ چىقتى. ئۇنىڭغا بىر يەرلەردە گۇمانلىق بىر نەرسىلەر چىقىپ قالىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. ئۇ ھەرقېتىم كەلسە ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىنى ئاختۇرۇپ بېقاتتى، شۇڭا سەلىمە تېيىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ چېكىپ تاشلىغان تاماق-نىڭ قالدۇقلىرىنىمۇ سۈپۈرۈپ يوق قىلىۋەتكەنىدى. ئۇنى يېزا قورقۇتقىنى، سېزىكلىكىنى بەكرىنىڭ تۇيۇپ قېلىشى بولۇپ ئەنسىرەپ قالدى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئەنسىزلىك بىلەن دۈپۈلدەپ سالاتتى. ئۇ چاي قايناتماقچى بولۇپ ئوچاققا ئوت قالىدى، ئاندىن داستىخان سالماقچى بولۇپ ئۆيگە كىرىشىگە بەكرى ئۇنىڭ بىلە-كىدىن «كاپ» قىلىپ تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ھاياسىز بىر تەلەپ، غەلىتە بىر كۈلكە بار ئىدى. ئۇ ماي پۇراپ تۇرغان قوللىرى بىلەن سەلىمەنى بېلىدىن قۇچاقلىۋالدى. سەلى-مەنىڭ ئۇستىخانلىرى غىرىسلاپ كەتكەندەك بولدى، سەلىمە ئۇنى كۆكسىدىن ئىتتىرىپ قۇچىقىدىن يۇلقۇنۇپ چىقتى.

— تۇتماڭ! — دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ.

بەكرى كۆزلىرىنى چەكچەيتكىنىچە تۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ گۆشلۈك قاپاقلىرى لىپىلداپ چىرايى ئۆزگىردى.

— نېمە بولدۇڭ؟

— ھېچنېمە... نېمىدەپ كەلدىڭىز؟

— نېمىدەپ كەلمەيدىكەنمەن؟ — دېدى بەكرى خىرقىراپ تۇرۇپ، — قالتىس گەپلەرنى قىلىسەنغۇ؟ مەن يوقتا باشقا ئەرگە تېگىۋالمىغانسەن؟

— ھەممە ئادەم سىز ئەمەس، ئۆچرىغانلا يەردە خوتۇن ئالىدىغان.

— مەن نەدە خوتۇن ئاپتىمەن؟...

— ھەممە ئادەم دەۋاتىدۇ.

— يالغان... خەقلەر كۆرەلمەي دەيدۇ...

سەلىمە قايرىلىپ ماڭاي دەپ تۇراتتى، بەكرى ئۇنى كەينىدىن كېلىپ قۇچاقلىغان پېتى سۇپىغا كۆتۈرۈپ باستى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ، تىنىقلىرى ئىتتىكلەپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ سەلىمەنىڭ تېپچەكلىگىنىگە قويماستىن بىر قولىدا ئۇنىڭ قوللىرىنى قايرىپ تۇتۇۋېلىپ، بىر قولىدا ئۇنىڭ ئىشتىنىنى سىيرىدى. ئۇنىڭ كالىدەك سېمىز گەۋدىسىنىڭ ئاستىدا سەلىمەنىڭ يۇلقۇنۇشلىرى بىكار بولدى...

— ئەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشنى قاچان ئۆگىنەرسەنكىن؟ — دېدى بەكرى سەلىمەگە قاراپ ئالىيىپ قويۇپ، ئاندىن دالان ئۆيگە چىقىپ چۆگۈنگە سۇ قۇيدى ـ دە، ئامبار ئۆيگە كىرىپ كەتتى...

سەلىمە قوپۇپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئەلەملىك ياشلار تۆكۈلمەكتە، ۋۇجۇدىنىڭ ناھايىتى يىراق، چوڭقۇر بىر يېرىدىن ئازابلىق پەرياد كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. خورلۇقتىن يۈرەكى مۇجۇلماقتا ئىدى. «مۇشۇمۇ تۇرمۇش، ھايات بولدىمۇ؟ مەن نېمىگە ئوخشاپ قالدىم؟... ئېرىم بولغان ئادەم ئاي ـ ئايلاپ مېنى تاشلىۋېتىپ كارى بولمىسا، كەلگىنىدە بولسا ھايۋان ئورنىدا مۇئامىلە قىلسا بۇنداق تۇرمۇشنىڭ نېمە مەنىسى قالدى؟... ئەگەر ئۇ بويۇمدا قالغىنىنى ئۇقۇپ قالسا نېمە قىلار؟ نېمە قىلسا قىلمامدۇ، ئەمما بۇنداق تۇرمۇشتىن تويدۇم، ئۇنىڭدىن ئاجرىشىپ كەتسەملا بولدى... تېپىپ مېنىڭ مۇشۇ ھالىمنى نېمىشقا چۈشەنمەيدىغاندۇ؟ مەن شۇنى دەپ مۇشۇنداق خورلۇقلارغا چىداپ كېلىۋاتىمەنغۇ...» ئۇنىڭ ئۇگە ـ ئۇگىلىرى سىرقىراپ ئاغرىماقتا ئىدى. كۆڭلىنى ئازابلىق بىر ئىستەك، تەقەززالىق ئاربلاشقان ئەندىشە، جىددىيلىك قورۇماقتا ئىدى. نامەلۇم بىر ۋەھىمە ئۆزىنىڭ قوپال ۋە قاباھەتلىك سايىسى بىلەن كۆڭلىنى خىرەلەشتۈرۈپ، ئۇنى قورقۇنچقا سالماقتا ئىدى.

دالاندا بەكرىنىڭ سۇنى چاچرىتىپ قولىنى يۇيۇۋاتقىنىنى

ئاڭلاپ سەلىمە ئورنىدىن تۇردى.
— ئوخشىتىپ مانتا قىلغىنە! — دېدى بەكرى سومكىدىكى گۆشنى ئېلىپ ئەمبەلگە تاشلاپ، — سېنىڭ ئەكىلگەن مانتاڭنى يېمىگىلى ئۇزۇن بولدى...
سەلىمە گۆشكە قارىغىنىنى بىلىدۇ، كۆڭلى ئاينىپ «ھۆ» تۇتتى، ئۇ ئۆزىنى قانچە تۇتىمەن دەپمۇ تۇسالمىدى، كېيىن ـ كەينىدىن كەلگەن «ھۆ» دىن تۇگۇلۇپلا قالدى، بەكرى باشتا نېمە بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي قاراپ تۇرۇپلا قالدى، بىر دەمدىن كې- يىن ئۇنىڭ چىرايى تاتىرىپ قورقۇنچلۇق تۈس ئالدى.
— نېمە ئىش بۇ؟ — دېدى ئۇ سەلىمەنىڭ بېشىغا كېلىپ، — مەن يوق چاغدا بىكار ياتماپسەن ـ دە، سەن جالاپ!...
سەلىمە گەپ ـ سۆز قىلماستىن تۇگۇلگىنىچە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ مېڭىسى غوڭۇلدايتتى، قۇلىقىغا ھېچ نەرسە كىرمەيتتى.
— نېمە ئىش بۇ دەۋاتىمەن؟! — بەكرى ئۇنىڭ چېچىدىن قاماللاپ تۇتۇپ بېشىنى قايرىدى، — راستىڭنى ئېيت!
سەلىمە ئاغزىغا تەگكەن مۇشتتىن باش ـ كۆزى زىڭىلداپ، كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى. ئاغزىنىڭ ئىچى تۇزلۇق بىر شىلىم- شىق بىلەن تولدى.
ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە بەكرىنىڭ قەھرلىك ئاۋازى ئاڭلاندى:
— ئېيتە دەيمەن، كىمنىڭ بالىسى؟...
سەلىمە ئىككىنچى قېتىم تەگكەن مۇشتتىن كەينىگە ئۇچۇپ كەتتى. مۇشت تەگكەن مەڭزى ئوت كەتكەندەك ئېچىشىپ كەت- تى. ئۇ ئورنىدىن قوپۇپ بەكرىگە قاراپ توۋلىدى:
— ئۇرە، لوكچەك! ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەت!...
— قورسىقىڭدىكى كىمنىڭ بالىسى؟
— ئۆلتۈرۈۋەتسەڭمۇ ئېيتمايمەن.
— تېيىپنىڭ بالىسىمۇ؟

— ئىشقىلىپ، سىنىڭ بالاڭ ئەمەس.

— سەن رەسۋا جالاپ! ... — بەكرىنىڭ كۆزىگە قان قۇيۇلدى. ئۇ ئىتتىلىپ كەلگىنىچە سەلىمەنى يەرگە بېسىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئۇدۇل كەلگەن يېرىگە تەپكىلى تۇردى. سەلىمە بولسا قورسىقىنى ئىككى قولى بىلەن توسۇپ تۈگۈلۈۋالغانىدى، ئۇ زۇۋان چىقارمايتتى.

— راستىڭنى ئېيتامسەن، يوق! ...

بەكرى سەلىمەنىڭ چېچىدىن تارتىپ ئۆرە قىلدى.

— ئۆلتۈرۈۋەتسەڭمۇ ئېيتمايمەن! ...

بەكرى ئۇنىڭ ئاغزىغا «قارس!» قىلىپ بىرنى ئۇردى. ئۇ ئەمدى غالجىر بۆرىگە ئايلاندى، ئۇ سەلىمەنى ئۆيىنىڭ ئىچىدە يۇمىلىتىپ يۇرۇپ تېپىپ، ئۇرۇشقا باشلىدى، بەكرى ئاخىر ھېرىپ توختىدى:

— سەندەك خوتۇنۇم يوق، — دېدى ئۇ غەزەپ بىلەن، — سېنى ئۈچ تالاق قىلدىم. ئاڭلىدىڭمۇ... ؟ ئۈچ تالاق! ...

بەكرى شۇنداق دېدى ـ دە، ئۆيدىكى چۆگۈن ـ جاۋۇرلارنى تېپىپ ئۇرۇپ تالاغا ماڭدى، ئۇ ھويلىدا بىر ـــ رنەچچە سىكۇنت تــۇرۇۋېتىپ ۋېلــسىپىتنى ســۆرىگىنىچە ناھىيە تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى.

سەلىمە يەردە تۈگۈلۈنۈپ ياتاتتى. ئۇنىڭ بېشى غوڭۇلداپ، پۈتۈن ئەزايى چېقىۋەتكەندەك سىرقىراپ ئاغرىيتتى، ئۇنىڭ مىدىرلىغۇدەك ماجالى يوق ئىدى، ئەلەم ـ ھەسرەت ئاچچىق كۆز يېشى بولۇپ تۆكۈلەتتى. بىردىن ئۇ قورسىقىنىڭ بىر يېرى مۇجۇپ ئاغرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ چۆچۈپ كەتتى، ئىچىنىڭ بىر يېرىدە خۇددى بىر قول يۇرىكىنى بېغىشىدىن سۇغۇرۇپ تارتىۋاتقاندەك بولۇپ تولغاپ ئاغرىيتتى. ئاغرىق بارغانچە كۈچىيىپ دوۋسۇن تەرەپكە ئۆتتى ۋە ئىسسىق بىر سۇيۇقلۇق يوتىسىغا ئېقىپ چۈشتى، سەلىمە قورقۇپ كېتىپ ۋارقىرىدى:

— ئاھ، خۇدا! ··· بالامنى ساقلىغايسەن! ··· — سەلىمە ھۆڭگىرەك تارتىپ يىغلىۋەتتى.

ئىشىكتە بىرىنىڭ بېشى كۆرۈندى، چۆچۈپ كەتكەن سەلىمە قايرىلىپ ئىشىكتە ماراپ تۇرغان قوشنىسىنىڭ ئۆڭلىنى تۇتتى.

— سەلىمە ئاپا؟ نېمە بولدى؟ ··· — دېدى ئۇ بوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپ ۋە سەلىمەنىڭ قانغا مىلەنگەن چىرايىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى، — ئاپامنى چاقىرايمۇ؟ ···

— ياق، — دېدى سەلىمە يىغىدىن ئۆزىنى توختىتىپ، — ئايئاق ساقام··· تېيىپ ئاكاڭنى تونۇيسەنغۇ؟

— ھەئە، قايسى كۈنى كەلگەنتىغۇ؟ ···

— ھە، شۇنى، — دېدى سەلىمە ئوڭايسىزلىنىپ، — چاقىرىپ كېلەمسەن؟ ··· ئەگەر قېشىدا ئادەم بولسا چەتكە چاقىرىپ دېگىن بولامدۇ؟

— ماقۇل! — دېدى بالا ۋە يۈگۈرگىنىچە چىقىپ كەتتى.

«تېيىپ بۇ تۇرقۇمنى كۆرسە يىرگىنىپ كېتەرمىكىن؟ كېلەرمۇ ـ كەلمەسمۇ؟ ···» ئۇ ئۆمىلەپ يۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرى تىترەيتتى، ئۇستىخانلىرى چىقىپ ئاغرىيتتى. ئۇ ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ كىيىملىرىنى ئالماشتۇرۇپ بولغۇچە قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتى. ئۇ ئەمدىلا يېتىپ تۇراتتى. ھويلىدا تونۇش يۆتەل ئاۋازى ئاڭلىنىپ، ئۆيگە ھودۇققىنىچە تېيىپ كىرىپ كەلدى. ئىنتىك ماڭغان بولسا كېرەك، ھاسىراپ كەتكەنىدى. ئۇنى كۆرۈپ سەلىمە ئۆزىنى باسالماي ئۈن سېلىپ يىغلاپ كەتتى.

— نېمە بولدى؟ — تېيىپ ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ سورىدى، — بەكرى كەلدىمۇ؟

سەلىمە گەپ قىلالماستىن يىغلايتتى.

— نېمە ئىش بولدى؟ دېگىنە! ؟

— مەن نېمانچە تەلەيسىز··· نېمانچە بەختى قارا··· —

سەلىمە ئېسەدەپ تۇرۇپ شۇنى دېيەلىدى.
— بولدى، ئۆزۈڭنى تۇتۇۋال، نېمىدەپ ئۇردى؟
سەلىمە يىغلاپ تۇرۇپ بولغان ئىشنى ئېيتىپ بەردى.
— مەن ئۇنىڭغا قورسىقىمدىكى بالا سېنىڭ ئەمەس دېدىم، — دېدى سەلىمە.
— كىمنىڭ دېدىڭ؟
— دېمىگەنتىم ئۇ بەك ئۇرۇپ كەتتى. ئاخىرى تالاق قىلدىم» دېدى... ئاخىر ئۇنىڭدىن قۇتۇلىدىغان بولدۇم؟
سەلىمە ھاسىراپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى. تېيىپنى كۆرۈپ ھەممە ئاغرىقنى ئۇنتۇپ كەتكەندەك ئىدى.
— جېنىم تېيىپ، — دېدى ئۇ تېيىپنىڭ قولىنى كۆكسىگە بېسىپ تۇرۇپ، — ئۇ ئەمدى كەلمەيدۇ، ئۇ سىزدىن گۇمان قىلغانتى، مەن دېمەي قويدۇم... ئۇ قورسىقىمغا بەك دەسسىۋەتتى...
— ھازىر بىر يېرىڭ ئاغرىۋاتامدۇ؟ — دېدى تېيىپ ئۇنىڭ گەپلىرىدىن كۆڭلى سەل جايىغا چۈشۈپ ۋە ئۇنىڭ كۆكىرىپ چىققان يۈزىنى سىلاپ قويدى.
بىردىن سەلىمەنىڭ چىرايى تۇرۇلۇپ تولغىنىپ كەتتى. ئۇ لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئىڭراپ كەتتى.
— نېمە بولدى؟ — تېيىپ گۇمانلىنىپ سورىدى.
— قورسىقىم بەك ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ.
— نېمە دەيدىغانسەن؟ — تېيىپ ئۇنىڭ كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈپ چۆچۈپ كەتتى، — ۋاي، قان كېلىۋېتىپتۇ، چاتاق... سەن توختاپتۇر!...
ئۇ يۈگۈرگىنىچە سىرتقا چىقىپ كېتىپ خېلىدىن كېيىن كىرىپ سەلىمىگە دېدى:
— ھارۋا تېپىپ كەلدىم، يۈره، دوختۇرغا بارايلى، —

دېدى ئۇ ۋە تولغاق ئازابىدا قىينىلىۋاتقان سەلىمەنى كۆتۈرۈپ هارۋىغا ياتقۇزدى ـ دە، يېزىغا قاراپ يول ئالدى…

ئۇ يېزا دوختۇرخانىسىغا كەلگەن چاغدا كەچ گۇگۇم چۈشكەنىدى، دوختۇرلار سەلىمەنى تۇغۇت ئۆيىگە ئەكىرىپ كېتىپ، خېلىدىن كېيىن چىقتى:

— ئايالىڭىزنى شۇنچىلىكمۇ ئۇرغان بارمۇ؟ — دېدى ئوتتۇ-را ياش دوختۇر ئايال چىقىپ تېيىپقا قايناپ كەتتى، — تاس قاپسىز ئىككى جاننىڭ بېشىغا چىققىلى…

— قانداق بولدى؟

— قانداق بولاتتى، بالىڭىز چۈشۈپ كەتتى…

دوختۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ تېيىپ يېنىك تىن ئالدى، ئۇ نەچچە كۈندىن بۇيان مۇشۇ غەمدە تۇتقان ـ قويغىنىنى بىلمەي يۈرەتتى. ئۇ سەلىمەگە ئىككى قاتار يېنىغا كىلىپ: «دوختۇرغا بېرىپ ئالدۇرۇۋېتەيلى» دەپ يالۋۇرسىمۇ سەلىمە ئۇنىماي قويغانىدى.

— نېمە قورقاتتىڭىز، خەقلەرگە سىزنىڭ بالىڭىز ئەمەس دېسەم بولدىغۇ؟ — دەپ تۇرۇۋالغانىدى ئۇ.

لېكىن، تېيىپ بۇ سىرنىڭ هامان بىر كۈنى ئاشكارا بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ خاتىرجەم بولالماي يۈرگەنىدى. دوختۇرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ «ئوھ» دېدى.

بىر دەمدىن كېيىن چىرايىدا قان قالمىغان سەلىمە چىقتى. ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا لىغىرلاپ ياش پارقىراپ تۇراتتى.

— تېيىپ، — دېدى ئۇ ئۇۆمچىيىپ، — بالىمىزنى ساقلىيالمىدىم. بەكرى ئۇنىڭ بېشىغا چىقتى… تېيىپ، ئەمدى مېنى تاشلىۋېتەرسىزمۇ؟…

تېيىپ گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئۇنى يۆلەپ سىرتتىكى هارۋىغا ئېلىپ ماڭدى…

21

بۇلاقسايدا بۇ يىلقى باھار يامغۇر ـ يېشىن بىلەن باشلاندى. باشتا بىر ـ ئىككى كۈن ئۇبدانلا ئىسسىق بولۇپ، يەر ـ زېمىن كۆكىرىشكە باشلىغانىدى. تۇرۇپلا ھاۋا تۇتۇلۇپ يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. بۇ يامغۇر خۇددى زېمىنغا چۈشكۈسى كەلمىگەندەك ئەزمىلىك بىلەن ئاستا ياغاتتى، بەزىدە يامغۇر توختاپ تاغ جىلغى-سىدىن ئاچچىق شامال چىقىپ قوياتتى. لېكىن ھايال ئۆتمەي بۇ شامال تاغ تۆپىسىدىكى قارا بۇلۇتلارنى مەھەللىنىڭ ئۈستىگە ھەيدەپ كېلەتتى ـ دە، ئۇششاق يامغۇر يەنە تامچىلاشقا باشلايت-تى. بىر ھەپتىدىن بۇيان توختىماي يېغىۋاتقان بۇ ئاق يېغىن تاغ ئېتىكىگە جايلاشقان قەدىمكى مەھەللىدىكى دېھقانلارنىڭ سوق-ما تاملىق ئۆيلىرىنى سۇغا چىلاپ قويدى. ھەممە يەردە بىر خىل كۆڭۈلسىزلىك ھۆكۈم سۈرەتتى. مەھەللە كوچىلىرىدا ئادەممۇ كۆرۈنمەيتتى، بۇلاقسايلىقلار قاتتىق زېرىكىش ۋە ئەندىشە ئىچىدە قالدى. ئۇلار ھاۋانىڭ ئېچىلىشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشەت-تى، لېكىن يامغۇرنىڭ توختىشىدىن دېرەك يوق ئىدى.

مەسۇم تاران ئىچكەركى ئۆيدىكى كىچىككىنە پەنجىرە تۈۋىدە خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغىنىغا خېلى بولدى. تالادا سىم ـ سىم يامغۇر توختىماي يېغىۋاتاتتى. ھاۋا شۇنچىلىك كۆڭۈلسىز، ئۇنىڭ خىياللىرىمۇ ئەلەملىك ئىدى. ئۇ ھەممە دەردىنى تاماكى-دىن ئالماقچى بولغاندەك ئۇزۇلدۇرمەي تاماكا چېكەتتى. بىركەم-دە دالان ئۆينىڭ ئىشىكى غىچىرلاپ ئېچىلىپ ئۆيگە ئايالى شەر-ۋان كىردى. ئۇنىڭ ئۈستۋاشلىرى يامغۇردا ھۆل بولۇپ كەتكەنىد-دى. ئۇ ئىچكەركى ئۆيدە ئولتۇرغان ئېرىگە قاراپ قويۇپ چاپىنى-نى سېلىپ قوزۇققا ئىلدى، ئاندىن پۈتىدىكى لايدىن تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن ئايىغىنى سېلىۋېتىپ، يىرتىق ساپما كەشىنى كىيگەچ ئېرىگە قاراپ:

— شەمشىلەرنىڭ چايخانا ئۆيى كېچىدىن ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ-تۇ، — دېدى.
ئايالىنىڭ ئىلىپ كەلگەن خەۋىرى مەسۇم تارانى چۆچۈتۈ-ۋەتتى.
— نېمە دەيسەنۇي؟ — دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈ-رۈپ، — ئۆزلىرى ساقمىكەن؟
— ئۆزلىرى ساق ئوخشايدۇ، قازان - قومۇچلىرى ئۆينىڭ ئاستىدا قاپتۇ...
— ياپىرىم، — مەسۇم تاران ھودۇقىنىچە ئۆينىڭ تورۇ-سىغا قاراپ قويدى، — نېمە ئىشلار بولۇۋاتىدۇ، خۇدايىم...
— يارنىڭ دېيىشىچە، تۈنۈگۈن ئاياغ مەھەللىدىكى ساۋۇر-كاملارنىڭ ئۆيىمۇ ئۆرۈلۈپ كېتىپتۇ... ۋاي، مەسۇم، — دېدى شەرۋان تورۇسقا قاراپ، — ماۋۇ يەردىن تامچە ئۆتۈۋاتام-دۇ نېمە؟...
مەسۇم تاران ئىتتىك چىقىپ ئايالى كۆرسەتكەن يەرگە قارى-دى، كونىراپ قارىيىپ كەتكەن بورىنىڭ ئارىسىدىن سىرغىپ سۇ چۈشۈۋاتاتتى. تامچە بارغانچە تېزلەشكە باشلىدى. مەسۇم تاران ھودۇقىنىچە سۇپىدىكى كىگىزنى بىر چەتكە قايرىۋېتىپ ئايالىغا توۋلىدى:
— نېمىگە قاراپ تۇرىسەن، جاۋۇرنى ئەكەل!
شەرۋان ئىشىك تۈۋىدىكى جاۋۇرنى ئىلىپ تامچە چۈشۈۋاتقان جايغا قويدى، جاۋۇرنىڭ ئىچىگە ساپسېرىق سۇ رىتىملىق تامچى-لاپ چۈشۈشكە باشلىدى. مەسۇم تارانىنى بىردىنلا غەم باستى، بۇ كەمگىچە ئۇ ئۆيدىن خاتىرجەم ئىدى. مانا ئىشەنگەن ئۆيمۇ راست گېپىنى ئىيتقىلى تۇردى. «ئەگەر يامغۇر يەنە مۇشۇنداق توختىماي يېغىۋەرسە سۇدا قالىمىزمۇ تېخى! شەمشىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن مېنىڭ بېشىمغا كەلسە ۋەيران بولغىنىم شۇغۇ، شەمشىنىڭغۇ ئارسلاندەك ئوغۇللىرى بار، مېنىڭ نېمەم بار؟

بىرمۇ بالا يېنىمدا يوق تۇرسا... ياراتقان ئىگەم ئۆزۈڭ پاناھىڭدا ساقلارسەن، بۇلاقسايلىقلارنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان بۇ ئاپەتتىن ئۆزۈڭ قۇتقۇزارسەن...»

مەزىننىڭ جۇمە نامىزىغا چاقىرىپ سوزۇپ ئېيتقان ئەزان ئاۋازى مەسۇم تاراننىڭ ئەنسىزلىك بىلەن تولغان خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى، ئۇ خۇددى ئۇمىدكە ئېرىشكەندەك يېنىك تىندى ـ دە، تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن مايماق چۆگۈننى كۆتۈرۈپ ھويلىغا چىقتى، سىرتتا ھەممە يەر كۆل رەڭ تۇمانغا پۈركەنگەن بولۇپ، يامغۇر ئېرىنچەكلىك بىلەن سىمىلداپ يېغىپ تۇراتتى. ئۇدا ياغقان يامغۇر ھاۋانىمۇ سوۋۇتۇۋەتكەنىدى. يالاڭ چىققان مەسۇم تاراننىڭ ۋۇجۇدى نەم سوغۇقتىن جۇغۇلداپ كەتتى، ئۇ قوغۇشۇندەك بۇلۇتلار بىلەن تۇتۇلغان ئاسمانغا ئەلەم بىلەن قاراپ قويدى ـ دە، پاتقاقنى كەچكىنىچە ھويلىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى چولاق تامنىڭ كەينىگە قاراپ ماڭدى...

كونا مەھەللىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى دۆڭلۈكتە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بۇ مەسچىت بۇلاقسايلىقلارنىڭ بىردىنبىر ماختىنىدىغان بىناسى ئىدى. دەرۋەقە، ئەتراپىدىكى پاكار، پېشايۋانسىز دېھقان ئۆيلىرىنىڭ يېنىدا ئۇ راستتىنلا كۆركەم، ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. كونىلارنىڭ دېيىشىچە، ئالدى ـ كەينى بولۇپ ئىككى يىلدا پۈتكەن بۇ مەسچىتكە يۈز يىل بولغانمىش، يامغۇر تۆۋرۈكلىرى كۆك خىشتا قوپۇرۇلغان، ئاستى ـ ئۈستى تاختايلىق بۇ مەسچىتنىڭ تاملىرىنىمۇ يالاپ ئېرىقچىلارنى چىقىرىشقا ئۈلگۈرگەنىدى.

مەسۇم تاران يولنىڭ چېتىدىكى يېڭى كۆكىرىپ چىققان چۆپلۈك يەرلەرنى تاللاپ مېڭىپ مەسچىتكە كەلگەندە پېشايۋاننىڭ سۇپىسى لايغا مىلەنگەن ھەر خىل ئاياغ كىيىملىرى بىلەن توشۇپ كەتكەنىدى. بۇلاقسايلىقلارنىڭ ئادىتى شۇنداق، ئادەتتىكى كۈندىلەردىكى نامازلارغا مەھەللىدىكى چوڭلار كېلەتتى، جۇمە نامىزىغا

بولسا مەھەللىدىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممەيلەن قالماي كېلەتتى. ئۇلار نامازنى ئۆتەپ بولغاندىن كېيىنمۇ دەرھال تارقاپ كەتمەي مەھەللىدە يۈز بەرگەن ئىشلار، كىمنىڭ كالىسى تۇغقانلىقى، يەنە كىمنىڭ يېڭىدىن ئېشەك سېتىۋالغانلىقى ۋە ياكى بازارغا كىرىپ ـ چىققان بىرىنىڭ ئەكەلگەن خەۋەرلىرىنى بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈپ مۇھاكىمە قىلىشاتتى. كەنت باشلىقلىرىمۇ يىغىننى مۇشۇ يەردىلا ئاچاتتى. باشقا چاغدا بۇلاقسايلىقلارنى ئۆي ـ ئۆي-دىن چاقىرىپمۇ يىغىنغا ئەكېلەلمەيتتى.

بۈگۈنكى پاراڭ ئۆز ـ ئۆزىدىنلا بىر ھەپتىدىن بۇيان يېغىۋاتقان يامغۇر ئۈستىدە بولدى...

— ھەي شەمشى! — دوغىلاق، سىرلاپ قويغاندەك قاپقارا دېھقان ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قاراپ چاقىردى، — سىنىڭ ئۆيۈڭنى ئۆرۈلۈپ كەتتى دەيدىغۇ؟

— ھەئە، — دېدى شەمشى خورسىنىپ قويۇپ، — چايخانا كېچىدىن ئۆرۈلۈپ چۈشتى.

— بالا ـ چاقاڭ ساقتۇ؟

— خۇدا ساقلاپ ئۇلار ساق...

— سەنغۇ ھېچ نەرسە بولمايسەن، — دېدى ئۇ كۈلۈپ، — ئۆگزە بېشىڭغا چۈشسىمۇ تېيىلىپ توختىمايدىغۇ؟...

— سەن ئەمەستە مىچچىدە ئېزىلىپ لاي بولىدىغان، — دېدى شەمشى ئۇنىڭ «داڭگال» دېگەن لەقىمىنى كەلتۈرۈپ.

بۇلاقسايلىقلار مۇشۇنداق، ئۇلار بېشىغا ھەرقانچە كۈلپەت كەلسىمۇ چاقچاق بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتەتتى.

— ھاۋا مۇشۇنداق بولسا بۇلاقسايدا ساق ئۆي قالامدۇ نېمە؟

— ئۆتكەن يىلى قۇرغاقچىلىق بولۇپ بىنەم قۇرۇپ كەتتى، «بۇ يىل بىنەم تازا ئوخشايدىغان بولدى» دېسەك ئۆيگە ئاپەت

كەلدى، قانداق قىلىشارمىز ئەمدى؟
— هەي، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ — دېدى ئىلەك ئورنىدىن كۆتۈ-رۈلۈپ، — ناهىيىنىڭ دۇكانلىرىدا هازىر سۇلياۋ قالماپتۇ دەيدۇ...
— نەچچە ۋاقىتتىن سۇلياۋنى ساتالمىغانلار تازا پۇل تېپىۋا-لىدىغان بولدى - دە؟...
— يارنى سۇلياۋ ئەكەلگىلى كەتتى دەيدىغۇ؟...
— ئەتىگەن دۇكانغا بارغانىدىم، — دېدى ئىلەك، — تېخى يېنىپ چىقماپتۇ.
— سەن سۇلياۋنى نېمە قىلىسەن؟ — دېدى بايىقى «داڭ-گال» لەقىمى بار دېهقان، — يامغۇر توختىغىچە قاسىم بىلەن ئۇ دۇنياغا كېتىپ تۇرامسەن؟...
مەسچىتنىڭ ئىچىدە «پاراققىدە» كۈلكە كۆتۈرۈلدى.
— خالايىق!...
ئىمامنىڭ تونۇش ئاۋازىنى ئاڭلاپ هەممەيلەن جىم بولۇش-تى. ئاق يۈزلۈك، مەڭزى قىپقىزىل ناسىر ئىمام بۇلاقسايدا ئەڭ ئابرۇيلۇق ئادەم ئىدى. مەهەللىدە دەرۋازىسى بار بىردىنبىر هويلىمۇ شۇنىڭ ئىدى. ئۇ ئولتۇرغانلارغا ئېغىر قاپاقلىرى ئاس-تىدىكى يوغان كۆزلىرىنى يۈگۈرتۈپ چىقىپ سۆزىنى تەكرارلى-دى:
— خالايىق، يۇرتىمىزغا ئاپەت يېغىۋاتىدۇ. ئۆتكەن يىل قۇرغاقچىلىق بولغانتى، بۇ يىل مانا يامغۇر ئاپىتى بولۇۋاتىدۇ. بۇ نېمە ۋەجىدىن؟... بۇمۇ ئاللاتائالانىڭ بىز بەندىلىرىگە بېرىۋات-قان جازاسى. هازىر ياشلىرىمىز ئىمانىنى ئۇنتۇپ هاراق ئىچىدى-غان، شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىدىغان بولۇۋالدى، يەنە بەزىلەر ياراتقان ئىگەمنىڭ بەرگەن رىزقىغا شۇ-كۇر - قانائەت قىلماي مەهەللىنى تاشلاپ كېتىۋاتىدۇ. قۇدرىتى ئۇلۇغ خۇدا شۇ ۋەجىدىن ماۋۇ كارامەتنى كۆرۈڭلار دەپ يامغۇرنى

ئەۋەتىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا بىز ئۆزىمىز گۇناھكار، بىلىشىمىز كېرەككى، ئاللانىڭ ئىرادىسىز قىل تەۋرىمەيدۇ، بۇ يامغۇرنى توختىتىدىغانمۇ قۇدرىتى ئۇلۇغ ئاللانىڭ ئۆزى، بىز بەندىلەرنىڭ پەقەت ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرىمىز ئۈچۈن پەرۋەردىگاردىن كەچۈرۈم سوراشتىن ئۆزگە چارىمىز يوق. شۇڭا جامائەت يىغىن قىلىپ زاراخەتمە ئۆتكۈزمەي بولمىدى…

— ئىمام ئاخۇنۇم توغرا دېدى، — ئابدۇل مەزىن دەرھال ئۇن قاتتى، — بىز ئەرۋاھلارنىڭمۇ قارغىشىغا كەتتۇق، مانا مەن مۇشۇ بۇلاقسايدا تۇغۇلۇپ چوڭ بوپتىمەن، بۇ كەمگىچە ھازىرقىدەك ئاپەت كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى. مانا ئىككى يىل بولدى، ئاپەت قۇرۇمايۋاتىدۇ. ھەممە بالا ـ قازا مەھەللىنى كۆچۈرۈۋېتىشنى كېلىۋاتىدۇ، بىز بەندىلەر ئاللاتائالا نەگە رىزقىمىزنى چاچسا شۇ يەرگە رازى بولۇپ تۇرۇۋېرىشىمىز كېرەك. ئاللانىڭ ئىرادىسىگە مۇخالىپ ئىش قىلساق مۇشۇ كۈننى كۆرىمىز، ئەگەر بىز گۇناھىمىزنى تىلەپ دۇئا ـ تىلاۋەت قىلمىساق ھەممەيلەننىڭ ئۆي ـ جايى ئۆرۈلۈپ تالادا قالىمىز…

— ئۆتكەن يىلىمۇ نەزىر قىلغانىدۇق، — دېدى ئىلەك ئۆرە بولۇپ، — ھېچبىر پايدىسى بولمىدىغۇ؟

— سەن پۇل بەرمىگەچكە قوبۇل بولمىدى ـ دە؟ — شەمشى ئۇن قاتتى.

— قاسىمدىن خەۋەر يوقمۇ؟

— جامائەت، — دېدى ئابدۇل مەزىن، — چاقچاقنى قويايلى، خۇدا يولىدىكى ئىشنىڭ گېپىنى قىلايلى.

بىرپەس سۈكۈتتىن كېيىن توپ ئىچىدىن بىرەيلەن ئۇن قاتتى:

— بوپتۇ، قىلساق قىلايلۇق، زاراخەتمىنى قانداق ئۆتكۈزىمىز، ئۆزۈڭ بىرنىمە دەپ باقماسەن، قانداق دېدىم، جامائەت؟

— توغرا دېدىڭ … — جامائەت «گۇررىدە» توۋلىدى.

ئابدۇل مەزىن يېنىدا سالاپىتىنى بۇزماي ئولتۇرغان ئىمامغا قاراپ قويدى - دە:

— جامائەت، ھەممەيلەن قوشۇلغان بولساق مۇنداق قىلساق، — دېدى گېلىنى قىرىپ قويۇپ، — تىلاۋەت قىلماق قان قىلماق دېگەن گەپ، بىرەر مالنىڭ بېشىنى كەسمىگۈچە زاراخەتمە ئىجابەت بولمايدۇ، بىز بىر كالا ئۆلتۈرسەك دېيىشتۇق. ئۇنىڭغا قوشۇپ نان - توقاچ، چاي - تۇز دېگەندەك نەرسىلەرگە كېتىدىغان ۋەجىنى ھېسابلاپ كۆرۈپ چىقتۇق، توتۇن بېشىغا ئەللىك تەڭگىدىن توغرا كېلىدىكەن، كالىنىمۇ ئۇقۇشۇپ قويدۇق. ئەمىسە نەق بارلىرىمىز ھازىرلا تاپشۇرۇۋەتسەك بولىدۇ.

مەسچىت ئىچىنى جىمجىتلىق باستى، پەقەت ئارىلاپ كىملەرنىڭدۇر ئىغىر پۇشۇلدىغان ئۇنى ئاڭلىناتتى، ھەممەيلەن يەر ئاستىدىن بىر - بىرىگە سوئال نەزىرىدە قارىشىپ قوياتتى.

— قانداق، جىمىپ كەتتۇققۇ؟ — ئابدۇل مەزىن باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇشقان مەسچىت قوۋمىغا قاراپ سورىدى، — خۇدا يولىدىكى ساۋابلىق ئىشقا قىسىنىۋاتىمىزمۇ؟

— ئۇنداقمۇ ئەمەس، ئابدۇللەم، — دېدى مەسۇم تاران بېشىنى كۆتۈرۈپ، — شۇنىسى، ئۆزۈڭمۇ بىلىسەن، ھازىر دېھقانىنىڭ يىلىكى ئۈزۈلگەن چاغ، ئەللىك تەڭگە ئەمەس، بەش تەڭگىگىمۇ زار بولۇپ يۈرىمىز.

— راست دەيسەن، — دېدى شەمشى ئۇنى قۇۋۋەتلەپ، — شۇ تاپتا بۇلاقسايلىقلارنىڭ يانچۇقىدىن پۇل تۇرماق كىر ياغلىقمۇ چىقمايدۇ.

— سەن ھال ئېيتساڭ ياراشمايسەن، مەسۇم، — دېدى مەزىن بېشىنى چايقاپ، — ياردەك ماگىزىن ئېچىۋاتقان كۈيئوغلۇڭ تۇرسا ئۇنچىلىك پۇل نېمە ئىدى؟

— ئۇنىڭدىن سەن بېرىپ ئال! — دېدى مەسۇم تاران قوپاللىق بىلەن.

جامائەت ئەمدى تالاش ـ تارتىشقا چۈشۈپ كېتىشتى:
— ھەي، سەۋرىدىن، گەپ قىلمايسىنغۇ؟... قارا باشنى ساتارسەن؟
— قوزىسى تېخى كىچىك تۇرسا، ساتسامۇ بالىسىنى چوڭ قىلىپراق ساتارمەن، سەن ئۆزۈڭچۇ؟
— مەندە نېمە بار دەيسەن، نان دەپ تۇرغان ئالتە بالا بار.
— ئۆزۈڭنىڭ ھالى شۇنچىلىك بولغاندىن كېيىن نېمە ماڭا ئۆگىتىسەن؟
— كۆپمە ھوي...
باياتىن گەپلەرگە خۇشياقمىغاندەك قولاق سېلىپ ئولتۇرغان ناسىر ئىمام ئورنىدىن تۇردى:
— خالايىق! — دېدى ئۇ سۇرلۇك بىر تەلەپپۇزدا، — ھازىر دېھقانىنىڭ سېرىقتال مەزگىلى ئىكەنلىكى ھەممىگە مەلۇم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەپتىدىن بۇيان يېغىۋاتقان يامغۇر ھەممىنىڭ قول ـ پۇتىنى چۈشەپ قويۇۋاتىدۇ، بۇنىمۇ كۆرۈپ تۇرۇۋېتىمىز، ئەمما بۇ ئاپەتكە سەۋەب قىلمىساق، قۇدرىتى ئۇلۇغ ئاللادىن مەدەت تىلىمىسەك ئەتە ـ ئۆگۈن بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر كۈنگە قالىمىز، بەندىنىڭ بېشىغا كېلىۋاتقان بۇ كۈلپەتنى بىر ئاللادىن بۆلەك ھېچكىم توسالمايدۇ. بىز پەقەت ياراتقان ئىگەمگە ئىلتىجا قىلىپ گۇناھىمىزنى تىلىسەك ھەممىگە قادىر خۇدا بىزنىڭ بېشىمىزنى سىلايدۇ. بىزگە ئاتىغان رىزقىنى بېرىدۇ، بۇنىڭغا شەك كەلتۇرمەيلى، خۇدا يولىدىكى بۇ ساۋابلىق ئىشقا ئۇنچىۋالا زارلاپ كەتسەك تۈزكورلۇق قىلغان بولۇپ تېخىمۇ چوڭ گۇناھقا پاتىمىز...
ئىمامنىڭ تەئەددى بىلەن ئېيتقان ئاخىرقى سۆزلىرى گويا نەشتەر بولۇپ ئولتۇرغانلارنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى تىلىپ ئۆتكەندەك بولدى. ئۇلار قارشى تۇرۇپ تېخىمۇ چوڭ گۇناھقا شېرىك بولۇپ قېلىشتىن قورقۇشتىمۇ، باشقا گەپ ـ سۆز قىلماستىن ئەتە ـ ئۆگۈنگىچە بىر ئامالنى قىلىپ پۇلىنى تاپشۇرۇشقا

ۋەدە بېرىشتى. باشلىرى چۈشكەن، خىيالغا پاتقان نامازخانلارنى سىرتتا مۇزدەك يېقىمسىز، ئەزمە يامغۇر بىر خىل شىۋىرلاپ قارشى ئالدى.

مەسۇم تاران پېشايۋانغا سىلىپ قويغان ئايىغىنى تەستە تې-پىپ كىيىپ ئۆيگە ياندى، ئۇنىڭ ئۆيى مەسچىتنىڭ يۇقىرىسىدا ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەس - خىيالى ئۆيدە قالغانىدى. «ئۆي جىم تۇرغانمىدۇ؟» دەيتتى ئۇ ئىچىدە ۋە تەكشى تۇتۇلغان ئاسمانغا ئاچچىق بىلەن قاراپ قويدى. ئۇ مەسچىت قورۇسىدىن چىقىپ ئۆي تەرەپكە قايرىلىشىغا كەينىدىن ئىلەك شىپىرلاپ يېتىپ كەلدى:

— كەنت باشلىقلىرىنىڭ سىلىقىمۇ يېتىپ ئېشىۋاتاتتى، — دېدى ئۇ ئەتراپىغا ئەلەڭلەپ قاراپ قويۇپ، — ئەمدى مەسچىتمۇ سىلىق سالغىلى تۇردى، قانداق قىلىشارمىز ئاغىنە؟

— قانداق قىلاتتۇق؟ يامغۇر توختايدىغانلا ئىش بولسا مەيلى ئەمەسمۇ؟...

— بۇ گەپچە، پۇلۇڭ بار ئوخشىمامدۇ؟

— زىغىر چىققۇچە ماي تارتىپ يەرمىز، دەپ تىقىپ قويغان ئازراق زىغىر بار ئىدى، شۇنى ساتسام بولىدىغان ئوخشايدۇ.

— سېنىڭغۇ زىغىرىڭ باركەن، مەن نېمەمنى ساتارمەن؟

— قىزىل خورىزىڭنى ساتمامسەن؟

— نەدىكى خوراز؟ — ئىلەك كۈلدى، — ئۇ چۈجىنى كىم پۇلغا ئالىدۇ...

— تېرەكلىرىڭ بارغۇ؟

— ئۇنى ئاسىم بىلەن قاسىمنى ئۆيلەپ قالسام ئۆي سېلىپ بېرەرمەن دەپ ساقلاپ قويغان، «كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دەپ ئىشەك هارۋىدىنمۇ ئايرىلدۇق، ئەتە - ئۆتۈن ئۆي ئۆرۈلۈپ بەرمىسە بولاتتىغۇ؟ شۇ كۈندە قايسىبىرىنى قىلىدىغان ئىش-كىنتاڭ؟

— خۇدايىم ئۆزى ساقلار، — دېدى مەسۇم تاران.

ئىككى قوشنا مەسۇم تاراننىڭ ئىشىك ئالدىدا خوشلاشتى، مەسۇم تاران قورۇدىن ئاتلاپ ئىشىككە كىلىشىگە ئۆيدىن جاۋۇردا لىق سۇنى كۆتۈرۈپ چىققان شەرۋان ئەنسىزلىك بىلەن «دادىلاننىڭ نەچچە يېرىدىن تامچە ئۆتكىلى تۇردى» دەپ خەۋەر قىلدى.

22

تاڭغا يېقىن يامغۇر توختاپ، ھاۋا سەل - پەل سۈزۈلگەندەك بولدى. نەم ئۆيدە يېتىۋېرىپ ئېزىلىپ كەتكەن مەسۇم تاران قوپۇپ ھويلىغا چىقتى. قۇياشنىڭ يۈزىنى كۆرگىلى بولمايتتى. يامغۇردا يەر يۈزى نەم ھەم تېيىلغاق بولۇپ كەتكەندى، ھۆل بولۇپ كەتكەن دەرەخ يوپۇرماقلىرى ھالسىز تەۋرىنەتتى. پاتقاقتا رەسۋا بولغان يول، يامغۇردا ئېزىلىپ شۈمشىيىپ قالغان ئۆيلەر، ئادەمسىز كوچىلار تولىمۇ كۆڭۈلسىز مىسكىن كۆرۈنەتتى، مەسۇم تاران ئاۋايلاپ دەسسەپ مېڭىپ قاشانىڭ يېنىدىكى ئۆزى دائىم ئولتۇرىدىغان كۆتەككە كېلىپ ئولتۇرۇپ موخوركا يۆگىدى. ئادەتتە بۇ يەرگە ئۆتكەن - كەتكەن قوشنىلار پات - پاتلا يىغىلىشىپ پاراڭ قىلىشىدىغان يەر ئىدى. بۈگۈن بولسا ئىنسۇجىن يوق، جىمجىت ئىدى. مەسۇم تاران ئاچچىق تاماكىنى شورىغاچ يامغۇر سۈيىگە چىلانغان ۋەيرانە قورۇسىغا، يېرىمىغىچە نەم تارتىپ شۈمشىيىپ تۇرغان ئۆيىگە، ئۆگزىدىكى قۇرۇپ دارىدىيىپ تۇرغان قورايلارغا كۆڭۈلسىز قاراپ قويىدى. ئۇ ئۆيلەردىن كۆزىنى ئېلىپ قورۇغا قارىدى. ھويلىنىڭ قورۇق تېمى پاكارلاپ، بەزى يەرلىرى ئۆرۈلۈپ، مال كىرگۈدەك شورىلار پەيدا بولغانىدى. مەسۇم تاران خىيالىدا بۇ يىل ياز ئۇنى بىر ئامال- لاپ يېڭىلىماقچى بولغانىدى. لېكىن، مۇنۇ يامغۇر تامنى قويۇپ ئۇنىڭ ئۆيىگىمۇ تەھدىت سالغىلى تۇردى. «ناۋادا...» مەسۇم تاران كاللىسىغا كەلگەن خىيالدىن چۆچۈپ كەتتى... بۈگۈن نېمە بولدى-

كىن، بىر ئەندىشە ئۇنىڭ ئىچىنى تاتىلايتتى. لېكىن، ئۇنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى، كۆڭلى خۇددى بۇلۇتلۇق ئاسماندەك تۇتۇقلا ئىدى.

كوچا تەرەپتىن خېلى يوغانلا خالتىنى كۆتۈرۈپ ئايالى شەرۋان كەلدى. ئۇنىڭ پۇتىغا كىيىۋالغان سېرىق چۇخىيى ئوشۇقدىغىچە لاي بولۇپ كەتكەن بولۇپ، ئۇ پاتقاقتىن ئاران سۆرەپ، ئالدىغا ئېڭىشىپ كېلىۋاتاتتى. مەسۇم تاران ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپ ئىچى ئاغرىپ قالدى. «شەرۋانىمۇ تەس بولدى، — دېدى ئۇ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ، — ئۆيىنىڭ ھەممە ئىشى شۇنىڭغا قالدى، بىر چاغلاردا ئەجەب چاققان ئايال ئىدى، تاڭ سەھەردىن تەڭ كېچىگىچە ئىشلەپ ھارمايتتى. بۇ ئۆيىنىڭ جاپاسى، ئۇنى ئاز دەپ كېسەل ئۇنىمۇ كاردىن چىقىرىۋەتتى. تۇرغان بولغان بولسىمۇ بۇ كەمگىچە كېلىن چۇشۇرۇپ، شۇنى ئىشقا سېلىپ قويۇپ ئولتۇراتتى، قىزلارنىڭ ئەھۋالى بولسا ئاۋۇ… ئەمدى قانداق قىلىدىغان ئىشكىنتاڭ؟…»

— نېمەگۇي بۇ؟

مەسۇم تاران ئايالى يېقىن كەلگەندە ھەيران بولۇپ سورىدى.

— پەرىدەلەر ئۆگزىگە يېپىڭلار دەپ سۇلياۋ بەردى، — شەرۋان ئېغىر سومكىنى يەرگە قويۇپ ئۇھ تارتتى، — بۇگۇن ئۇلارنىڭ دۇكىنىدا سۇلياۋ دېگەنگە ئوت كېتىپتۇ…

— يامغۇر توختاپ قالدىغۇ؟

— يارى دەيدۇ، يامغۇر يەنە نەچچە كۇن ياغارمىش…

— يارى خۇدامىكەن، يامغۇرنىڭ ياغىدىغان - ياغمايدىغانلىقىنى بىلىدىغان؟

— تېلېۋىزوردا ئۇقتۇرۇپتۇ…

— پوقنى يەيدۇ، — مەسۇم تاران ئايالىنىڭ گېپىنى ئاچچىقى بىلەن بۇلدى، ئۇ ھەممە ئاچچىقىنى شۇ بىر ئېغىز گەپ بىلەن چىقىرىۋالغاندەك بولۇپ ئايالىغا قاراپ ئالىيىپ قويدى. شەرۋان

ھەر قېتىم يارىنىڭ گېپىنى قىلسىلا ئۇنىڭ جۇدۇنى ئۆرلەپ قالاتتى. ئۇ يەنە بىرنېمىلەرنى دېمەكچى ئىدى. لېكىن، شۇ ئارىدا ئابدۇل مەزىننىڭ سوزۇپ توۋلىغان ئەزان ئاۋازى مەھەللە ئۈستىدە ياڭرىدى. مەسۇم تاران خالتىغا قاراپ قويۇپ ئاستىن تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن بۇلۇڭدىكى چۆگۈننى كۆتۈرۈپ ئۆينىڭ كەينىگە ماڭدى.

شەرۋاننىڭ دېگىنى توغرا چىقتى. كۈن پېشىندىن ئۆتكەندىن كېيىن ھاۋا باشقىدىن تۇتۇلۇپ، يامغۇر يەنە سىمىلداپ يېغىشقا باشلىدى. ئەتىگەندىن كۈن كۆرۈپ ئەكچىپ قالغان يەر ـ جاھان باشقىدىن ئىۋىپ مىچىلداپ كەتتى. مەسۇم تاران پەردە ئەۋەتكەن سۇلياۋنى «يامغۇر توختىدى» دەپ ئۆگزىگە يېپىشقا ئۈنىمىغاندى، يامغۇر ئەدەپ كەتكەندىن كېيىن، «ياپسام بولغۇدەك» دەپ خېلى ھەپىلەشىپمۇ ئۆگزىگە چىقالمىدى.

بۇلاقسايلىقلار باشقىدىن ئۆيلىرىگە سولاندى. مەسۇم تاراننىڭ ئىچى تىت ـ تىت بولاتتى. ئۇ پەنجىرە ئالدىدا شۈمشىيىپ ئولتۇرغىنىچە تەكشى تۇتۇلۇپ كەتكەن ئاسمانغا، بىر خىلدا سىمىلداپ چۈشۈۋاتقان ئەزمە يامغۇرغا قارىغىنىچە ئاچچىق تاماكىنى ئۈزمەي چېكەتتى. «ئەگەر يارىنىڭ دېگىنى راست بولۇپ يامغۇر يەنە بىر ھەپتە ياغىدىغان بولسا بۇلاقسايلىقلارنىڭ كونا ئۆيلىرىنى تۈپتۈز قىلىۋەتمەمدۇ؟ تېخى يېڭىزوردا دېگىنى راست چىقتى دېسە... قايسى كۈنى شۇنچە پۇل تاشلاپ قىلغان زاراخەتمە ھېچنېمىگە دال بولمىدىغۇ؟ ياكى ئابدۇل كاناي يەنە نەزىرنىڭ گۆشىگە قول تەگكۈزۈپ قويغانمىدۇ؟ نەپسىگە ئوت كەتكەن نائەھلىي... ئۆتكەن يازدىمۇ بىرمۇنچە پۇل چىقىرىپ يامغۇر تىلەپ نەزىر قىلغانىدۇق، بىكار بولدى، زىرائەتلەر قۇرۇپ كەتتى. بۇ يىل ئەمدى يامغۇرنىڭ ئاستىدا قالدۇق، ئېسەنگە يەنە نېمە ئاپەتلەرنى بېرىدىكىنتاڭ... بۇدا نەزىر قىلايلى دېسە ئۆزۈك قىل دەيمەن. بۇلاقسايلىقلارنىڭ يانچۇقىدىن چىقىۋېرىدىغان ئېچىپ قويغان باد-

كىمسى يوق. مۇشۇ تاپتا يېڭى ئاشقا ئۇلاشقىچە قانداق قىلساق بولىدىكىن؟... ھەممىنى بۇزۇۋاتقان ئاشۇ ئابدۇل دېگەن مۇتتەھەم، ناسىر ئىمامغا ئۇ پېسەندىنىڭ نەرى ياراپ قالدىكىن؟... بولمىسا ئىنقىلابتا ئىمامنى ئالدىغا سېلىپ كوچىمۇكوچا سازايە قىلدۇرغاننىڭ بىرى ئاشۇ. ئادەم تېپىلمىغاندەك شۇنى مەزىن قىلىپ قويىدى دېسە، شۇنداقلارنىڭ كاساپىتىدىن بۇلاقسايدا ئاپەت كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ...»

— چاي ئىچەمسىز؟

مەسۇم تاران ئايالىنىڭ گېپىدىن ئېسىگە كەلدى. شەرۋان داستىخان كۆتۈرۈپ كىرىپ ئۇستەلگە سالدى. داستىخاندا ناندىن باشقا ناۋات، قۇرۇق يەل ـ يېمىشلەر بار ئىدى. مەسۇم تاران بۇ نېمە ئىش دېگەندەك ئايالىغا سوئال بىلەن قارىدى.

— پەرىدە ئەۋەتتى، — دېدى شەرۋان ئالدىراپ، — دادام تولا يۆتىلىدۇ، ناۋاتنى دەملەپ ئىچسۇن دەيدۇ، — ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، بىر پارچە ناۋاتنى ئېرىنىڭ چىنىسىگە سېلىپ قويدى.

مەسۇم تاران گەپ ـ سۆز قىلمىدى. ئېرىنىڭ خاپا بولمىغانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭلى جايىغا چۈشۈپ خۇش بولغان شەرۋان ئېچىلىپ ـ يايراپ سۆزلەشكە باشلىدى.

— بۇداقى يامغۇر سۇلياۋنىڭ بازىرىنى تازا ئاقتۇرۇپتۇ، پەرىلەر نەچچە كۈندىن بۇيان سۇلياۋدىنلا ئۈچ ـ تۆت مىڭ سوملۇق سېتىپتۇ، قوشنا يېزىلاردىنمۇ كېلىپ ئالغىلى تۇرۇپتۇ، ھازىر ھېچنەدە سۇلياۋ قالماپتۇ، يارى سۇلياۋ ئەكەلگىلى شەھەرگە كېتىپتۇ.

— ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن يامغۇر ئۆتمەپتىمۇ؟

— ئۆتەمدۇ، ئۆيلەر مىتمۇ قىلماپتۇ... پەرى يامغۇر توختىغۇچە بىزنىڭ ئۆيگە يېنىپ كەلسەڭلار بوپتىكەن، دەيدۇ... تېلېۋىزوردا دەپتىچۇ، يامغۇر پات ئارىدا توختىمىغۇدەك، كونا

ئۆيدىن بەك ئەنسىرەۋاتىمەن، دەيدۇ.

— بىكار دەيدۇ، — مەسۇم تاران ئايالىنىڭ گېپىنى بۆل-دى، — ئاتمىش يىلدىن بۇيان ھېچ نەرسە بولمىغان ئۆي مۇشۇ ئازراق يامغۇرغا ئۆرۈلۈپ كېتەرمۇ؟

— ئۇنداق دېگىنىڭىز بىلەن ھەممە يېرىدىن ئۆتۈۋاتامدۇق؟

— خۇدايىم ساقلايدۇ...

ھويلىدا بىرلىرىنىڭ گۇدۇڭلاشقان ئاۋازى ئاڭلىنىپ، بىر-دەمدىن كېيىن ئۆيگە ئىسراپىل تېيىپ بىلەن كىرىپ كەلدى.

— ئەھۋالىڭ قانداق، مەسۇمكا؟ — تېيىپ دالان ئۆيدىلا گەپ قىلىپ كىردى، — يامغۇردا ئېرىپ كەتمەي دەپ بولۇڭغا تىقىلىۋاپسەن - دە؟ ياز كېلىۋاتىدۇ، ئەمدى كۈنۈڭ تەستە؟... تالا - تۈزدىمۇ كۆرۈنمەيسەن؟

— چىقساقمىغۇ چىقاتتۇق، بىرەر ياۋا نېمىلەر ئۇسۇپ سالامدىكىن، دەپ كۆزدىن نېرى تۇرۇۋاتىمىز دېگىنە...

ئۇلار يەنە بىردەم چاقچاق قىلىشقاندىن كېيىن مەسۇم تاران ئۇلارنى يۇقىرىغا تەكلىپ قىلدى:

— قېنى، يۇقىرىغا ئۆتۈڭلار... ھاي، شەرۋان! كۆرپە سېلىپ قويغىنا، بۇ يامغۇر ئۆيلەرنىڭ مەسلىھەتىنى قويمى-دىغۇ؟...

— بىز ئولتۇرمايمىز، — دېدى ئىسراپىل رەھمەت ئېيت-تىپ، — ئۆيلەرنى ئايلىنىپ كۆرۈۋاتىمىز... ئۆيلەردىن تامچە تازا ئاققىلى تۇرۇپتۇ، سۇلياۋ يايمىغانمۇ نېمە؟

— يايقان، شامال ئۇچۇرۇپ كەتكەن ئوخشايدۇ، — دېدى مەسۇم تاران يالغاندىنلا...

— ئۆي سەل خەتەرلىك تۇرىدۇ، مەسۇمكا، — دېدى ئىسرا-پىل تورۇسقا قاراپ قويۇپ، — بۇ ئۆيدە ياتمىساڭلار بولامدىكىن.

— ئۆيدە ياتمىساق نەدە ياتىمىز؟

ئىسراپىل «پەرىدەلەرنىڭ ئۆيىچۇ» دېمەكچى بولدىيۇ، لې-

كىن بۇ ئادەمنى رەنجىتىپ قويماي دەپ گەپنى ئۆزگەرتتى.
— ناھىيىدىن بىزنىڭ كەنتكە چېدىرلارنى بەردى، سىزگە بىرنى بېرەيلى، يامغۇر توختىغۇچە شۇنىڭدا يېتىپ تۇرامسىلەر؟
— ۋاي، قويساڭا، — دېدى ئۇ بېشىنى چايقاپ، — ئۇنى ئىلەككە بېرىڭلار.
— ئۇنىڭغىمۇ بەردۇق.
— ھېچنېمە بولمايدۇ، — دېدى مەسۇم تاران ئۇنىماي، — بۇنچىلىك تامچە بۇرۇنمۇ ئۆتكەن، كوممۇنا ۋاقتىدا ئۇدا ئون كۈن يامغۇر ياغقان، شۇ چاغدىمۇ ھېچنېمە بولمىغان ئۆي بۇ.
— ئۇ چاغ بىلەن ھازىر ئوخشاشمايدۇ، يىگىرمە نەچچە يىل ئۆتتى، ئۆيلەرمۇ كونىرىدى.
— خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ.
— خۇدايىممۇ سەۋەب قىلغاننى ساقلايدۇ، — دېدى تېيىپ سەل تېرىكىپ، — كۆرۈۋاتقانسەن، ساڭا ئوخشاش ھەممىنى خۇداغا تاپشۇرغان نەچچىسىنىڭ ئۆيلىرى ئۆرۈلۈپ چۈشتى. ئە-گەر بىرەر خەتەر يۈز بەرسە كىم مەسئۇل، يۇقىرىدىن بىزنى تۇتىدۇ، بىلەمسەن؟...
— مەنسىپىمدىن ئايرىلىپ قالىمەن، دەپ غەم قىلىۋېتىپ-سەندە، ھە؟
— ساڭا ئوخشاش تەرسا ئادەمدىن جاھاندا ئىككىنچىسى بارمىدۇ؟... — دېدى تېيىپ تېرىكىپ، — يۈرە، ئىسراپىل، بۇنىڭغا گەپ قىلغىنىڭ بىكار، باشقا ئۆيلەرنى كۆرۈپ باقاي-لى!...
— مەسۇمكا، — دېدى ئىسراپىل يەنە، — ئۆي خەتەرلىك تۇرىدۇ، بۇگۈن كېچە ياتماڭلار جۇمۇ!...
مەسۇم گەپ - سۆز قىلمىدى. ئىسراپىل بىلەن تېيىپ ئۇنىڭدىن زوۋان چىقمىغاندىن كېيىن قايتىپ ماڭدى. «ماڭا تەشۋىق قىلىپ كەتكىنىنى كۆرمەمدىغان؟ — مەسۇم تاران دىمى-

غىنى ئاچچىقى بىلەن قىقىپ قويىدى. — شۇنداق دەپ بۇ ئۆيدىن كۆچۈرۈپ چىقىرىۋەتمەكچىمۇ، سىلەرنىڭ ھېلىقىلەرنى كىم بىلـ-مەيدۇ، مەسۇم تاران سىلەرنىڭ قاپقىنىڭلارغا چۈشۈپ قالغان ئەخـ-مەق ئەمەس، مەن ئاتا - بوۋىلىرىم ياققان چىراغنى ئۆچۈرمەيـ-مەن، بۇ ئۆيدىن ھېچنەگە بارمايمەن... خەتەرلىكمىش، ئۇ ئوبدان تۇرامدۇ؟...»

ئىسراپىللارنى ئۇزىتىپ كىرگەن شەرۋان ئەنسىز توۋلىدى:

— ۋاي، خۇدايىم! ماۋۇ بۇلۇڭدىنمۇ ئاققىلى تۇردىمۇ؟

— جاۋۇرنى قوي! — دېدى مەسۇم تاران.

— نەدىكى جاۋۇرنى قويىمەن؟

— چېلەك بارمۇ؟

— ۋاي، خۇدايىم! كۆن بولدىمۇ؟ — شەرۋان ئىنجىقلاپ يۈرۈپ چېلەكنى تېپىپ ئەكىلىپ قويىدى. تامچە قۇرۇق چېلەككە بىر خىل رىتىمدا تاراسلاپ چۈشۈشكە باشلىدى.

— مەسۇم! — دېدى شەرۋان ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، — بۈگۈن كۆڭلۈم بىرقىسما بولۇپ ئىغىپلا تۇرىدۇ. نېمە ئىشتۇ؟

— ھېچ گەپ يوق، — دېدى مەسۇم تاران پەنجىرىدىن سىرتقا قاراپ قويۇپ، — يامغۇرمۇ پەسلەپ قېلىۋاتىدۇ...

ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى دېيىشكە ئۈلگۈرمىدى. دالان ئۆيدىن قاراسلىغان ئاۋاز ئاڭلاندى. چۆچۈپ كەتكەن مەسۇم تاران يۈگۈ-رۈپ ئورنىدىن قوپۇپ دالانغا چىقتى. دالاننىڭ ئىشىكى تەرىپىدى-كى تېمى ئاجراپ ئۆگزىنىڭ لىمى پەسلەۋاتاتتى.

— شەرۋان، قاچايلى! — دېدى ئۇ ۋە ئىشىككە ئۆزىنى ئاتتى، ئۇ ئىشىكتىن پۈتىنى ئېلىپ چىقىشىغا كەينىدىن «گۈ-پۇر!» قىلغان ئاۋاز ئاڭلاندى. مەسۇم تاران كەينىگە ئۆرۈلۈپ شەرۋاننى كۆرەلمىدى. كۆزنى ئېچىپ - يۇمغىچە يۈز بەرگەن بۇ پاجىئەدىن مەسۇم تاران ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدى. ئۇ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى:

— شەرۋان! قېنى سەن شەرۋان!... خالايىق، قۇتقۇزۇڭ-لار!... — مەسۇم تاران خۇددى سارالڭ بولۇپ قالغان ئادەمدەك ئۆرۈلگەن ئۆينى تاتىلاپ پەرياد سالاتتى.

بىردەمدە ئادەملەر يىغىلدى، تېخى ئۇزاپ كەتكۇدەك بولمى-غان ئىسراپىل بىلەن تېيىپمۇ يۈگۈرۈشۈپ كەلدى، تېيىپ ئەھ-ۋالنى ئۇقۇپ تولۇلدى:

— نېمىگە قاراپ تۇرىمىز، كەتمەن ئەكېلىڭلار!

ئېسىنى يوقاتقان مەسۇم تاران قولى بىلەن ئۆينىڭ لايلىرىنى تاتىلاپ نالە قىلاتتى:

— شەرۋان! قېنى سەن؟...

كىشىلەر ئۆرۈلگەن ئۆگزىنى ئېچىپ شەرۋاننى تاپتى. ئۇ يوغان بىر لىمنىڭ ئاستىدا ياتاتتى. ئۇنىڭ بېشىدىن ئاققان قان لايلارنى قىپقىزىل بويىۋەتكەنىدى. لىمنى ئېلىپ تاشلاپ ئۇنى كۆتۈرۈپ دەرەخنىڭ تۈۋىگە ئەكېلىپ ياتقۇزۇشتى. ئۇنىڭ تېنى ئاستا - ئاستا سوۋۇپ كېتىۋاتاتتى. مەسۇم تاران ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئېتىپ قۇچاقلىغىنىچە ھۆكرەك ئېيتىپ يىغلىۋەتتى:

— ۋاي، مۇرەببىم! سېنىڭ جېنىڭغا زامىن بولدۇمغۇ مۇ-رەببىم! سەن ئۆلگۈچە مەن ئۆلسەم بولمامتى مۇرەببىم!...

ھايال ئۆتمەي ئۆكسۈلى يوق پەرىدە يۈگۈرۈپ كەلدى. قو-رۇدا باشقىدىن يىغا - زار باشلاندى. پەرىدەنىڭ نالىسى يىغىلغان ھەممە ئادەمنىڭ يۈرەك - باغرىنى ئېزىۋەتتى. تېيىپ بىلەن ئىسراپىل چوڭلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ شەرۋاننىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئىسراپىل كۆپچى-لىككە قاراپ مۇنداق دېدى:

— قېرىنداشلار! بۈگۈنكى پاجىئەنى كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، بىز نەچچە ۋاقىتتىن سىلەرگە نېمە دەپ تەشۋىق قىلىۋاتىمىز. بىز تېخى بايىلا مەسۇمكامغا ئۆي خەتەرلىك دېگەنىدۇق. لېكىن بەزىلەر قۇلاق سالمايۋاتىسىلەر... ھازىر كونا مەھەللىدە سەككىز

ئادەمنىڭ ئۆيى ئۆرۈلۈپ بولدى. ئەنە — ئۆگۈنگىچە يەنە قانچە ئۆيلەر ئۆرۈلىدۇ، بىلىپ بولمايدۇ. بىز سىلەرنى بىكارغىلا كۆ-چۈڭلار دەۋاتقىنىمىز يوق، بۇ ئۆيلەر ھەقىقەتەن كونا، خەتەرلىك بولۇپ قالدى. ئەگەر يەر تەۋرەش بولۇپ قالسا بىر ئۆيمۇ ساق قالمايدۇ. بىز تەشۋىقاتنى ھارماي قىلدۇق، ئەمدى گەپ قىلىپ ئولتۇرمايمىز. بۇ يىل يازىچە كونا مەھەللىدە بىرمۇ ئۆينى قال-دۇرماي كۆچۈرىمىز...

مېيىتنى پېشىن نامىزىغا ئۇلگۇرتۇپ يەرلىككە قويدى. قو-لۇم - قوشنىلار بىردىن - ئىككىدىن تارقىلىشتى، ۋەيرانە بولغان قورۇدا مەسۇم تاران بىلەن ئۇنىڭ ئىككى قىزى قالدى، مەسۇم تاران ئېسىنى يوقاتقان ئادەمدەك بىر دۆۋە توپىغا ئايلانغان ئۆيىگە قاراپلا تۇراتتى... «نېمە ئىش بۇ؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، — مەن شۇنچە تارتىشقان زېمىن بىردەمدىلا غايىب بولدىغۇ؟ ئۇ ئۆزى بىلەن قەدىناس ھەمراھىمنى ئەكەتتى. بۇ نېمە كارامەت؟...» ئۇنىڭ كۆزلىرى شۇنچە ئېچىنىشلىق، قايغۇ - ھەسرەتلىك ئىدى، ئۇ لام - جىم دېمەيتتى، خېلى ئۇزاقتىن كېيىن كۆچلۈك بىر ئېسەدەش پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى-نى جۇغۇلدىتىۋەتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئىككى تامچە ياش سىرغىپ چىقىپ، قارامتۇل مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپ چۈشتى.

— دادا، — دېدى خۇرشىدە ئۇنى يۆلەپ، — يۈرۈڭ، كېتەيلى!

مەسۇم تاران ۋۇجۇدىدا جان قالمىغاندەك بوشىشىپ كەتكەنىدى، ئۇ ئېسەدەيتتى، ئاھ ئۇراتتى. ئىككى قىز ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاران تۇرغۇزدى...

23

بۇلاقسايدا ئون نەچچە كۈن ياغقان يامغۇر تۈنۈگۈن توختاپ، كۈن ئېچىلدى. داكىدەك غۇۋا نۇرغا پۈركەنگەن مەھەللە ئۈستىدە

كىشىلەر زارىققان قويىاش كېزەتتى. ئۇچۇق جىيەكلىرىدە توپ - توپ بولۇپ ئىسىلىپ تۇرغان ئايىئاق بۇلۇتلارنىڭ ئاستىدا كۆپكۆك ئوتلاقلار ئىپەك يايغاندى، قۇياش نۇرىغا چۆمگەن چىمەنلىكلەردىن ئوت ۋە گۈللەرنىڭ نەمخۇش ھىدى كېلەتتى. پەرەڭدەك تاۋلىنىپ تۇرغان قۇياش ئۆزىنىڭ سېخىي نۇرىنى يەر - جاھانغا ئايىماي چېچىشقا باشلىدى... قۇياشقا زار بولغان ئەرلەر زەي تارتىپ كەتكەن ئۆيلەردىن چىقىپ ئىتىزلىققا مېڭىشتى. ئاياللار بولسا ئۆيدىكى كىگىز، يوتقان - كۆرپىلەرنى ئېلىپ چىقىپ ئاپتاپقا سېلىشقا باشلىدى. كوچىلاردا ئۇششاق باللارنىڭ خۇشخۇي چۇرقىراشلىرى ئاڭلىناتتى، بۇلاقسايدا ھايات يەنە باشلاندى.

بۇ قېتىمقى يامغۇر بۇلاقسايلىقلارغا يەتكۇدەك زىيان سالدى. ئون يەتتە ئائىلىنىڭ ئۆيى ئۆرۈلدى، بىر ئادەم قازا قىلدى، بەش ئادەم يارىدار بولدى، كونا مەھەللە خۇددى بىر مەيدان ئۇرۇش بولغان جايدەك خارابە تۇسكە كىرىپ قالغاندى. شەرۋاننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن كونا مەھەللىدىكىلەر ئۆيدە يېتىشتىن قورقۇپ، ناھىيىدىن بەرگەن چېدىرلارنى تىكىشىپ شۇ يەردە يېتىپ - قوپۇشتى. شۇڭا ئۆلۈم - يېتىممۇ قايتا يۈز بەرمىدى. يامغۇرنىڭ ۋەيرانچىلىقىدىن جاق تويۇشقان بۇلاقسايلىقلار كۆن ئېچىلغاندىن كېيىن يېڭى مەھەللىدىن ئۆي ئېلىشنىڭ تەرەددۇتىغا كىرىشتى. قارتا مەيدانىمۇ ئادەم كەلمەي چۆلدەرەپ قالدى.

بۇ كۈنلەردە ئىسراپىل ھەممىدىن ئالدىراش بولۇپ كەتتى. «ئۆي ئالىمىز» دېگەنلەر ئۇنىڭ بىلەن تېپىپنى ئارام ئالدۇرمايدىغان بولدى، ھەربىر ئادەمنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى، تەلەپلىرىگە لايىق، ئۇلار قانائەت قىلغۇدەك تەقسىملەش ئاسانغا چۈشمىدى، بۇنىڭدىن باشقا، يېڭىدىن سېلىنىۋاتقان مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشى، يولغا قارىماي ياتقۇزۇشنىڭ تەييارلىق ئىشلىرى، خىز-

مەتلەر چاچتىنىمۇ تولا ئىدى. ئىسراپىل بەزى كۈنلىرى ھېرىپ ياتاقتا ئارانلا كېلەتتى. لېكىن، ئۇ بۇلاقسايدا بولۇۋاتقان ئۆزگى-رىشلەرنى كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزسىلا ھارغىنلىقىمۇ تارقاپ، ۋۇ-جۇدىغا جان كىرەتتى. مانا ئۇ بۇلاقسايغا كەلگىلى توپتوغرا بىر يىل بولۇپتۇ، بۇ بىر يىل بىكار ئۆتمەپتۇ، ساناپ كەلسە بىرمۇنچە ئىشلارنى قىلىپتۇ. ھەممىدىن بۇرۇن توكنى ئەكەلدى، يېڭى مەھەللىنىڭ ئۇلىنى قۇرۇپ، ئون نەچچە ئائىلىنى بىخەتەر ئۆي-لەرگە كۆچۈرۈپ چىقتى. يېزىغا بارىدىغان چوڭ يولنى تۈزلەپ ياساپ قارىماي ياتقۇزغۇدەك قىلىپ قويدى، ئۇلارنىڭ بىخەتەر ئۆي قۇرۇلۇشى ناھىيىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى، ھازىرقى سۈرئەت بويىچە ماشىنا كۈزگىچە كونا مەھەللىدىكىلەرنىڭ كۆچۈپ بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى. ئۇ چاغدا بۇلاقسايىنىڭ قىياپىتىمۇ تۈپتىن ئۆزگەرگەن، ئىسراپىلمۇ ۋەزىپىسىنى ئورۇندىغان بولاتتى...

ئەلۋەتتە، بۇ ئۆزگىرىشلەر ئاسانغا چۈشكىنى يوق، بۇلاقساي-نىڭ ئادەملىرىنى گەپكە كىرگۈزۈش ئىسراپىلغا خېلى تەسكە توختىدى. تېخى تۈنۈگۈنلا يولۇققان ئىشنى ئويلىسىلا ئۇنىڭ كۈلگىسى كېلەتتى. ئىسراپىل، تىيىپ ئىككىسى يېڭى سېلىنى-ۋاتقان ئۆيلەرنى ئارىلاپ كۆرۈۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ قېشىغا ئىلەك ھاسىراپ كەلدى. ئۇنىڭ قاپاقلىرى چۈشۈپ كەتكەنىدى.

— ئىلەككا، نەگە ئالدىراپ ماڭدىڭ؟ — تىيىپ ئۇنىڭدىن سورىدى.

— ماڭا نەدىن ئۆي بېرىدىغان بولدۇڭلار؟

— سىنىڭ ئۆيۈڭ ئىككىنچى كوچىنىڭ بېشىدا...

— ئۇ يەردە ئولتۇرمايمەن، — دېدى ئۇ قولىنى سىلكىپ.

— نېمىشقا؟

— مەرۇپ قاپاق بىلەن قوشنا قىلىپ قويۇپسىلەر.

— قوشنا بولساڭ نېمە بوپتۇ؟

— قوشنىدارچىلىققا يارىمايدىغان نېمە… بالىلىرى ئوغرى…

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىسراپىل بىلەن تېيىپ كۈلۈۋەتتى.

— ھەي، سېنىڭ قايسىبىر مال - دۇنيايىڭنى ئوغرىلاپ كېتەر؟ — دېدى تېيىپ تېرىككەن ھالدا.

— «زادى قوشنا ئولتۇرمايمەن» دېدىممۇ ئولتۇرمايمەن.

— خوش، — دېدى تېيىپ ئۇنى گەپكە سېلىپ، — ئۇنداق بولسا كىم بىلەن قوشنا بولغۇڭ بار؟

— مەسۇم بىلەن قوشنا ئولتۇراي…

— مەسۇمكامنىڭ يېنىدا شەمشىكام بار.

— ئۇ تاز بىلەن مەسۇمنىڭمۇ خۇشى يوق، ئۇنىڭغا باشقا يەردىن بەرسەڭلار بولدى.

— نەچچە ئېغىز ئۆينى ئالىسەن؟

— نەچچە ئېغىز سېلىپ بەرسەڭلار ياق دېمەيمەن.

— گېپىڭ يامان چوڭغۇ؟ — دېدى تېيىپ، — غايىبتىن پۇل كېلىپ قالدىمۇ نېمە؟

— پۇل دەيسەنغۇ، قىزىق گەپ قىلىسەنغۇ؟

— ئەمىسە نەدىكى پۇلغا ئالىسەن؟

— سىلەر سېلىپ بېرىسىلەر - دە! — دېدى ئىلەك كۈلۈپ قويۇپ، — ماڭا ئوخشاش بەش كېپىللەرگە تەشكىل سېلىپ بېرىدىغان بوپتۇغۇ؟

— ھەي، سەن قاچانغىچە بەش كېپىل بولىسەن؟ — تېيىپ ئاچچىقى بىلەن دېدى، — ئۆيۈڭدە ئۆكۈزدەك ئوغۇللىرىڭ تۇرسا.

— مېنىڭ ئۇ بالىلىرىمنى ئەمگەك قىلىدۇ دەمسەن؟ تەييار ناننى ئوڭشاپ يېيىش قولىدىن كەلمەيدىغان تۇرسا…

— قىلالمايدۇ دېسەڭ قىلمايۋېرىدۇ، سەن دادا بولغاندىكىن

ئۆگەتمەمسەن، ئەته ـ ئۆگۈن خوتۇن ئالسا قانداق قىلىدۇ؟

— مەن ئۇ ئىككىسىنىڭ خوتۇن ئېلىپ، بىر ئۆينىڭ موردىسىدىن ئىس چىقىرالىشىغا كۆزۈم يەتمەيدۇ.

— مۇنداق قىلايلى، — دېدى ئىسرايىل ئۇنىڭ ئەرزىلىك گەپلىرىدىن ئىچى پۇشۇپ، — تەشكىلمۇ ياردەم قىلىدۇ، ئەمما ئىككى ئوغلۇڭ قورۇلۇشقا ئىشلىسۇن بولامدۇ؟

— ئۇلار نېمە ئىش قىلار؟

— لاي ئېتىدىغان، تاش ـ كېسەك توشۇيدىغان ئىشلارنى قىلىدۇ. ھازىر ئادەم يېتىشمەيۋاتىدۇ.

— سىلەر ئىشقا سالالىساڭلار مەيلى، — دېدى ئىلەك بېشىنى چايقاپ.

ئىلەكنىڭ دېگىنىدەك بولدى. ئاسىم يېرىم كۈن ئىشلەپلا «چۈشتىن كېيىن قوشنا مەھەللىدە نەزىر بار ئىكەن» دەپ كېتىپتۇ، قاسىم بولسا «ئاغرىپ قالدىم» دەپ يېتىۋاپتۇ، ئاخىر ئىسرايىل بىلەن تېيىپ مەسلىھەتلىشىپ ئۇنىڭغا تەشكىل ئىگە بولۇپ ئۆي سېلىپ بېرىدىغان بولدى. بۇ گەپ بىردەمدىلا پۈتۈن بۇلاقسايغا پۇر كەتسە بولىدۇ. ھەممىدىن ئاۋۋال رېھىم شاھ ئىسرايىلنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئىلەككە تەشكىل ئۆي سېلىپ بېرىدىغان بوپتۇ؟

— كىم دەيدۇ؟

— ئۆزى ماگىزىندا دېدى...

«ئەستاغپۇرۇللا، — دېدى ئىسرايىل بۇ گەپنى ئاڭلاپ، — مۇنۇ شۇمەك باش ئاغرىقنى تاپتۇغۇ، تونۇگۈن ئاغزىڭنى يۇمۇپ يۇر، دەپ قويساق بوپتىكەن، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟...»

— ئىلەكنىڭ ئۆيى يامغۇردا ئۆرۈلۈپ كەتتى، — دېدى ئىسرايىل ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ، — ئۇنىڭغا تەشكىل ياردەم قىلمىسا قانداق قىلىدۇ؟

— ئۇنىڭغا ياردەم قىلغان يەردە بىزگىمۇ ياردەم قىلىڭلار، ھەممىمىز ئوخشاش ئادەم…

ئىسراپىل كۈلۈۋەتتى.

— سەن ئىلەك بىلەن ئوخشاشمۇ؟

— ئوخشاشمايچۇ؟ ئىلەكنى ھۆكۈمەت بىر ئۆمۈر باقتى، بىزچۇ؟ مۇشۇ كەمگىچە ھۆكۈمەتتىن ئون تىيىن ياردەم ئېلىپ باقمىدۇق، پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقىنى تەڭ كۆرسەك بولار؟

— ھەي، رېھىمكا، نومۇس قىلساڭچۇ؟ — دېدى ئىسراپىل بېشىنى چايقاپ، — بۇلاقسايدا كىم باي دېسە سەن، ئەمدى ئاشۇ ئىلەك بىلەن ئۆزۈڭنى تەڭ قىلىۋاتامسەن؟ ماۋۇ گەپنى باشقىلار ئاڭلىسىمۇ شاڭخوغا قالىسەن، بولسا، سەن ئىلەكتەك نامراتلارغا ياردەم قىلىدىغان يەردە… ھە، راست، مەسچىتنى كۆچۈرىدىغان بولدۇق، خەۋىرىڭ باردۇ؟

— كۆچۈرسەڭلار كۆچۈرمەمسىلەر.

— يېڭىدىن سالىدىغان ئىش، — دېدى ئىسراپىل، — ھۆكۈمەت مەسچىت سېلىشقا پۇل بەرمەيدىكەن، شۇڭا جامائەتتىن يىغىش قىلىپ سالىدىغان بولدى، سېنىڭدىن ئون مىڭ سوم ئالساق دەپ تىزىملاپ قويدىغۇ؟

— نېمە؟… — رېھىم شاھنىڭ چىرايى شۇ ھامان ئۆزگەردى، — ئون مىڭ سوم؟…

— ھەئە، ئاز بولۇپ قاپتۇمۇ؟

— ئون تىيىنمۇ يوق، مەسچىت ماڭا پۇل تېپىشىپ بېرىپتىمۇ؟

— ساۋابلىق ئىش، رېھىمكا، جامائەتنىڭ دۇئاسىنى ئالسەن، ئۆزۈڭمۇ ناماز ئوقۇغىلى بارىسەن ئەمەسمۇ؟

— بولدى، بۈگۈندىن تارتىپ مەسچىتىڭگىمۇ بارماپتىمەن، بېرىدىغان پۇلۇممۇ يوق … — رېھىم شاھ تېرىكىپ بوغۇلغىنىچە خوشمۇ دېمەستىن كېتىپ قالدى.

www.uyghurkitap.com

ئىسرايىل توقۇغان چاقچىقىنىڭ كارغا كېلىپ، رىھىم شاھ-دىن ئاسانلا قۇتۇلغىنىغا خۇش بولدى. ئۇ رىھىم شاھنىڭ كەيند-دىن كۈلۈپ قويۇپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا تېيىپ ئالدىراپ يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئويناپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپلا بىر خۇش خەۋەرنى پەرەز قىلغان ئىسرايىل چاقچاق بىلەن سورىدى:

— بۈگۈن زورە قوناق پىشۇرۇپ بەردىمۇ نىمە؟ ئاياغلىرىڭ چاققانغۇ؟...

— يۇرە، بولە چاققان، — دېدى تېيىپ ئۇنى قولىدىن تارتىپ.

— نەگە؟

— يارى شەھەردىن بىر لاۋبەننى باشلاپ چىقىپتۇ، ئۇ بۇلاق-ساينى سەيلىگاھ قىلىپ ئاچىدىغانىنىڭ گېپىنى قىلىدۇ، ئۇ چوڭلا بىر گەپنى قىلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن سەن سۆزلەشمىسەڭ مەن ئۇقالمىدىم...

تېيىپنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ئىسرايىل خۇش بولۇپ كەتتى. نەچچە كۈندىن بۇيان ئۇنىمۇ ئويغا سېلىۋاتقان ئىش مۇشۇ ئىدى. ئۇ ناھىيىنىڭ باشلىقلىرىنىڭ ئالدىدا «بۇلاقساينى سەيلىگاھ قىلا-ماقچىمىز» دەپ گەپنى چوڭ قىلىپ قويۇپ ئەندىشىگىمۇ چۈشۈپ قالدى، بۇلاقسايدا سەيلىگاھنى ئاچقۇدەك كۈچىمۇ، ئىقتىسادىمۇ يوق، ناھىيىگە يەنە ھال ئېيتىپ دەۋېرىشكە ئەمدى تىلى بارمايتتى. ھېلىمۇ ناھىيە توكنى ھەل قىلىپ بەردى، يولنى قارىماي قىلىپ بېرىدىغان بولدى، دېھقانلارنىڭ ئۆي قۇرۇلۇشىدىغىمۇ ياردەم قىلىۋاتىدۇ، ئۇنىڭدىن ئوشۇق تەلەپ قىلىشىمۇ ئە-قىلگە سىغمايدۇ. ئۇمۇ بىرەر تىجارەتچىنىڭ مەبلەغ سېلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن شەھەردىكى گېزىت - تېلېۋىزورلاردا خېرىدار چاقىرىپ ئېلان بەرگەن، ئۇچراشقان تونۇش - بىلىشلى-رىگىمۇ پىلاننى ئېيتقانىدى. «چوقۇم ئېلاننى كۆرگەن بىرەرى بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئويلىدى ئۇ تېيىپنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ

ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن ئالدىراپ ماڭدى...

تېيىپ ئۇنى يارمۇھەممەدنىڭ ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. ئۇلار كىرگەندە يارمۇھەممەد تۆردە ئولتۇرغان مېھمانغا ھەدەپ بىر نەرسىلەرنى دەۋاتقانىكەن، ئۇ ئىسراپىلنى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى.

— كېلىڭ، ئىسراپىلكا، — دېدى ئۇ تۆۋەنگە چۈشۈپ.

ئاڭغىچە مېھمانمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى، ئىسراپىل ئۇنىڭغا سەپسالدى. ئۇ ئوتتۇرا بوي بولۇپ كالتە بۇرۇت قويغان، كىيىنىشى ئاددىيلا ئىدى. تۇرقىدىن بايەكمۇ كۆرۈنمەيتتى، «بۇ بايغىمۇ ئوخشىمايدۇ، قويمىچى بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە» دېگەن ئوي ئىسراپىلنىڭ كاللىسىغا لىپ قىلىپ كەلدى.

يارمۇھەممەد مېھمانغا ئىسراپىلنى تونۇشتۇرۇپ بولۇپ، ئاندىن مېھماننى تونۇشتۇردى.

— بۇ ياق شەھەردىكى «تۇلپار» شىركىتىنىڭ خوجايىنى زۇنۇن ھاجىم بولىدۇ، بەلكىم بۇ شىركەتنى سىزمۇ ئاڭلىغان بولغىيتتىڭىز؟

ئىسراپىل بۇ شىركەتنىڭ نامىنى تېلېۋىزوردا، گېزىتلاردا كۆرگەنىدى. شۇنداق چوڭ شىركەت خوجايىنىنىڭ بۇلاقسايغا قىزىقىپ قالغانلىقىغا سەل ھەيران بولدى.

— ئاڭلىغان، — دېدى ئۇ مېھمانغا قاراپ قويۇپ.

— ھاجىمكامىنىڭمۇ تېگى بۇلاقسايلىقكەن، — دېدى يارمۇھەممەد.

— نېمە دېدىڭ؟ — تېيىپ ھەيران بولۇپ قايتۇرۇپ سورىدى.

ئاڭغىچە زۇنۇن ھاجىم ئۆزى چۈشەندۈردى:

— مېنىڭ چوڭ بوۋام بۇلاقسايدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەنىكەن...

— بوۋىڭىز كىم دېگەن ئادەم بولدى؟ — تېيىپ كوچىلاپ سورىدى.

— چوڭ بوۋامنىڭ ئىسمى ئەكرەمباي، ئۇ ئوۋچى ئادەم ئىكەندۇق، ئۇ ياش چېغىدا سادىر پالۋاننىڭ ئاتقىنى ئاڭلاپ قوزغىلاڭچىلارغا قاتنىشىپ كېيىن شەھەردە ئولتۇراقلىشىپ قاپتىكەن، دادامنىڭ دېيىشىچە، چوڭ بوۋىمىز بۇلاقسايىنى بىر كۆرسەم بولاتتى دەپ ئارماندا ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

— ۋاھ، بۇ گەپچە، ئۆز ئادىمىمىز ئىكەنسىزغۇ؟ — ئېيتىپ خۇش بولۇپ كەتتى، — مانا ماۋۇ ئىسرائىلمۇ بۇلاقسايلىق...

— مەن نەچچە زاماندىن بۇلاقسايىنى بىر كۆرسەم دېگەن ئارمىنىم بار ئىدى، — دېدى زۇنۇن ھاجىم، — لېكىن زادى پۇرسەت بولماي كەتتى. قايسى كۈنى گېزىتتىن سىلەرنىڭ بەرگەن ئېلانىڭلارنى كۆرگەنىدىم. تۈنۈگۈن ئىنىمىز يارمۇھەممەد شىركەتكە بىر ئىش بىلەن بارغانىدى. ئۇ بۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى دەپ بېرىۋېدى، كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ باقاي، دەپ چىقىپ قالدىم، باياتىن يارمۇھەممەد بۇلاقسايىنى ئايلاندۇرۇپ كەلدى.

— قانداقراقكەن؟

— مەن سودا ئىشلىرى بىلەن نۇرغۇن ئەللەردە بولدۇم، جىق يەرلەرنى كۆردۈم، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ھاياجانلىنىپ، — لېكىن ئۇلارنى يەنە بۇلاقسايغا تەڭ قىلمىدىم. تولىمۇ گۈزەل ئىكەن، يارمۇھەممەدنىڭ دېيىشىچە، بۇلاقساي ناھىيە بويىچە ئەڭ نامرات كەنتكەن، مەن ھەيران قالدىم. بۇرنۇڭلارنىڭ تېگىدە تۇرغان بايلىقنى كۆرمەي يۈرۈپسىلەر ئەمەسمۇ؟

ئىسرائىل مېھمانغا توكنىڭ يېڭى تارتىلغانلىقىنى، يولنىڭمۇ ئەمدى ياسىلىپ بولغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— توك تارتىلىپ چوڭ ئىش بوپتۇ، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ماقۇللاپ، — توك بولمىسا ھېچ نەرسە قىلغىلى بولمايدۇ، يولنىمۇ يېقىن ئارىدا قارىماي قىلماقچى دەيدۇ...

— شۇنداق، — دېدى ئىسرائىل.

— مېنىڭچە، شارائىت تەييار بوپتۇ، سىلەر قانداق پىلانـ

www.uyghurkitap.com

لىدىڭلار ئۇقمىدىم، مېنىڭچە، بۇ يەرنى چوقۇم سەيلىگاھ قىلىپ ئېچىش كېرەك.

— بىزمۇ شۇنى ئويلىشىپ، دېھقانلارنى دۆڭگە كۆچۈرۈۋاتىمىز، لېكىن بۇلاقسايىنىڭ بۇنچىلا چوڭ سەيلىگاھنى ئاچقۇدەك كۈچى يوق.

— ئەگەر ئىقتىسادنى مەن چىقارسامچۇ؟

— ئۇ چاغدا تولىمۇ ياخشى بولاتتى.

— مەن بۇلاقسايىنى كۆرمىگەن چاغدا بۇنچىلىك دەپ ئويلىمىغانىدىم. باياتىن كۆرۈپ كەلگەندىن كېيىن كاللامغا جىق پىلان كېلىۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ يەرنى ئوبدان پىلانلاپ ياسىسا داڭلىق سەيلىگاھ قىلغىلى بولغۇدەك، بۇلاقسايلىقلارمۇ مۇشۇنىڭ كىرىمى بىلەن كۆتۈرۈلىدۇ.

— ئىلاھىم، دېگىنىڭىزدەك بولار، — دېدى تېيىپ خۇش بولۇپ.

— مۇنداق قىلايلى، — دېدى زۇنۇن ھاجىم سەل تۇرۇۋېلىپ، — مەن راست گەپنى قىلسام بۇ يەرگە قىزىقىپ قالدىم. ناۋادا يۇقىرىدىن ئۇنى سەيلىگاھ قىلىشقا قوشۇلسا ئاندىن قانداق قىلىشنى مەسلىھەتلەشسەك، قانداق؟

— ناھىيە قوشۇلۇپ بولغان، بۇنىڭدا توسالغۇ يوق، — دېدى ئىسراپىل.

— ئۇنداق بولسا ئىجارىگە بەرمەكچىمۇسىلەر؟

— شۇنداق...

— ئۇنداق بولسا بولدى، مەن خېرىدار بولدۇم، باھاسىنى ئالدىرىماي كېلىشىۋالارمىز، ھەر ھالدا زىيان تارتمايسىلەر، ئەته - ئۆگۈن بىزنىڭ تېخنىكلار چىقىپ كۆرۈپ باھالاپ باقسۇن، ئاندىن توختام تۈزسەك قانداق؟

— قوشۇلىمىز، — دېدى ئىسراپىل، — لېكىن...

— باشقا شەرتىڭلارمۇ بارمۇ؟

— كەمبەغەل دېگەننىڭ دەردى تولا بولىدىغان گەپكەن، ھاجىم، — دېدى ئىسرائىل كۈلۈپ تۇرۇپ، — بىزنىڭ يەنە بىر ئىلتىماسىمىز بار ئىدى.

— خوش، ئاڭلايلى...

— بۇلاقسايىنىڭ تېرىلغۇ يېرى ئاز، ئادەم كۆپ، ياشلار بىكار يۈرۈۋاتقانلار جىق، ئەگەر ئىمكانىيەت بولسا سەيلىگاھقا مۇشۇ مەھەللىنىڭ ئادەملىرىدىن خىزمەتچى ئالسا دېمەكچىمىز.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — باياتىن يارمۇھەممەد ئىككىمىز مۆلچەرلەپ كۆردۇق. ئەگەر بۇ يىل ساياھەتنى يولغا قويالىساق ئاز دېگەندىمۇ يىگىرمە خىزمەتچى ئىشلىشى كېرەك. بىز چوقۇم مۇشۇ يەرلىك ياشلارنى ئىشلىتىمىز... ئاندىن بۈگۈن مەن يەنە بىرنېمىگە قىزىقىپ قالدىم. جىلغىنىڭ ئىچىدە قارىقات، ياۋا ئالما، تاڭقۇراي دېگەندەك مېۋىلەر باركەن، ھازىر بۇ نەرسىلەرنىڭ بازىرى ناھايىتى ئىتتىك، كېيىنچە كىچىكرەك زاۋۇت قۇرۇپ مۇراببا ئىشلىسىمۇ بولغۇدەك... مۇشۇمۇ بۇلاقسايلىقلار قىلىدىغان ئىش... ئاندىن بىر گەپ، مەن بۇ يەردە دائىم بولالمايمەن. بىز يارمۇھەممەدنى بىزنىڭ شىركەتكە ۋاكالەتچى قىلىپ تەكلىپ قىلدۇق. ئۇ مېنىڭ ئورنۇمدا سەيلىگاھنىڭ ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تېيىپنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى.

— قانداق، يارمۇھەممەد ئىشلىسە بولىدىغۇ؟ — دېدى زۇنۇن ھاجىم تېيىپقا قاراپ.

— بۇ سودىگەرنىڭ قولىغا قالساق بۇلاقسايلىقلارنى ئىشلىتىپ قۇرۇق ئۇستىخان قىلىپ قويارمىكىن؟

— يارمۇھەممەد دەيدۇ، — دېدى زۇنۇن ھاجىم كۈلۈپ، — ماڭا بەرسىڭىز ئىككى يىلغا قالماي بۇلاقساينى باي قىلىمەن دەيدۇ.

— شۇنداق، شۇنداق، — دېدى تېيىپ، — بۇنىڭغا قويۇپ

www.uyghurkitap.com

بەرسىڭىز ئىككى يىلغا قالماي كەنتنىڭ مۇدىرلىقىنى ماڭا ئۆتكۈز دەيدۇ بۇ.

— تېيىپنى ئەنسىزچىلىكككە سېلىپ قويدىڭىزدە، ھاجىم، — دېدى ئىسرابىل كۈلگىنىچە، — ئەمدى بۇ خاتىرجەم ئۇخلىيالمايدىغان بولدى.

— خاتىرجەم بول، تېيىپكا، — دېدى يارمۇھەممەد قىزىرىپ، — مۇدىرلىقىڭنى بىكارغا بەرسەڭمۇ ئالمايمەن.

— قىزىمىزنى بىكارغا ئالغىنىڭمۇ يېتىپ ئاشار.

دەل جايىغا كەلگەن چاقچاقتىن ھەممەيلەن ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈشتى.

— شەھەردىكى چاغدا، — دېدى زۇنۇن ھاجىم گەپ باشلاپ، — چوڭ بوۋىمىزنىڭ نەۋرە تۇغقانلىرى بار دەپ ئاڭلىغانىدىم، شۇلارنى تېپىپ كۆرۈشۈپ قويااي دېگەنىدىم...

— كىم بولغىيتتى؟ — دېدى تېيىپ ئىتتىك سورىدى، — مەن بولۇپ يۈرمەي...

— ئۇلارمۇ ئېنىق ئۇقمايدىكەن، مەرۇپ باخشى... دېگەندەك قىلغانىدى.

— ئۇنداق بولسا ئىلەك بولدىغۇ؟ — دېدى تېيىپ ھەيران بولۇپ، — مەرۇپ باخشىنىڭ شۇ بىر تال ئوغلى بار. ئۇنىڭ بىلەن قانداق تۇغقان بولىسىلەر؟

— ئۇ ئادەم بوۋامنىڭ نەۋرە ئىنىسى بولىدىكەن.

— ھاجىم، سىزنى تۇغقاندىن تازا ئېيتىپتىكەن ـ دە؟ — دېدى تېيىپ كۈلۈپ، — ئىلەك بۇنى ئاڭلاپ قالسا مەھەللىنى بېشىغا كىيىدۇ ـ دە...

ئىسرابىل ئۇنىڭغا ئىلەكنىڭ ئۆيىنىڭ يامغۇردا ئۆرۈلۈپ كەتكەنلىكىنى، كەنتنىڭ ئۇنىڭغا ياردەم قىلىپ ئۆي سېلىپ بەرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەنىدى، زۇنۇن ھاجىم ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى:

www.uyghurkitap.com

— بىر ئۆيگە قانچىلىك پۇل كېتەر؟

— ئۈچ - تۆت مىڭ بىلەن راۋۇرۇس ئۆي پۈتىدۇ.

— بولدى، ھېلىمۇ سىلەر شۇنچە يىللاردىن بۇيانغا ياردەم قىلىپ كەپسىلەر. شۇنىڭغىمۇ رەھمەت، ئۆينىڭ چىقىمىنى، بولدى، مەن ئۈستۈمگە ئالاي، بۇۋامنىڭ روھى خۇش بولۇپ قالار...

— ئۇنداق قىلسىلا بىزمۇ باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلغان بولدۇق، — دېدى تېيىپ.

ھاجىم قايتماقچى بولۇپ قوزغالغانىدى، يارمۇھەممەد بىر پاقلاننى يېتىلەپ ئەكىرىپ قالدى:

— ھاجىمكا، دۇئا قىلىپ بېرىڭ، — دېدى.

— رەھمەت، ئۇكا، بۇ ھاجەت ئەمەس، — دېدى زۇنۇن ھاجىم.

شۇ ئارىدا تېيىپ ئارىغا كىردى.

— بۇلاقسايىنىڭ يېڭى ئىگىسىنىڭ كۆڭلىنى ياندۇرماڭ، ھاجىم، — دېدى ئۇ ئاندىن پاقلانغا قاراپ قويۇپ، — بۇ نېمەڭ-دىن گۆش چىقارمۇ؟ — دېدى.

— بولسا كالا سويسام بولاتتى، بۈگۈن ئالدىراش بولۇپ قالدى.

— ھوي، مۇنۇنىڭ ھېلىتىنىلا تىلى چىققىلى تۇردىغۇ؟ — دېدى تېيىپ ئۆزىنى چاقچاقتا بابىلىغىنىغا ھەيران بولۇپ،

— ئەتە - ئۆگۈن ئىش بارمۇ نېمە؟

— تېيىپ، ئەمدى ھېزى بولمىساڭ بولمىدى، — دېدى ئىسراپىل.

— ئەسلىدە يارى «تۆگە سويسام بولاتتى» دېمەكچىدى، سېنى ئاياپ قويدى، ئەتە - ئۆگۈن قاراپ تۇر، ئۇنىمۇ دەيدۇ بۇ...

ھەممەيلەن تەڭلا كۈلۈشتى.

يازتۇيدۇرمايلا يېتىپ كەلدى، پىژغىرىم تىنچىق ھاۋا كەڭ زېمىن ئۈستىدە قايناپ، خۇددى ئېرىقتا پىلتىڭلاپ يۈرگەن بې-لىقتەك نۇر چاقنىتىپ يېيىلماقتا. يىراقتا، كىشىنىڭ كۆزى يەتكۇدەك تاغ قاپتاللىرىدا كۆكۈچ ۋە ئاپئاق نۇرلار ئەكس ئېتىپ چاقنىماقتا. ھەممە يەر يېشىللىققا پۈركەنگەندى، تۆۋەندە ئېدىر-لىقتا قۇياش نۇرىغا چۆمگەن بىنەملىك ئېتىزلاردا بولۇق ئۆسكەن مايسىلار كۆل سۇيىدەك چايقىلاتتى. بۇ يىل يامغۇر مول يېغىپ بەرگەچكىمۇ زىرائەتلەر ياخشى ئۆخشىدى. بۇلاقسايلىقلار بىنەم-دىكى مايسىلىرىغا قاراپ ھاردۇقى چىققاندەك بولۇشتى ـ دە، ئـەتىيازدا تارتقان ھەممە جـاپا ـ مۇشـەققەتلىرىنى ئۇنتۇپ كې-تىشتى.

مەسۇم تاران شەرۋاننىڭ ئۆلۈمىدىن كېيىن بىردىنلا شۇك-لەپ، تالا ـ تۈزگىمۇ چىقمايدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭغا قېرىلىق يەتكەندەك مۈكچىيىپلا قالدى. ئايالىنىڭ يەتتە نەزىرىنى بېرىپ بولغاندىن كېيـىن، ئـۇ پـەرىدەنـىڭ «ئەمدى بىز بىلەن تۇر-غىن!» دەپ يالۋۇرۇشلىرىغا ئۇنىماستىن كەنتتىن قوتقۇزۇشقا دەپ بەرگەن چېدىرنى تـوگمەنگە يـانداپ تىكتى ـ دە، شـۇ يەردە يېتىپ ـ قوپتى. «كويئوغۇلنىڭ ئالدىدا تۇرىدىغان كۈنگە قالغۇ-دەك بولمىدىم. بىر جېنىمنى باقالايمەن» دەيتتى ئۇ ئىچىدە. پەرىدە: «يېڭى مەھەللىدە ئۆي سېلىۋاتىمىز، شۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگىن!» دېسىمۇ ئۇنىماي قويدى. ئۇ كۈن ـ كۈنلەپ چېدىر-دىن چىقماي ياتاتتى. بۇرۇنقىدەك قارتا ئوينايدىغانلارنىڭ قېشى-غىمۇ كەلمەس بولدى. پەرىدە ئامال قىلالماي ئاخىر ئۇنىڭغا كۈن ئارىلاپ تاماق، يەيدىغان نەرسىلەرنى توشۇپ تۇرۇۋاتاتتى.

ئۇ بۇگۈن ئەتىگەنلىك چېيىنى قاينىتىپ ئىچىپ بولغاندىن كېيىن چېدىرنىڭ ئالدىغا چىقىپ كۆتەكتە بىردەم ئولتۇردى.

بۈگۈن ھاۋا شۇنچىلىك ياخشى، چىنىدەك سۈزۈك ئاسماندا بىر پارچىمۇ بۇلۇت كۆرۈنمەيتتى، تۈگمەننىڭ ئەتراپىدىكى چىمەنلىكلەردىن ئوتلارنىڭ ۋە گۈللەرنىڭ خۇش پۇراقلىرى كېلەتتى، مەسۇم تاران تاماكا چەككەچ خىيالغا چۆمدى: «يالغۇز بۇ يەردە كۈنۈم ئۆتەر، ئەتە ـ ئۆگۈن قىش كەلسە قانداق قىلارمەن؟... پەرىدەلەر سالدۇرغان ئۆيگە كۆچىدىغان كەپىنەك كىمن؟... ئاشۇ يارى دېگەن كاززاپنىڭ سىلىپ بەرگەن ئۆيىدە ئولتۇرىمەنمۇ؟... تۇرغان يېنىمدا بولغان بولسىمۇ بۇ كەمگىچە بىر ئۆي سېلىۋالاتتۇق. تېپىپلارغا دەپ باقسام بولامدىكىن، لېكىن پەرىدە ئاڭلاپ قالسا ھەرگىز ئۇنىمايدۇ. ئۆتكەندە ئىسراپىللار دېگەندە، پەرىدە: ‹بىز تۇرۇپ دادامنى تەشكىلىنىڭ قولىغا قاراتمايمىز› دېدى. توۋا، ئاخىر مەنمۇ ئۇلەكنىڭ كۈنىگە قالدىمەنمۇ نېمە؟...» ئەلەملىك، ئاچچىق خىياللار مەسۇم تاراننىڭ يۈرىكىنى ئېزىۋەتتى. ئۇ خىياللارنى نېرى قىلىش ئۈچۈن قوپۇپ تۈگمەننىڭ ئۈستىدىكى دۆڭگە چىقتى. قويۇق شىۋاق ئۆسۈپ كەتكەن بۇ دۆڭ ئۇ كىچىك چاغلىرىدا مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن قىش كۈنلىرى ئۆزلىرى ياسىۋالغان چانىلاردا تېيىلىپ ئوينايدىغان يەر ئىدى. بۇ يەردىن مەھەللىنىڭ ئۆيلىرى شۇنداق ئېنىق كۆرۈنەتتى. ئۇ دۆڭدە تۇرۇپ تۆۋەنگە كۆز يۈگۈرتتى. ئۇ يەردە ھازىر كونا ئۆيلەر ئاساسەن تۈگەپ، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە بىرەر ئۆگزىلەر چوقچىيىپ تۇراتتى. «ئاۋۇ باغنىڭ كەينىدىكى قوراي، مەڭگەن دۆۋىلەكلىك رېھىم شاھنىڭ ئۆيى شۇغۇ، — دېدى ئۇ كۆزلىرىدە مۆلچەرلەپ، — ئۇنى كۆچكىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ، دەۋاتاتتى، ھەرقاچان ئۆيىگە يۇقىرى باھا قويۇپ تۇرۇۋاتىدىغۇ، بولار ئۇنى كۆچۈرۈش ئۈچۈن خېلى تەرلەپ باقىدىغۇ، ئۆتكەنكى يامغۇرمۇ ئۆرۈۋەتمىدى، ئاپەت دېگەنمۇ كەمبەغەلنى باسىدىكەن ـ دە؟... مونۇ خەقلەرمۇ جىقلا بىرنېمىلەرنى ياسىۋەتكەندەك قىلامدۇ نېمە؟...»

مەسۇم تاران سەيلىگاھنى كۆرۈپ باققۇسى كېلىپ تۆۋەنگە چۈشتى. ئۇ يەردە بىرمۇنچە ئادەملەر ئىشلەۋاتاتتى. بەزىلەر باغنىڭ ئىچىگە راۋاق ياساۋاتاتتى. بەزىلەر كىگىز ئۆيلەرنى تىكىۋاتاتتى. يەنە بىرنەچچەيلەن يوللارنى تۈزلەپ شېغىل يېيىتىۋاتاتتى. شەمشىنىڭ ئۆيىنىڭ ئورنىغا تۆمۈر قاڭالتىردىن ياسالغان چوڭ بىر ئۆي پەيدا بولغانىدى. مەسۇم تاران ئۇنى «ئاشخانا ئوخشايدۇ» دەپ پەرەز قىلدى. شۇ ئارىدا ئۆيدىن قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ئىلەك چىقىپ كەلدى. ئۇ زۇنۇن ھاجىم بىلەن تۇغقان چىققاندىن بۇيان بۆلەكچە ئۆزگىرىپ كەتتى. ھاجىم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆيىنى سېلىپ بەرگەندىن باشقا، يارمۇھەممەدكە دەپ سەيلىگاھنىڭ يۇگۇر - يېتىم ئىشلىرىغا ياردەملەشسۇن دەپ قويۇپ كەتكەنىدى. شۇنىڭدىن بۇيان ئىلەككە بولۇپ بەردى، ئۇ ئەتىگەندىن - كەچكىچە بۇ يەردىن چىقمايتتى.

ئۇ مەسۇم تاراننى كۆرۈپ ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى:

— كونا مەھەللىنى كۆرۈپ كېلەي دەپسەن - دە؟ — دېدى ئېچىلىپ - يايراپ، — ئۆزگىرىپ كېتىپتۇمۇ؟ ھاجىم پۇلنى ئايىماي خەجلەۋاتىدۇ جۇمۇ، ماۋۇ ئاشخانا، — دېدى ئۇ تۆمۈر ئۆينى كۆرسىتىپ، — شەھەردىن ئۇستا ئاشپەزلەرنى ئەۋەتىپتۇ، مۇشۇ ئاشپەزلەرنىڭ ئايلىقى قانچە دېمەمسەن؟

— قانچە ئىكەن؟

— قورۇما قورۇيدىغىنى ئىككى مىڭنى ئالىدىكەن، ئاڭلاپ «تۇۋا!» دەپ ياقامنى تۇتۇپلا قاپتىمەن، بۇ كۈندە قىلىدىغان ھۈنەر ئاشپەزلىك ئىكەن جۇمۇ! مەن ھاجىمغا: «بىر ئاشپەزگە بۇنچىلىك ئايلىق بەرسەڭلا زىيان بولمامدۇ» دېسەم، «پۇل پۇلنى تاپىدۇ» دەيدۇ، سودىگەر خەق بىلىدىغان ئوخشايدۇ.

— سەنمۇ ئاشپەزلىك قىلىدىغان بولدۇڭمۇ؟ — مەسۇم تاران ئۇنىڭ گەپلىرىدىن زېرىكىپ سورىدى.

— ياقەي... ھاجىم مېنى مۇشۇ يەرنىڭ ئىشلىرىغا كۆز-قۇلاق بولۇپ يۈرسەڭ دېگەنتى، يارىغۇ باشقۇرۇۋاتىدۇ، لېكىن ئۇمۇ ياش ئەمەسمۇ؟

«پاھ، ماۋۇ شۇمەكنىڭ ئادەم بولۇپ ئۆتكىنىنى كۆر-مەمدىغان، ئەمدى بۇنىڭغا بولۇپ بەردى - دە!... توۋا! ئامەتنىڭ مۇشۇنىڭ بېشىغا قونغىنىنى دېسە!... بۇمۇ خۇدانىڭ ئىلتىپاتى...»

— ئوغۇللىرىڭمۇ مۇشۇ يەردە ئىشلەۋاتامدۇ؟ — مەسۇم تاران سورىدى.

— ئۇلارنىڭ گېپىنى قىلما جۇمۇ! — ئىلەك قولىنى سىل-كىدى، — بولمىسا، ھاجىم مۇشۇ يەردە ئىشلىسۇن دېگەنىدى، ئاسىم بىر كۈن ئىشلەپ، «ئىشى ئېغىركەن!» دەپ بازارغا كىرىپ كەتتى، ئاڭلىسام نەدە توي، نەزىر بولسا شۇ يەردە دەپ ئاڭلايمەن، قاسىمغۇ دەسسەپمۇ قويمىدى.

— يەنە ئۇ دۇنياغا كېتىپ قالدىمۇ؟

ئىلەك مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

— ئوسمان قارىيدىن تەلىم ئالغىلى كەتتى. ئۇنىڭ باخشى بولغۇسى بار... مەنمۇ كۆزۈمدىن نېرى بولۇشساڭمۇ مەيلىلا دې-دىمغۇ ... — ئۇ بىردەم ئۇلارنىڭ ئۈستىدە قاقشاپ بولۇپ گەپنى يۆتكىدى، — مەسۇم، قارا، بەزى ئىشلارغا قاراپ «توۋا!» دېگۈڭ كېلىدۇ، بۇ شەھەرنىڭ ئادەملىرى پۇللىرىنى خەجلەيدىغان يەر تاپالمايدىغان بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ جۇمۇ؟... ئالايتەن سايىدايمىز دەپ بىرمۇنچە پۇلغا كىرا قىلىپ مۇشۇ يەرگە چىقىدى-كەن دېسە، بىر چاغلاردا ئاڭلايدىغان، ئۇجمىنىڭ سايىسىنى ساتقان باي دەپ ئويلىسام، شۇنىڭ ئۆزى ئىكەن، بۇ كۈندە سايىمۇ پۇل بولىدىغان بوپتۇ...

ئۇ ئىلەك بىلەن بىللە ئۆزىنىڭ ئۆيى بار يەرگە كەلدى. ئۆينىڭ ئورنى تۈپتۈز قىلىپ تۈزلەنگەن، ھويلىنىڭ قورۇق تام-

لىرى چېقىلىپ تەكشى قىلىۋېتىلگەنىدى. باغنىڭ ئىچىگە يېڭىدىن چوڭ بىر كىگىز ئۆي تىكىلگەنىدى. مەسۇم تاران يېقىن بېرىپ ئۆينىڭ ئىچىگە قاراپ باقتى. كىگىز ئۆينىڭ ئىچىگە تاختايدىن سۇپا چىقىرىلىپ ئۇستىگە يىپپېكى پالاس سېلىنغان، ئۆينى ئايلاندۇرۇپ كۆرپە - يوتقانلار تىزىپ قويۇلغانىدى. ئۆي مېهمان باشلىغۇدەك قىلىپ ياساپ قويۇلغانىدى. باغدىكى دەرەخلەر ئاۋۋالقى پېتى، پەقەت ئىشىك ئالدىدىكى بۇرۇنقى ئېگىز - پەس يول تۈزلىنىپ شېغىل ياتقۇزۇلۇپتۇ. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شۇ هامان شەرۋان كەلدى. مانا مۇشۇ قورۇدا ئۇنىڭ ئوتتۇز يىل ئۆمرى ئۆتتى. شۇ يىللار ئىچىدە ئۇ ناهىيە بازىرىغا نەچچە قېتىملا بارغانىدى. ئۇنىڭ كۈنى هويلا - ئارامنى سۇپۇرۇش، ئاش - تاماق ئېتىش بىلەنلا ئۆتەتتى. ئەتىيازدا ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى ئازراق يەرنى چاناپ گۈللەرنى تېرىپ قوياتتى. ئۇ پۈتۈن يازنى شۇ گۈللەرگە قاراش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. «ئەجەب سېنىڭ قەدرىڭنى بىلمەپتىكەنمەن. بىرەر قېتىم شەھەرنىمۇ كۆرسىتىپ چىقماپتىمەن، ئاخىر جېنىڭغا زامىن بولدۇم. هاياتىنىڭ خوپلۇقىنى كۆرمەي كەتتىڭغۇ، مېنى كەچۈرگىن، سەن بولمىغىنىڭ مانا مېنىڭ كۈنۈممۇ تەس بولدى، ياراتقان ئىگەم ئامانىتىنى ئالغان بولسىمۇ سېنىڭ قېشىڭغا كەتكەن بولسام...» مەسۇم تاراننىڭ بىردىن كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزىگە ياش كەلدى. ئۇ يىغلاپ سالماسلىق ئۈچۈن قوپۇپ ماڭدى. ئۇنىڭ ئۆينىڭ نېرىسى ئېقىننىڭ ئورنى بولۇپ، هەر يىلى تاغدىن كەلكۈن كەلگەندە ئۇنىڭ ئۆيىگە ۋەھىمە سالاتتى. هازىر ئۇ يەردە ئىككى توپا قېزىش ماشىنىسى ئېقىننى كولاۋاتاتتى.

— بۇ يەرگە كۆل ياسايدىكەن، — دەپ چۈشەندۈردى ئىلەك.

— كۆلنى نېمە قىلىدىكەن؟

— كۆلنى نېمە قىلاتتى، بېلىق باقىدىكەن، مەن هاجىمغا

«بۇ جىلغىنىڭ كەلكۈنى يامان، بەزى يىللىرى كەلكۈن ئەتراپتىد-
كى ئۆيلەرنىمۇ سۈپۈرۈپ ماڭىدۇ، بۇنىڭ چارىسىنى قىلىش كېرەك» دېگەنىدىم، ھاجىم: «ئۇنداق بولسا بۇ يەرگە كۆل قازايلى، كەلكۈننىڭ ئالدىنىمۇ ئالغىلى بولىدۇ، سەيلىگاھقىمۇ ئىشلەتكىلى بولىدۇ، بۇ ياخشى مەسلىھەت بولدى» دەپ مۇقۇنى قىلىۋاتىدۇ…

مەسۇم تاران ئىلەكنىڭ ئېتىۋاتقان پولىرىدىن زېرىكىپ، قايتماقچى بولۇپ ماڭدى.

— نەگە بارىسەن؟ — دېدى ئىلەك ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگە-شىپ، — تۈگمەنگە بارامسەن، مەسۇم؟ ئەمدى تۈگمىنىڭنى تاشلىساڭمۇ بولاتتى…

— نېمىشقا؟

— بەربىر ئۇنى چېقىۋېتىدۇ، بۇ كۈندە ئۇنى كىم ئىشلىتىد-دۇ دەيسەن؟

— راست شۇنداق قىلارمۇ؟

— ئۇ ئەسكى تۈگمەننى قويۇپ قويىدۇ دەمسەن؟ كۆرۈۋاتى-سەنغۇ، ھەممە كونا ئۆيلەرنى تۈزلەۋاتامدۇ؟… ماڭا قارا، مە-سۇم، مەن زۇنۇن ھاجىمغا دەي، تۈگمىنىڭگە ئازراق پۇل بەرسۇن… تۈگمىنىڭنى كۆرۈپ باقايچۇ، قانچىلىك پۇلغا يا-رايدىكىن…

ئىلەك مەسۇم تارانغا ئەگىشىپ تۈگمەنگە كەلدى. ئۇ خۇددى تۈگمەننى ئۆزى ئالىدىغاندەك ئۇنىڭ ھەممە سايمانلىرىنى كۆرۈپ چىقىپ ياراتمىغاندەك بېشىنى چايقىدى:

— ھەي مەسۇم، بۇ تۈگمىنىڭ پۇلغا يارىمىغۇدەك جۇمۇ!
… ئەگەر ھاجىم تۆت ـ بەش يۈز سوم بېرەي دېسە ماقۇل دەۋەتسەڭ بولغۇدەك جۇمۇ…

ئۇنىڭ سۆزىنى سىرتتا بىرىنىڭ تۇۋلىغان ئاۋازى بۆلۈۋەت-تى، مەسۇم تاران تۈگمەندىن چىقىپ، ئىشىك ئالدىدا تۇرغان

ئىسراپىل بىلەن تېيىپنى ھەم ئۇلار بىلەن تۇرغان كادىر سۇپەت ناتونۇش ئادەمنى كۆرۈپ يۈرىكى «قارت!» قىلىپ قالدى. ئىلەك ناتونۇش ئادەمنىڭ ئالدىغا بېرىپ قول بېرىپ كۆرۈشۈپ كەتتى.

— مەسۇمكا، — دېدى تېيىپ ئادىتى بويىچە چاقچاق قىلىپ، — سالقىن دەپ مۇشۇ يەرگە كېلىۋاپسەندە، ھە، ئۇگۇت كېلىۋاتامدۇ؟

— ئۇگـۇت كەلمىدى، — دېـدى مـەسۇم تاران كۈلۈپ قويۇپ، — خېرىدار كېلىپ قالامدىكىن، دەپ تۇردۇم.

— ساڭا خېرىدار ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى ئۇ ۋە يېنىدىكى ناتونۇش ئادەمنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى.

مـەسۇم تـاران نەچچە ۋاقىتتىن داڭقىنى ئـاڭلاپ يۈرگەن ئادەمگە باشتىن ـ ئاياغ قارىۋەتتى ـ دە، ئۇنىڭ سالىمىغا ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا جاۋاب قايتۇردى. «سېنىڭدىن پايدا چىقىدىغاندەك قىلمايدۇ. شەھەرنىڭ سودىگەرلىرى ئادەم ئالداشقا ئۇستا دەۋاتاتتى، قېنى، ئاۋۋال بۇنىڭ زۇۋانىنى ئاڭلاپ باقاي...»

زۇنۇن ھاجىم تۈگمەنگە بىرقۇر قارىۋېتىپ مەسۇم تاراندىن سورىدى:

— بۇ تۈگمەنگە قانچە يىللار بولغاندۇ؟ سايمانلىرىغا قارىغاندا خېلى كونىدەك قىلىدۇ؟...

«سەن كونىغا چىقىرىپ باھاسىنى چۈشۈرمەن دەۋاتىسەنغۇ؟ قارا بۇنى... سودىگەر دېگەن قالتىس ـ دە؟...» مەسۇم تاران ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ جاۋاب بەردى:

— قانچە يىل بولغانلىقىنى تازا ئېنىق ئۇقمايمەن، لېكىن بىز بەش ئەۋلاد مۇشۇ تۈگمەننى ماڭدۇرۇپ كېلىۋاتىمىز...

— بەش ئەۋلاد دەمسىز؟ — زۇنۇن ھاجىم سەل ھەيران بولۇپ سورىدى، — تارىخى خېلى بار ئىكەن، كەم دېگەندە ئىككى يۈز يىل بولغان ئوخشايدۇ.

— شۇنداقمىكىن...

— ھازىر ماڭدۇرماپتۇقتۇ، بۇزۇلۇپ قالدىمۇ؟

— ئازراق سايمانلىرى كەم، شۇنى سەپلىسەك ماڭىدۇ.

زۇنۇن ھاجىم تۈگمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ تەپسىلىي كۆرۈپ چىقتى. ئىلەك ئۇنىڭ كەينىدىن سايىدەك ئەگىشىپ يۈرەتتى، قايتىپ چىقىۋاتقاندا مەسۇم تاران ئىلەكنىڭ ھاجىمنىڭ قۇلىقىغا «ئۈچ يۈز سوم بېرىۋەتسىڭىز بولار» دەپ پىچىرلىغىنىنى ئاڭلاپ قالدى.

— مەن تۈگمەن دېگەننى ئاڭلايتتىم، لېكىن ھازىرغىچە كۆرۈپ باقمىغان، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ئىلەكنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماي، — بۈگۈن تۇنجى كۆرۈشۈم، بۇنىڭدا ئۇننى قانداق تارتىدۇ، ماڭا چۈشەندۈرۈپ بېرەمسىز؟

مەسۇم تاران سەل ھەيران بولغاندەك ئىسرايىل بىلەن تېيىپقا قاراپ قويۇپ مېھماننى تۈگمەننىڭ ئىچىگە باشلاپ كىرىپ، بىر ـ بىردىن چۈشەندۈرۈپ چىقتى. ھاجىمنىڭ قىزىقىشى ئۇنى ئارىسالدى قىلىپ قويدى. «بۇ ئاداش تۈگمەننى مەندىن ئېلىۋېلىپ ئۆزى ماڭدۇرماقچىمۇ نېمە؟ سودىگەر خەق بىر تىيىن پايدا چىقىدىغان ئىشنىمۇ قولدىن بەرمەيدۇ، بۇ مۇشۇنىڭدىن بىر پايدىنى پەملەپ قالدىغۇ دەيمەن، باھانى ئۆرە قويسام بولغۇدەك جۇمۇ! ...»

زۇنۇن ھاجىم تىنماي ئۇنى ـ بۇنى سورايتتى، ئۇ مەسۇم تاراندىن بۇۋىلىرىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈردى. مەسۇم تاران ئۆزى بىلىدىغان تارىخنى ئالدىرىماي سۆزلەپ بەردى:

— دادامنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ ئەتراپتا بەش تۈگمەن بار ئىكەندۇق. مۇشۇ تۈگىرەكنىڭ ھەممىسى مۇشۇ تۈگمەنلەرگە كېلىپ ئۇگۇت تارتقۇزۇپ كېتەتتىكەن... ئۇ چاغلاردا بۇ يەر تولىمۇ ئاۋات بوپتىكەن، ئازاد بولغان يىللىرى تۈگمەندىن ئىككىسى ۋەيران بولۇپ ئۈچى قالدۇ. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» غىچە نۇرشا موللامنىڭ تۈگمىنى مېڭىپ تۇرغاند-

دى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇنى چېقىۋەتتى...
— بۇ تۇگمەن قانداق قىلىپ ساق قالغانتى؟ — ھاجىم قىزىقىپ سورىدى.
— بۇ تۇگمەننى ساقلاپ قالغان مۇشۇ مەسۇمكام، — دېدى تېيىپ گەپ قىستۇرۇپ، — بولمىسا، شۇ چاغدىلا تۇپتۇز بولۇپ كېتەتتى...
— قانداق ساقلاپ قالدىڭىز؟
— ھەي، ئۇنى سوراپ نېمە قىلىسىز؟ — دېدى مەسۇم تاران ئىلەككە قاراپ قويۇپ.
— قـانداق سـاقلاپ قالاتتى؟ — دېدى تېيىپ چۈشەندۈ-رۈپ، — مەسۇمكام نەچچە ئاي تۇگمەننى بېقىپ ياتتى. ئىنقىلاب-چىلار بۇ دېگەن كونىلىق دەپ چاققىلى كەلگەندە، مەسۇمكام تۆمۈر ئارىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇۋېلىپ، قايسىڭ يېقىن كېلىشسەڭ قارنىڭغا سانجىيمەن!» دەپ قورقۇتىپتىكەن، شۇنداقمۇ، ئىلەك-كا؟
— مەن باللارنى توستۇم، بولمىسا... — دېدى ئۇ ھىجايغى-نىچە.
— بۈگۈنغۇ ئۇ ئاراڭ يوقتۇ، مەسۇمكا؟ — دېدى ئىسراپىل كۈلۈپ.
— ئارا بولمىغان بىلەن قېرى جېنىم بار...
— ئۈلۈكۈڭنى ساتىمەن دېگىنە؟ — تېيىپ بېشىنى چايقى-دى.
— خاتىرجەم بولۇڭ، مەسۇمكا، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ئۇنى دولىسىغا قېقىپ قويۇپ، — مەن تۇگمەننى چاقمايمەن!
مەسۇم تاران تېڭىرقىغاندەك ھاجىمغا قاراپ قويۇپ سورى-دى:
— نېمە قىلماقچى؟
— تۇگمەننى ساقلاپ قويىمىز، — دېدى زۇنۇن ھاجىم

خۇشخۇي كۈلۈپ، — بۇ ياخشى بولدى، ساياھەت ئورۇنلىرىدا ئەسلىدە مۇشۇنداق قەدىمكى يادىكارلىقلار، ئاسارئەتىقىلەر بولسا سەيلىگاھنىڭ قىممىتى تېخىمۇ ئاشىدۇ، مەن ئۆتكەن يىلى تۇرپانغا بېرىپ ئالايىتەن كارىزنى كۆرگىلى چىقتىم. ئۇنى كۆرىدىغانلار شۇنچىلىك جىق ئىكەنكى، ئۇلار شۇنىڭدىنلا يىلىغا نەچچە يۈز مىڭ كىرىم قىلىدىكەن، ھازىرقى ياشلار تۇگمەن دېگەننى ئاڭلىغىنى بىلەن ئۇنىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ ئىچكىرىدىن، چەت ئەلدىن كەلگەنلەر تېخىمۇ ئۇقمايدۇ. بىز مانا مۇشۇ تۇگمەن ئارقىلىق ئۆزىمىزنىڭ تارىخىنى، مەدەنىيىتىمىزنى ئۇلارغا تونۇشتۇرىمىز، بۇنىڭ قىممىتى پۇلدىنمۇ مۇھىم...

زۇنۇن ھاجىمنىڭ ھاياجان بىلەن قىلغان سۆزلىرىگە ھەممىسى ھەيران قالدى. مەسۇم تاران بولسا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەيلا قېلىۋاتاتتى. چۈنكى، مۇنۇ ھاجىم ئۇ ھازىرغىچە ئاڭلىمىغان، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى گەپلەرنى قىلىۋاتاتتى. بۇ راست دەۋاتامدۇ، چاقچاق قىلىۋاتامدۇ؟...

— ئەمما، مەسۇمكا، — دېدى زۇنۇن ھاجىم تۇگمەنگە قاراپ قويۇپ، — بۇ تۇگمەننى راۋۇرۇس ياسىمىسا بولمايدىكەن، سايمانلىرى كونىراپ چىرىپ كېتىپتۇ، سىز بۇنىڭ تىلىنى ئوبدان بىلىسىز، سىز ياساتسىڭىز دەيمەن، ھەممە چىقىمنى بىز كۆتۈرىمىز، قانداق؟

مەسۇم تاران ھاياجانلانغىنىدىن گەپ قىلالماي قالدى.

— ماقۇل دېمەمسەن، مەسۇمكا، — دېدى تېيىپ ئۇنى نوقۇپ، — مۇشۇ باھانىدا تۇگمىنىڭمۇ يېڭىلىنىپ قالىدىغان بولدى.

— ئۇكا، — دېدى مەسۇم تاران ھاجىمغا قاراپ، — چاقچاق قىلىۋاتمايدىغانسەن؟

— مانا بۇلار گۇۋاھ بولسۇن، — دېدى زۇنۇن ھاجىم

ئىسراپىل بىلەن تېيىپنى كۆرسىتىپ، — تۇگمەن سىزنىڭ ئۆزىڭىزنىڭ مۈلكىڭىز بولىۋېرىدۇ ... مەن تۇگمەنگە يانداپ بىر ئېغىز ئۆي سالساقمىكىن دەيمەن. ئۇ يەرگە تۇگمەننىڭ تارىخىنى يېزىپ چاپلاش كېرەك. ئەگەر خالىسىڭىز ئۆزىڭىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇگمەنگە قارىغاچ، كەلگەن ساياھەتچىلەرگە ئۆز ئاغزىڭىز بىلەن چۈشەندۈرۈپ بەرگەن بولسىڭىز تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.

— مەن رازى ... — دەۋەتتى مەسۇم تاران ئالدىراپ.

— ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق...

ئۇلار بىردەم تۇگمەننى قانداق ياساش توغرۇلۇق مەسلىھەت قىلىشقاندىن كېيىن زۇنۇن ھاجىملار قايتماقچى بولۇشتى. مەسۇم تاران بۈگۈن يۈز بەرگەن ئىشتىن ھاياجانلىنىپ ئېسىنى يوقىتىپ قويايلا دېدى. ئۇنىڭغا بۇ گويا بىر چۈشتەكلا تۇيۇلۇپ ھېچ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى، ئۇ ئۆزىگە ئەڭ قەدىرلىك بولغان تۇگمەننىڭ كەلگۈسى قىياپىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ ئىچ-ئىچىدىن خۇشال بولدى. «شەرۋان ھايات بولغان بولسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەر ئىدى...» دېدى ئۇ ئىچىدە. بۈگۈن ئۇ تۇنجى قېتىم كۆڭلى يايراپ خۇش بولدى.

ئىلەك ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ ھىجايغىنىچە:

— بايام ھاجىمغا «تۇگمەن تۇرۇپ تۇرسۇنمىكىن» دېگەنتىم قارا...

مەسۇم تاران ئۇنىڭغا قاراپ ئالايغىنىچە:

— يوقال كۆزۈمدىن، شۇمەك!... — دېدى.

25

كونا مەھەللىدە ئەمدى بىرلا ئۆي — رىھىم شاھنىڭ ئۆيى قالدى. ئۇ خۇددى مازارلىقتىكى خارابە قەبرىدەك سايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوقچىيىپ تۇراتتى. ئىسراپىل بىلەن تېيىپ كۆچۈش

توغرىسىدا ئۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە قېتىم سۆزلەشتى. رېھىم شاھ بولسا ھەر قېتىم قويۇن يانچۇقىدىن دائىم ئايرىمايدىغان، سارغى-يىپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن بىر تويدا ئالىملارنى كۆر-سىتەتتى ـ دە:

— مەن بۇ ئۆينى سالغۇچە مۇشۇنچىۋالا چىقىم قىلغان، تەشكىل مۇشۇنى تۆلەپ بەرسە ئاندىن كۆچىمەن، — دەپ تۇۋۇ-ۋالدى.

ئاخىر ئۇلارمۇ زېرىكىپ تاشلىۋەتتى.

رېھىم شاھنىڭ ئۆيى قارىماققا كاتتا ئۆيلەردىن بولمىسىمۇ، لېكىن قورۇسى چوڭ ئىدى. كونا مەھەللىدە ناسىر ئىمامنىڭ ئۆيىدىن قالسا بىردىنبىر دەرۋازىلىق قورۇمۇ شۇنىڭ ئىدى. ئۇنىڭ قورۇسىدا ئۆيدىنمۇ ئامبار بىلەن لاپاس جىق ئىدى. ئۇنىڭ ئامبىرىدا دۇنيادىكى بار نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى — تراكتور بىلەن ھارۋىنىڭ سايمانلىرى، تۆمۈر ـ تەرسەك، ئۇزۇن ـ قىسقا ياغاچ، ۋېلىسىپىتنىڭ كونا راملىرى، يىرتىلىپ كەتكەن بالون-لار، كونا ئاياغ كىيىملەر... ھەممىسى تېپىلاتتى. رېھىم شاھنىڭ ئادىتى شۇنداق، ئۇ قەيەردە بىرنىمە ئۇچراپ قالسا، «لازىم بولىدۇ» دەپ ئېلىپ ئامبارغا ئەكىرىپ قوياتتى. شۇنداق يىغقاچقا ئۇنىڭ ئامبىرىدا يۇت تىققۇدەك يەر قالمىغانىدى. ئۇنىڭ لاپاسلى-رىنىڭ ئۈستىدە بولسا ئالدىغا نەچچە يىللار بولغان قۇرۇپ ـ چىرىپ كەتكەن ئوت ـ چۆپ، سامانلار بېسىقلىق ئىدى.

يېقىندىن بۇيان كەنتنىڭ باشلىقلىرىمۇ ئۇنى ئىزدىمەيدىغان، «كۆچەمسەن قانداق؟» دەپ سۈيلىمەيدىغان بولۇۋالدى. رېھىم شاھ باشتا بۇنىڭدىن خۇش بولدى، «مېنىڭدىن قورقتى» دەپ خاتىرجەم بولدى، لېكىن كۈنلەر ئۆتكەنچە تۇرۇپ ئەنسىرەپمۇ قالدى، «بۇلار مېنى ئۇنتۇپ قالدىمۇ نېمە؟ ئەجەب كەلمەس بولدىغۇ؟... ياكى باشقا بىر پىلان تۈزۈشۈۋاتامدۇ ـ يا؟...» ئۇ شۇنى ئويلاپ كېچىدىن بىئارام بولۇپ چىقتى. ئۇ ئەتىگەنلىك

چايدا قىزى زىبادىن مەھەللىدە نېمە گەپلەر بولۇۋاتقانلىقىنى سو-
راي دەپ تۇرۇشىغا زىبا ئۆزى ئېغىز ئاچتى:
— ھەممە خەق يېڭى مەھەللىگە كۆچۈۋاتىدۇ، دادا، — دېدى
ئۇ، — بىز مۇشۇ يەردە تىكەندەك يالغۇز ئولتۇرىمىزمۇ؟
رېھىم شاھ خۇشياقمىغاندەك تەرىنى تۈرۈپ قويدى.
— بىر ئوبدان زېمىننى تاشلاپ نەگە بارىمىز؟ — دېدى ئۇ.
— بۇ يەردە يا تـوك بولمىسا... خەقلەر يېڭى مەھەللىدە
تېـلېۋىزور كـۆرىدىكەن، بىـز تېخىچە قارا چىراغدا ئولتۇرۇۋا-
تىمىز...
— تېلېۋىزور دېگەننىڭ نېمىگە پايدىسى بار؟ — رېھىم شاھ
قاپىقىنى تۈردى، — ھەممە ئەسكى ئىشلار شۇ بىرنېمىنى تولا
كۆرگەندىن چىقىۋاتىدۇ.
— ئەمىسە جاالالكام تېلېۋىزور كۆرمەيمۇ جىنايەتچى بولدىغۇ
ئەمىسە؟
رېھىم شاھ قىزىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرەلمەي پۇشۇلدىدى.
— دادا، — دېدى زىبا يالۋۇرغاندەك قىلىپ، — ياز ئۆتۈپ
كېتىپ بارىدۇ، ئۇنداق قىلماي بىزمۇ يېڭى مەھەللىگە كۆچەيلى،
بىز بۇ يەردە ئولتۇرساق خەقلەرمۇ ھەرقىسما گەپ قىلىدىكەن...
— خەقلەر نېمە دەۋاتىدۇ؟ — رېھىم شاھ سەگەكلەشتى.
— رېھىم شاھ شۇنچىلىك ھاللىق تۇرۇپ بىر ئۆيگە چىدىماي-
ۋاتىدۇ، دەيدىكەن...
— بار دەپ چېچىۋېرىدىغان ئىش ئەمەس، ھۆكۈمەتنىڭ
بەلگىلىمىسى بولغاندىن كېيىن بۇ ئۆيگە رازى بولغۇدەك پۇل
بەرسۇن، يا بولمىسا ئورنىغا ئۆي سېلىپ بەرسۇن.
— دادا، سىز بەش كېپىل بولمىغاندىن كېيىن ئۇ تەلەپنى
قـويسىڭىز ئاقامدۇ؟ — دېدى زىبا بېـشىنى چـايقاپ، — دادا،
پۇل - دۇنيانى تاپقاندىن كېيىن راھىتىنىمۇ كۆرۈش كېرەك
ئەمەسمۇ؟ بىزمۇ باشقا خەقلەرگە ئوخشاش ياشايلى.

قىزنىڭ ئاخىرقى گېپى رېھىم شاھنىڭ زەردىسىگە تەگدى.

— خەقتەك ياشىماي نېمە بولدى؟ — رېھىم شاھ تېرىكتى، — قورسىقىڭلار ئاچ قېلىۋاتامدۇ، يالىڭاچ قېلىۋاتامسىلەر، سىلەرگە يەنە قانداق قىلىپ بەرسەم بولىدۇ... مېنىڭچۇ، بىكارغا چاچىدىغان پۇلۇم يوق، ئۇلار مېنى رازى قىلسىلا، ئۆيدىن كۆچمەيمەن!...

زىبا دادىسىغا گەپ ئۆتمەيدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ئۇھ تارتىپ قويدى ـ دە:

— بوپتۇ، سىلەر كۆچمىسەڭلار ئولتۇرۇۋېرىڭلار، مەن مەكتەپتىن ياتاق ئېلىپ كۆچۈپ كېتىمەن.

رېھىم شاھ قىزىدىن بۇنداق گەپنى چىقىدۇ، دەپ ئويلىمىغانىدى، ئۇ چەكچەيگىنىچە تۇرۇپلا قالدى. زىبا چاينىمۇ ئىچمەستىن، قوپۇپ مەكتەپكە ماڭدى. ئۇ ئىشىكتىن چىقىۋېتىپ:

— بۇ گۆرگە ئوت كەتكەن بولسىمۇ ... — دېدى. رېھىم شاھ ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىسىمۇ ئاڭلىماسلىققا سېلىپ چېيىنى سۈمۈردى.

رېھىم شاھ ئۇچىنچى ئاپقۇر چاينى ئىچىپ بولۇپ تويغانلىقىنى بىلدۈرۈپ سوزۇپ كېكىرىپ قويدى ـ دە، تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ بۈگۈن قىلىدىغان ئىشلىرىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. «قوناققا سۇ قويۇش كېرەك، بۇغداينى سامىنىنى توشۇۋېتىدىغان گەپ ئىدى، بولمىسا، خاماندىن ئوغرىلاپ ئارام بەرمەيدۇ... سامانىنى نەگە باسسام بولار؟... كالا قوتىنىنى ئوڭشاش كېرەك ئىدى، تامىنىڭ نەچچە يېرى يامغۇردا ئاجراپ ئۆرۈلۈپ كەتتى. قايسىبىرىگە يېتىشەرمەن؟ ئادەم سالسام بولارمىكىن؟ جالال يامان چاغدا تۇرمىگە كىرىپ كەتتى، تراكتورمۇ بىكار ياتتى، خېلىلىنى ئىشقا سالاي دېسەم ئوقۇۋاتىدۇ، ئالدىمىزدىكى كۈزدىن باشلاپ ئوقۇمىسۇنمىكىن؟ ئەسلىدە بۇ يىل مەكتەپكە ئەۋەتمىسەم بولغانىكەن، دېھقانىنىڭ بالىلىرى ئوقۇپ نەگە بارالايتتى؟ زىبامۇ

ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىپ نېمە بولدى، ئاران كەنتتىنىڭ مەكتىـ پىگە ۋاقىتلىق ئوقۇتقۇچى بولدى، ئالىدىغىنى ئىككى يۈز سوم، ئۆزىنىڭ كىيىمىدىن ئاشمايدۇ؟... بۈگۈن ئەجەب بىر گەپنى قىلىدۇ ـ يا؟ راستتىنلا ئۆينى تاشلاپ چىقىپ كېتەرمۇ؟ بۇنىمۇ ۋاقتىدا ئەرگە بېرىۋەتمىسەك بولمىغۇدەك...»

رېھىم شاھ داستىخان يىغىۋاتقان ئايالىدىن سورىدى:

— زىباغا ئەلچىلەرنىڭ كەلگەنلىكىنى دېدىڭمۇ؟

— دېدىم... ئۆزىمۇ سېزىپ بوپتىكەن.

— ھە، ماقۇل بولدىمۇ؟

— نېمىنى... «ئۇ قارىغۇغا تىرىكىم تەگمەيدۇ» دەيدۇ.

رېھىم شاھنىڭ گۆشلۈك قاپىقى تۈرۈلدى.

— ئەخمەق، دۆت! ...— دېدى ئۇ ئاچچىقى بىلەن، — كەلگەن ئامەتنىڭ قەدرىنى بىلمەيدىغان كالۋا... سەۋىر دىنلەرنىڭ قانداق باي ئىكەنلىكىنى دېسەڭ بولمامدۇ؟

— دېدىم... دېسەم، «مەن مال ـ دۇنياغا تەگمەيمەن» دەيدۇ.

— ئەمىسە كىمگە تەگكۈدەك؟... ئاۋۇ مەسۇم دېگەن يالاڭ تۆشكە كېلىن بولماقچىمۇ؟ ئىت ئۇرغۇچىغا ئامراق دەپ شۇنىڭ بالىسىنى ساقلاۋاتامدۇ ـ يا؟...

— تاڭەي...

— بۇ كۈننىڭ بالىلىرى نېمە بولۇۋاتىدۇ؟... تەييار راھەتنى كۆرۈشنى بىلمەيدۇ، مەسۇمنىڭ نېمىسى بار؟ ئۇنىڭ قۇرۇق جېنى قالدى... زىباغا ئوبدانراق گەپ قىل، غوپۇردەك لايىق چىققىنىغا خۇش بولسا بولىدۇ جۇمۇ! ... بولسا كۈزگە توينى قىلىۋېتىمىز...

نۇربۇۋى گەپ ـ سۆز قىلمىدى. قورايدەك ئورۇق، قاراما-تۇل بۇ ئايال رېھىم شاھتىن ئون ياش كىچىك بولسىمۇ، قارىـ ماققا ئۇنىڭدىن چوڭ كۆرۈنەتتى. يۈز ـ كۆزىنى تىلىم ـ تىلىم

قورۇق بىسىپ كەتكەن، بەللىرى ئېگىلگەن بۇ ئايال تىنماي يۆتىلىپ تۇراتتى.

— يۆتەل كېچىدىن بېرى ئۇخلاتمىدى، — دېدى ئۇ ئېرىگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويۇپ، — دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقسام بولامدىكىن؟

رېھىم شاھنىڭ قاپىقى ساڭگىلىدى.

— قوي مېيىنى قىزىتىپ ئىچىپ باق دېمىدىممۇ؟ — دېدى ئۇ، — سوغۇقتىن بولۇۋاتقان يۆتەل بۇ.

— ئىچتىم... توختىمايۋاتسا؟

— بىر ەر قاتار ئىچكەنگە بولامدۇ، ئۈچ ۋاخ ئىچمەمسەن؟ ... دوختۇرنىڭ دورىسى دېگەنبىلەن سوغۇق كېلىدۇ... ھە دېسىلا دوختۇر دەپ قالىدىكەنسىلەر، ئۇ خەقچۇ، تۆت تال دورىنى بېرىپ قويۇپ پالانچى پۇل دەيدۇ...

رېھىم شاھنىڭ ئادىتى شۇنداق ئىدى. ئۇ ھەرقانچە ئېغىر كېسەل بولۇپ قالسىمۇ دوختۇرغا بارمايتتى: «دوختۇر دېگەن قىپقىزىل بۇلاڭچى» دەيتتى ئۇ ۋە كېسەل بولسا ئۆزى بىر سەۋەبلەرنى قىلىپ ساقىيىۋالاتتى. قايسىبىر يىلى ئەتىيازدا ئۇنىڭ بىر پۇتى ئاغرىپ يەر دەسسىيەلمەي قالدى، باللىرى زورلاپ يۈرۈپ دوختۇرغا ئاپارغانىدى. دوختۇرلار بىرمۇنچە ئاپپاراتلارغا سېلىپ تەكشۈرگەندىن كېيىن دورا، ئوكۇل يېزىپ بەردى. رېھىم شاھ پۇل تۆلەيدىغان چاغدا «ئالتە يۈز كوي تاپشۇرۇڭ!» دېگەندە ھوشىدىن كەتكىلى قىل قالدى ۋە باللىرىنىڭ يالۋۇرۇشلىرىغا ئۇنىماي، ئوكۇل بىلەن دورىنى ئالماستىن قايتىپ كەتتى. ئەتىسى ئۇ سۆگەتبۇلاقتىكى ئۇسمان باخشىنى چاقىرتىپ كېلىپ دەم سالدۇردى. باخشىنىڭ قاتتىق مۇجۇپ تۇتۇشلىرى ئۇنىڭ پۇتلىرىنىڭ ئۈگىلىرىنى غىدىقلاپ، قانلىرىنى راۋانلاشتۇرىدىمىكىنتاڭ ئەيتاۋۇر، رېھىم شاھ ھەپتىگە قالماي يەر دەسسەپ ماڭدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ دوختۇرغا ئۆزىمۇ بارمايتتى، ئۆيىدىكىلەر-

www.uyghurkitap.com

نىمۇ ئەۋەتمەيتتى...

— ئوسمان موللىغا بېرىپ باقامسەن ـ يا؟ — دېدى ئۇ بىردەم تۇرۇپ كېتىپ.

— ۋاي، بولدىلا، — دېدى نۇربۇۋى كۆڭلى قېلىپ، — ئۆزۈم سەۋەب قىلاي...

رېھىم شاھ خاتىرجەم بولغاندەك بولۇپ پەگاھقا چۈشۈپ ئۇياق ـ بۇياققا قاراپ سورىدى:

— پايپاق قېنى؟

— تاپىنى تېشىلىپ كېتىپتىكەن، زىبا تاشلىۋەتتى.

— كىيگىلى بولاتتى، — دېدى رېھىم شاھ ئۇھ تارتىپ تۇرۇپ كېتىپ يەردىكى چۇخەينى قولىغا ئالدى. سېرىق چۇخەي تەر بىلەن توپىدىن قارامتۇل رەڭگە كىرىپ كەتكەننىدى. ئۇنىڭدىن كۆڭۈلنى ئېلىشتۇرىدىغان بەتبوي پۇراق كېلەتتى. ئۇ ئىنجىقلاپ تۇرۇپ چۇخەينى قوڭالتاقلا پۇتىغا كىيىپ، ئۇنىڭ نەچچە يەردىن چىگىلگەن بوغقۇچىنى تەستە باغلىدى.

— يېڭى بىر ئاياغ ئېلىۋالسىڭىز بولاتتى، — دېدى نۇربۇۋى ئۇنىڭ پۇتىدىكى چۇخەيگە قاراپ تەرىنى تۇردى، — كۆڭلىكىڭىزگىمۇ قاراپ بېقىڭا...

رېھىم شاھ بولسا ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ قو-يۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. ئۆيدە ئەمدى نۇربۇۋى يالغۇز قالدى. ئۇنىڭ ئۆيدە قىلىدىغان ئىشلىرى جىق، هويلا ـ ئارامنى يىغىش-تۇرۇش، كالىنىڭ تېزەكلىرىنى يىغىپ تامغا چاپلاش، كىر يۇيۇش ... «بۈگۈن ئۆيدە نان تۈگەپتۇ، تونۇرغا خېمىر يۇغۇرۇش كېرەك» ئۇ شۇلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ هارغىنلىق بىلەن ئۇھ تارتىپ قويدى، ئۇنىڭ بۈگۈن مىدىرلىغۇدەك هالى يوق، يېنى يەر تارتىپلا تۇراتتى.

نۇربۇۋىنىڭ مۇشۇ قورۇدىكى يىگىرمە بەش يىللىق هاياتى مۇشۇنداق ئۆتتى. تاڭ يورۇغاندىن تارتىپ ئەلياتقۇ بولغۇچە ئۇ-

نىڭ ئىشى تۈگىمەيتتى. ئۇ مۈشۈ ياشقا كىرگۈچە بار - يوقى ئۈچ قېتىملا ناھىيە بازىرىغا كىرىپ باقتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن پۈتۈن دۇنيا مۈشۈ بولاقساي ئىدى. بەزىدە تۇرۇپلا ئۇنىڭ خىيالىغا قىز چاغلىرى خىرە - شىرە كېلەتتى. ئۇزاقتا قالغان ئاشۇ كۈنلەرنى ئويلىسىلا كۆڭلى يېرىم بولۇپ، كۆزىگە يىغا ئولىشاتتى...

ئۇ چاغلار ھېلىقى ئىنقىلاب يىللىرى ئىدى. كۈز كۈنلىرى-نىڭ بىرىدە بولاقسايغا ئۈرۈمچىدىن بەش - ئالتە زىيالىي ياشلار كەمبەغەل، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ تەربىيىسىنى ئېلىپ چې-نىققىلى كەلدى. ئەترەت ئۇلارنى نۇربۇۋىلەرنىڭ بىر ئېغىز ئۆيى-گە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. نۇربۇۋىنىڭ ئاپىسى ئۇلارنىڭ تامى-قىنى ئېتىپ بېرەتتى، نۇربۇۋى بولسا ئاپىسىغا ياردەملىشىپ بېرەتتى. ئۇ چوڭ شەھەردىن كېلىشكەن بۇ يىگىتلەرگە، ئۇلار-نىڭ گەپ - سۆزلىرىگە قىزىقىپ قۇلاق سالاتتى. بولۇپمۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى تەلئەت ئىسىملىك ئوتتۇرا بوي، قويۇق بۇدۇر چاچلىق يىگىت ئۇنىڭ كۆزىگە باشقىچە يېقىملىق كۆرۈنەت-تى. تەلئەتمۇ نۇربۇۋىگە بولەكچە يېقىنچىلىق قىلاتتى. ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەلگەن كىتابلىرىنى ئوقۇشقا بېرەتتى، نۇربۇۋى باشقىلارغا تۇيدۇرماي ئۇنىڭ كىيىملىرىنى يۇيۇپ بېرەتتى. كۈن-لەر ئۆتكەنسېرى، نۇربۇۋى ئۇنى بىر كۈن كۆرمىسە تۇرالمايدى-غان، قولى ئىشقا بارمايدىغان بولۇپ قالغىلى تۇردى. تەلئەت ئۇنى ئۆزىگە ئۇنسىز باغلىۋالغانىدى.

ئەترەت تەلئەتكە قوي بېقىشنى تاپشۇرغانىدى. ئۇ ئەتىگىنى قويلارنى تاغ باغرىدىكى شىۋاقلىققا ھەيدەپ باراتتى - دە، قويلار-نى ئوتقا قويۇۋېتىپ ئۆزى يېتىپ كىتاب ئوقۇيتتى. يازنىڭ بىر كۈنى تەلئەت قويلىرىنى ئېگىزلىققا ئوتلىغىلى قويۇۋېتىپ كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتى. بىر كەمدە ئۇنىڭ يېنىغا قولىدا بىر تۈگۈن-چەكنى كۆتۈرۈپ نۇربۇۋى كەلدى، ئۇنىڭ تاماق ئەكەلگەنلىكىنى بىلىپ تەلئەت خۇش بولۇپ كەتتى.

— ئاپام كاۋا مانتىسى ئەتكەندى، «سىزنى يەۋالسۇن! » دەپ ئەۋەتتى، — دېدى نۇربۇۋى داستىخاننى ئۇنىڭ ئالدىغا يېيىپ تۇرۇپ.

تەلئەت بۇ سەھرالىقلارنىڭ كاۋا مانتىسىغا ئامراق ئىدى، ئۇلار گۆشسىزلا، جىگىردەكنى ئارىلاشتۇرۇپ ئېتەتتى، ئەمما شۇنچىلىك تەملىك، يېيىشلىك ئىدى. تەلئەت قاچىدىكى تىترەپ تۇرغان مانتىنى كۆرۈپ ئاغزىغا سېرىقسۇ يىغىلدى. ئۇ قاچىنى ئالدىغا تارتتى - دە، ئالدىراپ يېگىلى تۇردى.

— سىزمۇ يېمەمسىز؟ — دېدى تەلئەت مانتىدىن ئۇچنى يەپ بولغاندىن كېيىن ئالدىدا قىزنىڭ بارلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ.

— مەن يەپ كەلدىم، — دېدى نۇربۇۋى ئۇنىڭ ئىشتىها بىلەن يەپ كېتىۋاتقانلىقىغا زوقلىنىپ، — سىزگە ئەكەلگەن مانتىلارنى مەن تۈگدۈم.

— ئوخشاپتۇ...

نۇربۇۋى ئۆزى ئەتكەن تاماقنىڭ يېگىتكە يارىغانلىقىغا چەك-سىز خۇرسەن ئىدى. ئۇ ئىچىدە: «ئەگەر تەلئەت مۇشۇ يېزىدا قالسا ئۇنىڭغا ئۆمۈرۋايەت ئوخشىتىپ تاماق ئېتىپ بېرەتتىم» دەپ ئويلىدى. تەلئەت مانتىنى پاك - پاكىز يەپ بولدى. نۇربۇۋى ئاچ كەلگەن بولسىمۇ تەلئەتنىڭ ئىشتىها بىلەن يېگەنلىكىنى كۆ-رۈپ ئۆزىمۇ تەڭ يېگەندەك خۇش بولدى.

— ئۈرۈمچىدە يىل - يىللاپ يېيەلمەيمىز، — دېدى تەلئەت كالپۇكىنى يالاپ قويۇپ، — بۇلاقسايغا كېلىپ نەچچە يىل يېمى-گەننى بىراقلا توشتۇردۇم.

— ئۈرۈمچىدە كاۋا تېرىمامدۇ؟

— تېرىمايدۇ، بولمايدىغان ئوخشايدۇ.

— ئۇنداق بولسا بۇلاقسايدىن كەتمەڭ! ... — نۇربۇۋى شۇن-داق دېدى - دە، ئۆزىچىلا قىزىرىپ كەتتى. ئۇنىڭغا تەلئەت ئۇنى زاڭلىق قىلىپ كۈلىدىغاندەك تۇيۇلدى. تەلئەت بولسا ئۇنىڭ

كۆزلىرىگە قاراپ تۇرۇپ كېتىپ قىزنىڭ قولىنى «شاپپىدە» تۇتۇپ ئۆزىگە تارتتى ـ دە:

— كەتمەيمۇ؟ — دېدى ھاسىراپ تۇرۇپ...

شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى نۇربۇۋى ئۇنتۇپ كەتتى، ھەممە نەرسە ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندەك، ئۇلارنى قويۇپ يېڭى بىر ئالەمگە كىرىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇنىڭغا بۈگۈن كۆكتە پارلاپ تۇرغان قۇياشمۇ يېقىملىق، كۈلۈپ بېقىۋاتقاندەك گۈزەل تۇيۇلماقتا ئىدى. ئۇ ھاياتىدا بۇنچىلىك ھۇزۇر سۈرۈپ باقمىغانىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك تەلئەتكە تاماق توشۇيتتى، ئۇنىڭ قۇچىقىدا يېتىپ تاتلىق خىياللارنى سۈرەتتى. تەلئەتنىڭ ئوقۇپ بەرگەن شېئىرلىرىنى چۈشەنمىسىمۇ زەن قويۇپ تىڭشايتتى، ئۇ مۇشۇ كۈنلەرنىڭ مەڭگۈ داۋاملىشىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن، كەچ كۈزنىڭ بىر ئەتىگىنى تەلئەت ئۇنىڭغا شۇم خەۋەرنى ئېيتتى:

— ئۈرۈمچىدىن خەت كەلدى، دادامنىڭ ئەھۋالى ئېغىر ئىكەن، — دېدى ئۇ.

— قانداق قىلىسىز؟

— بارمىسام بولمايدۇ... ھازىر رۇخسەت سوراپ چىقتىم.

— قاچان ماڭىسىز؟

— ھازىر ماڭىمەن...

نۇربۇۋىنىڭ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى.

— يېنىپ كېلەرسىز ـ ھە؟ — دېدى ئۇ تەلئەتكە تەلمۈرۈپ.

— دادام ياخشىراق بولغاندىن كېيىن كېلىمەن...

ئارىدا بولۇنغان گەپ شۇ بولدى. تەلئەت شۇ كەتكەنچە بولاقسايغا يېنىپ كەلمىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن زىيالىي ياشلارمۇ بىردىن ـ ئىككىدىن كېتىپ تۈگىدى. نۇربۇۋى بىرنەچ-

چە ئايغىچە تەلئەتتىن خەت كۈتۈپ يۈردى. لېكىن، ئۇنىڭ كۈت- كىنى بىكار بولدى. تەلئەت خۇددى سۇغا چۆشكەن تاشتەك يوق بولدى. نۇربۇۋى ئۇچۇن تەلئەت بىلەن بىللە ئۆتكەن چاغلار خۇددى بىر چۈشتەكلا تۇيۇلۇپ، ئاستا ـ ئاستا ئۇنتۇلۇشقا باشلى- دى. ئۇنىڭ ئۇچۇن ھاياتنىڭ ئەڭ مەنىلىك كۈنلىرى تۈگىگەن- دەك، يۈرىكىدىكى ھەممە ئوت كۆيۈپ تۈگىگەندەك تۇيۇلاتتى. شۇڭا ئۇ رېھىم شاھنىڭ ئۆيىدىن ئەلچى كەلگەندىمۇ تارتىنىپ تۇرمايلا رازى بولدى. ئۇنىڭغا ئەمدى ھاياتنىڭ ھېچبىر قىزىقى قالمىغاندەك پەقەت كۈن ئۆتكۈزسىلا بولاتتى. تويدىن كېيىن ئۇ رېھىم شاھنىڭ مىجەزىنىمۇ ئېغىر ئالماي ئۆتۈۋەردى...

نۇربۇۋى شۇلارنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپ ھەسرەت بىلەن «ئۇھ» تارتىپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ تونۇرغا خېمىر يۇغۇرۇپ قويۇپ، ھويلىغا چىقىپ نەچچە كۈندىن يىغىلىپ قالغان كالىنىڭ تېزەكلىرىنى سۇ قۇيۇپ يۇمشىتىپ پۈتى بىلەن يۇمشات- قاندىن كېيىن، ئۇنى قولىدا كومىلاچ قىلىپ تاملارغا چاپلاپ چىقتى. بۇ ئىشلارنى قىلىپ بولغۇچە دېمى سىقىلىپ، پۇت - قولى تىترەپ كەتتى. ئۇ ئۆيگە كىرىپ سۇپىدا بىردەم ئولتۇردى. بۈگۈن نېمىشقىدۇر ئەزايى - بەدىنىدە جان يوقتەك ھېرىپلا تۇراتتى. «قېرىلىق يەتكەن ئوخشىمامدۇ؟» دەپ ئويلىدى ئىچىدە ۋە كۆڭلى يېرىم بولدى. تۇرۇپلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا تەلئەت كەلدى، «ھازىر ھايات بارمىدۇ؟ قانداقراق ئايال ئالغاندۇ؟ ھەر- قاچان ئوقۇغان كادىر ئايالدۇ؟ بىرەر قېتىم بولاقسايغا كەلگەن بولسىمۇ، بىر كۆرۈۋالغان بولسام...»

نۇربۇۋى باش ـ ئۇچى يوق خىياللار بىلەن ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭغا بۈگۈن بۆلەكچىلا ھاردۇق يەتكەندەك ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئېسىگە خېمىر كېلىپ ئورنىدىن تۇردى، خېمىر بولۇپ تېشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئالدىراپ تونۇرغا ئوت سالدى. ئۇلارنىڭ تونۇرى لاپاسنىڭ يېنىدا ئىدى. ئۇ تونۇرغا ئوتۇن،

www.uyghurkitap.com

شاخ ـ شۇمبىلارنى سىلىپ كۆسەي بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ قويۇپ، نانىنى ئاچقىلى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. شۇ ئەسنادا جىلغا تەرەپتىن تۇيۇقسىزلا بوران كېلىپ ئۇلارنىڭ قورۇسىغا باستۇرۇپ كىردى ۋە هويلىنىڭ ئىچىدە قويۇندەك ئايلىنىپ ئەخلەت چاۋارلارنى ئۇچۇرتۇپ هەر تەرەپكە ئۇرۇشقا باشلىدى. بوران بىردەمدە تونۇردىكى ئوتنى ئۇچۇرتۇپ چىقىپ ئەتراپقا چېچىشقا باشلىدى. بىر پارچە ئوت ئۇچۇپ چىقىپ لاپاستىكى سامانغا چۈشتى. نەچچە يىلدىن ئاپتاپتا تۇرۇپ قۇرۇپ كەتكەن سامان بىلەن قورايلار ماي قۇيغاندەك چاراسلاپ كۆيۈشكە باشلىدى. نۇربۇۋى گۇرۇلدىگەن ئاۋازدىن كۆڭلى ئېغىپ ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقتى ۋە كۆيۈۋاتقان لاپاسقا قاراپ بىردەم داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. قىپقىزىل يالقۇن چېچىپ كۆيۈۋاتقان ئوت ئۆي تەرەپكە قاراپ يامرىماقتا ئىدى. قورقۇپ كەتكەن نۇربۇۋى يۈگۈرگىنىچە كوچىغا چىقىپ بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئوت كەتتى، قۇتقۇزۇڭلار!...

ئەتراپتا ئادەم كۆرۈنمەيتتى. نۇربۇۋى يېڭى مەھەللە تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى ۋە بار ئاۋازى بىلەن:

— ئوت كەتتى، قۇتقۇزۇڭلار!... — دەپ ۋارقىرايتتى. ئۇ شۇنچە يۈگۈرسىمۇ، قەدىمى كەينىگە كېتىۋاتقاندەك بولۇپ يېڭى مەھەللىگە يېتەلمەيتتى.

خېلىدىن كېيىن يېڭى مەھەللە تەرەپتىن بىرقانچە ئادەملەر يۈگۈرۈشۈپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئىسرائىل بىلەن تېيىپمۇ بار ئىدى. ئاڭغىچە سەيلىگاھتا ئىشلەۋاتقان ئىشچىلارمۇ يېتىپ كېلىپ سۇ چاچقىلى تۇردى. ئوت ئۆيلەرنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ئاران ئۆچۈرۈۋېلىنىشتى. ئامبار بىلەن لاپاسلاردىكى ئوت ـ سامانلار پاك ـ پاكىز كۆيۈپ كەتتى.

— تراكتورى كۆرۈنمەيدىغۇ؟ — دېدى بىرەيلەن ئەتراپقا قاراپ.

— ئۇنى رېمونتقا ئاپىرىمەن دەۋاتاتتى.
— نېمە بولسىمۇ تەلىيى بار ئىكەن...

بىردەمدە ۋېلىسىپىتنى شالدىرلىتىپ ھەيدەپ رېھىم شاھ يېتىپ كەلدى. ئۇ كۆيۈپ كۆلگە ئايلانغان ھويلىغا قاراپ داڭ قېتىپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ گۆشلۈك يۈزى لېپىلداپ، كۆزلىرى ئالايدى ۋە جايىدىلا ئوڭدىسىغا يىقىلدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ، سېمىز گەۋدىسى خۇددى جان تالىشىۋاتقان كالىدەك سىلكىنەتتى، ئەتراپتا تۇرغانلار چۆچۈپ كېتىشتى.

— ھارۋا تېپىپ كېلىڭلار! — دېدى ئىسراپىل تېيىپقا.

بىردەمدىن كېيىن ئۇنى ھارۋىغا سېلىپ دوختۇرخانىغا ئېلىپ ماڭدى. رېھىم شاھ شۇ كىرگەنچە بىر ئايدىن ئوشۇق دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. دوختۇرلار مېڭىسىگە قان چۈشكەن، دەپ دىئاگنوز قويۇشتى. ھەر ھالدا دوختۇرلار رېھىم شاھنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالدى، لېكىن ئۇنىڭ بىر قولى بىلەن پۇتى پارالىچ بولدى.

ئۇ ساقىيىپ چىققاندىن كېيىن ئىسراپىل بىلەن تېيىپقا ئارام بەرمەيدىغان بولدى:

— ئۆيۈمنى تۆلەپ بېرىڭلار، — دەيتتى ئۇ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋېلىپ.

ئاخىرى ھۆكۈمەت قۇتقۇزۇش قىلىپ يېڭى مەھەللىدىن ئۆي سېلىپ كۆچۈرۈپ قويدى، لېكىن رېھىم شاھ بۇنىڭغا رازى بولماي ئىككى كۈندە بىر ناھىيىگە ئەرز قىلىپ باراتتى، بۇلاقسايلىقلار ئەمدى ئۇنىڭغا «دەۋاگەر» دەپ لەقەم قويۇپ قويدى.

26

ئىنسان بەزىدە ئۆيدىكى چىراغ ئەتراپىدا ئايلىنىپ يۈرگەن پەرۋانىگە ئوخشايدۇ، ئۇ چىراغ نۇرىنى ئايلىنىپ ئۇچۇدىيۇ،

لېكىن قانچە قىلىپمۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتەلمەيدۇ. قاچاندا چىراغ نۇرى ئۆچۈپ ئۆي ئىچى قاراڭغۇ بولغاندا پەرۋانە سىرتتىن كىرگەن يورۇقتا ئەگىشىپ ئۇچۇپ چىقىپ كېتىدۇ. ئەسلىدە ئاشۇ چىراغ نۇرى ئۇنى ئۆزىگە تارتىپ تۇرىدۇ ۋە ئۇنى سىرتقا چىقارمايدۇ، چىراغ نۇرى ئۆچكەن هامان ئۇ چىقىش يولىنى تېپىۋالىدۇ...

سەلىمەنىڭ تەقدىرىمۇ شۇنداق بولدى. ئۆتكەنكى قانلىق جېدەلدىن كېيىن، ئۇ بەكرى بىلەن ئادا ـ جۇدا بولدى. بەكرى سەلىمەنى هارغۇچە ئۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن خېلى كۈنلەرگىچە بۇلاقسايغا دەسسىمىدى. سەلىمە بولسا ئۇنىڭ ئۈچ تالاق دېگىنىنى ئاچچىقتا دېدىمىكىن، دەپ تازا ئىشەنمىگەنىدى. ئاردىن ئىككى هەپتە ئۆتكەن بىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىزلا ئۆيگە كىرىپ كەلدى، ئۇنى كۆرۈپ سەلىمەنىڭ ۋۇجۇدىغا تىترەك ئولاشتى.

— مەن لەۋزىمدە تۇرىدىغان ئوغۇل بالا، — دېدى ئۇ باشقا گەپ ـ سۆز قىلماستىنلا، — سەن ماڭا ۋاپا قىلمىدىڭ، ماڭا هارام بولدۇڭ، شۇڭا خېتىڭنى بېرەي دەپ كەلدىم... يۇر، يېزىغا بارايلى...

سەلىمەنىڭ كۆتكىنىمۇ شۇ ئىدى. ئۇلار نېرى ـ بېرى دېيىشمەيلا ئاجراشتى.

— ئۆينى قانداق كېلىشتىڭلار؟ — دەپ سورىدى خەت كەسكۈچى.

— يات ئەرنىڭ ئايىغى تېگىپ نامەھرەم بولغان ئۆينى مۇشۇنىڭغا بەردىم، بېشىمدىن سەدىقە، — دېدى بەكرى.

بەكرى ئۆيگە كېلىپ ئۆزىنىڭ نەرسىلىرىنى ئېلىپ كەتتى. سەلىمە يېنىك تىن ئالدى. ئۆزىنى قەپەستىن قۇتۇلغان قۇشتەك ئەركىن، ئازادە هېس قىلدى. ئۇ شۇ كۈنى كېچىسى راھەتلىنىپ تۇرۇپ ئۇخلىدى. ئۇ ئەمدى ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ كېتىشنى، تۇرمۇشنى يېڭىۋاشتىن باشلاشنى نىيەت قىلدى. لېكىن، هازىر

www.uyghurkitap.com

ئۇنىڭ كاللىسى قوپقۇرۇق بولۇپ قانداق قىلىشىنى بىلمەيتتى.
دوختۇرخانىدىن يېنىپ كەلگەندىن كېيىن تېيىپ بىر قېتىم كې-
لىپ ئەھۋال سوراپ كەتكەندىن بۇيان، سەلىمەنىڭ يېنىغا دەس-
سەپ قويمىدى، سەلىمەنى كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئۈمىدسىز خىيال-
لار باسقىلى تۇردى: «بىلىۋاتىمەن، ئۇ مېنىڭدىن ئۆزىنى تارتى-
ۋاتىدۇ... ئەر كىشى دېگەن شۇ ئىكەنغۇ؟... لېكىن ئۇ بىچارىگىمۇ
تەس... ھېلىمۇ دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قال-
دى. دوختۇر پۇلىنى تۆلىدى. ئۇنىڭدىن يەنە نېمە تەلەپ قىلى-
مەن، مەھەللىدە بىزنىڭ ئۇستىمىزدە ئاز گەپ چىقمىدى. ئۇ
بەلكىم شۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىۋاتقاندۇ؟... ئىككىمىزنى باغلاپ
تۇرغان بالىمۇ يوق بولدى... ئەمدى مەن ئۆزۈمنىڭ كۈنىنى
ئۆزۈم ئېلىشىم كېرەك، نەچچە ۋاقىتتىن بەكرى ئاز - تولا
بولسىمۇ پۇل بېرىپ تۇراتتى. تۇرمۇشۇمدىن خەۋەر ئالاتتى،
ئەمدى بۇمۇ يوق بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن كىمگە يۆلىنىپ كۈن
ئۆتكۈزىمەن؟...»
سەلىمە نەچچە كۈنگىچە ئويلاندى. «نېمە ئىش قىلسام بو-
لار؟» دەپ باش قاتۇردى. بىر تۇرۇپ، بۇ يەردىن كېتىشنى،
ئۆزىگە تۈگىمەس يۈرەك يارىسى ھەدىيە قىلغان بۇ مەھەللىدىن
بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىشنىمۇ ئويلىدى. ئۇنىڭ ناھىيىدە
ئوقەت قىلىدىغان نەۋرە ئاكىسى بار ئىدى، ئۇ: «شۇنىڭ يېنىغا
بارسام ئەڭ بولمىغاندا كوچا سۈپۈرىدىغان ئىشقىمۇ بولسا تونۇش-
تۇرۇپ قويار» دېگەن نىيەتكىمۇ كەلدى، شۇنداق چاغدا ئۇنىڭ
كۆز ئالدىغا تېيىپ كېلىۋالاتتى. تېيىپ ئۇنىڭغا «مېنى مۇشۇن-
داق تاشلاپ كېتەمسەن؟» دەيدىغاندەك تۇيۇلۇپ، بۇ نىيىتىدىن
يېنىپ قالاتتى. ئۇ شۇنداق ئىككى تايىن بولۇپ يۈرگەن كۈنلەر-
نىڭ بىرىدە بىر كۈنى تېيىپ ئۇنى يوقلاپ ئۆيگە كەلدى، ئۇنى
كۆرۈپ سەلىمەنىڭ قەلبىدە ئۈمىد چىرىغى يانغاندەك بولدى.
— ئەھۋالىڭ قانداق؟ — دېدى تېيىپ سۈپىغا كېلىپ ئول-
تۇرۇپ.

www.uyghurkitap.com

— يامان ئەمەس…

سەلىمە ئۇنىڭ بېشىدىن ـ ئايىغىغىچە سەپسالدى، ئۇنىڭ كۆزىگە تېيىپ ئورۇقلاپ قالغاندەك تۇيۇلدى، تېيىپ يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى، سەلىمە ئۇنىڭ كەيپىياتىدىن ھېچ نەرسىنى چۈشىنەلمەي بىئارام بولدى: «ئۇ ماڭا بىر گەپنى دېمەكچى ئوخشايدۇ، نېمىنى دەيدىغاندۇ؟ سەلىمە، بۇرۇن باشـلىق قىلىپتۇق، ئەخمىقانە ئىشلارنى قىلىپتۇق. ئەمدى بولدى قىلايلى، ئۆتكەن ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەت، سەنمۇ مۇشۇنداقراق ۋاقتىڭدا ئۆزۈڭنىڭ يولىنى تېپىۋالغىن…» دەيدىغاندەك تۇيۇلۇپ يۈرىكى مۇزلاپ كەتتى. ئۇ تېيىپنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتتى، تېيىپ بولسا نەق گەپنى دېمەستىن مەھەللىدە قىلىنىۋاتقان ئىشلارنى ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق سۆزلەپ كەتتى. ئاخىرى ئۇمۇ سەلىمەنىڭ ھالىتىنى سېزىپ قالدىمۇ، گەپنى يۆتكىدى:

— بەكرىدىنمۇ تۈگەشتىڭ، — دېدى ئۇ سەلىمەگە قاراپ قويۇپ، — ئەمدى قانداق قىلاي دەۋاتىسەن؟

— نېمىنى دەيسىز؟ — سەلىمە چۈشىنەلمەي سورىدى.

— تۇرمۇشۇڭنى قانداق ئۆتكۈزىسەن دەيمەن، قورساقنى بېقىش كېرەكقۇ؟

— بىلمىدىم، — دېدى ئۇ يەرگە قارىغىنىچە ۋە تېيىپ نېمە دەيدىكىن، دەپ قوشۇپ قويدى، — شەھەرگە كېتەيمىكىن دەيمەن…

— شەھەردە نېمە ئىش قىلىسەن؟

— مەن قىلغۇدەك بىرەر ئىش چىقار… كوچا سۈپۈرسەممۇ مەيلى…

— سەن شۇ ئىشقا كۆنەلەرسەنمۇ؟

— باشقا كەلگەندە كۆنمەي نېمە ئامالىم بار…

تېيىپ تاماكىسىنى يەرگە تاشلاپ پۇتىدا ئېزىپ ئۆچۈردى

ۋە خېلىغىچە چەيلەنگەن تاماكا قالدۇقىغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى.
— مەن ساڭا بىر ئىشنى مەسلىھەت قىلغىلى كەلگەندىم، — دېدى ئۇ ئاخىرى بېشىنى كۆتۈرۈپ، — بىكارغا كەلگەن ئوخشايمەن.
— نېمە ئىش ئىدى؟
— بىز ئىسراپىل بىلەن مەسلىھەتلىشىپ مەھەللىدىكى ئايال-لارنى تەشكىللەپ بىرەر ئىش قىلىپ باقايلى دېيىشكەن...
— مەسىلەن قانداق ئىشنى؟ — سەلىمە كوچىلاپ سورىدى.
— سەنمۇ بىلىسەن، جىلغىنىڭ ئىچىدە قارىقات، تاڭقوراي، ياۋا ئالما دېگەنلەر جىق، ئاڭلاشلارغا قارىغاندا ھازىر شەھەردە بۇنىڭ بازىرى ناھايىتى ئىتتىك دەيدۇ. بىز شۇنىڭدىن مۇرابba قاينىتىپ سېتىپ باقسامىكىن دېيىشكەن، ئاياللاردىن سورىسام مۇرابba قىلىشنى مەسۇمكامنىڭ شەرۋانە ھەدەم بىلىدىكەندۇق، ئۇ ئايال ئۆلۈپ كەتتى، بەزىلەر سېنىمۇ بىلىدۇ، دەيدۇ، راست بىلەمسەن؟
— مەنمۇ شەرۋانە ھەدەمدىن ئۆگەنگەن، ئۇنى قىلىش ئانچە تەس ئەمەس...
— شۇنى قىلىپ باقساڭلار بولمامدۇ؟ ئېقىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.
— ئۇنى مەن يالغۇز قانداق قىلالايمەن؟ بۇرۇن بىز ئۆزىمىز يەيدىغانغىلا قىلاتتۇق، بازارغا ساتقۇدەك قىلماق تەستە؟
— سەنچۇ قولى كېلىدىغان ئاياللار بىلەن سۆزلىشىپ ماقۇل دېسە، ئۇلارنى يېنىڭغا ئالىسەن. تىرىپ ئەكېلىشنى ياشلارنى تەشكىللەيمىز، پۇل بەرسە كىم قىلمايدۇ؟...
— مۇراببانىغۇ قايناتتۇق، ئۇنى نەگە ئاپىرىپ ساتىمىز؟
— مەن يارى بىلەن سۆزلەشتىم، ئۇ شەھەرگە ئاپىرىپ سېتىپ بېرىدىغان بولدى. كېيىنچە ئاستا - ئاستا يول تاپىدىغان گەپ.

سەلىمە يەنە ئىشەنچ قىلالمىدى.

— ئۇنىڭغا كورا ـ قازان، شېكەر... كېتىدۇ، ئۇتۇلكىلارنى تېپىش كېرەك، مەندە ھېچ نەرسە بولمىسا... — شۇلارنى سەن بىلەن مەسلىھەتلەشكىلى كەلدىمەن — دېدى تېيىپ چۈشەندۈرۈپ، — ئۆيدە بار نەرسىلەرنى ئۆيىنى تال قىلساڭلار، شېكەرنى سېتىۋالماي بولمايدۇ... پۇلنى ئامانەت قەرزدىن ھەل قىلغىلى بولىدۇ...

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەلىمەنىڭ كۆڭلى يورۇپ كەتكەندەك بولدى. «تېيىپنىڭ كۆڭلىدە يەنە مەن بار ئىكەنمەن، ئۇ مېنىڭ غېمىمنى قىلىۋېتىپتۇ، مەن ئۇنىڭدىن بىكارلا رەنجىپ يۈرۈپتىمەن، ئەگەر ئۇ مەدەت بەرسە نېمىشقا قىلمايمەن؟... تېيىپ بىر يېرىنى بىلىدۇ، بەلكىم مۇشۇنىڭ بىلەن كۆڭۈم ياخشىمۇ بولۇپ كېتەر؟...»

— قانداق؟ قىلىپ باقامسەن؟ — تېيىپ قايتىلاپ سورىدى.

— ئەگەر سىز شۇنداق دېسىڭىز بوپتۇ قىلاي... — دېدى سەلىمە كۆپ ئويلىنىپ تۇرمايلا.

— ئەمىسە سەن ئاياللار بىلەن سۆزلىشىپ باق... مېنىڭچە، مۇرابىبا قايىنىتىدىغانغا ھازىرچە ئۆزۈڭدىن باشقا ئۈچ ئايال بولسا يېتەر، قانداق؟

— يېتەر... ئۇنى نەدە قىلارمىز؟

— مۇشۇ قورۇيۇڭدا قىلساڭمۇ بولىدىغۇ؟... ئەگەر لازىم دېسەڭ كەنتتە ئاپەتكە دەپ بەرگەن چېدىرلار بار، شۇنى تىكىپ بېرەيلى، ئەمدى سېنى نېرى تۇر، بېرى تۇر دەيدىغان ئادەممۇ يوقتۇ؟

— شۇنداق قىلساقمۇ بولغۇدەك...

— ھازىر قارىقاتلار پىشاي دەپ قالدى دېگىنە، شۇڭا دەرھال ھەرىكەت قىلمىساڭ بولمايدۇ، ناۋادا بۇ ئىش ئېقىپ قالسا ئاستا ـ ئاستا كېڭەيتەرسەن...

ئۇلار ئىككىسى مۇراببا قىلىشقا لازىملىق سايمانلار، كېتە-
دىغان ماتېرىيال، خىراجەت ھەققىدە ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشتى.
سەلىمە ھاياجانلىناتتى، شۇ تاپتا ئۇنىڭ رايىچە بولسا بېرىپ
تېيىپنى قۇچاقلىغۇسى، ئۇنىڭ قوينىغا ئۆزىنى ئېتىپ خۇشاللىق
يېشىنى تۆكۈۋالغۇسى بار ئىدى. ئىنسان دېگەن شۇنداق نەرسە،
ئۇ بىرىنى چىن يۈرىكىدىن ياخشى كۆرۈپ قالدىمۇ، بولدى،
ئۇنىڭ قۇلى بولۇپ قالىدۇ، سەلىمەمۇ شۇنداق بولدى، تېيىپ
نېمە دېسە شۇنىڭغا ماقۇل دەيتتى…

— مېنىڭ كۆڭلۈم تويۇپ تۇرىدۇ، — دېدى تېيىپ سەلىمە-
گە ئىلھام بېرىپ، — بۇ ئىش يۇرۇشۇپ كېتىدىغاندەكلا تۇرىدۇ.

— شۇنداق بولارمۇ؟… ئىلاھىم، دېگىنىڭىزدەك بولار.

— ئۆتكەندە زۇنۇن ھاجىم شۇنداق بىر گەپنى قىلىپ قال-
دى: ئۇ جىلغىنىڭ ئىچىدىكى قارىقات، ياۋا ئالمىلارنى كۆرۈپ،
«ئەگەر مۇشۇ نەرسىلەرنى جايىدا پىششىقلاپ ئىشلىسە قالتىس
پۇل تاپقىلى بولىدۇ» دېگەنىدى. سودىگەر خەق بىر يېرىنى بىلىپ
دەيدۇ، كىم بىلىدۇ، ئەتە - ئۆگۈن مۇشۇنىڭ بىلەن لاۋەن
بولۇپ كېتەمسەن، ئۇ چاغدا بىزلەرگە قارايدىغان كۆزۈڭ بولماي
قالارمىكىن؟…

— تېيىپ، سىز ماڭا تېخىچە ئىشەنمەمسىز؟

— كىم بىلىدۇ، پۇل دېگەن يامان نەرسە.

— مېنىڭ كۆڭلۈمدە پەقەت سىزلا بار، تېيىپ، سىز مېنى
نېمىشقا چۈشەنمەيسىز؟

— راست - ھە؟…

سەلىمەنىڭ تاقىتى تۈگىدى. ئۇ ئۆزىنى تېيىپنىڭ قۇچىقىغا
ئاتتى - دە، ئۆكسۈپ يىغلىغىنىچە پىچىرلىدى:

— جېنىم تېيىپ، سىز نېمە دېسىڭىز مەن رازى… پەقەت
مېنى تاشلىۋەتمىسىڭىزلا بولىدۇ، سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي…

بۇلاقسايىنى گۇگۇم پەردىسى قاپلىغان چاغدا تېيىپ سەلىمە-

نىڭ ئۆيىدىن قايتىپ چىقتى... سەلىمە ئەتىسىلا بىرنەچچە ئاياللار بىلەن سۆزلىشىۋېدى، ئۇلار دەرھال ماقۇل بولدى:

— قولىمىز پۇل كۆرىدىغانلا ئىش بولسا قىلمامدۇق. بولدى، ئۆيدە بىكار ئولتۇرۇپمۇ ئېرىمىزنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قالغىلى تۇردۇق، — دېيىشتى ئۇلار.

سەلىمەنىڭ قورۇسىدا مۇراببا تەييارلىقى باشلاندى، بەزىلەر ئۆيلىرىدىن كورىلىرىنى، چېلەكلىرىنى ئاچىقتى، ئوچاقلار سېلىندى. قورۇنىڭ ئىچى تويىنىڭ تەييارلىقىدەك قىزىپ كەتتى. سەلىمە ھەممە ئىشلارنى ئۆزى كۆرۈپ تەكشۈرۈپ تۇراتتى، شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلى دەككە - دۈككىدىن نېرى بولمايتتى، ئاخىرى تۇنجى مۇراببا تەييار بولدى. يارمۇھەممەد ئۇنى ئالغىلى كەلدى.

— سەلىمە ھەدە، — دېدى يارمۇھەممەد مۇراببالارنى كۆرۈپ چىقىپ، — بۇنىڭ باھاسى قانچىدىن بولدى؟

— مەن نەدىن بىلەي، — دېدى سەلىمە.

— سىز قالتىس سودىگەر ئىكەنسىزغۇ؟ — دېدى يارمۇھەممەد كۈلۈپ، — مەن شەھەردە ئۇقۇشۇپ باقتىم، بوتۇلكىسىنى پارچە ساتسا ئون بىر - ئون ئىككى سومدىن بولۇۋېتىپتۇ، بىز ئون سومدىن توپ ئۆتكۈزسەك قانداق؟

سەلىمە ئىچىدە ھېسابلاپ كۆردى - دە، ماقۇل بولدى. كەچتە يارمۇھەممەد سەلىمەگە مىڭ سومنى ئەكىلىپ تۇتقۇزدى:

— مەن بىرنەچچە دۇكان بىلەن سۆزلىشىپ قويدۇم، ئۇلار قانچە بولسا ئەكەلگىن، دېدى. ئالدىڭىز ئوچۇق ئىكەن جۇمۇ، سەلىمە ھەدە؟

سەلىمە تاراقلاپ تۇرغان پۇلنى نەچچە قېتىمدىن ساناپ چىقتى. كەتكەن چىقىمنى ھېسابلاپ كۆرۈۋېدى، يېرىمىدىن جىق ساپ پايدا بولۇپتۇ. خۇشاللىقتا يېرىم كېچىگىچە كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. «تۇۋا! ... — دەيتتى ئۇ، — ئەجەب نەچچە ۋاقتتىن

مۇشۇنى قىلىش نېمىشقا ئېسىمىزگە كەلمىگەن بولغىيتتى؟ ھېچ۔
قانچە چىقىم قىلمايلا شۇنچىلىك پۇل تاپتۇق، ئەتە خوتۇنلارغا
دېسەم قانچە خۇش بولۇپ كېتەر ـ ھە؟...»
سەلىمەنىڭ قىلىۋاتقان ئىشى بىر دەمدىلا پۈتۈن مەھەللىگە
پۇر كەتتى، ئۇنىڭ قورۇسى تاماشا كۆرگۈچى ئاياللار بىلەن
توشتى، ئۇلار سەلىمەلەرنىڭ ھە دېمەيلا مىڭ سوم كىرىم قىلىش۔
قانلىقىنى ئاڭلاپ ئۆز قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەيتتى:
— تۇۋا، سەلىمەگە بۇ ئەقىل نەدىن كەلگەندۇ؟
— بەكرىنىڭ ئەلىمى جېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپتىكەندە بىچارد۔
گە، شۇنىڭدىن ئايرىلىپلا يولى ئېچىلىپ كەتتى دېسە...
— ئۇنى يۆلەۋاتقان تۇۋرۇكى باردە، شۇڭا...
— بىڭسى بار ئىكەن، يۆلەۋېتىپتۇ. سەن بىلەن بىزنى كىم
يۆلەيدۇ؟
— يۆلەيدىغان چىقسا ئۆزۈڭنى ئاتامسەن نېمە؟
— مەيلى دەيتتىم...
— بېشىڭنى يە، قېلىن...
سەلىمە ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىسىمۇ ئاڭلىماسلىققا سال۔
دى... نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئۇلارنىڭ يېنىغا ئىسراپىل بىلەن
زۇنۇن ھاجىم كەلدى، سەلىمە ئۇلارنى كۆرۈپ ھودۇقۇپ كەتتى.
— مەن ناھىيىدە يىغىندا بولۇپ ئىشىڭلارنىڭ بېشىدا بولال۔
مىدىم، — دېدى ئىسراپىل سەلىمە بىلەن كۆرۈشۈپ، — سىز
بۇلاقسايدا ھېچكىم قىلمىغان ئىشنى باشلاپسىز، بۇلاقسايىنىڭ
ئاياللىرى ئۇچۇن ئۈلگە تىكلەپ بەردىڭىز، سىزگە رەھمەت...
سەلىمە ماختاشنى ئاڭلاپ قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى.
ئۇ ئىسراپىل بىلەن زۇنۇن ھاجىمغا مۇرابابالارنى تەييارلاش جەر۔
يانىنى تەپسىلىي تونۇشتۇردى، زۇنۇن ھاجىم قاچىلىنىپ تەييار۔
لانغان مۇرابابالارنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ كۆردى، چىنىگە ئېلىپ

قويغان مۇرابىانى تېتىپ باقتى.

— ئەسلىدە بۇ ئوقەتنى مەن قىلارمەن، دېگەن خىيالىم بار ئىدى، — دېدى زۇنۇن ھاجىم ئىسراپىلغا قاراپ. — سەلىمە خانىم مېنىڭدىن بالدۇر چىقىپتۇ، خەير بوپتۇ، يېمەك بولاق-سايلىقلارمۇ ئويغىنىپ پۇل تېپىشنىڭ يولىغا كىرىپتۇ، بۇ يەرلىشىش باشلىنىش، ھەرقانداق ئىش مۇشۇنداق كىچىكتىن باشلىنىدىغان گەپ، ياخشى بوپتۇ...

— بىزمۇ قارىسىغىلا قىلىۋاتىمىز، — دېدى سەلىمە، — بولمىغان يېرىنى دەپ بەرسىڭىز بوپتىكەن...

— ھازىر بازارنىڭ تەلىپى كۆندىن - كۈنگە يۇقىرىلاپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى زۇنۇن ھاجىم، — رىقابەت كۈچلۈك، ئەگەر سىلەر مۇشۇ ھالەتتە ئىشلەپ بازارغا سالساڭلار ئۇزاققا قالماي مۇرابباڭلار كاساتلىشىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەلىمە چۆچۈپ كەتتى.

— مۇرابىا بولماپتۇمۇ؟

— مۇرابانىڭ تەمىدە گەپ يوق، گەپ قاچىلاشتا. قاچىلاش، ئوراش بولسا بەك ئاددىي، قوپال ئىكەن، ئۆلچەمگە لايىق ئەمەس، — زۇنۇن ھاجىم تەييارلانغان بىر بوتۇلكىنى ئېلىپ كۆرسەتتى، — مانا قاراڭلار، بۇنىڭ ئاغزى ھىم ئەمەس. بۇنداق بولغاندا ئاسانلا بۇزۇلۇپ قالىدۇ. يەنە بىرى، بۇنىڭدا ھېچقانداق ماركا يوق، سىپىسىدامىلا، ھازىر ماركىسىز تاۋارغا خېرىدارلار ئىشەنمەيدۇ... سودا دېگەندە تولاراق قاپاق پۇل ئەمەس، باراڭ پۇل بولىدۇ...

ئىسراپىل زۇنۇن ھاجىمنىڭ تاپقان ئىبۋەنلىرىنى ياراتمىغاندەك قىلىپ گەپ قىستۇردى:

— بۇلار دېھقانلار، ھاجىم. سىز دېگەن تەلەپكە يېتىش ئۈچۈن مەلۇم جەريان كېتىدۇ.

— ئۇنى مەنمۇ بىلىپ تۇرىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن خەتەرنىمۇ ئەسكە سېلىپ قويۇۋاتىمەن، سودا قىلغان ئادەم پايدا ئالغان كۈنى ئەتە زىيان چىقىپ قېلىشى مۇمكىن، دەپ تەييارلىق قىلىشى كېرەك...

— بۇ دېگىنىڭىز توغرا...

— ئەمما، ئۇنىڭ چارىسىنىمۇ قىلغىلى بولىدۇ، — دېدى زۇنۇن هاجىم.

— قانداق قىلساق بولىدۇ؟ — سەلىمە ئالدىراپ سورىدى.

— ئەگەر بايا مەن دېگەندەك قىلساق ماۋۇ بىر قۇتىنى ئون سوم ئەمەس، ئون بەش سومغا ساتقىلى بولىدۇ.

— لېكىن، بىزدە ئۇنچىلىك شارائىت يوق ئەمەسمۇ؟

— سىلەردە بولمىسا بىزدە بار، بىز بىرلىشىپ قىلىمىز، قانداق؟

— مەن بۇنى ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيدىكەنمەن، — دېدى سەلىمە قىزارغىنىچە.

— مەسىلەن دېسەك، هازىر هەممىدىن بۇرۇن بوتۇلكا قاچىلاش ماشىنىسى ئېلىش كېرەك، ماركىنى تەييارلاش كېرەك، بۇ ئىشلارنى مەن بېجىرىمەن، پايدىنىڭ مەلۇم پىرسەنتىنى مەن ئالىمەن، بىز شېرىك ئىش قىلىمىز...

سەلىمە قانداق قىلاي دېگەندەك ئىسراپىلغا قارىدى. ئىسراپىل:

— بۇ ئىشلارنى ئويلىشىپ ئاندىن بىرنېمە دەرسىز، — دېدى سەلىمەگە ۋە، — ئىشلىرىڭىز ئىلگىرى باسسۇن، هەرگىز بەل قويۇۋەتمەڭ... قىيىنچىلىقلىرىڭىز بولسا تېپىپ بىلەن ماڭا دەڭ...

تېپىپنىڭ ئېتىنى ئاڭلاپ سەلىمەنىڭ ۋۇجۇدى شېرىن بىر تۇيغۇغا چۆمدى، يۈزى ئوت بولۇپ ياندى...

27

بۇ كۈنلەردە يارمۇھەممەد ھەممىدىن ئالدىراش بولۇپ كەت-
تى. زۇنۇن ھاجىم «مېنىڭ ۋاقتىم يوق» دەپ سەيلىگاھنىڭ
ھەممە تەييارلىق ئىشلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇپ قويدى. ھاجىم
ھەپتە - ئون كۈندە بىر چىقىپ ئىشلارنى كۆزدىن كەچۈرەتتى،
دىتىغا ياقمىغانلىرىنى بۇزدۇرۇپ باشقىدىن ياساتتى، خىيالىغا
كەلگەن يېڭى - يېڭى مۇلازىمەت تۈرلىرىنى قاتاتتى.

— قورقما، پۇل كەملىسە ماڭا دېگىن، — دېدى ئۇ بۇ
دورەم چىققىنىدا يارمۇھەممەدكە، — ھەرگىز ئاددىي، چاكىنا
بولۇپ قالمىسۇن، ھازىرقى زامانغا لايىق بولسۇن، قاراپ تۇر،
بۇلاقساي بىر - ئىككى يىلغا قالماي داڭلىق سەيلىگاھ بولىدۇ.

زۇنۇن ھاجىمنىڭ دېگەنلىرى بويىچە سەيلىگاھ قۇرۇلۇشى
تېخىمۇ چوڭقىيىپ كەتتى. يارمۇھەممەد بولسا ئىشلىتىدىغان ماتې-
رىيالدىن تارتىپ چوڭ - كىچىك ھەممە ئىشلارغا ئۆزى چاپاتتى.
ھېلىمۇ ياخشى، زۇنۇن ھاجىم «يۈگۈر - يېتىمغا ئىشلەت-
كىن!» دەپ بىر تۇرمۇش ماشىنىسىنى شوپۇر بىلەن بەردى.
شۇڭا ئۇ دۇكانغا قارىغۇدەك چولىسى بولماي ئۇنى پەرىدەگە تاش-
لاپلا بەردى. ئۇلار كۈندۈزلىرى كەمدىن - كەم كۆرۈشەتتى،
ئەمدى پەرىدەنىڭ كۈنلىرىمۇ ئالدىراشلىقتا ئۆتىدىغان بولدى...

بۈگۈنمۇ يارمۇھەممەد چېيىنى چالا - بۇلا ئىچتى - دە،
ئورنىدىن تۇردى:

— بۈگۈن نەگە بارىسىز؟ — دەپ سورىدى پەرىدە داستىخان-
نى يىغىۋېتىپ.

— شەھەرگە، زۇنۇن ھاجىم «كەلگىن!» دەپ تېلېفون
قىلىپتۇ، ئاشخانىغا ماتېرىيالمۇ كېرەك ئىكەن...

— دۇكانغىمۇ ئازراق مال ئالغاچ چىقسىڭىز بوپتىكەن.

www.uyghurkitap.com

— نېمە مال؟ ئۆزۈڭ بىللە بارامسەن ـ يە؟
— مۇشۇ تۇرقۇمدا مەن قانداق بارىمەن؟ — پەرىدە تومپىـ يىپ چىققان قورسىقىنى سىلاپ قويۇپ دېدى.
يارمۇھەممەدمۇ ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ قويدى ـ دە:
— ئەمىسە مالنىڭ تىزىملىكىنى بەرگىن، — دېدى.
پەرىدە بىر پارچە قەغەزگە ئەكېلىدىغان ماللارنى يېزىپ ئۇنىڭغا تەڭلىدى، يارمۇھەممەد قەغەزگە كۆز يۈگۈرتۈپ بولۇپ پەرىدەگە قولىنى سوزدى.
— نېمە؟ — پەرىدە چۈشەنمەستىن سورىدى.
— پۇلچۇ؟… «پەرىدە ئەۋەتتى» دېسەم بىكارغا بەرمەس؟
پەرىدە شۇ چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ ئىشكاپنىڭ تارتمىسىدىن بىرتۇتام پۇلنى ئېلىپ ساناپ بەردى.
— كىراسىچۇ؟ — يارمۇھەممەد پۇلنى ساناپ چىقىپ پەرىگە قارىدى، — بىكارغا توشۇيمەنمۇ؟
— نېمە كىرا؟… كىراغا پۇل يوق.
— سەن مېنى بەك قويۇپ كەتكىلى تۇردۇڭ جۇمۇ! — دېدى يارمۇھەممەد كۈلۈپ تۇرۇپ، — بۇنداقلىقىڭنى بىلگەن بولسام…
— ھە، نېمە قىلاتتىڭىز؟
— دۇكاننى ئۆتكۈزۈپ بەرمەس ئىكەنمەن.
— چىداڭ! — دېدى پەرىدە ئەركىلەپ.
يارمۇھەممەد پۇلنى قول سومكىسىغا سېلىۋېتىپ دېدى:
— كېچىدىن تۇرغان چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ دېسە…
— ئاكام كېلىپ قالامدۇ ـ يە! قانداق كۆرۈپسىز؟
— نەدىكى يول ئىكىن، پەرق قىلالمىدىم. كېتىۋاتسام، ئالدىمدا قولىدا قۇرۇق سومكىسى بار تۇرغان پىيادە كېلىۋاتقۇدەك، تۇرغاننى كۆرۈپ ئالدىغا يۈگۈرۈپتىمەن، لېكىن پەقەتلا يېتەلمىگۈدەكمەن، ئاشۇنداق يۈگۈرۈپ ئويغىنىپ كەتتىم.

— يولنى چۈشىنىدىغىنىڭىزگە قارىغاندا كېلىپ قالام-دۇ - يە؟...

— مەنمۇ شۇنداق بولامدىكىن دەيمەن. شۇ ئارىدا سىرتتا ماشىنىنىڭ سىگنالى ئاڭلاندى.

— ئەمىسە مەن كەتتىم، — دېدى يارمۇھەممەد ۋە پەردىنى قوچاقلاپ سۆيۈپ قويدى.

— تىنچ - ئامان بېرىپ كېلىڭ!...

پەردە ئۇنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. يارمۇھەممەد كابىنكىنىڭ قېشىغا بارغاندا پەردەگە قاراپ خوش دېگەندەك قولىنى سىلكىپ قويۇپ ماشىنىغا چىقتى. ماشىنا يېنىك چاڭ توزۇتۇپ ماڭدى - دە، هايال ئۆتمەي يېڭى مەھەللىنى كەينىگە تاشلاپ سايلىققا چىقتى. قارىماي ياتقۇزۇلغان يولدا ماشىنا سىلىق سىلكىنىپ كېتىۋاتاتتى. يارمۇھەممەد ئالدىدا قارا ئارغامچىدەك سوزۇلۇپ ياتقان يولغا قارىغىنىچە خىيالغا چۆمدى.

«هايات دېگەن ئاجايىپ بولىدىكەن، — دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، — تىرىشساڭ، جاپا - مۇشەققەتكە چىدىساڭ يول تاپىدىكەنسەن، تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈش ئۆزۈڭگە باغلىق ئىش ئىكەن. سەلىمە ھەدەمنى ئاشۇنداق ئىشلارنى قىلىدۇ، دەپ كىم ئويلىغان، مانا ئۆزىنىڭ يولىنى تاپتى، مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئۇرۇمچىگە بېرىپ پۇل تېپىپ كەلمىگەن بولسام دۇكاننى ئاچالمايتتىم. مۇنۇ كۆڭلىمۇ ئېرىشەلمەيتتىم. هازىر كۆڭلۈم ئالەم بولدى، ئىش - ئوقىتىممۇ ئىلگىرى بېسىۋاتىدۇ. ئەتە - ئۆگۈن سەيلىگاھقا بىر دۇكان قۇرۇۋالسام، پەردە ئىككىمىز ئىككى دۇكاننى ئاچساق خاتىرجەم ياشايتتۇق، زۇنۇن هاجىم نېمىگە چاقىرتتىكىنا؟...»

شوپۇر يىگىتنىڭ ئىچى پۇشتىمۇ، ئۈنئالغۇنى قويۇپ قويدى. كابىنكىنىڭ ئىچىنى بىر ئايالنىڭ مەردانە ئېيتقان ناخشىسى بىر ئالدى:

جاپانى كىم تولا چەكسە،
گۆھەرنى شۇ ئالۇر تاشتىن،
گۆھەر ئالغۇچى شۇ تاشتىن
نە سەۋدا ئۆتەر باشتىن...

«نېمىدېگەن مەنىلىك سۆزلەر؟... جاپا چەكمىگۇچە ھالاۋەتكە يەتكىلى بولمايدىكەنغۇ، مەن نېمە كۇنلەرنى كۆرمىدىم؟...» دەر-ۋەقە، يارمۇھەممەد ئۇچۇن بۇ كۇن ئاسانغا توختىمىدى. ئاتا-ئانىسىنىڭ تىكەندەك يالغۇز ئوغلى بولغان يارمۇھەممەد ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىدا دادىسى بىلەن ئاپىسى ئارقا-دىن ئۆلۇپ كەتتى، تۇيۇقسىز كەلگەن مۇسىبەت يارمۇھەممەدنى گاڭگىرىتىپ قويدى. تېخى ئون بەش ياشقا كىرمىگەن يارمۇھەم-مەد يورۇق ئالەمدە تىكەندەك يالغۇز قالدى. ئۇ كۇندۇزلىرى قوشنىلارنىڭ ئىش-كۇشلىرىنى قىلىپ بېرەتتى. ئۇلار ئۇنىڭغا بىرەر قاچا تاماق، ئىچى ئاغرىغانلار قولىغا بىرەر سوم پۇل تۇتقۇزۇپ قوياتتى. مەھەللىدە ئۇنىڭ ئەڭ يېقىن ئاغىنىسى مە-سۇم تارانىنىڭ ئوغلى تۇرغان ئىدى. تۇرغان ئۇنى ھەر كۇنى يوقلاپ تۇراتتى. بەزىدە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ يېنىدا قونۇپمۇ قالاتتى. مەسۇم تارانىمۇ ئۆيدە تاماق ئەتكەن كۇنلىرى تۇرغاننى «يارمۇھەممەدنى چاقىرىپ كەل!» دەپ ئەۋەتەتتى. ئۇ شۇنداق يۇرۇپ ئىككى يىلنى ئۆتكۇزدى. ئۇ بەزىدە كېچىلىرى ئۇيقۇسى كەلمەي ئۇزاقتىن-ئۇزاق خىياللارنى سۇرەتتى. كەلگۇسىدە ئۆزىنى قانداق تەقدىرلەر كۇتۇۋاتقانلىقىنى خىيالەن قىياس قىلات-تى، ئۇ بۇلاقسايدا كۇن ئۆتكۇزۇشكە كۆزى يەتمەي قالدى، ئۇ بۇ يەردە نېمە قىلالايدۇ، دېھقانچىلىققا قولى كەلمەيدۇ. بىرەر ئوقەت قىلاي دېسە يانچۇقىدا تىيىن يوق، چوڭ بولغانچە كىشى-لەرنىڭ ئىشىكىدە يۇرۇشتىن نومۇس قىلىدىغان بولۇپ قالدى.

شۇنداق يۈرگەن كۈنلەردە ئۆنىڭغا دادىسىنىڭ تۇغقىنى ئۇچراپ ئۆنىڭ بىلەن تۇرغاننى ئۈرۈمچىگە ئېلىپ ماڭدى.

«ئەگەر شۇ چاغدا تەۋەككۈل قىلمىغان بولسام بۇ كۈنگىمۇ ئېرىشەلمەس ئىكەنمەن، — دېدى يارمۇھەممەد شۇلارنى كۆز-لىدىن ئۆتكۈزۈپ، — ئۈرۈمچىگە بېرىپ قانداقلا بولمىسۇن سودىنىڭ يولىنى ئۆگەندىم، كۆزۈم ئېچىلدى، ئىلگىرى بۇلاق-سايەدەك بۇنداق نامرات مەھەللىدە پۇل تاپقىلى بولىدۇ، دەپ كىمنىڭ خىيالىغا كەلگەن؟ مانا مەن مۇشۇ يەردە پۇل تاپتىم، سەلىمە ھەددەممۇ پۇل تاپقىلى باشلىدى. ئەگەر سەيلىگاھ مېڭىپ كەتسە پۇل دېگەن ئۆزىلا كېلىدۇ. ھازىر خەقلەرگە نىمە بولدى-كىن، سەيلە - ساياھەتكە ئـايىماي خەجـلەيدىغان بولـۇپتۇغۇ-تاڭ؟...» ئۆنىڭ ئېسىگە بىر ئاي بۇرۇنقى بىر ئىش كەلدى: زۇنۇن ھاجىم ئۆنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ قوشنا ناھىيىدىكى قوشتېرەك سەيلىگاھىنى كۆرۈپ كېلىشكە بارغانىدى. قوشتېرەك ئىلگىرى بۇلاقسايغا ئوخشاش تولىمۇ نامرات مەھەللە ئىكەندۇق. بۇ مەھەللىمۇ تاغنىڭ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، مەنزىرىسى تولى-مۇ چىرايلىق، سۇيىمۇ مول ئىكەن، بۇ مەھەللىگە ئۈنۈۋېرسى-تېتتا ئوقۇپ كەلگەن ياش بىر يىگىت باشلىق بولۇپ كەلگەندىن كېيىن مەھەللىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، سەيلىگاھ قۇرۇشقا بەل باغلايدۇ. ئۇ يېزىنىڭ يېرىنى گۆرۈگە قويۇپ، بانكىدىن قەرز ئېلىپ سەيلىگاھنى ياسايدۇ. ئىككى يىل ئۆتۈپ ھازىر بانكىنىڭ قەرزىنى قايتۇرغاندىن سىرت، بىرەر مىليونغا يېقىن كىرىم قىلىپتۇ. ئۇ بۇ يىل سەيلىگاھنى تېخىمۇ كېڭەيتىشنى پىلان قىلىشىۋېتىپتۇ. ئۇ يەرنى كۆرۈپ يارمۇھەممەدنىڭ ئىشەنچىسى تې-خىمۇ ئاشتى.

يارمۇھەممەد خىيال بىلەن شەھەرگە كىرىپ قالغىنىنى تۇي-ماي قالدى. سەھرانىڭ جىمجىتلىقىغا ئۆگىنىپ قالغان يارمۇ-ھەممەدكە شەھەر خۇددى ھەرە ئۇۋىسىدەك تۇيۇلدى، مىغىلداپ

يۇرگەن ئادەملەر، ماشىنىلارنىڭ ئاۋازى، دۇكانلاردىكى ياڭراتقۇ-
دىن چىقىۋاتقان قۇلاقنى يارغۇدەك ناخشا - مۇزىكىلارنى ئاڭلاپ
يارمۇھەممەدنىڭ بېشى قايغاندەك بولدى. ئۇنىڭغا شەھەرنىڭ ها-
ۋاسىمۇ بوّلەكچە تىنچىق تۇيۇلدى: «شەھەرلىكلەرمۇ شۇ شاۋقۇن-
دىن بىزار بولۇپ سەھراغا چىقىمىز دەيدىكەن - دە! دېمىسىمۇ
بۇ يەردە ئادەم تۇنجۇقۇپ قالغۇدەكقۇ؟... ئادەم دېگەنمۇ ئاجايىپ
مەخلۇقتە... بەك جىمجىتلىق بولسا ئۇنىڭدىنمۇ زېرىكىدۇ،
ۋاراڭ - چۇرۇڭ بولسا ئۇنىڭدىنمۇ بىزار بولىدۇ، ئادەم زادى
ھېچنېمىگە قانائەت قىلمايدىكەن...»

ماشىنا ئىشىك بېشىغا «تۇلپار» دەپ يوغان خەت يېزىلغان
ۋىۋىسكا ئېسىقلىق ئۈچ قەۋەتلىك بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. يارمۇھەممەد بۇ يەرگە پات - پات كېلىپ تۇرغاچقا، شىركەتنىڭ خىزمەتچىلىرى بىلەنمۇ تونۇشلۇق بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىشىگە دېجورنى بۆلۈمىدە ئولتۇرغان بۇرۇتلۇق يىگىت ئىتتىك قوپۇپ سالام قىلدى.

— ھاجىمكام كەلدىمۇ؟ — دەپ سورىدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭدىن.

— كەلدى، ئىشخانىسىدا...

يارمۇھەممەد ئىككىنچى قەۋەتتىكى زۇنۇن ھاجىمنىڭ ئىشخانىسىغا چىقتى. ئۇ كىرگەندە ھاجىم تېلېفوندا سۆزلىشىۋاتاتتى. ئۇ يارمۇھەممەد بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ سالاملىشىپ، ئۇنى ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلدى. ئۇ سۆزلىشىپ بولۇپ قوپۇپ يارمۇھەممەدنىڭ ئۇدۇلىدىكى ساپاغا كېلىپ ئولتۇرۇپ:

— خوش، ئىشلار قانداقراق؟ — دەپ سورىدى.

يارمۇھەممەد سەيلىگاھنىڭ تەييارلىق ئىشلىرىنى قىسقىچە دوكلات قىلدى.

— ياخشى، — دېدى زۇنۇن ھاجىم مەمنۇن بولۇپ، — ھازىر بىزنىڭ سەيلىگاھنىڭ خەۋىرى شەھەرگە پۇر كەتتى دېگىدە-

نە، ئىدارە ـ جەمئىيەتلەر، تونۇش ـ بىلىشلەر: «قاچان ئاچىدىسىلەر!» دەپ ئالدىرىتىۋاتىدۇ. شۇڭا تەييارلىقنى تېزلەتسەك بولىدىغان ئوخشايدۇ، مۇلازىمەتچىلەرنى تاللاپ بولدۇڭمۇ؟
— بىرقۇر تاللاپ قويدۇم.
— قانچە ئادەم؟
— هازىرچە بەش قىز، بەش ئوغۇلنى ئىشلەتسەك بولار.
— يېتەمدۇ؟
— يېتىپ قالار دەيمەن.
— يەتمىسە يەنە كۆرەرمىز، ئۇلارنى ئەتىلا شەھەرگە ئەۋەتكىن، بىر ھەپتە ئۆگىنىپ مەشىق قىلسۇن، سىنىڭچە، مۇشۇ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە سەيلىگاھنى ئاچقىلى بولارمۇ؟…
— ئاچمىساق بولمايدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن قالساق يازمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ…
— ئەمىسە شۇنداق بولسۇن… — هاجىم رازى بولغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى، — ھېلىقى سەلىمە دېگەن ئايالنىڭ مۇرابباسى قانداق بولۇۋاتىدۇ؟
— قىزىق ئىشلەۋاتىدۇ، خېلى بازار تېپىپ قالدى.
— مەن ئۇرۇمچىدىكى بىر مۇراببا زاۋۇتى بىلەن ئالاقىلىشىپ باقتىم، ماشىنا بار ئىكەن، ئەكەلدۈرىدىغان بولدۇق، ئۇلار مەن بىلەن شېرىك بولۇشقا تازا قىزىقمايۋاتامدۇ قانداق؟ ھېچبىر خەۋىرى بولمىدىغۇ؟
— ئۇلار دېھقان دەڭا، هاجىمكا! سودا دېگەننى تازا بىلىپ كەتمەيدۇ، شۇڭا چوڭراق ئىش قىلىشقا كۆزى قورقىدۇ…
— ئۇ دېگىنىڭمۇ راست، مېنىڭ مەقسىتىم ئۇلارنى چوڭراق بىر ئىش قىلسا دېمەكچى ئىدىم. ئۇلار زۇنۇن هاجىم بۇ ئىشنى بىزدىن تارتىۋالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ قالدىغۇ دەيمەن؟…
— ئۇ ئەندىشىمۇ يوق ئەمەس…
— شۇڭا سەن ئۇلارغا ئوبدانراق چۈشەندۈرگىن… ئەگەر

ئاشۇ نەرسىلەرنى بازارغا لايىق قىلساق تېخىمۇ جىق پۇل تاپقىلى بولاتتى.

— بولىدۇ، — دېدى يارمۇھەممەد، — ھاجىكا، سىز بىلەن بۇرۇنراق تونۇشقان بولساق بولاتتىكەن، بۇ كەمگىچە بۇلاقساي خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالاتتىكەن.

— ھېلىمۇ كەچ ئەمەس، مۇشۇ ئىشلار يولغا چۈشۈپ كەتسە بۇلاقساي باشقىچە بولۇپ كېتىدۇ.

— دېگىنىڭىزدەك بولار، — دېدى يارمۇھەممەد ھاياجانلىنىپ، — سىز بىزنىڭ كۆزىمىزنى ئېچىپ قويدىڭىز.

— مەن ساڭا راست گەپنى قىلسام، مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا سودىغا يۈز سوم پۇلنى دەسمايە قىلىپ كىرىشكەن، مەن قىلمىغان ئىشلار يوق، دوللارچىلىقمۇ قىلدىم، دەللالمۇ بولدۇم، تېرىچىلىكمۇ قىلدىم... ھەربىر ئىشنى قىلغان چېغىمدا كاللامغا بىر ئەقىل كىرىدىكەن، سودىنى سودا جەريانىدا ئۆگەندىم، مەن نامراتلىقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتقان ئادەممەن، شۇڭا ئۇلارغا ئاز - تولا بولسىمۇ ياردەم قىلغۇم كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇلاقساي بوۋىلىرىمنىڭ ماكانى ئىكەن. ئاز - تولا قولۇمدىن كەلگەن ياردىمىمنى قىلسام شۇلارنىڭ روھى خۇش بولامدىكىن دەيمەن...

— ئەلۋەتتە، شۇنداق بولىدۇ.

زۇنۇن ھاجىم سائىتىگە قاراپ قويۇپ گەپنى يۆتكىدى:

— بۈگۈن سېنى چاقىرتىشىمدا مۇنداق بىر ئىش ئىدى، — دېدى ئۇ، — ھازىر شىركەتنىڭ ئىشلىرى بېسىق بولۇپ كېتىۋاتىدۇ، يېقىندا ئۈرۈمچى تەرەپكە سەپەر قىلىدىغاندەك تۇرىمەن، ئۇ يەردىكى ئىشلار قاچان تۈگەيدۇ، ئۇقمايمەن. شۇڭا سەيلىگاھنىڭ ئىشلىرىغا چولام تەگمەيدىغاندەك قىلىدۇ. بىز شىركەتتىكىلەر مەسلىھەت قىلىشىپ سېنى بۇلاقسايدىكى سەيلىگاھنى باشقۇرۇشقا تەكلىپ قىلىدىغان بولدۇق، بۇنىڭغا

نېمە دەيسەن؟

يارمۇھەممەد بۇ تۇيۇقسىز خەۋەردىن تېڭىرقاپ قالدى.

— ئايلىقىڭ ھازىرچە مىڭ سوم بولىدۇ، — دېدى زۇنۇن ھاجىم، — ئەگەر سەيلىگاھنىڭ تاپاۋىتى ياخشى بولسا مۇكاپات ئايرىم، ھە، راست، ماشىنىنى شوپۇر بىلەن داۋاملىق ئىشلىتىسەن...

— ھاجىكا، — دېدى يارمۇھەممەد نېمە دېيىشىنى بىلمەي، — مەن بۇنچىلا چوڭ ئىگىلىكنى باشقۇرۇپ كېتەلمەيمەن، بولسا، شىركەتتىن تەجرىبىلىك بىرەيلەن دىرېكتور بولسا مەن ياردەملىشىپ بېرەي...

— نەچچە ۋاقىتتىن بىر ئوبدان باشقۇرۇۋاتىسەنغۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن دېگەن يەرلىك، ئەھۋالنى ئوبدان بىلىسەن، شۇڭا سېنى لايىق تاپتۇق، قالغىنىنى ئاستا - ئاستا ئۆگىنىپ كېتىسەن، ئايالىڭ رازى ئەمەسمۇ - يە؟

— ياق، ئۇنىڭ كارى يوق...

— ئەمدى دۇكاننى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەر!...

— ھازىرمۇ شۇ ئېچىۋاتىدۇ، مەن ئارىلاشمىدىم.

— ئەگەر دۇكاننى ئاچقۇڭ كەلمىسە ئايالىڭغا سەيلىگاھتىن بىر ئىش تېپىپ بېرەرسەن.

— دۇكاننى تاقىمايمىز، — دېدى يارمۇھەممەد، — مېنى مۇشۇنچىلىك قىلغان ئاشۇ دۇكان.

زۇنۇن ھاجىم ماقۇللىغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— ئەمىسە شۇنداق بولدى، — دېدى ھاجىم ئورنىدىن تۇرۇپ، — دادىل ئىشلەۋەر، مەن ساڭا ئىشىنىمەن... رەسمىيەتلىرىڭنى ماليىدىكىلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىمەن... بىز ئالاقىلىشىپ تۇرىمىز...

يارمۇھەممەد زۇنۇن ھاجىمنىڭ يېنىدىن ھاياجانلىنىپ چىقتى. ئۇ ماشىنا بىلەن سەيلىگاھقا كېرەكلىك ماتېرىيال بىلەن

پەردەنىڭ بۇيرۇغان ماللىرىنى ئېلىپ بولغۇچە پېشىندىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ شۇ چاغدىلا قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ھېس قىلىپ شوپۇرغا «تاماق يەۋېلىپ ماڭايلى» دېدى.

— نېمە يەيمىز؟ — شوپۇر سورىدى.

— لەڭمەن يەيلىمۇ؟

— ئۇنداق بولسا ئارقا كوچىدا بىر ئاشخانا بار، لەڭمىنى بەك ئوخشايدۇ.

— ئەمىسە شۇ يەرگە ھارت! — دېدى يارمۇھەممەد.

شوپۇر بىر كوچىدىن ئۆتۈپ، ياندىكى تار كوچىغا قايرىلىپ قاتار ئاشخانىلارنىڭ بىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— مۇشۇ ئاشخانا شۇ، — دېدى شوپۇر چۈشۈپ. شۇ ئەسنادا شوپۇرنىڭ يانفونى سايراپ كەتتى، شوپۇر بىردەم سۆزلەشكەندىن كېيىن ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ يارمۇھەممەدكە قارىدى:

— ئۆيدىكىلەر تېلېفون قىلىپتۇ، — دېدى ئۇ، — چوڭ ئۆيگە ئاپىرىدىغان بىر نەرسە بار ئىكەن، مەن غاچچىدە ئاپىرىۋېتىپ كېلەي، سەن تاماقنى يەپ تۇرغىن!...

يارمۇھەممەد ئاشخانىنىڭ ئالدىغا كەلدى، بىر قەۋەتلىك كونا ئۆينىڭ ئالدى لاپاس بولۇپ، ئۇنىڭ ئاستىدا بىر چەتتە قاسقانلار تىزىقلىق ئوچاق، يەنە بىر چەتتە كاۋاپدان قويۇلغان ئىدى. پاكار بىر كاۋاپچى كاۋاپ پىشۇرغاچ ۋارقىراپ خېرىدار چاقىرىۋاتاتتى. يارمۇھەممەد تالادىكى چۆگۈندە قولىنى يۇيۇپ بولۇپ، ئاشخانىنىڭ ئىچىگە كىردى. ئاشخانىنىڭ ئىچى چوڭ ئەمەس ئىدى. تام ياقىلىتىپ قويۇلغان بەش - ئالتە ئۇستەل بولۇپ، ئۇ يەردە بىرنەچچە ئادەم تاماق يەپ ئولتۇراتتى. يارمۇھەممەد چەتتىكى ئادەم يوق بىر ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇردى. ئۇ كۈتكۈچى ئەكېلىپ بەرگەن قىزىق چاينى ئىچكەچ بۈگۈنكى زۇنۇن ھاجىم بىلەن قىلىشقان پاراڭلارنى ئەسلىدى. ئۇنىڭغا بۇ ئىشلار گويا چۈشتەك تۇيۇلۇپ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. «توۋا، بۈگۈن ئويلىمىغانلا بىر

ئىش بولدىغۇ؟... مەن شۇنچىۋالا سەيلىگاھنى باشقۇرۇپ كېتەلەر-مەنمۇ؟ ئۇ دېگەن دۇكان ئەمەستە؟... ھازىرغۇ ھەممە ئىشلار تونۇشلۇق بولۇپ قالدى، لېكىن... قالغان ئىشلارنى كېتىپ بېرىپ ئۆگەنمەيمەنمۇ؟... زۇنۇن ھاجىممۇ تۇزۇك ئوقۇمىغان ئادەم ئىكەن، شۇنچە چوڭ شىركەتنى باشقۇرۇۋاتىدىغۇ، بىزمۇ ماڭا كەلگەن ئامەت. مىڭ سوم ئايلىق ئاز ئەمەس - دە. ھازىر ئۇنىۋېرسىتېتلاردا ئوقۇپ چىققانلارمۇ ئۇنچىلىك ئايلىق ئالالمايدۇ. تۇۋا... ئادەمگە ئامەت كەلسىمۇ بىردەملىك ئىش ئىكەن. مېنىڭ سەيلىگاھقا دىرېكتور بولغانلىقىمنى پەرىدە ئاڭلىسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەر؟... مەن تېخى سەيلىگاھنىڭ ئىچىگە بىر دۇكان ئاچساممىكىن، دەپ ئويلاۋاتاتتىم، بۇ گەپچە، سەيلىگاھ-تىكى دۇكانغا باشقا بىر ئادەم ياللىسام بولىدىغان ئوخشايدۇ... ئەگەر ھاجىم سەلىمە ھەدەملەرنىڭ مۇراببا زاۋۇتىنى كېڭەيتىدى-غان ئىش بولسا قالتىس بولاتتى - دە. بۇلاقسايلىقلارنىڭ ھەممى-سىگە قىلىدىغان ئىش تېپىلاتتى. نامراتلىقتىنمۇ قۇتۇلاتتى... بىز نەچچە ۋاقىتتىن ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز كەمبەغەل قىلىپ يۈرۈپ-تىكەنمىز دېسە، ئىسراپىلكام كېلىپ توكنى ھەل قىلدى، يولنى ياساپ بەردى، زۇنۇن ھاجىم سەيلىگاھنى قۇردى. ئەتە - ئۆگۈن يەنە نېمە ئىشلار بولىدۇ...»

يارمۇھەممەد شۇ خىياللار بىلەن بولۇپ، ئاشخانىنىڭ ئىچىدىن بىر چېلەكتە لىق يۇندىنى كۆتۈرۈپ چىققان ئادەمگە دىققەت قىلمىدى. ئۇ يېقىن كەلگەندە يارمۇھەممەد بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى - دە، داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. يۇندىنى كۆتۈرۈپ چىققان يىگىتمۇ يارمۇھەممەدنى تونۇپ قېلىپ ھودۇقۇپ كەتتى. يارمۇھەممەد ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى - دە:

— تۇرغان! بۇ سەنمۇ؟ — دېدى ئۇ ۋارقىراپ، — ئاداش، سەن بۇ يەردە نېمىش قىلىسەن؟...

28

— تۇرغان ئاداش، بۇ سەنمۇ؟

يارمۇھەممەد ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ياندۇرۇپ سورىدى. ئۇ ئۆز كۆزىگە زادىلا ئىشەنمەيتتى، تۇرغاننى بۇ يەردە، مۇشۇ تۇرقىدا ئۇچرىتىمەن، دەپ پەقەتلا ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ ئالدىدا تۇرغان دوستىغا باشتىن ـ ئاياغ سەپسالدى. ئۇنىڭ ئۇستۈپشى شۇنچىلىك مەينەت، ئالدىغا تارتىۋالغان پەرتۇقى يۇندا يۇقىدا قاپقارا بولۇپ كەتكەنىدى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭ تۇرقىغا قاراپلا ئەھۋالنى چۈشەندى.

— كېلە ئاداش! — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنى قولىدىن تارتىپ ئۇستەلگە ئېلىپ كەلدى ۋە ئۇنىڭغا سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى، — نەچچە ۋاقىتتىن نەلەردە يۇردۇڭ؟... شەھەرگە قاچان كەلگەنتىڭ؟... بۇ يەرگە كەلگەن ئادەم نېمىشقا بۇلاقسايغا چىقمىدىڭ؟... ئۆينى سېغىنمىدىڭمۇ؟...

تۇرغان دەرھال جاۋاب بەرمىدى. ئۇمۇ بۇ تاسادىپىيلىقتىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇۋاتقاندەك قىلاتتى، دوستىنى كۆرۈپ كۆڭلى بۇزۇلدىمۇ، بىردىن ئۇنىڭ كۆز چاناقلىرىدا لىغىرلاپ ياش پەيدا بولدى. ئۇ ئېتىلىپ كېتىدىغاندەكلا قىلىپ تۇراتتى. ئاڭغىچە ئاشخانىنىڭ ئىچىدىن قورساق سالغان يوغان بىر ئادەم چىقىپ ئۇنىڭغا ۋارقىرىدى:

— تۇرغان! قېنى سەن، سەي ئاقلىمامسەن؟

تۇرغان چۆچۈگەندەك ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، يارمۇھەممەدكە قارىماستىن ئاشخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۇ شۇ كىرىپ كەتكەنچە خېلىغىچە چىقمىدى. ئۇ قايتىپ چىقمىغانچە يارمۇھەممەدنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. «تۇرغان مېنى كۆرۈپ ئۆزىنى قاچۇردىمۇ نېمە؟ باياتىنقى كەيپىمۇ بىرقىسمىلا،

www.uyghurkitap.com

كىرىپ قاراپ باقايچۇ؟...» يارمۇھەممەد ئاشخانىغا كىرىپ تۇرغاننى كۆرەلمىدى. ئۇ كەينى ئىشىك بىلەن ئارقا ھويلىغا چىقتى ۋە چۆچۈپ كەتتى، ھېلىقى يوغان قورساق ئىدىش تۇرغانغا دىۋەيلەپ تىللاۋاتاتتى:

— ئىشلىسەڭ تۈزۈك ئىشلە، بولمىسا يوقال كۆزۈمدىن!...

— بولدى، ئىشلىمەيمەن. بىر ئاي ئىشلىگەن ھەققىمنى بەر!

— نېمە ھەق؟... بىر ئايدىن بۇيان قورسىقىڭنى باقتىم، ياتاق بەردىم، يەنە نېمە دەيسەن؟

تۇرغان يارمۇھەممەدنى كۆرۈپ قېلىپ ئوڭايسىزلىنىپ قالدى. يارمۇھەممەد ئەھۋالنى چۈشىنىپ ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ قولىدىن تارتتى:

— يۈرە، ئاداش، بولدى، بۇ يەردىن كېتەيلى!...

تۇرغان بولسا خوجايىن بىلەن سوقۇشىدىغاندەكلا قىلىپ تۇراتتى، يارمۇھەممەد تۇرغانغا يالۋۇرۇپ يۈرۈپ سىرتقا ئېلىپ چىقتى ـ دە، ئۇنى يان كوچىدىكى باشقا بىر ئاشخانىغا باشلاپ كىردى. تۇرغان بولسا غال ـ غال تىترەيتتى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا بىر ھازا كۆڭۈل ئېيتىپ ئاچچىقىنى ياندۇردى. بىر ئازدىن كېيىن تۇرغانمۇ ئۆزىگە كەلدى.

— بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر تىنچ ـ ئامانمۇ؟ — دەپ سورىدى يارمۇھەممەدتىن.

يارمۇھەممەد ئۇنى ئاپىسىنىڭ ئۆلۈمىدىن خەۋەرسىز ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئۇنىڭغا ھازىرچە دېمەسلىكنى لايىق تاپتى.

— ھەممىسى تىنچلىق، سېنىڭ يولۇڭغا قاراپ تۇرۇشىدۇ.

— پەرىدەچۇ؟

— ئۇمۇ ياخشى، — دېدى يارمۇھەممەد ۋە قوشۇپ قويدى، — بىز توي قىلدۇق.

تۇرغان ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ھەيران بولغاندەك بىر مىنۇتچە يارمۇھەممەدكە قاراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىدا تەئەججۇپمۇ، ئىشەنمەسلىكمۇ چىقىپ تۇراتتى.

— قاچان توي قىلدىڭلار؟

— ئۆتكەن كۈزدە...

— خۇرشىدەچۇ؟

— خۇرشىدە مەكتەپتە ئوقۇۋاتىدۇ، بۇ يىل ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرمەكچى.

تۇرغان خۇرسىنىپ قويۇپ جىم بولدى، ئۇ نېمىدۇر دېمەكچى بولۇپ، كالپۇكىنى مىدىرلاتقاندەك قىلاتتىيۇ، لېكىن گېپىنى ئىچىگە يۇتۇۋېتەتتى. يارمۇھەممەد ھەيران بولدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇ بىلىدىغان بۇرۇنقى تۇرغانغا ئوخشاشمايدىغان غەلىتىلا بىرى ئولتۇراتتى.

— تۇرغان، چاي ئىچكىنە، — دېدى يارمۇھەممەد.

تۇرغان چايدىن بىر يۇتۇم ئوتلاپ قويۇپ جىم بولدى.

— تۇرغان! — دېدى ئاخىرى يارمۇھەممەد ئىچى پۇشۇپ، — ئىككى يىلدىن بۇيان نەلەردە يۈردۈڭ؟ شەھەرگە قاچان كەلگەنتىڭ؟...

تۇرغان دەرھال جاۋاب بەرمىدى. ئۇ يانچۇقىنى ئاختۇرۇپ ئېزىلىپ كەتكەن بىر قاپ تاماكىنى ئېلىپ، بىر تالنى سۇغۇرۇۋېلىپ تۇتاشتۇردى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭ تاماكا تۇتقان قولىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلىگە دەھشەتلىك ئوي كەلدى: «تۇرغان ئاق چېكەمدۇ نېمە؟... ئۆزىمۇ ئورۇقلاپ كېتىپتۇ، چىرايىمۇ بىرقىسىملا... شۇڭا قايتىپ كېلەلمەپتىكەندە؟...»

تۇرغان تاماكىنى قېنىپ بىر - ئىككى شوراپ تارتقاندىن كېيىن ئۆزىنى سەل بېسىۋېلىپ گەپ قىلدى:

— نەلەردە يۈردۈڭ دەمسەن؟... مەن يۈرمىگەن يەر ئاز قالدى... — دېدى ئۇ خۇرسىنىپ قويۇپ، — ئۆز ۋاقتىدا سېنىڭ

گېپىڭگە كىرمەي يامان قىپتىكەنمەن. نېمە ئەخمەقلىق قىلغان بولغىيتتىمكىن؟... ئىككى يىلدىن بۇيان دەن بۇرمىگەن يەرلەر، قىلمىغان ئىشلار قالمىدى...

— ئىمام قاپاقلار سېنى ئالداپ كەتكەن ئۇنتۇشماسمۇ؟

— ئۇ گۇيلار ماڭا يالغان ئېيتىپتۇ، ئەسلىدە ئۇلار ئاق تاماكا سودىسى قىلىدىغانلار ئىكەن...

— ئاق تاماكا؟ — يارمۇھەممەد چۆچۈپ كەتتى.

— ھەئە... مەن ئۇنى گۇاڭجۇغا بارغاندىن كېيىن ئاندىن بىلدىم...

— ئەمىسە شۇ چاغدىلا قايتىپ كەلسەڭ بولمامتى؟

— قايتىپ كەلگىلى بولمىدى ئەمەسمۇ؟... مەن ئەخمەق ئۇلار ئۇنئالغۇ يۆتكەيمىز دېسە ئىشىنىپ ھەممە پۇلۇمنى بېرىۋې-تىپتىمەن، ئۇلار ماڭا «بىز زاۋۇتتىن توپلا ئالىمىز، ساڭمۇ ئەرزان ئېلىپ بېرىمىز» دېدى ئەمەسمۇ، بىز گۇاڭجۇغا بېرىپ بىر سارايغا چۈشتۇق، بۇ سارايدا ساپلا شىنجاڭلىق ئوقەتچىلەر تۇرىدىكەن، ئىمام ئەتىسى: «مەن زاۋۇتقا بېرىپ، مالنى ئۇقۇ-شۇپ كېلەي» دېدى. مەنمۇ بىللە باراي دېسەم: «سەن بارساڭ ئىشەنمەي باھانى ئۆرلىتىۋالىدۇ، سەن ياتاقتا تۇرۇپ تۇر!» دەپ كەتتى. قالغانلارمۇ مال ئۇقۇشىمىز دەپ چىقىپ كېتىشتى. بىر كۈن ئۆتتى، ئىككى كۈن ئۆتتى، ئىمامدىن خەۋەر يوق، ياتاقتىن چىقىپ يېقىن ئەتراپنى ئايلىنىپ ئىزدەپ باقتىم، يىراقراق بې-رىشقا قورقىمەن، «مېنى قويۇپ كېتىپتۇدە، ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەيمەن، ئۈچ كۈن ئۆتكەندە ئىمام پەيدا بولدى. ئۇنى كۆرۈپ دادامنى كۆرگەندەك خوش بولۇپ كەتتىم. لېكىن ئۇ ماڭا مەن كۈتكەندىن باشقا خەۋەر يەتكۈزدى:

— زاۋۇت مالنى ئۆلگۈرتۈپ بېرەلمەيدىغان بولدى، — دېدى ئۇ، — ئىشلىگەنلىرىنى بىزنىڭ ئالدىمىزدا باشقىلار ئەكېتىپتۇ.

— ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دېدىم مەن.

— بىر ئاي ساقلايدىغان بولدۇق...

ئۇنىڭ گېپىگە تازا ئىشەنمىدىم.

— مەن بىر ئاي ساقلىيالمىغۇدەكمەن، — دېدىم مەن، — بولدى، پۇلۇمنى قايتۇرۇپ بەرسەڭلار، مەن قايتىپ كېتەي.

— پۇلنى زاۋۇتقا تاپشۇرۇۋەتتۇق، ئەمدى قايتۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ، — دېدى ئىمام ۋە، — زېرىكىپ كەتكەن بولساڭ باشقا ئوقەتلەر بار، شۇنى قىلىپ تۇرغىن، — دېدى. مەن شۇ چاغدىلا پۇلۇمدىن ئايرىلىپ قالغىنىمغا كۆزۈم يەتتى. ئەمدى قانداق قىلىمەن؟ كېتەي دېسەم يول كىراسىغىمۇ پۇلۇم يوق. بوپتىلا، ئۆزۈم تاپقان چاتاق بولغاندىن كېيىن قارا ئىش بولسىمۇ قىلاي، پۇلۇمنى تىرىلدۈرۈۋالسالا قايتىپ كېتەرمەن، دېگەن نىيەتكە كېلىپ ماقۇل بولدۇم. ئەتىسى ئىمام مېنى باشلاپ شەھەردىن خېلى يىراق بىر ناھىيىگە ئېلىپ باردى. بىر سارايغا كىرىپ ياتتۇق، ئىمام يانفوندا بىرلىرى بىلەن سۆزلىشەتتى، مەن خەنزۇچىنى بىلمىگەچكە ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى ئۇقۇپ كېتەلمەيتتىم، ئەتىسى كېچىدە ئۇ چاققانلا بىر سومكىنى كۆتۈرۈپ كىرىپ كەلدى.

— ھازىر مۇنۇنى ئېلىپ شەھەرگە قايتىسەن، — دېدى ئۇ سومكىنى ماڭا بېرىپ، — مەن قايتىپ بارغۇچە بۇنى ساقلاپ ياتاقتا تۇر، بۇنى كىيىم ئىشكاپىنىڭ ئىچىگە تىقىپ قويۇپ ھېچكىمگە تىنغۇچى بولما، — دېدى.

— بۇ نېمە نەرسە؟ — دېسەم، ئۇ:

— بۇنى سورىما، ئۆزۈڭمۇ ئاچما، مېنىڭ يەنە ئازراق ئىشىم بار، ئەتىگىچە بارىمەن، — دېدى. مەن سومكىنى ئېلىپ ماڭدىم. يولدا بارغۇچە يۇرىكىم سۇ، سومكىنى تېشىدىن تۇتۇپ باقتىم. لېكىن نېمە ئىكەنلىكىنى ئۇقالمىدىم. ئانچىمۇ ئېغىر ئەمەس ئىدى. ياتاققا تىنچ - ئامان كەلدىم - دە، سومكىنى ئىشكاپنىڭ ئاستىغا تىقىۋەتتىم. ياتاقتا ئولتۇرۇشتىنمۇ قورقى-

www.uyghurkitap.com

مەن، ھېلىلا بىرلىرى كىرىپ «چىقار، سومكىنى!» دەيدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. ئاخىرى بولماي سىرتقا چىقتىم. قورسىقىممۇ ئېچىپ كەتكەنىدى. بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ مۇچىلىقلار ئاچقان ئاشخانىغا كىردىم. تاماق بۇيرۇتۇپ قويۇپ چاي ئىچىپ ئولتۇرات-تىم. بىر چاغدا يېنىمغا ئوتتۇرا ياشلاردىكى پاكىز كىيىنگەن بىر ئادەم كېلىپ ئولتۇردى ـ دە، مېنىڭ نەدىن كەلگەنلىكىمنى سورىدى. مەن دەپ بېرىۋىدىم، ئۇ ماڭا بىر قاراۋېتىپ:

— مەنمۇ سەھرالىقمىكىن دەپ پەرەز قىلغانىدىم، كىم بىلەن كەلدىڭ؟ — دەپ سورىدى. مەن راست گەپنى دەپ بەر-دىم، ئېھتىمال بۇ ئادەم كۆزۈمگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالدى، ئۇ مېنىڭ كۆزۈمگە قاراپ قويۇپ:

— ئۇكا، چاتاق ئادەملەرگە ئارىلىشىپ قاپسەن، ئۇ ئىمام قاپاق دېگەنلەر ئاق سودىسى قىلىدىغانلار، — دېدى. مېڭەمدىن تۇتۇن چىقىپ كەتتى، مەن ئۆزۈممۇ شۇنداقمىكىن، دەپ گۇمان قىلغانىدىم. ئەمدى مېنى بۇلاردىن قانداق قىلىپ قۇتۇلۇش غېمى باستى.

— پۇلۇڭنى بىكار بېرىپسەن، ئەمدى ئۇلاردىن ئالالمايسەن، — دېدى ئۇ ئادەم، — ئەگەر پۇل دېسەڭ سېنى ئاق ساتتى، دەپ ساقچىغا تۇتۇپ بېرىشتىن يانمايدۇ، بۇلارنىڭ قولى-دىن ھەر بالا كېلىدىغان نېمىلەر... سەن ياخشىسى ئاستا قېچىپ كەت!...

«مەن قانداق قېچىپ كېتىمەن، يانچۇقۇمدا بىر تىيىن پۇل يوق، نەگە بېرىپ نەدە تۇرىمەن؟...» ئاخىرى ئۇ ئادەمگە يالۋۇر-دۇم، «بولسا، مېنى يولغا سېلىپ قويسىڭىز!» دېدىم، ئۇنىڭ ئالدىدا يىغلاپ تاشلاپتىمەن، ئۇ مېنىڭ ھالىمغا ئىچى ئاغرىپ قالدىمۇ، بىلمىدىم. ئاخىرى:

— شەھەرگە يېقىن بىر ناھىيىدە كاۋاپچىلىق قىلىۋاتقان بىر يۇرتلۇق تونۇشۇم بار، ئۆتكەندە ياۋاشراق ئادەم بولسا تېپىپ

بەرسەڭ دېگەندى. مەن سېنى شۇنىڭغا تونۇشتۇرۇپ قويای، بىرنەچچە ئاي ئىشلىسەڭ يول كىرايىڭنى تېپىۋالارسەن، — دېدى. مەن جان دەپ ماقۇل بولدۇم. ئۇ ئادەم شۇ كۇنىلا تونۇشىنىڭ يېنىغا ئېلىپ باردى. ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش سەھرالىق ئىكەن. شۇنىڭ يېنىدا ئىشلىدىم. كاۋاپ دېگەننى شۇ ياقتىلا يەيدىكەن، ئاخشىمى گۆشنى توغراپ زىخقا ئۆتكۈزۈپ تەييار قىلدۇۋالىمىز، ئەتىسى چۈشتىن كېيىن بازارغا چىقىمىز، كەچ سائەت توققۇزلارغىچە كاۋاپنى سېتىپ بولىمىز، خوجايىن ئىنساپلىق چىقتى. بىر ئاي توشقاندا قولۇمغا مىڭ سومنى نەق تۇتقۇزدى. مەن خىيالىمدا يەنە بىر - ئىككى ئاي ئىشلەپ ئىمالار قويۇپ كەتكەن پۇلۇمنىڭ يېرىمىنى بولسىمۇ تېپىۋالسام، دېگەن نىيەتكە كەلدىم. لېكىن، خوجايىن يىگىت يۇرتىغا بېرىپ توي قىلىدىغان بولۇپ قايتماقچى بولدى. مېنىڭ كاۋاپچىلىق ئوقىتىممۇ تۈگىدى. مەن بېشىمنىڭ ئامان چېغىدا كېتىۋالاي، دەپ پويىز ئىستانسىسىغا باردىم، ئادەم بەك جىق ئىكەن، قىستىلىپ يۈرۈپ تۆشۈكىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يانچۇقۇمنى ئاختۇرسام قۇپقۇرۇق. قايسى جەللىگۇر پۇلۇمنى سوقۇپ كەتتىكىن ئۇقالماي قالدىم... يەنە گاڭگىسا - جىسا بولدۇم. «ئەمدى قانداق قىلارمەن؟» دەيمەن، ئېسىمگە كاۋاپ سېتىپ يۈرگەندە تونۇشۇپ قالغان بىر ئاشپەز يىگىت كېلىپ شۇنىڭ ئاشخانىسىغا بېرىپ ئەھۋالىمنى دېگەنىدىم، «بوپتۇ، مۇشۇ يەردە ئىشلە!» دېدى. ئىش ھەققىمنى تۆۋەنرەك بەردى. نېمە بولمىسۇن، قورسىقىم تويىدىغان، ياتىدىغان يەرنى تاپتىم، قىشنى شۇ ئاشخانىدا ئۆتكۈزدۈم، ماڭا پايدىسى — بىرنەچچە خىل قورۇما قورۇشنى ئۆگىنىۋالدىم، ھۈنەرلىك بولۇپ قالدىم. ياز چىققاندىن كېيىن، «ئەمدى ئۈرۈمچىگە بېرىپ بىرەر ئاشخانىدا ئاشپەز بولۇپ ئىشلىسەممۇ بولىدۇ» دەپ خوجايىنغا: «ئۆيدىن خەت كەپتۇ. قايتمىسام بولمايدۇ» دېسەم يولغا سېلىپ قويدى، ئۈرۈمچىگە كېلىپ كاللامغا يېڭى خىيال

كەلدى، «ئۆيگە مۇشۇ ئازغىنا پۇل بىلەن بارسام سەتقۇ، يەنە ئازراق پۇل تاپاي» دەپ ئىش ئىزدىدىم. تەلىيىمگە يۈك باسىدىغان ئىش چىقىپ قالدى. ئايلىقىمۇ يامان ئەمەسكەن. خوجايىن مەرد ئادەم ئىكەن، ئاز كۈن ئۆتمەي ئۇنىڭ بىلەن ئاغىنە بولۇپ كەتتىم. ئۇنىڭ سودىسى ياخشى ئىدى. بەزىدە كۈنىگە ئۈچ-بەش ماشىنا يۈكنى ماڭدۇراتتۇق. خوجايىن پۇلنىمۇ تاپاتتى، سورۇپمۇ ۋېتەتتى، ئۇنىڭ بىرلا ئەمىكى ئاخشىمى تاپقان پۇلىنى ئېلىپ قىمار ئوينايتتى، كېيىنچە ئۇ قىمار ئوينىغۇسى كەلگەندە مېنى باشلىۋالىدىغان بولدى. مەن ئۇنىڭ پۇللىرىنى ساقلاپ بېرەتتىم، قىمار دېگەنمۇ قالتىس نېمىكەن، بەزىلەر ئون مىڭ، يىگىرمە مىڭ دېگەننى بىر ئاخشامدىلا يوق قىلىۋېتەتتى. مېنىڭ خوجايىنىممۇ تولا چاغلاردا ئۇتتۇرۇۋېتەتتى. بىر كۈنى خوجايىن يىگىرمە مىڭنى ماڭا تۇتقۇزۇپ قىمار ئوينىغىلى باردى. مەن ئىچىمدە: «بۇگۈن مۇشۇ پۇللارنى بىكارغىلا ئۇتتۇرۇۋېتەرمۇ؟» دەيمەن. ئۇلار باشتا تاماق يەپ هاراق ئىچىشتى، ئاندىن سەل قىزىغاندىن كېيىن قىمارغا تۇتۇش قىلدى. دەسلەپ خوجايىن خېلى ئۇتتى، لېكىن ئۇزاق ئۆتمەي ئۇتتۇرغىلى تۇردى. ئاخىرى ھەممە پۇلنى ئۇتتۇرۇۋېتىپ يەنە ئون مىڭ قەرز بولۇپ قالدى. ئەتىسى ئۇ مېنى يېنىغا چاقىرىپ قولۇمغا ئون مىڭ سومنى تۇتقۇزۇپ ئۇتتۇۋالغان قىمارۋازغا ئاپىرىپ بېرىشىمنى ئېيتتى. قوينۇمدا تاراقلاپ تۇرغان ئون مىڭ سوم··· كوچىغا چىقىپ نىيىتىم بۇزۇلدى: «بۇ بىر يۈك باسقۇچىلارنىڭ تەر تۆكۈپ تاپقان پۇلىمىز، بۇنى قاراپ تۇرۇپ ئاشۇ قىمارۋاز ئەكېتەمدۇ! ؟ ئۇنىڭدىن مۇشۇ پۇلنى ئېلىپلا يۇرتۇمغا كەتمەيمەن-مۇ؟ بۇ قىمارۋاز مېنى نەدىن تاپالاتتى؟» دەيمەن، يانچۇقۇمدىكى پۇل ئەقلىمنى ئازدۇردى. مەن ئۇدۇل ئاپتوبۇس بېكىتىگە بار-دىم، غۇلجىنىڭ ماشىنىسى يېرىم سائەتتىن كېيىن ماڭىدىكەن، بېلەتنى ئېلىپ بىر بۇلۇڭدا ئولتۇردۇم. كۆزۈم ئەتراپتا، خوجا-

يىن كەينىمدىن ئىزدەپ كېلىدىغاندەكلا تۇيۇلۇپ يۈرىكىم ئاغات-
تى، خۇداغا شۈكۈر، ماشىنا ماڭىدىغان بولۇپ يولۇچىلار ماشى-
نىسىغا چىقىشتى. قارىسام، خوجايىن كۆرۈنمىدى، مەنمۇ ماشى-
نىغا چىقتىم، ئارىدا نەچچە مىنۇتلا ئۆتكەنىدى. ماشىنا ئەمدى
قوزغىلاي دەپ تۇرۇشىغا ماشىنىغا بىر ساقچى بىلەن خوجايىنىم
چىقىپ كېلىۋاتامدۇ، يۈرىكىم «قارت!» قىلىپ قالدى. ساقچى
ئۇدۇل كەلگىنىچە مېنى چاقىرىپ ماشىنىدىن ئېلىپ چۈشتى.
بايام خوجايىن مېنى سىناپ باقماقچى بولۇپ پۇلنى بەرگەنىكەن.
ئۇ مېنىڭ بىكەتكە ماڭغىنىمنى كۆرۈپ ساقچىنى باشلاپ كېلىپ-
تۇ، بىر ئاي تۈرمىدە ياتتىم، چىققاندىن كېيىن: «ئەمدى ئۈ-
رۈمچىمۇ ماڭا ھارام بولدى، پۇلنىمۇ تېپىپ بولدۇم، بولدى،
نېمە كۆرسەممۇ يۇرتۇمغا كېتەي» دەپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدىم…

— بۇ يەرگە كەلگىنىڭگە قانچە ئۇزاق بولدى؟ — يارمۇھەممەد ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلاپ بولۇپ سورىدى.

— بىر ئايدىن ئاشتى.

— بۇ يەرگە كەلگەن ئادەم ئۆيگە يېنىپ بارساڭ بولمامتى؟

— مەھەللىگە قايسى يۈزۈم بىلەن بارىمەن؟… خەقلەر نېمە دەيدۇ؟… ئەڭ بولمىسا ئىككى-ئۈچ مىڭ سوم بولسىمۇ تېپىپ ئاندىن باراي دېگەنىدىم.

— ھەي، ئاداش، — دېدى يارمۇھەممەد بېشىنى چايقاپ، — ئۆزۈڭنى مۇشۇنچىلا قىيناپ نېمە قىلاتتىڭ؟… ئۆتكەندە ناھىيىدە بىرى سېنى ئۈرۈمچىدە كۆرۈپ قالدىم دېگەنتى، بىز تېخى سېنى كېلىپ قالار دەپ يولۇڭغا قاراپ تۇراتتۇق…

— ئۇنىڭ ئۈستىگە بولاقسايدا نېمىش قىلارمەن دەيمەندە…

— ھازىر سەن كۆرگەن بولاقساي يوق، ئۆزگىرىش قالتىس…

تۇرغان ئىشەنمىگەندەك يارمۇھەممەدكە قاراپ قويدى، يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا بولاقسايدىكى يېڭىلىقلارنى سۆزلەپ بېرىپ:

www.uyghurkitap.com

— مەن بىلەن قايت! ھازىر بولاقسايغا ساڭا ئوخشاش ئادەم تازا لازىم، — دېدى.

تۇرغان باشتا ئۇنىمىدى، لېكىن يارمۇھەممەدنىڭ «سېنى ئې-لىپ كەتمىگۈچە قايتمايمەن!» دەپ چىڭ تۇرۇۋالغانچقا ئاخىرى ماقۇل بولدى. ئۇلار ئاشخانىدىن چىققان چاغدا يارمۇھەممەد ئۇ-نىڭغا:

— ئۆيگە بۇ تۇرقۇڭ بىلەن بارساڭ بولماس، يۈرە، ماگى-زىنغا بېرىپ بىرقۇر كىيىم ئالايلى، — دېدى ۋە تۇرغاننىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي ماگىزىنغا ئېلىپ باردى.

ئۇلار كۈن قايرىلغان چاغدا بولاقسايغا قاراپ يولغا چىقتى. تۇرغان تونۇش يوللارغا خىيالچان بېقىپ گەپ قىلماي ئولتۇرات-تى، ماشىنا بولاقسايغا قايرىلىدىغان ئاچالغا كەلگەندە، ئۇ ھەيران بولۇپ سورىدى:

— پاھ، يوللار كاتتا بولۇپ كېتىپتۇغۇ؟

— بۇ يىل ئەتىيازدا ياسىدى، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭ-غا، — ھازىر بولاقساي يېڭىلىنىپ كەتتى، ئەنە مەھەللىگىمۇ كېلىپ قالدۇق...

گۈگۈم قوينىغا چۆمگەن مەھەللە قارىيىپ كۆرۈنەتتى. يار-مۇھەممەد يېنىدا ئولتۇرغان دوستىغا ئاستا سەپسالدى، تۇرغاد-نىڭ كۆزلىرىدە ياش پەيدا بولۇپ ئەندىكىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ يارمۇھەممەدكە قارىماستىن سورىدى:

— زىبانى كۆرەمسەن؟

— كۆرۈپ تۇرىمىز، — دېدى يارمۇھەممەد ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە كەلگەن كۈلپەتنى سۆزلەپ بەردى ۋە ئاخىرىدا، — زىبا تېخى ياتلىق بولمىدى، — دېدى.

— راستمۇ؟ — تۇرغاننىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

ماشىنا يېڭى مەھەللىنىڭ كوچىسىغا كىرىپ كەلدى. تۇر-غان ئىككى ياندىكى رەت ـ رەت خىشلىق ئۆيلەرگە قاراپ ئاغزى

ئېچىلىپ قالدى. يارمۇھەممەد ماشىنىنى ئۆيىنىڭ ئالدىغا ئەكەل-
گۈزۈپ سىگنال بەرگەنىدى، قورۇدىن پەرىدە چىقىپ كەلدى ۋە
كابىنكىدىن چۈشكەن يارمۇھەممەدنىڭ ئالدىغا ماڭغاچ:

— ئەجەب كېچىكىپ كەتتىڭىزغۇ، ئەنسىرەپ بىر بول-
دۇم، — دېدى.

يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا كابىنكىنى ئىشارەت قىلىپ:

— قارا، كىم كەلدى؟ — دېدى.

كابىنكىدىن تۇرغان ئاستا چۈشتى. ئاكىسىنى كۆرگەن پە-
رىدە بىر مىنۇتچە ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي تۇرۇپ كەتتى - دە،
ئاندىن يۈگۈرگىنىچە كېلىپ ئۇنىڭ بويىنىغا گىرە سالدى - دە:

— ئاكا، جېنىم ئاكا!... — دەپ ھۆڭگىرەپ تارتىپ يىغلى-
ۋەتتى، — ئاپامنىڭ كۆزى كەينىدە كەتتىغۇ ئاكا! سېنى كۆرەل-
مىدىغۇ ئاكا!...

پەرىدەنىڭ يىغىسىدىن كۆڭلى بىر شۇملۇقنى سەزگەن تۇر-
غان بىردەم ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالدى - دە، ئۇمۇ قوشۇلۇپ
يىغلاشقا باشلىدى. ئاكا - سىڭىلنىڭ يىغىسى ئۇزۇنغىچە توختى-
مىدى، تۇرغان ئۆزىنى يوقىتىپ قويايلا دېدى. يارمۇھەممەد
ئۇلارغا كۆڭۈل ئېيتىپ يىغىدىن ئاران توختىتىپ ئۆيگە باشلاپ
كىردى. تۇرغان تېخىچىلا ئېسەدەشتىن ئۆزىنى توختىتىۋالالماي-
ۋاتاتتى. پەرىدە ئۇنىڭغا «ئاپام كېسەل بىلەن تۈگەپ كەتتى» دەپلا
قويدى...

— دادامنىڭ يېنىغا باردىڭمۇ؟ — يارمۇھەممەد پەرىدەدىن
سورىدى.

— ھەئە، چۈشتە تاماق ئاپىرىپ بەرگەنىدىم.

— دادام نەدە؟ — دېدى تۇرغان ھەيران بولۇپ.

پەرىدە ئۇنىڭغا تۈگمەننىڭ ئىشلىرىنى دەپ بەردىم.

— ئەمىسە، مەن بېرىپ دادامنى ئەكېلەي، — دېدى يارمۇ-
ھەممەد.

www.uyghurkitap.com

— دادامنىڭ ئـالدىدا ئـۆزىڭىزنى ئاقلىتۋالىدىغان بولدىڭىز-دە؟ — دېدى پەرىدە.

— ھېلىمۇ ئىككى يىل ناھەق قارىلاندىم ئەمەسمۇ؟... ئەمدى ئاقلىنىدىغان بولدۇم...

«تۇرغان قايتىپ كەپتۇ» دېگەن خەۋەر بىر دەمدە بۇلاقيېغا پۇر بولدى، پەتنىچىلەر بىردىن - ئىككىدىن كۆرۈشكىلى كېلىشكە باشلىدى.

29

ئىلەككە ئامەت قوشلاپ كەلدى. زۇنۇن ھاجىم تۇغقاندارچىلىقنى يەتكۈزۈپ ئۇنىڭغا يېڭى مەھەللىگە ئىككى ئېغىز ئۆي سالدۇرۇپ بەردى. ئۇ ھېچبىر جاپا تارتمايلا يېڭى ئۆيگە كۆچۈپ كىرىۋالدى. ئۇنىڭ بالىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققان زۇنۇن ھاجىم يارمۇھەممەدكە دەپ ئېيىغا تۆت يۈز سوم بېرىدىغان بولۇپ سەيلدگاھنىڭ دەرۋازىسىغا قارايدىغان كۆزەتچى قىلىپ قويدى.

— ئاڭلىسام، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا جۇسادۇي بولۇپ ئادەم باشقۇرغان دەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى بىر كەلگەندە زۇنۇن ھاجىم.

— شۇنداق، — دېدى ئىلەك ماختىنىپ تۇرۇپ، — ئۇ چاغلاردا ئاكىڭىز پۈتۈن بولاقسايىنى چۆرگەن دەڭا... دادۇيجاڭ، شۇجى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ قول ئاستىمدا ئىشلەيتتى، نېمىگە بۇيرۇسام شۇنى قىلاتتى...

— خېلى ئەمەل تۇتۇپسىز كەندە؟

— تۇتۇپ باققان... مىنبىڭلارغىمۇ باشلىق بولغان...

— ئەتە - ئۆگۈن ساياھەت باشلىنىپ كەتسە بۇ يەرگە ھەر خىل ئادەملەر كېلىدۇ دەڭا، — دېدى زۇنۇن ھاجىم كۈلۈپ قويۇپ، — سىزنىڭ تەجرىبىڭىز بولغاندىن كېيىن دەرۋازىنى

باشقۇرۇپ بەرسىڭىز قانداق؟

— چاتاق يوق... — دېدى ئىلەك خۇش بولۇپ.

ئىلەككە شۇ گەپنىڭ ئۆزى يېتەرلىك ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەر كۇنى ئەتىگەندىلا سەيلىگاھتا ئۇنىدىغان بولدى. ئۇ ئۆزىنى خوجايىنلارچە تۇتۇپ، قولىنى كەينىگە تۇتۇۋالاتتى - دە، ھەممە يەرنى ئالدىرىماي ئارىلايتتى. ئىشچىلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىدىن ئېۋەن تېپىپ، ئۆزىچە بۇيرۇقلارنى بېرەتتى. گېپىدنى ئاڭلىمىغانلار بىلەن سوقۇشۇپ، «ھاجىمغا دەيمەن» دەپ پوپوزا قىلاتتى.

بۇگۇنمۇ ئۇ چېيىنى چالا - بۇلا ئىچتى - دە، سەيلىگاھتا پەيدا بولدى. ئۇ قاتار قىلىپ تىكىۋەتكەن كىگىز ئۆيلەرنى بىردىن كۆرۈپ چىقىپ بولۇپ، ئاشخانا قىلغان چېدىرغا كېلىپ، ئۇ يەردىكى ياسالغان نەرسىلەرنى بىردىن تەكشۇرۇپ چىقتى. ئۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلار ھەر كۇنى كېلىپ بىرەر تاماشا كۆرسىتىپ كېتىدىغان بۇ ئادەمنىڭ بۇگۇن نېمە ئويۇن چىقىرىدىغانلىقىنى كۇتۇپ قارىشىپ قويدى. ئىلەك ھەممىنى كۆرۈپ بولۇپ بىر چەتتە ئوچاق سېلىۋاتقان ئۇستامنىڭ يېنىغا كەلدى. ئۇ يېقىن كېلىپ ئوچاقنىڭ ئىچىگە ئېڭىشىپ قاراپ تۇرۇپ كېتىپ ياراتمىغاندەك بېشىنى چايقىدى.

— بۇ قانداق ئوچاقۋۇي، — دېدى ئۇ ئۇستامغا قاراپ تەرىنى تۇرۇپ، — بۇ نېمەڭدە قانداق تاماق ئەتكىلى بولىدۇ؟...

بۇرۇتلۇق ئۇستام ئۇنىڭغا قاراپ كۇلۇپ قويدى - دە.

— سەن بىلمەيدىغان ئىشلار جىق دېگىنە، ئىلەككا، — دېدى.

ئۇستامنىڭ گېپى ئىلەكنىڭ كۆڭلىگە تىك كەلدى.

— ھەي، ماڭا قارىغىنا، — دېدى ئىلەك ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — ئەجەب بىلەرمەنلىك قىلىسەنغۇ؟ ئوچاق سېلىشنى

مېنىڭدىن سورا جۇمۇ، مەن دېگەن كوممۇنا ۋاقتىدا پۈتۈن بۇلاق-
سايىنىڭ ئادىمى تاماق يەيدىغان ئاشخانىنىڭ ئوچىقىنى سالغان،
نېمە دەۋاتىدۇ ماۋۇ...

— ھەرقاچان، ئوماچ ئېتىدىغان قازاننىڭ ئوچىقىدۇ؟

— پولومۇ ئەتكەن...

— بۇ گېپىڭ يالغان بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، ئىلەك — دېدى ئۇستام ئەتراپتىكىلەرگە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، بېشىنى چايقاپ، — ئۇ چاغلاردا پولو نېمىش قىلىدۇ؟

— يۇقىرىدىن كادىرلار كەلگەندە ئەتكەن، — دېدى ئىلەك قىزىشىپ، — شۇ ئوچاقنى مەن سالغان دېگىنە، ئالامەت تارتىدىغان ئوچاق بوپتىكەن... ئوتۇننى ئوچاقنىڭ ئاغزىغا ئەكېلىپ بولغۇچە ئۆزى تارتىپ ئەكىرىپ كېتەتتى، بايقىمىسا ئادەمنىمۇ سۆرەپ كېتەتتى...

— بىزمۇ ئاڭلىغان، — دېدى بۇرۇتلۇق ئۇستام ئۇنى بىر-دەم گەپكە سالماقچى بولۇپ، — بۇلاقسايدا ئادەمنى دەم تارتىدىغان ئوچاق بار ئىكەن، دەپ. شۇ ئوچاقنى سەن سالغان ئىكەنسەن-دە؟

— مەن سالغان... ئايىزىمنى تارتىپ كېتىپ تاس قالغان كۆيۈپ كەتكىلى.

— ئايىزىم كىچىك قىزىمىدى؟

— ياق، سېنىڭدەك ئىككى چىقىدىغان خوتۇن ئۇ، — دېدى ئىلەك ئۆزىنىڭ ئوخشىتىشىدىن مەمنۇن بولغاندەك كۈلۈپ قو-يۇپ، — ئايىزىم ئاشخانىدا تاماق ئېتەتتى، بىر كۈنى دۇيجاڭ مېنى چاقىرىپ: «سېنى ئوچاق سېلىشتا پەيزى بار دەيدۇ، بۇگۈن ئايىزىمگە بىر ئوچاق سېلىپ بەرگىنا» دېدى. «بوپتۇ، بۇلار ھۈنىرىمنى بىر كۆرۈپ قويسۇن» دەپ سالدىم دېگىنە، ئوچاقنى ساپتىمەن، لېكىن ئايىزىمگە ئوت قالىغاندا ھېزى بولغىن دەپ قويماپتىمەندە، ئۇ بىر قۇچاق مەڭگەننى ئەكېلىپ شۇنداقلا

www.uyghurkitap.com

ئوت يېقىپتىكەن، ئايزىمنى مەڭگەن بىلەن قوشۇپ ئوچاقنىڭ ئىد-
چىگە سۆرەپتۇ ئەمەسمۇ، ھېلىمۇ يوغان خوتۇن بولغاچقا ئوچاق-
نىڭ ئاغزىدىن پاتماي قاپتۇ، بولمىسا...

— تۇرخۇندىن چىقاتتىكەن دېگىنە؟...

— ئاپاڭ چىقاتتى... — ئىلەك ئۇستامنىڭ ئۆزىنى گەپكە
سېلىپ تاماشا كۆرۈۋاتقانلىقىنى ئۇقۇپ تېرىكتى، ئاندىن چىرايى-
غا جىددىي تۈس بېرىپ، — ماۋۇ ئوچىقىڭ بولماپتۇ، بۇنىڭ
نەرىگە قازان ئاسىسەن؟ — دېدى.

— بۇ دېگەن قورۇما قورۇيدىغان ئوچاق، — دېدى
ئۇستام، — بۇ ئوچاق مۇشۇنداق بولىدۇ.

— بۇ نېمەڭدىن ئىككى ئادەم تويغۇدەك قورۇما چىقماي-
دۇ،... سەنزە، زۇنۇن ھاجىمنىڭ كۆزىنى بوياي دەپتىكەنسەندە،
ماۋۇ يەردە مەن بار جۇمۇ، ساڭا ئوخشاش ھىيلىگەرلەرنى كۆپ
كۆرگەن، ئوچاقنى باشقىدىن سال!

— ئىلەككا! — دېدى ئۇستام كۈلۈپ قويۇپ، — سەن ماڭا
پۇتلاشماي بېرىپ دەرۋازاڭنى باقساڭ بوپتىكەن.

— قانداق، كارامىتىڭ ئاشكارا بولدىمۇ؟ قىلالمايدىغان ئا-
دەم راست گېپىڭنى قىلساڭ بولمامتى؟

ئۇستامنىڭ سەۋرى تۈگەپ ھۆرپەيدى.

— تولا بېشىمنى ئاغرىتماي يوقالغىنا كۆزۈمدىن، — دېدى
ئۇ.

— نەگە يوقالغۇدەكمەن؟ ۋاھ... — ئىلەكمۇ بوش كەلمەي
تىركەشتى، — مەن دېگەن زۇنۇن ھاجىمنىڭ ئاكىسى بولىمەن،
بىلىپ قوي...

شۇ ئارىدا ئاشخانىغا يارمۇھەممەد كىرىپ قالدى. ئۇ بولغان
جېدەلنى ئاڭلاپ ئىلەكنى تالاغا باشلاپ چىقتى.

— ئىلەككا! — دېدى ئۇ كايىپ، — ساڭا نەچچە قاتار
دېدىم، بۇ يەردىكى ئىشلارغا ئارىلاشما دەپ، نېمانداق گەپ ئاڭلى-

مايسەن، سەن بېرىپ دەرۋازىدا «جىممىدە» ئولتۇرغىنا.

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن زۇنۇن ھاجىمغا زىيان سېلىۋاتامدۇ؟... سالغان ئوچىقىنى قاراپ باقىنا... شەھەرنىڭ ئادەملىرىچۇ، سەللا بوش تۇرساڭ سېنى بابلايمەن دەپلا تۇرىدۇ.

— قانداق ئوچاق سالىدۇ ئۇستام ئۆزى بىلىدۇ، سەن ئارىلاشما، — دېدى يارمۇھەممەد.

— ئاشۇنداق كۆز بوياپ ئىش قىلسا مەيلىمۇ؟

ئۇنىڭغا گەپ يېگۈزەلمىگەن يارمۇھەممەد ئۇنى بۇ يەردىن نېرى قىلىش ئۈچۈن گەپنى ياسىدى:

— دادامنىڭ تۈگمىنىگە بېرىپ باقتىڭمۇ؟ ئالامەت ياسىۋەتتى، شەمشىكاملارمۇ شۇ يەردىغۇ دەيمەن؟

يارمۇھەممەدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىلەك تۇرالمايلا قالدى. «شەمشىلەر قارتا ئويىنىغىلى كەپتۇ ـ دە، ئاۋۇ تازىنىڭ مېنى ھايت دەۋالمىغىنىنى قارا... توختا، بېرىپ باقايچۇ؟...» ئىلەك ئەمدى ھېچنېمىگە قارىماستىن تۈگمەنگە قاراپ ئالدىراپ ماڭدى. ئۇنىڭدىن قۇتۇلغىنىغا خۇش بولغان ئۇستام:

— ھاجىمنىڭمۇ ئالامەت تۇغقىنى بار ئىكەندە، ئامان بولساق بۇ يۈگمەچ بىلەن بۇ يەردە خېلى ئويۇن قويۇپ باقىمىزغۇ، — دېدى يارمۇھەممەدكە.

ئىلەك خۇددى بازارغا كەچ قالغان مەدىكاردەك تۈگمەنگە يېتىپ كەلگەندە مەسۇم تاران يالغۇز ئۆزى تۈگمەننىڭ ئالدىنى تازىلاپ سۈپۈرۈۋاتاتتى. زۇنۇن ھاجىمنىڭ ئۆتكەنكى گېپىدىن كېيىن يارمۇھەممەد ياغاچچى، تامچىلارنى باشلاپ كېلىپ ھەممىنى يېڭىدىن ياساتقۇزدى، تۈگمەنگە يانداپ چوڭ بىر ئېغىز ئۆينى سېلىپ، ئۇنىڭ تېمىغا بۇ تۈگمەننىڭ تارىخىنى يېزىپ چاپلاتتى، يەنە بىر تامغا بۇ يەردە ئىلگىرى بولغان تۈگمەنلەرنى تونۇشتۇرۇپ يازدى، تۈگمەنگە كېلىدىغان يولنى ياساپ شېغىل ياتقۇزدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەرنىڭ قىياپىتى تۈپتىن ئۆزگىرىپ كەتتى.

مەسۇم تاران تۇگمەننىڭ قەدىر تاپقىنىنى كۆرۈپ ئىچ ـ ئىچىدىن خۇشال ئىدى. ئۇ شۇڭا تىنىم تاپماي ھەممە يەرنى رەتلەپ تازىلاپ تۇراتتى. ئۇ ھاسىراپ يېتىپ كەلگەن ئىلەكنى كۆرۈپ: «بۇ يەنە نېمە شۇم خەۋەر ئەكەلگەندۇ؟» دەپ جىددىيلەشتى.

— ھە، ئالدىراپ نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

ئىلەك تۇگمەنگە بويۇنداپ قاراۋېتىپ:

— شەمشىلەر كەلمىدىمۇ؟ — دېدى.

— ئۇلار بۇ يەردە نېمىش قىلىدۇ؟

— ئۇلارنى قارتا ئويۇنغىلى كەتتى دېگەنتا؟... يارى دېگەن ھارامزادە مېنى ئالداپتۇ ـ دە، خەپ؟...

— قارتنى سېغىنىپ قاپسەندە ـ ھە؟

— ئۆزۈن بولدى ئوينىمىدۇق، سەنمۇ تۇگمەنگە چىقىپ يېتىۋالدىڭ.

— ھازىر قارتا ئوينايدىغان نەدە چولا.

— شۇ ئەمەسمۇ؟ — دېدى ئىلەك بېشىنى چايقاپ، — ھازىر بۇ ئىشلارنىڭ ئالدىراشلىقى، زۇنۇن ھاجىم ئۇنىمىسام ئىشلەپ بەرسەڭ دەپ يالۋۇرۇپ تازا بىر ئىشقا تىقىپ قويدى دېگىنە، ھەممىگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرمىساڭ بولمىغان، ياق دەي دېسەم تۇغقان ئادەم...

«پاھ، مۇنۇ شۇمەك ئەمدى زەي سالماي ئاتىدىغان بوپتۇغۇ، سېنىمۇ سۆزلىتىۋاتقان ئادەم ئاشۇ ھاجىمدە، توۋا... خۇدايىم... ‹قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسىمۇ ھاسىسىدىن ئايرىماپتۇ› دېگەن راست ئىكەن، نەچچە زاماندىن بۇنى تەشكىل بېقىپ كەلدى. بۇگۈنگە كېلىپ زۇنۇن ھاجىمدەك باي تۇغقىنى چىقىپ قالدى. ئۇنىڭ قاچانلا بولسا ئامىتى كېلىپلا تۇرىدۇ دېسە؟...»

— سېلىپ بەرگەن ئۆيىنىڭ بولسىمۇ يۇزىنى قىلارسەن؟ — دېدى مەسۇم تاران.

— ساڭا مۇنۇ تۇگمەننىمۇ ياساپ بەردىڭۇ، ئاڭلىسام ئىككى مىڭدىن ئوشۇق خەجلىدى دەمدۇ نىمە؟

— تۇغقىنىڭ ساڭا باققاندا ئىنساپلىق ئادەم ئىكەن، سەن مۇشۇ تۇگمەننىڭ ئۇننى يەپ تۇرۇپ كۇپۇرلۇق قىلىۋاتىسەن، ھېلىقى چاغدا قويۇپ بەرگەن بولسام تۇزلىۋېتەتتىڭلار ـ دە؟

— ئۇ ۋاقىتتىكى سىياسەت شۇ ـ دە؟ — دېدى ئىلەك ھىجىيىپ، — شۇ چاغدا مەن ئۇ ئىنقىلابچىلارغا تەربىيە بېرىپ قايتۇرۇپ كەتتىم، بولمىسا ئۇلارنىڭ پەيلى يامان ئىدى جۇمۇ!

«ھازىر شۇنداق دەيسەن ـ دە! باللارنىڭ ئالدىغا چىقىۋېلىپ شوئارنى توۋلىغان سەن ئىدىڭغۇ؟...» مەسۇم تاران ئاچچىق كۇلۇپلا قويدى، ئىلەك بولسا مەسۇمنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابى ۋاقتىدىكى ئىشلارنى يۈزىگە سېلىشىدىن ئەنسىرەپ گەپنى يۆتكىدى:

— زۇنۇن ھاجىم تۇگمەننى ياستىپ قويدۇم دەۋاتاتتى، مۇشۇنى كۆرگۈدەكمۇ چولا بولماي كەتتى، كۆرۈپ باقايچۇ؟ — دېدى ـ دە، تۇگمەننىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى. مەسۇم تاران ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى. ئىلەك تۇگمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ ھەيران قالدى. ئۇ يەردىكى ھەممە سايمانلار يېڭىلانغان، ئازادە، رەتلىك ئىدى.

— پاھ، قالتىس بولۇپ كېتىپتۇغۇ؟ — دېدى ئۇ خامچىنىڭ ياغىچىنى تۇتۇپ كۆرۈپ، — يېڭىدىن ياساپتۇدە، مانا قارا، قارىغاينىڭ تاختىيى ئوخشىمامدۇ؟ تازىمۇ چوڭ ئىكەنا؟ بۇنىڭغا ئىككى مىشكاپ ئۇن چەتتىن پاتقۇدەك جۇمۇ!

ئۇنىڭ كەينىدە تۇرغان مەسۇم تاراننىڭ بۇرنىغا «گوپپىدە» ئېچىپ كەتكەن سېسىق پۇراق ئۇرۇلۇپ كۆڭلى ئېلىشىپ كەتتى. ئىلەك بولسا ھېچ ئىش بولمىغاندەك ھەدەپ تۇگمەننىڭ جابدۇقلىرىنى ماختاۋاتاتتى.

— ماۋۇ ئۆيىنىمۇ يېڭىدىن سىلىپ بېرىپتۇ ـ ھە؟ — دېدى

ئۇ ياندىكى ئۆيگە قاراپ، — كۆرۈپ باقايچۇ، قانداق سالدىكىن؟
— بولدى، ئۇنى كۆرمەيلا قويغىنا، — دېدى مەسۇم تاران بۇرنىنى تۇسۇپ.
— نېمە بولدى؟
— ئۇنى كۆرسەڭ چىچىڭىپ تۇرغان ئوخشايسەن.
مەسۇمنىڭ گېپىگە ئىلەك ئۆزىمۇ كۈلۈۋەتتى.
ئۇلار ئىشىكنىڭ ئالدىغا چىقىپ تۇرۇشىغا، شەمشى بىلەن جەپە پەيدا بولدى. ئىككىسىنى كۆرۈپ ئىلەك يايراپ كەتتى.
— ئىككىڭ نەدە يۈرۈيسەن؟ — دەپ سورىدى ئىلەك.
— ۋاھ، سېنى بىرى سوراقچى قويدىمۇ؟ — دېدى شەمشى مەنسىتمەي، — دەرۋازىنى باقماي ئۆزۈڭ بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرۈيسەن؟
— زۇنۇن ھاجىم: «تۆگمەننى ياسىدۇق، بىرىپ كۆرۈپ باققىن، بوپتۇمۇ؟» دېگەنىدى، شۇنىڭغا كەلدىم.
— قانداق بوپتۇمۇ؟
— مەن بىر ئىشقا ئەقلىم يەتمىدى، — دېدى ئىلەك گەدىنىنى تاتىلاپ قويۇپ، — ھاجىم بۇ كونا تۆگمەننى ياساپ نېمە قىلىدىغاندۇ؟
— سەن بىلەن بىزنىڭ ئەقلىمىز يەتكەن بولسا ھازىرقىدەك كۆك نامرات بولۇپ كەتمىگەن بولاتتۇق، — دېدى شەمشى خۇرسىنىپ قويۇپ، — زۇنۇن ھاجىم ئۆتكەندە نېمە دېدى: بۇلاقسايلىقلار سىلەر تاپىنىڭلارنىڭ ئاستىدىكى پۇلنى كۆرمەي يۈرۈپسىلەر دېگەنتى... ھازىر ئويلاپ باقساق راست ئىكەن، باشقىسىنى قويۇپ مۇشۇ جىلغىنىڭ ئىچىدىكى قارىغات، تاڭقوراي دەمسەن، ياۋا ئالما دەمسەن، نەچچە زاماندىن ئۇنى ئاياللار ئاز ـ تولا تېرىپ مۇراببا قايناتمىسا مال يەپ سېسىپ تۈگەيتتى. ئۆتكەن شەنبە بازارغا كىرگەنىدىم، بازاردا قارىغاتنىڭ مۇرابباسىنى سېتىۋېتىپتۇ، قىزىقىپ سورىسام، قانچە دەيدۇ دېمەمسەن؟ بىر قۇتىسىنى

ئون ئىككى سوم دەيدۇ… بىزنىڭ جىنغىدىكى قارىقاتلارنى يىغساق نەچچە مىڭ قۇتا ياسىغۇدەكمىز، دەپ قالدىم، ئۇنىڭغا ھېچقانچە دەسمايە كەتمەيدىكەنغۇ؟…

— بـاياتىن يارى دەيـدۇ، — دېـدى جەپپە سۆز قىستۇ-رۇپ، — زۇنۇن ھاجىم سەلىمەلەر بىلەن بىرلىشىپ مۇرابا ئىشلەيدىغان بىر زاۋۇت قۇرىدىغان بولۇۋاتىدۇ دەيدۇ…

— ئۇ ئىشنى ھاجىم ماڭا دېگەنىدى، — دېدى ئىملەك ئالدىراپ، — مەن «بوپتۇ، قۇرۇڭ!» دېگەنىدىم…

— ياھ، — دېدى شەمشى كۈلۈپ، — ھاجىم سېنى مەسلە-ھەتچى قىلىپتۇ - دە؟ سەن ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگەتسەڭ زاۋۇت زىيانغا ياتارمىكىن؟

— قۇرۇق شۇمەك بولۇپ قالىدۇ دېگىنە، — دېدى مەسۇم تاران…

— مـەن تېخى قـارىقـاتچىلىق قىلىپ باقايمىكىن دېگەنىدىم، — دېدى شەمشى.

— سەنغۇ ئۇنى بىلەرسەن، — دېدى مەسۇم تاران چاقچاق قىلىپ، — جەپپە قارىقاتنى بىلەرمۇ؟ قارىقات دەپ ئىت ئۈزۈمىنى تېرىپ كەلمىسە بولاتتىغۇ؟

— مەنغۇ قاراپ بىر ئىش قىلارمەن، — دېدى جەپپە، — بۇنىڭغا شەمشى ئارىلىشىپ يامان قىلدى، بۇنىڭ قولى تەگكەن يەر قۇرۇپلا كېتىدۇ دېگىنە.

— قارىقاتنى مۇز سوغۇق دەمدۇ نېمە؟

— دائىم يەپ بەرسە تازلارغا چاچ چىقىرىدىكەن.

— كۆزنىمۇ روشەن قىلىدۇ دەمدۇ نېمە؟

— ساڭا ئوخشاش شۇمەكتەك بولۇپ قالغانلارغا «ئەت قوند-دۇرىدۇ» دەيدۇ.

ئۇلار بىردەم بىر - بىرىنى ئوخشىتىپ چاقچاق قىلىشتى، ئاندىن شەمشى يانچۇقىدىن يېپيېڭى قارتىنى چىقىرىۋىدى، ئىملەك-

نىڭ كۆزلىرى ئۇيناپ كەتتى.
— پەيزىڭ بارغۇ، شەمشى. كىم بەردى؟ — دەپ سورىدى.
— كىم بەرەتتى، قارىقات سېتىپ ئالدىم.
— ھال - كۇنۇڭ ياخشى بولۇپ قاپتۇ جۇمۇ!
— ئۇزاق بوپتۇ، خۇماردىن چىققۇدەك ئوينىماپتۇق. بۈگۈن بىر ئوينايلى. ئىلەك، سەن بېرىپ دەرۋازاڭنى باقامسەن؟
— دەرۋازا ھېچ يەرگە كەتمەيدۇ، ئەكەلگىنە مەن شىلاي؟
كونا ئۇلپەتلەر مەسۇم تاراننىڭ ئۆيىگە كىردى - دە، ئويۇننى باشلىۋەتتى.

30

بۈگۈن بۇلاقسايىنىڭ يېڭى مەكتەپ ھويلىسى بايرام تەنتەنىسىگە چۆمگەنىدى. پىششىق خىشتىن قاتار قىلىپ سېلىنغان سىنىپلارنىڭ ئۆگزىلىرىگە رەڭگارەڭ بايراقلار قادالغان. قىزىل لاتىلاردىن لوزۇنكىلار ئېسىلغانىدى. مەيداننىڭ ئۇدۇلىدىكى ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا بىر قاتار ئۇستەل - ئورۇندۇقلار قويۇلغان بولۇپ، ئۇستەلنىڭ ئالدىدىكى يەرگە پىچىتى بۇزۇلمىغان تېلېۋىزورلار رەتلىك قىلىپ تىزىپ قويۇلغانىدى.
مەيدان ئادەملەر بىلەن تولدى، مەيداندا چوڭلاردىنمۇ تولا ئۇششاق باللار جىق ئىدى. ئۇزاق يىللاردىن بۇيان بۇلاقسايىدا بۇنچىلىك چوڭ يىغىلىش بولۇپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىلەك تۈنۈگۈن ئۆيمۇ ئۆي كىرىپ: «ناھىيىدىن جىق تېلېۋىزور بېرىپتۇ، بىكارغا تارقىتىدىكەن» دەپ خەۋەر قىلىۋەتكەچكە بىرمۇنچە ئادەملەر «بىزگىمۇ تېگىپ قالار» دېگەن ئۈمىدتە كەلگەنىدى. توپنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئىلەك تۇراتتى، ئۇ شەمشى بىلەن جەپەنى كۆرۈپ يېنىغا چاقىردى:
— تۈنۈگۈن سەيلىگاھقا شەھەردىن ئىككى ماشىنىدا ئادەم

چىقتى، قارا، — دېدى ئۇ كۆزلىرىنى ئۇۋىنىتىپ، — ئۇلارنى كۆرۈپ يارىنىڭ بېشى پىرقىراپلا كەتتى، «قانداق قىلىمىز» دەيدۇ. مەن ئۇنىڭغا «قورقما، ئۇكا، بىر تولۇق ئۇزىتىۋېتى-مىز» دەپ ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرۇۋەتتىم. ئۇلار شەھەرگە يىغىنغا كەلگەنلەر ئىكەن، يىغىننى بىر كۈن ئېچىپلا بۇ ياققا يېقىنتۇ، هازىر يىغىن دېگىنىڭنىمۇ ساياھەت قىلىپ ئاچىدىغان يەردە چىقىپتۇ...

— يىغىن ئاچتىمۇ؟

— نېمە يىغىن؟... ئۆي - ئۆيلەرگە بۆلۈنۈپ ئىچىشكىلى تۇردى، ئۆزلىرىنىڭ سازەندىلىرى بار ئىكەن، ناخشا دېگەننى توۋلاپ ئۇسسۇل دېگەننى چاك كەلتۈرۈۋەتتى.

— سەنمۇ ئوينىغانسەن؟

— خوپمۇ ئوينىغۇم بار ئىدى، ئەمما يارى: «سەن كىرمە!» دەپ ئۇنىمىدى.

— سەن ئوينىغان بولساڭ مېھمانلار قاچ - قاچ بولاتتى - دە.

— شەھەرنىڭ خوتۇنلىرىمۇ قالتىس ئىكەن جۇمۇ، — دېدى ئىلەك مۇھىم بىر خەۋەرنى دېمەكچىدەك كۆزلىرىنى پارقىرى-تىپ، — هاراق دېگەننى سۇدەك ئىچىدىكەن.

— ماڭغىناۋۇي، ئۇسسۇزلۇق ئىچسە شۇنى هاراق دەپسەن-دە؟

— بوتۇلكىلاردىن قۇيۇپ ئىچىشتى، كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.

— مەست بولۇشتىمۇ؟

— مەست بولمىدى دېسە... بىرى بار ئىكەن، كاساپەت، ئۇسسۇل دېگەننىمۇ ئويناپ قويىدىكەن... بىر دەمدىن كېيىن ئۆزى دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتقانىدى، ئاغزىغا قاراپلا قاپتىمەن...

— بىكارغا بىرمۇنچە ئويۇن كۆرۈۋاپسەنده؟ بىزنىمۇ چاقى-رىپ قويساڭ بولماتتى؟

— تۇزۇمگە توغرا كەلمەيدۇ... يارى دەيدۇ، كېيىنچە ئۆزد-مىزمۇ سەنئەت قۇرۇپ، كەلگەن مېھمانلارغا ئويۇن قويۇپ بېرد-مىز دەيدۇ...

ئۇلارنىڭ يېنىغا مەسۇم تاران كەلدى.

— كېلە، مەسۇم، — دېدى ئىلەك، — بالدۇرراق كەلسەڭ بولمامتى؟

— نېمە بولدى؟

— بىرەر قول تارتىشىپ تۇراتتۇق دەيمىنا.

— كورت بولۇپ تويماپسەندە ـ ھە؟ — دېدى مەسۇم تاران ئاندىن سەھنىگە قاراپ قويۇپ سوردى، — نېمىلەر ئۇ؟

— تېلېۋىزور تارقاتقۇدەك، — دېدى ئىلەك چۈشەندۇرۇپ.

شۇ ئارىدا تېيىپ ئۇستەلنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ توۋلىدى:

— كۆپچىلىك، تىنچلىنايلى، — دېدى ئۇ ئۇستەلنى چې-كىپ تۇرۇپ، — ھازىر يىغىننى باشلايمىز... يېقىندا ناھىيىلىك تېلېۋىزىيە ئىدارىسى بىلەن مەدەنىيەت ئىدارىسى بۇلاقسايغا توك-نىڭ ئۇلانغانلىقىنى ئۇقۇپ بىزگە يىگىرمە دانە تېلېۋىزورنى تەقدىم قىلدى. بۈگۈن مۇشۇ تېلېۋىزورلارنى تارقىتىپ بەرمەك-چىمىز، ئاۋۋال ئىسرائىل سىلەرگە بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىدۇ...

ئىسرائىل ئورنىدىن تۇرۇپ كۆپچىلىككە قاراپ قويۇپ سۆ-زىنى باشلىدى:

— بۈگۈن بۇلاقسايلىقلار ئۈچۈن خاسىيەتلىك بىر كۈن بولدى. ھەرقايسىڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، بىز ناھىيىنىڭ زور كۈچ بىلەن ياردەم بېرىشى بىلەن مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشىنى پۈتكۈ-زۈۋالدۇق. بىزنىڭ بالىلىرىمىز ئەمدى خېيىمخەتەرسىز، زامانغا لايىق سىنىپلاردا ئوقۇيدىغان بولدى. بۇ بۇلاقسايدىكى يەنە بىر يېڭىلىق. بۇ ئىككى يىلدىن بۇيان بۇلاقسايدا جىق ئۆزگىرىشلەر بولدى، ناھىيىنىڭ ياردىمى بىلەن توكنى ئەكېلىپ قارا چىراغ-

تىن قۇتۇلدۇق. يولنى ياسىدۇق، يېڭى زامانىۋى ئۆيلەرگە كۆچۈپ چىقتۇق. ئۆتكەن ھەپتە سەيلىگاھنى رەسمىي ئاچتۇق. بىزنىڭ بىر تۈركۈم ئادەملىرىمىزگە قىلىدىغان ئىش تېپىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا، سەلىمە باشلىق ئاياللار مۇرابباﺋ ئىشلەپ كىرىم يولىنى ئاچتى. دېمەك، بولاقسايلىقلار ئەمدى ئويغاندى. تۇرمۇ- شىنى ياخشىلاش يولىغا قەدەم قويدى. بىز ئەگەر تىرىشىپ ئىشلە- مەيدىغان، ئەقىل - پاراسىتىمىزنى ئىشقا سالمىدىغانلا بولساق ئۇزاققا قالمايلا نامرات دېگەن قالپاقنى چۆرۈپ تاشلىۋېتەلەي- مىز... بۈگۈن ناھىيىلىك تېلېۋىزىيە ئىدارىسى بىلەن مەدەنىيەت ئىدارىسى بولاقسايلىقلارغا ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلىپ يىگىرمە تېلېۋىزورنى تەقدىم قىلدى. بىز ئىلگىرى توك بولمىغاچقا تېلې- ۋىزورنى كۆرەلمىگەنىدۇق. ھازىر بۇ شارائىتىمىز بولدى، ھازىر جەمئىيەت ناھايىتى تېز تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ. بىز مۇشۇ تېلېۋى- زورلاردىن جىق بىلىملەرنى، ئۇچۇرلارنى ئۆگىنىمىز، مەن كۆپ- چىلىكنىڭ قارتىنى قويۇپ، تېلېۋىزورنى كۆپرەك كۆرۈشنى ئۈمىد قىلىمەن. ئاخىرىدا بولاقسايلىقلارغا ۋاكالىتەن بۇ ئورۇن- لارغا چىن كۆڭلىمىزدىن رەھمەت ئېيتىمەن...

ئىسراپىلنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن، تېيىپ ئورنىدىن تۇردى:

— تېلېۋىزور ھەممە ئادەمگە يەتمەيدۇ، — دېدى ئۇ ئەھۋال- نى چۈشەندۈرۈپ، — بىز قايتا - قايتا مۇزاكىرە قىلىش ئارقى- لىق، بىرى، قىيىنچىلىقى ئېغىر ئائىلىلەرگە، يەنە بىرى، ئەتىيازدىكى يامغۇردا ئۆيى ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئائىلىلەرنى ئاساس قىلىپ تەقسىم قىلدۇق. ھازىر مەن ئىسمىنى ئوقۇيمەن، ئىسمى چىققانلار ئالدىغا چىقسا بولىدۇ.

ئۇ قولىدىكى قەغەزنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئوقۇدى:

— شەمشى!

شەمشى چۆچۈگەندەك بولۇپ بېشىنى كۆتۈردى.

— بېشىڭغا ئامەت قوندى، — دېدى جەپە ئۇنى نوقۇپ، — ماڭ، يۈگۈر!

— جەپە! ...

— سەن ئۇنى قانداق كۆرەرسەن؟ — دېدى كىمدۇر بىرى.

— جەپەگە يېرىمىنى كېسىپ بەرسە بولىدۇ...

يەنە بىرقانچە ئىسىملار چاقىرىلدى. ھەممىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئىلەك: «تېيىپنى ئاڭلىسۇن» دېگەندەك يۆتىلىپ قويدى. لېكىن، تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويماستىن باشقىلارنىڭ ئېتىنى چاقىرىۋاتاتتى. ئىلەك ئاخىرى چىدىماستىن توۋلىدى:

— ھەي، تېيىپ! مېنى ئۇنتۇپ قالمىغانسەن؟

تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپ چىرايىنى ئۆزگەرتمەستىن:

— ساڭا بۇ قېتىم يېتىشمەيدۇ، — دېدى.

— نېمىدەپ ماڭا بەرمەيسىلەر؟

— ھېلىمۇ ئازاد بولغاندىن بۇيان ھۆكۈمەت ساڭا بىرىپلىۋاتىدۇ، ئەمدى بۇ قېتىم باشقىلارمۇ ئالسۇن.

ئىلەكنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

— ھەي تېيىپ! — دېدى ئۇ تىترەپ تۇرۇپ، — مەن دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ دەپتىرىدە بار ئادەم، بىلىپ قوي، ئۇستۇڭدىن ئەرز قىلىمەن جۇمۇ! ئۆي سېلىپ بېرىڭلار دېسەم ئۇنىڭغا ياردەم قىلمىدىڭلار، يۇقىرىدىن ئاپەتكە دەپ بەرگەن كىيىم - كېچەكتىنمۇ تۇزۇك بىرنېمە بەرمىدىڭ، ھەممىنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم جۇمۇ!

— ئۈچ يوتقاننى ئالدىڭغۇ؟

— يوتقان بولامدۇ ئۇ نېمەڭ، پاختىسى نېپىز ئىكەن.

ئەتراپتا تۇرغانلار ئۇنىڭغا چاقچاق قىلغىلى تۇردى.

— ئىلەكنىڭ ھازىر ئوقۇرى ئېگىز بولۇپ قالدى، ئۇنداق - مۇنداقنى ياراتمايدۇ.

— باي تۇغقىنىنى تېپىۋالدى - دە، مامۇقتىن يوتقان ئەكې-

لىپ بەردى دەيدىغۇ؟...

— تېلېۋىزورنى نېمە قىلىسەنۇي، قاسىم ئۇ دۇنياغا ئەكىرەرمىكىن؟

— ئىلەكمۇ بوش كەلمەيدۇ، ئۇ دۇنيانىڭ يولىنى بىلىۋالدى، ئۇ ياقتىنمۇ قۇتقۇزۇش بېرەمدىكەن؟

ئىلەك تەرەپ ـ تەرەپتىن يېغىۋاتقان چاقچاقلارغا ئېرەنمو قىلمىدى. ئۇنىڭ كۆزى ئىسرايىل بىلەن تېيىپتا ئىدى. ئىسرايىل تېيىپنىڭ قۇلىقىغا بىرنېمە دەپ پىچىرلىغانىدى، تېيىپ قوپۇپ كۆپچىلىكنى تەرتىپكە چاقىردى:

— بۇ قېتىم ئەسلىدە ئىلەككە تېلېۋىزور بېرىلمەيتتى، لېكىن ھەممىڭلار بىلىسىلەر، زۇنۇن ھاجىم بۇلاقسايغا چوڭ ئىلتىپات قىلىۋاتىدۇ ھەم بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بىزگە ياردەم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ. شۇڭا شۇ ئادەمنىڭ يۈزىنى قىلىپ تېلېۋىزور بېرەيلى دېدۇق. لېكىن، ئىلەك، بۇ ئاخىرقىسى جۇمۇ!... بۇنىمۇ بالىلىرىڭ ئويۇنچۇق قىلىپ ئوينىماس ـ ھە؟!...

ئىلەكنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى. ئۇ قوپۇپ ئالدىغا مېڭىپ تۇراتتى، توپ ئىچىدىن بىرەيلەننىڭ قوپال ۋارقىرىغان ئۈنى ئاڭلاندى:

— ماڭچۇ؟...

ھەممەيلەن ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرۇلدى. رېھىم شاھ قاپىقىنى تۈرگەن ھالدا سەھنىدىكىلەرگە يەۋەتكۈدەك قاراپ تۇراتتى.

رېھىم شاھ ئۆيىگە ئوت كەتكەندىن كېيىن بىر مەزگىل ئېلىشىپ قالغاندەك بولۇپ يۈردى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەندە بىر بولسا ئىسرايىلنىڭ ياتىقىنىڭ ئالدىدا ئولتۇراتتى، ئىسرايىل بولماي قالسا تېيىپنىڭ ئالدىنى توسۇپ ماڭدۇرمايتتى. ئۇنىڭ دەيدىغىنى بىرلا گەپ ئىدى:

— مال ـ دۇنيايىمنى تۆلەپ بەرمىسەڭلار كۆچمەيمەن، ئۇستۇڭلاردىن مەركەزگىچە ئەرز قىلىمەن...

ئىسراپىل بىلەن تېيىپ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ ھاردى، ئاخىرى ئۇلار «رېھىم شاھ كېلىۋاتىدۇ» دېسە قاچىدىغان بولۇشتى. زۇنۇن ھاجىم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى ئۇققاندىن كېيىن ئىسراپىل بىلەن تېيىپقا ئۇنىڭغا تەشكىلدىن ئۆي سېلىپ بېرىشنى، ئۆينىڭ ھەممە چىقىمىنى ئۇ ئۇستىگە ئالىدىغانلىقىنى دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى مىڭ تەسلىكتە يېڭى ئۆيگە كۆچۈرۈپ قويدى. ئەمما، رېھىم شاھ رازى بولمىدى.

— مېنىڭ ئۆيۈم بەش ئېغىز تۇرسا، نېمىدەپ ئۈچ ئېغىز بېرىدىكەن، — دەيتتى ئۇ ئۇنىماي. ئۇ مال، قوتان، لاپاسىنىمۇ ئۆيگە ھېساب قىلدى. ئۆيدىكى كىگىز ـ كىچەكلەرگىچە پۇلغا سۇندۇرۇپ جىقلا بىرنېمىنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇنىڭ دەۋاسىنى كەنتتىكىلەر تىڭشىمىغاندىن كېيىن ئۇ يېزىغا، ئاندىن ناھىيىگە باردى. ناھىيىدىكىلەرمۇ ئۇنىڭدىن زېرىكتى. ئەمما، رېھىم شاھ ئەرزدىن توختىمىدى. ئۇ ھەپتىدە بىر قېتىم ناھىيىگە باراتتى ۋە يولدا ئۇچراشقانلا تونۇشلارغا تارتقان زىيانلىرىنى سۆزلەپ بېرەتتى. زىيا دادىسىنىڭ قىلىقلىرىدىن نومۇس قىلىپ نەچچە قاتار سوقۇشتى، لېكىن رېھىم شاھ ئەرزدىن توختىمىدى، ئۇ نەچچە كۈندىن بۇيان بۇلاقسايدا كۆرۈنمىگەنتى، ئۇنىڭ تۇيۇقسىزلا پەيدا بولۇشى بۇلاقسايلىقلارنى ھەيران قالدۇردى. رېھىم شاھ تۇرغانلارنى ئۇياق ـ بۇياققا ئىتتىرىپ ئالدىغا ئۆتتى:

— ماڭچۇ؟ — دېدى ئۇ تەكرارلاپ ۋە قولى بىلەن ئىلەكنى كۆرسىتىپ توۋلىدى، — ئىلەككە بېرىپ ماڭا بەرمەمسىلەر؟

ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئىلەكنىڭ جان ـ پېنى چىقتى.

— ھوي چورۇق! — دېدى ئىلەك ئۇنىڭغا قاراپ ئاچچىقى بىلەن، — ئۆيۈڭگە مەن ئوت قويدۇممۇ، نېمە مېنى چىشلەيسەن؟

— ساڭا نېمىدەپ بېرىدۇ؟

— بېرىدۇ قانداق؟ ئەمدى ئۆيۈڭدىن ئېشىپ ئىچىڭگە ئوت كېتىۋاتامدۇ؟ ساڭا ئوخشاش پىخسىقنى خۇدايىم شۇنداق جۇندەيدۇ.

— ماڭا بەرمىسەڭلار ئەرز قىلىمەن.

— ئەرز قىل، ئەمدى سەن ئەرز قىلمىغان مۇشۇ تېلىتىۋېرىپ قالدى...

شەمشى يېنىدا تۇرغان مەسۇم تارانغا دېدى:

— بۇرۇن قۇتقۇزۇش يەيدىغان بىر ئىلەك ئىدى. ئەمدى بۇنىڭغا ماۋۇ چوروق قېتىلدىمۇ نېمە؟

— بۇ ئۆمرى دۇنياغا تويماي ئۆتىدىغان بولدى ـ دە؟ — دېدى مەسۇم تاران بېشىنى چايقاپ.

— ئاڭلىسام، بانكىدا يۈز مىڭدىن ئوشۇق پۇلى بار دەيدۇ بۇنىڭ، شۇ پۇللىرىنى نېمە قىلىدىغاندۇ؟

— گۆرىگە ئەكەتمەمدۇ؟

— پۇلىغىمۇ بىر ئوت كەتكەن بولسىمۇ بۇ ئىمانسىزنىڭ، — دېدى شەمشى، — ناسىر ئىمامغا نېمە دېگىنىنى ئاڭلىدىڭمۇ؟

— ياق، نېمە دەپتۇ؟

— ناسىر ئىمام يېڭى مەھەللىگە مەسچىت سالماقچىمىز، ھەممەيلەن قول ئىلكىدە بارىنى بېرىۋاتىدۇ، سەن باي بولغاندىن كېيىن ئاتىغىنىڭ باردۇ دېسە، مەسچىت ماڭا نېمە قىلىپ بەردى، مەسچىتىڭگىمۇ كىرمەيمەن، دەپتۇ.

— ئىمانىنىمۇ يوقىتىپتۇغۇ بۇ.

— بۇ ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ جۇمۇ! ... سىنىڭ ئېتىڭ چىقمايدىغۇ؟

— مەن نېمە قىلىمەن ئۇنى؟ — دېدى مەسۇم تاران بېشىنى چايقاپ.

— نېمىشقا؟ تۇرغان ئۇرۇمچىدىن ئەكەلدىمۇ ـ يە؟
— تۇرغان ئۆزىنىڭ جېنىنى ئاران ئەكەلدى...
شۇ ئارىدا تېيىپ مەسۇم تارانىنىڭ ئېتىنى چاقىردى.
— بار، مەسۇم! — دېدى شەمشى ئۇنى نوقۇپ، — سېنىڭ ئېتىڭنى چاقىرىۋاتىدۇ.
مەسۇم تاران ئوڭايسىزلانغاندەك بولۇپ سەھنىنىڭ ئالدىغا باردى.
— ماۋۇ يەرگە قولۇڭنى قويغىن! — دېدى تېيىپ قەغەزنى كۆرسىتىپ.
لېكىن، مەسۇم تاران قولىنى قويماستىن تۇرۇپ كېتىپ، تېيىپ بىلەن ئىسراپىلغا قاراپ بېشىنى چايقىدى:
— مەن كېيىنچە ئېلىۋالارمەن، بۇنى باشقىلارغا بېرىڭلار، — دېدى.
— مەسۇمكا، ياراتمايۋاتامسەن؟ — دېدى تېيىپ ھەيران بولۇپ.
— ياق، ئەمدى...
— مەسۇمكا، ئۇنداق دېمە، — دېدى تېيىپ، — بۇ قېتىم بۇ ئىئانىنى ئۆيۋاقى ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى ئاساس قىلىپ بېرىۋاتىمىز، سەن ھەممەيلەندىن جىق زىيان تارتقان ئادەم، جىق نېمەڭدىن ئايرىلدىڭ، شۇڭا سەن ئالمىساڭ بولمايدۇ.
— مېنىمۇ ئاپەتكە ئۇچرىدىمغۇ؟ — دېدى رېھىم شاھ يەنە، — مېنىڭ تارتقان زىيىنىم ئازمۇ؟
— ساڭا تۆلەم تۆلەپ ئۆي سېلىپ بەردىغۇ؟ — دېدى تېيىپ.
— زىيانغا چىقىشمايدۇ...
— ھەي رېھىمكا! — دېدى تېيىپ چىدىماي تېرىكتى، — ئىنساپ قىلغىن جۇمۇ، كۆيگەن بولسا سېسىق مەڭگىنىڭ كۆيدى، يىغىپ كەلسە مىڭ تەڭگىگە يارىمايدۇ، شۇنىڭ ئىزىغا

پىششىق خىشتىن ئۈچ ئىغىزلىق ئۆينى سېلىپ بەردى، يەنە نېمە كۆكەرمىلىك قىلىسەن؟

— سىلەر كەم باھالىدىڭلار، — دېدى ئۇ تۆكۈرۈكىنى چاچرىتىپ تۇرۇپ، — مەن ئەرز قىلىمەن.

— ئەمىسە نەگە بېرىپ ئەرز قىلساڭ قىل!

— ماڭا تېلېۋىزور بېرىسىلەر!

— بەرمەيمىز!

رېھىم شاھ بىردەم گۆلىيىپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، كەينىگە بۇرۇلۇپ «لوك ـ لوك» دەسسەپ چوڭ يولغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇ كېتىۋېتىپ ساق قولىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ بىرنېمىلەرنى دەيتتى.

مەسۇم تاران ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ تۇرۇپ يېنىدىكى شەمشىگە دېدى:

— بۇ تۇرقىدا ناھىيىگە ئەرزگە ماڭدىمۇ نېمە؟

— ئەمدى ئۇنى رېھىم دەۋاگەر دېسەك بولغۇدەك.

ئەتراپتىكىلەر ماقۇللىغاندەك كۈلۈشتى...

31

تۇرغاننىڭ بۇلاقسايغا قايتىپ كەلگەنلىكىنى يارمۇھەممەدتىن ئاڭلىغان مەسۇم تاران ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي تۇرۇپ كەتتى. شەرۋاننىڭ ۋاپاتى، ئوغلىنىڭ ئىز ـ دېرەكسىز يوقىلىشى، ئۈستى ـ ئۈستىلەپ كەلگەن دەرد ـ ئەلەملەردىن ئۇ ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويايلا دېگەنىدى. قېرىغاندا يولۇققان بۇ قىسمەتلەر ئۇنى ھاياتتىن ئۈمىد ئۈزدۈردى. بۇنى ئاز دەپ پەرىدە يارمۇھەممەد بىلەن قېچىپ كېتىپ ئۇنىڭ يۈزىنى تۆكتى. ئۇ كېچىلىرى بەزىدە شۇلارنى خىيال قىلىپ ھەسرەت بىلەن ئۈنسىز ياش تۆكەتتى: «ھەي خۇدا! — دەيتتى ئۇ نالە قىلىپ، — مەن

سېنىڭ ئالدىڭدا نېمە گۇناھ قىلدىم، چوڭ بولۇپ ھازىرغىچە پەرزلىرىڭنى قازا قىلماي ئادا قىلىپ كەلدىم. كىشىنىڭ ھەققىگە كۆز سالمىدىم، گۇناھدىن يىراق يۈرۈپ كەلدىم. يەنە نېمەدەپ ماڭا مۇشۇ كۈلپەتلەرنى سېلىۋاتىسەن؟… بۇنداق كۈننى كۆرسەتكۈچە ئامانىتىڭنى ئالساڭ بوپتىكەن…» لېكىن ئۇ قانچە زارلاپ تىلىسىمۇ ئەجەل ئۇنىڭغا كەلمىدى، يارمۇھەممەد بىلەن پەرىدە ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن مەسۇم تارانىنىڭ كۆڭلى يېرىم ئىدى. ئۇ پەرىدەلەر بىللە تۇرۇشقا قەتئىي ئۇنىمىدى، ئۇنىڭ يارمۇھەممەدكە بولغان ئاچچىقى يانماي قويدى. شەرۋانىنىڭ يەتتە نەزىرىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ تۇگمەنگە بېرىپ يېتىۋالدى. ئۇنىڭ تەلىيىگە زۇنۇن ھاجىم تۇگمەننى ياساپ بېرىدىغان بولۇپ، ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئۈمىد بېغىشلىدى. ئۇنى چوڭ بىر غەمدىن ئازاد قىلدى. ئۇ ئەمدى ئالدىراش بولۇپ كەتتى. تۇگمەننىڭ باشقىدىن ماڭغانلىقىنى ئاڭلىغان تاغدىكى چارۋىچىلار ئارىلاپ ئۇنىڭغا قوناقلارنى ئەكېلىپ يارما قىلدۇرۇپ ئەكېتەتتى. تۇگمەن ئۇننى سېغىنغان بولاقسايلىقلارمۇ بۇغداي، قوناقلىرىنى ئەكېلىپ تارتقۇزۇپ كېتەتتى. تۇگمەن ئۇنىڭ ھاياتىدىكى بىردىنبىر تەسەللى تاپىدىغان ئەمىكى بولدى…

يارمۇھەممەد تۇرغانىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ كەلگەندە ئۇ تۇگمەندە خامىنى سۈپۈرۈپ تازىلاۋاتاتتى. يارمۇھەممەدنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئۇ بىردەم تېڭىرقاپ تۇرۇپ كەتتى. «خاتا ئاڭلىدىمۇ؟» دېگەندەك ياندۇرۇپ سورىدى. يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا تۇرغان بىلەن قانداق ئۇچراشقانلىقىنى دەپ بەرگەندىن كېيىن ئۇ جىددىيلىشىپ كەتتى.

— تۇرغان ئۆزى قېنى؟ — دېدى ئۇ ئىشىككە قاراپ.

— بىزنىڭ ئۆيدە.

مەسۇم تاران قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ تۇگمەنگە قۇلۇپ سالدى ـ دە، ئالدىغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇ شۇنچىلىك تېز ماڭاتتى-

كى، يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا يېتىشەلمەي قالدى. ئۇيگە يېقىن كەل-
گەندە ئۇ توختاپ:
— تۇرغان ئاپىسىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىنى ئۇقتۇڭمۇ؟ — دەپ
سورىدى.
— مەن يولدا كەلگۈچە دېمىگەنتىم، پەردە يىغا - زار
قىلىپ ئېيتىپ قويدى.
مەسۇم تاران خۇرسىنىپ قويدى - دە، گەپ قىلماستىن
ئۆيگە كىردى. بۇ چاغدا يىغىدىن كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن
تۇرغان پەردە بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، مەسۇم تاران ئوغ-
لىنى كۆرۈپ پۇت - قولى بوشىشىپ ئۆزىنى ئۇنىڭغا ئاتتى:
— تۇرغان! ... جېنىم بالام! ...
— دادا! ... — دېدى تۇرغان ئۇنى قۇچاقلىغىنىچە ۋە ھۆڭ-
رەك ئېيتىپ يىغلىۋەتتى.
دادا - بالا بىرھازاغىچە يىغا - زار قىلىشتى. يارمۇھەممەد
ئۇلارغا كۆڭۈل ئېيتىپ ئاران پەس قىلدى.
— دادا، — دەيتتى يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا، — كۆڭلۈڭىزنى
بۇزماڭ، مانا ئوغلىڭىزمۇ قايتىپ كەلدى...
مەسۇم تاران بولسا بۇ تاسادىپىيلىقتا تازا ئىشەنمەيۋاتقاندەك
تۇرغاندىن كۆز ئۈزمەي قاراپ ئولتۇراتتى. بۈگۈن ھەممىدىن
پەردە بەك خۇش بولدى. ئۇ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ چاي تەييارلىدى،
ئاندىن كەينىدىنلا بىر تەخسىدىن لەڭمەن ئېتىپ كىردى:
— ئالدىراپلا ئەتتىم، — دېدى ئۇ دادىسى بىلەن تۇرغانغا
تاماقنى قويۇۋېتىپ، — ئارقىدىن ئەتكەنچاي ئېتىپ بېرىمەن،
بۇلاقسايىنىڭ ئەتكەنچىيىنى سېغىنغانسەن، ئاكا!
— ئۇنى بېرىدىمە؟ ... — دېدى تۇرغان بېشىنى چايقاپ.
— خۇرشىدە ئاڭلىدىمۇ؟ — مەسۇم تاران پەردەدىن سورى-
دى.
— يارى مەكتەپكە تېلېفون قىلدى، شۇ تاپتا يولدا كېلىۋا-
تامدىكىن!

www.uyghurkitap.com

پەردەنىڭ گېپى تۈگىمەي تۇراتتى، ھويلىدا خۇرشىدەنىڭ چاقىلىدىغان ئۈنى ئاڭلىنىپ، ئىشىكتىن ئوقتەك ئېتىلىپ خۇرشىدە كىرىپ كەلدى.

— ئاكا!... — دەپ كەلگىنىچە تۇرغانغا ئېسىلدى.

تۇرغان ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران بولدى، ئۇ مەھەللىدىن كەتكەن چاغدا خۇرشىدە كىچىككىنە بالا ئىدى. ھازىر ئۇنىڭ ئالدىغا چوپچوڭلا، رەڭ تۈزگەن بىر قىز كېلىۋاتاتتى. ئۇ تۇرغانغا سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى:

— ئاكا، ئىچكىرى قانداق ئىكەن؟ قايسى شەھەرلەرگە باردىڭ، ئايروپىلاندىمۇ ئولتۇردۇڭمۇ؟ ماڭا نېمە ئەكەلدىڭ؟...

— خۇرشىدە! — پەردە ئۇنىڭغا قاراپ شەرەت قىلدى، — ئاكام تامىقىنى يەۋالسۇن، سەن چىقىپ قولۇڭنى يۇيۇپ كەلگىن!

— قولۇم پاكىز...

— يۇرە، ماڭا ئاش پىشۇرۇپ بەر!

خۇرشىدە خۇشياقمىغاندەك چىرايىنى پۈرۈپ قويۇپ، پەردىنىڭ كەينىدىن چايخانىغا چىقىپ كەتتى.

— خۇرشىدە چوڭلا قىز بولۇپ قاپتۇ، — دېدى تۇرغان ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ.

مەسۇم تاران بېشىنى چايقاپ قويدى.

— بوي تارتقىنى بىلەن يەنىلا كىچىك بالا...

بۈگۈن مەسۇم تاراننىڭ خۇشاللىقى زىيادە ئىدى. شەرۋاننىڭ يوقلۇقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا بالا - چاقىلىرى جەم بولدى، ھايات باشقىدىن ئەسلىگە كەلدى. ئۇنىڭ ئائىلىسى بۇ ئۈچ يىل مابەينىدە تۇرمۇشنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىنى باشتىن كەچۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن توزۇپ كەتمىدى. مەسۇم تاراننىڭ مۇشۇ كۈنلەرگە يېتىشىگە كۆزى يەتمەي قالغانىدى. لېكىن، تەقدىر ئۇنىڭغا ئوڭ كۆزىدە قارىدى. ئۇ پەقەت شەرۋاننىڭ مۇشۇنى كۆرەلمىگەنلىكىگە ئېچىناتتى.

www.uyghurkitap.com

تاماقتىن كېيىن تۇرغان دادىسى بىلەن يالغۇز قېلىپ، ئۆزىنىڭ بۇ ئۈچ يىل جەريانىدا بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى بىرىنى قويماي سۆزلەپ بەردى.

— شۇ چاغدا يارىنىڭ گېپىگە كىرگەن بولسام بۇ ۋەيرانلىقنىمۇ تارتماس ئىكەنمەن، — دېدى ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا، — بىر ھېسابتىغۇ بۇمۇ بىر ساۋاق بولدى، بۇرنۇمغا سۇ كىردى...

ئوغلىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاران ئوڭايسىزلىنىپ قالدى.

— ئەمدى كەتمەسسەن؟ — مەسۇم تاران ئالدىراپ سورىدى.

— ياق، ھەممىنى كۆردۈم، ھەممە يەردە قازاننىڭ قۇلىقى تۆت ئىكەن، ئەمدى سىلەرنى تاشلاپ ھېچنەگە بارمايمەن.

ئوغلىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەسۇم تاراننىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشتى.

ئەتىسى چايدىن كېيىن تۇرغان گەپنى تەشتى:

— دادا! — دېدى ئۇ، — ئۆيىمۇ ئۆرۈلۈپ كېتىپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟

مەسۇم تاران دەرھال بىرنېمە دېمىدى. ئۇ: «مېنىڭ تۇغقەندە ئۆيۈم بار!» دېمەكچى بولدىيۇ، لېكىن ئاغزىدىن چىقىرالمىدى. ئۇ ئۆيگە تۇرغاننىڭ بارمايدىغانلىقى ئېنىق، خۇرشىدەغۇ نەچچە ۋاقتتىن پەرىدەنىڭ يېنىدا تۇردى، لېكىن بۇنداق چېچىلىپ يۈرۈشمۇ كۇن ئەمەس ـ دە. لېكىن، ئۆينى نېمىسى بىلەن سالىدۇ؟... ئۆز ۋاقتىدا يارمۇھەممەدلەر ئۇنىڭغا دەپ ئۆي سېلىپ بېرەيلى دېگەندە ئۇ رەت قىلدى. «يارى دېگەن خۇمسىنىڭ قولىغا قارىمايمەن!» دېگەنىدى. ھازىر بىلدىكى، يارمۇھەممەد ئوغلىغا يامانلىق قىلمىغان ئىكەن، ئۇنىڭ گۇمانى خاتا ئىكەن. لېكىن ھازىر يارمۇھەممەدكە ئۆي سېلىپ بەر دېيەلەمدۇ. تۇرغانمۇ ئاراڭلا كەلگەندەك تۇرىدۇ... قانداق قىلىدىغان ئىش ئىكەن؟...

— دادا! — دېدى تۇرغان ئۇنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىگە ئىچى

پۇشۇپ، — يارى بىلەن پەردە بىزگە دەپ قوپۇرۇپ قويغان ئۆي بار ئىكەن، شۇنىڭ كەم ـ كۈتىلىرىنى ئوڭشاپ كىرسەك قانداق؟

— ئۇنى نېمە بىلەن ياسايمىز؟ — دېدى مەسۇم تاران.

— مەنمۇ ئازراق پۇل تېپىپ كەلدىم.

— يەتمىسە بىزمۇ بار، — دېدى يارمۇھەممەد قېيناتىسىغا قاراپ قويۇپ، — ئۆي بۇزۇلۇپ كەتكىلى تۇردى، تېپىپكام قانداق قىلىسىلەر، دەپ ماڭا نەچچە قاتار دېدى، تەييار ئۆي تۇرسا...

مەسۇم تاران بىردەم ئولتۇرۇپ كەتتى، ئۇ ئەمدى قارشىلىق قىلىشنىڭ ئورۇنسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىمۇ:

— بوپتۇ، سالايلى! — دېدى ئاخىرى.

دادىسىنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ ئۆيدىكى ھەممىسى يېنىك تىن ئالدى. چايدىن كېيىن مەسۇم تاران «تۈگمەنگە بېرىپ باقاي!» دەپ كەتتى، يارمۇھەممەد تۇرغاننى باشلاپ ئۆينى كۆر-سەتكىلى ماڭدى، يارمۇھەممەد ئۇنى يېڭى مەھەللىنى ئارىلىتىپ ئېلىپ ماڭدى. قىپقىزىل خىشتا سېلىنغان قاتار ـ قاتار ئۆيلەرنى كۆرۈپ تۇرغان ھەيران قالدى.

— ئۈچ يىلدىن بۇيان جىق ئۆزگىرىشلەر بولۇپ كېتىپتۇ جۇمۇ! — دېدى ئۇ، — مەن بۇلاقسايىنى بۇنچىلىك بولۇپ كەتتى دەپ پەقەتلا ئويلىماپتىكەنمەن.

— سەيلىگاھنى كۆرسەڭ ھەيران قالىسەن، باغچىدەك بو-لۇپ كەتتى... زۇنۇن ھاجىم پۇل دېگەننى ئايىماي خەجلىۋەتتى، مەن: «ئاشۇ پۇللىرىنى تېپىۋالارمۇ؟» دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن.

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن ھازىر ساياھەتتىن ياخشى پۇل تاپقىلى بولىدىكەن، مەن ئىچكىرىدىكى ۋاقتىمدا بىر قېتىم بىر باغچىغا كىرىپ باققانتىم. چۈشەندۈرۈشنى ئوقۇسام، ئۇ يەر بۇرۇن شەھەر ئەتراپىدىكى بىر تاشلاندۇق يەر بولۇپ، ئەخلەت مەيدانى ئىكەندۇق. پۇل تاپقان بىر باي شۇ يەرنى ئېلىپ نېمە

قىلىپتۇ دېسەڭ، باغچە قىلىپ ياساپتۇ، ئېچىگە دۇنيادىكى مىلـ لەتلەرنىڭ ئۆيلىرىنىڭ نۇسخىسىنى ياساپ چىقىپتۇ. شەھەر كېـ ڭەيگەندىن كېيىن بۇ باغچە ئاۋات بولۇپ كېتىپتۇ. باغچىغا كىـ رىش بېلىتى قانچە ئىكەن دېمەمسەن؟ ئەللىك سوم. كۈنىگە ئەللىك مىڭ سوم ئەتراپىدا كىرىم قىلىمىز دەيدۇ. بۇلاقسايمۇ شۇنىڭغا ئوخشاش داڭلىق ساياھەت ئورنى بولۇپ كېتەمدۇ تېخى...

— ھە، راست، — دېدى يارمۇھەممەد توختاپ، — سەن ئەمدى نېمە ئىش قىلاي دەۋاتىسەن، دادام نېمە دەيدۇ؟

— ئۇقمىدىم، دېھقان بولغاندىن كېيىن دېھقانچىلىق قىلارمەن.

— سەيلىگاھتا ئىشلىسەڭ بولمامدۇ؟

— مەن ئۇ يەردە نېمە ئىش قىلىمەن؟

— ئىش دېگەن جىق، قارا... ئاشخانىنى باشقۇرساڭ قانداق؟... ئۆزۈڭمۇ نەچچە ۋاقىتتىن ئاشخانىلاردا ئىشلەپسەن، ئىپى - جىپىنى بىلىسەن، شۇ يەرگە جايىدا ئادەم تاپالمايۋاتىمىز ...

— ئاۋۋال ئۆيىنى جۆندۈۋالسام بولامدىكىن، — دېدى تۇرغان ئىككى تايىن بولۇپ.

— ئۆيىنى سەن جۆندەپ يۈرمەيسەن، — دېدى يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا، — قۇرۇلۇش ئەترىتى بىلەن توختام تۈزىمىز، ئۇلار بىر ئايغا قالماي تەييار قىلىدۇ.

— شۇنداقمۇ؟ مەن تېخى «قانداق قىلارمەن؟» دەپ بېشىم قاتقانىدى، بۇنداق بولسا ئاسان ئىش ئىكەنغۇ؟

— ئاشخانىدا ئىشلەمسەن؟

— قېنى ئاۋۋال كۆرۈپ باقاي...

ئۇلار مەھەللىنى ئارىلاپ كېلىۋاتاتتى، ياندىكى كوچىدىن زىبا چىقىپ قالدى، ئۇ تۇرغان بىلەن يارمۇھەممەدنى كۆرۈپ

ھودۇقۇپ كەتتى. ئۇ يا ئالدىغا مېڭىشنى، يا كەينىگە يېنىشنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى. تۇرغان ئۇنى كۆرۈپ قەدىمىنى تېزلەتتى.
— زىبا، ياخشىمۇسىز! — دېدى تۇرغان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ.
تۇرغاننىڭ تونۇش ئاۋازى قىزنىڭ يۈرىكىنى ئوينىتىۋەتتى.
— ياخشىمۇسىز؟... — دېدى ئۇ ئەندىكىپ تۇرۇپ، — بار ئىكەنسىز - ھە؟
زىبا ئاشۇ بىر ئېغىز سۆزى بىلەن ئۇنى زارىقىپ كۈتكەن كۈنلەر ۋە تۈنلەردىكى سېغىنىش ئازابىنى ئىپادىلىگەندەك بولدى. تۇرغان ئوڭايسىزلىنىپ قالدى، يارمۇھەممەد كەيپىياتنى ئوڭ-شاش ئۈچۈن گەپ قىستۇردى:
— ئۆيگە كۆچۈۋالدىڭلارمۇ؟
— ھەئە، شۇنى جىمىقتۇرۇپ بولالمايۋاتىمىز.
— رېھىمكامنىڭ ئەھۋالى قانداق؟
— دادام بىر خىلدا...
يارمۇھەممەد سائىتىگە قاراپ قويۇپ تۇرغانغا قايرىلدى:
— ئېسىمدىن چىقىپ قاپتۇ، — دېدى ئۇ، — بۈگۈن بىر گۇرۇپپا مېھمان چىقماقچى ئىدى، مەن سەيلىگاھقا بېرىپ باقاي جۇمۇ، ئەگەر بىكار بولۇپ قالساڭ شۇ ياققا بارارسەن...
يارمۇھەممەد ئۇلار ئىككىسىنى خالىي قالدۇرۇش ئۈچۈن شۇ باھانىنى تېپىپ ماڭدى. تۇرغان بىلەن زىبا يالغۇز قالدى. تۇر-غان بىردەمگىچە گەپنى نېمىدىن باشلاشنى بىلمەي تۇرۇپ كەتتى.
— زىبا، — دېدى ئاخىرى ئۇ دۇدۇقلىغىنىچە، — قانداق تۇرۇۋاتىسىز؟
— قەدىر ئەھۋال، بۇلاقسايدىن چىقماي يۈردۈم.
— مەن سىزنى ئەرگە تېگىپ كەتتىمىكىن دېگەنىدىم.
— ھەممە ئادەمنى ئۆزىڭىزدەك ۋاپاسىز چاغلايدىكەنسىزدە؟
— زىبا، مەن سىزنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇغىنىم يوق.

— ۋايىەي... — دېدى زىبا ئاچچىق كۈلۈپ، — يالغاننى خېلى قاملاشتۇرۇپ سۆزلەيدىغان بولۇپسىز - ھە؟... ئۇنداق ئادەم مەن بار دەپ ئىككى ئېغىز خەت يېزىپ قويسىڭىزغۇ؟

— مېنىڭ كۆرگەن كۈنلىرىمنى بىلمەيسىز. خەت يېزىشقا نومۇس قىلدىم.

— يېنىپ كەلسىڭىز بولمامتى؟

— قۇرۇق يېنىپ كېلىشكە كۆڭلۈم ئۇنىمىدى.

يىراقتا بىر ئايال زىبانى چاقىردى.

— ئاپام چاقىرىۋاتىدۇ، — دېدى زىبا، — مەن قايتاي...

— زىبا، — دېدى تۇرغان ئالدىراپ، — سىزگە جىق گەپلىرىم بار، كەچتە چىقامسىز؟

— كەچتە مەكتەپتە دەرس تەييارلايمەن.

— مەن سىزنى شۇ يەردە كۈتىمەن.

زىبا ئۇنىڭغا قاراپ جىلمىيىپ قويدى - دە، ئۆيىگە قاراپ كەتتى. تۇرغان كەچتە پەرىدە ئەتكەن سوۋغىئاشنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى.

— نەگە بارىسەن؟ — دېدى پەرىدە ئەندىكىپ.

— سىرتقا چىقىپ كېلەي...

پەرىدە بىرنېمە دېمەكچى بولغانىدى، يارمۇھەممەد ئۇنىڭغا «گەپ قىلما» دېگەن ئىشارەتنى قىلدى ۋە تۇرغان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن پەرىدەگە ئەتىگەن تۇرغاننىڭ زىبا بىلەن كۆرۈشكەنلىكىنى دەپ بەردى، بۇنى ئاڭلاپ پەرىدەنىڭ كۆڭلى تىندى.

تۇرغان مەكتەپ قورۇسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى. مەكتەپنىڭ ئىچى جىمجىت. پەقەت نېرىدىكى قاتار دېھقان ئۆيلىرىدىن ئىتلارنىڭ ھاۋشىغىنى، ئىشىكلەرنىڭ ئېچىلىپ - يېپىلغىنى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تۇرغان يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ تۇتاشتۇردى. ئۇ ھېلىدىن - ھېلىغا يولغا قاراپ قوياتتى. ئەمما، يولدا ئادەمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. «زىبا

كەلمەيمۇ قويارمۇ؟ — تۇرغان نۆۋەتتىكى تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرۇپ ئەنسىزلىك بىلەن ئويلىدى، — بايا ئېنىق بىرنېمە دېمەدى، ياكى باشقا بىرىنى تېپىۋالدىمۇ ـ يە؟ مەنمۇ تازا ئالدىراپ كېتىپتىمەن، ئاۋۋال پەردە ئارقىلىق گەپ ئېلىپ باقسام بوپتىكەن… ئۇ قانداقلا بولمىسۇن جالالنىڭ سىڭلىسى، پەردە ئۇنىڭغا ئۇنىمىغاندىن كېيىن مېنىمۇ كۆڭلىدىن چىقىرىۋەتتىمىكىن؟… ھەممە گۇناھ ئۆزۈمدە…» يولدا زىبانىڭ قارىسى كۆرۈنمىگەنچە ئۈمىدسىز خىياللار ئۇنىڭ كۆڭلىنى ساراسىمىگە سالغىلى تۇردى. ئۇ ئۈچىنچى تاماكىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇراتتى، يىراقتا بىر قارا گەۋدە پەيدا بولۇپ، مەكتەپ تەرەپكە تېز ـ تېز كېلىشكە باشلىدى. تۇرغان ئۇنىڭ زىبا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېنىك تىن ئالدى.

— ساقلاپ كەتتىڭىزمۇ؟ — دېدى زىبا ھاسىرىغىنىچە ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قاراپ، — ماڭاي دەپ تۇرسام قوشنىمىزنىڭ قىزى رەيھان كىرىپ ئولتۇرۇۋالدى، ھازىر ماڭدى… يۈرۈڭ، بۇ يەردە خەق كۆرىدۇ، ئىشخانىغا كىرەيلى!

زىبا تۇرغاننى مۇئەللىملەر ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى.

— چىراغنى ياقايمۇ؟ — دېدى ئۇ تۇرغانغا قاراپ.

— يېقىپ نېمە قىلىسىز، ئۆينىڭ ئىچىمۇ يورۇق ئىكەنغۇ؟

دەرۋەقە، دېرىزىدىن چۈشۈۋاتقان ئاي يورۇقى ئۆينى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى.

— قاچاندىن بۇيان مەكتەپتە ئىشلەۋاتىسىز؟ — تۇرغان ئۈستەلدىكى دەپتەرلەرگە قاراپ قويۇپ سورىدى.

— بىر يىل بولاي دېدى… يېزىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىلىرى بۇ يەرگە كەلگىلى ئۇنىماي ئوقۇتقۇچى ياللايدىغان بولدى، ئەسلىدە مېنىڭ ئورنۇمغا ئادالەت دېگەن ئوقۇتقۇچى كېلىپ دەرس ئۆتمەكچى ئىدى. ئۇنىڭ ئەمچەكتە بالىسى بولغاچقا، «مېنىڭ ئورنۇمدا دەرس ئۆتۈپ بەرسىڭىز» دەپ كەپتىكەن،

بىكار يۈرگۈچە دەپ شۇنىڭ دەرسىنى ئۆتۈۋاتىمەن.

— مەن تېخى سىزنى ئۇنىۋېرسىتېتقا كەتتىمىكىن دېگەندىم.

— بىزگە ئۇنداق تەلەي كەلمىدىغۇ؟ — دېدى زىبا ئۇھ تارتىپ ۋە گەپنى يۆتكىدى، — ئۈچ يىلدىن بۇيان نەلەردە يۈردىڭىز، ئۇ يەرلەر قانداق ئىكەن، دەپبېرىڭا؟!...

تۇرغان ئۈچۈن ئاشۇ قاباھەتلىك كۈنلەرنى ئەسلەش تولىمۇ ئېغىر ئىدى، ئۇ بۇلارنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ كېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى، ئەمما زىبا ئۇنى يەنە ئېسىگە سالدى، تۇرغان بىردەمگىچە ئىككى تايىن بولۇپ ئولتۇردى. «زىبا مېنىڭ دېگەنلىرىمگە ئىشىنەرمۇ؟ — دەيتتى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە، — مەيلى، نېمە دېسە دېسۇن، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن خەت-خەۋەر ئەۋەتمىگەنلىكىمنىڭ سەۋەبىنى ئۇقسۇن!...» تۇرغان ئاخىرى شۇ نىيەتكە كېلىپ، بۇلاقسايدىن چىقىپ كەتكەندىن كېيىنكى كۈنلىرىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. زىبا بولسا ئۇنىڭ گەپلىرىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپ ئولتۇردى، بەزىدە تۇرۇپ ئەندىكىپ كېتەتتى، ھەيران بولغاندەك كۆزلىرى چەكچىيىپ، چىرايى ئۆڭۈپ قالاتتى. تۇرغان ھېكايىسىنى سۆزلەپ بولۇپ، ئاخىرى:

— زىبا، مېنىڭ كۆرگەن كۈنلىرىم مۇشۇ، — دېدى ئۇ خۇرسىنىپ قويۇپ، — سىرتقا چىقمىغان ئادەم يۇرتىنىڭ قەدرىنى بىلىپ كەتمەيدىكەن، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇخلىساملا بۇلاقسايىنى چۈشەيدىغان بولۇپ قالدىم. مۇشۇ يەردە ئۆتكەن كۈنلەرنى سېغىندىم...

— ئۇنداق ئادەم بالدۇرلا قايتىپ كەلسىڭىز بولمامتى؟

— مەن سىزنى چوقۇم ئەرگە تېگىپ كەتتى، دەپ ئويلىدىم.

— ئۆزىڭىزدەك ۋاپاسىز چاغلاپسىز-دە؟

— پەقەت ياردىن ئۇققاندىن كېيىنلا كۆڭلۈم جايىغا چۈشتى، زىبا! — دېدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ، — مەن سىزنى دەپ كەلدىم.

تۇرغاننىڭ ئاخىرقى سۆزىنى ئاڭلاپ زىبانىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلغاندەك بولۇپ تىنالماي قالدى. ئۇ شۇنچە يىللاردىن بۇيان تۇرغاننىڭ ئاشۇ بىر ئېغىز سۆزىنى كۈتكەن ۋە شۇ ئۈمىدتە قانچە - قانچە كېچىلەرنى شېرىن بىر ئازابتا ئۆتكۈزگەنىدى. ئۇ نېمىشقىدۇر «تۇرغاننى قايتىپ كېلىدۇ!» دەپ ئىشىنەتتى. دې-مەك، ئۇنى يۈرىكى ئالدىمىغان ئىكەن، بۇنى تۇرغاننىڭ مۇھەب-بەت، سېغىنىش ئوتى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرى سۆزلەپ تۇرۇپ-تۇ، قىزنىڭ ۋۇجۇدى ئوت بولۇپ ياندى.

— يەنە كېتەرسىز؟ — دېدى ئۇ ئەندىكىپ.

— ياق، قەسەم قىلىپ بېرەيمۇ؟

— ياق، ياق، بولدى، — دېدى زىبا تىترەپ، — دادام نېمە دەيدىكىن؟

— دادىڭىز ئۇنىمىسا ئەپقاچىمەن!...

زىبا تىترەپ كەتتى ۋە كۆڭلى تىنغاندەك بولۇپ، تۇرغاننىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويدى. ئىنتىزارلىقتا چاڭقىغان ئىككى يۈرەك بىر تەن، بىر جان بولدى، ئۇلارنىڭ بۇ ھاياجانلىق مىنۇتلىرىغا تولۇن ئاي گۇۋاھ بولدى. زىبا تۇرغاننىڭ سۆيۈشلىرىدىن تىن ئالالماي قالدى. شۇ تاپتا ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى مۇھەببەتنىڭ لەززى-تىدىن مەست بولغانىدى...

32

خۇرشىدە مەكتەپتىن كۆڭۈلسىز كەيپىياتتا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئۆينىڭ ئىشىكىدە سېلىقلىق قولۇپنى كۆرۈپ دۇكانغا كىر-دى. پەرىدە دۇكاندا يېڭى ئەكەلگەن ماللارنى جاۋەنگە تىزىۋاتاتتى. ئۇ سىڭلىسىنى كۆرۈپ يېنىغا چاقىردى:

— ئەجەب ئوبدان كەلدىڭ، ماۋۇ نەرسىلەرنى تىزىشىپ بەرگىنە، — دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ.

خۇرشىدە ھەدىسىنىڭ تومپىيىپ چىققان قورسىقىغا قاراپ قويۇپ ئىتتىك كېلىپ يەشكىتىكى ماللارنى ئېلىشقا باشلىدى.

— ياركام قىلىشىپ بەرسە بولمامدۇ؟

— يارى بىلەن ئاكام ئىككىسى ئۆي سېلىۋاتقان يەنىكە كەتتى، بۇگۇن ئىشىكلەرنى بېكىتىدىغان ئوخشايدۇ.

— ئۆي پۇتۇپ بوپتۇمۇ؟

— شۇنداق دەيدىغۇ.

— ئەمىسە بىرەر ئايغا قالماي يېڭى ئۆيگە كۆچكۇدەكمىز دە؟ تۇرغان ئاكامنىڭ كەلگىنىمۇ ئوبدان بولدى، بولمىسا، دادام بۇ يىلمۇ ئۆينى سالمايتتى.

— ئاكامنى ئالدىرىتىۋاتقانلارمۇ بار ئوخشايدۇ.

خۇرشىدە چۇشەنمىگەندەك ھەدىسىگە قارىدى:

— نېمە دېگىنىڭ؟

— ئاكام تويغا ئالدىراۋاتىدۇ.

— كىم بىلەن؟

— كىم بولاتتى، زىبا بولمامدۇ؟ ئۇ بىكارغا ئولتۇرماپتىكەن، تۇرغان ئاكامنى ساقلاپ تۇرۇپتىكەن، قايسى كۇنى زىبانىڭكىگە ئەلچى كىرگۇزىدىغاننىڭ گېپىنى قىلىۋاتىدۇ.

— رېھىمكام ئۇنىماسمىكىن، سېنىڭ قىلغىنىڭنى قايتۇرىدۇ جۇمۇ، قاراپ تۇر.

— مەنمۇ شۇنداق قىلامدىكىن دەيمەن، دادامغۇ: «رېھىم شاھىنىڭ ئالدىغا ئادەم ئەۋەتمەيمەن، تۇرغان ئاۋارە بولماي باشقا يەردىن قىز تاپسۇن!» دەپتۇ.

— ئاكام نېمە دەيدۇ؟

— ئۇ زىبادىن بۆلەك ھېچكىمگە ئۆيلەنمەيمەن دەيدۇ؟

— ئۇنداق بولسا زىبامۇ سېنى دورايدىغان ئوخشايدۇ ـ دە. قىزىق ئىش ـ ھە؟ بۆلاقسايىنىڭ قىزلىرى قېچىپ ئەرگە تەگمىسە خۇماردىن چىقمايدىغان بولۇپ قالدىغۇ؟

— سەنمۇ چوڭ گەپ قىلما، بېشىڭغا كەلگەندە كۆرىمىز.
— خۇدايىم ساقلا...
— بۇگۈن بالدۇرلا يېنىپ كەپسەنغۇ؟ — دېدى پەرىدە گەپنى يۆتكەپ، — ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئۇقتۇرۇشى كەپتۇمۇ؟ سوراپ باقتىڭمۇ؟
خۇرشىدە دەرھال جاۋاب بەرمىدى. ئۇنىڭ سولغۇن كەيپىيا-تىغا قاراپ پەرىدەنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى.
— نېمىشقا گەپ قىلمايسەن، تىزىملاتتىڭمۇ، يوق؟ — پەرىدە جىددىيلىشىپ سورىدى، — راستىڭنى ئېيت!
— ھەدە، — دېدى خۇرشىدە يەرگە قارىغىنىچە، — ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىسام بولمامدۇ؟
— نېمىشقا؟
— ئوقۇش پۇلى بەك يۇقىرى ئىكەن.
— قانچە ئىكەن؟
— ئوقۇش پۇلىلا تۆت مىڭ سوم دەيدۇ، ياتاق، تاماقنى قوشقاندا ئون مىڭغا يېقىن بارغۇدەك.
— قانچە بولسا بولمامدۇ؟
— بۇ يىل ئۆي سېلىۋاتساق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاكام توي قىلىمەن دەۋاتسا قايسى پۇل بىلەن ئوقۇيمەن؟
— ئۇنىڭ بىلەن سېنىڭ كارىڭ بولمىسۇن، — دېدى پەرىدە تېرىكىپ، — ئوقۇش پۇلۇڭنى مەن بېرىمەن.
— سەن ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن يارىكام نېمە دەيدۇ؟
— يارى ھېچنېمە دېمەيدۇ، ئۇمۇ سېنى ئوقۇسۇن دەۋاتىدۇ. بۇلاقسايدىن تىزىملاتقانلار خېلى بارمۇ؟
— بىزنىڭ مەھەللىدىن تىزىملاتقانلار يوق ئىكەن. تولىسى ئوقۇش پۇلىنى كۆتۈرەلمەيدىكەنمىز دەۋاتىدۇ.
پەرىدە چۈشەنگەندەك خۇرسىنىپ قويدى.
— ئۇنىڭ ئۈستىگە، — دېدى خۇرشىدە، — ھازىر ئوقۇپ

www.uyghurkitap.com

كەلگەنلەرمۇ خىزمەت تاپالماي يۈرۈيدۇ. ئۇنىڭدىن بىرەر يەردە ئىشلىسەك دېيىشىۋاتىدۇ.

— سەنمۇ ئىشلەي دەپسەن ـ دە؟

— سەيلىگاھتا ئىشلىسەم بولمامدۇ؟

پەرىدە سىڭلىسىنى ئالدىغا ئولتۇرغۇزدى.

— ماڭا قارا، — دېدى ئۇ، — ئۆز ۋاقتىدا مېنىڭ شۇنداق ئوقۇغۇم بار ئىدى. لېكىن ئۇ چاغدا سەنمۇ بىلىسەن، هال كۈنىمىز ناچار بولدى، ئامال يوق قالدىم. هازىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيالمىغىنىمغا ئۆكۈنىمەن. ئوقۇغان ئادەم يەنە باشقىچە بولىدۇ. باشقىسىنى دېمەي، يېزا باشلىقى ئىسراپىلكامغا قارىغىنا، ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن بىر يېزىنى باشقۇرۇۋاتىدۇ، ئوقۇغان ئادەم هامان يەردە قالمايدۇ، بىزنىڭ ئۆيدىن بۇ كەمگىچە ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇغان بىرەر ئادەم چىقماپتۇ، سەن بولساڭمۇ ئوقۇپ چىققىن!

— دادام ئۇنىماسمىكىن، هەدە؟ — دېدى خۇرشىدە بوشىشىپ.

— دادامنى كۆندۈرىمىز.

خۇرشىدە دېگەندەك، مەسۇم تاران كەچتە بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ گەپنى ئۈزۈۋەتتى.

— قىز بالا شۇنچىلىك ئوقۇسا بولدى، — دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ، — بىز ئاران جەم بولدۇق، ئەمدى بۇ كېتىپ قالسا نەدىن تاپىمىز؟...

تۇرغان بىلەن پەرىدە خېلى چۈشەندۈرۈپ باققان بولسىمۇ، مەسۇم تاران ئۆزىنىڭ دېگىنىدە چىڭ تۇرۇۋالدى. «كۆزدىن يىراق، كۆڭۈلدىن يىراق، — دەيتتى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە، — ئەنە، تۇرغان ‹سودا قىلىمەن› دەپ چىقىپ كېتىپ نىمە بولدى؟ جېنىنى ئاران كۆتۈرۈپ يېنىپ كەلدى. ئۇغۇ ئوغۇل بالا، قىز بالىغا كىم كۆز ـ قۇلاق بولىدۇ، ئاۋۇ ئىلدىرىم توكۇرنىڭ

قىزىمۇ «ئوقۇيمەن! »، دەپ كېتىپ نېمە بولدى؟ ئاڭلىساق، «تانسىخانىدا ئۇسسۇل ئوينايپ يۈرىدۇ» دەيدۇ. خۇدا ساقلىسۇن، قېرىغاندا ئۇنداق نام - ئاتاقنى كۆتۈرۈپ يۈرمەي...»

دادىسىنىڭ مىجەزىنى ئوبدان بىلىدىغان پەرىدە دادىسى تۇگ-مەنگە كەتكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى دېدى:

— دادامغا هازىر گەپ يېگۈزگىلى بولمايدۇ، — دېدى ئۇ تۇرغان بىلەن يارمۇھەممەدكە، — خۇرشىدە ئىمتىھاننى بېرىۋەر-سۇن، ئۇنىڭ نەتىجىسى چىققۇچە خېلى ۋاقىت بارغۇ، ئاڭغىچە دادامىمۇ يۇمشاپ قالىدۇ.

— دادام يۇمشارمۇ؟ — تۇرغان ئىككى تايىن بولدى.

— يۇمشايدۇ، ئۇنىچۇ، ئاكا، سەن يۈرەكئالدى قىلىپ قويدۇڭ، شۇنى كۆڭلىدىن چىقىرالمايۋاتىدۇ.

— ھەممىگە مەن گۇناھكار - ھە؟ — دېدى تۇرغان ئاچچىق كۈلۈپ، — سىلەرچۇ، سەنمۇ ئاز خاپا قىلمىغانسەن؟

— مەن نېمە قىلدىم؟

— ماڭا يارى بىلەن ئىككىڭلارنى بىر كېچە تىللاپ بەردى.

— دادامنىڭ رايىغا بارسام جالالغا بېرەتتى، مۇشۇ يەردە تاياق - توقماقتىن نېرى بولماي يۈرەتتىم.

— ئەمما، ئاكامغا پايداڭ تېگەتتى - دە، — دېدى خۇرشىدە كۈلۈپ، — ئاڭلىدىڭمۇ، ئاكامنىڭ مەقسىتى باشقا، جىنىنىڭ قەستى شاپتۇلدا جۇمۇ!

— ھە، راست - ھە؟ — پەرىدە خۇرشىدەنىڭ گېپىنى چۈشىنىپ كۈلۈۋەتتى، — ئەگەر رېھىمكام ئەلچىلەرگە «ياق» دېسە قانداق قىلارسەن؟

— يارىكامنى دورايدۇ - دە؟ — دېدى خۇرشىدە.

— زىبا نېمە دەيدۇ؟

تۇرغان «بىلمىدىم» دېگەندەك مۈرىسىنى قىسىپ قويدى.

— بىزدە مۇشۇنداق ئادەت قاچان تۈگەيدىكىنتاڭ؟ — پەرىدە

ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ قويدى، — ئاتا ـ ئانىلار ھەممە ئىشقا ئارىلىشىۋالغان، ئۆزلىرىگىمۇ ئارتۇقچە جاپا... شۇڭىمۇ خۇرشىدەنى «ئوقۇغىن» دەۋاتىمەنغۇ، بىلىملىك بولساڭ ئۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىستىقبالىڭنى ئۆزۈڭ يارىتىسەن، ئەركىن بولىسەن، بولمىسا سەنمۇ بىر كۈنلىرى قاچارسەن...

— ھەدە، — دېدى خۇرشىدە قىزىرىپ، — بولدىلا، ئوقۇ-سامىلا بولدىغۇ؟

— ئەمىسە بۇگۈنلا بېرىپ تىزىملىتىسەن!

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتتى، بۇ ئارىلىقتا مەسۇم تاراننىڭ ئۆيىمۇ پۈتۈپ، كۆچۈپ كىردى. لېكىن، مەسۇم تاران نېمىشقىدۇر بۇ ئازادە ئۆينى ئۆزىنىڭ ئاتا ـ بوۋىسىدىن قالغان كونا ئۆيگە تەڭ قىلمايتتى. شۇڭىمۇ ئۇ تولىراق كۈننى تۈگمەندە ئۆتكۈزەتتى. خۇرشىدەنىڭ ئىمتىھان نومۇرى خېلى يۇقىرى چىقتى. ئەمدى ئۇ مەكتەپنىڭ ئۇقتۇرۇشىنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈشكە باشلىدى. پەرىدە بولسا دادىسىغا ئۇقتۇرماي ئۇنىڭ تەييارلىقلىرىنى قىلىپ يۈرەتتى. لېكىن، مەكتەپتىن بولسا تېخىچىلا خەۋەر يوق ئىدى. تاقەتتى تاق بولغان خۇرشىدە بىر ـ ئىككى قېتىم ناھىيىگە بېرىپمۇ سۈرۈشتۈردى.

— ئانكېتىنى خاتا توشتۇرۇپ قويمىغان بولغىيتتىڭ؟ — تۇرغان گۇمان قىلىپ سورىدى.

— ياق، ئېنىق يازدىم.

— نومۇرۇڭ توشقان تۇرۇپ نېمىشقا چاقىرىق كەلمەيدۇ؟

— سېنىڭ ئورنۇڭغا باشقا بىرىنى سەپلۈەتمىگەندۇ ـ ھە؟ — پەرىدە ئەنسىرەپ دېدى، — ھازىر شۇنداق ئىشلار جىق دەيدىچۇ...

— كىم بىلىدۇ...

دەل شۇ چاغدا قورۇدا تېيىپنىڭ تونۇش ئاۋازى ئاڭلاندى.

— مەسۇمكا! قېنى سەنۋي، مەسۇمكا! — دەپ توۋلىدى

ئۇ ئىشىككە كېلىپ.
تۇرغان ئىشىككە چىقىپ ئۇنى ئۆيگە باشلىدى.
— كېلە، تېيىپكا!
— داداڭ قېنى؟ — دېدى ئۇ ئۆيگە كىرىپ.
— تۇگمەنگە كەتكەنىدى.
— خۇش خەۋەرنى ئۆز ئاغزىم بىلەن دەپ سۆيۈنچە ئالاي دېگەنىدىم، بولمىدى - دە، — دېدى ئۇ يانچۇقىدىن بىر كونۋېرت- نى چىقىرىپ خۇرشىدەگە قايرىلدى، — ئۇرۇمچىدىن چاقىرىق كەپتۇ ساڭا، — دېدى.
خۇرشىدە يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.
— قېنى، تېيىپكا؟
— ئەتىگەن يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بارغانىدىم، مائارىپ كادى- رى بەردى، — دېدى ئۇ كونۋېرتنى بېرىپ، — «ئالىي مەكتەپ- تىن كەپتۇ» دەيدىغۇ، راستمۇ؟
خۇرشىدە قەغەزگە ئىتتىك كۆز يۈگۈرتۈپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى.
— يارايسەن، خۇرشىدە، — دېدى تېيىپ قىزنىڭ دولىسىغا ئۇرۇپ قويۇپ، — بۇلاقسايدىن خېلى يىللار بولغان ئالىي مەك- تەپكە باللار چىقمىغانتى، سەن مانا بىرىنچى بولۇپ باشلاپ بەردىڭ، ئوغۇل بالا... مەسۇمكام بۇنىڭغا چاي بەرمىسە بولمايدۇ، قېنى ئۆزى؟
— دادام تېخى خۇرشىدەنىڭ ئىمتىھان بەرگىنىنى ئۇقماي- دۇ، — دېدى تۇرغان.
— نېمىشقا؟
— ئۇ ھېچنەگە ئەۋەتمەيمەن دەيدۇ.
— ئوقۇش پۈلىغا چىدىماپتۇ - دە؟ — دېدى تېيىپ، — بولدى، مەسۇمكام چىدىمىسا تەشكىل بىز ئوقۇتىمىز.
شۇ ئارىدا ئۆيگە مەسۇم تاران كىرىپ كەلدى. ئۇ تېيىپنىڭ

www.uyghurkitap.com

گېپىنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى.

— مەسۇمكا، خۇش خەۋەر، — دېدى تېيىپ ئۇنىڭغا قاراپ، — قىزىڭ ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈپتۇ، چاي بەرمىسەڭ بولمايدۇ جۇمۇ!

مەسۇم تاران ئۇنىڭ گېپىنى چۈشەنمىگەندەك تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى.

— نېمە دەۋاتىسەن؟

— خۇرشىدە ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈپتۇ...

مەسۇم تاران قايرىلىپ خۇرشىدەگە سوئاللىق قارىدى. خۇرشىدە قولىدىكى كونۋېرتنى مىجىقلىغىنىچە دادىسىغا ئىلتىجا بىلەن تەلمۈرۈپ تۇراتتى، مەسۇم تاران ھەممىنى چۈشەندى. ئۇنىڭ شالاڭ قاشلىرى يىمىرىلىپ، قاتمال چىرايى سۇرلۇك تۈس ئالدى. ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى.

— سەن قاچانلاردا ئىمتىھان بېرىپ يۈرۈيسەن؟ — دېدى ئۇ خۇرشىدەگە قاراپ، — مەن نېمىشقا ئۇقمىدىم؟

— دادا!... — تۇرغان ئېغىزىنى ئاچقانىدى، مەسۇم تاران ئۇنى سىلكىۋەتتى:

— مەن سەندىن سورىمىدىم، — دېدى ئۇ قوپال قىلىپ، — مېنىڭدىن يوشۇرۇن ئىش قىلىدىغان بولۇپ كەتتىڭلار-مۇ؟... سەن ماڭا گەپ قىلماي ئېچكىرىگە كەتتىڭ، ئاۋۇ سىڭلىڭمۇ ماڭا دېمەي قېچىپ كەتتى، ئەمدى بۇمۇ ماڭا دېمەي كەتمەكچى بوپتۇدە؟ بوپتۇ، كەت! مېنى سىلەر دادا دەپ تونۇمايدىغان بولدۇڭلار، چوڭ بولۇپ بىلەرمەن بولۇپ كەتتىڭلار!...

— دادا!...

— بولدى.

— مەسۇمكا، — دېدى تېيىپ تېرىكىپ، — نېمانداق گەپ قىلىسەن؟ بۇ دېگەن سېنىڭ ئابرۇيۇڭ...

— سەن ماڭا ئۆگەتمە! — مەسۇم تاران ئۇنى سىلكىۋەتتى

ۋە خۇرشىدەگە قاراپ، — ئەگەر ماڭىدىغان بولساڭ قولۇمنىڭ كەينىدە دۇئا قىلىمەن، — دېدى ۋە كەينىگە بۇرۇلدى - دە، ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

مەسۇم تاران شۇ ماڭغانچە تۈگمەنگە كەلدى. ئۇ غەزەپتىن تىترەيتتى، ئۇ تۈگمەننىڭ ئالدىدىكى ئۆزى دائىم ئولتۇرىدىغان كۆتەككە كېلىپ ئولتۇرۇپ تاماكا يۆگىدى، ئۇنىڭ ئىچ - ئىچىدىن بىر ئاچچىق ئۆرلەپ دېمىنى سىقاتتى... «قىز بالىغا شۇنچە يىراقتا نېمە بار؟... ئاتا - بوۋىلىرىمىز بۇلاقسايدىن چىقمايمۇ بىر ئوبدان ياشاپ ئۆتكەن... ماۋۇ كۈنگە كېلىپ نېمە بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟... تۇرغان چىقىپ كېتىپ ئۈچ يىلدا كەلدى، جېنىنى ئاران قۇتۇلدۇرۇپ كەپتۇ، ئەمدى بۇ قىز كەتسە قاچان كېلىدۇ؟... بۇلاقسايغا كەلمەيدىغاننىڭ پىلانى بۇ؟ ئەمدى جەم بولدۇقمىكىن دېسەم، بۇنىڭ تاپقان ئىشىنى كۆرمەمدىغان؟...»

مەسۇم تاراننى بىر - بىردىن ئاچچىق، ئەلەملىك خىياللار قىينايتتى، ئۇ ئۆيگە كىرىپ سوزۇلۇپ ياتتى. قانداق بولدى بىردەمدىن كېيىن كۆزى ئۇيقۇغا كەتكىنىنى تۇيماي قالدى. ئۇ چۈش كۆردى. چۈشىدە شەرۋان ئۇنىڭ بېشىغا كېلىپ قوللىرىنى سىلاپ تۇرۇپ: «مەسۇم نېمىشقا چېچىلدىڭىز؟» دېگۈدەك، مەسۇم تاران ئۇنىڭغا بالىلارنىڭ ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى، شەرۋان بېشىنى ئاستا چايقاپ قويۇپ: «هەي مەسۇم، شۇنىڭغىمۇ چېچىلامسىز؟ خۇرشىدە كەتسە يەنە كەلمەمدۇ... سىز بىلەن مەن نېمىنى كۆردۇق. مۇشۇ سايلىقتىن چىقماي ئۆمرىمىز ئۆتتى، مېنىڭ شەھەرنى شۇنداق كۆرگۈم بار ئىدى. ئاشپۇزۇلنىڭ تامىقىنى يېگۈم بار ئىدى، مېنى بىرەر قېتىممۇ ئاپىرىپ قويمىدىڭىز، ئاخىرى ئارماندا كەتتىم، هازىر سىز بىلەن بىزنىڭ زامانىمىز ئەمەس، جاهان ئۆزگىرىپ كەتتى. ئاڭلىسام، بالىلارنى چىرايلىق ئۆي سالدى، دەيدۇ. پەرىدە ئېغىرئاياغ بوپتۇ، نەۋرەمنىڭ يۈزىنى كۆرگەن بولسام ئارمىنىم يوق ئىدى. مەن سىزدىن

ئۆتۈنۈپ قالاي، مەسۇم. باللارنىڭ كۆڭلىگە ئازار بەرمەڭ، سىز ئۇلارنى رەنجىتسىڭىز مەن گۆرۈمدە تىنچ ياتالمايدىكەن. مەن، مەن سىزدىن ئۆتۈنەي...»

مەسۇم تاران چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى، كۆپكۈندۈزلەر كۆرگەن بۇ چۈش ئۇنى خىيالغا سېلىپ قويدى. شەرۋان ۋاپات بولۇپ، هازىرغىچە ئۇنىڭ چۈشىگە ئايان بولۇپ باقمىغانىدى: «بۇ نېمە ئىش؟... مەن راستىنلا خاتا قىلىۋاتىمەنمۇ؟ ‹ئادەم ئۆلسىمۇ روهى تىرىكلەر بىلەن بىللە بولىدۇ›، دەۋاتاتتى. راست ئوخشىمامدۇ؟ بىچارە شەرۋان، راست دېگەندەك ئۇ جاهاننىڭ خوپلۇقىنى كۆرمەي كەتتى. نېمىشقا بىرەر قېتىم شەھەرگە ئاپارمىغان بولغىيتتىم؟ جاپادىن باش كۆتۈرمەيلا ئۆمرۈڭ ئۆتۈپتۇ، كاشكى، باشقىدىن تىرىلگەن بولساڭمۇ...»

مەسۇم تاران بۈگۈن كۈننى چىگىش، ئازابلىق خىياللار بىلەن ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن شەرۋاننىڭ ئىلتىجا بىلەن تىكىلگەن قىياپىتى، يالۋۇرۇپ تۇرۇپ دېگەن ئاخىرقى گەپلىرى كەتمەي قويدى. ئىچىنى نېمىدۇر بىر نەرسە تاتىلاپ ئارام بەرمەيتتى، ئۇنىڭ كۆڭلىگە باللار هەممىسى ئۇنى تاشلاپ يىراقلارغا كېتىپ قالىدىغاندەك، ئۇلاردىن مەڭگۈ ئايرىلىپ قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ ئاخىرى ياتالمىدى، ئۆينى تاقاپ يېڭى مەهەللىگە قاراپ يول ئالدى.

ئۇ ئۆيگە كىرىپ كەلگەندە باللار هەممىسى يىغىلىشىپ ئولتۇرۇشاتتى. خۇرشىدەنىڭ كۆزلىرى يىغىدىن ئىششىپ كەتكەنىدى. ئۇلار دادىسىنىڭ تۇيۇقسىز كىرىپ كەلگەنلىكىدىن هەيران بولۇشۇپ تۇرۇپ قېلىشتى، هېچكىمدىن بىر ئېغىز زۇۋان چىقمىدى.

— نېمىگە قارىشىپ قالدىڭلار؟ — دېدى مەسۇم تاران سۇپىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ، — داداڭلارنى تونۇمايۋاتامسىلەر؟

باللار ئوڭايسىزلانغاندەك بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. مەسۇم تاران هەممىسىگە بىر قاراپ چىقىپ:

— خۇرشىدە، يېنىمغا كەلگىنە! — دېدى.
خۇرشىدە قوپۇپ ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى.
— ئوقۇشقا بارغۇڭ بارمۇ؟ — دېدى ئاستا.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇرشىدە يىغلىۋەتتى - دە، «ھەئە» دې-دى.
— بوپتۇ، بارغىن قىزىم، — دېدى.
— جېنىم دادا! — دېدى خۇرشىدە خۇش بولۇپ ۋە دادىسى-نىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئاتتى.

33

بۇلاقسايدا بۇ يىلقى ياز بىلىنمەيلا ئۆتۈپ كەتتى. سېنتەبىر-نىڭ قۇياشلىق ئۇچۇق كۈنلىرى باشلاندى. دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش مەزگىلىدىن كېيىنكى دالىلاردا سالقىن بىر جىمجىت-لىق ھۆكۈم سۈرەتتى. تاغ ئېتىكىدىكى بوغدىيى ئورۇۋېلىنغان ئېگىزلىقلارنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىدە سامان دۆۋىلىرى چوقچىيىپ تۇراتتى، ئۇ يەرلەردە كالا، قويلار ئېرىنچەكلىك بىلەن ئوتلاپ يۈرەتتى. دالىنى قۇشقاچلارنىڭ ئاۋازى بىر ئالغانىدى، ئۇلار توپ - توپ بولۇشۇپ، خۇددى بىر پارچە بۇلۇتتەك ئېتىزلىقلار-دىن ھاۋاغا كۆتۈرۈلەتتى - دە، ئارقىدىن يەنە ياغقان مۆلدۈردەك خامانلارغا چۈشەتتى. يول بويىدىكى ئېگىز ئۆسكەن قورايلارنىڭ ئارىسىدا چېكەتكىلەرنىڭ چىرىلداشلىرى ئاڭلىناتتى. كۈن شۇن-چىلىك ئوچۇق بولسىمۇ يازدىكىدەك كۆيدۈرمەيتتى...
ئىسراپىل بۇ يازنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيمايلا قالدى. ئۆتكەن يازدىكى قۇرغاقچىلىقتىن يىلىكى قۇرۇغان بۇلاق-سايلىقلارنى بۇ يىلقى ياز يامغۇر ئاپىتى بىلەن قارشى ئالدى. ئۇدا ئون بەش كۈن ياغقان يامغۇر بۇ مەھەللىنى خارابىلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى، ئون سەككىز ئائىلىنىڭ ئۆيى ئۆرۈلدى، نۇر-غۇن ئۆيلەرگە دەز كەتتى، بىر ئادەم قازا قىلدى. بۇلاقساينىڭ

www.uyghurkitap.com

تارىخىدا كۆرۈلمىگەن بۇ ئاپەت ئىسرائىلنىمۇ ۋەھىمىگە سېلىۋەت-كەنىدى. ئۇ ئاشۇ قىيامەت ھۆكۈم سۈرگەن كۈنلەرنى قاباھەتلىك چۈشتەك ئەسلەيتتى. ئەمما، ئاشۇ ۋەيرانچىلىق ئۇنىڭغا غەي-رەت - جاسارەت بېغىشلىدى. ئۈمىدسىزلىك، غەم - ئەندىشە، جاپا - مۇشەققەت ئىچىدە ئۆتكۈزگەن بۇ يازنىڭ ھەربىر كۈنى ھېسابىغا بۇلاقسايدا يېپيېڭى بىر دۇنيا بەرپا بولدى. ئۇلار مۇشۇ يازدا يېگانە تاشلاندۇق ھالەتتىن، نامراتلىق تەقدىردىن قۇتۇلدى.

ئىسرائىل بۇلاقسايغا كېلىۋېتىپ خىيالىدىن شۇلارنى ئۆت-كۈزدى. بۈگۈن ئۇ دادىسىنىڭ ئىدارىسىدىكى ئۇتتۇزغا يېقىن دەم ئالغىلى چىققان مېھمانلارنى سەيلىگاھقا ئېلىپ كېلىۋاتاتتى. بۇ-لاقساي سەيلىگاھى رەسمىي ئېچىلغىلى ئۇن نەچچە كۈن بولغان-دى. ئەڭ باشتا زۇنۇن ھاجىم شەھەردىن بىرنەچچە تۈركۈم مېھمانلارنى ئېلىپ چىققتى. سەيلىگاھ پۈتۈشتىن ئىلگىرى تېلې-ۋىزور، گېزىتلەردە خېلى كەڭ تەشۋىق قىلىنغاچقىمۇ، سەيلى-گاھقا مېھمانلار ئۆزلۈكىدىن كېلىشكە باشلىدى. بۇلاقسايىنىڭ نامى خېلى يەرلەرگىچە پۇر كەتتى. بەزى شەنبە، يەكشەنبە كۈنلىرى مېھمانلارغا ئورۇنمۇ يېتىشمەي قالاتتى.

ئىسرائىل ناھىيىدىكى ئىدارە، جەمئىيەتلەردىن خېرىدار تې-پىشقا مەسئۇل بولغانىدى. شۇڭا ئۇ ئىككى كۈن بۇرۇن ناھىيىگە كىرىپ، ئىدارە، جەمئىيەتلەر بىلەن ئالاقىلاشتى، سەيلىگاھنى تونۇشتۇردى. بۈگۈن شۇلاردىن بىرىنچى بولۇپ دادىسى ھاشىر-نىڭ ئىدارىسىدىن بىر ئاپتوبۇس ئادەم بۇ يېڭى سەيلىگاھنى كۆ-رۈپ بېقىش ئۈچۈن كېلىۋاتاتتى. ئىسرائىل دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭغا بۇلاقسايدا يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەرنى سۆز-لەپ بېرىۋاتاتتى:

— مەن بىزنىڭ دېھقانلىرىمىزغا قايىل بولدۇم، — دېدى ئۇ ئىككى يىلدىن بۇيان بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ئىشلارنى ئەس-لەپ، — ئۇلار جاپا - مۇشەققەتكە كۆنۈپ كەتكەن، بارىغا قانائەت

قىلىدىغان خەلق ئىكەن، مەن بۇلاقسايغا يېڭى كەلگەندە ئۇلارنىڭ ياشاۋاتقان تۇرمۇش شارائىتى، ئۆتكۈزۈۋاتقان كۈنلىرىنى كۆرۈپ ھەيران قالغانىدىم. بۇ يۇرتنى ئۆزگەرتىشكە كۆزۈم يەتمەي قالغانىدى. بۇنى ئاز دەپ ئۆتكەن يىلى قۇرغاقچىلىق بولۇپ، تۇزۇك ھوسۇل چىقمىدى، دېھقانلار قىشتىن تولىمۇ تەستە چىققانىدى. «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپكەندەك» بۇ يىل ئەتىياز يامغۇر ئاپتى بولۇپ، نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ ئۆيلىرى ئۆرۈلدى. زىياننىڭ ئۈستىگە زىيان بولدى. لېكىن، ئۇلار شۇنداق ھالدا تۇرۇپمۇ قىلچە زارلىماستىن بىساتىدىكى بار نېمىلەرنىڭ ھەممىسىنى سېتىپ بولسىمۇ يېڭى ئۆيلەرنى سالدى، ھاشارغا ئىشلىدى. بىز نېمە دېسەك ماقۇل دەپ قېلىشتى. ئۆزلىرى ئاچ يۈرگەن بولسىمۇ ئەگەر سەن كىرىپ قالساڭ تىقىپ قويغان بىر ناننى ئاچىقىپ ساڭا چاي قۇيىدۇ. ئويلاپ باقسام، بىزنىڭ قورسىقىمىزنى ئاشۇ دېھقانلار باقىدىكەن، لېكىن ئۆزلىرى بولسا نامرات ياشايدىكەن، ئۇلار ئاققۇزغان تەرلىرى بەدىلىگە بەھرىمەن بولىدىغىنى بەك ئاز ئىكەن، بۇ راستتىنلا تەڭسىزلىك ئىكەن...

ھاشىر ئوغلىغا مەنىلىك قىياپەتتە قاراپ قويدى. دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، جەمئىيەتتە كۆپ ئىسسىق - سوغۇقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بۇ ئادەمنى ئوغلىنىڭ دېگەن گەپلىرى ئويلاندۇرۇپ قويدى. «دەرۋەقە، دېھقانلاردەك ياۋاش، قانائەتچان خەلق يوق بولسا كېرەك، مۇشۇ بۇلاقسايىنى ئالىدىغان بولساق ئۇلار تاكى ئۆتكەن يىلغىچە توك كۆرمەي، قارا چىراغتا كۈن ئۆتكۈزۈپ كەلدى. ئۇلار بىر يىل ئىشلىسە ئاران قورسىقىنى تويدۇرغۇدەك ھوسۇل ئالاتتى، باشقا كىرىمى يوق، شۇنىڭغا قانائەت قىلاتتى. مانا مەن نەچچە قېتىم خىزمەت گۇرۇپپىسى بولۇپ يىللاپ تۇرغان چاغلىرىم بولدى. ئۇلارغا نۇرغۇن ۋەدىلەرنى بېرەتتۇق، ئەمما ۋەدە ۋەدە پېتىلا قالاتتى. دېھقانلارمۇ بىزنىڭ قۇرۇق ۋەدىلىرىمىزگە كۆنۈپ كەتكەنىدى. بىزگە قارىغاندا مۇنۇ

ئىسرائىل خېلى ئىشلارنى قىلغاندەك تۇرىدۇ...»

ئىسرائىل ئاۋۋال دادىسىغا يېڭى مەھەللىنى كۆرسەتتى. پىششىق خىشتىن سېلىنغان رەتلىك، قاتار - قاتار ئۆيلەرنى كۆرۈپ هاشىر ھەيران بولدى.

— كەنت بۇ يىل دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىدىن بۆلەك [illegible] مەكتەپنى پۈتكۈزۈۋالدى، — دېدى ئۇ يېڭى مەكتەپ قورۇسىنى كۆرسىتىپ، — ناھىيىمۇ بۇ مەكتەپنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن جىق ياردەم قىلدى. ئەمدى باللارمۇ ئۇزۇن يول مېڭىپ يېزا مەكتىپىگە بارمايدىغان بولدى. كېلەر يىلى ماۋۇ يەرگە كەنت ئىشخانىسى بىلەن مەدەنىيەت مەركىزىنى قۇرۇشنى پىلان قىلىشىۋاتىمىز، ناھىيىدىكى بىرقانچە ئىدارىلەر ئۇنىڭغا مەبلەغ جەھەتتىن ياردەم قىلىمىز دەۋاتىدۇ.

— مەدەنىيەت مەركىزى نېمە قىلىدۇ؟

— مەدەنىيەت مەركىزىدە قىرائەتخانا، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرى بولىدۇ، دېھقانلار قولى ئارا بولغاندا دېھقانچىلىققا ئائىت كۇرسلارنى ئۆتكۈزۈپ، دېھقانلارنى تەربىيىلەيدۇ.

— قارتا ئوينايدىغانلار هازىرمۇ بارمۇ؟

— هازىر ئۇلارنىڭ قارتا ئوينىغۇدەك ۋاقتىمۇ يوق. كونا قارتىچىلاردىن ئىلەككام سەيلىگاھنىڭ دەرۋازىسىغا قاراۋاتىدۇ، ئۇ بەك ئالدىراش، مەسۇمكام بولسا تۇگمەندە...

— مەسۇم تارانىنى دەمسەن؟ — هاشىر قايتىلاپ سورىدى، — ئۇنىڭ تۇگمىنى هازىرمۇ بارمۇ؟

— بار... زۇنۇن هاجىم ئۇنىڭ تۇگمىنىنى يېڭىلاپ ياساپ بەردى. سەيلىگاھقا كەلگەنلەر تۇگمەننى كۆرمەي كەتمەيدۇ... سىزنى پات - پات سورايدۇ.

— يۈرە، ئۇنى كۆرەي!...

ئىسرائىل دادىسىنى سەيلىگاھقا باشلاپ كەلدى. لوزۇنكىلار بىلەن بېزەلگەن ھەشەمەتلىك دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئۇستىگە ئاماد-

لىق ساقلىغۇچىلارنىڭ فورمىسىنى كىيگەن ئىلەك سەيلىگاھقا كەلگەن ماشىنىلارنى رەتلىك تىزغۇزۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ تۇرقى شۇن-داق جىددىي، ئالدىراش ئىدى، كىيىۋالغان كىيىملىرى ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا بەستىگە چوڭ كېلىپ قالغانىدى.

— ئىلەككا، خىزمەت ئالدىراشمۇ نېمە؟ — ئىسرائىل ئۇ-نىڭ ھەرىكەتلىرىگە قاراپ كۈلگىنىچە سورىدى.

— شەھەرلىكلەرنىڭ ئۇۋىسى چۇۋۇلۇپ كەتتىمۇ نېمە؟ بۇ-گۈن يوپۇرۇلۇپلا كېلىشىۋاتىدىغۇ؟ — ئىلەك شۇنداق دېگەچ ئىسرائىلنىڭ يېنىدىكى ھاشىرنى كۆرۈپ ھەيران بولدى، — ۋۇي، ھاشىرغۇ مۇنۇ ... — دېدى ئۇ قولىنى سوزۇپ، — قانداق ئەھۋالىڭ، بولاقسايغىمۇ كېلىدىكەنسەنا؟ كونا مەھەللەڭنى تونۇ-ماي قېلىۋاتقانسەن؟... جىق ئۆزگىرىپ كەتتى...

— بولاقساينىمۇ تونۇيالمىدىم، سېنىمۇ تونۇيالمايۋاتى-مەن، — دېدى ھاشىر كۈلۈپ، — يېڭى خىزمىتىڭگە مۇبارەك بولسۇن!

— ھە، ماۋۇ ئىشنى دەمسەن؟ — دېدى ئۇ بېشىغا يوغان كېلىپ قالغان قاسقان شەپكىسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ، — زۇنۇن ھاجىم مۇشۇ يەرنى باشقۇرۇپ بەرگىن دەپ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالدى دېگىنە، بىزنىڭ زۇنۇن ھاجىمنى بىلمەيسەنغۇ دەيمەن، ئۇ چوڭ بوۋامنىڭ ئانا بىر ئاكىسىنىڭ نەۋرىسى بولىدۇ. يېقىن تۇغقان، ئۇنىڭ شەھەردە چوڭ شىركىتى بار، كاتتا باي دېگىنە، ئۇ سەيلى-گاھنى كۆتۈرە ئالغانتى، ئۆتكەندە، مېنىڭ چولام تەگمەيدىكەن، سەن تۇرۇپ بەرمىسەڭ بولمىغۇدەك دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلارمۇ ئىش كۆرمىگەن خام بالىلار دېگىنە، شۇڭا مۇشۇ يەرگە قاراۋاتىمەن...

ئىسرائىل ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئىچىدە كۈلۈپ قويدى.

— بالىلىرىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ ئۆي - ئوچاقلىق قىلغانسەن؟

— ئۇلارنىڭ گېپىنى قىلما جوۋۇن، — دېدى ئىلەك قولىنى شىلتىپ، — ئۇ نېمىلەر تەسلىملا ئادەم بىرلۇشتى، مېنى دوراش-مىدى...

شۇ گەپنى قىلىپ تۇرۇشىغا دەرۋازىنىڭ ئالدىغا بىر بولكى-ۋاي ماشىنا كەلگەندى، ئىلەك ئىسراپىللارنى تاشلاپ ماشىنى-نىڭ ئالدىغا يۈگۈردى.

— ماۋۇ چەتكە قوي! — دېدى ئۇ شوپۇرغا قولىنى شىل-تىپ.

ھاشىر ئۇنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قاراپ كۈلۈپ كەتتى:

— بۇ ئېخىمۇ ئاتىدىغان بوپتۇ - دە....

ئۇلار سەيلىگاھنى ئارىلاپ يۇقىرىغا — تۇگمەنگە قاراپ ماڭ-دى. دەرەخلەرنىڭ ئارىسىغا تىكىلگەن كىگىز ئۆيلەر، لەمپىلەردە «لىققىدە» ئادەملەر ئولتۇرۇشۇپ يەپ - ئىچىشىۋاتاتتى. ئىچىپ قىزىۋالغانلار ساز چېلىپ ناخشىغا تېگىشكەندى. ئوخشاش فورما كىيىشكەن ياش قىز - يىگىتلەر ئۆيلەرگە تاماق، ئىچىملىكلەرنى توشۇماقتا ىدى.

— سەيلىگاھنىڭ ئېچىلىشى بىلەن بۇلاقسايدىكى ياشلارغا ئىش تېپىلدى، — دېدى ئىسراپىل دادىسىغا ئۇلارنى كۆرسى-تىپ، — ھازىر يىگىرمىدەك ياش مۇشۇ يەردە ئىشلەۋاتىدۇ.

— ئۇلارنىڭ ئايلىقى قانچە؟

— ئۈچ يۈز سومغا ئىشلەيدۇ، مۇكاپاتلىرى ئايرىم، زۇنۇن ھاجىم كېلەر يىلغىچە سەيلىگاھنى كېڭەيتمەكچى بولۇۋاتىدۇ، كېڭەيتىپ قالسا ياشلارنىڭ ھەممىسىگە ئىش چىقىدۇ.

— سەيلىگاھنى ئېچىپ كاتتا ئىش قىپسىلەر، — دېدى ھاشىر مەمنۇن بولۇپ، — بۇلاقساينى مۇشۇلا كۆتۈرۈپ كەتكۈ-دەك...

ئىسراپىل دادىسىنى تۇگمەنگە باشلاپ باردى. ئۇلار كەلگەندە تۇگمەننىڭ ئىچىدە بىر توپ ئادەم بار ئىدى. تۇرقىدىن ئۇلار

ئىچكىرىدىن كەلگەنلەر ئىدى. مەسۇم تاران تەرجىمان ئارقىلىق ئۇلارغا تۇگمەننىڭ تارىخىنى، ئۇنىڭ قۇرۇلمىسىنى تونۇشتۇرۇپ سۆزلەۋاتاتتى. مېھمانلار تۇگمەننى قىزىقىپ كۆرۈشەتتى، رەسىملەرگە تارتىشاتتى. پاينەكۋاش بىرەيلەن مەسۇم تاراننى يېنىغا تۇرغۇزۇپ رەسىمگە چۈشتى... بىر ئازدىن كېيىن ئېكسكۇرسىيەچىلەر قايتىپ مېڭىشتى، مەسۇم تاران ئۇلارنى ئۇزىتىپ چىقىپ تالادا ئىسراپىل بىلەن تۇرغان ھاشىرنى كۆرۈپ يايراپ كەتتى.

— بارمۇ سەنۇي، ئاداش؟ — مەسۇم تاران ئۇنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ كۆرۈشتى، — بۇلاقسايغىمۇ چىقىدىكەنسەنا؟... ئاڭلىسام سېنى بارلا دەيدۇ، ئىسراپىلدىن سوراپ تۇردۇم... ئۆيئىچىڭ تىنچلىق؟...

مەسۇم تاران ئۇنىڭغا سوئاللارنى ياغدۇرۇۋەتتى. شۇ تاپتا ئۇ بۇ كونا دوستىنى كۆرگىنىگە ئىچ-ئىچىدىن خۇشال بولغاندى، سوئال سوراپ ھارمايتتى، ئىسراپىل ئۇلارنى خالىي مۇڭداشسۇن دېدىمۇ:

— ناھىيىدىن مەكتەپنى تەكشۈرگىلى ئادەملەر كەپتۇ، — دېدى ئۇ يانفوندا بىرەيلەن بىلەن سۆزلىشىپ بولۇپ، — تېپىپ مېنى دەرھال كەلسەڭ دەيدۇ... سىلەر...

— سەن ئىشىڭغا كېتىۋەر، — دېدى ھاشىر ئوغلىغا، — مەن مەسۇم بىلەن بىردەم پاراڭلىشىپ باراي...

ئىسراپىل كەتكەندىن كېيىن مەسۇم تاران دوستىنى تۇگمەننىڭ يېنىدىكى بىر ئېغىزلىق ئۆيگە باشلىدى. چاققانغىنا ئۆي خۇددى ئىشخانىدەك سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. مەسۇم تاران ئۇنى ئۇستەلنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇققا باشلىدى. ھاشىر بولسا ئولتۇرماستىن تاملارغا چاپلانغان بۇلاقسايدىكى تۇگمەنلەرنىڭ تارىخى يېزىلغان تاختاينى ئوقۇپ چىقىپ ماقۇللىغاندەك بېشىنى لىڭشىتىپ قويدى.

— بۇلاقساينىڭ تارىخى ئىكەنغۇ بۇ؟ — دېدى ئۇ ھەيران

بولۇپ، — بۇ قالتىس ئىش بوپتۇ، بۇ قانداق كاللاڭغا كېلىپ قالدى؟

— مېنىڭ كاللامغا كېلەمدۇ؟ زۇنۇن ھاجىم ئىبلىس ئىسرا-پىللارنىڭ قىلغان ئىشى بولامدۇ؟...

— كۆرىدىغانلار كۆپمۇ؟

— شۇنداق جىق، بولۇپمۇ ئىچكىرىدىن كەلگەنلەر كۆرمەي كەتمەيدۇ، ئۇلار تۈگمەن دېگەننى بىلمىسە كېرەك...

— تۈگمەننى ساقلاپ قېلىپ چوڭ ئىش قىپتىكەنسەن-دە، ئاداش؟...

— بۇمۇ يوقاپ كەتكىلى قىل قالغان...

— شەرۋاننى ئەپقېچىپ مۇشۇ تۈگمەندە تۇرغانتىڭ - ھە؟

— ئېسىڭدە بار ئىكەنا، — دېدى مەسۇم تاران غەمكىن بولۇپ، — بىچارە شەرۋان ئەجىلىدىن بۇرۇن كېتىپ قالدى، ئۇنىڭ جېنىغا مەن زامىن بولدۇم...

— ئۇنداقمۇ دېمە.

— راست، مەن زامىن بولدۇم، — دېدى ئۇ خورسىنىپ قويۇپ، — ئاشۇ كۈنلەردە ئىسراپىللار: «ئۆيۈڭ خەتەرلىك، بۇ ئۆيدە ئولتۇرما!» دېسە جاھىللىق قىلغان گۇناھ مەندە، ئۇ ئەسكى ئۆيگە نېمانچىلا چاپلىشىۋالغان بولغىيتتىمكىن؟ ئاخىر بەربىر ئۆرۈلۈپ كەتتى. بىچارە شەرۋان مۇنۇ كۈنلەرنى كۆرگەن بولسا قانچە خۇش بولار ئىدى. تۇرمۇشنىڭ خوپلۇقىنى كۆر-مەي كەتتى...

ئىككى دوست ئۇزاق پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. باللىق چاغ-لىرىنى ئەسلەشتى.

— بۈگۈن كەتمەيسەن، — دېدى مەسۇم تاران دوستىنىڭ كەتمەكچى قايتىمەن دېگىنىنى ئاڭلاپ، — ئەمدى يەنە قاچانلاردا كۆرۈشىمىز كىم بىلىدۇ. بۈگۈن بىزنىڭ ئۆيدە مېھمان بول-سەن، يېڭى ئۆيۈمنى كۆرگىن، ماقۇل دېگىن، قوي سويىمەن...

ھاشىر ئۆزرىخاھلىق ئېيتسىمۇ مەسۇم تاران ئۇنىماي تۇرۇۋ-
ۋالدى.
— ھازىر ھال - كۈنىمىز ياخشى بولۇپ قالدى، — دېدى
ئۇ، — ئىسراپىلنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان يىگىت بوپتۇ.
سېنىڭ بىلەن بىزگە ئوخشاشمايدىكەن، سەن ئۆز ۋاقتىدا بۇلاق-
سايغا نەچچە كېلىپ ئۆزگەرتەلمىگەن ئىدىڭ، ئىسراپىل ئىككى
يىلدىلا ئۆزگەرتىۋەتتى. راستمىكەن؟
— ھازىرقى ياشلارغا تەڭ بولغىلى بولمايدىكەن...
— بىزنىڭ ماۋۇ چاتاق دېگىنە، — دېدى مەسۇم تاران
بېشىنى نوقۇپ.
ئۇلار پاراڭلاشقاچ سەيلىگاھنىڭ يۇقىرىسىدىكى دۆڭنىڭ يې-
نىغا كېلىشتى. ئۇلار بالا ۋاقتىدا مۇشۇ دۆڭگە چىقىشنى
بەسلىشىپ ئوينىشاتتى. قىش كۈنلىرى ئۆزلىرى ياسىۋالغان چا-
نىلاردا سىيرىلىپ ئوينايتتى. شۇلار ئېسىگە كېلىپ ھاشىر دې-
دى:
— مەسۇم، قانداق، بەسلىشىپ باقامدۇق؟
— ھازىر سەن ئۇزۇپ كېتەرسەنمىكىن؟
— قېنى، كۆرۈپ باقايلى.
ئۇلار دۆڭگە ياماشتى. دۆڭنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە ھەر ئىك-
كىسىنىڭ قەدەملىرى ئاستىلاپ كەتتى. ھاشىر ئاخىرى چىدىماي
ئولتۇرۇۋالدى. دۆڭنىڭ تۆپىسىگە يەنىلا مەسۇم تاران بالدۇر
چىقتى.
— قارىماققا مەندىن ياش كۆرۈنىسەن، نېمانچە ھاسىراپ
كەتتىڭ؟ — دېدى مەسۇم تاران دوستىنىڭ كۆپۈپ قىزىرىپ
كەتكەن چىرايىغا قاراپ.
— ئەمگەك قىلمىغانلىقنىڭ كاساپىتى، — دېدى ھاشىر، —
ئاق نانچى بولۇپ كەتتۇق دېگىنە، يەنىلا سەن ياخشى تۇرۇپ-
سەن!...

كۆن ئۆچكىلىك تىغىنىڭ ھەيۋەتلىك چوقىلىرىغا ئېگىشكەن، تاغ باغرىدىكى بۇ قەدىمىي مەھەللىگە ئاخىرقى نۇرلىرىنى چاچماقتا ئىدى. ئەتراپتىكى قويۇق ئۆسكەن شۇئاقلىقتىن يۇرۇزنى ئېچىشتۇرىدىغان چۈچۈمەل، يېقىملىق بىر پۇراق كېلەتتى. تۆۋەندە ساي ئىچىدە كۆز قۇياشىنىڭ نۇرىغا چۆمگەن سېيىلگاھ يېيىلىپ ياتاتتى. ئۇ يەردىكى كىگىز ئۆيلەر، چېدىرلار گۈيا كۆكتىكى يۇلتۇزلاردەك چاقنايتتى. سەيلىگاھتىن باشلانغان قىرىماي يول قارا ئارغامچىدەك سوزۇلۇپ، يىراقتىكى تېرەكلىك مەھەللىگە تۇتاشقانىدى. ئۇ يولدا تۇرۇپ - تۇرۇپلا ھەر خىل ماشىنىلار پەيدا بولاتتى…

ئىككى دوست بىردەم شۇلارنى تاماشا قىلىپ ئولتۇرغاچ تاماكا چېكىشتى، شۇ تاپتا ئۇلار ئۆزلىرىنى يىراق ئۆتمۈشكە باغلاپ تۇرىدىغان بۇ شۇئاقلىق دۆڭدىن ئايرىلغۇسى كەلمىگەندەك ئىدى…

2007 - يىل مارت

توققۇزتارا، ئۈرۈمچى

[General Information]
书名=孤独世界（长篇小说）　维吾尔文
SS号=40219901